Anna Ripatti

JAC. AHRENBERG JA HISTORIAN PERINTÖ

Restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa

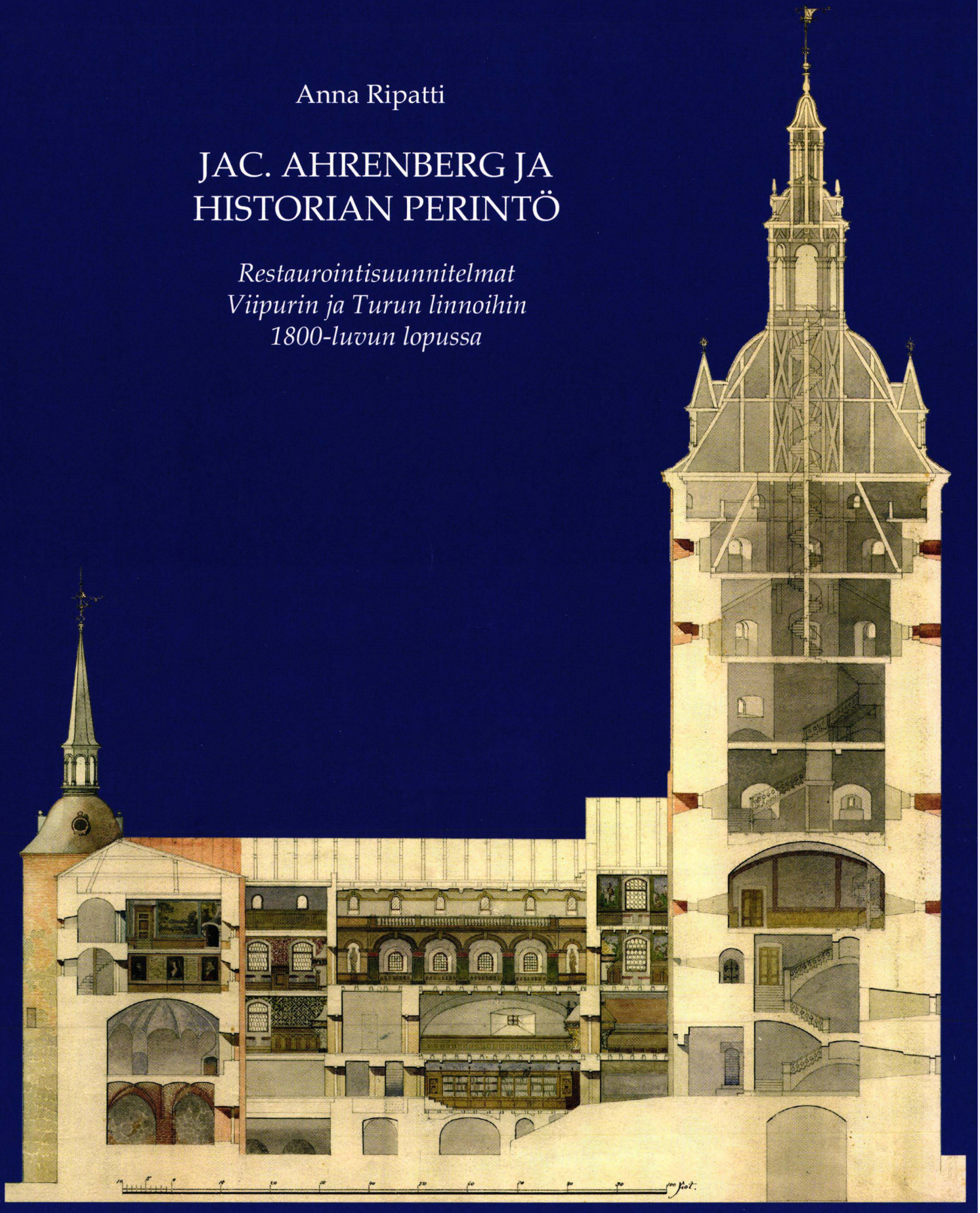

JAC. AHRENBERG JA HISTORIAN PERINTÖ

Restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa

SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYKSEN AIKAKAUSKIRJA
FINSKA FORNMINNESFÖRENINGENS TIDSKRIFT
118

JAC. AHRENBERG JA HISTORIAN PERINTÖ

Restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa

Anna Ripatti

HELSINKI 2011

Kannen kuva:
Jac. Ahrenberg: Viipurin linnan restaurointisuunnitelma (1885).
Mikkelin maakunta-arkisto.

Takakannen kuva:
Jac. Ahrenberg: En Åbo fantasi. Kuva: Museovirasto.

Toimittaja – Redaktör – Editor

TUUKKA TALVIO

ISBN 978-951-9057-80-4
ISSN 0355-1822

Vammalan Kirjapaino Oy
Sastamala 2011

SISÄLLYS

ESIPUHE 7

I TOTEUTUMATON TUTKIMUSKOHTEENA 9

1. Restaurointisuunnitelmien jäljillä 9
   1.1 Lähtökohdat ja tavoitteet 9
   1.2 Aikaisempi tutkimus 14
   1.3 Lähteet ja metodit 17
2. Näkökulmat ja käsitteet 20
   2.1 Kansakunta 20
   2.2 *Patrimonium* 23
   2.3 Restaurointi 27
3. Johan Jacob (Jac.) Ahrenberg (1847–1914) 30

II KANSALLISEN PERINNÖN RAKENTAMINEN 41

1. Oma suku ja suuri suku 41
   1.1 Rakennettu menneisyys 42
   1.2 *Memoria*-traditio ja neljäs käsky 46
   1.3 Ruotsin ajan perintö 50
2. Linnat kollektiivisena perintönä 53
   2.1 Katoava kansallisomaisuus 53
   2.2 Olavinlinnan *exemplum* 56
   2.3 Linnojen kunnostamisen ohjelma 59
   2.4 Linnat tutkimuskohteina 62
3. Fredrik Wilhelm Scholander, Eugène Viollet-le-Duc ja linnojen restauroinnin ihanteet 66
   3.1 Kalmar, Gripsholm ja Vaasa-kuninkaiden kultti 67
   3.2 Pierrefonds, Blois ja Cahors 73

III VIIPURIN LINNAN RESTAUROINTISUUNNITELMA 85

1. Isänmaan harmaantunut soturi – Viipurin linna 1800-luvun lopulla 85
   1.1 Vankila, varasto ja raunio 86
   1.2 Linnan pelastusoperaatio 88
2. Jac. Ahrenbergin restaurointisuunnitelma 92
   2.1 Ahrenberg, Viipuri ja linna 92
   2.2 Historiaan kiinnittymisen tavoite 102
   2.3 Pyhän Olavin torni ja linnan luonne 108
   2.4 Renessanssin muisto ja mahdollisuus 113
   2.5 Arkisto, kirjasto ja museo 117
3. Kenen perintö? 120
   3.1 Linnan hyödyllinen käyttö 120
   3.2 Monumentin poliittisuus 124
   3.3 Kilpailevat muistot 125

IV TURUN LINNAN RESTAUROINTISUUNNITELMAT 132

1. Varasto, vankila, kasarmi ja koti – Turun linna 1800-luvun toisella puoliskolla 132
2. Turun kaupungin historiallinen museo ja esilinnan museohuoneet 136
   2.1. Rettigin piiri ja Jac. Ahrenberg 136
   2.2 Juhana-herttuan audienssisali ja museohuoneet 141
3. Jac. Ahrenbergin restaurointisuunnitelma 1890 149
   3.1 Elegantit torninhuiput 150
   3.2 Sisätilat ja ornamentiikka 155
   3.3 Gripsholmin ja Turun yhteydet 158
4. Turun linna vuosisadan vaihteessa 1900 162
   4.1 Emil Nervanderin ja Jac. Ahrenbergin tutkimukset 163
   4.2 Jac. Ahrenbergin korjaus- ja restaurointisuunnitelma 1899 171
   4.3 Linnan keskiaikaisuus vahvistuu 180
   4.4 Korjaus vai restaurointi? 185

V PERINTÖ, RESTAUROINTI JA HISTORIAN LINJAT 190

1. Suurmieshistoriasta valtiollisiin toivekuviin 190
2. Ruotsalais-suomalaisen perinnön näyttämöt 193
3. Renessanssin perintö ja kansallinen taide 197
4. Palauttaa, vaalia, välittää 200
5. Suuri suku hallitsijoiden linnoissa 204

LIITE 1
Viipurin linnan restaurointihankkeen kronologia 1871–1895 212

LIITE 2
Turun linnan restaurointihankkeen kronologia 1881–1909 233

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS 265

ENGLISH SUMMARY 280

HENKILÖHAKEMISTO 281

ESIPUHE

Tämän tutkimuksen tärkein rakennus ei ole Viipurin linna sen paremmin kuin Turun linnakaan. Se on Saint-Serninin basilika Toulousessa Etelä-Ranskassa. Opiskellessani kaupungissa keskiajan taidehistoriaa 1990-luvun lopussa vuonna 1096 käyttöön vihitty kirkko veti minua magneetin tavoin puoleensa, ja minulla oli onni asua puolet vuodesta sen välittömässä läheisyydessä. Olohuoneeni ikkunoista avautui suora näkymä kirkolle. Vähitellen sain selville, että rakennus oli vain muutama vuosi aikaisemmin "de-restauroitu" eli siitä oli poistettu 1800-luvun restauroinnin jäljet. Silloisen restauroinnin oli suunnitellut arkkitehti Viollet-le-Duc. Meidän aikamme arkkitehdeilla, sen paremmin kuin Viollet-le-Ducilla, ei ollut tarkkaa tietoa siitä, miltä rakennus oli keskiajalla näyttänyt, mutta restauroituna se vastasi jälleen kerran uusiin esteettisiin mieltymyksiin ja käsityksiin siitä, miten se todennäköisesti säilyisi tuleville sukupolville.

Vanhojen rakennusten muodonmuutokset herättivät kiinnostukseni. Kotiin palattuani valitsin pro gradun aiheeksi Jac. Ahrenbergin toteutumattomat restaurointisuunnitelmat silloisen työpaikkani Suomen rakennustaiteen museon tutkimuspäällikön dosentti Timo Tuomen ystävällisellä johdatuksella. Kiitos aiheen valinnasta kuuluu hänelle. Tarkoitukseni oli keskittyä Kajaanin linnaan, mutta FL Marja Terttu Knapas kehotti tarttumaan Viipurin linnan suunnitelmaan. Silloin alkaneella tutkimuspolulla olen yhä edelleen. Viipurin linnan restaurointisuunnitelmasta valmistui pro gradu vuonna 2003, mutta aihe kiinnosti minua yhä enemmän, ja tämän tutkimuksen jälkeen vielä entistäkin enemmän. Aihe ei ole millään tavalla loppuun kaluttu, vaikka siitä väitöskirja syntyikin. Toivon, että tämä kirja innostaa tulevia tutkijoita uusiin, syvemmälle meneviin tutkimuksiin.

Kiitos tämän tutkimuksen valmistumisesta kuuluu monille. Minulla on ollut suuri ilo ja onni nauttia ohjaajani professori emerita Riitta Nikulan jatkuvasta kannustuksesta ja tuesta työn kaikissa vaiheissa. Toisen ohjaajani dosentti Markus Hiekkasen perusteellisten kommenttien ja tarkkanäköisyyden ansiosta en sittenkään täysin hukkunut loputtoman arkistomateriaalin syövereihin. Kiitän molempia ohjaajiani lämpimästi, samoin kuin esitarkastajina ahertaneita FT Leena Valkeapäätä ja dosentti Ritva Wärettä. Heidän osuvien huomioidensa avulla olen viimeistellyt käsikirjoituksen kiireellisellä aikataululla kirjaksi. Keskustelut Leena Valkeapään kanssa ja häneltä saamani henkinen tuki ovat olleet hyvin tärkeitä. Olen myös iloinen siitä, että Ritva Wäre lupautui vastaväittäjän, professori Ville Lukkarinen kustoksen ja professori Laura Kolbe tiedekunnan edustajan tehtäviin.

Tätä tutkimusta ei olisi ilman Marja Terttu Knapaksen kannustusta aiheen pariin. Hänelle kuuluu lämmin kiitos kullanarvoisista neuvoista ja monenlaisesta avusta vuosien varrella. Keskustelut FT h.c. Rainer Knapaksen kanssa työn alku- ja aivan loppuvaiheessa ovat olleet erittäin tärkeitä. Kiitän lämpimästi myös professori emerita Eeva Maija Viljoa terävistä huomioista ja keskusteluista. Olen kaikille kokeneemmille kollegoille kiitollinen käsikirjoitukseni kommentoimisesta, ystävällisestä tuesta ja monista viisaista ajatuksista.

Tutkimus on syntynyt Helsingin yliopiston taidehistorian oppiaineen ja alati nimeään ja olomuotoaan muuttavan laitoksen kannustavassa ilmapiirissä. Olen saanut nauttia työhuoneesta ja jakaa tutkimustyön ilot ja surut monien työtovereiden kanssa. Kiitos oppiaineen ja laitoksen henkilökunnalle ja tutkijoille, erityisesti työhuoneen kanssani jakaneille FT Elina Räsäselle ja FM Laura Lindstedtille. Taidehistorian tutkijaseminaarien osallistujia ja vetäjiä haluan kiittää arvokkaasta palautteesta ja keskusteluista. Erityinen kiitos FM Julia Donnerille, FM Petja Hovinheimolle ja FT Maria Vainio-Kurtakolle. Kiitos dosentti Kari Kotkavaaralle ja nationalismi-seminaarilaisille sekä FT Juhana Lahdelle ja modernismi-seminaarilaisille antoisista istunnoista. Professori emerita Riitta Konttista haluan kiittää kannustuksesta, dosentti Renja Suominen-Kokkosta sopivan kriittisistä kommenteista ja professori Ville Lukkarista monista tärkeistä huomioista. Kuva-asioiden hienosta hoitamisesta kiitokset kuuluvat FM Jukka Cadoganille.

Minulla oli ilo ja kunnia päästä ulkojäseneksi professori Maunu Häyrysen vetämään tutkimusryhmään, jonka seminaareilla, konferensseilla ja opintomatkoilla Suomessa ja ulkomailla on ollut suuri merkitys tälle tutkimukselle. Kiitos teille kaikille. Tutkimuksen kuluessa olen saanut tutustua myös ruotsalaisiin kollegoihin, joiden kanssa käydyt keskustelut ja opintomatkat ovat siivittäneet tutkimustani oleellisesti eteenpäin. Ett varmt tack till fil. dr Mia Geijer, professor Victor Edman, tekn. dr Anders Bergström, arkitekt Anders Bodin och fil. dr Lars Ljungström.

Kiitän Taidehistorian valtakunnallista tutkijakoulua mahdollisuudesta keskittyä pitkäjänteiseen tutkimustyöhön. Lisäksi osoitan kiitokseni muille tämän tutkimuksen rahoittajille, joita ovat olleet Helsingin yliopisto, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö, Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto, Suomalais-tanskalainen kulttuurirahasto ja Ranskan suurlähetystö.

Lukuisat asiantuntijat eri arkistoissa ja kirjastoissa ovat olleet suureksi avuksi. Haluan kiittää erityisesti Mikkelin maakunta-arkiston Petri Juvelaa, Turun museokeskuksen Salme Kotivuorta ja Henrik Swanljungia, Museoviraston

ja Kansallisarkiston henkilökuntaa sekä kaikkia niitä, jotka ovat vastanneet avuliaasti kysymyksiini tai kertoneet arkistoista, joista minulla ei ole ollut aavistustakaan. Entisille työtovereilleni Suomen rakennustaiteen museossa osoitan lämpimät kiitokseni.

Minulla on ilo ja kunnia julkaista väitöskirjani Suomen Muinaismuistoyhdistyksen perinteikkäässä sarjassa. Kiitän hyvästä yhteistyöstä FT Tuukka Talviota ja Vammalan Kirjapainon Raisa Mantilaa. Lisäksi haluan kiittää kaikkia tämän tutkimuksen valmistumiseen tavalla tai toisella osallistuneita henkilöitä: Susanna Aaltonen, Petja Aarnipuu, Eva Ahl-Waris, Knut Drake, Derek Fewster, Hanna Kemppi, Tuomas M. S. Lehtonen, Kati Lintonen, Maarit Mannila, Hanna-Leena Paloposki, Anne-Maria Pennonen, Jukka Relas, Hanne Selkokari, Annu Takala, Marika Tandefelt, Henrika Tandefelt, Laura Tuominen ja kaikki ne, joiden nimiä ei tässä erikseen mainita.

Sydämelliset kiitokset kuuluvat myös läheisilleni ja ystävilleni. Haluan kiittää etenkin Anu Pennasta myötäelämisestä. Viime hetken avusta kiitos Ruth Kailalle. Vanhempani Sinikka ja Timo Ripatti ovat tukeneet ja osallistuneet tämän kirjan syntymiseen monin tavoin. Lämmin kiitos avusta, kärsivällisyydestä ja väsymättömästä kannustuksesta kuuluu heidän lisäkseen Lauri Ripatille perheineen ja Térence Le Deschault de Monredonille.

Viipurissa lapsuutensa viettänyt, jo edesmennyt isoäitini Elna Ripatti vei minut lapsuudessani ensimmäisen kerran Turun linnaan. Rakennus lumosi minut, eikä lumous ole haihtunut vieläkään. Omistan tämän kirjan isoäitini muistolle.

Helsingissä huhtikuussa 2011

Anna Ripatti

I TOTEUTUMATON TUTKIMUSKOHTEENA

1. RESTAUROINTI-SUUNNITELMIEN JÄLJILLÄ

1.1 Lähtökohdat ja tavoitteet

Joris-Karl Huysmansin romaani *À rebours* (1884), yksi 1800-luvun kirjallisuuden klassikoista, alkaa karrikoidulla kuvauksella Lourpsin linnan muotokuvagalleriasta. Haarniskoihin puetut esi-isät katsovat tuikeasti kehyksistään, mutta jälkeläisten kuvat puuttuvat yhtä lukuun ottamatta. Sukupuussa on aukko. Ainoaan muotokuvaan, joka muodostaa yhteyden menneen ja nykyisen välille, on ikuistettu katalat, elottomat ja julkeasti ehostetut kasvot. Muotokuvat ja suvun viimeinen jäsen, romaanin heikkohermoinen päähenkilö, todistavat suvun rappiosta, joka "oli ilmiselvästi edennyt kaikkien lainalaisuuksien mukaan".[1] Suvun degeneroituminen oli toistuva teema 1800-luvun lopun kirjallisuudessa, ja Huysmansin tavoin sitä myös karnevalisoitiin. Sukuperintöön eivät kuuluneet ainoastaan linnat ja esi-isien muotokuvat, vaan se ilmeni ihmisessä itsessään, hänen ulkonäössään, persoonassaan ja teoissaan.

Oleellista Huysmansin kuvaamassa Lourpsin linnan esi-isien muotokuvien sarjassa oli katkos: se ei muodostanut koherenttia, aukotonta linjaa menneestä nykyiseen. Tätä katkoksen tunnetta, jota on pidetty modernin ihmisen ominaisuutena, yritettiin paikata läpi 1800-luvun.[2] Suvun muotokuvien lisäksi muun muassa rakennukset tarjosivat välineitä linjan rakentamiseen. Ne olivat kiintopisteitä, joiden ympärille saattoi kutoa tarinan, jolla liittää nykyinen menneeseen ja yksilö historian jatkumoon.

Tämän tutkimuksen kohteena ovat Suomen linnojen kunnostamiseen tähdänneet hankkeet 1800-luvun jälkipuolelta 1900-luvun alkuvuosiin, erityisesti arkkitehti-kirjailija Johan Jacob (Jac.) Ahrenbergin (1847–1914) restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin. Väitöskirja muodostaa laajoine liitteineen pääpiirteissään kronologisesti etenevän, lähteiden langanpätkistä koostetun esityksen kyseisten linnojen korjaus- ja restaurointisuunnitelmista. Tulkintojeni kohteena ovat pääasiassa toteutumattomat toiveet ja tavoitteet, odotukset, päämäärät ja vaihtoehtoiset todellisuudet, jotka jäivät kuvina ja kirjoituksina papereille ja puheisiin.

Jac. Ahrenbergin Turun ja Viipurin linnojen restaurointisuunnitelmat herättävät usein reaktion: onneksi ne eivät toteutuneet. Jos ne olisivat toteutuneet, todennäköisesti hänen kädenjälkensä olisi häivytetty näkymättömiin 1900-luvun kuluessa. Niin tehtiin 1920- ja 1960-luvulla hänen 1910-luvulla koristamalleen Olavinlinnan ritarisalille. Erityisesti jälkipolvet ovat langettaneet tuomionsa sekä hänen että monien muiden aikalaisarkkitehtien toiminnalle rakennussuojelun kentällä. Vasta viime vuosikymmeninä 1800-luvun restaurointien jälkiä on alettu tarkastella ja arvostaa osana rakennusten historiaa.

Turun ja Viipurin asukkaat olivat tutkimallani ajalla ylpeitä kotikaupunkiensa pitkästä historiasta. Kahden keskiajalla perustetun provinssikaupungin hallinnosta ja kulttuurielämästä vastannut sivistyneistö, etenkin vauras porvaristo, rakensi aktiivisesti kuvaa kaupungin loistokkaasta menneisyydestä ja sen hallinnon vuosisataisista linjoista. Uusi pääkaupunki Helsinki, jossa suureksi osaksi muualta muuttanut virkamiespiiri järjesteli suuriruhtinaskunnan asioita, ei pystynyt kilpailemaan niiden kanssa historiallaan tai rakennusmuistomerkeillään. Pääkaupungissa ei aikalaistodistusten mukaan ilmennyt samanlaista historiatietoisuutta kuin turkulais- ja viipurilaissäätyläistön keskuudessa.[3]

Kahden provinssikaupungin monumentaalista maisemaa sävyttivät keskiaikaiset rakennukset, jotka toivat kaupunkilaisten jokapäiväiseen elämään pääkaupungista puuttuneen ajallisen syvyyden. Niihin kuuluivat tuolloin maan vanhimmiksi rakennuksiksi luetut entiset valtakunnanlinnat. Molemmat sijaitsivat kyseisten kaupunkien kaupankäynnin kannalta tärkeillä satama-alueilla.

---

[1] Huysmans 2005 (1884), 49. Suom. Antti Nylén.

[2] Esim. Berman 1983 (1982), 18–23, 35–36; Jameson 2002, 17; Koselleck 2004 (1979), 31–32.

[3] Viipuri ja Turku edustivat Jac. Ahrenbergille vanhaa kulttuuria ja historiatietoisuutta, jota Helsingissä ei ymmärretty. Viitaten Furuhjelmin testamenttilahjoituskokoelmaan, jonka maalauksia *Helsingfors Dagblad*issa 28.1.1884 oli pidetty merkityksettöminä, hän kirjoitti: "Det gör mig ondt om hela samlingen att den skall komma till Helsingfors, detta – – moderna, unga Helsingfors, der man saknar alla förutsättningar för att kunna värdera det som en gång varit, der publiken icke aktar andra former än de som ge uttryck åt stundens smakriktning. När man kommer från Wiborg och Åbo, då först känner man lifligt huru utan gamla minnesmärken, traditioner och Historia vårt Helsingfors är, och detta är till allra största delen orsaken till, att bristen på en viss välbehöflig veneration för det förgångna är synnerligen märkbar i det unga samhället." Jac. Ahrenbergin kirje B. O. Schaumanille Viipurista 10.2.1884. KKA.

1. Jac. Ahrenberg 1890-luvulla. Valok. Daniel Nyblin. Kuva: Museovirasto.

Tutkimustehtävä on kahtalainen. Konstruoin linnojen korjaus- ja restaurointihankkeiden mutkikkaita vaiheita ja sijoitan Ahrenbergin suunnitelmat niiden pitkäkestoisiin prosesseihin. Tämän lisäksi tulkitsen suunnitelmia osana niiden tekoajan keskusteluja tavoitellen niiden silloisia merkityksiä. Tarkoituksena ei ole arvottaa restaurointisuunnitelmia tai niiden tekijän toimintaa nykyhetken perspektiivistä ja nykyisistä arvoista käsin, vaan sijoittaa tutkimuksen kohteena olevat suunnitelmat niin paljon kuin mahdollista aikalaiskeskustelujen ja -arvojen kontekstiin.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä Jac. Ahrenbergin restaurointisuunnitelmat pitivät sisällään. Minkälaisiksi Viipurin ja Turun linnat olisi suunnitelmien perusteella muutettu ja mihin käyttötarkoitukseen? Hallitsijoiden valtaa symboloivina rakennuksina niiden merkitykset kietoutuivat myös laajempaan kysymykseen Ruotsin ajan perinnöstä Suomea ja suomalaisuutta määriteltäessä. Ruotsin ajalla rakennettujen entisten valtakunnanlinnojen restauroinnin ideologiset ulottuvuudet nousevat tutkimuksessa olennaiseen osaan. Toisena tavoitteena on esittää tulkintoja siitä, mihin arkkitehti Ahrenberg restaurointisuunnitelmillaan mahdollisesti pyrki.

Ahrenbergin suunnitelmat olivat osa laajempia, pitkäkestoisia hankkeita kyseisten linnojen kunnostamiseksi. Tässä tutkimuksessa ja erityisesti sen laajoissa liitteissä selvitän, mitä nämä hankkeet olivat ja miten Ahrenbergin suunnitelmat niihin sijoittuvat. Liitteiden laatimiseen päädyin tutkimuksen jo ollessa pitkällä, mistä syystä ne seuraavat monin osin samankaltaista kerronnan tapaa, jota käytän myös luvuissa. Pidän laajoja liitteitä perusteltuna siitä syystä, että monivaiheiset tapahtumaketjut olisivat lukuihin sijoitettuina vieneet huomion pääasialliselta tutkimuksen kohteelta eli Ahrenbergin restaurointisuunnitelmilta. Kokonaiskuva hankkeista syntyy vasta liitteiden lukemisen myötä.

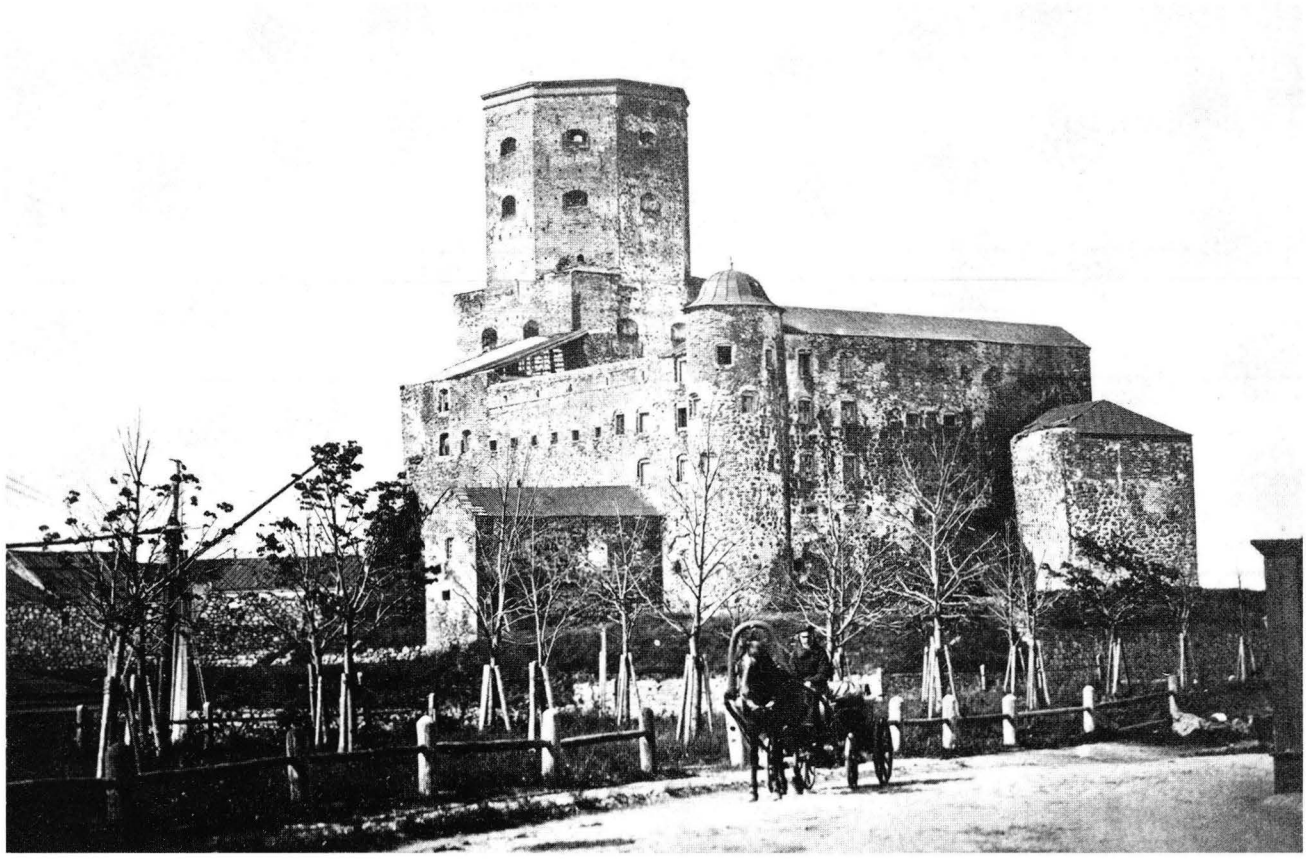

2. Viipurin linna 1870-luvulla. Kuva: Museovirasto.

Ahrenbergin restaurointisuunnitelmia ei voi tarkastella aikalaiskontekstissaan ottamatta huomioon provinssikaupunkien ja pääkaupungin toimijoiden näkökulmia ja niitä toiveita ja tavoitteita, joita he kohdistivat Turun ja Viipurin linnoihin. Tässä tutkimuksessa pyrin esittämään, minkälaisia nämä toiveet ja tavoitteet olivat. Oleellinen kysymys molempien rakennusten tulevaisuudesta käydyssä julkisessa keskustelussa koski niiden tulevaa käyttöä, mutta keskustelu liittyi myös laajempaan kysymykseen rakennusten merkityksistä. Pyrin tutkimuksen kuluessa selvittämään, minkälaisia merkityksiä Viipurin ja Turun linnojen kunnostamista edistäneet toimijat liittivät kyseisiin rakennuksiin.

Vaikka Ahrenberg oli lähes kaikkien Suomen linnojen korjaus- ja restaurointihankkeissa mukana, Viipurin ja Turun linnoja voidaan pitää hänen linnojen restaurointiin liittyneen toimintansa pääkohteina. Ne vaikuttavat olleen hänelle henkilökohtaisesti erityisen merkittäviä työtehtäviä, ja tämän henkilökohtaisen intressin syitä pyrin tutkimuksessani tavoittamaan.

Ahrenbergin toiminnassa laajalle yleisölle suunnattu valistustyö oli oleellisessa osassa. Käsittelen tässä tutkimuksessa enimmäkseen muille kuin asiantuntijoille suunnattua "propagandatyötä" ja julkista keskustelua. Pyrin hahmottamaan paitsi Ahrenbergin tavoitteita, myös laajalle yleisölle levitettyä kuvaa linnoista historian esityksinä ja rakennusperintönä. Ruotsin ajan linnojen restauroinnissa kiteytyivät tulkintani mukaan Ahrenbergin kulttuuriset ja poliittiset päämäärät.

Vanhojen rakennusten merkitykset syntyvät katsojien ja kokijoiden tulkinnoissa. Niihin sisältyy muun muassa materiaalisia ja diskursiivisia ulottuvuuksia; ne ovat ajan kulumisen, eri aikakausien korjausten ja restaurointien sekä historian tulkintojen tuloksia. Tutkimukseni tarkoituksena on syventää ymmärrystä siitä, miten linnoja lähestyttiin ja tulkittiin sekä minkälaisia toiveita ja tavoitteita niihin kohdistettiin 1800-luvun lopussa ja aivan 1900-luvun alkuvuosina.

Tutkimallani ajalla linnoja koskenut terminologia poikkesi jonkin verran nykyisestä. Termillä *muinaislinna* (*fornborg*) viitattiin kaikkiin epämääräisen ikäisiin vanhoihin linnoihin riippumatta niiden rakennusajasta. Vasta Hjalmar Appelgrenin (1853–1937) tutkimusten myötä ja erityisesti 1890-luvulta lähtien termi *muinaislinna* vakiintui nykyiseen merkitykseensä.[4] Vaikka tutkimukseni ei varsinaisesti liity käsitehistorian tutkimusperinteeseen, olennaista on kuitenkin ymmärtää, mitä restauroinnilla tarkoitettiin 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkuvuosien Suomessa.

[4] Appelgren 1891.

3. Turun linna 1800-luvun lopussa. Valok. Johan Reinberg, Turku. Kuva: Museovirasto.

Rakennusten restaurointiin liittyi jo järjestäytyneen suojelutoiminnan alkuvaiheessa olennaisena osana niiden tutkiminen, eikä restaurointia voi pitää erillisenä historiankirjoituksesta ja rakennusten tutkimushistoriasta. Tarkastelen restaurointia yhtenä historian kirjoittamisen tai esittämisen muotona. Samalla kyseenalaistan näkemyksen, jonka mukaan Suomessa Juhani Rinne (1872–1950) olisi ensimmäisenä perustanut rakennusmonumenttien hoidon niin sanotuille tieteellisille tosiasioille.[5]

Turun, Viipurin ja Käkisalmen linnojen restaurointia käsiteltiin vuoden 1882 valtiopäivillä samaan aikaan kun rakennussuojelun hallintoa organisoitiin Suomen suuriruhtinaskuntaan. Ahrenberg sai Yleisten rakennusten ylihallituksessa tehtäväkseen laatia niiden restaurointisuunnitelmien lisäksi kustannusarviot myös muiden Suomen historiallisten linnojen säilymisen kannalta välttämättömistä korjaustöistä. Tutkimuksessani esitän, miksi juuri nämä linnat nostettiin tuolloin ensisijaisiksi restaurointikohteiksi.

Käkisalmen linnan restauroinnin käsittelemisen olen rajannut tämän tutkimuksen ulkopuolelle, vaikka viittaan siihen useassa yhteydessä. Käkisalmen vanha linna poikkesi korjaus- ja restaurointikohteena huomattavasti Viipurin ja Turun linnoista. Sen matalien vallien rajaamalla linnanpihalla sijaitsi pyöreän tornin lisäksi toisistaan erillisiä rakennuksia, eikä linna muodostanut siten suurikokoista ja yhtenäistä kokonaisuutta kuten Viipurissa ja Turussa. Käkisalmen linna ei tarjonnut restaurointikohteena samanlaisia mahdollisuuksia kuin entiset valtakunnanlinnat, eikä Ahrenberg laatinut sen restauroimiseksi Viipurin ja Turun linnojen suunnitelmiin verrattavaa, sisä- ja ulkoarkkitehtuurin kattanutta laajamittaista restaurointisuunnitelmaa.

Viipurin ja Turun linnat muodostavat huomattavan yhtenäisen rakennusparin. Ne olivat 1800-luvun jälkipuolella ennen niiden kunnostamista samankaltaisessa, osin raunioituneessa asussa ja varastokäytössä. Molempien esilinnoissa sijaitsi vankila. Ahrenberg laati niihin samankaltaiset suunnitelmat, joten niitä on luontevaa käsitellä omana kokonaisuutenaan.

Geopoliittisesti tulkittuina Viipurin ja Turun linnat tarjoavat läntisen ja itäisen kiinnekohdan, joiden avulla voi tarkastella Suomen rakentumista suhteessa Ruotsiin ja Venäjään. Turkua hallinneen säätyläistön siteet entiseen emämaahan Ruotsiin olivat erittäin tiiviit, ja useat heistä olivat muuttaneet Ruotsista Suomeen vasta aikuisiällä. Viipurilaisporvariston elämä modernisoituvassa suuriruhtinaskunnassa kiinnittyi toisenlaiseen todellisuuteen. Tässä tutkimuksessa Turku ja Viipuri muodostavat yhdessä niiden välissä sijainneen Helsingin kanssa maantieteellisen akselin, jolla Suomen historiaa tehtiin näkyväksi.

[5] Vrt. esim. Gardberg 2006 verkkojulkaisu.

4. Suomen suuriruhtinaskunnan eteläisen osan kartta, jossa näkyvät vuoden 1886 rautatieyhteydet ja lennätinlinjat. F. Tilgmanns lith. G. W. Edlund.

Turun ja Viipurin linnat ovat historiallisine ja poliittisine merkityskerrostumineen äärimmäisen ladattuja kansallisia symboleita. Niillä on merkitty kulttuurisia, mentaalisia ja valtiollisia rajoja. Niitä käytetään yhä edelleen kuvaamaan Suomen historiaa, ja siten ne ovat voimakkaaseen kansalliseen diskurssiin ja vahvoihin mielikuviin liittyvää rakennusperintöä ja olennainen osa kansallista kuvastoa. Lisäksi ne ovat maakuntien tai kaupunkien symboleita. Pyrin tässä tutkimuksessa kyseenalaistamaan linnojen kansallista kerrontaa tarkastelemalla niiden merkityskerrostumia 1800-luvun lopussa.

Molemmat linnat ovat nykyisin huomattavan erilaisia kuin tutkimallani ajalla. Ne ovat käyneet läpi mittavan muodonmuutoksen, Viipurin linna 1890-luvulla, Turun linna 1940- ja 1950-luvulla. Rakennuksia, joihin tutkimuskohteenani olevat restaurointisuunnitelmat liittyivät, ei enää ole sellaisenaan olemassa. Tutkimuksen tavoitteena on valottaa rakennuksiin kohdistettuja odotuksia, tavoitteita ja mielikuvia, ei yksityiskohtaisesti niissä toteutettuja korjauksia tai muita todellisia materiaalisia muutoksia.[6]

Rakennussuojelun ja restauroinnin historia on valintojen ja arvojen historiaa. Tässä tutkimuksessa etsin vastauksia kysymyksiin: kuka määritteli 1800-luvun lopun Suomessa mikä oli vaalimisen arvoista yhteistä, kansallista perintöä ja kuinka tätä perintöä pyrittiin säilyttämään.

Tutkimuksen läpi kulkevana, erilaisia ilmiöitä yhdistävänä punaisena lankana on ajatus perinnön vaalimisesta ja välittämisestä, jolla on mielestäni tämän tutkimuksen kontekstiin käyttökelpoinen latinankielinen nimi *patrimonium*. Ajatus on peräisin aikalaislähteistä, vaikka termi *patrimonium* ei niissä esiinny. Käytän kyseistä käsitettä apuvälineenä 1800-luvun ilmiöiden ja ajattelutapojen tulkitsemiseen.[7] Tutkimani aikakauden kirjallisuudessa perinnön ja perinnöllisyy-

[6] Jos tutkimuksen kohteena olisivat linnojen materiaaliset muutokset, vaatisi tutkimus toisenlaista kysymyksenasettelua ja tarkempaa korjausten tositteiden tutkimista YRYH:n ja lääninrakennuskonttoreiden arkistoissa. Tässä tutkimuksessa käyttämäni lähteet, esim. vuosikorjausten kustannusarviot, eivät kerro mitä kohteissa tarkkaan ottaen tehtiin, vaan mitä niihin suunniteltiin tehtävän.

[7] Termi *patrimonium* ei välttämättä sellaisenaan sovellu nykyiseen kulttuuriympäristö- tai kulttuuriperintökeskusteluun. Sitä voi kuitenkin käyttää käsitteellisenä työkaluna tarkasteltaessa ajattelutapoja, joita kulttuuriperintökeskusteluihin liittyy. Termin *patrimonium* käytön kritiikistä Schulz 2006. Hän kritisoi ajatusta yhteisestä kansallisesta perinnöstä, mihin hän *patrimonium*-käsitteellä viittaa.

den teemat olivat yleisiä, mikä kertoo aihepiirin silloisesta ajankohtaisuudesta.

Tutkimuksen ytimen muodostavat linnojen restaurointisuunnitelmien yhteydet "isänmaan" (*patria*) rakentamiseen ja "isien perinnön" vaalimiseen ja välittämiseen (*patrimonium*) 1800-luvun lopun kontekstissa. Lisäksi kerin auki kansallisen perinnön vaalimisen käytäntöjä suhteessa sukujen *memoria*-käytäntöihin, joilla suvut pyrkivät pitämään yllä jäsentensä muistoa.

Seuraavassa johdannon luvuissa esittelen tämän tutkimuksen kannalta relevanttia aikaisempaa tutkimusta, käyttämääni tutkimusmenetelmää sekä näkökulmia ja käsitteitä, joiden avulla tutkimuskohteita tulkitsen. Pääluvussa II käsittelen muinaismuistojen suojelun ja vaalimisen ideologiaa ja käytäntöjä, erityisesti Suomen linnojen suojeluhankkeita 1860-luvulta eteenpäin. Sijoitan Ahrenbergin suunnitelmat eurooppalaiseen kontekstiin ja esittelen saman pääluvun viimeisessä alaluvussa niitä restaurointeja, joita hän itse piti onnistuneina tai joihin hän oli muuten perehtynyt. Niitä vasten tarkastelen myöhemmin tutkimuksen kuluessa Ahrenbergin restaurointisuunnitelmia. Pääluvuissa III ja IV esitän, mitä Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmat pitivät sisällään ja minkälaisiksi kohteita pyrittiin niiden perusteella muokkaamaan. Pääluvussa V tulkitsen restaurointisuunnitelmia osana erilaisia aikalaiskeskusteluja.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Viipurin ja Turun linnojen toteutumattomia restaurointisuunnitelmia ei ole aikaisemmin perusteellisesti tutkittu, vaikka ne koskivat kahta Suomen historian merkkirakennusta ja suosittua nähtävyyttä. Keskiaikaisten rakennusten restauroinnin historiaa on sitä vastoin tutkittu Suomessa enimmäkseen yksittäisiin tapauksiin keskittyen 1950-luvulta lähtien, vaikka jo 1800-luvulla kirjoitetuissa tutkimuksissa viimeiset korjaus- ja restaurointitoimenpiteet mainittiin osana tutkimuksen kohteena olleen rakennuksen historiaa.[8] Rakennusten ja kaupunkien historiaa kokonaisuudessaan käsittelevissä julkaisuissa linnojen 1800-luvun vaiheet ovat saaneet osakseen ainakin lyhyen maininnan, joskin kaupunkien historiikeissa niiden korjauksia ja restaurointeja on tarkasteltu lähinnä kaupunkilaisten aktiivisuuden näkökulmasta.

Viipurin linnan 1800-luvun vaiheita esitteli tuoreeltaan kaupungin hallinnon näkökulmasta J. W. Ruuth osana 1900-luvun alkuvuosina julkaistua kaupungin historiaa. Myöhemmin julkaistussa Viipurin historiassa Otto-Iivari Meurman toisti Ruuthin esityksen sellaisenaan.[9] Tässä tutkimuksessa esitän Ruuthin tulkintaa monisäikeisemmän ja osin yksityiskohtaisemman version linnan vaiheista ja keskusteluista 1800-luvun lopussa. Linnan restaurointisuunnitelmiin ja toteutettuun restaurointiin ovat viitanneet muun muassa Sven Hirn kaupungin historiaa koskevissa kirjoituksissaan sekä Petri Neuvonen kaupungin rakennusperintöä käsittelevässä tutkimuksessaan.[10] Kyseisen linnan osalta tämän tutkimuksen juuret ovat pro gradu -tutkielmassani, joka muodostaa toisin painotuksin laaditun ja tiivistetyn rinnakkaiskertomuksen tälle tutkimukselle.[11]

Suomessa linnojen restauroinnin historian tutkimisen pioneerina voidaan pitää C. J. Gardbergia, joka on käsitellyt Turun linnan vaiheita tutkimallani ajanjaksolla ja myös Ahrenbergin restaurointisuunnitelmaa.[12] Hänen tutkimuksissaan linnan 1800-luvun vaiheita tarkastellaan itsessään kiinnostavana ja tarkemman tutkimisen arvoisena ajanjaksona rakennuksen historiassa. Hän käsitteli artikkeleissaan sekä Turun linnan että tuomiokirkon toteutumattomia 1890-luvun restaurointisuunnitelmia eurooppalaisessa yhteydessään, ja niistä välittyy kirjoittamisajankohdalle ominainen negatiivisesti arvottava asenne 1800-luvun restaurointeja kohtaan. Sankareina esiintyivät ne arkeologit, jotka hyökkäsivät 1900-luvun alkuvuosina restaurointiarkkitehtien toimintaa vastaan.[13]

Gardbergin tutkimukset liittyivät Turun linnan niin sanottuun entistämishankkeeseen ja vähitellen heränneeseen kiinnostukseen 1800-luvun restaurointeja kohtaan. Ruotsissa Nils G. Wollin julkaisi joitakin vuosia aikaisemmin tutkimuksia Gripsholmin linnan 1890-luvulla toteutetusta restauroinnista ja kyseenalaisti lähtökohtaisesti tuomitsevat asenteet, joilla silloisia restaurointeja tarkasteltiin. Wollin kirjoitti muun muassa restaurointiin liittyneistä aikalaiskeskusteluista ja toimijoiden tavoitteista. Hänen tekstinsä sisälsivät jonkin verran tutkimukseen kiedottua kritiikkiä, tosin hienovaraisemmin kuin Gardbergin hieman myöhemmin julkaistuissa artikkeleissa.[14]

Gardberg haki 1890-luvun restaurointikriittisistä keskusteluista alkupistettä ja juuria 1900-luvun puolivälin restaurointiperiaatteille.[15] Turun linnan sodanjälkeisen, kansallismielisillä merkityksillä kyllästetyn restaurointihankkeen yhteydessä hän osoitti, ettei Suomessa oltu restaurointia koskevissa keskusteluissa muuta Eurooppaa jäljessä ja että Ruotsia niukemmat

[8] Esim. Schvindt 1898; Hackman 1944.

[9] Ruuth 1908; Meurman 1981.

[10] Hirn & Lankinen 1988, 10–12; Neuvonen 2008, 106–108.

[11] Ripatti 2003.

[12] Gardberg 1954; Gardberg 1967; Gardberg 1993a; Gardberg 1993b.

[13] Gardberg 1954; Gardberg 1967.

[14] Wollin 1949; Wollin 1951.

[15] Tähän viittasi jo Gardbergin artikkelin alaotsikko *Kring de moderna restaureringsprincipernas genombrott hos oss.* Gardberg 1954.

taloudelliset resurssit olivat säästäneet Suomen keskiaikaiset rakennukset 1800-luvun muutosvimmalta.[16]

Monet Suomen linnojen ja niiden kunnostamisen historiaa käsittelevistä tutkimuksista on 1800-luvulta lähtien laadittu Muinaistieteellisen toimikunnan ja sen seuraajan Museoviraston piirissä liittyen kohteiden korjaus- tai restaurointihankkeisiin. Viime aikoina raunioiden restauroinnin ja korjaamisen historiaa on tutkittu kohteiden nykyisen säilyttämisen ja esittämisen problematiikan näkökulmasta.[17] Muinaismuistohallinnon historiaa käsitelleet Mikko Härön tutkimukset ovat toimineet tärkeänä lähtökohtana omalle tutkimukselleni.[18]

Rakennusten restauroinnin 1800-luvun historiaa ovat tutkineet Suomessa etenkin Marja Terttu Knapas ja Leena Valkeapää. Edellisen lisensiaatintutkimuksessa *Turun tuomiokirkon restaurointisuunnitelmat vuosilta 1896 ja 1901* (1983) ja muissa restauroinnin historiaa koskevissa artikkeleissa Turun ja Viipurin linnojen restaurointisuunnitelmat mainitaan samanaikaisten kirkkojen ja linnojen kunnostushankkeiden rinnalla. Knapas on hahmotellut Ahrenbergin restaurointiperiaatteita huomioiden esimerkiksi yhteyden Eugène Viollet-le-Ducin (1814–1879) metodeihin ja laajan Ruotsin valtakunnan alueelta kerätyn piirustusaineiston, jota Ahrenberg käytti suunnitelmia laatiessaan.[19]

Turun tuomiokirkon restaurointihanke herätti Suomessa ainutlaatuisen vilkkaan keskustelun, jonka varjoon jäivät samanaikaiset Turun linnaa koskeneet suunnitelmat. Knapaksen tutkimukset kirkkojen restauroinnista ja restaurointiperiaatteista tutkimallani ajanjaksolla ja erityisesti Jac. Ahrenbergin toiminnasta restaurointiarkkitehtina muodostavat taustan, jota vasten oma tutkimukseni asettuu täydentäen niissä esitettyä kuvaa.[20]

Leena Valkeapään tutkimukset pitäjänkirkkojen restauroinnin historiasta ovat paitsi tarjonneet keskiaikaisia rakennuksia koskevan laajan aikalaiskontekstin, myös monia kiinnostavia pohdintoja muinaismuistojen ja niiden vaalimisen merkityksistä tutkimallani ajanjaksolla. Hänen väitöskirjansa *Pitäjänkirkosta kansallismonumentiksi: Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen restaurointi ja sen tausta vuosina 1870–1920* (2000) kuuluu tutkimuslinjaan, jossa kiinnitetään erityistä huomiota historiallisten monumenttien ja nationalismin kytköksiin ja jossa dekonstruoidaan kansallisesti värittynyttä kertomusta. Tähän kansallisten kertomusten purkamisen linjaan liittyy myös oma kontribuutioni.

Viimeaikaisissa antikvaarisen toiminnan historiaa käsittelevissä tutkimuksissa pääpaino on kohdistunut tapoihin, joilla historiaa on esitetty ja kerrottu sanoin, kuvin ja erilaisin tapahtumin. Tämän tutkimuksen viimeistelyvaiheessa julkaistiin Matti Klingen tutkimus historiankirjoituksen historiasta, jossa tuodaan esiin historiantutkimuksen kytköksiä arkeologiaan, etnologiaan, kirjallisuuteen ja muuhun historiakulttuurin piiriin luettavaan toimintaan 1800-luvun Suomessa.[21] Derek Fewster on tutkinut suomalaisuuden juurien etsimistä esihistoriasta ja sen esittämistä kansallisena suuruuden aikana kansakunnan rakentamisen kontekstissa 1700-luvulta toiseen maailmansotaan.[22] Eva Ahl-Wariksen hiljattain julkaistu väitöskirja käsittelee samankaltaisesta *longue durée* -perspektiivistä Naantalin luostarin tutkimushistoriaa ja merkityksiä muistipaikkana.[23] Omassa tutkimuksessani olen päätynyt tutkimuskohteen tarkastelemiseen rajatummalla ajanjaksolla ja yhden henkilön toiminnan näkökulmasta.

Ahrenbergin restaurointisuunnitelmaa Turun linnaan on sivunnut joitakin vuosia sitten Petja Aarnipuu folkloristiikan alaan kuuluvassa väitöskirjassaan.[24] Hän on tutkinut kiinnostavasti Turun linnan kerronnan rakentumista muun muassa opastetuilla kierroksilla, tutkimuksissa ja restauroinneissa. Yhteenvedossaan linnan rakennushistorian esityksistä hän on tuonut esiin vähäiselle huomiolle jääneitä vaiheita linnan historiassa. Aarnipuun tutkimus ei kuitenkaan ole alkuperäislähteille perustuva historiantutkimus. Turun linnassa 1900-luvulla toteutetuista restauroinneista ei ole toistaiseksi tehty kriittisiä tai kontekstualisoivia tutkimuksia.[25]

Jac. Ahrenberg, joka toimi hämmästyttävän laaja-alaisesti taiteen ja kulttuurin kentällä, esiintyy monissa taidehistorian ja kirjallisuustieteen tutkimuksissa. Yhtenä syynä tähän on hänen poikkeuksellinen tuotteliaisuutensa kirjoittajana. Taidehistorian alaan kuuluvissa tutkimuksissa hänen kirjoituksiaan, tuotantoaan ja toimintaansa ovat analysoineet erityisesti Eeva Maija Viljo ja Ville Lukkarinen, jotka ovat tutkineet hänen arkkitehtuurikäsityksiään ja historiaa koskevaa ajatteluaan ja esittäneet niistä tämän tutkimuksen kannalta tärkeitä tulkintoja. Ahrenbergin toiminnasta arkkitehtina ja taidekriitikkona on tehty joitakin taidehistorian alan opinnäytetöitä.[26]

---

[16] Gardberg 1954, erit. 15–16.
[17] Lind 2008; Mentu 2009.
[18] Härö 1981; Härö 1984.
[19] Knapas 1983, 132–141; Knapas 1984, erit. 84.
[20] Knapas 1984; Knapas 1990; Knapas 1992.
[21] Klinge 2010.
[22] Esim. Fewster 2006.
[23] Ahl-Waris 2009; Ahl-Waris 2010.
[24] Aarnipuu 2008.
[25] Susanna Aaltonen on käsitellyt väitöskirjassaan Turun linnan 1900-luvun puolivälin restauroinnin yhteydessä toteutettua sisustusta. Aaltonen 2010. Anniina Lehtokari on laatinut kyseisestä Turun linnan entistämishankkeesta proseminaaritutkielman Turun yliopistoon.
[26] Eija Suna on käsitellyt pro gradu -tutkielmassaan myös Ahrenbergin restaurointia koskevia kirjoituksia. Suna 1985, erit. 104–109; Kajala 1988; Lehtonen 1994.

Eeva Maija Viljo on tuonut esiin monia seikkoja, joita tässä tutkimuksessa sivuan, kuten Ahrenbergin konservatiivisen arkkitehtuuriajattelun ja pyrkimyksen vaalia klassismin ja C. L. Engelin (1778–1840) perintöä korostamalla samalla paikallista traditiota. Hän on käsitellyt arkkitehtuurin ideologisia ulottuvuuksia ja arkkitehtien poliittista suuntautumista eräänä heidän toimintaansa ja tuotantoonsa vaikuttaneena tekijänä sekä esittänyt restauroinnin arkkitehtuurin osa-alueena, johon poliittiset suuntautumiset ja ideologiat näyttävät aivan erityisesti vaikuttaneen.[27] Tutkimukseni seuraa monessa suhteessa hänen viitoittamaansa polkua tarkastellessaan Ahrenbergin restaurointitoimintaa yhteiskunnallisena vaikuttamisena.

Ville Lukkarinen on analysoinut Ahrenbergin historiakäsitystä tämän tekstien ja historialliseen ympäristöön suunniteltujen rakennusten avulla. Hän on kiinnittänyt huomiota moniin ilmiöihin, jotka ovat olennaisia tässä tutkimuksessa, kuten siihen, että Ahrenberg painotti kirjoituksissaan taiteen yhteiskunnallisia sidoksia ja riippuvuutta paikallisista olosuhteista. Lisäksi hän on osoittanut Ahrenbergin kirjoitusten kiinnittymisen 1800-luvun teoreetikoiden ajatuksiin (Viollet-le-Duc, Hippolyte Taine, Arthur de Gobineau) ja erityisesti Jacob Burckhardtin (1818–1897) historiakäsitykseen.[28]

Lukkarinen on argumentoinut, että Ahrenbergin suhdetta historiaan voi kuvata esteettiseksi historismiksi. Sen puitteissa menneisyys käsitetään nykyisestä erillisenä, arvot ja maut muuttuvina ja relatiivisina ja menneisyyden taiteesta etsitään ”kulta-aikoja”, eräänlaisia ylihistoriallisia pakopaikkoja nykyisyydestä, jotka samalla sisältävät uudelleen tulemisen toiveen. Hän on viitannut siihen, että kyseinen ajattelutapa sisältää poliittisia ulottuvuuksia koskien ”kulta-ajan” yhteiskunnan restaurointia eli palauttamista. Hän on myös huomioinut Ahrenbergin painottaneen kirjoituksissaan 1880-luvulta lähtien muistoja, traditioita ja menneiden aikojen perinnön vaalimista moraalisena velvoitteena.[29] Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on syventää rajatuista kohteista käsin huomioita, joita hän on Ahrenbergin ajattelusta ja toiminnasta esittänyt.

Ritva Wäre on tutkinut Ahrenbergin kirjoituksia osana muuta aikalaiskenttää koskien etenkin silloista keskustelua kansallisesta taiteesta.[30] Samaa keskustelua sivutaan myös tässä tutkimuksessa. Hän on tuonut myös esiin ambivalenssin, joka ilmeni 1890-luvulla suhtautumisessa keskiaikaisiin rakennusmonumentteihin kansallisen taiteen keskustelujen kontekstissa: vaikka linnat ja kirkot olivat itseoikeutettuja kansallisia muistomerkkejä, niistä kirjoitettiin hieman enemmän ruotsinkielisissä ammattilehdissä, ja tietyissä fennomaanipiireissä niitä ei pidetty suomalaisena rakennusperintönä.[31]

Kirjallisuudentutkimuksen alalla on tehty jonkin verran Ahrenbergin kaunokirjalliseen tuotantoon liittyvää akateemista tutkimusta ja enimmäkseen muun aikalaiskirjallisuuden kontekstissa.[32] Kattavin tähän mennessä tehty tutkimus on Erik Ekelundin kirjoittama monografia, joka julkaistiin vuonna 1943. Taistelu Suomen olemassaolosta ”idän uhkaa” vastaan oli Ekelundin tutkimuksen ilmestyessä ajankohtainen teema, ja samaa teemaa käsitteli myös Ahrenberg kaunokirjallisessa tuotannossaan.[33]

Aikaisemmasta tutkimuksesta poiketen käsittelen sekä Ahrenbergin kaunokirjallista että muuta taiteellista tuotantoa toisiinsa sidoksissa ja rinnakkain. Näkemykseni mukaan niissä kaikissa ilmenee samankaltaisia piirteitä ja ne liittyvät päämääriin, joita pyrin tässä tutkimuksessa tavoittamaan.

Ruotsissa tehty tutkimus vanhojen rakennusten ja erityisesti linnojen restauroinnin historiasta on ollut tärkeää tämän tutkimuksen syntymiselle. Göran Kåringin perusteellinen *När medeltidens sol gått ned. Debatten om byggnadsvård i England, Frankrike och Tyskland 1815–1914* (1992) on erinomainen käsikirja tutkimani ajankohdan kansainvälisiin keskusteluihin rakennussuojelusta. Victor Edmanin tutkimus *En svensk restaureringstradition. Tre arkitekter gestaltar 1900-talets historiesyn* (1999) alkaa puolestaan kuvauksella noin vuonna 1900 käydystä restaurointikeskustelusta, jonka käsittelemiseen tämä tutkimus ajallisesti päättyy. Hänen tutkimuksensa rakennusten muokkaamisesta tilallisiksi historian esityksiksi, vastaamaan tiettyä kuvaa historiasta, on ollut inspiroiva lähtökohta tälle tutkimukselle.

---

[27] Viljo 1985; Viljo 1986, erit. 286. Eeva Maija Viljo on parhaillaan viimeistelemässä tutkimusta Jac. Ahrenbergin suunnittelemasta Turun Akatemiatalon restauroinnista.

[28] Lukkarinen 1989, esim. 51.

[29] Lukkarinen 1989, 57–63.

[30] Wäre 1991, erit. 129–130.

[31] Tuomi [Wäre] 1979, 81–82; Wäre 1991, erit. 127.

[32] Alhoniemi 1972; Lappalainen 2000; Mazzarella 1993; Mazzarella 1999; Sarajas 1968; Syväoja 1998; Tidigs 2003; Tidigs 2006. Julia Tidigs viimeistelee Åbo Akademissa väitöskirjaa Ahrenbergin kirjoitusten monikielisyydestä. Max Engman on käsitellyt Ahrenbergin kaunokirjallisessa tuotannossa esiintyvää ”maanmiehemme Venäjällä” -teemaa. Engman 2002.

[33] Rafael Koskimies kirjoitti Ekelundin kirjan arviossaan, että ”tietyt aatteellis-poliittiset rinnakkaispiirteet ikään kuin tukevat kirjailijaa ja hengen miestä”. Koskimies 1944, 245. Ekelundin muuten perusteellista, oivaltavaa ja huolellista teosta vaivaa nykynäkökulmasta katsottuna ajoittain yksipuolinen tulkinta Suomen ja Venäjän kontakteista, mikä selittyy kirjoittamisajankohdan poliittisella tilanteella. Hän mm. kiistää kaikki kulttuuriset kontaktit Suomen ja Venäjän välillä ja kuvaa venäläisiä korostetusti vihollisena. Ekelund 1943, 230, 352. Ekelundin tulkintaa kontaktin puuttumisesta kritisoi Annamari Sarajas 1960-luvulla ilmestyneessä tutkielmassaan Suomen ja Venäjän kulttuurisuhteista 1800-luvulla. Sarajas 1968, 9.

Olennaisin ja antoisin tutkimus tämän tutkimuksen kannalta on Mia Geijerin väitöskirja *Makten över monumenten – restaurering av vasaslott 1850–2000* (2007), jossa hän esittää Ruotsin niin sanottujen Vaasalinnojen restauroinnin historian laajan kaaren. Se sisältää runsaasti vertailumateriaalia Suomen linnojen restauroinnin tutkimiseen. Ruotsissa harjoitettua restaurointitoimintaa on aina seurattu Suomessa tarkoin, ja Ahrenbergin Viipurin ja Turun linnojen suunnitelmat kiinnittyivät monin säikein Ruotsin linnojen samanaikaiseen restaurointiin. Edmanin tavoin Geijer on liittänyt kysymyksen vanhojen rakennusten muokkaamisesta vuosikymmenten kuluessa muuttuviin ihanteisiin ja tarpeisiin luoda tietynlaisia historiallisia monumentteja.

Lars Ljungström on esittänyt tutkimuksessaan ... *Aendnu gamblare. Fredrik Lilljekvists restaurering av Gripsholms slott och 1890-talets restaureringsdebatt* (1987) kontekstin, jonka yhteyteen punon väitöskirjan toisen tapaustutkimuksen. Gripsholmin linnan restaurointi ja siitä käyty vilkas keskustelu 1890-luvulla olivat ratkaisevia Turun linnaan suunnitellun restauroinnin kannalta. Bo Grandienin *Drömmen on renässansen. Fredrik Wilhelm Scholander som arkitekt och mångfrestare* (1979) on puolestaan toiminut tärkeänä johdattajana Jac. Ahrenbergin opettajan toimintaan, ajatusmaailmaan ja renessanssin pohjoismaisiin ihanteisiin.

Yritykselleni ymmärtää 1800-luvun lopulla eläneiden säätyläisten ja erityisesti frankofiili Jac. Ahrenbergin ajattelua ja toimintaa, käyttökelpoisen lähestymiskulman on tarjonnut ranskalainen *patrimoine*-käsitettä purkanut tutkimuskirjallisuus. Sen avulla olen päässyt pureutumaan ilmiöihin, jotka olivat mielestäni relevantteja tutkimani henkilön ja hänen restaurointisuunnitelmiensa kannalta. Muun muassa klassikon aseman saavuttanut Jean-Pierre Babelonin ja André Chastelin *La notion de patrimoine* (1980) on tarjonnut olennaisia käsitteellisiä välineitä tähän tutkimukseen. Babelon ja Chastel ovat analysoineet *patrimoine*-käsitettä kuudesta eri näkökulmasta: uskontoon, monarkiaan, perheeseen, kansakuntaan, hallintoon ja tieteeseen liittyen. Samalla he ovat tuoneet käsitteestä esiin puolia, joihin todennäköisesti kiinnittyivät myös Ahrenbergin käsitykset perinnöstä. Niitä selvitän myöhemmin tämän tutkimuksen kuluessa.

1.3 Lähteet ja metodit

Konstruoin tässä tutkimuksessa Jac. Ahrenbergin restaurointisuunnitelmia Viipurin ja Turun linnoihin ja niiden lisäksi ajallisesti pitkäkestoisempia kyseisten linnojen kunnostushankkeita. Muiden Suomen linnojen korjausten ja restauroinnin käsittelemisen olen rajannut pääpiirteissään tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Olen pitäytynyt suurelta osin kronologisessa esitystavassa, mikä edesauttaa paitsi monivaiheisten hankkeiden hahmottamista, myös toimintatavoissa tapahtuneiden muutosten havaitsemista. Restaurointisuunnitelmien sijoittaminen näiden pitkäkestoisten hankkeiden yhteyteen mahdollistaa yksittäisten suunnitelmien tarkastelun todellisina, toteutettavaksi esitettyinä tavoitteina.

Saksankielisessä maailmassa tavoitteesta ja sitä kohti kulkevasta tietoisesta toiminnasta on käytetty käsitettä *Leitbild*, jolle ei löydy osuvia vastineita muilla kielillä.[34] *Leitbild*-käsitteellä viittaan samanaikaisesti sekä käsitykseen tai kuvaan tulevaisuuden toivotusta tilasta että tämän kuvan tai tavoitteen päämäärätietoiseen toteuttamiseen. Restaurointisuunnitelmat muodostuivat paitsi tavoitteista, myös niiden toteuttamiseen tähdänneistä ohjelmista käytännöllisine ja ideologisine ulottuvuuksineen. Näitä *Leitbilder*eitä olen erilaisten lähteiden avulla pyrkinyt tavoittamaan.

Tässä tutkimuksessa esitetty kertomus restaurointisuunnitelmista ja linnojen kunnostamisen hankkeista perustuu suurelta osin säilyneisiin asiakirjalähteisiin, kuten lausuntoihin, pöytäkirjamerkintöihin ja kirjeenvaihtoon, sekä piirustuksiin ja valokuviin. Piirustukset muodostavat tärkeän, mutta vain yhden osan suunnitelmista ja ne ovat aikojen saatossa kulkeutuneet eri arkistoihin. Museoviraston rakennushistorian osaston piirustuskokoelmat, Kansallisarkistossa säilytettävät Rakennushallituksen piirustuskokoelmat sekä Mikkelin maakunta-arkistossa säilytettävät Viipuria koskevat kokoelmat sisältävät tämän tutkimuksen kannalta keskeisimmät piirustukset. Olen konstruoinut suunnitelmia kuvallisia ja kirjallisia lähteitä yhdistämällä ja liittämällä ne havaintoihin rakennusten todellisista tiloista tai siitä, mitä niiden noin sata vuotta sitten olemassa olleista, mutta sittemmin muuttuneista tiloista on nykyisin pääteltävissä.

Tärkeän lähdeaineiston muodostavat myös sanomalehdet, joissa raportoitiin ja usein myös kommentoitiin ajankohtaisia suunnitelmia ja hankkeiden moninaisia vaiheita. Kirjallisten lähteiden avulla olen hahmotellut paitsi restaurointisuunnitelmien etenemistä, myös päätöksenteon ja vaikuttamisen käytäntöjä. Muinaismuistohallinnon päättäjien ja silloisten toimijoiden piirit olivat erittäin pienet, ja henkilöiden taustoilla, toimintatavoilla ja arvoilla oli suuri merkitys kokonaisuuden kannalta. Muutaman miehen piiri pyrki vaikuttamaan sekä yleiseen mielipiteeseen että toisiinsa ja päättämään asioista itselleen sopivalla ja parhaaksi katsomallaan tavalla.

Turun ja Viipurin linnoja koskeneet hankkeet etenivät yksityisestä aloitteesta valtiopäivien käsittelyyn ja keisarin päätettäväksi. Suunnitelmat laadittiin Yleisten rakennusten ylihallituksessa. Niiden toteuttamisesta olisivat vastanneet lääninrakennuskonttorit, jos ne oli-

[34] Ks. esim. Potschin, Klug & Haines-Young 2010.

sivat edenneet toteuttamisvaiheeseen. Keisarillinen Senaatti käsitteli suunnitelmia useaan otteeseen, ja viime kädessä niiden toteuttaminen oli keisarin päätösvallassa. Senaatti tilasi suunnitelmista lausunnot Muinaistieteelliseltä toimikunnalta. Valtionarkeologi oli sen sihteerinä ja lausuntojen kirjoittajana ratkaisevassa asemassa.[35]

Tutkimuksessani keskeiset instituutiot, kuten Muinaistieteellinen toimikunta, Turun kaupungin historiallinen museo ja senaatti, muodostuivat yksilöistä toiveineen ja arvoineen. Yhdistykset ja organisaatiot olivat niissä toimineiden henkilöiden kanavia toteuttaa toiveitaan ja tavoitteitaan tiettyjen yhteisten päämäärien hyväksi. Järjestäytyminen mahdollisti päämäärien saavuttamisen, vaikka yhteisöjen sisällä käytiin jatkuvaa neuvottelua keinoista, joilla tavoitteet yritettiin saavuttaa.[36] Provinssikaupunkien paikallisten päättäjien osuutta suunnitelmiin olen tavoitellut muun muassa Viipurin maistraatin ja kaupunginvaltuuston pöytäkirjojen, Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnan jäsenten kirjeenvaihdon ja etenkin sanomalehtikirjoitusten avulla.

Viipurin linnaa koskevaa keskustelua käsittelen 1860-luvulta 1890-luvun alkupuolelle asti, jolloin linna restauroitiin venäläisen insinöörihallinnon johdolla. Toteutunutta restaurointia käsittelen viittauksenomaisesti. Syynä sen rajaamiseen tämän tutkimuksen ulkopuolelle on tutkimuksen kohdistaminen tarkastelemaan suomalaisten kansallisen omakuvan rakentamista historiallisin monumentein. Venäjän valtakuntaa edustaneiden viranomaisten näkökulman mukaan ottaminen olisi ollut valaisevaa, mutta se olisi vaatinut toisenlaista kysymyksenasettelua ja perehtymistä aineistoihin, joihin ei ole ollut tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista tutustua. Venäjän valtakunnan edustajien näkökulmat ja Viipurin linnan 1890-luvulla toteutettu restaurointi ansaitsisivat oman, huolellisesti taustoitetun tutkimuksensa.

Turun linnaa koskevien keskustelujen tarkastelemisen aloitan 1880-luvulta, jolloin linnan kannalta olennainen organisaatio Turun kaupungin historiallinen museo perustettiin ja jolloin Ahrenberg kutsuttiin suunnittelemaan esilinnan museohuoneita. Tutkimuksen luontevaksi ajalliseksi takarajaksi asettuu vuosi 1909, jolloin Suomen senaatti päätti lopettaa Turun linnan restaurointiin tähtäävän hankkeen toistaiseksi. Silloin oli jo ollut useita vuosia selvää, ettei Ahrenbergin restaurointisuunnitelmaa sellaisenaan toteutettaisi.

Taustoitan tapaustutkimuksia rakennussuojelun aatteiden ja käytäntöjen kuvauksella, koska olen pyrkinyt sijoittamaan restaurointisuunnitelmat yleisempiin rakennusperinnöstä käytyihin keskusteluihin. Lisäksi tarkastelen suunnitelmia useiden toisiinsa lomittuvien aikalaiskeskusteluiden kontekstissa. Tarkastelen suunnitelmia suhteessa siihen yhteiskunnallis-poliittiseen tilanteeseen, jossa neuvottelujen kohteina olivat muiden muassa kysymykset Suomen historiasta, valtiollisesta asemasta ja tulevaisuudesta, kansallisesta perinnöstä ja jopa perinnöllisyyden vaikutuksista.

Keskusteluja käytiin esimerkiksi yhdistyksissä, asiantuntijaorganisaatioissa, sanomalehdissä, populaareissa aikakauslehdissä ja asiantuntijoille suunnatuissa ammattijulkaisuissa. Sanomalehdillä ja yhdistyksillä, jotka julkaisivat oman erikoisalansa julkaisuja, oli merkittävä sija julkisen keskustelun kanavina. Tätä julkista keskustelevaa yhteisöä Jürgen Habermas on kuvannut termillä porvarillinen julkisuus.[37] Se muodostui tutkimani ajan antikvaarisen toiminnan alalla säätyläismiesten muodostamista yhteisöistä, joissa yksityiset intressit samastettiin paitsi oman lähipiirin intresseihin, myös kansallisiin intresseihin.[38] Porvarillisen julkisuuden lisäksi olen kiinnittänyt huomiota henkilökohtaisiin verkostoihin, vaikka yksityiskohtainen verkostojen tutkiminen ei ole ollut tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista.

Ahrenbergin tavoitteita Turun ja Viipurin linnoja koskien olen tarkastellut suhteuttamalla restaurointisuunnitelmat hänen muuhun julkiseen toimintaansa ja etsimällä jälkiä hänen ajattelustaan esimerkiksi yksityisestä kirjeenvaihdosta, jota ei ollut ainakaan kirjoittamisajankohtana tarkoitettu julkisuuteen. Käyttämääni kirjeenvaihtoa säilytetään kuitenkin erilaisissa julkisissa arkistoissa, joihin ne on jossain vaiheessa valikoitu julkisesti esitettäväksi. Tämän tutkimuksen kannalta olennaisia ovat hänen kontaktinsa Ruotsiin, joita olen hahmotellut valikoiden laajasta kirjeenvaihdosta. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota Ahrenbergin toiminnan poliittisuuteen, millä tarkoitan yhteiskunnallista toimintaa tiettyjen aatteiden ja ihanteiden puolesta.

Viitteitä Jac. Ahrenbergin arvoihin, aatteisiin ja ihanteisiin olen etsinyt paitsi hänen kirjeenvaihdostaan, myös julkaistuista kirjoituksistaan, kaunokirjalli-

---

[35] Käytän tässä tutkimuksessa termiä Muinaistieteellinen toimikunta (MT) siitä organisaatiosta, jota aluksi kutsuttiin suomeksi Arkeologiseksi toimistoksi tai virastoksi, ja jonka suomenkielinen nimi muutettiin Muinaistieteelliseksi toimikunnaksi 1908 ja Museovirastoksi 1972.

[36] Suomen taidehistorian organisaatioita on viime aikoina tutkinut yksilönäkökulmasta mm. Susanna Pettersson 2008.

[37] Habermas 2004 (1962).

[38] Ainoastaan yksi nainen toimi päättävässä asemassa niissä organisaatioissa ja sillä ajanjaksolla, jota tässä tutkimuksessa tarkastelen, ja hänkin vain vähän aikaa. Hän oli Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnan jäsen ja rahastonhoitaja Fredrika Olivia (Vivi) Malm (1837–94), joka toimi johtokunnassa kahden kokouksen ajan vuosina 1881–82. Drake 1995, 19–20. Vaikka naisia oli todennäköisesti tutkimieni yhteisöjen kokoontuessa läsnä, heitä ei ollut asiantuntijoiksi kelpuutettujen täysivaltaisten jäsenten joukossa. Naisia kuitenkin osallistui aktiivisesti erilaisten yhdistysten julkiseen toimintaan. Esimerkiksi Jac. Ahrenbergin puoliso Widolfa os. von Engeström toimi ainakin Arbetets Vänner -yhdistyksessä yhdessä miehensä kanssa.

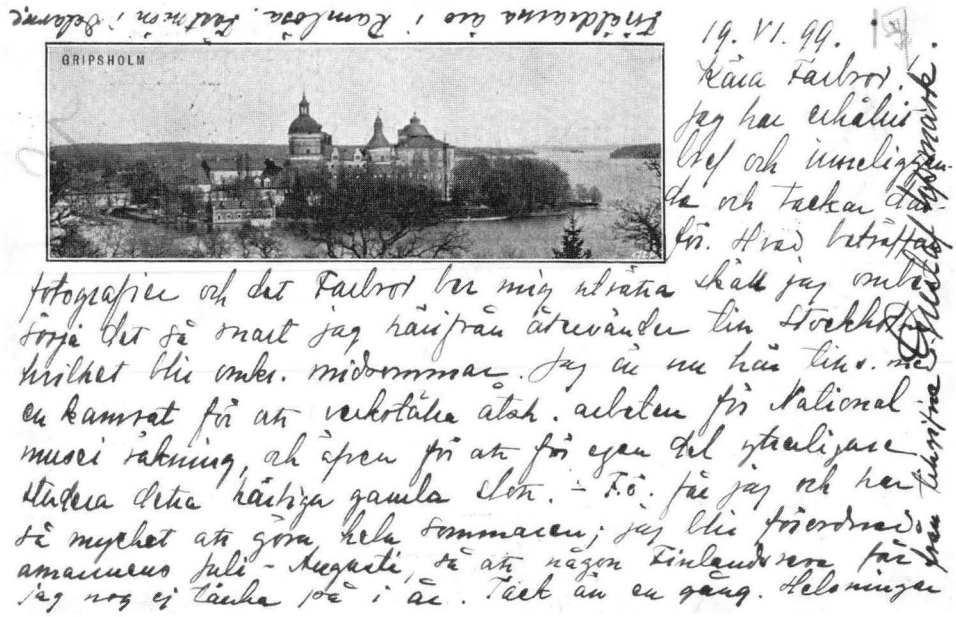

5. Gustaf Upmark nuoremman postikortti Jac. Ahrenbergille 19.6.1899. SLSA 294.6. Kuva: Kansalliskirjasto.

nen tuotanto mukaan lukien. Kaunokirjallisuudella oli tutkimallani ajalla tärkeä osa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Ajankohtaisia kysymyksiä saattoi käsitellä kaunokirjallisuudessa sensuurin aikana, ja sen pohjalta on mahdollista tulkita aikalaisia koskettaneita puheenaiheita usein vivahteikkaammin kuin muista lähteistä. Kaunokirjallisuutta julkaistiin jatkuvasti myös sanomalehdissä.

Ahrenberg kirjoitti sekä koti- että ulkomaisiin sanoma- ja aikakauslehtiin, ja hänen julkaistujen kirjoitustensa määrä nousee useisiin satoihin, ellei tuhansiin. Kaikkia hänen kirjoituksiaan on ollut mahdotonta kartoittaa. Nykyisin hän on lähinnä tunnettu kuusiosaisesta muistelmasarjastaan *Människor som jag känt* (1904–1914), jossa hän esittää eräänlaisen subjektiivisen muotokuvagallerian hänelle läheisistä tai muuten häntä kiinnostaneista henkilöistä. Samalla hän paljastaa paljon itsestään ja kiinnostuksen kohteistaan.[39] Kirjoittaja ilmaisi niissä omia muistojaan ja artikuloi omaa totuuttaan. Sarja on arvokas lähde hänen ajatteluistaan ja siitä, kuinka hän halusi asiat muistaa ja esittää.

Käytän hänen muistelmiaan lähteenä, mutta en perinteisessä lähdekriittisen historiantutkimuksen mielessä, jolloin ensisijaiseksi kysymykseksi nousisi niiden totuusarvo. Sitä vastoin tukeudun uudemman kulttuurintutkimuksen metodeihin ja kysyn, miksi lähde kertoo ja luo todellisuutta tietyllä tavalla.[40] Näkemykseni mukaan kaikki hänen jälkensä, olivat ne sitten kirjallisia tai kuvallisia, kertovat hänen persoonastaan, hänen muille esittämästään omakuvasta ja ajatteluistaan. Niiden perusteella olen konstruoinut käsitykseni henkilöstä ja hänen tavoitteistaan.

Piirustusten, valokuvien, asiakirjojen, kirjeiden, sanomalehti- ja muiden julkaisujen, kaunokirjallisuuden sekä muiden menneisyyden jälkien pohjalta olen hahmotellut ja konstruoinut tapahtumia, ajatuksia, suunnitelmia ja toiveita tietoisena mahdottomuudesta tavoittaa niitä kokonaisuudessaan. Vähitellen olen tullut yhä vakuuttuneemmaksi siitä, että tietyt ilmiöt olivat tuona aikana toistuvasti ja eri muodoissa keskustelun tai pohdinnan alaisena, vaikkakaan ei aina kovin eksplisiittisesti.

Tutkimuksen kohteena olevat restaurointisuunnitelmat olivat osa sitä 1800-luvun intellektuaalista viitekehystä, jota on kutsuttu historismiksi. Historismin käsite on määritelty useilla eri tavoilla, mutta sillä viitataan yleensä laajassa mielessä historiaa kohtaan osoitettuun kiinnostukseen, historiaan kiinnittymiseen tai historian kokemiseen, käsittämiseen tai esittämiseen. Taidehistorioitsija Wolfgang Götz on määritellyt sen historiatietoisuudeksi (*Geschichtsbewusstsein*).[41] Tutkimukseni käsittelee historismia, joka ilmeni linnojen restaurointitoiminnassa ja esimerkiksi niihin sisustetuissa museoissa. Se ei kuitenkaan käsittele historismin moniulotteista ja häilyvää käsitettä sinänsä, vaan yhtä sen ilmenemismuotoa, jonka lähtökohtana oli kansakuntayhteisö ja tavoitteena sen historian esittäminen.

Eräs olennainen piirre tutkimani ajanjakson historismissa eli historian käsittämisen ja esittämisen monimuotoisessa ja alati muuttuneessa traditiossa oli asioi-

[39] Sarjasta Mazzarella 1993, 63–75; Mazzarella 1999, 469.
[40] Ks. esim. Ollila 2000, 15–16.
[41] Lukkarinen 1989, 20.

den ja ilmiöiden välisten yhteyksien, sidosten ja linjojen painottaminen. Historia ei koostunut erillisistä tapahtumista, vaan se käsitettiin epookeista muodostuneena kokonaisuutena, jossa ilmiöt liittyivät toisiinsa.[42] Kiinnitän omassa tutkimuksessani huomiota erilaisiin historian esittämisen tapoihin ja niiden välisiin yhteyksiin, olivat ne sitten tieteellisiä tutkimuksia, romaaneja, patsaita, maalauksia, muistojuhlia tai vanhojen rakennusten restaurointeja. Niiden kokonaisuutta on saksalaista tutkimusta soveltaen kutsuttu usein yleiskäsitteellä historiakulttuuri (*Geschichtskultur*).[43]

Erityisen inspiroivia tämän tutkimuksen kannalta ovat olleet Dominique Poulot'n kirjoitukset, joissa suhtautuminen perintöön ja sen muokkaaminen ovat olennainen osa siinä historian esitysten kentässä, johon sijoittuvat sulassa sovussa historiantutkimus, suurmiesten kultti, museot ja monet muut ilmiöt. Hänen tutkimuksensa ovat tarjonneet runsaasti sovellettavia johtolankoja Ahrenbergin restaurointisuunnitelmien tarkasteluun. Myös Stephen Bannin tutkimukset, joissa historian esitysten erilaisia genrejä käsitellään toisiinsa rinnastettavina, saman ilmiön osa-alueina ovat tarjonneet käyttökelpoisen esimerkin 1800-luvun historian esitysten lähestymiseen, vaikka en seuraa hänen Hayden Whiten tropologiasta eli trooppeihin perustuvasta typologiasta soveltamaansa metodia historian esittämisen tapojen tarkasteluun.[44]

Tutkimukseni lähestyy myös Pierre Noran *Les lieux de mémoire* -sarjassaan (1984–1992) lanseeraamaa tutkimussuuntaa, jossa analysoidaan kansallisen muistin kiteytymiä tai risteyspaikkoja. Noran *lieu de mémoire* -käsitteesen sisältyy ajatus muistin kiinnittymisestä konkreettisiin objekteihin, kuviin, tiloihin tai tekoihin. Hänen tulkintansa mukaan historiankirjoitus, museot, arkistot, muistojuhlat ja esimerkiksi monumentit luovat illuusion jatkuvuudesta ja muistamisesta, koska spontaania muistamista ei enää ole. Noran mukaan *lieu de mémoire* pitää sisällään samanaikaisesti kolme eri tavoin painottuvaa ulottuvuutta: materiaalisen, symbolisen ja funktionaalisen. Esimerkkeinä hän mainitsee materiaalisen arkistoaineiston, funktionaalisen koulukirjan, symbolisen hiljaisen hetken sekä sukupolven käsitteen, joihin kaikkiin voi liittyä kolme edellä mainittua merkitystasoa.[45]

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää Viipurin ja Turun linnojen restaurointia edistäneiden henkilöiden ja etupäässä Jac. Ahrenbergin toimintaa heidän omassa ajassaan, ja siksi olen rinnastanut tutkimani restaurointisuunnitelmat erilaisten aikalaiskirjoitusten ja keskustelujen kontekstiin. Aikalaismerkityksiä tavoitellessani tarkastelen Ahrenbergin restaurointisuunnitelmia näkökulmista, jotka liittyvät kansakunnan ja sen historian rakentamiseen ja esittämiseen, restauroinnin ideologisiin ja käytännöllisiin ulottuvuuksiin sekä perinnön vaalimisen ja välittämisen ajatukseen. Näiden näkökulmien avulla pyrin pääsemään käsiksi ilmiöihin, jotka vaikuttivat olennaisella tavalla restaurointisuunnitelmien syntymiseen, reseptioon ja syihin, joiden vuoksi ne eivät lopulta toteutuneet.

2. NÄKÖKULMAT JA KÄSITTEET

2.1 Kansakunta

> Kun työmme hedelminä kerran voimme luoda kansallemme mieltä viehättäviä kuvia sen entisyydestä, semmoisia kuin ne, jotka sydämissämme säilytämme lapsuutemme kodista, silloin vasta on voitolla tukevin turvamme, isänmaan rakkaus.[46]

Historialliset monumentit ovat olennainen osa kansakuntien omakuvaa. Ne kuvittavat abstraktia ideaa kansakunnasta, sitovat sen aikaan ja paikkaan ja antavat sille rajat ja tunnistettavan muodon. Suomi ja suomalaisuus kiinnitettiin kansakuntaa konstruoitaessa konkreettisiin maisemiin, paikkoihin, tapahtumiin ja esineisiin, joissa yhteisön ominaispiirteet, arvot ja kehitys nykyiseksi ilmenivät moraalisesti ja esteettisesti mahdollisimman positiivisella tavalla. Kansakuntien välisen kilpailun myötä syntyi tarve kansainvälisesti vertailukelpoiselle rakennusperinnölle, jonka avulla kansakunnan historiaa, sivistystä ja sekä mennyttä että tulevaa olemassaoloa esitettiin ja perusteltiin. Kuvitellun yhteisön yhteinen muisti pyrittiin tekemään näkyväksi konkreettisilla objekteilla.[47]

Kansan ja kuntakunnan sekä niiden johdannaisten kuten kansallisuuden ja kansallisuusaatteen käsitteet olivat tutkimallani ajalla keskustelun kohteina. Suomenkielisiä termejä kansa ja kansakunta käytettiin ajoittain synonyymeinä, eivätkä niiden merkitykset ol-

---

[42] Historismin tulkinnoista 1800-luvun arkkitehtuurin yhteydessä esim. Hvattum 2004, erit. 162–167.

[43] Ks. esim. Rüsen 2004; Salmi 2001; Aronsson 2004.

[44] Poulot 1998; Poulot 2001; Poulot 2006; Bann 1984; Bann 1990; White 1973.

[45] Nora 1997 (1984), 23–29, 37. Noran käsitteestä esim. Ricœur 2000, 522–535.

[46] J. R. Aspelin Muinaismuistoyhdistyksen vuosikertomuksessa 7.5.1885. SMY:n pöytäkirjat II, 416.

[47] "Nations developed their sense of history with reference to specific and tangible objects. They destroyed or built up the past in specific places and landscapes. Not imagination alone, but substantiality and materiality characterized such efforts." Koshar 2000, 18–19. Ks. myös Häyrynen 2005, 13.

leet vakiintuneita.[48] Tässä keskityn ainoastaan jälkimmäiseen siltä osin kuin se on tämän tutkimuksen kannalta olennaista.

Kansakunnan käsite perustuu ajatukseen yhteenkuulumisen tunteesta, yhteisestä historiasta, kokemuksista ja ajoittain myös yhteisestä perimästä. Sukulaisuussuhteeseen ja syntyperään viittaavalla latinan termillä *natio*, joka on johdettu verbistä syntyä (*nascor*), tarkoitettiin esimerkiksi heimoa, rotua tai toisista ihmisyhteisöistä erillistä ihmisyhteisöä.[49]

Kansakunta on Benedict Andersonia lainatakseni kuviteltava, koska suurin osa yhteisön jäsenistä ei koskaan tapaa saati tunne toisiaan.[50] Kansakuntaisuuden syntymisestä on esitetty lukuisia erilaisia tulkintoja. Ernest Gellnerin funktionalistisen teorian mukaan säätyerot ylittäneelle yhteiselle kansakuntaidentiteetille syntyi tarve siirryttäessä monikulttuurisesta agraariyhteiskunnasta standardisoituun, jatkuvan kasvun ideologialle perustuneeseen teollisuusyhteiskuntaan.[51] Yhtenäinen koulutus- ja viestintäjärjestelmä olivat sen levittämisessä olennaisessa osassa.[52] Gellnerin ohella Anderson on korostanut kirjapainokapitalismin ja uudenaikaisen koulutusjärjestelmän merkitystä kansakunnan kuvittelemisen edellytyksenä.[53]

Anthony D. Smith on puolestaan painottanut kansakuntaidentiteetin etnisiä juuria, millä hän tarkoittaa yhteisöllisyyden tunnetta, joka ei perustu biologiaan, vaan uskomuksiin ja myytteihin esimerkiksi yhteisestä alkuperästä ja historiasta. Hänen mukaansa yhteiset myytit ja muistot, todelliset tai kuvitellut, ovat välttämättömiä yhteisöllisyyden tunteelle.[54] Toisin kuin monet niin sanotut modernistiset nationalismitutkijat, joiden mielestä nationalismin voimistuminen liittyi yhteiskunnan sekularisaatioon ja nationalismi olisi korvannut uskonnon muodostaen eräänlaisen maallisen kansalaisuskonnon, Smith on korostanut kansakunnan kuvittelemisen ja kristinuskon yhteisiä piirteitä.[55]

Instrumentalistista käsitystä kansakunnasta, jossa se näyttäytyy poliittisen tai kulttuurisen eliitin hankkeena valtapyrkimystensä edistämiseen, on tuonut esiin muun muassa Eric Hobsbawm.[56] Toistuvilla tavoilla, käytännöillä, rituaaleilla ja symboleilla luotiin tunnetta kansallisesta jatkuvuudesta. Yhteisiksi koettujen muistojen esittämisen instrumenteiksi etsittiin erilaisia menneisyyden jäänteitä, tapahtumia ja kertomuksia sekä pystytettiin esimerkiksi muistomerkkejä, joiden avulla kansakunnan ikiaikaista ja yhteistä tarinaa saatettiin kertoa ja kuvitella.

Kansakunnan lisäksi termejä kansallisuusaate, nationalismi ja patriotismi on käytetty vaihtelevasti, ja 1800-luvun lopulla niitä käytettiin eri tavalla kuin nykyisin. Suomenkieliseen termiin nationalismi on liitetty usein negatiivisia mielikuvia. Nationalismin suoranainen kieltäminen Suomen historian kirjoituksessa jatkui pitkälle 1900-luvun loppupuolelle asti, ja käsite on vasta viime vuosikymmeninä juurtunut suomenkieliseen tutkimuskirjallisuuteen.[57]

Nationalismi on Anthony D. Smithin mukaan ideologinen liike, joka tähtää autonomian, yhtenäisyyden ja identiteetin muodostamiseen sellaiselle väestöryhmälle, jota ainakin jotkut sen jäsenet pitävät kansakuntana.[58] Laajassa mielessä sitä on luonnehdittu ajattelutavaksi tai ideologiaksi, jossa ihmisten ja alueiden jakamisesta kansoihin ja kansallisvaltioihin pidetään luonnollisena, ja jossa kansakuntaan kuuluminen on ensisijainen yksilön identiteettiä ja maailmankuvaa määrittävä tekijä.[59] Suvun ja säädyn rinnalle nostettiin 1800-luvulla kansakuntaan kuulumisen velvoite.

Valvoja-lehdessä julkaistiin vuonna 1905 puheenvuoroja kansallisuusaatteesta ja nationalismista, jotka esitettiin tuolloin yleensä yhteen liittyviksi, mutta kuitenkin erillisiksi. Kansallisuusaate kerrottiin etupäässä jaloksi aatteeksi, mutta jos siihen liittyi liiallinen itsekkyys, ylimielisyys ja toisten kansojen sortaminen, se saattoi muuttua negatiiviseksi "natsionalismiksi".[60] Nationalismi käsitettiin epäpuhtaaksi isänmaallisuudeksi. Santeri Ingmanin (1866–1937) kirjaama ero "kansallistunnon" ja nationalismin välillä juurtui syvälle suomalaiseen historiankirjoitukseen:

> kansallistunto siinä shovinistisessa muodossa, jota merkitään sanalla "natsionalismi", on väärää ja eksynyttä kansallistuntoa. Taikka se ei ole puhdasta kansallistuntoa, siinä on muita kiihottimia mukana ja ne joutuvat siinä

---

[48] Kansa-käsitteestä tutkimani ajan Suomessa esim. Liikanen 2003 sekä artikkelit teoksessa *Folket. Studier i olika vetenskapens syn på begreppet folk* 2000.

[49] Kemiläinen 1964, 13, 18.

[50] Anderson 1991 (1983), 6; Pakkasvirta 2004, 76.

[51] Gellnerin mukaan nationalismi merkitsi ajatusta siitä, että poliittisten ja kansallisten yksiköiden tulee olla kongruentteja, ja nationalismi oli väistämätön seuraus teollisen yhteiskunnan tarpeisiin. Hän kuitenkin lievensi determinististä kantaansa 1990-luvulla. Gellner 1983; Gellnerin tulkinnoista ks. esim. Remy 2004, 49–54. Mm. Ernest Gellner, Benedict Anderson ja Eric Hobsbawm luetaan nationalismitutkimuksen ns. modernistiseen linjaan. Tällä tehdään ero esim. ns. primordialisteista, jotka ajattelevat kansakuntaan kuulumista luonnollisena, kiistattomana ja ikiaikaisena osana ihmisyyttä. Perennialisteiksi on puolestaan kutsuttu tutkijoita, joiden mukaan kansakuntaan kuuluminen ei ole modernin aikakauden ilmiö kuten ns. modernistit väittävät, vaan heidän mukaansa kansallista tietoisuutta on esiintynyt vuosisatojen ajan. Pakkasvirta & Saukkonen 2004, 21–26.

[52] Gellner 1983; Pakkasvirta & Saukkonen 2004, 33–34.

[53] Anderson 1991 (1983); Pakkasvirta & Saukkonen 2004, 34; Pakkasvirta 2004, 70, 79.

[54] Smith 1986; Remy 2004, 54–56.

[55] Smith 2003.

[56] Hobsbawm 1983a ja 1983b; Pakkasvirta & Saukkonen 2004, 30–32.

[57] Ks. esim. Liikanen 2004, 222–223; Wäre 1991, 17.

[58] Smith 1991, 73.

[59] Pakkasvirta & Saukkonen 2004, 14–15.

[60] Esim. Kustavi Grotenfeltin kirjoitus *Valvoja Juhlajulkaisu* 1905, 681–682.

määrääviksi. Se on kansallista itsekkyyttä ja itsekylläisyyttä – –. Kansoista puhtaana pulppuava kansallistunto ei ole "natsionalismia", siihen ei sisälly mitään toisen kansallisuuden sortoa eikä oman kohottamista toisen kustannuksella. Natsionalismi, johon liittyy valtiollisia tarkoitusperiä, on hyljeksittävää ja vastustettavaa, kansallistunto etnografisena ja sivistyksellisenä käsitteenä on oikeutettua.[61]

Kansakuntakulttia kohtaan esitettiin 1900-luvun alkuvuosina myös kritiikkiä, vaikka julkisen diskurssin pääpaino oli kansallisuusaatteen voimistamisessa. Lucina Hagman (1853–1946) kirjoitti:

Ei mikään prinsiippi, jonka vaikuttimena ja voimana on itsekkäisyys ja joka johtaa toisten ihmisten sortamiseen, ole jalo. Ei, vaikkapa se kantaa niin kaunista, niin ylistettyä, jopa jumaloitua nimeä kuin kansallisuusaate. Suokaa anteeksi, mutta tämä jumaloitu kansallisuusaate on tehnyt ihmisten elämän helvetiksi maan päällä. – – Hylätkäämme siis kansallisuuden aate ja omistakaamme sen sijaan ihmisyysaate.[62]

Vaikka nationalismia käsitteen laajassa merkityksessä, ja mitä kutsuttiin kansallisuusaatteeksi tai kansallistunnoksi, kritisoitiin Hagmanin tavoin 1900-luvulle tultaessa, julkisessa keskustelussa siihen liitettiin kuitenkin usein voimakkaita positiivisia mielikuvia, jotka ilmenivät kuviteltavaan kohteeseen liitetyssä terminologiassa. Benedict Anderson on kiinnittänyt huomiota siihen, että tätä poliittista rakkautta on kuvattu yleensä joko sukulaisuustermein (isänmaa) tai kotina (kotimaa). Kotiin ja perheeseen liittyvällä terminologialla kansakuntaan kuulumista luonnollistettiin.[63]

Perheen, kodin ja sukulaisuuden metaforia sekä possessiivipronominia *meidän* toistettiin 1800-luvulla jatkuvasti kansakunnan ja kansallisuuden rakentamisen retoriikassa.[64] Perheen metaforaa kansakunnan esittämiseen käytti kirjoituksissaan jo Johann Gottfried Herder (1744–1803). Hänelle kansakunta oli perheeseen tai sukuun rinnastettava orgaaninen yksikkö. Se muodosti kokonaisuuden, jota ohjasi erityinen henki tai eetos. Vaikka Herderin perheenomainen kansakuntakäsitys sisälsi ajatuksen sukulaisuudesta, se ei suinkaan ollut kansakuntaan kuulumisen edellytys; muuttoliikkeet saattoivat vahvistaa kansakuntia.[65]

Syntyperää korostaneessa suuntauksessa kansakuntaan kuuluminen esitettiin perintönä, johon ei itse voinut vaikuttaa. Tämän ajattelutavan kyseenalaisti liberaalia yksilön vapautta ja oikeuksia korostanut suuntaus.[66] Jälkimmäisen ehkä tunnetuin ilmaus oli Ernest Renanin (1823–1892) luento *Qu'est-ce qu'une nation?* (1882), jossa kansakuntaan kuuluminen esitettiin henkisenä periaatteena ja yksilön valintana, jokapäiväisenä kansanäänestyksenä. Renanin mukaan kansakunta koostui yhteisistä muistoista, etenkin yhteisistä kärsimyksistä, ja tahdosta elää yhdessä ja yhteistä perintöä vaalien. Kunniakas ja sankarillinen menneisyys oli sen perusta, mutta kansakuntaan kuulumisella ei ollut mitään tekemistä rodun tai kielen kanssa.[67] Renanin ajatukset herättivät keskustelua myös Suomessa. C. G. Estlander (1834–1910) kommentoi luentoa Finsk Tidskriftissä, ja Hjalmar Neiglick (1860–1889) käänsi sen ruotsiksi.[68]

Aikalaisdiskurssien ja erityisesti Jac. Ahrenbergin toiminnan ymmärtämiseksi on tärkeää tarkastella rajankäyntiä patriotismin ja nationalismin välillä, mihin edelliset Renanin ajatukset johdattavat. Renan käytti argumentoinnissaan humanistisen patriotismin sanastoa. Kuten Maurizio Viroli on esittänyt, nationalistisessa sanastossa korostuivat kansan kulttuurinen, kielellinen ja syntyperään perustuva yhtenäisyys, kun taas patriotismin kielessä rakkauden kohteeksi kohotettiin yleisen vapauden taanneet lait ja poliittiset instituutiot. Patriotismi merkitsi siten poliittista rakkautta vapauden takaaviin lakeihin ja instituutioihin, ja isänmaa (*patria*) tasavaltalaisen humanismin näkökulmasta lain ja oikeuden mukaan elävää yksilöiden autonomista yhteisöä (*respublica*).[69] Tämä poliittinen patriotismi ilmeni Suomessa erityisesti Ruotsin ajalta peräisin ollutta perustuslakia korostaneessa isänmaakäsityksessä ja perustuslaillisten venäläistämistoimia kohtaan osoittamassa vastarinnassa.[70]

Nationalismi ja patriotismin eroa on määritelty myös poliittisten tavoitteiden näkökulmasta. Juhani Mylly on Peter Alterin tutkimuksiin viitaten tulkinnut nationalismin integroivaksi ideologiaksi ja poliittiseksi liikkeeksi. Patriotismi ei hänen mukaansa luo poliittisia liikkeitä.[71] Tässä tutkimuksessa tarkoitan politiikalla aktiivista yhteiskuntaan vaikuttamista, tahtoa ja tekoja yhteiskunnan muuttamiseksi johonkin tiettyyn suuntaan tai säilyttämiseksi ennallaan.[72]

---

[61] Santeri Ingman: Kansallistunto on toista kuin "natsionalismi". *Valvoja Juhlajulkaisu* 1905, 693.

[62] Lucina Hagmanin kirjoitus *Valvoja Juhlajulkaisu* 1905, 668.

[63] Tähän oman valinnan ulkopuolella olevaan, epäitsekkään rakkauden ja keskinäisen solidaarisuuden mielikuvaan perustuu puhtaan ja kohtalonomaisen kansakunnalle uhrautumisen ajatus. Anderson 1991 (1983), 143–144.

[64] Bo Lönnqvist on tarkastellut perhemyyttiä suomenruotsalaisuuden rakentamisen kontekstissa. Lönnqvist 2001b, 30–36.

[65] Nisbet 2006 (1999), 92, 94.

[66] Klinge 1975, 34; Lindman 1981, 132–133.

[67] Renan 1882, erit. 26–27.

[68] Estlander 1919 (1886); Lindman 1981, 133–134; Sihvo 1989, 389. Renanin ajatuksiin viittasi myöhemmin mm. historioitsija Kaarlo Blomstedt. Blomstedt 1903, 173. Ks. Anttila et al. 2009, 18–19.

[69] Viroli 1995.

[70] Ville Lukkarinen on tuonut tämän esiin analysoidessaan Albert Edelfeltin maalauksia Vänrikki Stoolin tarinoihin. Lukkarinen 2000, erit. 124.

[71] Mylly 2002, 56–57; Mylly 2009, 122–123.

[72] Politiikka-käsitteen ongelmallisuudesta ja käsitehistoriasta Palonen 2003.

Ahrenbergin toiminnan ymmärtämisen kannalta on olennaista muistaa seikka, johon Juhani Mylly on kirjoituksissaan viitannut. Suomessa fennofiilistä patriotismia kannattivat ja harrastivat lukuisat säätyläiset erityisesti ruotsin kielellä ja myös sen jälkeen kun siitä 1800-luvun puolivälissä irtaantui nationalistinen, poliittinen fennomania. Monet pitivät yhden kielen ja kulttuurin hegemonian ajamista vahingollisena ja jatkoivat toimintaansa yhteisen kansakunnan hyväksi liberalismin pohjalta.[73] Aikalaiset kärjistivät herkästi asetelmia mustavalkoiseksi taisteluksi kielestä ja kulttuurista, ja jako fennomaaneihin ja svekomaaneihin on aikalaiskeskustelujen kärjistyksistä siirtynyt tutkimuskirjallisuuteen ja käsityksiimme 1800-luvun lopun suomalaisesta yhteiskunnasta. Erilaiset näkemykset koskien kansakuntaa, kieltä ja kansallista kulttuuria katosivat usein vastakkainasettelujen pauhuun.

Kansakuntaa konstruoitiin tutkimallani ajalla suvun ja perheen metaforin. Kai Häggmanin mukaan suku käsitettiin 1800-luvun Suomessa ”verisiteiden ja avioliittojen kautta muodostuneeksi elävien ihmisten yhteisöksi”. Lineaarisesti käsitettyyn sukuun kuuluivat myös yhteisön kuolleet jäsenet, esi-isät.[74] Tässä tutkimuksessa käytän kansakunnasta suuren suvun metaforaa. Tämä kansakunta ei koostunut tutkimani aikakauden terminologian mukaisesta ”Suomen suvusta”, millä tarkoitettiin suomalais-ugrilaisia kansoja, vaan niistä Suomen asukkaista, joille yritettiin muodostaa yhteistä, kansakuntaisuuteen perustuvaa identiteettiä.

2.2 *Patrimonium*

Esi-isien muotokuvien lisäksi kiinteä omaisuus, oli se sitten mökki, kartano tai linna, kuuluvat sukuperinnön käsitteen keskiöön.[75] Suvussa kulkeviin rakennuksiin tai muuhun omaisuuteen liitetään usein arvoja, jotka eivät ole mitattavissa. Kodit ja rakennukset olivat 1800-luvun näkökulmasta katsottuna säädyn osoittajia. Ne ilmensivät suvun arvoa ja asemaa. Hallitsijasuvun ja aateliston sukulinjan yhtenä tärkeänä materiaalisena ilmentymänä oli linna tai kartano, jälkimmäisen kohdalla parhaassa tapauksessa laillinen sääntöperintötila (*fideikommiss*), jonka oli tarkoitus siirtyä ikuisesti isältä pojalle kannatellen ja esittäen suvun kuolematonta tarinaa.[76] Myös talonpoikien keskuudessa kotitilan säilyminen ja siirtyminen suvussa sukupolvelta toiselle oli yksi keskeisiä arvoja.[77]

Kuvitellun yhteisön, tässä tutkimuksessa etenkin kansakunnan, yhteisen menneisyyden rakentaminen ja esittäminen kietoutuvat kulttuuriperinnön käsitteeseen. Kulttuuri- ja rakennusperintö, aivan kuten kansakunta, ovat käsitteitä, joiden jatkuva uudelleenmäärittäminen perustuu väistämättä nykyhetken toimijoiden ajasta ja paikasta riippuville, alati muuttuville tarpeille.[78] Nämä käsitteet eivät kuitenkaan ole mielivaltaisia, vaan niitä määritellään suhteessa henkiseen tai materiaaliseen substanssiin. Sama koskee historiankirjoitusta, jossa mennyttä tulkitaan vuorovaikutuksessa sen fragmentaaristen jäänteiden ja jälkien kanssa.[79] Kuten historiantutkija muuntaa menneisyyden jäljet tai jäänteet lähteiksi tulkitsemalla niitä ja liittämällä niihin merkityksiä ja arvoja, valikoidut henkiset tai materiaaliset esineet, asiat, alueet, tavat tai ilmiöt muunnetaan arvokkaaksi, säilyttämisen tai muistamisen arvoiseksi perinnöksi.

Kulttuuriperintö on aina nykyhetkessä määriteltyä ja määrittelijän arvoihin sidottua. Se on mitä tahansa materiaalista tai immateriaalista, arvokkaaksi ja vaalittavaksi ajateltua. Sen määrittämisessä on kysymys merkityksistä ja arvoista, joita erilaisille henkisille tai aineellisille ilmiöille tai objekteille kulloinkin annamme.[80] Kulttuuriperintökeskusteluissa onkin kiinnitettävä huomio siihen, kenen perinnöstä on kulloinkin kysymys.

---

[73] Mylly 2002; Mylly 2009, 124–126.

[74] Häggman 1994, 36–40.

[75] ”Rien, en effet, n’est plus patrimonial, depuis les origines du concept de *patrimonium*, que l’immobilier.» Fumaroli 1997, 102.

[76] Sääntöperintöjärjestelmällä, jota käytettiin Ruotsissa 1600-luvun puolivälistä lähtien, pyrittiin turvaamaan maaomaisuuden säilyminen kokonaisena ja suvun hallussa. Sääntöperinnön statuksen saanut omaisuus siirtyi isältä pojalle jakamattomana sellaisenaan, eikä sitä voinut myydä. Bedoire 2000. Järjestelmä edesauttoi Ruotsin valtakunnan linnojen ja kartanoiden säilymistä. Geijer 2004, 24.

[77] Suomessa tämän pelättiin vaikeutuvan 1870-luvulla perintölain uudistamisen myötä. Naispuolinen perijä oli siihen asti oikeutettu maaseudun maa- ja kiinteää omaisuutta koskien vain puoleen miespuolisen perijän osasta, ja uudessa laissa perintöosa tehtiin sukupuolesta riippumattomaksi. Lainmuutosta vastustivat erityisesti Savon ja Karjalan talonpoikien edustajat. Lakivaliokunnan lausunto n. 22. Asiakirjat waltiopäiviltä Helsingissä vuonna 1872, 29, 32, 37; V.M. Es. n. 21, Lakivaliokunnan mietintö n. 6. Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuosina 1877–78, 7–9, 22–24.

[78] Anglosaksisessa tutkimuskirjallisuudessa kollektiivisesta kulttuuriperinnöstä (*heritage*) on kirjoitettu mm. seuraavasti: ”Heritage itself is not a thing and does not exist by itself – –. Rather, heritage is about the process by which people use the past”. Harvey 2008, 19. ”There is, really, no such thing as heritage. – – there is rather a hegemonic discourse about heritage – –. ’Heritage’ is – – a cultural practice, involved in the construction and regulation of a range of values and understandings.” Smith 2006, 11. Harvey korostaa prosessinomaisuutta, Smith diskursiivisuutta.

[79] Kalela 2000, 92–101; Korhonen 2005.

[80] ”– – heritage is less about tangible material artefacts or other intangible forms of the past than about the meanings placed upon them and the representations which are created from them.” Graham & Howard 2008, 2. ”– – heritage is more concerned with meanings than material artefacts. It is the former that give value, either cultural or financial, to the latter and explain why they have been selected from the near infinity of the past. In turn, they may later be discarded as the demands of present societies change”. Ashworth & Graham 2005, 4.

Suomen kielessä kulttuuriperinnön käsite on yleistynyt vasta 1900-luvun lopussa ja se on vähitellen levinnyt erilaisten suojeluorganisaatioiden hallinnollisesta kielestä akateemisen tutkimuksen kieleen ja yleiseen kielenkäyttöön, aivan kuten vastaavat termit useissa muissa kielissä.[81] Vasta viime aikoina on suomenkielisessä akateemisessa keskustelussa pohdittu kriittisesti käsitteen sisältöjä ja merkityksiä.[82] En puutu tässä yhteydessä käsitteen nykyisiin merkityksiin ja määritelmiin. Pyrin sitä vastoin avaamaan "isien perinnön" monitahoisia merkityksiä 1800-luvun lopun Suomessa.

Ruotsin kielen termi *kulturarv* esiintyi 1800-luvun lopun teksteissä, mutta varsin harvoin. Termi yleistyi vasta 1900-luvun puolella, eikä sitä ole käytetty lähdeaineistossani.[83] Ruotsin kielestä se omaksuttiin suomen kieleen.[84] Vaikka termi *kulturarv* ja siitä johdettu termi *kulttuuriperintö* eivät olleet yleisessä käytössä 1800-luvun Suomessa, ajatus vaalimisen arvoisesta, sukupolvelta toiseen välitettävästä aineellisesta tai henkisestä perinnöstä esiintyi vahvana.

Käyttämissäni lähteissä ruotsinkielinen käsite "isien perintö", *fädernearv*, tai pelkkä henkinen tai aineellinen perintö, *arv*, toistuvat jatkuvasti. Jotta pääsisin käsittelemään niiden sisältöjä, otan avuksi latinankielisen termin *patrimonium* (suom. isänperintö, perintöomaisuus). Sen avulla tavoittelen 1800-luvun ajattelutapaa ja niitä aatteita ja käytäntöjä, jotka saattoivat vaikuttaa siihen, kuinka esimerkiksi vanhoihin rakennuksiin suhtauduttiin.

Syntyperä määritti 1800-luvulla yksilön yhteiskunnallisen aseman ja siihen liittyvät tehtävät, oikeudet ja velvollisuudet. Sukuperintöä korostanut ajattelutapa oli sidoksissa yksilöiden toimintaan ja käsityksiin itsestään ja muista monella tasolla. Sukulinjat ja suvussa kulkenut henkinen tai aineellinen perintö olivat olennainen osa 1800-luvulla eläneiden ihmisten omakuvaa. Ajatus vaalittavasta ja välitettävästä perinnöstä kiinnitettiin esimerkiksi suvussa mahdollisesti kulkeneeseen maa- tai muuhun omaisuuteen, tapoihin, ammatteihin, maineeseen ja esimerkiksi nimiin. Samaan aikaan syntyperään perustuneet valtapositiot olivat kuitenkin hyvää vauhtia murtumassa. Valtansa menettäneen aateliston keskuudessa suvun traditioiden säilyttäminen piti suvun arvoa yllä. Aineettomasta perinnöstä ja pitkistä sukulinjoista saattoi siinä tilanteessa tulla jopa entistä merkittävämpi osa aateliston yhteenkuuluvuuden tunnetta.[85]

Käsitteeseen *patrimonium* liittyy ajatus sukupolvien välillä kulkevasta ikiaikaisesta ketjusta, jossa yksilö on häviävän pieni, vaikkakin merkittävä suvun perinnön säilyttäjä ja välittäjä. Yksilölle on suotu suvun tai muun yhteisön omaisuus vaalittavaksi ja hänen velvollisuutenaan on välittää se aikanaan seuraaville polville. Käsite viittaa yhteisölliseen omaisuuteen, jota välitetään sukupolvelta toiselle. Se sisältää ajatuksen patrilineaarisesta isä-poika -linjasta ja juontaa juurensa latinan substantiiviin *pater* ja adjektiiviin *patrius*. Käsitteen *pater* on tulkittu alkujaan tarkoittaneen pyhän vallan haltijaa ja pyhien arvojen välittämistä yhteisön sisällä.[86] *Patrimonium*-käsite sopi erityisen hyvin 1800-luvun ajatteluun, jossa mieskantaista sukulinjaa korostettiin ja jossa kotimaa määritettiin usein maskuliinisesti *isänmaaksi* (*patria*).

Tässä tutkimuksessa tarkastelen ajatusta esi-isien vaalittavasta ja välitettävästä perinnöstä (*patrimonium*) kuviteltua kansakuntaa koskeneena velvoitteena. Kysymys koski sukulinjojen merkitystä ja suvun kunniaa, jotka ilmenivät sukupolvelta toiselle siirtyneessä aineellisessa ja henkisessä perinnössä. Tähän ajatteluun yhdistyi vuosisadan loppua kohden vahvistunut tieteellinen näkemys perinnöllisyydestä.

Latinan *patrimonium*-käsite ja siitä johdetut ranskan *patrimoine* ja englannin *patrimony* eivät ole yksiselitteisiä käsitteitä. Niille annetaan erilaisia merkityksiä kirjoittajasta, asiayhteydestä ja näkökulmasta riippuen. Rakennusperinnön yhteydessä ranskan *patrimoine* on ollut jo pitkään vakiintuneessa käytössä, kun taas englannin *patrimony*-termiä on alettu käyttää samassa yhteydessä kiinnostavasti, vaikka sen käyttö on toistaiseksi vakiintumatonta.

Janet T. Marquardt tekee selvän eron käsitteiden *heritage* ja *patrimony* välille. Hänen mukaansa jälkimmäinen viittaa kohteen, esimerkiksi vanhan rakennuksen, haltuunottoon, muokkaamiseen ja kertomiseen yhteisön omaisuutena. Se on tulevaisuuteen tähtäävää toimintaa, perinnön tietynlaista esittämistä. Edellinen viittaa puolestaan kohteeseen sellaisenaan, ilman että sitä muokataan yhteisön käyttöön. Se on jäänne menneisyydestä, kun taas jälkimmäisen ovat jälkipolvet

---

[81] Esim. ranskan termi *patrimoine* on yleistynyt ja saanut nykyisen merkityksensä vasta 1900-luvun lopussa kansainvälisten organisaatioiden ja suojelukäytäntöjen myötä. Desvallées 1998.

[82] Ks. esim. Sivula 2002, 179.

[83] Viktor Rydberg (1828–1895) käytti termiä 1880-luvulla. Aronsson 2004, 143. Suomalaislehdistössä termi *kulturarv* esiintyi ainakin Morgonbladet-sanomalehdessä 1.5.1880.

[84] Petja Aarnipuu on esittänyt, ettei suomenkielistä termiä *kulttuuriperintö* todennäköisesti tunnettu ennen 1900-lukua. Vaikka termi on ainakin 1950-luvulta lähtien esiintynyt suomenkielen sanakirjoissa, se yleistyi vasta vuosisadan lopussa. Aarnipuu 2008, 18–20. Aarnipuun mukaan perinnön, perinteen ja kulttuurin käsitteessä olisi suomen kielessä tapahtunut siirtymä aineellisesta aineettomaan 1800- ja 1900 -lukujen vaihteessa, vaikka myöntääkin, että ajatus aineettomasta perinnöstä on varmasti vanhempi.

[85] Aatelisto jatkoi statussymboleidensa ja niiden ikuisen arvon vaalimista taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteestaan riippumatta. Varakkuutta tärkeämpää oli tapa puhua, pukeutua, käyttäytyä, omata sivistystä ja mahdollisimman pitkä sukutaulu. Rundquist 1989, 32–35.

[86] Rey 2003, 27–28.

määrittäneet itselleen sopivaksi.[87] Robert Hewison on nähnyt niiden eron siinä, että *heritage* viittaa enemmän yksityiseen omaisuuteen, ranskan *patrimoine* puolestaan yhteisölliseen.[88]

Latinan termillä *patrimonium* on tarkoitettu hallitsijan omaisuutta, suvussa perintönä kulkevaa omaisuutta tai katolisen kirkon omaisuutta (*patrimonium pauperum, patrimonium Sancti Petri*). Ainakin 1500-luvulta lähtien, mutta erityisesti 1600-luvulla sen kansankielisillä varianteilla on viitattu suvussa isältä pojalle kulkevaan perintöomaisuuteen.[89] Françoise Choay, joka on tutkimuksissaan keskittynyt etupäässä 1900-luvun rakennusperintöön ja käsityksiin rakennusperinnöstä, on esittänyt, että latinan käsite *patrimonium* merkitsi alkujaan perittyä omaisuutta, jolla oli taloudellinen arvo. Hänen mukaansa käsitteeseen liitettiin affektiivisia merkityksiä vasta 1960-luvulla.[90]

Choayn kyseenalainen tulkinta perustuu termin yksinkertaistettuun sanakirjamääritelmään (Littré: "bien d'héritage qui descend suivant les lois, des pères et des mères aux enfants") ja Jean de La Bruyèren sitaattiin teoksesta *Les Caractères ou les mœurs de ce siècle* (1688, suom. *Luonnekuvia*): "He [esivanhemmat] harrastivat vähemmän perintönsä tuhlaamista tai kartuttamista kuin sen säilyttämistä, he jättivät sen kokonaisena perillisilleen ja siirtyivät siten kohtuullisesta elämästä rauhalliseen kuolemaan."[91] Keskittymällä banaaliin merkitykseen perinnöstä, jonka semanttiset merkitykset laajenevat 1900-luvulla, Choay jättää huomioimatta sitaatissa ilmenevät nyansoidut viittaukset perinnön olemukseen ja näyttää unohtaneen suvussa välittyneen henkisen tai aineellisen perinnön affektiiviset arvot.

La Bruyèren sitaatti ansaitsee tässä yhteydessä hieman huomiota. Humoristisessa teoksessaan kirjoittaja kritisoi aikansa arvoja ja tapoja. Luvussa, jossa sitaatti esiintyy, verrataan turhamaisia ja pröystäileviä kaupunkilaisia heidän esivanhempiinsa. Esivanhempien tapoihin kuului perinnön hyvä ja sopiva hallitseminen. La Bruyère luo aikalaiskritiikissään ihanteellisen kuvan käytännöistä sellaisina, kuin niiden pitäisi olla antaen ymmärtää, että ihanteellisessa mielessä suvun perintöä ei pitäisi tuhlata tai edes kasvattaa, vaan säilyttää sellaisenaan. Ihanteita, joihin La Bruyère viittaa, vaalittiin vielä 1800-luvulla.[92]

Jotta voisimme ymmärtää monitasoisesti perheen tai suvun perinnön merkityksiä 1800-luvulla, meidän on tarkasteltava niitä historiallisia linjoja, joihin ne pyrittiin kiinnittämään. Etenkin roomalaista oikeutta tulkittiin ja (re)konstruoitiin aktiivisesti 1800-luvulla, ja näille tulkinnoille käsitykset *patrimoniumista* ovat rakentuneet.[93]

Eräiden tulkintojen mukaan roomalaisessa oikeudessa *patrimonium*-käsitteellä tarkoitettiin niitä perheessä isältä pojalle siirtyviä kalleuksia, perittyä omaisuutta, joiden arvoa ei voinut rahassa mitata, vaan jonka arvo oli sukupolvelta toiselle välittymisessä ja säilymisessä. Suvun perintö käsitettiin erillisenä kategoriana esineistä, joilla oli vaihtoarvo. Sosiaalinen normi ja yksilön velvollisuus oli välittää suvun perintö jälkeläisilleen ja jatkaa ikiaikaista ketjua sitä katkaisematta. Isältä saadun perinnön haaskausta ja ketjun katkaisemista ei pidetty sopivana, vaikka niin tietenkin saattoi tapahtua. Ratkaisevaa tässä tulkinnassa on perinnön määrittäminen sukupolvelta toiselle siirtyvässä linjassa, sen vaaliminen, kunnioittaminen, kantaminen ja siirtäminen ja se, että se ei ole vaihdettavissa tai myytävissä. Sukuperinnön hävittäminen tai tuhlaaminen ei ollut sosiaalisesti hyväksyttävää. Yksilön ajateltiin olevan sidottu sukuperintöönsä, jonka hän oli velvollinen säilyttämään ja välittämään tuleville polville.[94]

Patrimonium-käsitteellä en tässä tutkimuksessa viittaa perinnönjaon juridisiin käytäntöihin, vaan ajattelutapaan. Tutkimallani ajalla sukuperintö määritti kuulumisen tiettyyn piiriin; sillä oli suuri symboliarvo. Perintömaa, talo, sukupuu, esi-isien muotokuvat, nimi, mahdollinen aatelisvaakuna, tavat, arvot ja muu perintö ilmensivät pitkää sukulinjaa, jonka jatkuvuuden varmistaminen oli yksilön tehtävä. Myös poliittista valtaa

---

[87] "If one were to only conserve the ruin at Cluny, it would remain heritage. It was by giving into the need to restore some portions of the abbey structures, as well as create a discourse about its original purpose and contemporary relevance, that it became part of national patrimony. Patrimony looks to the future, to the presentation of what is in-herit-ed from the past for national consumption. – – The inherent changes necessary to the move from heritage to patrimony also re-imagine a site according to contemporary standards and thus – – make it into a new monument that only remembers the past, but no longer houses it." Marquardt 2007, 5. "– –heritage is the unfiltered past that can never be fully recovered but patrimony is the cultural past as it has been framed by posterity." Marquardt 2007, 256.

[88] Käsitteen *heritage* suosio liittyy hänen mukaansa siihen, että englantilainen rakennusperintö on usein yksityistä tai hallitsijan (kruunun) omaisuutta. Hewison 1997, 357.

[89] Leniaud 2002, 46; Rey 2003, 26; Fumaroli 1997, 101.

[90] Choay 2006, 318–319. *Patrimonium*in redusoimista siviilioikeudelliseksi käsitteeksi on kritisoinut mm. Rey 2003, 25–26. Choayn väite liittyy ilmeisesti siihen, että taloudelliset arvot korostuivat yksityisen perinnön valtiolähtöisessä kansallistamisessa Ranskan vallankumouksen yhteydessä. Choay 1999 (1992), 75.

[91] La Bruyère 1958 (1688), 145. Alkutekstissä ja Choayn siteeraamassa muodossa: «Moins appliqués à dissiper ou à grossir leur patrimoine qu'à le maintenir, [nos ancêtres] le laissaient entier à leurs héritiers». Choay 2006, 319.

[92] La Bruyèren teos kuului Jac. Ahrenbergin kirjastoon. *Förteckning öfver Böcker* 1915.

[93] On korostettava, että seuraavassa kappaleessa esittämässäni tulkinta on konstruktio, jolla ei ehkä ole todellista historiallista taustaa. Ottamatta kantaa tulkinnan "oikeellisuuteen", se on kuitenkin hyödyllinen etenkin 1800-luvun käsityksiä tulkittaessa.

[94] Poulot 2006, 7; Poulot 2001, 4. Poulot viittaa lähinnä Yan Thomakseen. Thomas 1986, 205.

oli mahdollista legitimoida pitkillä ja sopivilla sukulinjoilla.[95]

Suvussa siirtyneeseen maahan, tilaan tai kartanoon kiinnitettiin erityistä huomiota. Niissä tiivistyivät suvun ja kodin arvot ja menneiden sukupolvien perintö. Koti ja sen perintöesineet kertoivat konkreettisesti suvun arvoista, tavoista ja historiasta.[96] André Chastel ja Jean-Pierre Babelon ovat mielestäni osuvasti huomauttaneet, että affektiivinen ajatus sellaisenaan säilytettävästä perinnöstä kiinnittyi enemmän suvussa kulkeneeseen paikkaan, muisto- ja muihin esineisiin ja etenkin muotokuviin kuin rakennuksiin sinänsä, joita rakennettiin uudelleen tarpeen ja varojen mukaan, vaikka niilläkin saatettiin manifestoida katkeamatonta, ikiaikaista linjaa.[97] Tähän perustuivat lukuisat linnojen restauroinnit 1800-luvulla, jolloin niiden materian säilyttäminen ja välittäminen sellaisenaan ei ollut tavoitteena.

Vaurastunut aateliton säätyläistö, joka oli tietoinen varallisuuteen perustuneesta arvovallastaan, jäljitteli hallitsijoiden ja aateliston ajattelu- ja elämäntapaa. Pitkien sukujuurten puutteessa niitä saatettiin sepittää.[98] Yhteiskunnan hierarkiassa nousemista ja laskeutumista ei periaatteessa pidetty sopivana; jokaisella oli syntyperän määräämä arvonsa ja paikkansa. Sääty-yhteiskunnan muuttuessa luokkayhteiskunnaksi tämä ajattelutapa ei kadonnut. Ihmisen ajateltiin olevan sitä mistä hän tuli. Syntyperä ja sukulinjat määrittivät ihmisen paikan, vaikka säätykiertoa toki tapahtui. Suvuton ihminen oli nimetön ja ilman yhteiskunnallista asemaa.[99] Myös esivanhempien luonteenpiirteiden ja henkisten ominaisuuksien katsottiin siirtyvän sukupolvesta toiseen, toisin sanoen suvun perintö liittyi tieteelliseen käsitykseen perimästä. Juuri tähän porvaristo kiinnitti 1800-luvun loppupuolella entistä enemmän huomiota.[100]

Ajatus suvun hallussa pidettävästä perinnöstä eli *patrimoniumista* poikkeaa oman tulkintani mukaan perinnön käsitteestä siten, että se sisältää ajatuksen säilyttämisen ja välittämisen velvollisuudesta. Toisin kuin mitä tahansa perintöä (*heritage*), aineellista tai henkistä perintöä (*patrimonium*) ei voi myydä tai vaihtaa. Sille ei voi asettaa hintaa; se ei suostu kulutustavaraksi. Jos siitä ei huolehdita, se menettää arvonsa ja lakkaa olemasta. Tämä *patrimonium*-käsitys, joka on mielestäni käyttökelpoinen 1800-luvun ajattelua jäljitettäessä, liittyi suvun ja perheen kunniaan, joka konkretisoitui nimessä, tavoissa, vaakunoissa, rakennuksissa, maassa tai muussa perinnössä, jota välitettiin sukupolvelta toiselle.[101] Suvun kunniaan (ruots. *bördsstolthet*) kuului sen perinnön vaaliminen ja välittäminen. Perinnöstä luopuminen, sen tuhlaaminen tai myyminen merkitsi samalla suvun kunnian häviämistä ja häpeää ikiaikaisen linjan murtamisesta.

Patrimonium-käsite laajeni 1800-luvun kontekstissa perheen piiristä koskemaan laajempia yhteisöjä, etenkin abstraktia kansakuntaa. Hannah Arendtin sanoin nationalismi ja etenkin sen keskieurooppalaiset muodot perustuivat siihen, että kansakunta ja sen jäsenten väliset suhteet samastettiin perheeseen ja perhesuhteisiin.[102] Koti ja perhe solmittiin isänmaan ja kansakunnan käsitteiden ytimeen. Kansakunta esitettiin laajentuneena perheenä ja isänmaa laajentuneena kotina. Kansakunnasta tuli ”suuri perhe”, johon yksilö kiedottiin vahvoin ja velvoittavin sitein.[103] Perheen ja suvun linjoja kerrottiin veren, nimen, maan ja linnan metaforin, ja sama toistui usein myös kansakuntien kohdalla.

Suomessa aatetta yhteisestä isänmaasta levitettiin kansakouluissa Zacharias Topeliuksen (1818–1898) *Maamme kirjan* avulla (*Boken om vårt land*, 1875, suomennos 1876). Kirja alkoi kysymysten ja vastausten parilla: ”Mikä on Suomi? Se on maa monien muiden maiden seassa. Mikä on isänmaa? Se on meidän suuri kotimme.” Kerronta jatkui kodin kuvauksella ja kysymyksellä: ”Tiedänhän siis hywin rakastaa pientä kotia. Mutta en wielä oikein ymmärrä mitä se on että rakastaa suurta kotia, jota kutsutaan isänmaaksi.”[104] Topelius esitti isänmaan ”suurena kotina”, jonka esisät olivat jättäneet jälkipolville ja jota tuli rakastaa ja

---

[95] Leniaud 2002, erit. 35.

[96] Angela Rundquist on kiinnittänyt huomiota kartanoiden keskeiseen asemaan muistelmakirjoituksissa. Rundquist 1989, 17. Ahrenbergin kaunokirjallisessa tuotannossa, kuten myös muussa saman aikakauden kirjallisuudessa, kartano tai yleensä kotitalo ja siihen kuuluneet maat edustivat sukusiteitä, säädynmukaista elämää ja arvoja, jotka olivat vaarassa kadota. Ahrenberg 1893; Ahrenberg 1894.

[97] Babelon & Chastel 1994 (1980), 50–55.

[98] Esim. Arthur de Gobineau kirjoitti legendan sukujuuristaan, joiden hän vihjaili ulottuvan aina Odiniin asti. de Gobineau 1879; Ahrenberg 1904b, 38.

[99] Rundquist 1989, 29, 28–31, 35.

[100] Foucault 1976, 164–168. Perimän ja verenperinnön teema toistuu jatkuvasti tutkimani ajan kaunokirjallisuudessa ja esiintyy esim. Émile Zolan *Les Rougon-Macquart* -sarjassa.

[101] ”Ces différents formalisations de la parenté se transmettent avec le sang, le nom, la terre et le château, et même l'enfeu et la nécropole – –. Cet ensemble contribue à désigner une lignée, à affiner une conscience patrimoniale et une culture lignagère, à constituer un ensemble, matériel et immatériel, qui se transmet avec le sang, le nom, la terre et le château.” Leniaud 2002, 28.

[102] Arendt 2002 (1958), 260. ”Perheiden joukkoa, joka on taloudellisesti järjestäytynyt ikään kuin yli-inhimilliseksi perheeksi, kutsutaan 'yhteiskunnaksi', ja sen poliittisen järjestäytymisen muotoa nimitetään 'kansakunnaksi'.” Arendt 2002 (1958), 36.

[103] ”Vous n'êtes que les dépositaires d'un bien dont la grande famille a le droit de vous demander compte”, muistutettiin Ranskassa vallankumouksen jälkeisinä vuosina. Instruction sur la manière d'inventorier et de conserver, dans toute l'étendue de la République, tous les objets qui peuvent servir aux arts, aux sciences et à l'enseignement proposée par la commission temporaire des arts et adoptée par le comité d'instruction publique de la Convention nationale, 25 ventôse an II. Julk. Babelon & Chastel 1994 (1980), 57; Leniaud 2002, 85.

[104] Topelius 1876, 3–4. Suom. Johan Bäckwall.

vaalia kuin omaa kotia.[105] Se oli *patrimonium*, jonka vaaliminen ja välittäminen oli jokaisen velvollisuus.[106]

"Isien perinnön" siirtymä perheen piiristä laajempaan isänmaahan kansallisuusaatteen siivittämänä koski myös aineellista perintöä, rakennuksia ja muinaismuistoja, joilla yhteenkuuluvuutta esitettiin. Jo muinaismuiston käsite sisälsi emotionaalisen latauksen muistosta, jota tuli vaalia. Tämän ideologian piirissä tarkasti valikoituihin ja käsitteen arvolle sopiviin "muistoihin" suhtauduttiin vakavalla hartaudella ja kunnioituksella. Yhteisen perinnön vaaliminen ja välittäminen tuleville polville oli jokaisen velvollisuus. Modernia kansakuntaa rakennettiin luomalla sille näkyvät juuret eli oma, vaalittava perintö.

Jean-Pierre Babelon ja André Chastel ovat yhdistäneet ranskan *patrimoine*-käsitteeseen liitetyn pyhyyden ulottuvuuden kristinuskossa, ja uskonnoissa ylipäätään, esiintyvään ajatukseen pyhyyden kiinnittymisestä esineisiin, paikkoihin tai rakennuksiin. Katolisessa kulttuuripiirissä pyhyyttä kantavista esineistä merkittävimpiä ovat reliikit, jotka periytyvät seurakunnassa sukupolvelta toiselle säilyttäen konkreettista muistoa menneisyydestä. Babelon ja Chastel ovat esittäneet, että ajatus yhteisestä, vaalimisen arvoisesta perinnöstä juontuu reliikkien ja muiden pyhyyttä kantavien objektien kunnioituksesta ja niiden saamasta asemasta yhteisön identiteetin määrittäjinä.[107] Reliikit ilmensivät pitkää linjaa, jatkumoa ja henkistä perintöä niiden alkulähteiltä nykyiselle omistajalleen. Niistä tuli omistajiensa vallan välineitä, osoittajia ja turvaajia.[108] Luterilaisessa, mutta maallistuneessa 1800-luvun lopun Ruotsissa Verner von Heidenstam (1859–1940) rinnasti muinaismuistot, mukaan lukien arvokkaat vanhat rakennukset, reliikkeihin.[109]

Muinaismuistojen vaaliminen liittyi menneiden sukupolvien kulttiin, mikä ilmeni suvun esi-isien muistoa kannatelleessa ja *patrimonium*-käsitteen piiriin kuuluneessa *memoria*-traditiossa. *Memoria*-traditiolla tarkoitan suvun jäsenten muiston ylläpitämisen käytäntöjä. Viittaan sillä tässä yhteydessä esi-isien henkistä perintöä kannatelleiden esineiden, eräänlaisten reliikkien, vaalimiseen. Suvun jäsenten muistoa kannatelleilla esineillä koristeltiin etenkin hautoja, ja yhteys suvun esi-isiin muodostettiin näiden artefaktien, kuten epitafien ja hautamuistomerkkien, avulla.[110] Tässä tutkimuksessa argumentoin, että yksittäisten sukujen muiston vaalimisen käytäntöjä laajennettiin kansakunnan esittämisen kontekstiin.

2.3 Restaurointi

Vallankumousten ja hallintojärjestelmien reformien ja restaurointien Euroopassa perintöön suhtautuminen oli 1800-luvulla päivänpolttava poliittinen kysymys. Siellä missä hallintomuodot säilyivät jotakuinkin vakaina, sääty-yhteiskunnan vähittäinen murtuminen ja vallan uusjako oireilivat hyvin monille elämän osa-alueille, myös taide- ja kulttuurielämään ja kysymyksiin perinnöistä ja niiden vaalimisesta. Tästä näkökulmasta katsottuna restaurointi, aikaisemman tilan palauttaminen, oli monitasoinen kulttuurinen ja poliittinen ilmiö, joka saattoi koskea hallintoa tai historiallisia monumentteja, mutta ennen kaikkea erilaisia arvoja ja käsityksiä vaalimisen arvoisesta perinnöstä.

Restauroinnin käsite on osoittautunut tutkimukseni kuluessa hankalaksi. Sitä on käytetty monin eri tavoin asiayhteyksistä, kielestä ja aikakaudesta sekä kulloinkin vallalla olevista arvoista ja näkemyksistä riippuen. Asenteet ja sitoutumiset tiettyyn diskurssiin ovat vaikuttaneet käsitteen merkityksiin ja käyttöön vuosikymmenten kuluessa. Samasta ilmiöstä on käytetty erilaisia termejä. Käyttämissäni lähteissä toistuvat ruotsinkieliset termit *restaurering* ja *restauration*. Suomenkielinen aikalaisvastine oli yleensä *korjaus*, vaikka restauroinnin ja korjauksen käsitteitä yritettiin myös erottaa toisistaan.

Tutkimallani ajanjaksolla restauroinnilla tarkoitettiin yleensä rakennuksen palauttamista aikaisempaan asuunsa. Käsitteet tuottivat kuitenkin jo tuolloin sekaannusta; niiden käyttö ei ollut vakiintunutta tai selkeää.[111] Restauroinnilla saatettiin tarkoittaa tavallista korjausta eli mitä tahansa toimenpiteitä, joita rakennukselle tehtiin sen säilymiseksi. Esimerkiksi ruotsin kielen termi *restaurering* saattoi viitata korjaukseen ilman aikaisempaan asuun palauttamista.

Lähteissäni esiintyy kuitenkin suomenkielinen käsite *laveampi korjaus*, millä tarkoitettiin rakennuksen laajamittaista kunnostamista ja saattoi sisältää ajatuksen palauttamisesta aikaisempaan asuun, ainakin rau-

---

[105] "Meidän tulee aina kokea olla isäimme arwoisina, ettei heidän kuolemattomain henkiensä tarwitseisi surulla ja häweten katsella alhaalla olewia kelwottomia lapsiaan. Sitä maata, jota he owat wiljelleet ja kaunistaneet, tulee meidänkin kaunistaa ja wiljellä. Sitä maata, jota he owat niin hellästi rakastaneet ja warjelleet aina kuolemaan asti, tulee meidänkin rakastaa ja warjella, juuri kuin hekin." Topelius 1876, 6.

[106] Liisa Lindgren on esittänyt tämän kaupunkien veistosmonumenttien yhteydessä seuraavasti: "muistomerkein korvattiin 'isän talon, peltojen ja karjan' agraarit, maahan sitoutuneet arvot ja ryhdyttiin siirtämään patriarkaalisten arvojen perintöä urbaanille kulttuurille ominaisella tavalla: isien patrimonium periytyy pojille." Lindgren 2000, 10.

[107] Babelon & Chastel 1994 (1980), 13–19.

[108] Leniaud 2002, 40–43.

[109] von Heidenstam 1893.

[110] Hautaamistavoista ja hautamuistomerkeistä Ruotsin valtakunnassa Lindahl 1969. Hautakappeleista Lindahl 1969, 145–147. *Memoria*-tradition ilmenemismuodoista Tuhkanen 2005; Tuhkanen 2008.

[111] Käsitteiden epämääräisestä käytöstä Valkeapää 2000, 156–157.

niosta käyttökelpoiseksi rakennukseksi. Käytän *laveammasta korjauksesta* termiä *restaurointi*.

Terminologiset epäselvyydet ovat yksi tämän tutkimuksen haasteista, ja aika ajoin on ollut mahdotonta selvittää, mitä lähteissä esiintyvillä termeillä tarkkaan ottaen niiden kirjoitusaikana tarkoitettiin. On huomion arvoista, että restaurointi-termi piirustuksissa ei merkinnyt välttämättä toteutettavaa suunnitelmaa, vaan restauroinniksi nimettiin myös paperille jääviksi tarkoitettuja esityksiä rakennuksen aikaisemmasta asusta. Ne kuuluivat olennaisena osana akateemiseen arkkitehtien koulutukseen.

Suomenkielinen terminologia oli tutkimallani ajalla vakiintumatonta.[112] Taidehistorian suomenkielistä terminologiaa vasta kehitettiin, eikä useita arkkitehtuuritermejä ollut suomen kielellä lainkaan olemassa. Ahrenberg kirjoitti tilannetta hyvin kuvanneen anekdootin. Hänen suorittaessaan virkamiesten suomenkielen koetta tentaattori huomasi, että hänellä oli mukanaan Lapinlahden sairaalan korjaussuunnitelmaa koskevia papereita ja pyysi kääntämään niitä suomeksi. Kävi nopeasti ilmi, ettei suomenkielisiä termejä ollut olemassa.[113]

Nykyisin käsitteellä restaurointi voidaan viitata erilaisiin toimenpiteisiin. Museovirasto määrittelee restauroinnin korjaukseksi, ”joka tähtää rakennettuun ympäristöön tai rakennukseen sisältyvien antikvaaristen ja arkkitehtonisten arvojen ylläpitämiseen.”[114] Tässä määritelmässä korostuu arvottava asenne korjattavaan kohteeseen. Jos kohteen katsotaan kantavan antikvaarisia ja arkkitehtonisia arvoja ja niiden säilyttäminen on korjauksen päämäärä, kyseessä on määritelmän mukaan restaurointi. Tämä määritelmä ei kuitenkaan sovellu sellaisen restauroinnin historian tutkimiseen, jossa kunkin aikakauden toimintaa tarkastellaan sen omista lähtökohdista käsin.

Restauroinnin käsitteellä on pitkä ja kompleksinen historia. Sillä on usein ja useissa kielissä tarkoitettu kutakuinkin samaa kuin korjauksella, vahvistamisella tai uudelleenrakentamisella. 1700-luvun puolivälin sanakirjoissa, esimerkiksi Samuel Johnsonin teoksessa *Dictionary of the English Language* vuodelta 1755, käsite määriteltiin aikaisemman tilan palauttamiseksi.[115] Seuraavalla vuosisadalla sitä käytettiin usein juuri aikaisemman palauttamisen merkityksessä, ja samalla siihen sisällytettiin arvokkaiksi määriteltyjen osien säilyttäminen.[116]

Rakennuksen aikaisemman asun palauttamisen loogisen päättelyn perusteella vei restaurointitoiminnassa pisimmälle Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc (1814–1879). Hänen kirjoituksensa olivat tutkimallani ajalla arkkitehtien peruslukemistoa. Viollet-le-Duc korosti restauroinnin tieteellistä ja objektiivista luonnetta.[117] Arkkitehdin oli sijoitettava rakennus tiettyyn tyylikategoriaan ja koulukuntaan, mutta ennen kaikkea hänen oli tutustuttava läpikotaisin sen rakenteeseen.[118] Rakennuksen kaikki osat seurasivat loogisesti sen struktuuria. Pieninkin yksityiskohta oli pääteltävissä rakenteesta. Arkkitehdin piti päästä kiinni rakennuksen sisäiseen logiikkaan, tuntea sen rakenne läpikotaisin ja täydentää rakennus, palauttaa se kokonaiseksi, jos siitä jotain sen sisäisten lakien mukaan puuttui.

Kuuluisan määritelmänsä mukaan, joka sisältyi 1800-luvun lopulla toimineiden arkkitehtien hyvin tuntemaan *Dictionnaire raisonné de l'architecture française* -teokseen, restaurointi ei merkinnyt rakennuksen ylläpitoa tai korjaamista, vaan sen saattamista kokonaiseen asuunsa, jollaisena se ei välttämättä koskaan todella ollut jonain tiettynä aikakautena.[119] Palauttaminen saattoi koskea alkuperäistä ideaa tai ajatusta rakennuksesta, jonka toteuttaminen oli jostain syystä keskeytynyt. Viollet-le-Ducin kirjoituksista välittyy ajatus, jonka mukaan palauttamalla rakennuksen kadonnut loisto se samalla *säilytettiin* jälkipolville.[120]

---

[112] Ibidem; Wäre 1991, 17.

[113] Ahrenberg 1914, 141–143. Mazzarella 1999, 469.

[114] Rakennusperinto.fi verkkojulkaisu.

[115] Käsitteen historiasta Tschudi-Madsen 1976, erit. 13–18.

[116] Prosper Mérimée, Félix Duban ja Hubert Rohault de Fleury määrittelivät vuonna 1844 restauroinnin olemassa olevien osien säilyttämiseksi ja aikaisemmin olemassa olleiden osien uudelleen luomiseksi: ”Par le mot de restauration – – nous entendons avant tout la conservation de ce qui existe, [et] la reproduction de ce qui a manifestement existé.” Conseil des Bâtiments civils, Extrait du registre des délibérations. Julk. Murphy 2000, 179 viite 27.

[117] Eugène Viollet-le-Duc ja Jean-Baptiste Lassus kirjoittivat Pariisin Notre-Damen restaurointia koskien vuonna 1843: ”Nous pensons – – que chaque partie ajoutée à quelque époque que ce soit doit en principe être conservée, consolidée et restaurée dans le style qui lui est propre et cela avec une religieuse discrétion, avec une abnégation complète de toute opinion personnelle.” Rapport adressé à M. le ministre de la Justice et des Cultes annexé au projet de restauration remis le 31 janvier 1843. Julk. Leniaud 2002, 169.

[118] ”Si l'architecte chargé de la restauration d'un édifice doit connaître les formes, les styles appartenant à cet édifice et à l'école dont il est sorti, il doit mieux encore, s'il est possible, connaître sa structure, son anatomie, son tempérament, car avant tout il faut qu'il le fasse vivre.” Viollet-le-Duc 1866, 27.

[119] ”Restaurer un édifice, ce n'est pas l'entretenir, le réparer ou le refaire, c'est le rétablir dans un état complet qui peut n'avoir jamais existé à un moment donné.” Viollet-le-Duc 1866, 14.

[120] Notre-Damen katedraalin restaurointisuunnitelmansa yhteydessä Viollet-le-Duc ja Jean-Baptiste Lassus kirjoittivat 1843: ”Il faut que non seulement l'artiste s'attache à soutenir, consolider et conserver; mais encore il doit faire tous ses efforts pour rendre à l'édifice, par des restaurations prudentes, la richesse et l'éclat même dont il a été dépouillé. C'est ainsi qu'il pourra conserver à la postérité l'unité d'aspect et d'intérêt des détails du monument qui lui aura été confié.” Leniaud 2002, 169.

Viollet-le-Ducin nimeen on yhdistetty kaksi selkeää restaurointiperiaatetta, joita hänen seuraajansa sovelsivat. Ne olivat tyyliyhtenäisyys (*unité de style*) ja alkuperäiseen asuun palauttaminen. Molemmat liittyvät edellä kuvaamaani ajatukseen rakennuksen saattamisesta kokonaiseksi.

Tutkimuksessani esitän tulkintani siitä, miten "viollet-le-ducläiseksi" luonnehdittu Ahrenberg seurasi ranskalaisarkkitehdin jalanjälkiä. Käsitykseni mukaan harva arkkitehti on minään aikakautena seurannut tiukasti jotain tiettyä restaurointiperiaatetta, ja nähdäkseni kaikkina aikakausina on esitetty erilaisia näkemyksiä restauroinnista.

Viollet-le-Ducia paitsi ihailtiin ja jäljiteltiin, myös kritisoitiin jo hänen elinaikanaan, ja kritiikki voimistui 1800-luvun loppua kohti. Kriitikot pitivät hänen kehittämäänsä järjestelmää liian jyrkkänä ja epäsensitiivisenä rakennuksen todellisille ominaisuuksille ja epäsäännöllisyyksille. Kuten monet kokeneet restaurointiarkkitehdit, Viollet-le-Duc totesi, että periaatteiden liian tiukka soveltaminen käytäntöön ei välttämättä johtanut hyvään lopputulokseen.[121]

Restauroinnin käsite ei koskenut ainoastaan rakennuksen materiaalisen olemassaolon "palauttamista" entiselleen, vaan sillä saatettiin tarkoittaa myös toimivaksi ja käyttökelpoiseksi tekemistä. Tutkimallani ajalla käytettiin jakoa kuolleisiin ja eläviin rakennusmonumentteihin, joista elävät olivat käyttökelpoisia ja kuolleet ainoastaan jäänteitä menneisyydestä.[122] Restaurointi merkitsi lukuisille 1800-luvun arkkitehdeille rakennuksen herättämistä henkiin, elämän antamista kuolleille muureille.[123]

Taidekriitikko John Ruskin (1819–1900) ei tunnetusti jakanut käsitystä restauroinnista kuolleista herättämisenä, vaan argumentoi, että restaurointi merkitsi rakennuksen tuhoamista. Entisen loiston palauttaminen, kuten kuolleista herättäminen, oli hänen mukaansa täysin mahdotonta.[124] Hän kirjoitti arkkitehtuurista muistina, elävänä historiana ja, esimerkiksi Victor Hugon (1802–1885) tapaan, kansan kirjoituksena.[125] Rakennuksissa arvokkainta olivat ikä ja ajan kulumisen, menneiden sukupolvien jäljet, jotka restauroinnissa väistämättä ja lopullisesti menetettiin.[126]

Ruskin yhdisti rakennuksista huolehtimiseen voimakkaan moraalisen ulottuvuuden. Hänen mukaansa restaurointi oli valhe, ja hän esitti tilalle jatkuvaa huolenpitoa. Samalla hän viittasi ajatukseen sukupolvelta toiselle välitettävästä perinnöstä: rakennukset eivät olleet nykyisen sukupolven omaisuutta, vaan kuuluivat niiden rakentajille ja kaikille tuleville sukupolville.[127]

Taidehistorioitsija Paul Clemen (1866–1947) teki Ruskinin teesejä tunnetuksi vuosisadan vaihteessa 1900 saksankielisessä Euroopassa kriittisen restaurointikeskustelun voimistuessa. Toinen taidehistorioitsija Georg Dehio (1850–1932) argumentoi voimakkaasti konservoinnin puolesta restaurointia vastaan Heidelbergin raunioituneen linnan restaurointihankkeen yhteydessä. He kannattivat Ruskinin tavoin konservointia eli rakennuksen säilyttämistä sellaisena kuin se silloisessa tilassaan oli. Raunio oli säilytettävä rauniona.[128] Rekonstruktio eli puuttuvien osien rakentaminen säilyneiden jälkien perusteella ja Viollet-le-Ducin ja hänen seuraajiensa tyyliyhtenäisyyden tavoitteet merkitsivät heidän näkökulmastaan rakennuksen arvojen tuhoutumista.

Jac. Ahrenberg vastusti saksalaisteoreetikoiden konservointiperiaatteen soveltamista sellaisenaan Suomen oloihin. Turun linnan restaurointisuunnitelmaa käsitellessäni viittaan ajankohtaisiin kansainvälisiin keskusteluihin, mutta tarkempi Suomen ja muun Euroopan tuolloisten toimijoiden, verkostojen, keskustelujen ja restaurointikohteiden suhteiden jäljittäminen ja analysoiminen vaatisi oman tutkimuksensa.[129] Tässä tutkimuksessa vain raapaisen aihepiirin pintaa ja jätän portin avoimeksi tuleville tutkimuksille.

Alois Riegl (1858–1905) eritteli tuoreeltaan ja analyyttisesti muutosta, joka tapahtui suhtautumisessa vanhoihin rakennuksiin vuosisadan vaihteessa. Hän julkaisi vuonna 1903 kuuluisan kirjoituksensa *Der moderne Denkmalkultus*, jossa hän eritteli historiallisen monumentin käsitettä, historiaa ja arvoja.[130] Hänen mukaansa 1800-luvulla korostettiin kohteen historiallista arvoa, eli kohde muistutti jostain tietystä historian aikakaudesta tai tapahtumasta, kun taas 1900-luvulla siirryttiin kohteen ikäarvon (*Alterswert*) painottamiseen. Ikäarvo viittasi ajan kulumiseen ja ajassa olemi-

---

[121] "– – les principes absolus en ces matières peuvent conduire à l'absurde." Viollet-le-Duc 1866, 24.

[122] Perkkiö 2007, 36.

[123] Eläväksi tekemisestä Viollet-le-Duc 1866, 27.

[124] "Neither by the public, nor by those who have the care of public monuments, is the true meaning of the word restoration understood. It means the most total destruction which a building can suffer." Ruskin 1974 (1849), 184.

[125] "We may live without her [architecture], and worship without her, but we cannot remember without her. How cold is all history how lifeless all imagery, compared to that which the living nation writes, and the uncorrupted marble bears!" Ruskin 1974 (1849), 169.

[126] "– – the greatest glory of a building is not in its stones, or in its gold. Its glory is in its Age, and in that deep sense of voicefullness, of stern watching, of mysterious sympathy, nay, even of approval or condemnation, which we feel in walls that have long been washed by the passing waves of humanity." Ruskin 1974 (1849), 177.

[127] Ruskin 1974 (1849), 185–186.

[128] 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa voimistunut konservoiva linja ei ollut uutuus, mutta sille kehitettiin tuolloin aikaisempaa varmempi teoreettinen perusta. Kåring 1992, 302–323; Jokilehto 1999, 194–198.

[129] Myös Leena Valkeapää on esittänyt, että tarkempi suomalaistoimijoiden Saksan-yhteyksien tutkiminen olisi tältä osin tarpeen. Valkeapää 2000, 26 viite 79.

[130] Riegl 1988 (1903).

seen, ei tiettyyn historian kehitysvaiheeseen tai alkuperäiseen merkitykseen.[131]

Jos 1800-luvun historiallista arvoa ja erityisesti tiettyä tyylihistorian kategoriaa korostaneesta restaurointikäsityksestä kurottaudutaan käsitteen laajempiin yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin, restaurointi näyttäytyy tiettyjen arvojen vaalimisena ja näkyväksi tekemisenä. Niitä pyrin tässä tutkimuksessa tavoittamaan.

3. JOHAN JACOB (JAC.) AHRENBERG (1847–1914)

> Konstens blommor slå ut i full skönhet endast då och där tidsandan är aristokratisk.[132]

"Jac. Ahrenberg on unohtunut. Häntä tuskin enää moni lukee", kirjoitti Reino Hakamies arkkitehti-kirjailijasta vuonna 1959.[133] Vaikka hänet mainitaan mitä erilaisimpia aiheita käsittelevissä tutkimuksissa, häntä ei enää yleisesti tunneta. Hänet esitettiin yhtenä Suomen eturivin kirjailijoista 1890-luvulla ja vielä 1900-luvun alussa hänen kirjoituksiaan luettiin. Sittemmin hänen romaaninsa on siirretty kirjastojen kellareihin.

Ahrenbergin poikkeuksellinen persoona herätti aikalaisissa ristiriitaisia tunteita. Laaja-alaisena, mielikuvitusrikkaana, uteliaana ja humaanina taiteilijana muisteltua arkkitehti-kirjailijaa pidettiin kiinnostavana keskusteluseurana ja hänen toimintatarmoaan olennaisena monen hankkeen toteuttamisessa, vaikka hänen eloisuutensa ja ripeytensä saivat osakseen myös paljon ankaraa kritiikkiä.[134]

6. Jac. Ahrenberg vuonna 1888. Valok. Sophus Juncker–Jensen, Kööpenhamina. Kuva: Museovirasto.

[131] Rieglin jaottelusta ks. esim. Kåring 1992, 313–316; Gubser 2005; Jokilehto 1999, 216–217.

[132] Ahrenberg 1908b.

[133] Hakamies 1959, 103.

[134] Werner Söderhjelm kirjoitti hänestä ilkeän karikatyyrin *Hufvudstadsbladet*-sanomalehteen, mikä johti konfliktiin heidän välillään. *En engelsmans intervju hos våra författare*. Nim. Mr. Halifax. Hbl 14.1.1894; Ekelund 1943, 184–185. Arkkitehti Theodor Decker luonnehti Ahrenbergia seuraavasti: "han är en mångsidigt begåfvad, serdeles intelligent och i mycket sakförståndig och insigtfull man, med goda intentioner, ett waket sinne och ett öppet öga för allt skönt; men ytterst lättsinnig i sättet för idéernas frambärande, sjelfswåldig, fåfäng, ganska egenkär, äregirig, icke sanningsenlig, af ingalunda renhårig karaktär, och ofta icke skyende alla möjliga i hans tycke tillåtliga medel, att åt andras bekostnad, endere genom lånande af deras idéer, eller genom förklenliga och förlöjligande yttranden om sin nästa, söka höja sitt eget anseende. Måhända är denna kritik altför skarp; sanningen är dock, att han ej går till grunden med något och Charlatan i det mesta. Något egentligt ondt är det wisst icke med honom, och skulle han besitta en mera solid karaktär, wore han med sina rika naturgåfvor, dem han äfven på wisst sätt, med en honom säregen talang förstått att odla upp och göra gällande, onekligen en stor man i wårt lilla på sådana individer ganska fattiga samhälle. I alla fall är han en i många hänseenden aktningswärd förmåga och wid lösandet af dekorativa frågor samt såsom konstkritiker ganska lämplig och användbar. Detta i hufvudsak om hans karaktärsutveckling. Om hans werksamhet utåt, behöfver jag säkerligen icke nämna något; då jag wet att han står i jemförelsevis liflig korrespondens med dig och Sverige i allmänhet; och som jag ganska wäl känner att han ingalunda ställer sitt ljus under skäppan, har det nog kastat alla sina i sjelf-förgudningens strålglans, öfverflödande effekter, äfven hän till wårt gamla kära brödraland, och bekantgjort i detalj hvad han uträttad i werlden!" Theodor Deckerin kirje F. W. Scholanderille 18.4.1881. Scholandersarkivet, vol. 5:58. KB. 1900-luvun alkuvuosina aktiivisen vastarinnan kannattajat syyttivät Ahrenbergia yhteistyöstä venäläisviranomaisten kanssa. Fria ord 12.8.1904 ja 3.12.1904; Jac. Ahrenbergin kirje F. von Rettigille 16.7.1904. ELKA; Mustelin 1963, 355. C. G. Estlander kirjoitti vanhoilla päivillään seuraavasti: "Ahrenberg är ett intressant sällskap, han har ideer och berättar roligt, bara man låter honom gå på och framställa sig själf såsom initiavtagare till det mästa som skett dessa senaste trettio år." C. G. Estlanderin kirje Bernhard Estlanderille Hyvinkään sanatoriosta 21.9.1909. SLSA 670.17. Kiitän Maarit Mannilaa, joka on ystävällisesti kertonut kirjeen olemassaolosta ja sisällöstä. Juhani Aho kritisoi Ahrenbergia ivallisessa lastussaan *Varikset* (1899), jossa Jaakko-niminen varis piti puheen. Aho viit-

Toisesta ihmisestä kirjoittaminen on aina ongelmallista. Kirjoittamalla yritetään saada toinen jollain tavoin haltuun ja vastaamaan sitä kuvaa, jonka kirjoittaja on kohteestaan rakentanut.[135] Toivon välittäväni monipuolisesti lahjakkaasta ja erikoisesta ihmisestä kuvan, joka ei kahlehdi tai typistä häntä vain tiettyyn tulkintakehykseen.

Ahrenbergin toiminnassa on useita puolia, joilla on annettavaa tämän päivän ihmisille. Hänen tavoitteensa, arvonsa ja ajatuksensa saattavat näyttää meidän aikamme näkökulmasta vanhanaikaisilta tai taantumuksellisilta. Hän ja hänen kaltaisensa saivat 1900-luvun edetessä edustaa sitä kadonnutta maailmaa, jonka edustajilla ei ollut sijaa suomalaisen yhtenäiskulttuurin, tasaarvoisen ja demokraattisen modernin kansakunnan rakentamisessa ja omakuvassa. Myöhemmin vakiintuneiden, meidän aikanamme itsestään selvästi positiivisina koettujen asioiden ja aatteiden esitaistelijat nähdään historiankirjoituksessa usein sankareina ja niiden epäilijät tai kyseenalaistajat harhautuneina.[136] Ruotsinmielisten patrioottien ja demokratian epäilijöiden ajattelu on saanut suhteellisen vähän sijaa suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa.

Ahrenbergin henkilöön on kohdistettu kritiikkiä meidän näkökulmastamme kyseenalaisesta rotuajattelusta ja historian vääristelemisestä. Negatiivista asennetta ovat ruokkineet hänen muistelmansa. Kuusiosaista sarjaa *Människor som jag känt* on luettu enemmän virheitä sisältävänä epätotena historiankirjoituksena kuin subjektiivisena muotokuvagalleriana.[137]

7. Ehdotus Jac. Ahrenbergin patsaaksi pilalehti Fyrenissä vuonna 1898. Kuva: Museovirasto.

Eliel Aspelin-Haapkylä (1847–1917) kirjoitti hänestä seuraavasti:

> Ahrenbergin tunsin ylioppilasajoilta, vaikka olimme liian erilaisia ollaksemme ystäviä, likeisiä nimittäin. Mutta hauskaa oli kuulla hänen juttelevan. Meillä hän oli laatuaan yksinäinen, niin vilkasälyistä miestä olen tuskin toista tavannut. Hän tunsi kaikki ja tiesi kaikki, ei perusteellisesti, mutta niin että hän voi siitä puhua asiantuntijana. Kun hänen tietonsa olivat onttoja, vääriä, niin ei hän tahallaan valehdellut, vaan kyllä hän luuli että puhui totta.[138]

Ahrenberg oli tunnettu poikkeuksellisesta tuotteliaisuudestaan jo elinaikanaan.[139] Hänelle julkinen toiminta oli olennainen osa säätyläistöön kuuluvana miehenä olemista. Hän oli jäsen monessa yhdistyksessä ja *primus motor* monelle julkaisu- ja muulle kulttuurihankkeelle. Tarkoitukseni on pureutua hänen toimintansa ja ajattelunsa mahdollisiin motiiveihin ja siten välittää toivottavasti aikaisempaa vivahteikkaampi kuva hänes-

---

tasi tämän puheeseen K. A. Tavaststjernan hautajaisissa, joskin äärimmäisen karrikoidusti. Aho 1921, 88–94; Koskimies 1944, 247; Ekelund 1943, 186–187. "Hvarje självständig gammal herre har ovänner", arkkitehti itse kommentoi. Jac. Ahrenbergin kirje Dan ja Annie Åkerhielmille 18.12.1912. KB.

[135] Mazzarella 1997, 31–32. Maarit Leskelä-Kärjen sanoin "Toisen elämästä kirjoittamiseen liittyykin aina väkivaltaa, koska kieli ei voi koskaan tavoittaa ihmisen koko persoonaa. Kirjoitus tekee loppujen lopuksi aina vääryyttä – voiko toisen ihmisen elämää koskaan saada haltuun edes osittain – – kuinka tehdä oikeutta kirjoitetuille elämille, miten suhtautua menneisiin elettyihin elämiin, joista tässä hetkessä kirjoitamme. – Mihin menneitä yksilöitä käytämme, mitä haluamme heidän kauttaan sanoa nykypäivän ihmisille?" Leskelä-Kärki 2006, 631–632.

[136] Vares 2008, 349–350; Kalela 2000, 115–116. Demokratian vastustaminen tai epäileminen oli 1800-luvun lopussa yleisempää kuin ehkä nykyisin kuvittelemme. Esim. Georg Brandes (1842–1927) suhtautui siihen kriittisesti: "Mens jeg af hele mit Hjerte vil tjene Folket, kan jeg ikke sige, at jeg vil tjene Demokratiet. Demokratiet er et Middel, men man tør ikke glemme Maalet for Midlerne. Demokratiet er af de Statsformer, vi hidtil har kendt, det mindre Onde. Som et Gode staar det ikke for mig." Møller Kristensen 1980, 101–102.

[137] Muistelmiensa saamasta kritiikistä hän kirjoitti itse seuraavasti: "Anden må säga att det, och det, och det är icke riktigt, inom mig måste jag själf bevara den orubbliga tron att det är sant hvad jag sagt, ty jag har själf sett det, hört det, erfart det, endast detta ger mina små teckningar deras raison d'être." Jac. Ahrenbergin kirje Carin Scholanderille 28.5.1905. KB.

[138] Eliel Aspelin-Haapkylän päiväkirjasta lokakuussa 1914, julk. *Kirovuosien kronikka* 1980, 254.

[139] Ks. esim. Nordensvan 1896a, 36.

tä ja hänen aikalaistensa ajattelusta, toiminnasta ja tavoitteista.

Käsitykseni hänestä on syntynyt suurelta osin hänen kirjoituksiaan lukemalla. Niitä ovat lukuisat eri arkistoissa säilyneet kirjeet, tekstit mitä moninaisimmista aiheista juhlalehdistä ilmestyneistä runoista tieteellisiin artikkeleihin ja fiktiivisiin kertomuksiin. Hän julkaisi 1900-luvun alkuvuosina sensuurin puristuksissa sanomalehtiä *Dagligt Allehanda* ja *Helsingfors Posten* puolustaen sananvapautta ja avointa julkista keskustelua. Sanomalehteään varten hän lähetti artikkelipyyntöjä ystävilleen ja tuttavilleen. Tarkoituksena oli koota yhteen ne henkilöt, jotka arvostivat "isiltä perittyä ruotsalaista kulttuuria ja sen mukana perittyä oikeuskäsitystä".[140]

Vaikka Ahrenberg on jättänyt itsestään harvinaisen paljon tekstejä ja muita jälkiä jälkipolville, hän pakenee kaikkia määrittelyjä tai sellaisten yrityksiä. Jälkien avulla voin vain luonnostella hänestä kuvaa henkilönä. Kirjoituksillaan sekä kirjeitään ja arkistoaan järjestämällä hän todennäköisesti pyrki vaikuttamaan kuvaan, jonka jälkipolvet hänestä esittävät.[141]

Kaikesta siitä, jonka olen hänestä ja hänen kirjoittamistaan teksteistä lukenut, nousee kuitenkin kirkkaana esiin seikkoja, joita voin varmuudella pitää hänelle itselleen erityisinä, tärkeinä ja kantavina. Perinnön vaalimisen ja traditioiden kunnioittamisen teemat olivat läsnä hänen tuotannossaan ja toiminnassaan monella tasolla. Ihmisten sukulinjat ja niiden selvittäminen sekä heraldiikka kiinnostivat häntä suunnattomasti. Hän käsitteli usein kaunokirjallisessa tuotannossaan suvun perintöä, sen vaalimista tai hylkäämistä ja sitä koskevien valintojen seurauksia.[142] Nämä teemat kiinnittyivät ihanteisiin, jotka olivat 1800-luvun lopussa katoamassa.

Erik Ekelund aloitti monografiansa Ahrenbergista lyhyellä sukuselvityksellä.[143] Sen mukaan isän isänpuoleisen suvun juuret johtivat varsinaissuomalaiseen rustholliin Mietoisiin 1700-luvun alkuvuosille, jolloin talon tytär meni naimisiin tilalla palvelleen renkien esimiehen tai työnjohtajan (*fördräng/rättare*) kanssa. Pariskunta asettui hoitamaan tilaa ja lähetti poikiaan

8. Carl Wilhelm Ahrenberg 1860-luvulla. Valok. Johannes Behse, Viipuri. Kuva: Museovirasto.

Turkuun opintielle, mikä mahdollisti sosiaalisen nousun säätyläistöön. Isän äidinpuoleinen sukulinja johti sekin Turun säätyläistöön. Äidin isänpuoleinen suku oli kotoisin Pohjanmaalta. Äidin isä, Erik Johan Bäck (1792–1861) syntyi Oravaisissa ja toimi Viipurin läänin apulaislääninkamreerina.[144] Jac. Ahrenbegin mukaan hänen esi-isänsä toimivat pappeina Ahvenanmaalla, Turussa ja Taalainmaalla. Hän muisti mainita, että yksi heistä kuoli Konstantinopolissa.[145]

Jac. Ahrenbergin isä Carl Wilhelm Ahrenberg (1807–1880) syntyi Turussa tulliviskaalin perheeseen ja valmistui maisteriksi 1832. Opintojensa jälkeen hän suunnitteli matkaa Ranskaan, mutta passianomus hylättiin, ja *grand tour* (1833–1835) suuntautui Saksaan ja Italiaan.[146] Kotimaahan palattuaan hän asettui Viipuriin ja opetti historiaa, maantietoa ja statistiikkaa saksankielisessä kymnaasissa. Sen lakkauttamisen jälkeen hän opetti 1840-luvulla latinaa Viipurin ruotsinkielisessä kymnaasissa ja toimi saman kymnaasin rehtorina. Koulu-uudistuksen yhteydessä 1850-luvulla hänet

[140] "– – som ställa den fäderneärfda svenska kulturen och de med denna kultur nedärfda rättsbegreppen högt, oss alla, som i bevarandet af detta språk, denna kultur och dessa rättsbegrepp se det som gör oss lifvet kärt i våra fäders land." Jac. Ahrenbergin kirje Tor Carpelanille 24.8.1902. Tor Carpelans samling. ÅA; Jac. Ahrenbergin päiväämätön kirjekonsepti Georg Schaumanille. SLSA 294.9.

[141] "Kirjoittamalla ja niillä erityisillä tavoilla, miten kirjoitamme, luomme identiteettiämme yhä uudestaan ja näytämme muille millaisia olemme tai haluaisimme olla." Leskelä-Kärki 2006, 70.

[142] Perinnön vaalimisen ja välittämisen problematiikkaa käsittelevät mm. romaanit *Familjen på Haapakoski*, *Vår landsman*, *Stockjunkarn*, *Anor* ja *Kronofogdens pengar* sekä lukuisat novellit.

[143] Ekelund käyttää lähteenään kirjoitusta *Ahrenbergska släktkrönikan*.

[144] Ekelund 1943, 1, 5–7.

[145] Jac. Ahrenbergin kirje Georg Nordensvanille 15.3.1895. KB; Nordensvan 1896a, 36.

[146] *Helsingfors Morgonblad*issa julkaistiin hänen matkakertomuksiaan.

nimitettiin kaupungin yläalkeiskoulun rehtoriksi. Eläkkeelle hän siirtyi vuonna 1872.[147]

C. W. Ahrenberg osallistui suomalaisuusaatteen levittämiseen vahvassa isänmaallisessa hengessä 1800-luvun puolivälissä. Hän pyrki edistämään suomen kielen asemaa ja kuului Viipurin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajajäseniin.[148] Hän puolusti ennen kaikkea sivistystä, oikeudenmukaisuutta ja sopuisaa kaksikielisyyttä; menneiden sukupolvien työtä sivistyksen ja oikeudenmukaisuuden hyväksi tuli kunnioittaa ja jatkaa, eikä sitä pitänyt hukata kielipoliittiseen kiistelyyn tai toisen osapuolen sortamiseen.[149] Hän kuului siihen fennofiilien sukupolveen, jolle suomenkielen aseman parantaminen oli isänmaallinen ja moraalinen velvollisuus, mutta joka ei hyväksynyt fennomaanien poliittista ohjelmaa sen suuntautuessa ruotsinkielisiä ja ruotsalaista sivistysperintöä vastaan.[150] Lapsensa hän opetti mahdollisesti puhumaan ensimmäisenä kielenään suomea, vaikka kodissa käytettiin todennäköisesti myös ruotsin kieltä.[151]

Johan Jacob Ahrenberg syntyi Viipurissa perheen kolmantena lapsena 30.4.1847. Hänen äitinsä oli originelli, 1850-luvulla uskonnollisen herätyksen kokenut Mathilda Maria os. Bäck (1823–1901).[152] Ylioppilaaksi tulonsa jälkeen Jacob Ahrenberg opiskeli Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa laajan kirjon eri aineita syksystä 1866 lähtien, mutta hänen aikansa näyttäisi kuluneen etupäässä taiteellisiin harrastuksiin ja hauskanpitoon. Jacob-etunimeä tuolloin käyttänyt Ahrenberg sai lempinimekseen *Jaakko Munter*. Hän piirsi ja maalasi yliopiston piirustussalissa, toimi Viipurissa kotiopettajana ja haaveili taidemaalarin ammatista. Ruotsissa opiskelleiden arkkitehtien tarinoista innostuneena hän muutti syksyllä 1870 Tukholmaan ja opiskeli Kuninkaallisessa taideakatemiassa arkkitehdiksi. Isän valvova silmä ulottui Tukholmaan asti; hän valtuutti Tukholmassa asuneen ystävänsä Emanuel Deutschin (1808–1893) seuraamaan pojan opintoja.[153]

9. Nuori ylioppilas Johan Jacob Ahrenberg vuonna 1866. Kuva: Museovirasto.

Tukholman taideakatemiassa Ahrenberg opiskeli professori Fredrik Wilhelm Scholanderin (1816–1881) johdolla. Viipurilaisnuorukainen menestyi opinnoissaan keskinkertaisesti, mutta hänen akvarellinsa tekivät vaikutuksen Scholanderiin, joka oli itsekin akvarellimaalari.[154] Kirjeessään kotiin Ahrenberg kertoi

[147] Ekelund 1943, 1–4.

[148] Myöh. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. Ekelund 1943, 4; Kyyrö 1966, 14.

[149] C. W. Ahrenberg vastusti suomenmielisten hyökkäyksiä ruotsin kieltä kohtaan ja vetosi sivistyksen puolesta 1858: "Glömma landets innevånare – – i ett ensidigt sträfvande för sin nationalitet sin bildnings heliga anor, trampa de med likgiltighet och förakt på de grafvar, som gömma stoftet av de män, hvilka bland dem utsådde bildningens första frön, då torde otacksamhetens lön icke vara fjerran." ÖF 25.1.1886. Julk. Ekelund 1943, 5.

[150] Samanlainen aikalaiskokemus sisältyi myös C. G. Estlanderin kirjoitukseen *Min ställning i språkfrågan*. Estlander 1887. Julius Krohnin muistoja C. W. Ahrenbergin välittämistä arvoista Lassila 2003, 26.

[151] Ekelund 1943, 4, 19. Myöhemmin Jac. Ahrenberg kirjoitti asiasta seuraavasti: "Svenskan är ett så svårt språk. Jag lärde mig det först vid 10 år, till dess talte jag så godt som endast finska. Jag minns att jag kunde lill katekesen utantill på svenska, utan att begripa många meningar i denna för mig förskräckliga bok i åminnelse. Jag är nemligen född i det polyglotta Wiborg där – – 'hvarje bildad bör lära sig på de fyra' – språken nemligen finska, svenska, tyska och ryska. För mig kom ryskan dock icke i fråga som barn, först på lyceets 4de klass och sedan ute i lifvet. Jag får lof att fila om min svenska oerhördt." Jac. Ahrenbergin kirje Georg Nordensvanille 15.3.1895. KB.

[152] Ahrenberg 1965.

[153] Ekelund 1943, 30–31, 37–39; Matrikel 1849–1900. Kungliga Akademien för de fria konsterna.

[154] F. W. Scholanderin kirje C. W. Ahrenbergille 10.5.1875. SLSA 294.10. Tarkkuutta vaatinut matematiikka oli vaikeaa molemmille. Muistelmissaan Scholander kirjoitti, ettei juuri viihtynyt opintojen parissa: "Detta cirkelmätande och liniedragande var emot min natur och min hand." Scholander (1880) 1882, 269; Grandien 1979, 23; Ahrenberg 1907, 247–294. Monista akatemiassa opiskelleista kuvataiteilijoista tuli Ahrenbergin ystäviä joko opiskeluaikana tai myöhemmin. Heihin kuuluivat Gustaf Cederström, Carl Skånberg, Robert Haglund, Frans Wilhelm Odelmark ja Carl Larsson.

10. Fredrik Wilhelm Scholander työpöytänsä ääressä. Piirros: Emil Hallgren. Museovirasto, Wadströmin kokoelma, Antellin kokoelmat. Kuva: Museovirasto.

opinnoistaan, että oli kopioinut roomalaisen temppelin, tehnyt restaurointipiirustukset kreikkalaisesta temppelistä, maalannut Venetsian Markuksen kirjaston ja piirtänyt ornamentteja.[155] Hän ei menestynyt arkkitehtiopiskelijoiden kilpailuissa, joissa oli tuolloin aiheena kasino, Odeon ja palatsi.[156]

Scholander painotti opetuksessaan, että arkkitehti oli rakennustaiteilija. Hän keskittyi lähinnä antiikin ja renessanssin arkkitehtuurin opettamiseen ja välitti niiden traditioita oppilailleen. Scholander korosti arkkitehdin ammatin käsityöläisyyden ihannetta: arkkitehdin oli toimittava kuten työpajojen mestari ja hänen oli tunnettava rakentamisen käytäntö valvoessaan rakennustyömailla taideteoksen toteutumista.[157]

Ahrenberg omaksui todennäköisesti restaurointia koskevia näkemyksiä sekä Scholanderilta että matkoiltaan. Hän vieraili vuonna 1873 Wienin maailmannäyttelyssä, jossa Ranskan valtio esitteli restaurointitoimintaansa.[158] Tukholman taideakatemiassa arkkitehtien koulutuksessa alettiin painottaa kulttuurihistoriallista osaamista ja kykyä tutkia vanhojen rakennusten historiaa.[159] Ajankohtaisia keskustelunaiheita olivat 1870-luvun alkupuolella kansallinen taide ja taideteollisuus sekä kansanvalistuksellinen ajatus taidemaun kehittämisestä. Näitä aiheita toi esiin esimerkiksi akatemian taidehistorian opettajana toiminut Lorentz Dietrichson (1834–1917).[160]

Arkeologi Oscar Montelius (1843–1921) kuului Ahrenbergin tuttavapiiriin lapsuuden ajoilta, ja suomalaisopiskelija toimi ajoittain Tukholman museomiesten ja heidän suomalaisten kollegojensa välittäjänä.[161] Opintojen ohessa Ahrenberg toimi avustajana erään opettajansa, arkkitehti Ernst Jacobssonin (1839–1905) toimistossa. Opettajansa kautta hän tutustui ilmeisesti

[155] "För öfrigt har jag copierat ett gammalt romerskt tempel, restaurerat ett dylikt af grekisk ursprung, målat marcusbiblioteket i Venedig, laverat, pennstecknat, tuscherat och renoverat gipser och ornamenter från national museum, kungliga slottet." J. Ahrenbergin kirje siskolleen Nipulle (Gustava) 17.1.1872 Tukholmasta. SLSA 294.10.

[156] Hultmark 1935, 559–560.

[157] Grandien 1979, 75–82; Viljo 1986, 12–13, 16–17, 194.

[158] Du Sommerard 1876; Babelon & Chastel 1994 (1980), 78.

[159] Wetterberg 1992, 23–24.

[160] Strömbom 1945, 32–33.

[161] "Doktor Oskar Montelius Sverige Stockholm Nationalmuseum har bedt mig bedja dig att taga en kalk af Biskopp Henriks grafvård – – och skicka den till honom med det snarraste." J. Ahrenbergin kirje Emil Nervanderille 24.4.1875. Kansio Ht6, Emil Nervanderin arkisto. MV. Pyyntö liittyi todennäköisesti julkaisusarjaan *Sveriges medeltid från äldsta tid till våra dagar*, jonka toisessa osassa julkaistiin kaksi kuvaa piispa Henrikin sarkofagista. Ks. Hildebrand 1877, 209–210.

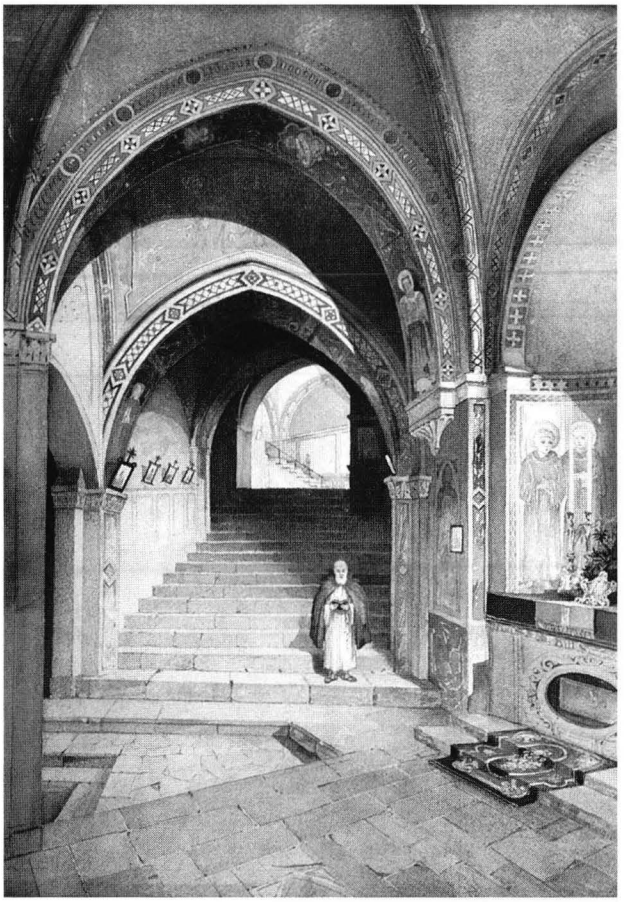

11. J. Ahrenberg: Luostarissa. Vesiväri 68x46 cm. Kuva: Bukowskin huutokauppa. Valok. Matias Uusikylä.

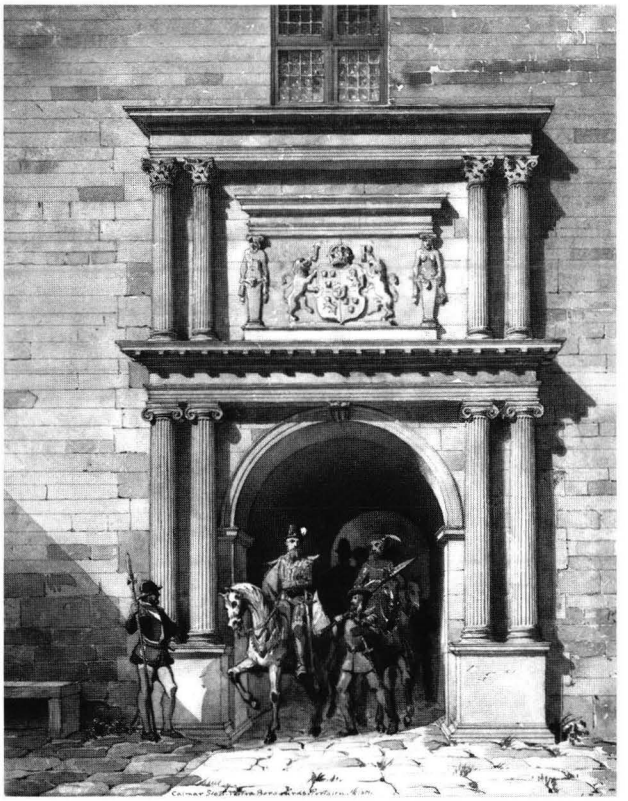

12. F. W. Scholander: Kalmarin linnan läntisen linnanpihan portaali. © Foto Nationalmuseum, Stockholm.

juutalaisuuteen ja toimi sittemmin Helsingin juutalaisyhteisön hyväksi.[162]

Ahrenbergin tuttaviin Tukholmassa kuului kreivi Arthur de Gobineau (1816–1882), joka toimi kaupungissa Ranskan diplomaattina (*ministre plénipotentiaire*). Ahrenberg avusti kuuluisan ranskalaisdiplomaatin ja kirjailijan rotuteoreettisia tutkimuksia piirtämällä kelttiläistä ja suomalaista ornamentiikkaa.[163] Hänen tuleva puolisonsa Widolfa von Engeström (1845–1914) oli de Gobineau'hon läheisemmissä väleissä hyvän ystävänsä kreivitär Mathilde Sallier de la Tourin kautta. Kreivitär opiskeli neiti von Engeströmin tavoin maalaustaidetta Tukholman Kuninkaallisessa taideakatemiassa.[164]

Ahrenbergin pitkä opintomatka kesti tammikuusta 1875 seuraavan vuoden tammikuuhun ja suuntautui Saksan ja Belgian läpi Ranskaan ja sieltä Sveitsin kautta Italiaan, Kreikkaan ja Turkkiin. Keväällä 1875 hän kiersi Lolotte noir -nimisen aasin kanssa Normandian maaseutua ja provinssikaupunkeja, jotka viehättivät häntä tuolloin enemmän kuin Pariisi.[165] Normandiassa häntä ihastuttivat pittoreskit maisemat ja niihin liittyneet legendat, jotka saivat viikinkien muinoin asuttaman alueen näyttäytymään erityisen romanttisessa valossa.[166]

Seurustelu ja kihlaus aatelissukuun kuuluneen ruotsalaisneidin Widolfa von Engeströmin kanssa johtivat ilmeisesti pohdintaan syntyperästä ja sen seurauksista.

---

[162] Tukholmassa opiskellessaan Ahrenberg kutsuttiin pääsiäisen viettoon Jacobssonien kotiin. J. Ahrenbergin kirje siskoilleen 2.4.1872. SLSA 294.10. Ahrenberg vastusti venäläisviranomaisten toimia juutalaisia vastaan ja toimi juutalaisten hyväksi perustetussa yhdistyksessä. Jac. Ahrenbergin kirje Ernst Jacobssonille 12.1.1892. KB. Hän suunnitteli Helsingin synagogan ilmaiseksi taloudellisissa vaikeuksissa kamppailleelle juutalaisyhteisölle, joka osoitti häntä kohtaan ystävyyttä. Ks. esim. Hbl 1.5.1897.

[163] Stockholmsminnen från 1870-talet. SLSA 430 A 1; Ahrenberg 1904b, 34–36.

[164] Ahrenberg 1914, 59–101, erit. 68; Ekelund 1943, 42; Kreivittären elinvuosista on esitetty erilaisia tietoja. Vrt. esim. Colliander 1977, 42; de Raymond 1994, 32 viite 23.

[165] J. Ahrenbergin kirje E. Deutschille 22.4.[1875]. SLSA 430 A 1; Ahrenberg 1878, 3–4.

[166] "Hvarenda skog, hvarenda sten och hvar klippa här i trakten har sin saga sin historia och sin ballad." Normandia oli hänen mukaansa "verkligen vacker pittoresk och genom sina många historiska minnen höljd i en nimbus af romantik." J. Ahrenbergin kirje E. Deutschille 22.4.[1875]. SLSA 430 A 1.

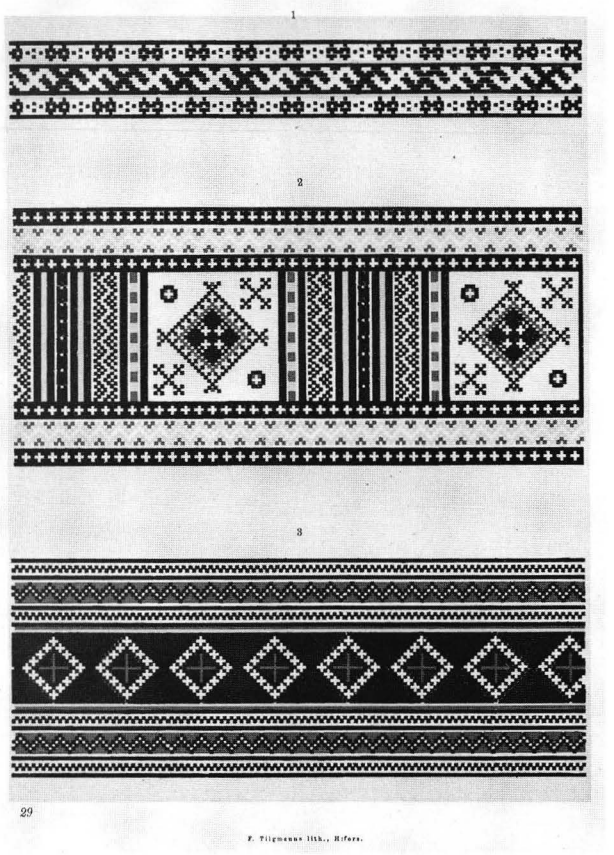

13. Fennia Illustrata I. Finsk ornamentik. Suomalainen ornamentiiki. Ornementation finlandaise. Vihko VIII. 1882. Käsitöiden koristekuvioita Itä-Suomesta.

14. Widolfa ja Gaston Ahrenberg (1878–1922) Viipurissa 1880-luvulla. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

Pariisista lähettämästään nuoruudenkirjeestä välittyy tietoisuus säätyrajoista ja etäisyys niihin suurkaupungin ylhäisöpiireihin, joihin hän kihlattunsa aatelisten sukulaisten kutsumana olisi päässyt tutustumaan.[167]

Taiteilijapari solmi avioliiton Tukholmassa maaliskuussa 1876 ja matkusti häämatkalle Italian kautta Tunisiaan. Saman vuoden kesäkuussa he asettuivat Helsinkiin. Nuoren arkkitehdin tarkoituksena oli työskennellä Frans Anatolius Sjöströmin (1840–1885) arkkitehtitoimiston osakkaana, mutta virka-arkkitehdin ura vaikutti sittenkin houkuttelevammalta ja taloudellisesti turvatummalta vaihtoehdolta. Hän aloitti uransa Yleisten rakennusten ylihallituksessa joulukuussa 1877 ja opetti taidehistoriaa ja piirustusta Polyteknillisessä opistossa vuosina 1879–1882. Häntä pidettiin lahjakkaana akvarellimaalarina, ja hänen maalauksiaan esiteltiin näyttelyissä Suomessa ja ulkomailla.[168]

Nuoruuden matkoiltaan Ahrenberg kirjoitti kertomuksia sanomalehtiin ja julkaisi niistä kirjan.[169] Hänen tarinoistaan välittyy lumoutuminen vanhoista rakennuksista ja niiden tunnelmasta sekä hänen tuotannossaan myöhemmin toistuva tapa kietoa satuja ja legendoja historiallisiin monumentteihin. Keskiaikaiset monumentit viehättivät häntä tuolloin erityisesti. Hän suunnitteli 1870-luvun lopulla *Fennia Illustrata* -jul-

[167] Ahrenberg kävi Pariisissa tapaamassa kihlattunsa tätiä, jonka äiti, ruhtinatar Bobrinski, tarjosi hänelle huonetta palatsistaan Champs-Elysées'n varrelta. Ahrenberg kieltäytyi kunniasta: "ty när man rätt och slätt är en vandrande gesäll som jag, passar man inte bland furstar, grefvar och baroner, när man inte heter annat än Ahrenberg får man lof att vara stoltare understundom än om en grefve eller baron titel vore framför ens namn." J. Ahrenbergin kirje E. Deutschille 22.4.[1875]. SLSA 430 A 1.

[168] Ekelund 1943, 65.

[169] Ahrenberg 1878. Matkakertomuksia julkaisi aluksi Emil Nervander sanomalehdessään *Åbo Posten*, myöhemmin *Helsingfors Dagblad*. Ekelund on luonnehtinut Ahrenbergin Italiaa jättiläismäiseksi ulkoilmamuseoksi. Ahrenberg kiinnittikin etupäässä huomiota menneen ajan kadonneeseen loistoon, joka vielä oli rapistuneena nähtävissä. Nykyajan Italia ei kiinnostanut häntä. "Vem frågar efter vår tids tvivlande, sökande små själar, då man vandrar på ställen, där minnet av martyrer och helgon når genom sekel?", hän kirjoitti. Ekelund 1943, 53–54.

15. Jac. Ahrenberg: Sisäkuva, hollantilainen aihe. Valtion taidemuseo. Kuva: Kuvataiteen keskusarkisto. Valok. J. Mäkinen.

kaisusarjaa, jonka yhdessä osassa oli tarkoitus esitellä Suomen keskiaikaista rakennustaidetta. Sarjasta valmistui ainoastaan koristekuvioita käsittelevä ensimmäinen osa (kuva 13).[170]

Ahrenberg asui perheineen Viipurissa vuosina 1883–1886 ja työskenteli virka- ja yksityisarkkitehtina, kaupunginarkkitehdin sijaisena ja vuodesta 1885 lähtien myös Viipurin lääninarkkitehtina.[171] Perhe muutti takaisin Helsinkiin vuoden 1886 lopussa, koska Ahrenberg nimitettiin Yleisten rakennusten ylihallituksen ensimmäisen arkkitehdin virkaan. Yliarkkitehti hänestä tuli vuonna 1910 ja eläkkeelle hän pääsi heinäkuussa 1914. Puoliso kuoli saman vuoden keväällä ja Jac. Ahrenberg lokakuussa 1914, eivätkä haaveet eläkepäivistä Falunissa, Lundissa, Uppsalassa tai Pariisissa ehtineet toteutua.[172]

Jac. Ahrenberg oli tunnettu frankofiili. Ranskan ihailu ilmeni muun muassa siinä, että 1870-luvun loppupuolella hän lyhensi etunimensä ranskalaisittain lau-

[170] *Fennia Illustrata* -sarjan oli tarkoitus käsittää neljä osaa: *finsk ornamentik, finska kostymer, finsk medeltidskonst och slöjd* ja *finsk medeltidsarkitektur*. ÖF 13.11.1878. J. Ahrenbergin kirje E. Deutschille 20.1.1879. SLSA 430 A 1. Ensimmäisen vihon ilmestyttyä J. R. Aspelin kritisoi sitä julkisesti. Morgonbladet 18.4.1879. Ahrenberg vastasi kritiikkiin, että kyseessä ei ollut tieteellinen julkaisu, vaan yleiseen käyttöön ja käytännön tarpeisiin tarkoitettu julkaisu teollisuutta ja käsityön harrastajia varten. Morgonbladet 22.4.1879.

[171] Hänet nimettiin 1884 kolmanneksi arkkitehdiksi ja määrättiin Ouluun lääninarkkitehdiksi. Pohjoisen virkatyöt hän hoiti Viipurista käsin pääosin sijaisen välityksellä. Hänet nimettiin helmikuussa 1885 Viipurin lääninrakennuskonttorin v.t. esimieheksi eli lääninarkkitehdiksi. Virka vakinaistettiin saman vuoden elokuussa. Jac. Ahrenbergin päiväämätön kirje E. Deutschille [vuodenvaihde 1884–85]. SLSA 430 A 1; Tjänste-förteckning. RakH. KA.

[172] Todennäköisesti poliittisista syistä häntä ei nimitetty koskaan YRYH:n ylijohtajaksi, vaikka hän oli hoitanut tehtävää useaan otteeseen viransijaisena. Jac. Ahrenbergin kirje Dan ja Annie Åkerhielmille 18.12.1912. KB. Eläkesuunnitelmista myös Jac. Ahrenbergin kirje Dan ja Annie Åkerhielmille 24.12.1911 ja Jac. Ahrenbergin kirjeet Annie Åkerhielmille 29.10.1913, 2.3.1914 ja 17.3.1914. KB. Ks. myös Jac. Ahrenbergin kirjeet Annie Åkerhielmille 21.4.1914 ja 7.7.1914. KB; Tjänste-förteckning. RakH. KA; Schjerfbeck 1915, 98–99, 149.

suttavaan muotoon.[173] Hän puhui ranskaa tai italiaa aina kun siihen tarjoutui mahdollisuus ja kirjoitti mielellään ranskaksi.[174] Hän ylisti ylipäätään kaikkea minkä hän katsoi ilmentävän "gallialaista henkeä". Ihailu kohdistui lähinnä nostalgiseen mielikuvaan *l'ancien régime*n kulta-ajasta.[175] Sitä vastoin hän kritisoi lähes kaikkea saksalaista ja saksalaisuuden ilmenemismuotoja. Omien sanojensa mukaan hänen saksalaisantipatiansa olivat isänperintöä; hänen isänsä oli Viipurissa taistellut paikkakunnalla dominoinutta saksankielistä porvaristoa vastaan.[176] Hän viittasi usein omaan henkiseen isänperintöönsä sitoen siihen valintojaan ja arvojaan ja kirjoitti perineensä lämpimän suhtautumisen Ruotsiin ja ruotsalaisiin isältään ja isoisältään.[177]

Kielikiistaa koskien hänen näkemyksensä oli kaikesta päätellen samankaltainen kuin C. G. Estlanderilla tämän kuuluisassa kirjoituksessa *Min ställning i språkfrågan*. Ruotsin kieli merkitsi sen kannattelemaa sivistystä ja kulttuurista perintöä: kulttuuri ja sivistys katoaisivat, jos ruotsin kieli katoaisi.[178] Suomen ruotsinkielisten keskuudessa oli 1800-luvun lopussa yleistä ajatella, että ruotsin kieli ja kirjallisuus edustivat vuosisataista perintöä, joka luontevasti liitti kansakunnan läntiseen kulttuuripiiriin, ja että ruotsinkieliset edustivat suomalaisessa yhteiskunnassa eteenpäin menevää voimaa ja älykkyyttä.[179]

Ahrenbergin ajattelussa kielikysymys liittyi rotuajatteluun, mihin olivat ilmeisesti vaikuttaneet hänen tuttavansa Arthur de Gobineaun teoriat rotujen kyvyistä ja arvosta.[180] Hän ilmaisi useassa yhteydessä, että vaikka runoudessa ja värien käsittelyssä taiteellisesti lahjakkaat suomalaiset kuuluivat Euroopan vanhimpiin kansoihin, he eivät kyenneet muodostamaan valtiota, kuten ei moni muukaan kansa. Ruotsin osana suomalaiset olivat saavuttaneet jonkinlaisen poliittisen kypsyyden. Säilyäkseen elinvoimaisena he tarvitsivat germaanista tai skandinaavista vahvistusta. Jos ruotsin kieli, kulttuuri ja verenperintö heikkenisivät ja suomalainen rotu saisi yliotteen yhteiskunnassa, suomalaiset sulautuisivat väistämättä slaavilaiseen rotuun.[181] Tämän ajattelun mukaan ruotsin kielen ja ruotsalaisen kulttuurin ja verenperinnön säilyttäminen oli elinehto Suomen kansakunnan säilymiseksi. Konservatiivisuus oli Ahrenbergin mukaan tarpeen silloisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa.[182]

Vaikka Jac. Ahrenbergia voi kutsua svekomaaniksi, hän ei kuulunut Axel Olof Freudenthalin (1836–1911) ympärille muodostuneeseen ryhmään, jossa ruotsalaisuuden perustaa etsittiin kansankulttuurista. Sitä vastoin hänen ajattelunsa lähestyi C. G. Estlanderin ympärille muodostunutta niin sanottua kulttuuriruotsalaisuuden linjaa. Näiden kahden ryhmän välillä kulki paitsi ideologinen raja, myös säätyraja. Uusmaalaiset ylemmän säätyläistön ja virkamiesperheiden pojat liittyivät luontevasti jälkimmäiseen.[183] Viipurilainen Ahrenberg samastui liberaaleihin kulttuuriruotsalaisuuden kannattajiin, mikä oli hänen taustansa huomioon ottaen luontevaa. Samalla hän ilmaisi selväsi, ettei halunnut tulla liitetyksi "helsinkiläisiin svekomaaneihin". Tällä hän viittasi niihin, joille muu Suomi oli jäänyt vieraaksi. "Ruotsalaiseen elementtiin" häntä sitoi omien sanojensa mukaan muun muassa lujat ystä-

---

[173] Hakamies 1959, 99. Myös suvussa nimi lausutaan ranskalaisittain, mutta taivutetaan ruotsalaisittain. Marika Tandefeltin sähköpostiviesti tekijälle 18.9.2002.

[174] "A vrai dire, je pense souvent en français même en écrivant en suédois." Jac. Ahrenbergin kirje Annie Åkerhielmille Berliinistä 25.10.1910. KB.

[175] Ekelund 1943, 182, 247–248. Jac. ja Widolfa Ahrenberg antoivat kaikille lapsilleen ruotsalais-ranskalaiset nimet.

[176] "– – saken är den att jag icke kan fördraga tyskar, det är fäderne ärft." Jac. Ahrenbergin kirje Clara Monteliukselle 28.–29.8.1905. SLSA 172. Elämänsä viimeiset kuukaudet hän kuitenkin kannatti saksalaisjoukkoja, jotka taistelivat Venäjää vastaan juuri alkaneessa maailmansodassa. Ekelund 1943, 340.

[177] Jac. Ahrenbergin kirje E. Deutschille 20.1.1879. SLSA 430 A 1. Perinnön korostamisella saattoi olla myös perheen historiaan, omaisuuteen ja perintökysymyksiin liittyviä syitä, jotka mahdollisesti liittyivät Rasalahden kartanon myymiseen. Vrt. Ahrenberg 1965.

[178] Estlander 1887; Ekelund 1943, 97. Ahrenberg suunnitteli kirjoittavansa 1880-luvun alkuvuosina poliittisen satiirin kielija kansallisuuskysymyksestä. Ainoastaan yksi luku, *Madam Pettersons prövningar*, julkaistiin Finsk Tidskriftissä 1881. Ekelundin mukaan Ahrenbergin suunnittelema satiiri *Kring partiets fana* oli mahdollisesti tarkoitettu Strindbergin *Röda rummet*in suomalaiseksi vastineeksi. Ekelund 1943, 97–98.

[179] "Ty så ringa detta folkelement än kan synas till sitt antal, har det dock tillfört hela vårt folk en betydande fond af handlingskraft och intelligens." Västra Finland 22.1.1896.

[180] Rotukysymyksissä Ahrenbergin ajattelu oli radikaalimpaa kuin esim. C. G. Estlanderilla.

[181] "Finnarna höra till Europas äldsta folk, ett folk som för årtusenden sedan fullgjort sitt stora dagsverke i kulturens tjänst. Ständigt undanträngda af andra nationer ha de kastats upp mot norden, och hade ej arier af germansk och skandinavisk ras tagit finnarna om hand, så vore de som bulgarerna och magyarerna ombildade, så att endast grammatiken påminde om deras finska ursprung. De finska stammarna ha aldrig varit statsbildande, lika litet som judarna äro det. – – Så länge det svenska blodet var starkt i vår land, hölls detta land samman, hölls i hop, så att det dock gaf ett intryck at en viss statlig enhet. Kom så den stora emigrationen af det svenska elementet, den stora finska nativiteten och därmed den icke statsbildande rasens öfvermakt i samhället och de inbördes tvisterna och striderna visa sin år för år allt mera vedervärdiga fysionomi likasom en gång i det forna grekiska kejsardömet. Huru många finska folkstammar har ej det allt uppslukande slaviska folkhafvet dragit in i sina strömhvirflar? Mordviner, Tscheremsser, Kraviner, Vesper och hvad de allt heta dessa eländiga folkrester, som icke besitta någon annan kraft att försvara sin nationalitet än sin passivitet, äro eller ha ju alla varit våra närmaste stamförvanter. Huru lång deras lifstid som ras blir, är ju svårt att ange, men alla forskare säga, att de äro i utdöende, uppsugna i det ryska blodet." Jac. Ahrenberg: I den stora trätans dagar [Hbl 1908]. SLSA 430 A 2. Kirjoitusta kritisoitiin esim. US 2.2.1908. Ks. myös Ahrenberg 1899d, 186; Wäre 1991, 74.

[182] Jac. Ahrenbergin kirjekonsepti Wernerille (merkintä *bör vara Söderhjelm*). SLSA 430 A 1.

[183] Vainio-Kurtakko 2010, 75–76.

vyyssiteet monen sukupolven ajalta ja ruotsalainen puoliso.[184] Lapsilleen pariskunta välitti ”isiltä perittyjä” sympatioitaan Ruotsia kohtaan.[185]

Kirjailijana Ahrenberg käsitteli lähinnä kotiseutuaan Itä-Suomea. Hänellä oli harvinaisen paljon omakohtaisia kokemuksia rajaseudusta, ja näitä kokemuksiaan hän pyrki välittämään kaunokirjallisessa tuotannossaan 1880-luvulta lähtien.[186] Hän kuvasi esimerkiksi lahjoitusmaajärjestelmän seurauksia: talonpojat olivat joutuneet luopumaan perintömaistaan, millä oli surkeat ja kauaskantoiset seuraukset.[187]

Perinnön vaalimisen velvollisuus tulee esiin hyvin monessa Ahrenbergin kertomuksessa, joihin liittyy samalla ajatus erilaisista taipumuksista perinnön säilyttämiseen. Ihanteena oli yhteisöllinen, sukupolvelta toiselle säilynyt kulttuuri, jonka paikallaan pysyneet ihmiset saattoivat helpommin säilyttää, mutta joka muuttoliikkeen seurauksena ja juurten menettämisen kokemusten myötä katosi helposti jäljittämättömiin. Esimerkiksi kokoelmassaan *Hemma* (1887) hän julkaisi kertomuksen, jonka tapahtumapaikka sijoittui Sortavalasta muutamia päivämatkoja itään. Ahrenberg kirjoitti, että nälkävuosien aikaan alueelle vaelsi asukkaita Kuopion läänistä, mutta sulautuminen paikallisiin ei tahtonut onnistua. Syinä olivat muiden muassa eri kieli ja eri uskonto. Paikalliset pystyivät vielä vaalimaan jollain tavoin perintöään, mutta tulokkailla ei ollut lainkaan perintöä vaalittavanaan, ainoastaan henkinen ja aineellinen köyhyys. ”Puhdas suomalainen” eli savo-karjalainen kansa joutui Itä-Karjalassa rappiolle.[188]

Ahrenbergin kirjoitusten perusteella vaikuttaa siltä, että hän halusi tuoda esiin niin sanotun Vanhan Suomen rajaseudun rappion, henkisen ja aineellisen kurjistumisen Venäjän vaikutuspiirissä. Karjalaisten kertojanlahjat, ikiaikainen kansanrunous ja vanhat tavat näyttivät auttamatta katoavan, eivätkä ne estäneet alueen vähittäistä venäläistymistä.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen oli oleellinen osa Ahrenbergin toimintaa, vaikka hän enimmäkseen vierasti puoluepolitiikkaa. Hänen kirjeensä käsittelivät usein Venäjän ja Suomen suhteita ja muita poliittisia tapahtumia. Suomen autonomian kyseenalaistamiseen hän reagoi voimakkaasti. Hän kuului niihin, jotka pyrkivät vahvistamaan käsitystä Suomen itsehallinnosta korostaen maan perustuslakeihin nojaavaa oikeudellista asemaa, historiallisia ja kulttuurisia siteitä länteen

---

[184] ”En Helsingforsisk svekoman blir jag aldrig – af skäl som du redan påpekar – men ett till ännu, det viktigaste. Jag vill icke, vill aldrig blifva det. Der äro många fiffiga män bland dem, många skarpa, klara, rediga hufvuden och goda hjertan, men deras synkrets är inskränkt. De känna sitt land ungefär som de känna Frankrike och Danmark, Sverige och England, ytligt – hvad man känner ytligt det älskar man svalt. Det är orsaken hvarför deras bästa pennor kunnat gifva så litet. Att göra något af den trilska nyländska börd rasen utan dikt, utan saga, utan sång, med några reminiscenser af gammal svensk hedendom några medeltids visor och litet ordspråk – är platt omöjligt. – – Hvarför räknar jag mig till dem. Jag är en menniska med 33 1/3 % förnuft och 66 2/3 % hjerta. Jag har mina vänner i det lägret. Jag lemnar dem aldrig – de äro mina ungdomsvänner. Mina bästa vänner från senare år äro Sverigesbor. Min hustru den mest upplysta icke finska (afseende å språkfrågan) som jag träffat är svensk. Tre generationer starka vänskapsband hålla mig först vid det svenska elementet. Sist och slutligen tilltalar mig det ridderliga hos denna svenska fylking i hopplös strid. En handfull menniskor som rygg mot rygg med ihärdig tapperlust förvara det gamla, som icke räkna sina motståndare, icke sina fallna och icke sina förödare – utan fruktan och jag vågar säga utan tadel strida de för sin ide! Denna ide är oss emellan utan faror”. Jac. Ahrenbergin kirjekonsepti Wernerille (merkintä *bör vara Söderhjelm*). SLSA 430 A 1. Alleviivaukset originaalissa. Ekelund (1943, 98–99) dateeraa vuoteen 1890. Ks. myös Hakamies 1959, 102.

[185] ”– – jag när som helst skulle vilja skicka mina barn till skola i Stockholm – –. Som min aflidne fader skall jag i dem plantera kärlek till Sverige, till dess historia och folk”. Jac. Ahrenbergin kirje E. Deutschille 31.12.1883 Viipurista. SLSA 430 A 1. Lapsensa pariskunta opetti pienestä pitäen kielitaitoisiksi: ”De tala alla naturligtvis – – finska och svenska och rådbråka med sin franska guvernant, en gammal schweitziska Galliens sköna tungomål. Här i Wiborg, det moderna Babel, måste man tala tungomål. Widolfa har också inom förvånande kort tid lärt sig finska, med tro inte kära farbror att vi bli fennomaner för det, nej om jag också som den sista Mohikanen skulle ensam och oförstådd vandra min väg fram, mina svenska sympathier förnekar jag aldrig och skall inplanta dem i mina pojkar och flickor.” Jac. Ahrenbergin päiväämätön kirje E. Deutschille [vuodenvaihde 1884–85]. SLSA 430 A 1.

[186] Hän kommentoi mm. rajan näkymistä maisemassa: ”Tule tänne sinä, joka tahtoisit tehdä tyhjäksi ikivanhan länsimaisen sivistyksen maassamme, sinä, joka saarnaat valosta itämailta: katsele tätä seutua, eikös ole sama hietaperä, sama metsä, samat laihat ahot pohjois ja etelä puolella – – tätä näkymätöntä viivaa, joka kiemurtelee kanervikkoa pitkin – – samaa kansaa asuu molemmin puolin rajaa, samaa kieltä puhutaan siellä, sama usko elähyttää heitä, ja kuitenkin, ken vain tänne tulee, ei tarvitse nähdä – – tullitankoa tietääkseen, että hän eteläpuolella sitä on toisessa maassa.” Ahrenberg 1889, 121. Suomentajan nimeä ei mainita teoksessa.

[187] ”Talonpojat olivat köyhtyneet, hekin, useimmat olivat tarttuneet tuohon isoon lukinverkkoon, Pietariin; he elivät siellä kurjaa elämätä ajureina ja issikoina. Israel Vanhala, joka olisi toisissa oloissa ollut säätynsä kaunistus, istui siinä minun edessäni vanhana ja hyljättynä, murtuneena ja pöhöttyneenä. Ja maa, tämä kallis suomalainen isienmaa, se oli kuivunutta, huonosti hoidettu ja mehutonta. Useampia kuin yksi uusi sukupolvi saa tulla ja mennä, ennen kuin se on voimistunut tuottamaan uusia satoja.” Ahrenberg 1889, 132–133.

[188] ”Nuo vanhat, kylän, pitäjän, koko seudun ylimykset, olivat maanomistajia, joiden henkinen elämä oli kehittynyt perustuen taruihin, satuihin ja lauluihin, jotka olivat jääneet perinnöksi lukemattomalta jonolta menneitä sukupolvia – –. Vastatulleilla ei ole mitään perintöä säilytettävänä, heidän isänsä on köyhyys, he olivat kasvaneet puutteessa. Ilman aineellisia varoja, ilman henkistä hoitoa on tuo puhtaasti suomalainen rotu näillä seuduin vaipunut yhä alemmaksi ja alemmaksi ja on kaikkia vailla. Sellaiset ovat olot, missä vain me liikumme näillä seuduin, jossa kaksi sivistysvirtausta, idästä ja lännestä, kohtaavat toisensa.” Ahrenberg 1889, 165–166.

sekä erillisyyttä Venäjästä, olematta kuitenkaan venäläisvastainen.[189]

Ahrenberg puolusti aristokraattisia arvoja, isältä pojalle siirtyvää, traditioihin perustuvaa kulttuuria.[190] Hänen kiinnostuksensa aatelisiin, sukulinjoihin ja ruotsalaiseen perintöön saivat osakseen huumorin sävyttämää, mutta ankaraa kritiikkiä fennomaanien ja etenkin nuorsuomalaisten piiristä.[191]

Arkkitehti-kirjailijan kirjeistä ja kirjoituksista välittyy kuva henkilöstä, joka kiinnostui impulsiivisesti mitä erilaisimmista asioista.[192] Hän oli huomiota herättävä persoona, joka Viipurissa asuessaan ratsasti ponilla ympäri kaupunkia. Hän toimi aktiivisesti kotimaan taiteen ja taideteollisuuden edistäjänä, näyttelyiden järjestäjänä, taide- ja kirjallisuuskriitikkona, julkaisuhankkeiden vetäjänä sekä populaarien tutkielmien ja tarinoiden kirjoittajana.[193] Aikalaiset kuitenkin varoittivat vilkkaan mielikuvituksen omanneesta herrasmiehestä: ”Det är en tusans trevlig karl, men inte får du tro ett ord av vad han berättar dig.”[194]

Arvid Hultin on kirjoittanut, että Ahrenbergille isänmaa merkitsi kotia ja ennen kaikkea muistoja lapsuudenkodista Viipurin saaristossa. Muistelmasarjansa tämä aloitti kertomalla, kuinka sai lapsena pienen palan maata hoidettavakseen, kasvatti siinä pioneja ja tulppaaneja ja oppi niitä vaalimalla rakastamaan pientä maapalaansa.[195] Sama kauneuden huomioiminen, luominen ja vaaliminen sekä eurooppalaisten esteettisten impulssien juurruttaminen pohjoiseen maaperään olivat hänen toimintansa yhtenä tavoitteena läpi elämän.

---

[189] ”En fint bildad ryss är väl den älskvärdaste människa på jorden. Han besitter vanligen en stor portion af fransmannens esprit och italienarens naivité; därtill kommer något af det som ryssarna själfva kalla 'schirokaja russkaja natura' och en allt betvingande godhet och värme.” *Werestschagin och Makaroff. En intervju med Jac. Ahrenberg*. Helsingfors Posten. SLSA 430 A 2.

[190] Reino Hakamiehen sanoin ”Jac. Ahrenberg oli – – luonteeltaan aristokraatti, 'un aristocrate de choix, sinon de naissance', ja hänellä oli erittäin avoin silmä huomaamaan vaaliheimolaisuutta, yli kaikkien ennakkoluulojen ja säätyerojen.” Hakamies 1959, 101.

[191] Ks. esim. Päivälehti 17.3.1895.

[192] Albert Edelfelt kirjoitti äidilleen Turusta 1879: ”Ahrenberg jyristeli minut hereille klo ½ 8 kertoakseen, että hän menisi Tuomiokirkkoon – – maalaamaan akvarelleja. Toivon että hän kymmeneen mennessä ehtii myös restauroida Stålhandsken kuorin, tehdä historiallisia tutkimuksia ja kirjoittaa joitakin ranskan- ja italiankielisin sitaatein varustettuja novelleja, joiden aiheena on Turun tuomiokirkko.” Albert Edelfeltin kirje äidilleen 21.10.1879. Suom. Sirpa Kähkönen. Kortelainen 2001, 354.

[193] Erik Ekelund on kuvaillut häntä seuraavasti: ”Den lilla gestalten var ständigt i rörelse som kvicksilver – med lösperuken litet på sned av ivern. Innan andra, tröga nordbor, ens hunnit blinka, hade Ahrenberg avverkat dagens aktuella politiska historia, de senaste konstutställningarna, de nyaste böckerna och berättat en spirituell anekdot – –. Han höll spirituella föredrag vid olika tillfällen, för det mesta om konstfrågor, han smidde också ihop prologer och festdikter och ritade lustiga gubbar i alla möjliga tillfällighetspublikationer.” Ekelund 1943, 341.

[194] Ekelund 1943, 341.

[195] ”Huru jag älskade denna täppa! – – Då jag många år senare stafvade på de sköna orden 'Hvad finns på jorden mera värdt att hållas dyrt och kärt,' då var det just denna fläck, denna täppa med sina tulpaner, som hägrade för mig, det var i min håg den första inkarnationen af vårt land.” Ahrenberg 1904b, 3; Hultin 1914, 357.

II KANSALLISEN PERINNÖN RAKENTAMINEN

Eugène Viollet-le-Duc, 1800-luvun kuuluisin ja kiistellyin restaurointiarkkitehti, kirjoitti *Dictionnaire raisonné de l'architecture française* -sarjan esipuheeseen, että kansallisuudet perustuivat sidokselle, joka liitti niiden olemassaolon eri aikakaudet tiiviisti toisiinsa. Kansakunnan oleellisin ainesosa oli tunne jatkuvuudesta ja yhteydestä menneisyyden ja nykyisyyden välillä.[196] Viollet-le-Duc etsi keskiajan arkkitehtuurista ranskalaisuuden "sielua". Hänen mielestään oli sulaa hulluutta yrittää säilyttää kaikkia vanhoja rakennuksia, mutta sitä vastoin oli tarkoin varjeltava sitä "henkeä", joka oli rakennukset pystyttänyt. Tuo "henki" kuului arkkitehdin mukaan kaikille ranskalaisille; se oli "maan sielu".[197] Viollet-le-Ducin keskiaika oli dynaaminen, muuttuva, kehittyvä ja eteenpäin menevä aikakausi ja rinnastettavissa 1800-lukuun.[198] Hän etsi keskiajalle projisoidusta kuvitellusta ranskalaisuudesta piirteitä, joista saattoi ottaa opiksi.

Vanhojen rakennusten dokumentointi-, suojelu-, korjaus- ja restaurointitoiminta liittyi tutkimallani ajalla paitsi erilaisiin selkeälinjaisiin tavoitteisiin, usein myös epämääräisempiin tulevaisuutta koskeneisiin toivekuviin. Vaalimalla, korjaamalla ja restauroimalla vanhoja rakennuksia antikvaarit ja arkkitehdit osallistuivat kansakunnan rakentamisen ja määrittämisen projektiin ja loivat osaltaan edellytyksiä toivotun kaltaiselle tulevaisuudelle.[199]

Tämän luvun tarkoituksena on tuoda esiin aatteita, jotka vaikuttivat muinaismuistojen suojelutoimintaan sekä korjausten ja restauroinnin käytäntöihin 1800-luvun toisella puoliskolla. Käsittelen historiallisten monumenttien ja linnojen merkityksiä ja kunnostamista kansallisiksi monumenteiksi. Lopuksi esittelen joitakin ruotsalaisia ja ranskalaisia kohteita, jotka Jac. Ahrenberg mainitsi omissa kirjoituksissaan, ja joita vasten tarkastelen myöhemmin hänen restaurointisuunnitelmiaan.

[196] Viollet-le-Duc 1854, VII.

[197] "Les monuments de pierre ou de bois périssent, ce serait folie de vouloir les conserver tous – –, mais ce qui ne peut et ne doit périr, c'est l'esprit qui a fait élever ces monuments, car cet esprit c'est le nôtre, c'est l'âme du pays." Viollet-le-Duc 1854, VII–VIII.

[198] "Ce n'est pas d'aujourd'hui que les nations chrétiennes occidentales ont inscrit sur leur drapeau le mot: Progrès; et qui dit progrès dit labeur, lutte et transformation." Viollet-le-Duc 1854, IX.

[199] Antikvaareilla tarkoitan tässä yhteydessä menneisyyden materiaalisten jäänteiden tutkijoita ja hoidosta vastanneita henkilöitä.

1. OMA SUKU JA SUURI SUKU

Monet tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että kansakuntaa on kuviteltu suvun ja perheen metaforin. Anthony D. Smith on kirjoittanut, että kansakunta nähdään suurena, sukulinjoillaan ylpeilevänä perheenä.[200] David Lowenthal on havainnut, että yhteistä perintöä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta ilmaistaan usein sukuun liittyvin käsittein.[201] Jules Michelet'n (1798–1874) tunnetun näkemyksen mukaan historioitsijan velvollisuus oli vaalia kuolleiden muistoa, antaa heille toinen elämä. Tavoitteena oli muodostaa elävien ja kuolleiden yhteisö tai eräänlainen suuri perhe.[202] Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, Suomessa käsitystä isänmaasta suurena kotina levitti tutkimallani ajalla etenkin Zacharias Topelius. Sukuun, perheeseen ja kotiin liitettyinä abstraktit käsitteet tulivat ymmärrettäviksi.[203]

Topelius, joka lukuisissa kirjoituksissaan kiinnitti huomiota vanhoihin rakennuksiin ja ajoi aktiivisesti niiden suojelemista, kulki muinaismuistojen pyhyyden puolestapuhujana Victor Hugon jalanjäljillä. Hugon *Notre-Dame de Paris* -romaanin (1831) tarkoituksena oli herättää lukijoiden kiinnostus ja rakkaus keskiajan arkkitehtuuria kohtaan ja edistää rakennusten suojelua.[204] Hugo esitti keskiajan arkkitehtuurin kansan itseilmaisuna; kirjapainotaidon keksimiseen asti kivet olivat kirjaimia, joilla rakentajat kirjoittivat ajatuksensa. Keskiaikaiset rakennukset olivat kansan ainutlaatuisia kirjoja, jotka sisälsivät rakentajiensa ajatukset.[205] Hän

[200] "The nation is seen as a fictive 'super-family', and it boasts pedigrees and genealogies to back up its claims, often tracked down by native intellectuals – – in this conception, the nation can trace its roots to an imputed common ancestry and that therefore its members are brothers and sisters, or at least cousins, differentiated by family ties from outsiders." Smith 1991, 12. Ks. myös Smith 1991, 78–79, 91.

[201] Lowenthal 1998, 58.

[202] "Ainsi se fait une famille, une cité commune entre les vivants et les morts." Jules Michelet *Histoire du XIXe siècle* -teoksen toisen osan esipuheessa. Julk. esim. Anderson 1991, 198; Steedman 2001, 71.

[203] Kysymyksessä olivat metaforat. "Verenperinnön" tai rodun ajatukset eivät kuuluneet Topeliuksen kansakuntakäsitykseen. Suvun ja perheen joustavista käsitteistä tutkimani ajan Suomessa Häggman 1994, erit. 36–42, 134–136, 176–178.

[204] Hän kirjoitti vuodelle 1832 päivätyssä esipuheessa: "en attendant les monuments nouveaux, conservons les monuments anciens. Inspirons, s'il est possible, à la nation l'amour de l'architecture nationale. C'est là, l'auteur le déclare, un des buts principaux de ce livre; c'est là un des buts principaux de sa vie." Hugo 2002 (1831), 33–34.

[205] Hugo 2002 (1831), 237–252.

näki keskiajan arkkitehtuurin kollektiivin eli kansan, ei yksittäisen henkilön työn tuloksena.[206]

Topelius tutustui Pariisin katedraaliin vuonna 1856 ja kirjoitti vierailustaan viitaten moneen otteeseen Hugon romaaniin.[207] Samalla matkallaan hän teki seuraavan huomion: "Ranskan kansa on kaikkina aikoina palvellut suurissa miehissä omaa suuruuttaan."[208] Suomessa hän levitti ajatusta, jonka mukaan vanhat esineet ja rakennukset kantoivat tekijänsä ja koko kansan olemusta.

1.1 Rakennettu menneisyys

Menneisyyden jälkiä dokumentoitiin, tutkittiin, suojeltiin ja kunnostettiin ennennäkemättömällä tarmolla 1800-luvun Euroopassa. Historiaa näkyväksi tekemällä muun muassa kirjailijat, tutkijat, sanomalehti- ja museomiehet rakensivat käsitystä ikiaikaisista kansakunnista ja yhteisestä kansallisesta perinnöstä, jota he pyrkivät sekä käsitteellisesti että konkreettisesti kantamaan tuleville polville. Ajatus säilyttämisen arvoisesta, museoissa esiteltävästä kansallisesta perinnöstä kuului kansallisen identiteetin rakentamisen ytimeen.

Historian esittämisen keinoista ja suomalaisuuden sisällöistä käytiin 1800-luvulla jatkuvaa keskustelua ja ajoittain jopa kiistelyä. Kansakunnan historian rakentaminen ja esittäminen ei suinkaan ollut suoraviivaisesti edennyt, päämäärätietoinen hanke, joka olisi johtanut johonkin tiettyyn, pysyvään lopputulokseen. Rakennusperinnön osalta se vaikuttaa sattumanvaraiselta, erilaisten ajankohtaisten keskustelun kohteeksi nousseiden kysymysten ratkomiselta ja alati jatkuvalta vuorovaikutuksen ja vaikuttamisen prosessilta. Tähän lukuun olen poiminut ainoastaan joitakin sen ilmenemismuotoja.

Keskustelujen ja kiistojen areenoja olivat 1800-luvun lopun Suomessa esimerkiksi muinaismuistojen suojelu- ja tutkimusorganisaatiot Muinaismuistoyhdistys (1870–) ja Muinaistieteellinen toimikunta (1884–), joiden toiminta saattaa vaikuttaa ulospäin pettävän harmoniselta. Molempien päämääränä oli kansallisen perinnön, kuten vanhojen rakennusten ja esineiden, säilyttäminen ja tutkiminen. Samalla niiden piirissä konstruoitiin ja esitettiin kansakuntayhteisön tarinaa ja ajatusta sen ajallisesta jatkumosta.[209]

Suomen valtiolähtöisen kansallisen rakennusperinnön konstruoimisen ja vaalimisen juuret voi vetää Ruotsin suurvalta-ajan poliittisiin tarpeisiin perustella valtakunnan voimaa, mahtia ja kunniaa esittämällä todisteita sen loisteliaasta menneisyydestä muinaismuistojen avulla. Vanhoja linnoituksia, kartanoita, patsaita, riimukiviä, kiviröykkiöitä, kirkkoja ja niissä säilyneitä esineitä, hautoja, kirjoituksia, rahoja ja sinettejä kunnioittamalla ja säilyttämällä ylistettiin samalla esi-isiä, synnyinseutua ja koko Ruotsin valtakuntaa.[210]

Tietoja merkittävistä muinaismuistoista alettiin suurvalta-ajalla kerätä ja kertoa järjestelmällisesti. Muinaismuistojen tutkimista varten perustettiin antikviteettikollegio. Se kehotti papistoa ja virkamiehiä lähettämään kertomuksia muinaismuistoista. Antikviteettikollegio, joka muutettiin vuonna 1692 suppeammaksi antikviteettiarkistoksi, järjesti muinaismuistojen inventointimatkoja stipendiaateille ja virkamiehilleen. Suomen alueelta tietoja kokosi Elias Brenner (1647–1717).[211] Tunnetuin ilmentymä valtakunnallisesta historia- ja topografiaharrastuksesta oli Erik Dahlberghin (1625–1703) suurteos *Suecia Antiqua et Hodierna*, jota varten Dahlbergh kuvasi 1660-luvulta lähtien Ruotsin kaupunkeja, linnoja, kartanoita, muinaisjäännöksiä ja muistomerkkejä. Siinä esitettiin valtakunnan rakennusmonumenttien ja kaupunkinäkymien joukossa myös Kastelholman, Hämeen ja Viipurin linnat.[212]

Ruotsin valtakunnassa julkaistiin 1700-luvulta lähtien runsaasti antikvaaris-topografista kirjallisuutta, jossa kuvailtiin linnoja ja muita muinaismuistoja.[213] Historialliset linnat kuuluivat niiden merkittävien rakennusten joukkoon, joista kerrottiin Eric Tuneldin

---

[206] "– – les plus grands produits de l'architecture sont moins des œuvres individuelles que des œuvres sociales; plutôt l'enfantement des peuples en travail que le jet des hommes de génie; le dépot qui laisse une nation." Hugo 2002 (1831), 162. Hugo käsitti keskiajan suuret rakennusmonumentit pitkän ajan kuluessa syntyneiksi kokonaisuuksiksi, jotka syntyivät vähitellen eri aikakausien rakentajien lisätessä oman osuutensa.

[207] Lukuelämyksen muistot lomittuivat kokemukseen todellisesta rakennuksesta, jota hän havainnoi luetun kautta. Topelius 1932, 220–222.

[208] Topelius 1932, 226.

[209] Ajatus jatkumosta ilmeni esim. Muinaismuistoyhdistyksen ensimmäisen sihteerin Kaarle Alfred Castrénin (1845–1873) sanoissa yhdistystä perustettaessa: "Enhvar, som intresserar sig för vår forntid, såsom början till och förklaringen af våra dagars lif, har redan länge insett nyttan och nödvändigheten af att en allmännare och verksammare omvårdnad egnas våra fornminnen." SMY:n pöytäkirja 1.10.1870. SMY:n pöytäkirjat I, 9.

[210] Asetus kiinteiden muinaisjäännösten suojelemisesta (*Placat och Påbudh om Gamble Monumenter och Antiquiteter*) vahvistettiin vuonna 1666 ja julkaistiin seuraavana vuonna suomeksi (*Placati ja Käsky Wanhoist Monumendeist eli erinomaisist asioist ia jälken muistettawist menoist*). Siinä kiinnitettiin erityistä huomiota muistojen säilymiseen kuninkaiden ja muiden "erinomaisten Miesten ia Alimmaisten miehullisist tegoist". Asetuksesta ja antikvaarisesta toiminnasta Ruotsin suurvalta-ajalla ks. esim. Cleve 1967; Härö 1984, 9–19; Ringbom 1986, 11–12; Laakso 1987; Tommila 1989, 31; Fewster 2008, 97.

[211] Härö 1984, 14–16, 23; Ringbom 1986, 12–14.

[212] Dahlberghin teoksesta Magnusson 1986.

[213] Söderlind 2000, 24.

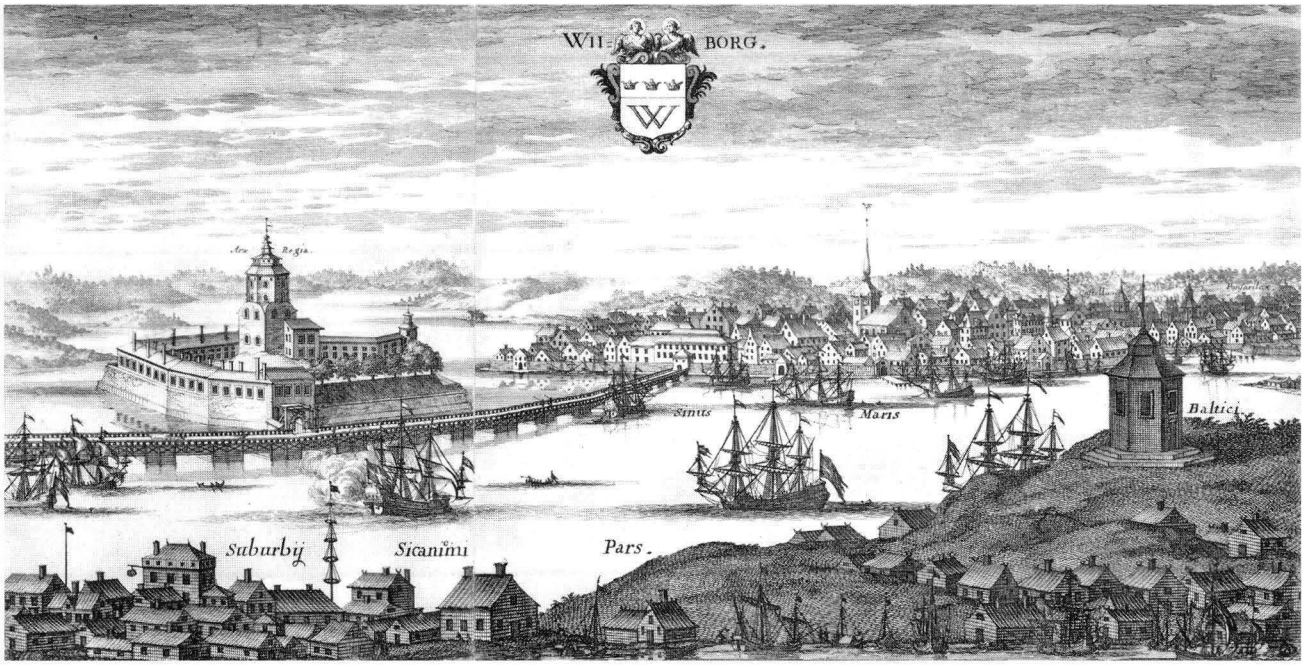

16. Erik Dahlberghin Suecia Antiqua et Hodierna -teoksessa julkaistu Viipurin kaupunkia esittävä kuparipiirros. 1709. Kuva: Museovirasto.

Ruotsin maantieteen sarjassa (*Geographie öfver Konungariket Swerige samt Därunder hörande Länder*). Sen Suomen osuus perustui Henrik Gabriel Porthanin (1739–1804) keräämiin tietoihin.[214] Valtakuntaa tehtiin näkyväksi myös muun muassa Elias ja Johan Fredrik Martinin Kustaa III:lle omistetussa *Svenska Vuer* -kuvasarjassa, jossa esiteltiin kuninkaallisia linnoja, kaupunkeja, kansanelämää ja dramaattisia näkymiä koskista ja kaivoksista ja välitettiin mielikuvaa hyvin hallitusta, modernista, mutta pitkän ja loisteliaan historian omaavasta Ruotsista.[215]

Suomalaisen perinnön määritteleminen sai 1800-luvulla uudenlaisen painoarvon. Kansallinen perintö oli saatettava eurooppalaiselle tasolle ja antikvaarinen tutkimustoiminta järjestettävä uudelleen.[216] Historiasta kertovien monumenttien tarve tai paremminkin niiden puute aiheutti ongelman. Axel Gabriel Sjöström (1794–1846), josta tuli sittemmin Kreikan kirjallisuuden professori, kysyi vuonna 1829 sanomalehdessä *Tidningar ifrån Helsingfors*, mitkä ovat meidän muinaisaikaiset muistomerkkimme (*minnesstoder*). Luonto, esi-isien ominaisuudet ja kansanrunous tarjosivat niihin aineksia, mutta Suomen muinaisaika oli Sjöströmin sanoin äärimmäisen köyhä.[217]

Kansakunnan olemusta konstruoitiin kansallisiksi määritellyin historian esityksin, rakennusperintö mukaan lukien. Tästä köyhältä vaikuttaneesta kansallisesta perinnöstä Carl Axel Gottlund (1796–1875), joka kannatti Savon murretta kirjakieleksi, kirjoitti vuonna 1831 seuraavasti:

> Kukiin valaistu kansa on aina osattanut yhtä isoa huolta, että säilyttää ja kunnioittoo niitä vanhoja jäännöksiä ja muistomerkkiä jotka ovat jäänneet jälellen heijän esi-vanhemmista. Ne ovat ikeän kuin rakkineet ja alustimet heijän tarinamukseen, jotka nioitteloo vanhuuen ajat nykyisiin, ja sioitteloo tätä uutta kansoo siihen vanhaan; ne ovat meillen puhuvaiset pylvet, jotka toimittaavat sitä eismännyttä, ja muistuttaa meijän lapsillemme meijän moavanhemmien töitä ja tapoja. – – Tällä tavoin on kukiin rapakivi ja kataja-pensas meijän koti-kylässämme varsin suloinen meijän mielessämme, ja meijän muistossamme kallis, koska sillä on ikeän kuin jokuu korkeampi merkitys meijän syvämmellemme niistä moneistä pienistä lapsen kokkaisista ja kujeeista, joista hyö meitä muistuttaavat. Samalla tavalla on meijän *Vanhoin-Jäännösten* kanssa, eivät sunkaan hyökään ouk verrattavina Egyptiläisten tahi Greekkalaisten muisto-merkkilöihin; mutta heissä on kuitenkin, meillen Suomalaisillen, yksi isompi ja erinomainen arvo, jos heihin voan oikeen ymmärtäisimme. Sillä ne ovat ne naulat ja vaarnat joihen ympärillä meijän Tarinamus viritetään, ja joihen päällä riippuu se tieto kuin löytyy Suomalaisista kansoista.[218]

Kansan historian, kielen, runojen, tarinoiden, tapojen, esineiden kerääminen ja tutkiminen sekä kansan sivis-

[214] Tuneld 1826, erit. 287, 310–311, 384, 407–408.
[215] Martin 1782–1805.
[216] Härö 1984, 27–28; Fewster 2008, 98.
[217] Tidningar ifrån Helsingfors 12.1.1829; Klinge 2010, 58.
[218] Gottlund 1831, 448–449.

17. Vadstenan linna. Julkaistu Elias ja Johan Fredrik Martinin teoksessa Svenska Vuer. Kuva: Kansalliskirjasto.

täminen liittyivät kaikki isänmaalliseen, vahvasti aatteelliseen hankkeeseen, jonka päämääränä oli kansallisen tietoisuuden luominen ja levittäminen. Kansasta tuli historian subjekti.[219]

Menneisyyden materiaalisista jäänteistä ensisijaisessa asemassa oli usein kirjallinen perintö eli alkuperäisasiakirjat tai kirjalliseen muotoon muokatut kansanrunot ja -tarinat, joita järjestettiin, koottiin ja julkaistiin tutkijoiden käyttöön ja yleisön ulottuville. Arkistolaitos kuului olennaisesti järjestäytyneen, modernin kansakunnan rakentamiseen.[220] Myös muuta kuin kirjallista perintöä järjestettiin kokoelmiksi yleisön ulottuville. Aleksanterin yliopiston raha-, mitali- ja taidekabinetin kokoelmat jaettiin vuonna 1849 etnografiseksi ja numismaattiseksi kokoelmaksi, joista ensimmäinen menestyi todennäköisesti paremmin sen "kansallisen" statuksen vuoksi.[221] Etnografisen museon amanuenssina toimi aluksi Henrik August Reinholm (1819–1883).[222] Hän alkoi kerätä laajaa aineistoa Suomen linnoista yhdessä Karl August Bomanssonin (1827–1906) kanssa.[223]

François-René de Chateaubriand (1768–1848) kirjoitti teoksessaan *Muistoja haudan takaa* kokemuksista intiaanien parissa:

> Sivistyneet kansat voivat säilöä isänmaansa muistot kirjallisuuteen ja taiteeseen. – – Eristyksissä elävillä kansoilla ei ole mitään vastaavaa – – Heidän perinteiset laulunsa tyrehtyvät, kun kukaan ei niitä muista, hiipuvat, kun viimeinen laulua toistava ääni sammuu. Uuden maailman heimoilla on ainoastaan yksi pysyvä monumentti, hauta. Jos villeiltä otetaan pois heidän isiensä luut, heiltä riistetään samalla heidän historiansa, lakinsa, jopa heidän jumalansa.[224]

Menneiden aikojen suomalais-ugrilaiset yhdistettiin 1800-luvulla mielikuvaan primitiivisistä villi-ihmisistä, jotka rinnastuivat intiaaneihin paitsi näkyvien muistomerkkien ja oman valtion puuttumisen, myös kansan oman ilmaisun saralla. Molemmille ominaiseksi ilmaisuksi luettiin geometriset koristekuviot.[225] Rinnastus

---

[219] Nuori Zacharias Topelius kyseenalaisti tämän tunnetusti provokatiivisessa esitelmässään *Äger Finska Folket en Historie?* (1843, painettu 1845). Hänen vastauksensa oli tuolloin kielteinen: Suomen kansalla ei ennen vuotta 1809 ollut omaa historiaa, ei ainakaan poliittista historiaa, koska Suomi ei ollut autonominen kokonaisuutensa eikä kansallistietoisuutta ollut. Tuolloin julkisen keskustelun kohteena olivat paitsi kansan ja historian olemus, myös Ruotsin ajan merkitys. Jules Michelet'n vuonna 1846 julkaistua ja seuraavana vuonna ruotsinnettua teosta *Le Peuple* seuraten kansan ja sen jatkumon konstruoimisesta tuli historiankirjoituksen keskeinen tavoite. Mustelin 1957, 210–300; Tommila 1989, 76–78; Jussila 2007, 18–23; Klinge 2010, 191, 197; Ks. myös Klinge 2000, erit. 162–163, 167.

[220] Valtionarkisto perustettiin Suomeen vuonna 1869. Tommila 1989, 102. Lähdeaineistojen kokoamisesta ja järjestämisestä 1800-luvulla Tommila 1989, 68–71.

[221] Talvio 2005, 76–79.

[222] Tommila 1989, 102, 113. Etnografista museota alettiin kutsua myös nimellä Historiallis-etnografinen museo.

[223] Tästä enemmän luvussa II.2.4.

[224] Chateaubriand 2006 (1848–1850), 320.

[225] "Man finner för öfrigt ofta i konsthistorien att folk med en eljes primitiv kultur stå högt i sin ornamentik; exempelvis indianerna, vissa negerstammar och en del malajiska folk. De finska folkens ornamentik, som bevarats till våra dagar i broderiet, är ganska karaktäristisk." Ahrenberg 1899d, 186. Myös J. J. Tikkanen rinnasti suomalais-ugrilaisten koristeku-

oli kuitenkin kiusallinen, ja sitä hälventämään tarvittiin edustavia muinaismuistoja ja monumentteja. Suomen ensimmäinen valtionarkeologi J. R. Aspelin (1842–1915) kirjoitti vuonna 1892 tavoitteistaan:

> Minua elähdyttää pyrkimyksissäni ajatus, että kansamme ja heimomme halveksittu asema riippuu puuttuvaisista muistoista, sellaisen puutteesta jota voi kunnioittaa ja rakastaa. Isänmaan rakkaus perustuu muistoihin, ja minä tahdon antaa kansalle muistoja; mitä viehättävämpiä ne ovat, sitä parempi.[226]

Muissa Euroopan maissa järjestäytyneiden, antikvaarista tutkimusta harjoittaneiden seurojen ja yhdistysten innoittamana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan perustettiin Georg Zacharias Forsmanin (1830–1903) aloitteesta vuonna 1864 Historiallinen Osakunta ”Suomen historiaa ja muinais-tutkintoa varten”.[227] Osakunnan perustamisen lähtökohtana oli ”tarve osoittaa ja teroittaa, että Suomen historian tutkimus ei ole paljastansa tieteellistä, vaan etenkin kansallista työtä.”[228] Sen kokouksissa ja julkaisuissa käsiteltiin mitä moninaisimpia isänmaan historiaan liittyviä kysymyksiä. Tavoitteena oli muun muassa Suomen historian suurmiehiin keskittyneen suomenkielisen teossarjan julkaiseminen Anders Fryxellin (1795–1881) Ruotsin historian tapaan.[229] Osakunnan toimialaan kuului alkuvaiheessa muinaisjäännösten tutkiminen, ja se antoi lausuntoja suojelukysymyksissä.

Historiallinen Osakunta ryhtyi vuonna 1867 valmistelemaan toimenpiteitä muinaismuistojen paremman hoidon turvaamiseksi. Aloite tuli yksityishenkilöltä, vaasalaiselta tohtori Oskar Ranckenilta (1824–1895).[230] Vaasassa oli keskusteltu kaupungin muinaismuistojen suojelemisesta. Rancken lähetti tammikuussa 1867 kirjeen Historialliselle Osakunnalle, jossa hän muiden asioiden ohella huomautti historiallisten muistomerkkien suojelun tarpeellisuudesta. Hän kehotti osakuntaa ryhtymään toimenpiteisiin, jotta asia saataisiin säätyjen keskuudessa vireille.[231] Historiallinen Osakunta välitti pyynnön Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, ja sen puheenjohtaja Gabriel Rein (1800–1867) laati asiasta anomuksen vuoden 1867 valtiopäiville. Reinin näkemys sisälsi varauksen: jos muinaisjäännökset olivat kehityksen tiellä, ne saivat väistyä. Anomus sai säätyjen yksimielisen hyväksynnän ja johti esityksen tekemiseen seuraavilla, vuoden 1872 valtiopäivillä. Silloin siihen tehtiin kuitenkin muutoksia, ja esitys raukesi senaatissa.[232]

Zacharias Topelius esitti Historiallisessa Osakunnassa ajatuksensa vanhojen rakennusmuistomerkin pyhyydestä ja säilyttämisen velvollisuudesta Hämeen linnan vallien suojelemiseen liittyneen keskustelun yhteydessä keväällä 1869.[233] Seuraavana vuonna perustettiin Suomen Muinaismuistoyhdistys, joka alkoi ajaa muinaismuistojen suojelua ja edistää menneisyyden aineellisten ja aineettomien jälkien tutkimustoimintaa. Yhdistys syntyi J. R. Aspelinin ja Emil Nervanderin (1840–1914) ystäväpiirin ympärille, ja sen puheenjohtajaksi kutsuttiin Zacharias Topelius.[234]

Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjoista ilmenee voimakas isänmaallisuus toiminnan kantavana voimana. Esi-isien jättämien jälkien tieteellinen tutkiminen, tunteminen ja suojeleminen esitettiin pyhänä tehtävänä, jolle kansakunnan tulevaisuus perustui. Tarkoituksena oli herättää kiinnostus kansallisia muistoja kohtaan ja säilyttää muistot tuleville polville.[235] Kansallinen innostus lomittui kristilliseen idealismiin ja ajatuksiin kansan tehtävästä ja velvollisuuksista, kaitselmuksesta, pyhästä maasta ja esi-isien kunnioituksesta. Nationalismin, kristinuskon ja muinaismuistojen suojeluaatteen yhteydet ilmenivät erityisesti Topeliuksen, J. R. Aspelinin ja K. A. Castrénin puheissa ja kirjoituksissa 1870-luvun alussa. Samankaltaista kerrontaa toistettiin useissa yhteyksissä.[236]

Muinaismuistoyhdistyksen päämääränä oli levittää muinaismuistojen suojeluaatetta koko kansan keskuuteen. Papit ja kansakoulujen opettajat olivat avainasemassa. Säätyläisherrojen organisoimaan toimintaan kutsuttiin mukaan niin naiset kuin talonpojatkin.[237] Idealistinen ajatus yhtenäisestä kansakuntaperheestä, jolla oli yhteinen kansallinen menneisyys ja perintö,

---

viot aasialaisiin ja amerikkalaisiin käsityökuvioihin. Tikkanen 1901, 101. Villi-ihmisiin viittasi mm. Ruotsin valtionantikvaari Bror Emil Hildebrand (1806–1884). Talvio 2004, 33.

[226] J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 30.12.1892, Emil Nervanderin arkisto. MV. Julk. Tallgren 1924, 39.

[227] HArk I, 125. Historiallinen Osakunta (HO) irtautui 1875 Suomalaisen Kirjallisuuden Seurasta (SKS) ja jatkoi toimintaansa nimellä Suomen Historiallinen Seura (SHS). Käytän tässä tutkimuksessa Georg Zacharias Forsmanista kirjailijanimeä Yrjö Koskinen. Aateloinnin jälkeen hän käytti virallisissa yhteyksissä sukunimeä Yrjö-Koskinen.

[228] Koskinen 1868, 87; Tommila 1989, 100–101; Sulkunen 2004, 149.

[229] HArk I, 135–138.

[230] J. O. I. Rancken teki elämäntyönsä Vaasassa historian lehtorina. Hän oli Aspelinin veljesten opettaja Vaasan lyseossa. Rancken keräsi innokkaasti kansanperinnettä, ajoi Vanhan Vaasan suojelemista ja toimi SMY:n asiamiehenä. Härö 1998, 134 viite 33; *Oskar Rancken* 2001.

[231] HO:n pöytäkirja 30.1.1867. HArk II, 138–139.

[232] Senaatti katsoi säätyjen esityksen rajoittavan liikaa yksityistä omistus- ja nautintaoikeutta. Asian käsittelystä ja keskusteluista valtiopäivillä, senaatissa ja sanomalehdissä Härö 1981, 50–56, 69–89; Härö 1984, 70–72.

[233] HArk I, 125, 129–130, 135–138; HArk II, 163. Keskustelusta enemmän luvussa II.2.1.

[234] Valkeapää 2007, 42.

[235] SMY:n pöytäkirja 1.10.1870. SMY:n pöytäkirjat I, 7–14.

[236] Ks. esim. Nervander 2010 (1872).

[237] SMY:n pöytäkirjat I, 11, 81.

pyrittiin saattamaan näkyväksi ja käsin kosketeltavaksi.

1.2 *Memoria*-traditio ja neljäs käsky

> Sinun pitää kunnioittaman isääs ja äitiäs, ettäs kauwan eläisit maan päällä, jonka Herra sinun Jumalas antaa sinulle.[238]
>
> Liksom den enskilde, så ock folken.[239]

Kansakuntayhteisön kuvittelemisen keinoihin ja yhteisten juurien ja menneisyyden esittämiseen kuului esi-isien ottaminen kultin kohteeksi. Esi-isien muiston vaaliminen konkretisoitui näkyvimmin haudoissa.

Sukuhautojen yhteyteen oli tapana asettaa esille mitä moninaisimpia vainajaan ja sukuun liittyviä muistoesineitä. Kirkkoon hautaaminen kiellettiin Ruotsin valtakunnassa kuninkaallisella asetuksella vuonna 1783, mutta kielto ei koskenut olemassa olleita sukuhautoja. Turun tuomiokirkkoon hautaaminen lopetettiin heti asetuksen jälkeen, minkä seurauksena haudat muurattiin umpeen. Suomessa kirkkoon hautaamisen täyskielto astui voimaan vuonna 1822.[240] Kirkon sisätiloista ulos siirtyessään sukuhautoihin liittynyt *memoria*-traditio muutti vähitellen muotoaan.[241] Suvun esi-isien kultin rinnalla voimistui kansakunnan yhteisten esi-isien muistojen kunnioittaminen.

Kansallisten suurmiesten muistoksi alettiin pystyttää 1800-luvun kuluessa yleisillä keräyksillä kootuin varoin hauta- ja muita muistomerkkejä.[242] Vaikka suurmiesten muistoa kantaneiden artefaktien vaaliminen ei ollut uusi ilmiö, 1800-luvun kontekstissa siihen liittyi piirteitä, jotka osoittivat *memoria*-käytäntöjen käyttökelpoisuuden kansakunnan kontekstissa. Kansallisten suurmiesten kansankeräyksillä pystytetyt hautamuistomerkit, muistokappelit ja esimerkiksi patsaat liittyivät esi-isien kulttiin ja heidän muistonsa vaalimisen tapoihin, jotka koskivat oman suvun sijaan yhteisen "suuren suvun" esi-isiä.

Tuija Tuhkanen on käsitellyt väitöskirjassaan epitafien ja muistoesineiden siirtämistä kirkkotilasta varastoihin ja museoihin 1800-luvun jälkipuolella. Muistokuvista ja -esineistä tehtiin museoesineitä. Henkilökohtaisen tunnesiteen kadotessa muistoesineet muuttuivat menneisyydestä kertoviksi lähteiksi ja yhteiseksi kuvitellun historian rakennusaineiksi.[243]

Vanhoihin hautamuistomerkkeihin ja niiden huonoon kuntoon kiinnitettiin 1800-luvun kuluessa entistä enemmän huomiota, vaikka antikvaarista kiinnostusta hautamuistomerkkeihin ja muistoesineisiin osoitettiin jo aikaisemmin.[244] Kotimaan merkkimiesten ja kotimaisten kunniakkaiden sukujen hautamuistomerkkien nähtiin usein kantavan "muistoa" ja tietoa koko kansakunnan esi-isistä ja edustajista. Sankareiden luonteenpiireteet ja uroteot olivat koko kansakunnalle kunniaksi. Haudoissa maanneet suurmiehet tarjosivat jälkipolville moraalisen, seurattavan esimerkin (*exemplum*).[245] Turun tuomiokirkon sotasankareiden hautamuistomerkkejä kohdeltiin kansallisina monumentteina, eräänlaisena kansallisena Pantheonina, linkkeinä nykypäivän ja kansakunnan kunniaa nostaneiden menneisyyden maineikkaiden yksilöiden ja sukujen välillä.

Turun tuomiokirkossa antikvaarinen kiinnostus kohdistui aluksi Tottin kappeliin, jonka hautaholviin oli laskettu Kaarina Maununtyttären (1613) jälkeen hänen tyttärensä Sigrid Vaasa (1635) sekä tämän poika Åke Tott (1640) puolisoineen (1681). Viimeksi mainittu Christina Brahe oli lunastanut kappelin perheensä muistolle miehensä kuoleman jälkeen.[246]

Turun linnan vankilasaarnaaja, keräilijä ja historian harrastaja Adolf Lindman (1821–1874) sekä taidemaalari Erik Johan Löfgren (1825–1884) jäljittivät kesällä 1862 Kaarina Maununtyttären maallisia jäännöksiä Tottin hautaholvissa. Löfgren valmisteli maalausta

---

[238] 2. Mos. 20:12. *Biblia* 1880.

[239] Ote Viipurin museon johtokunnan (Ludvig Clouberg, Valter Hoving, Eugène Wolff, Axel Borenius, Antti Helander ja Verner Starck) kirjoituksesta *Viborgs museum*. Wbl 24.5.1893.

[240] Gardberg 2000b, 207–208; Knapas 2004, 40–42; Knuutila 1994, 80; Tuhkanen 2005, 242, 276.

[241] Knapas 2004; Tuhkanen 2005, 275–280.

[242] Emil Nervander piti vuonna 1822 Kaarinan kirkkomaalle rakennettua Matthias Caloniuksen hautamuistomerkkiä Suomen ensimmäisenä kansankeräyksellä pystytettynä kansallismonumenttina. Nervander 1900, 15–20; Nervander 2010 (1872), 191; Vaurio 1977, 105; Lindgren 2009, 43–45.

[243] Tuhkanen tekee aikaisemman *memoria*-tradition ja uuden museaalisen esittämistavan välille jyrkän eron. Tätä eroa haluan tässä tutkimuksessa kaventaa liittämällä kansakunnan esittämisen *memoria*-käytäntöihin ja tunnesiteisiin, joita siirrettiin kansalliseen kontekstiin. Vrt. Tuhkanen 2005, 281–282.

[244] Augustin Ehrensvärd (1710–1772) paheksui vuonna 1747 Kankaisten sukuhaudan huonoa hoitoa Maskun kirkkomaalla. Tuhkanen 2005, 282. Emil Nervander puolestaan kritisoi hautalaakojen käyttämistä lattiakivinä. Nervander 1872 (2010), 76–78.

[245] Suurmiesten kultista ja exemplum-ajattelusta Delblanc 1965, 84–93.

[246] Christina Brahe tilasi hautamuistomerkin miehensä ja itsensä muiston säilyttämiseksi. Peter Schultzin veistämä muistomerkki valmistui 1678. Muut suvun muistoa ylläpitämään kerätyt esineet ja muotokuvat tuhoutuivat tuomiokirkon paloissa. Gardberg 2000a, 184; Gardberg 2000d, 144–145; Tuhkanen 2005, 194–197.

18. Åke Tottin ja Christina Brahen hautamuistomerkki Tottsuvun kappelissa Turun tuomiokirkossa. Tilaa kutsutaan nykyisin Pyhän Laurin kappeliksi. Kuva: Museovirasto.

Erik XIV:sta ja etsi tietoja kuningattaren ulkonäöstä.[247] Huonokuntoisten arkkujen joukosta he löysivät Kaarina Maununtyttären vaurioituneen puisen, sametilla vuoratun arkun. Kauhistuneina kuningattaren maallisen jäännösten rappiotilasta he päättivät järjestää tämän arvolle sopivan leposijan ja keräsivät ympärilleen asiasta kiinnostuneita turkulaisia, jotka organisoivat kansalaiskeräyksen ja levittivät asiasta tietoa sanomalehtien välityksellä.[248]

Hautamuistomerkkien kunnostaminen huomioitiin *Helsingfors Tidningar* -sanomalehdessä. Anonyymi kirjoittaja ihmetteli, että vaikka kansansatujen, laulujen, sananlaskujen ja muun kansanperinteen suojelua oli pidetty pyhänä tehtävänä ja vaikka kirjallisia dokumentteja entisiltä ajoilta oli koottu innostuneesti, tuskin lainkaan oli kiinnitetty huomiota linnoihin, kirkkoihin, hautoihin ja muihin kirjoittajan mielestä arvokkaisiin vanhoihin muistomerkkeihin. Turun tuomiokirkon lisäksi hän mainitsi erityisesti Turun, Hämeen ja Viipurin linnat sekä Savonlinnan, joita oli pahasti laiminlyöty.[249]

"Suomen kuningattaren" arvolle sopivan hautamuistomerkin hankkimiseksi perustettiin vuonna 1865 komitea (*Komitén för anskaffande af en sarkofag till förvarande af drottning Månsdotters stofft*), joka lähes saman tien laajensi toimenkuvaansa koskemaan kaikkien tuomiokirkon hautamuistomerkkien kunnostamista ja otti käyttöönsä nimen *Komitén för återställande af Åbo domkyrkas fornminnen*.[250] Komitea ryhtyi suunnittelemaan hautamuistomerkkien kunnostamisen lisäksi hautakappeleiden koristelua. Tottin kappeliin suunniteltiin Erik XIV:n ja hänen puolisonsa elämästä kertovia maalauksia ja Kankaisten kappeliin epitafia tai maalausta, joka muistuttaisi sinne haudattujen Horn ja Kurki -sukujen merkityksestä kansakunnalle.[251]

Theodor Deckerin (1838–1899) suunnittelema Kaarina Maununtyttären sarkofagi valmistui vuonna 1867, ja se sijoitettiin Kankaisten kappeliin, koska Tukholman kuninkaallisen taideakatemian professori F. W. Scholander oli antanut alkuperäisestä suunnitelmasta ja sarkofagin sijoittamisesta Tottin kappeliin kielteisen lausunnon. Samalla Kankaisten kappeli kunnostettiin ja koristeltiin muun muassa vaakunoin.[252]

---

[247] Löfgrenin maalaus *Eerik XIV ja Kaarina Maununtytär* valmistui 1864.

[248] Asiasta informoitiin syyskuussa 1862 turkulaisessa sanomalehdessä. Kirjoituksessa kuvailtiin käyntiä Tottin hautaholvissa, jossa Kaarina Maununtyttären jäännökset olivat helposti löydettävissä, sekä argumentoitiin, että kuningattaren ja tuomiokirkkoon haudattujen suurmiesten muistoa ei esitetty heidän arvolleen sopivalla tavalla. Epitafit ja muu esineistö oli suurelta osin palanut ja hautamonumentit olivat huonossa kunnossa. Kirjoittaja vetosi koko Suomen kansaan, että se osallistuisi hautamuistomerkkien kunnostamiseen. ÅU 2.9.1862. Tohtori Nils Henrik Pinello alkoi kerätä varoja kuningattaren marmorisarkofagia varten. Hänen mukaansa oli jälkipolvien velvollisuus vaalia ainoan Suomeen haudatun kuningattaren muistoa. ÅU 9.9.1862; Suistoranta 1982, 36.

[249] HT 17.9.1862; Vaurio 1977, 9.

[250] Käytän siitä tästä eteenpäin nimitystä Turun tuomiokirkon muinaismuistojen palauttamiskomitea. Sen puheenjohtajaksi valittiin kreivi C. M. Creutz, sihteeriksi N. H. Pinello ja muiksi jäseniksi tuomiorovasti T. T. Renvall, kauppias J. G. Wikenström, linnansaarnaaja Adolf Lindman, kreivi G. Ph. Armfelt, tehtailijat C. J. Blomqvist ja F. Lindström, hovimaalari R. W. Ekman, kaupunginarkkitehti C. J. von Heideken, kauppaneuvos Erik Julin, kirjakauppias J. W. Lillja sekä kauppias F. W. Söderström. Komitean kunniajäseniksi kutsuttiin Z. Topelius ja F. Cygnaeus. Myöhemmin sen jäseniä olivat mm. tehtailija Per Cerelius Rettig ja hänen poikansa Fredrik Rettig. Knapas 1983, 11–12; Suistoranta 1982, 37; Vaurio 1977, 11–12, 16; Gardberg 2000c, 244–245.

[251] ÅU 4.5.1862; Vaurio 1977, 17.

[252] Kankaisten kappelin seinään muurattiin Kaarina Maununtyttären hiekkakivireliefi, joka oli ilmeisesti aikaisemmin ollut osa hänen hautamuistomerkkiään. Gardberg 2000d, 145; Knapas 1983, 13–14; Vaurio 1977, 38.

19. Kaarina Maununtyttären sarkofagi Turun tuomiokirkon Kankaisten kappelissa. Valok. K. E. Ståhlberg, Helsinki, 1890-luku. Kuva: Museovirasto.

Wladimir Swertschkoff (1821–1888) tarjoutui toteuttamaan Tavastin (nykyiseltä nimeltään Pyhän Ruumiin kappelin) ja Stålhandsken kappelin "taiteellisen koristelun" vuonna 1876 tarkoituksenaan kunnioittaa niihin haudattujen muistoa epitafein, seinä- ja lasimaalauksin, veistoksin ja vaakunoin. Yhteistyö Swertschkoffin ja komitean välillä laajeni hautakappelien yhä näyttävämmäksi koristelemiseksi.[253]

Turun tuomiokirkon hautakappelien merkityksissä oli siirrytty perheiden ja sukujen muiston esittämisestä kansakunnan suurmiesten ja -naisten muiston vaalimiseen. Hautojen paikkoja saatettiin muuttaa, jos se oli esteettisesti sopivampaa, kuten Kaarina Maununtyttären sarkofagin tapauksessa. Tätä kuitenkin kritisoitiin. C. G. Estlander ihmetteli kuningattaren siirtämistä alkuperäiseltä leposijaltaan. Hänen mielestään kuningattarella olisi ollut arvoisensa paikka perheensä parissa, hoidetussa ja siistityssä Tottin hautakappelissa.[254]

Memoria-tradition muuntamista kansallisen historian spektaakkeliksi ilmentää myös arkkujen nostaminen näyttelyesineiksi. Näyttävimpiä arkkuja nostettiin hautaholvista ylös kappeleiden visuaalisen ilmeen parantamiseksi. Tuomiokirkkotilaa muokattiin museoksi. Torsten Stålhandsken koristeellinen tina-arkku, joka sisälsi sotasankarin maalliset jäännökset, korjattiin ja asetettiin esille 1870-luvun puolivälissä.[255] Siitä tehtiin sekä koriste että todiste suomalaisten kunniakkaasta historiasta.

Hauta-arkkujen näkyville nostaminen ja muistomerkkien paikan muuttaminen kertovat siirtymästä, joka johti sukujen kodifioiduista käytännöistä kohti katsojan ehdoilla tapahtuvaa esille asettamista ja näyttelynomaista muistamisen kulttuuria. *Memoria*-käytäntöihin saatettiin suhtautua kansallista aatetta ajaen, esteettisyyttä korostaen ja efektejä tavoitellen. *Memoria*-traditiota muunnettiin kansalliseen kontekstiin, mikä herätti samalla hämmentynyttä vastustusta.

Leena Valkeapää on kiinnittänyt huomiota vanhojen rakennusten suojeluaatteen perustelemiseen neljännellä käskyllä vanhempien kunnioittamisesta. Erityisesti käskyn selitysosan sisältämä lupaus oli merkittävä. Sen mukaan "käskyn pitäminen tuottaa pysywäisen ajallisen siunauksen sekä yksityisille ihmisille että koko kansoillekin".[256] Käsky tulkittiin laajentamalla sen merkitys omasta perheestä kansakuntaperheen piiriin, ja sen noudattaminen esitettiin koko kansakunnan tulevan menestyksen ehtona.

Neljättä käskyä toistettiin jatkuvasti laajalle yleisölle suunnatuissa puheissa ja julkaisuissa. C. G. Estlander lausui ajatuksen juhlapuheessaan vuonna 1894: "Äfven förfädrens minne är inbegripet i budordet: 'Du skall hedra din fader och din moder, på det dig må väl gå och du må länge lefva på jorden'."[257] Käsky esitettiin myös Muinaistieteellisen toimikunnan julkaisemassa, laajoille kansanjoukoille levitettäväksi tarkoitetussa oppaassa *Esi-isien muistomerkit* (1899):

> Kaikkina aikoina ovatkin ajattelevat tunnustaneet esi-isien kunniassa pitämistä elävän polven velvollisuudeksi – –. Viime aikoina on sivistyneissä kansoissa esi-isä-käsite laajentunut käsittämään kaikkia edesmenneitä ihmispolvia, jotka kunkin alueella ovat asuneet, ja on näiden jälkeenjättämiä muistoja lainsäädännön kautta koetettu

[253] ÅU 22.7.1876; Gardberg 2000c, 248–249. Swertschkoff suunnitteli kappeleihin mm. historiallisia ja uskonnollisia seinämaalauksia. Stålhandsken kappeliin suunniteltiin Lützenin taisteluun liittynyttä seinämaalausta ja sen suunnittelijaksi esitettiin lupaavaa historiamaalaria Albert Edelfeltiä. Jac. Ahrenberg kirjoitti muistelmissaan, että hän ja Fredrik Rettig organisoivat Edelfeltin ja Swertschkoffin tapaamisen tuomiokirkossa, mutta taiteilijoiden yhteistyö ei johtanut pidemmälle. Vaurio 1977, 62; Ahrenberg 1907, 107–108. Swertschkoffin ja komitean yhteistyö päättyi erimielisyyksiin vuonna 1878. Vaurio 1877, 64–66.

[254] "Hvarför Katarina Månsdotters katafalk blifvit här uppställd är oss obekant, då den goda drottningen hos sin familj i tottska koret hade en likaså sannskyldig som värdig hviloplats, sedan de ypperliga tottska grafbilderna blifvit restaurerade af Runeberg och kapellet i öfrigt upputsats." Estlander 1878, 157.

[255] Gardberg 2000a, 186; Vaurio 1977, 53–54.

[256] Valkeapää 2000, 159–160; *Suomen Ewankelis-Lutherisen Kirkon Katekismus* 1894, 45.

[257] Estlander 1898 (1894), 10.

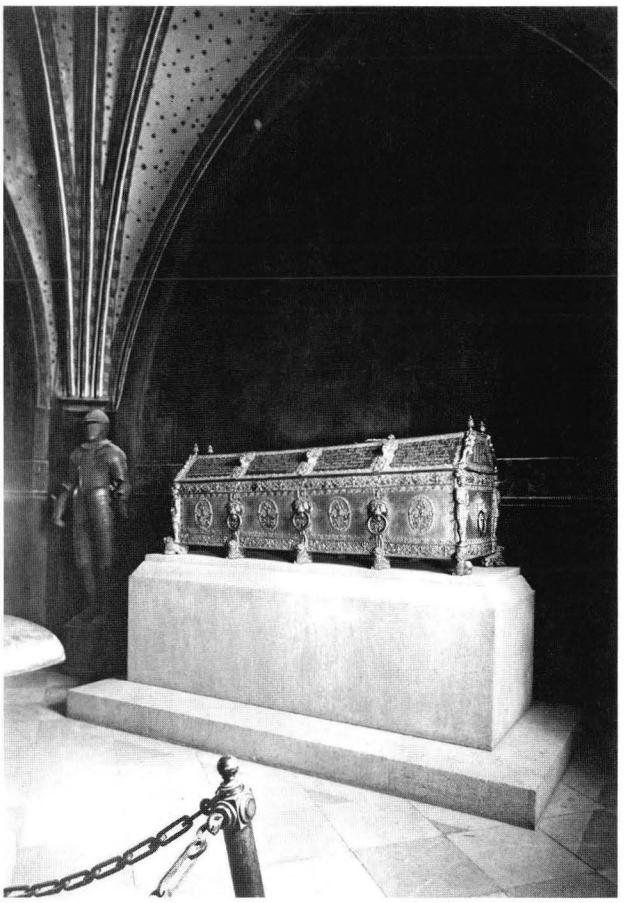

20. Torsten Stålhandsken hauta-arkku jalustoineen Turun tuomiokirkossa. Valok. Juhani Rinne. Kuva: Museovirasto.

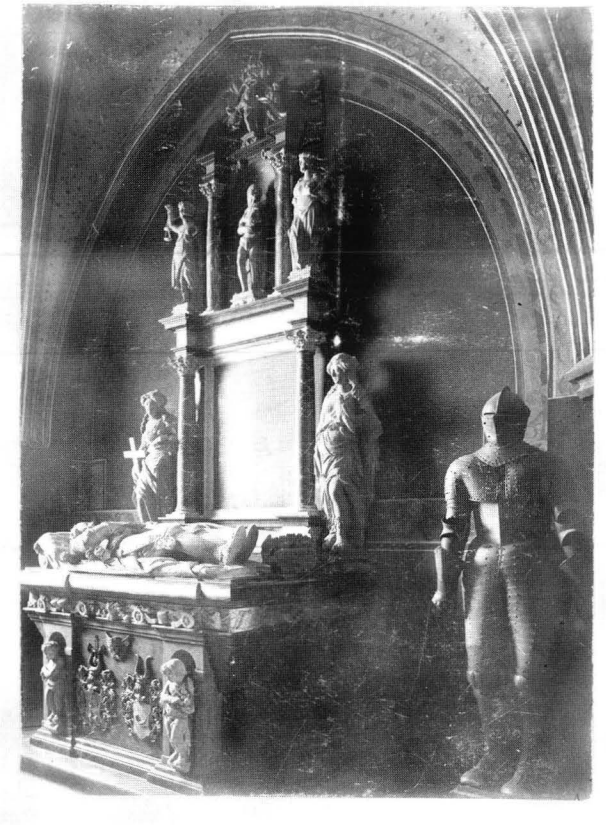

21. Torsten Stålhandsken ja Christina Hornin hautamuistomerkki Stålhandsken kappelissa Turun tuomiokirkossa. Tilaa kutsutaan nykyisin myös Sielujen kuoriksi. Kuva: Museovirasto.

> koota ja suojella häviöstä. Tämmöisellä lainsäädännöllä on kaksinainen tarkoitus. Ensiksi on pidetty silmällä neljättä käskyä ja tämän täyttämistä semmoisenaan seuraavaa hedelmää; toiseksi tahdotaan säilyttää ja koota kansallisen tutkimuksen varalle – – tarkat ja täydelliset tiedot kansan entisyydestä, miten kansan luonne, lahjat ja taipumukset entisissä oloissa kuvastuivat, sekä miten nykyiset olot ja esineet vähitellen ovat kehittyneet entisistä.[258]

Neljännen käskyn käyttäminen rakennussuojeluun liittyneessä kansanvalistustyössä oli Suomessa mahdollisesti lähtöisin Zacharias Topeliukselta. Sekä Topelius että K. A. Castrén viittasivat Muinaismuistoyhdistyksen vuosikokouksessa keväällä 1871 pitämissään puheissa neljänteen käskyyn. Topeliuksen mukaan neljäs käsky velvoitti muinaismuistoista huolehtimiseen, ja yhdistyksen tehtävänä oli teroittaa kansalaisille käskyn sanomaa.[259] Castrénin innostuneessa isänmaallisen yhteistyön ylistyksessä raamatulliset viittaukset olivat oleellisessa osassa. Hän painotti kansan tietoisuutta itsestään ja viittasi kymmenen käskyn kivitauluihin, joiden ymmärtämisen avain oli isänmaanrakkaus. Neljännen käskyn velvoitteella ja lupauksella vedottiin isänmaan rakastamiseen ja yhteisen kansallisen perinnön vaalimiseen ja välittämiseen, koska käskyn noudattamisesta riippui isänmaan tulevaisuus.[260]

Topelius palasi neljänteen käskyyn teoksessaan *Maamme kirja* (*Boken om vårt land*), jossa hän tulkitsi sen koskevan koko isänmaata. Isänmaan eteen tuli työskennellä menneitä sukupolvia kunnioittaen ja heidän muistoaan säilyttäen, jotta se kukoistaisi ja täyttäisi tarkoituksensa.[261] Topeliuksen paljon luettua synteesiä Suomesta ja suomalaisista pääsääntöisesti kiitettiin, mutta kaikki eivät suinkaan jakaneet hänen näkemyksiään. *Maamme kirjaa* kritisoitiin muun muassa liiallisesta uskonnollisuudesta ja epämääräisyydestä.[262] Tieteellistä maailmankuvaa ja kristillistä uskoa ei saatu sovitettua saumattomasti yhteen. Kristillis-idealistisen maailmankuvan haastoivat vapaata ajattelua korosta-

[258] Esi-isien muistomerkit 1899, 3–4; Valkeapää 2000, 159.

[259] "Det är det fjerde budets pligt mot fädernes minne, som Fornminnesföreningen vill söka att inskärpa hos landsmän". SMY:n vuosikokouksen pöytäkirja 8.5.1871. SMY:n pöytäkirjat I, 76.

[260] SMY:n pöytäkirjat I, 78, 81.

[261] Topelius 1876, 6–7.

[262] Tiitta 1994, 112; Rantanen 1997, 202 viite 14.

neet liberaalit, toisinaan jopa maailmankansalaisuutta ajaneet suuntaukset, sekä konservatiivisissa että radikaaleissa muodoissaan.[263] Suomessa, kuten eräissä muissakin Euroopan protestanttisissa maissa, kansallisuusaate ja uskonto oli sulautettu lähes erottamattomaksi kokonaisuudeksi, mutta niiden hegemoniaa uskallettiin myös arvostella ja kyseenalaistaa.[264]

Asiantuntijaorganisaatioiden sisältä käsin muinaismuistojen hoito ja historiankirjoitus nähtiin 1800-luvun jälkipuolella tieteellisenä toimintana kansakunnan hyväksi. Lähteiden, todistuskappaleiden, julkaiseminen ja tieteellisen esityksen luominen kotimaan historiasta oli jokaisen alan organisaation tavoitteena. E. G. Palmén (1849–1919) ja J. R. Danielson (1853–1933) kritisoivat Topeliuksen historiakäsitystä epätieteelliseksi, vaikka myöhemmin he loivensivat kantojaan historiankirjoituksesta tieteenä rehabilitoidessaan Topeliuksen elämäntyötä.[265] Historiankirjoituksen suhde luonnontieteisiin oli 1800-luvun lopussa teema, joka liittyi muinaismuistojen tutkimiseen ja suojelemiseen. Tieteellisyyden vaatimus sekä historian kerronta ja esittäminen eivät lomittuneet ongelmattomaksi kokonaisuudeksi.

1.3 Ruotsin ajan perintö

Suomen historiaa kirjoitettaessa ja suomalaisuutta määriteltäessä Ruotsin ajan perinnön tulkinnoista kehkeytyi 1800-luvun kuluessa poliittisesti latautunut kysymys. Intohimoja herättivät muun muassa pohdinnat, oliko Suomi ollut Ruotsin vallan alla laiminlyöty ja sorrettu valloitusmaa. Menettivätkö suomalaiset aikaisemman itsenäisyytensä vai tuliko siitä ruotsalaisvalloittajien ansiosta elinvoimainen kansakunta? Tuliko suomalaisten tuntea ja osoittaa ikuista kiitollisuutta ruotsalaisille, jotka toivat mukanaan sivistyksen, lait ja yhteiskunnallisen järjestyksen? Keskustelut kulminoituivat Olavinlinnan 400-vuotisjuhlilla pidettyjen puheiden kommenteissa. Tässä luvussa hahmottelen ambivalenssia, joka ilmeni suhtautumisessa Ruotsin ajan rakennusperintöön kansallista historiaa konstruoitaessa.

Ruotsin ajalta säilyneet rakennukset muodostivat 1800-luvun Suomessa pääosan arvokkaaksi koetusta rakennusperinnöstä. Näyttävimmän rakennusperinnön muodostivat paitsi keskiaikaiset kirkot ja linnat, myös muut Ruotsin ajalla rakennetut kirkot, linnoitukset ja kartanot. Erityisesti keskiaikaiset rakennukset olivat kansainvälisesti tunnistettava rakennusryhmä kansakunnan juurien ja arvojen ilmentäjiksi. Niihin saatettiin projisoida hyvin monenlaisia merkityksiä ja niiden avulla pystyttiin perustelemaan Suomen kuulumista viimekädessä länsieurooppalaiseen kulttuuripiiriin.

Keskiajan kristillisten rakennusten lisäksi linnat esitettiin positiivisessa mielessä läntisen kristinuskon levittämisen muistomerkkeinä. Topelius esitti Turun linnan Suomen kristittyjen turvapaikkana:

> Pyhän Henrikin kuoleman jälkeen kärsivät kristityt Suomessa kovaa sortoa. Turun linna kahden matalan tornin ja korkeain, paljasten muuriensa kanssa Aurajoen suussa oli heillä turvana. Tämä Suomen vanhin linna, jota tulipalot ja viholliset olivat monta kertaa hävittäneet, seisoo jälellä tänäkin päivänä – – ja on niin vanha, ettei kukaan tiedä, milloin se rakennettiin. Luullaan kuningas Eerikin sen rakentaneen ristiretkellään Suomessa.[266]

Ajatus siitä, että suomalaisten luonnollinen uskonto oli läntinen kristinusko, ja oikeammin luterilaisuus, ja että esihistoriallinen pakanuus oli negatiivinen piirre, joka nopeasti korjattiin kristillistymisellä ja reformaatiolla, assosioitiin keskiaikaisiin linnoihin. J. R. Aspelin, joka oli kiinnostunut etenkin "pakanuuden ajasta" ja konstruoi siitä kuvaa suomalaisten suuruuden aikana, piti pakanuutta sinänsä uhkana.[267] Korsholman linnan raunioille pystytetystä rististä hän kirjoitti seuraavasti: "Vuosisatojen halki uudistettu risti niin ikään todistaa että Korsholman varustus voittamattomana säilyi pakanain uhkaa torjuvana turvapaikkana."[268] Kuusiston piispanlinnan merkitykset liittyivät nekin kiinteästi kristinuskoon, erityisesti siihen, kuinka hyvät suomalaiset piispat pitivät kristittyjen suomalaisten puolia.

Populaareissa historian esityksissä linnat määriteltiin kansalliseksi rakennusperinnöksi paitsi kristinuskon turvapaikkoina ja sivistyksen linnakkeina, myös kansakunnan puolustustahdon, tai sen puutteen, symboleina. Jos linna oli puolustautunut kunnialla vihollisia vastaan, sitä pidettiin todisteena esi-isien isänmaallisesta urheudesta. Turun ja Viipurin linnat esitettiin toistuvasti jaloina muistomerkkeinä, jotka olivat kestäneet vihollisten hyökkäyksiä.[269]

---

[263] Ks. esim. Jalava 2005.

[264] Herätysliikkeistä, kristinuskosta ja nationalismista Suomessa 1800-luvulla Sulkunen 1999. Vapaan, yksilöllisen ajattelun puolustaminen oli ristiriidassa kirkon ja yleensä auktoriteettien seuraamisen ja konventioihin sitoutuneen ajattelun kanssa. Esim. Georg Brandes vaikutti luentomatkoillaan liberaalin, vapaan ajattelun puolesta ja puhui samalla kirkkoa vastaan, rohkaissen yksilölliseen, humaaniin kristillisyyteen sekä omaperäiseen olemiseen ja ajatteluun. Brandesin teeseistä ja ajattelusta Møller Kristensen 1980. Kiitän Maria Vainio-Kurtakkoa Brandesiin liittyvistä tiedoista ja lähteistä.

[265] Klinge 2000, 364–365.

[266] Topelius 1876, 281–282; Topelius 1845, 93, 97.

[267] Pakanuudesta kansallisen esihistorian konstruktiossa 1800-luvulla Fewster 2006.

[268] Aspelin 1897, 16.

[269] "Harwat niistä owat kelwanneet seisomaan wihollisia wastaan. Turun ja Wiipurin linnoilla on siinä kohden uljas historiansa. He seisowat itse jaloina muistoina Suomen muinaisuudesta. Ei se ole heidän syynsä, että tämän ajan linnanko-

Rakennussuojelutoiminnan aatteellista taustaa voi selittää fennofiliaksi tai fennomaniaksi kutsutulla aatteella yhteisen suomalaisen kansakunnan ja isänmaan rakentamiseksi ja näkyväksi tekemiseksi. Se jatkui kaksikielisenä siitä huolimatta, että niin sanotusta fennofiliasta irtaantui poliittinen fennomania, joka kärjisti sanomansa ja tavoitteensa rajaten ruotsin kielen ja ruotsalaisen perinnön vaalimisen niiden ulkopuolelle.[270]

Suomen suuriruhtinaskunnan asukkaat jaettiin ensimmäistä kertaa kieliryhmien mukaan vuoden 1880 väestönlaskennassa. Ruotsinkielisiä oli noin 294 900 eli 14,3 % suomalaisista.[271] Tulos oli mahdollisesti yllätys etenkin pääkaupungin ja Uudenmaan säätyläisille, sillä se osoitti kieliryhmän muodostavan vain pienen vähemmistön. Tämä kulttuurisesti ja poliittisesti epäyhtenäinen joukko käsitti ihmisiä kaikista säädyistä. Suomenruotsalaista identiteettiä ei vielä ollut. Sitä ryhdyttiin rakentamaan kyseisen väestönlaskennan jälkeen.[272]

Jo aikaisemmin, fennomanian vahvistuessa yksikielistä suomalaisuutta ajaneeksi liikkeeksi, ruotsinkielisen väestön kansanperinteelle perustuneen kansallisuusliikkeen kannattajat olivat järjestäytyneet kielentutkija A. O. Freudenthalin ympärille.[273] Freudenthal kirjoitti vuonna 1874 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirjaan Itä-Uudenmaan muinaismuistoista, joihin kuuluivat muiden muassa Porvoon Linnanmäen, Sipoon Sibbesborgin ja Helsingin pitäjän muinaislinnat, joita hän kutsui nimellä *jordborgar*. Ne muistuttivat kirjoittajan mielestä muinaisten aikojen kamppailuista, viikingeistä, merirosvoista ja alueen ikiaikaisesta ruotsalaisasutuksesta.[274]

Topeliuksen esittämä kuva yhdestä Suomen kansasta, jolla oli kaksi kieltä, ei saanut varauksetonta kannatusta 1800-luvun lopun viimeisinä vuosikymmeninä.[275] Ajatus, jonka mukaan Suomen kansakunta tai kansa koostui kahdesta kansanosasta, kansallisuudesta, kansasta tai rodusta oli varsin yleinen tutkimallani ajanjaksolla.[276] Kysymykset kansakunnasta, kansasta ja roduista kietoutuivat 1800-luvun lopussa tieteelliseen kiinnostukseen perinnöllisyyttä kohtaan.

Kielitaistelun kiihdyttyä ruotsalaisen perinnön puolustajat järjestäytyivät rakentamaan omaa yhteistä identiteettiään. Ruotsalaisen kansallisuusliikkeen järjestäytymisessä 1880-luvun alku oli aktiivista aikaa. Samaan aikaan hallitsija vaihtui ja kenraalikuvernöörinä aloitti fennomaanien politiikalle suosiollinen kreivi Feodor Logginovitš Heiden (1821–1900). Helsinkiin perustettiin vuonna 1880 *Svenska klubben* vahvistamaan ruotsalaista kulttuuria. Liberaali *Helsingfors Dagblad* ei Viktor Magnus von Bornin (1851–1917) ja muiden konservatiivisten ruotsinmielisten mukaan ajanut tarpeeksi voimakkaasti ruotsinkielisten etuja. Heidän *Östra Nyland* -sanomalehtensä ilmestyi vuodesta 1881 lähtien päämääränään konservatiivisen ruotsalaisuusliikkeen edistäminen. Kaksi vuotta myöhemmin ruotsalaisuusliike sai vahvan äänenkannattajan Axel Lillen (1848–1921) *Nya Pressen* -sanomalehdestä. *Svenska folkskolans vänner* alkoi toteuttaa vuodesta 1882 lähtien ruotsinkielisen rahvaan valistustehtävää. Turussa toimi kaksi vuotta aikaisemmin perustettu *Svenska Bildningens Vänner i Åbo*, jonka sihteeri oli lehtori Gustaf Cygnaeus (1851–1906).[277] "Ruotsalaisen sivistyksen" kannattelijaksi järjestäytyi vuonna 1885 C. G. Estlanderin aloitteesta *Svenska litteratursällskapet i Finland*.[278]

Leena Valkeapään lisäksi Ville Lukkarinen on analysoinut Ruotsin ajan materiaalisia ja symbolisia muistoja ja erityisesti Porvoon tuomiokirkon ja sen viereisen Linnanmäen poliittisia ulottuvuuksia Albert Edelfeltin (1854–1905) maalauksiin liittyen. Porvoon tuomiokirkon merkitykset liittyivät 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun vaihteessa siihen, että se oli toiminut vuo-

---

tolaiset heitä käyttäwät matala-mielisiin wehkeisinsä." Aulanko. Kuwaansa katselia. Hämäläinen 20.11.1863.

[270] Mylly 2009, 124–126. Suomalais-patrioottisesta ideologiasta käytettiin Ruotsissa termiä *fennomania* jo vuonna 1810. Klinge 2010, 28.

[271] Fougstedt 1984, 19; Lönnqvist 2001a, 16.

[272] Lönnqvist esittää, että suomenruotsalaisuuden rakentamisen kannalta oleellinen ajanjakso sijoittuu vuosien 1890 ja 1920 välille. Lönnqvist 2001a, 16–20.

[273] Lönnqvist 2001c, 235–238.

[274] "– – jordborgar – – qvarstå som stumma vitnen om forna tiders fejder och vikingatåg. Dunkla hogkomster och sägner om 'sjöröfvare', som i dessa trakter landstigit och uppfört åt sig dessa fästen, där de sedan haft sitt tillhåll, qvarlefva hos allmogen däromkring, hvars hårda uråldriga svenska tungomål, äfven det, visar forskaren tillbaka till tider, som ligga bortom gryningen af historiens ljus i Finland." Freudenthal 1874, 65.

[275] Topeliuksen määritelmä kuului seuraavasti: "Kaikki sen [Suomenmaan] pojat ja tyttäret owat samaa kansaa, puhukoot mitä kieltä tahansa. – – Niin owat he maanmiehiä, weljiä ja sisaria kaikkina aikoina. Heillä on, ei kaksi, waan yksi isänmaa. Eiwätkä he ole kaksi kansaa, waan yksi kansa." Topelius 1876, 13.

[276] Valvoja-lehdessä kirjoitettiin vuonna 1900: "Minä en kiellä että etnografisessa merkityksessä kaksi kansallisuutta on olemassa Suomessa – puhuttakoon kernaasti Suomen suomalaisista ja ruotsalaisista –, mutta siitä huolimatta Suomen ruotsalainen muodostaa suomalaisen kanssa yhteisen niin sanoakseni valtiollisen kansallisuuden eli oikeammin sanoen kansan." Nim. Spectator. Valvoja 1900, vol 20, 691.

[277] Cygnaeus toimi Turun historiallisen museon johtokunnassa ja Turun linnan restaurointihankkeessa. Ks. luku IV.

[278] Steinby 1985, 13–21; Rask 1999, 22; Estlander 1931, 108–113. C. G. Estlanderin ns. kulttuuriruotsalaisuudesta ks. esim. Lindman 1981; Lindman 1983. Ruotsinmieliset eivät muodostaneet yksimielistä ryhmää, vaan sen piirissä on hahmotettavissa erilaisia linjoja ja alaryhmiä. Erilaisten ryhmien yhtenäisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta kuviteltiin ja propagoitiin, mutta yksimielistä käsitystä liikkeiden sisällöistä, suunnasta ja tavoitteista esiintyi vain harvoin.

den 1809 maapäivien näyttämönä, jolloin Aleksanteri I:n tulkittiin kohottaneen Suomen kansakuntien joukkoon. Tuomiokirkko symboloi Suomen uskonnon, kulttuurin ja sivistyksen läntisiä juuria sekä Venäjästä erillistä autonomista statusta ja yhteiskuntajärjestystä, joka perustui Ruotsin valtakunnan lakiin. Poliittisesti turbulentteina aikoina sillä viitattiin paitsi perustuslakeihin, myös tulkintoihin vuoden 1809 tapahtumista Porvoossa, kuten hallitsijan ja alamaisten valaan ja keisarin lupaukseen kunnioittaa Suomen autonomista statusta.[279] Perustuslait olivat Ruotsin ajan "pyhää" perintöä, jota vaalittiin ja muistettiin esittää sopivissa tilanteissa.[280]

Tuomiokirkon edustaessa Ruotsin ajan henkistä perintöä, Linnanmäki on tulkittu viittauksena hallinnolliseen perintöön.[281] Ruotsin ajan perintö, ja laajemmin länsimainen perintö, edusti puoluekannasta riippumatta ja erilaisin painotuksin kansakunnan hallinnollisia ja sivistyksellisiä juuria, joita tehtiin näkyviksi eri tavoin. Niitä korostamalla konkretisoitiin viime kädessä eroa Venäjästä.

Keskiaikaisesta rakennusperinnöstä etsittiin 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä suomalaisuuden ilmentymiä ja kansan ilmaisuvoimaa. Keskiaikaiset kirkot olivat saaneet kotimaisen leiman, koska ne olivat anonyymin aikalaiskirjoittajan mukaan "traditi-on pyhittämiä".[282] Keskiaikaiset kivikirkot käsitettiin kotimaiseksi perinnöksi ja suomalaisuuden ilmentymiksi suoremmin kuin linnat, jotka liittyivät hallitsijoiden ja aatelisten elämänkohtaloihin. Pitäjänkirkoissa sukupolvien ketju ja jatkumo menneen ja nykyisen välillä koettiin konkreettisesti; omat esi-isät olivat ehkä olleet niitä rakentamassa ja ainakin he olivat istuneet saman kirkon penkeillä.[283] Raunioitumiselta säästyneet linnat olivat 1800-luvulla suureksi osaksi yleisöltä suljettuja vankiloita tai varastoja, eivätkä kuuluneet tiloina samanlaiseen yhteisölliseen uskonnolliskansalliseen rituaaliin kuin pitäjänkirkot, jonne kokoonnuttiin viikoittain aistimaan yhteyttä edellisiin sukupolviin.

Paikkakunnillaan linnat olivat yleensä arvostettuja maamerkkejä ja ylpeyden aiheita. Ne esitettiin hallitsijoiden elämänvaiheiden ja kansakunnan historian merkittävien tapahtumien näyttämöinä. Hallitsijoiden ja aateliston rakennusperinnöksi assosioituihin linnoihin yhdistettiin ajatus kansan rasituksista. Linnat olivat kiehtovia ja samalla uhkaavia feodaaliajan ja sortovallan muistomerkkejä. Rahvaan puolesta kirjoittaneille ne edustivat kansan kärsimyksiä.[284] Niitä lähestyttiin usein kaunokirjallisuudesta omaksuttujen asenteiden kautta.

Topeliusta seuraten linnoista kerrottiin laajalle yleisölle kristinuskon levittäjänä ja paikallisten asukkaiden puolustajana. Esimerkiksi Hämeen linnasta kirjoitettiin seuraavasti:

> Jos kohtakin linna kerran esi-isäimme hiellä rakennettiin heitä itseänsä wastaan, oli se rakennus Hämeelle hywäksi, sillä se pani Kristin uskon walon paistamaan Hämeen kunnahille ja ihanille rannoille. Jos se kerran poisti perityn pakanuutemme, on se monesti myöhemmin ollut Hämäläisten suoja ja turwa Hämeen wihollisia wastaan ja sentähden on linna Hämeelle kallis ja rakas.[285]

Linnat ja yleensä Ruotsin ajan rakennusperintö eivät sopineet ongelmattomasti suomalaiseksi rakennusperinnöksi fennomaanien näkökulmasta. Eliel Aspelin rajasi linnat pois ensimmäisestä Suomen taidehistorian esityksestä (1891) kirjoittaen Turun, Viipurin ja Hämeen linnoista sekä Savonlinnasta seuraavasti:

> Niitä rakennettaessa ei kauneutta katsottu, vaan vahvuutta, sillä niiden yksinomaisena tarkoituksena oli varustus sotaa vastaan. Kun sen lisäksi tulee, että rakennusmestarit olivat ulkomaalaisia – ainakin tiedetään Eerik Akselinpoika Tott'in v. 1475 tuottaneen ulkomaalta rakentajia Savonlinnan perustamista varten – niin on sen vähemmän syytä lukea niitä taiteen historiamme alaan. Milloin taasen ylhäinen asukas lyhyeksi ajaksi asettui linnaan asumaan, niin kuin Kaarle Knuutinpoika Viipurin linnaan 1440-luvulla, niin tyydyttiin kai ylipäätään huoneiden varustamiseen komealla sisustuksella, joka pian jälleen hävisi.[286]

---

[279] Lukkarinen 2004, 28; Valkeapää 2004, 230–235. Matti Klinge on maininnut Porvoon tuomiokirkon olleen ympäristöineen Suomen valtiollisuuden ensimmäinen *lieu de mémoire*. Klinge 1997b, 173.

[280] Ahrenberg suunnitteli ja sijoitti kesän 1885 keisarinvierailua varten keisarin työpöydälle Lappeenrannan residenssiin perustuslait sisältäneen kaapin. Relas 2010, 125; Ripatti 2010a, 145–146.

[281] Lukkarinen 2004, 28–29.

[282] Wäre 1991, 72, 127.

[283] Vrt. von Heidenstam 1893.

[284] "Hämeen-linna – sinä olet tosin iki-wanha ja sinun punainen muotos on harmaantunut, waan sinun kunnias ja mainees eiwät ole sinun ikäs wertaiset. Suomenmaassa ei ole monta linnaa ollut, waan niissäkin harwoissa on niitä ollut kylliksi. Sotaisella maakunnalla oli aikanaan linnansa, asujanten rasitukseksi. Siinä piti kotoansa wäestön kurittaja, werojen kiskoja. Sinne täytyi kansan hiellä ja wäellä toimittaa kaikki kruunun ja sotawäen saatawat. Euroopan historiasta löytyy aikakausi, jona kansain onnettomuudet saatiin lukea linnoista; waan usein ja monesta kohden otti kansa niitä häwittääkseensä. – – Meillä on joitakuita tietoja toisista linnoista Suomessa, jos ei muita, niin kansan walituksia, waan Hämeenlinnasta ei ole juuri mitään. Hämäläiset eivät walittaneet". Aulanko. Kuwaansa katselia. Hämäläinen 20.11.1863.

[285] Nim. Hämäläinen. US 8.4.1869.

[286] Aspelin, E. 1891, 12.

Syyt olivat esteettiset, mutta rajauksen taustalla on nähtävissä myös toisenlaisia motiiveja, joihin estetiikan ja nykykansain kirjallisuuden professori viittasi. Hän perusteli linnojen rajaamisen suomalaisen taidehistorian ulkopuolelle siksi, että ne oli alun perin tehty käytännöllisiin tarkoituksiin, koska niiden sisustukset olivat tuhoutuneet ja koska ne olivat ulkomaalaisten rakentamia.[287]

Aspelinin valintoja kritisoitiin. Kreikan kielen ja kirjallisuuden professori Oskar Emil Tudeer (1850–1930) hämmästeli, että Aspelin oli jättänyt ornamentiikan, jossa "Suomen kansan kauneudenaisti ja taiteellinen kyky omantakeisimmin ja selvimmin ovat ilmestyneet", vain lyhyen maininnan varaan. Hän piti odottamattomana myös linnojen rajaamista käsittelyn ulkopuolelle, koska yhtä lailla kuin kirkot ne osoittivat "kauneudenaistia ja tyylintunnetta".[288]

Negatiivisista mielikuvista huolimatta kansanvalistuksen ja kansakunnan yhteisen identiteetin puolesta ponnistellut eliitti käytti Ruotsin ajan rakennuksia ja muita muinaismuistoja todisteina kansakunnan pitkästä historiasta, luomiskyvystä ja elinvoimaisuudesta. Niiden vaalimisen ajateltiin osoittavan kansakunnan sivistystason. Huolellisesti hoidetuilla historiallisilla monumenteilla, erityisesti niistä otetuilla valokuvilla, oli mahdollista levittää mielikuvaa arvonsa tuntevasta, sivistyneestä ja pitkän ja kunniakkaan historian omaavasta kansakunnasta.[289]

2. LINNAT KOLLEKTIIVISENA PERINTÖNÄ

2.1 Katoava kansallisomaisuus

Taloudellisen hyödyn näkökulmasta linnat tarjosivat käyttökelpoisia tiloja ja materiaalia modernin yhteiskunnan rakentamiseen. Linnanraunioilta haettiin vielä 1800-luvulla rakennusmateriaalia lähialueiden rakennustyömaille. Yksittäiset historian harrastajat ja perinteiden vaalijat ryhtyivät kuitenkin puolustamaan paikkakuntansa maamerkkejä. Sanomalehdet toimivat tässäkin asiassa ensisijaisina tiedon levittämisen ja vaikuttamisen kanavina.

Porvoon Isolta Linnanmäeltä haettiin soraa aina vuoteen 1841 asti.[290] Porvoolaisvaikuttaja Johan Edvard Öhmanin (1809–1856) valitettua asiasta paikallislehden sivuilla tuomiokapituli vei asian oikeuteen, ja kirkon maalla sijainnut Linnanmäki rauhoitettiin vuoden 1666 plakaatin perusteella.[291] Porvoolaispäättäjät ehdottivat kuitenkin vielä vuonna 1863 taloudellisiin syihin vedoten Linnanmäen käyttämistä soranottopaikkana rautatien rakentamista varten.[292]

Zacharias Topelius hämmästeli, että porvoolaiset olivat valmiit myymään yhden maan vanhimmista ja arvokkaimmista muinaismuistoista ja kirjoitti erään seurakunnan myyneen esi-isien haudat yhdellätoista velkaseteliruplalla. Topelius luonnehti Linnanmäkeä kaupungin äidiksi, jonka hävittäminen oli vastoin neljättä käskyä ja kysyi, olivatko rautatieintoilijat unohtaneet, että esi-isien muiston kunnioittaminen oli kansan itsekunnioituksen osoittaja.[293]

Topelius otti pian kantaa huhuun, jonka mukaan vaasalaiset anoivat lääninkuvernööriltä lupaa soranottoon Korsholman valleilta. Eikö kansa arvostanut isiensä perintöä, hän kysyi. Mikseivät anomuksen tehneet kaivaneet taloudellisista syistä esi-isiensä arkkuja polttopuiksi tai hakeneet kirkkomaalta lannoitetta pelloilleen? Kirjoittaja vetosi paikallisten valistustoimintaan, koska anomukset muinaismuistojen hävittämiseksi olivat häpeäksi yhteisölle.[294]

Linnojen suojelemisesta kehkeytyi 1860-luvulla akuutti kysymys, jossa taloudelliset arvot ja perinnön vaalimisen ja välittämisen arvot olivat ristiriidassa. Linnoja, jotka eivät olleet täysin raunioituneet, käytettiin etupäässä vankiloina ja varastoina. Tätä kritisoitiin ironisesti:

> Vill du – – afbilda Finlands märkvärdigheter i fotografi och äfven sända sådana till expositionen, så har du, att börja med, 'Åbo slott' – numera fånghus, 'Kronoborgs slott' – numera fånghus, 'Savonlinna' – numera fånghus.

---

[287] Aspelin, E. 1891, 12; Wäre 1991, 127; Valkeapää 2000, 140–141.

[288] Tudeer 1892, 507. Tudeerin mielestä Suomen taidehistoriaan kuuluivat ensinnäkin ilmiöt, jotka "eri aikoina ja eri tavoin ovat ilmaisseet Suomen kansan omaa kauneudentarvetta, omaa havaitsemistapaa ja omaa kuvaamiskykyä, – siis alkuperäinen Suomalainen ornamentiikki yhtä hyvin kuin ne taiteilijakyvyt, jotka vuosisatojen kuluessa aika ajoin ovat välähtäneet esiin kansamme keskuudesta". Toisaalta siihen kuuluivat myös "ne taidemuodot, jotka muitten kulttuurivaikutusten kanssa ovat ulkomailta tunkeutuneet meidän maahan ja päässeet siellä käytäntöön, mukaantuen jossakin määrin maamme yksinkertaisten, köyhien olojen mukaan ja vaikuttaen kaiketi puolestaan kansamme esteettiseen käsitystapaan." Tudeer 1892, 505–506.

[289] Valkeapää 2000, 149, 157–158; Häyrynen 2005, erit. 140.

[290] US 16.7.1886.

[291] Kaupunki ei Öhmanin mukaan ansainnut säilyttää nimeään, jos nimen antaja hävitettiin: "Sålunda inträffar det, att då Borgbacken gifvit namn åt staden, den äfven får bidraga till dess uppbyggande, – och den nya stadens invånare torde, sedan allt blifvit platt, ej underlåta att gifva nytt namn åt sin stad". [J. E. Öhman] Borgbacken. Borgå Tidning 27.4.1839. Borgå Tidning 25.2.1843; Härö 1981, 37; Härö 1984, 57.

[292] Soran ottamisen Linnanmäeltä väitettiin tulevan 12 000 ruplaa halvemmaksi kuin sen tuomisen muualta. Aspelin 1942 (1898), 22; Härö 1981, 38.

[293] Nim. Undecumque [Z. Topelius]. HT 8.12.1863.

[294] HT 7.5.1864; Aspelin 1942 (1898), 22; Härö 1981, 38; Lintunen 2007, 15.

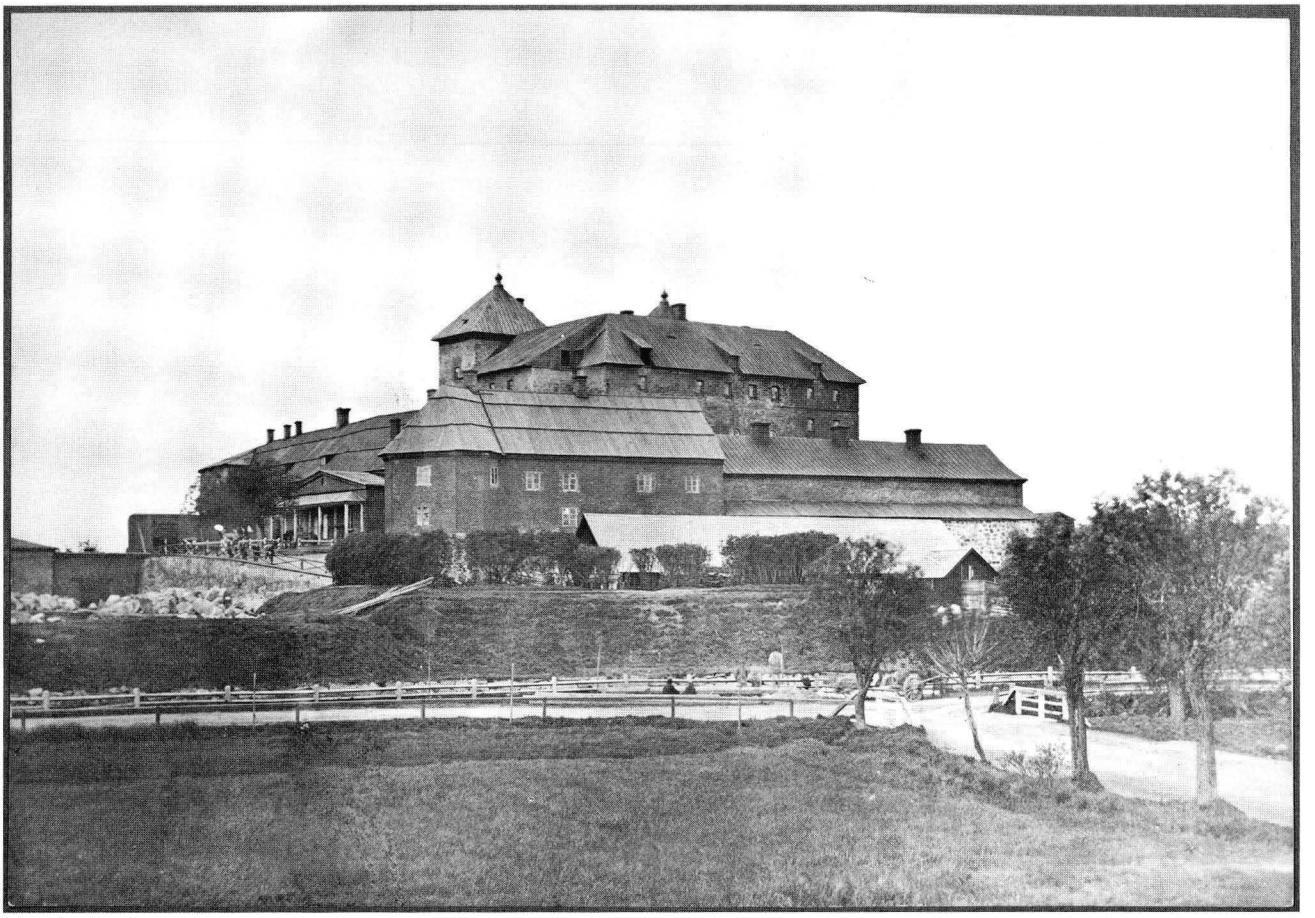

22. Hämeen linna vuonna 1869. Kuva: Museovirasto.

> Engelsmännen skola häruti beundra vår praktiska rigtning.[295]

Linnojen suojelupyrkimykset liittyivät vuosien 1863 ja 1864 valtiopäivillä käsiteltyyn rangaistusjärjestelmän muuttamiseen ja vankilareformiin. Kuoleman-, ruumiin- ja häpeärangaistuksista siirryttiin entistä enemmän vapausrangaistuksiin, mikä merkitsi uusien vankilapaikkojen tarvetta. Säädyt suhtautuivat rangaistusjärjestelmän muuttamiseen myönteisesti. Senaatti antoi toukokuussa 1865 rikoslainopin ja oikeushistorian professori C. G. Ehrströmin (1822–1886) tehtäväksi yhdessä yliopiston sihteerin, hovioikeudenasessori Adolf Grotenfeltin (1828–1892) kanssa perehtyä Suomen vankiloihin ja laatia ehdotus niiden väliaikaisista järjestelyistä uutta rangaistusjärjestelmää varten.[296] Yhdessä Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehdin Ludvig Isak Lindqvistin (1827–1894) kanssa he kiersivät linnoja kesällä 1865 ja tekivät ehdotuksen vankiloiden laajentamiseksi, mikä merkitsi muutoksia useisiin vankilakäytössä olleisiin historiallisiin linnoihin.[297]

Vankilajärjestelyjä koskeneet huhut johtivat keskusteluun esimerkiksi Viipurin ja Hämeen linnojen tulevaisuudesta.[298] Hämeen linna oli muutettu kokonaan vankilakäyttöön 1830-luvulla.[299] Vankilareformiin liittyen linnan viereen ehdotettiin erillistä vankilarakennusta, johon L. I. Lindqvist laati piirustukset. Suunnitelman valmistuminen joulukuussa 1868 johti seuraavana keväänä vilkkaaseen keskusteluun Hämeen linnan valleista. Arkkitehti Lindqvist pyysi Historialliselta Osakunnalta lausuntoa ulkovallien ja vallihautojen muinaistieteellisestä arvosta. Ne aiottiin purkaa ja tasoittaa uuden vankilan johdosta. Enemmistö osakun-

[295] Nim. Skr. Papperslyktan 1.7.1861.

[296] Virtanen 1958, 1–2. Adolf Grotenfelt kuului Jac. Ahrenbergin äidin Mathilda Ahrenbergin tuttavapiiriin. Ahrenberg 1909, 7; Ahrenberg 1965, 344.

[297] *Underdånig berättelse om tillståndet i Finlands fängelser* 1866.

[298] Lehdistössä kirjoitettiin kesällä 1867 skandaalinkäryisesti vankilareformin seurauksista: Hämeen, Viipurin, Käkisalmen ja Savonlinnat kokisivat pian suuria muutoksia. Ilmarinen 26.7.1867; ÅU 1.8.1867; Suomalainen Wirallinen Lehti 2.8.1867. Ks. luku III.1.2.

[299] Härö 1987, 29, 31; Lilius 2004, 274–279; Stenius 1973, 21–22.

nan jäsenistä vastusti vallien hävittämistä.[300] Heidän mukaansa vallit eivät ehkä olleet keskiaikaisia, mutta ne osoittivat melko tarkasti "Birger-jaarlin linnan piirialan". Vähemmistön mielestä linnan käyttö hyödylliseen tarkoitukseen oli paras tae sen säilymiselle, eivätkä keskiaikaa myöhemmin rakennetut vallit olleet välttämättä säilyttämisen arvoisia.[301]

Hämeen linnan valleista käydyn keskustelun yhteydessä Topelius toisti moneen otteeseen ajatuksen vanhojen rakennusmuistomerkin pyhyydestä ja säilyttämisen velvollisuudesta.[302] Hän ihmetteli, että Hämeen linnan ajateltiin säilyvän, "vaikka sen laadullisin omituisuus, nuo lajissaan ainoat jäljellä oleva vallit ja haudat, heitettäisiin hävityksen valtaan". Hän vastusti jyrkästi lisärakennuksen rakentamista, koska silloin linna muuttuisi "tuntemattomaksi". Hän myös kummasteli osakunnan vähemmistön ajatusta, että hävityksen voisi korvata valokuvin. Tämä ajattelu oli Topeliuksen mukaan vaarallista; se "veisi siihen, että valokuvituksellinen albumi olisi samanarvoinen, kun kalliimmat muinais-jäännökset ja tekisi kaiken vaivan niiden säilyttämisestä turhaksi". Topelius vertasi tapausta ihmishenkeen, joka voitaisiin lyödä kuoliaaksi sillä perusteella, että hänet oli valokuvin tallennettu.[303]

Osakunnan vähemmistöön kuuluneen S. G. Elmgrenin (1817–1897) mielestä vain alkuperäinen, keskiaikainen linna oli suojelemisen arvoinen, ja rakennuksen arvo historiallisena monumenttina perustui siihen liittyneille historiallisille tapahtumille. Hänen mielestään liian ehdottoman kannan ottaminen oli vahingollista, koska se saattoi johtaa päättäjien ja yleisön välinpitämättömyyteen historiantutkijoiden näkemyksiä ja toiveita kohtaan. Hän lisäsi: "Selvää on, että ennen tai myöhemmin joku aika tulee, jolloin vanhan täytyy siirtyä uuden tieltä. Historianharrastajan tehtävä tämmöisissä tapauksissa ei ole mikään muu, kuin sitä ennen mieleen kiinnittää vanhan muistoa, jos se ansaitsee säilyttämistä."[304]

Sanomalehdessä nimimerkki Hämäläinen puolusti valleja, vaikka ne eivät olisikaan olleet keskiaikaisia:

> En woi ymmärtää – – miksi ei linnoituskehä linnan ympärillä, mitkä ehkä nykyisempi sotataito on keksinyt Hämeen turwaksi, olisi muistoissamme wähemmän kallis kuin pesälinna itse – –. Wai kokottaisiko alaston linna, linnoitusten rewittyä, kauniimmalta kuin höyhennetty kana wanajan rannalla? Suomessa on jo ennestään alastomia linnoja; eikö tuota lisärakennusta saattaisi niiden ääreen sowittaa taikka jos sitä wälttämättömästi Hämeesen waaditaan, eikö Hämeessä ole kyllä kankaita, Hämeenlinnan likelläkin, joiden sowittamiseen tuskin äyriäkään tarwittaisi?[305]

Senaatti hyväksyi lopulta uudisrakennussuunnitelman, osa Hämeen linnan valleista purettiin ja vesihauta täytettiin terveyssyihin vedoten.[306]

Hämeen linnan vallien purkamisesta käyty keskustelu osoitti, että Historiallinen Osakunta ei ollut yksimielinen suojelukysymyksissä. Muinaismuistojen suojelun hallinnon järjestäminen oli vuoden 1867 valtiopäivien jälkeen kariutunut. Jonkin aikaa Hämeen linnasta käydyn keskustelun jälkeen Emil Nervander ja J. R. Aspelin perustivat ystävineen Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Ruotsin mallin mukaan.[307] Tarve organisoituneelle keräys-, tutkimus- ja suojelutoiminnalle koettiin ilmeisesti voimakkaana juuri tuolloin.

J. R. Aspelin toimi aktiivisesti Hämeen linnan vallien säilyttämisen puolesta, osallistui linnan tulevaisuudesta käytyyn keskusteluun ja laati sen rakennushistoriasta tutkimuksen, jota ei kuitenkaan julkaistu.[308]

---

[300] Enemmistön muodostivat Z. Topelius, K. A. Bomansson, K. F. Ignatius, A. Boehm ja J. R. Aspelin. Enemmistö perusteli kantaansa seuraavasti: "Ulkovarustuksensa puolesta on Hämeenlinna laadussaan ainoa enää jäljellä oleva Suomen keski-aikuisista linnoista; tuon ulkopukunsa riistämisellä kadottaisi siis, Osakunnan mielestä, sekä linna laadunmukaisimmat tuntomerkkinsä, että maamme erään muinaisjäännöksen, johon muisto kristin-uskon ensimäisistä taisteluista ja voitoista Hämeenmaassa välttämättömästi sitoutuu." HO:n pöytäkirja 11.3.1869. HArk III, 148–149; US 5.4.1869; Suomalainen Wirallinen Lehti 8.4.1869. Ks. myös Härö 1981, 60–61.

[301] Vähemmistöön kuuluivat M. Akiander, S. G. Elmgren, assessori Rabbe ja Yrjö Koskinen. HArk III, 149–150.

[302] Zacharias Topelius: Skola Finlands fornminnen vårdas eller förstöras? HD 13.2.1869. Hämeen linnan valleista käydystä keskustelusta keväällä 1869 Aspelin 1942 (1898), 23; Härö 1981, 57–61; Härö 1984, 57–58.

[303] HO:n pöytäkirja 1.4.1869. HArk III, 151–152. Valokuvauksesta Hämeen linnan valleihin liittyvissä puheenvuoroissa Kukkonen 1982, 9. Kiitän Kati Lintosta ystävällisestä tiedonannosta koskien artikkelia.

[304] Elmgren selitti käsitystään seuraavasti: "Birger'in vanhan linnan arvo vähentyy varsin paljon, jos vallit päätetään 'sen laadullisimmaksi omaisuudeksi'; päinvastoin ne eivät ensinkään kuulu Birger'in linnaan, vaan ovat ihan uutta lisää ja jotenkin tavallista muotoa, joka enemmin erehdyttää kuin valaisee, kun tahdotaan linnan alkuperäistä ulkonäkyä tiedustaa. – – Nämä vallit eivät siis ole mitään 'jälleen-saamatonta kansallis-omaisuutta', koska niihin ei ole liittynyt melkein mitään historiallisia muistoja. Ne eivät ole kestäneet ainoatakaan todentekoista piiritystä taikka muutoin olleet minkään historiallisesti merkillisen tapauksen näyttö-paikkana." HO:n pöytäkirja 1.4.1869. HArk III, 152–153.

[305] Nim. Hämäläinen. US 8.4.1869.

[306] Stenius 1973, 27; Härö 1984, 58. Hämeen linnan valleista käyty keskustelu jatkui 1870-luvulla koskemaan muidenkin vallin osien purkamista.

[307] Ruotsin Muinaismuistoyhdistys perustettiin vuonna 1869. J. R. Aspelin oli tuolloin tiiviissä yhteydessä Ruotsin johtavien arkeologien Hans Hildebrandin ja Oscar Monteliuksen kanssa. Tallgren 1944, 71, 73–74.

[308] J. R. Aspelin: I en fråga om Tawastehus slott. Morgonbladet 23.7.1874; Härö 1981, 58–59, 61; Käsikirjoitus [J. R. Aspelin] Anteckningar rörande Tavastehus slott. Kiitän Knut Drakea J. R. Aspelinin käsikirjoitusta koskevista tiedoista ja sen osittaisesta kopioimisesta käyttööni. Sittemmin Julius Ailio käytti käsikirjoitusta omassa Hämeen linnan tutkimuksessaan. Aspelinin Hämeen linnan tutkimuksesta Drake 1968, 17; Ringbom 1986, 42.

Hän aloitti 1860-luvun lopulla uransa muinaistutkijana julkaisten tutkimuksen koti- ja koulukaupunkinsa Vaasan tärkeimmästä keskiaikaisesta monumentista Korsholman linnasta, ja samalla koko alueesta.[309] Aspelinin linnoja koskeneet tutkimukset liittyivät rakennusten puolustamiseen niiden hävittämistä vastaan, niiden korjauksiin tai restaurointiin. Hän laati tutkimuksia, jotta kohteiden historia ja arvo tulisi paremmin tunnetuksi, jotta niitä ei tietämättömyyden vuoksi hävitettäisi ja jotta korjaukset ja restauroinnit perustuisivat tutkittuun tietoon kohteiden historiasta. Jos rakennusten hävittämistä ei voinut estää, hän pyrki edistämään tutkimuksia ennen kohteiden purkamista.

Suomen historiallisten linnojen historia ja rakennushistoria kiinnostivat J. R. Aspelinia, ja uutterana tiedeja hallintomiehenä hänen panoksensa niiden suojelijana oli merkittävä siitä huolimatta, että hänen keskeisin tutkimusintressinsä suuntautui ”Suomen suvun” oman kulttuurin ja juurien etsimiseen esihistorialliselta ajalta. Kirjeessään morsiamelleen Anna Nielsenille hän kirjoitti vuonna 1871, että hänen muinaistutkimustensa tarkoituksena oli osoittaa, että suomalaisilla oli ennen kristinuskon tuloa oma, kunnioituksen arvoinen kulttuurinsa. Aspelinin tavoitteena oli 1870-luvun alkuvuosista lähtien suomalais-ugrilaisen kansallismuseon perustaminen Helsinkiin.[310]

Linnojen suojeluvaatimukset olivat reaktio niiden hävittämiselle tai muokkaamiselle taloudellisissa tarkoituksissa. Tuhoutumisen uhka johti kohteiden dokumentointiin ja julkiseen keskusteluun niiden arvosta, suojelemisesta ja kunnostamisesta. Näin kävi lähes jokaisen linnan kohdalla, ja myös poikkeuksellisen juhlitussa Olavinlinnassa.

2.2 Olavinlinnan *exemplum*

Quintilianus määritteli teoksessaan *Institutio oratoria* käsitteen *exemplum* historiallista tai kuviteltua tapahtumaa koskevaksi kertomukseksi tai maininnaksi, joka oli hyödyllinen pyrittäessä saamaan kuulijat vakuuttuneiksi ajetusta asiasta.[311] Se sisälsi moraalisen kehotuksen toimia tietyllä tavalla.[312] Suomen linnojen tulevaisuudesta käydyssä keskustelussa ja päättäjiin vedottaessa Olavinlinnan kunnostamista käytettiin 1870-luvulta lähtien moraalia ja hyvettä opettavana, seurattavana esimerkkinä; se oli eräänlainen rakennusperinnön vaalimisen *exemplum*. Linnan kunnostaminen tarjosi tavoiteltavan mallin, toimintatavan koskien muita samankaltaisia kohteita ja moraalisen esimerkin toimijoille, joita kehotettiin vaalimaan muita kohteita samoin kuin Olavinlinnaa.

Olavinlinna täytti ihanteellisen historiallisen monumentin vaatimukset. Torneineen ja harmaakivimuureineen se sopi kaunokirjallisuudesta tuttuun keskiaikaisen linnan mielikuvaan. Pienellä kalliosaarella kohonnut, virran ympäröimä linna oli poikkeuksellinen Suomen linnojen joukossa. Se oli kuin tarjottimelle asetettu, muusta rakennuskannasta irrallinen monumentti aikakauden ihanteiden mukaisesti. Se sijaitsi sopivasti suomalaisuuden syvimmäksi symboliksi koetussa sisämaajärvimaisemassa, jota pilkkoivat dramaattiset rantakalliot ja lempeäilmeiset metsäiset saaret. Pittoreski historiallinen monumentti oli osa kansalliseksi koettua maisemaa.

Tulipaloissa 1860-luvun lopussa vaurioitunut Olavinlinna kunnostettiin seuraavan vuosikymmenen kuluessa edustavaksi nähtävyydeksi ja kansalliseksi monumentiksi Suomen valtion varoin.[313] J. R. Aspelinilla oli merkittävä rooli linnan kunnostamisessa: hän kirjoitti linnan rakennushistorian ja vaikutti suunnitelmaan, jonka laati Mikkelin lääninarkkitehti Constantin Kiseleff (1834–1888). Olavinlinnan kunnostaminen ja Aspelinin toiminta linnan hyväksi on perusteltua nähdä niitä uhkia vasten, joita linnaan tuolloin kohdistui. Tulipalojen jälkeen Yleisten rakennusten ylihallitus esitti, että jos linnaan ei tulisi hyödyllistä käyttöä, vain sen vanhimmat osat, eli osat joilla katsottiin olleen muinaismuistoarvoa, katettaisiin pysyvästi. Mikkelin lääninkuvernööri puolusti esitystä, jos linnaan ei sijoitettaisi vankilaa.[314]

Senaatti tilasi linnan eri rakennusosien iästä ja arvosta Valtionarkiston asiakirjoihin perustuneen selvityksen, jonka laati kyseisen arkiston silloinen amanuenssi, maisteri J. R. Aspelin. Kommentoiden Yleisten rakennusten ylihallitusten näkemyksiä linnan eriaikaisten rakennusosien erilaisista arvoista ja suojelutarpeesta Aspelin argumentoi, että myös keskiaikaa myöhemmin rakennetut osat olivat säilyttämisen arvoisia. Hän piti linnaa lähes kokonaisuudessaan arvokkaana materiaalina muinaistutkijoille. Se tarjosi esityksen linnoitusrakentamisen historiasta.[315]

---

[309] Aspelin 1869. Tutkimuksen pääpaino ei ollut kuitenkaan rakennuksessa, vaan alueen historiassa ja erityisesti asutushistoriassa. Ks. Härö 1998, 119–122; Ringbom 1986, 40; Lintunen 2007, 24–25, 46.

[310] Lintunen 2007, 46; Salminen 2003, 57, 63–65, 186.

[311] ”quod proprie vocamus exemplum, id est rei gestae aut ut gestae utilis ad persuadendum id quod intenderis commemoratio.” Viljamaa 2001, 23.

[312] *Exemplum*-käsitteestä ja sen soveltamisesta esim. Delblanc 1965; Kanerva 1998.

[313] Olavinlinnan kunnostamisen kustannukset olivat 30 407 silloista markkaa. Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, anomusmietintö n:o 9, 9.

[314] Sinisalo 1986, 100.

[315] ”Tuskimpa mikään meidän keskiajan linnoista lienee meidän aikoihin asti niin hyvin säilynyt, kuin Savonlinna. Muinaistutkijalle tarjoo se mitä hauskimman alan linnoitustaidon kannan tutkimiseksi keskiajan loppupuolella. – – Sen ohessa linna useissa kohdin antaa aihetta vertailemaan linnoitustaidon kehittymistä myöhempinä aikoina. – – Olisi väärin pitää Savonlinnaa ainoastaan keskiaikuisena linnana, koska niitä osia siinä ei ole monta, jotka ovat säilyneet puhtaassa kes-

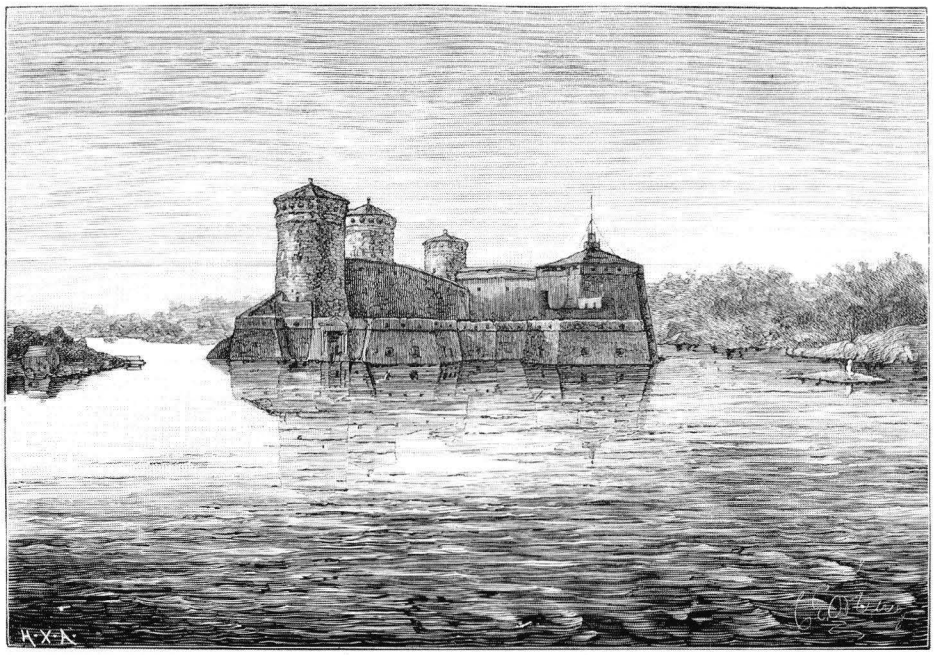

Olofsborg från Uuransaari. — Savonlinna Uuransaaresta.

23. Olavinlinna. Kuva: Aspelin 1886.

Olavinlinnasta muokattiin Aspelinin ansiosta sen 400-vuotisen rakennushistorian muistomerkki. Joitakin venäläisaikaisia lisäyksiä poistettiin, joten linna osittain palautettiin aikaisempaan, vaikkakaan ei minkään tietyn aikakauden asuun. Antero Sinisalo on luonnehtinut toimenpiteitä Suomen ensimmäiseksi linnan ja ylipäätään rakennusmuistomerkin korjaukseksi, "jossa antikvaarisille ja rakennushistoriallisille kysymyksille oli annettu keskeinen asema."[316]

Aspelinin näkemys linnasta oman historiansa ja linnoitusarkkitehtuurin historian ilmentäjänä kytkeytyy ajatukseen vanhasta rakennuksesta ajan kulumisen esittäjänä. Historia on rakennuksessa läsnä sellaisenaan.[317] Aspelinille rakennus näyttäytyi etupäässä tutkimusmateriaalina, lähteenä tietoon menneisyydestä. Samanaikaisesti hän kiinnitti paljon huomiota vierailijoiden kokemukseen ja ehdotti rakennuksen kaunistamista istutuksin. Hän pyrki avaamaan yleisölle tilat, joista oli kaunein näköala. Tavoitteena oli lisätä kohteen arvostusta laajan yleisön keskuudessa ja turvata siten sen säilyminen.

Kunnostetun Olavinlinnan 400-vuotisjuhlia vietettiin patrioottisella paatoksella kesällä 1875. Juhlahumussa linnaan kohdistettiin voimakkaita isänmaallisia tunteita, ylistettiin paitsi linnaa maisemassa, myös rohkeaa suomalaista kansaa, joka taisteli itäistä vihollista vastaan länsimaisen sivistyksen itäisimmällä rajalla. Linna esitettiin vertauskuvallisena isänmaan puolustustahdon ilmentymänä.[318]

Professori August Ahlqvistin (1826–1889) juhlissa esittämä puhe aktivoi jo aikaisemmin alkaneen julkisen väittelyn suomalaisten mahdollisesta kiitollisuudenvelasta ruotsalaisille. Ahlqvist korosti Ruotsin ajan merkitystä Suomelle ja suomalaisten kiitollisuudenvelkaa ruotsalaisille länsimaisen sivistyksen levittämisestä. Hän vetosi suomalaisten yhtenäisyyteen ja kehotti tappamaan "eripuraisuuden käärmeen", joka oli "ru-

---

kiajan asussa. Savonlinnaa tulee katsoa historialliseksi rajalinnaksi, joka rakennustavassaan asian tuntevalle kuvailee 400-vuotista historiaansa." Aspelinin selvitys julkaistiin vasta vuonna 1886. Aspelin 1886, 60–61.

[316] Sinisalo 1986, 107. Oliko kyseessä restaurointi, riippuu määritelmästä, joka termille halutaan antaa. Olavinlinnasta 1800-luvun loppupuolella Saarenheimo 1963, 467–472; Vehviläinen 1978, 135–141; Sinisalo 1972, 51–55; Sinisalo 1986, 95–123; Pohjolan-Pirhonen 1973, 810–814, 824–826; Härö 1984, 58–59.

[317] Tämä on mielestäni rinnastettavissa Victor Hugon ajatuksiin, joita Delphine Gleizes ja Chantal Brière ovat kuvanneet seuraavasti: "Restaurer la lisibilité d'un monument vise donc avant tout à lui redonner son intégrité organique. Mais c'est également chercher à restituer ou à préserver la densité historique de l'édifice. Le monument est du temps pétrifié, stratifié. Hugo n'a cessé de l'affirmer au fil de ses articles et de ses interventions, la restauration ne doit pas être un effacement, mais bien la résurrection du temps matérialisé dans l'épaisseur des pierres." Gleizes & Brière 2003, 36.

[318] Juhlissa luetussa Zacharias Topeliuksen kirjoittamassa Muinaismuistoyhdistyksen adressissa linna esitettiin seuraavasti: "Måtte dessa gamla, blodiga murar och torn – – länge qwarstå för många efterkommande slägten såsom wittnen om framfarna tider och folkets kamp för frihet och fädernesland. Måtte Sawolaks och Nyslott beständigt finna i dem ett föredöme för fosterlandskärleken, en maning till medborgerliga dygder, och blomstra kring dem i lycka och wälgång! Lefwe fädernes minne ständigt i ära hos Finlands trofasta folk!» Adress från finska fornminnesföreningen till Nyslotts stad och bestyrelsen för sekularfesten den 29. Juli 1875. Hbl 5.8.1875.

wennut kansamme sydäntä jäytämään".[319] Yrjö Koskinen hyökkäsi ajatusta vastaan, ja asiasta kehkeytyi polemiikki, joka osaltaan johti suomalaisen puolueen hajaantumiseen.[320] Olavinlinnan 400-vuotisjuhlan järjestäjät eivät onnistuneet yhdistämään eripuraista kansaa.

Östra Nyland -sanomalehdessä julkaistiin tammikuussa 1882 anonyymi artikkeli *Hägn för våra forminnen*. Artikkelin kirjoittaja oli todennäköisesti vapaaherra, Sarvilahden kartanon omistaja Viktor Magnus von Born.[321] Muinaismuistoyhdistykseen ja yliopiston etnografiseen museoon viitaten kirjoittaja valitti, että ne liian yksiviivaisesti ajoivat maan suomalaisväestön asiaa unohtaen ruotsalaisen perinnön ja kiinteiden muinaisjäännösten hoidon. Kiinteät muinaisjäännökset, joilla kirjoittaja ilmeisesti viittasi lähinnä linnoihin, olivat kansan kallein omaisuus (*de dyrbaraste vi ega*), mutta vailla huolenpitoa.[322]

Kirjoittaja esitti Olavinlinnan tavoiteltavana, moraalisena esimerkkinä muiden rakennusmuistomerkkien kunnostamiselle. Se tarjosi myös loisteliaan mallin isänmaallisille juhlaseremonioille:

> Och dock hafwa wi i restaureringen af Olofsborgs gamla fäste wid Nyslott en den wackraste bild af hwad wi *kunde* ega på många af wåra historiska platser, likasom äfwen den derstädes år 1875 firade 400-årsfesten säkert qwarlemnat ett oförgätligt minne i denna del af landet och hos alla de landsmän fjerran ifrån, som deltogo i densamma. Skall då aldrig den dag gry, då vi skola kunna värdigt fira återupprättandet af Åbo slott och Wiborgs slott, andra att förtiga?[323]

Kirjoituksessa esitettiin painokas toivomus Turun ja Viipurin linnojen restauroimiseksi ja kehotettiin turkulaisia ja viipurilaisia anomaan saman kevään valtiopäivillä linnojensa restaurointia. Samalla kirjoittaja antoi ymmärtää, että anomukset saisivat kannatusta yli puoluerajojen.[324] Sana artikkelista levisi nopeasti, ja viipurilais- ja turkulaispäättäjät tarttuivat siinä esitettyyn kehotukseen.[325]

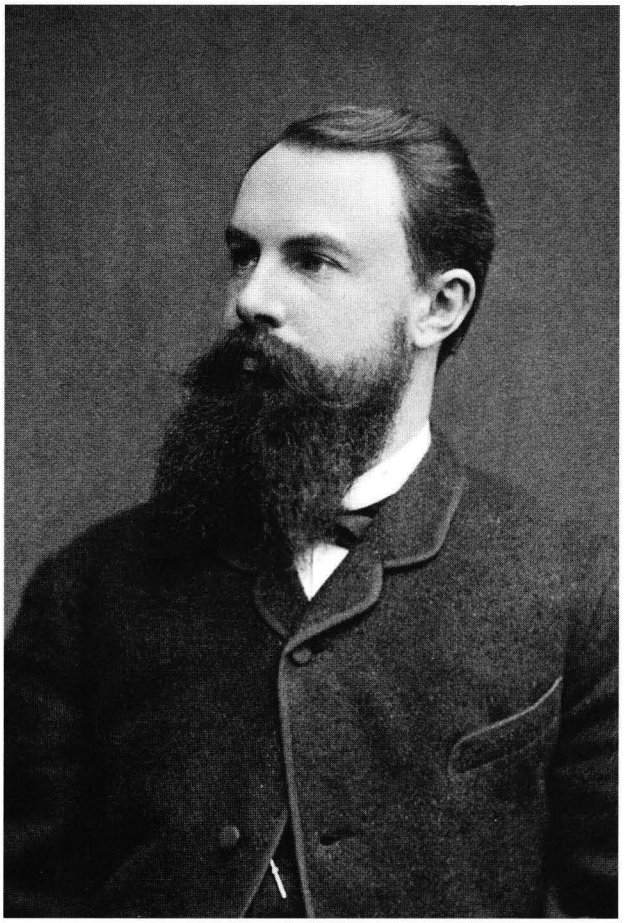

24. Viktor Magnus von Born 1880-luvulla. Valok. Gösta Florman, Tukholma. Kuva: Museovirasto.

Lukuisissa sanomalehtikirjoituksissa vedottiin 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä Olavinlinnan esimerkillisyyteen. Se tarjosi sekä esteettisen että moraalisen mallin, jota muissa kohteissa tuli tavoitella myös siksi, että linnan kunnostaminen oli kustannettu valtion yleisistä varoista. Kirjoitusten tavoitteena oli saada päättäjät vakuutetuksi siitä, että oli kansakunnan

---

[319] Ahlqvistin puhetta referoitiin laajasti lehdistössä, esim. Suomalainen Wirallinen Lehti 3.8.1875 ja 5.8.1875.

[320] Tulkintoja Olavinlinnan 400-vuotisjuhlista ja Ahlqvistin puheen seurauksista Lounasmaa 1910, 167–191; Pohjolan-Pirhonen 1973, 827–831; Vehviläinen 1978, 403–406; Klinge 1968, 37–38; Engman 2009, 267–269.

[321] Vaikutusvaltainen valtiopäiväaktiivi, lehden perustaja ja omistaja V. M. von Born kirjoitti lehteensä aktiivisesti ilman signeerauksia. Estlander 1931, 108–113. Thomas Westerbomin sanoin "Jorden, hemmet och hembygden, familjen, ätten och ståndet, traditionen, historien och rätten – allt det som han fått i arv av tidigare generationer – utgjorde grunden för hans tanke och gärning." Westerbom 2006, 31.

[322] ÖN 11.1.1882.

[323] Ibidem.

[324] "Det torde icke vara för djerft, att hoppas, det frågorna om Åbo och Wiborgs slotts framtida öden åtminstone på petitionsväg, skola komma att underställas landets nu sammanträdande ständer, hvilka på detta historiska område säkert skulle beredas en ljuf svalka i dagens häftiga partibrytningar och kunna förena sig om ett kraftigt och offervilligt ingripande. Det allmänna intresset en gång väckt, och säkert skall ännu, genom af fackmän utförda undersökningar af dessa åldriga borgar samt med tillhjelp af äldre personers utsagor och gamla anteckningar, åtminstone mången slöja, som omger deras historia kunna lyftas, äfven om tiden för ett fullständigt återupprättande ännu icke vore kommen; och att vi icke sakna personer med håg och förmåga på dessa forskningsområden, derom vittna bland annat den förlidet år af herr Reinhold Hausen utgifna historisk-arkeologiska beskrifningen öfver Kuustö slott – hvars fortsättning med intresse afvaktas på alla håll, der vår forntid hålles i ära." ÖN 11.1.1882.

[325] Artikkelista kerrottiin ja sitä referoitiin mm. Helsingfors-lehdessä 14.1.1882.

yhteinen asia ja velvollisuus huolehtia ”isien perinnöstä”.

2.3 Linnojen kunnostamisen ohjelma

Östra Nyland -sanomalehdessä julkaistua artikkelia seuraten kevään 1882 valtiopäiville jätettiin porvarissäädyn käsiteltäväksi kolme linnojen kunnostamista koskevaa anomusehdotusta. Turun linnaa koskeneen anomuksen oli allekirjoittanut valtiopäiväedustaja Ernst Rönnbäck (1838–1893), joka kuului Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnan verkostoihin.[326] Hän esitti ”Suomenmaan vanhimman historiallisen muinaisjäännöksen” ja erityisesti päälinnan eli ”rakennustaiteellisessakin suhteessa tärkeämmän osan” kunnostamista viljavarastosta yleisölle avoimeksi Turun kaupungin historialliseksi museoksi.[327] Anomuksen takana olivat vastaperustetun, esilinnassa sijainneen Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnan visiot museon tulevaisuudesta. Heidän päämääränään oli saada koko linna museon käyttöön.

Ehdotuksen Viipurin linnan korjaamiseksi olivat allekirjoittaneet kulttuuriasioissa aktiiviset viipurilaiset valtiopäiväedustajat Ludvig Clouberg (1842–1906) ja Walter Hoving (1841–1918). Heidän mukaansa Viipurin linna oli kulkemassa kohti tuhoaan, ellei sitä pian korjattaisi.[328] Linna oli Venäjän sotilashallinnon omaisuutta, ja Clouberg ja Hoving katsoivat olevan ”maan arvon mukaista”, että sen omistusoikeus hankittaisiin venäläisiltä suomalaisille. Anomuksen mukaan venäläiset viranomaiset olivat korvausta vastaan siihen valmiit. Rakennus täyttäisi kuusisataa vuotta vuonna 1893, ja anomuksen laatijat esittivät, että sitä ennen Suomen hallitus lunastaisi koko saaren ja kustantaisi linnan korjauksen yleisistä varoista.[329]

Edellisten lisäksi esitettiin vastaava anomus koskien ”karjalaisten linnaa” Käkisalmessa. Käkisalmen linnaa koskeva anomus on tulkittavissa oireeksi kielipoliittisista asetelmista ja fennomaaniseksi vastineeksi ”ruotsalaisen” perinnön puolustamishankkeelle. Sen oli allekirjoittanut Käkisalmen kaupungin edustajan ominaisuudessa Karl Ferdinand Ignatius (1837–1909). Hän ehdotti kaupunkilaisille rakkaan linnan korjaamista edellyttäen, ettei se tulisi kalliiksi. Lisäksi hän ehdotti kunnostetun rakennuksen muuttamista alueen historialliseksi museoksi.[330]

Turun linnaa koskevassa anomuksessa rakennus esitettiin historian suurmiesten (Juhana-herttua, Klaus Fleming, Pietari Brahe) toiminnan kulisseina, Viipurin linna puolestaan Suomen turvana ja varustuksena itää vastaan. Käkisalmen linnasta kerrottiin Suomen kansan vanhimman historian muistomerkkinä ja karjalaisena linnoituksena. Ignatius esitti sen eräänlaisena Suomen symbolina, puhtaan suomalaisen suvun (karjalaisten) varustuksena, joka urhoollisesti oli taistellut sekä lännestä että idästä saapunutta vihollista vastaan.[331]

Asiaa valmistellut valiokunta selvitti tietoja kustakin kohteesta. Sen mukaan monia Suomen tärkeimpiä linnoja uhkasi ”pikainen ja täydellinen häviö”. Yksimielisesti valiokunta kannatti yleisten varojen käyttä-

---

[326] Museon johtokunnan jäsenet olivat suostutelleet valtiopäiväedustajaa sen kirjoittamiseen, eikä Rönnbäck ollut asiassa aktiivinen aloitteentekijä. Kts. luku IV.2.1. Teksti julkaistu kokonaisuudessaan Aarnipuu 2008, liite 2. Hän keskittyy tekstin kerronnan analysoimiseen ilman kontekstualisointia. Aarnipuu 2008, 77–78.

[327] Suomen kielelle käännetystä anomuksesta ilmenee, että ruotsin termille *pietet* ei löytynyt osuvaa suomenkielistä vastinetta: ”Jyväin täytyy väistyä hellien tunteiden tieltä (alkukielisessä tekstissä: spanmålen måste vika för pietetens kraft) ja tuon entisen kuntoonsa pantavan vanhan linnan pitää saada avata ovensa ei ainoastaan kuluneiden vuosisatojen varjoille, mutta myöskin niille muistomerkeille, joita vähitellen tulvailee vastaperustettuun ’Turun kaupungin historialliseen museoon’, jonka kokoelmia nykyään säilytetään linnan nuoremmassa osassa, mutta epäilemättä vastaisuudessa tulevat olemaan tuon uuteen kuntoon saadun vanhan linnan parhaina kaunistuksina.” Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Anomusmietintö n:o 9, 1–2.

[328] ”Yksi Suomen vanhimpia ja kauneimpia muinaismuistoja, Torkel Knuutinpojan uljas linna, kulkee suurilla ja vakavilla askelilla hävitystänsä kohti, jos ei pikaista ja voimakasta tukea tuoda sen horjuville muureille. Jo kauan on suurempi osa linnan sisuksesta ollut raunioina: mutta linnan torni ja ulkopuoliset muurit ovat tähän saakka kestäneet vuosisatojen hävittävää vaikutusta. Nyt näyttää kuitenkin niidenkin voima murtuneen ja vuosi vuodelta etenee hävitys yhä rivakkaammin. Saako se häiritsemättä kestää ja tämä vanhimman historiamme kunnianarvoisa todistaja murskaksi musertua, vai voiko Torkkelin linna, kun se kohta kertoo kuudesta kuluneesta vuosisadasta, myöskin turvallisemmin katsoa tulevia vuosisatoja kohti?” Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Anomusmietintö n:o 9, 2.

[329] Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Anomusmietintö n:o 9, 2–3.

[330] Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Anomusmietintö n:o 9, 4. K. F. Ignatius kuului valtiopäivillä porvarissäädyn suomenmieliseen vähemmistöön ja nousi vuonna 1885 senaattoriksi toisena Suomalaisen puolueen edustajana. Ignatius oli tuolloin Muinaismuistoyhdistyksen puheenjohtaja (1875–1885). Luther 2000 verkkojulkaisu.

[331] ”Niiden harvojen muinaisjäännösten joukossa, jotka ovat säilyneet muistomerkkeinä Suomen kansan vanhimmasta historiasta, on Käkisalmen vanha linna epäilemättä kaikkein merkillisimpiä. Sen synty katoaa vuosisatojen yöhön. Se oli jo olemassa silloin, kun Ruotsalaiset ja Venäläiset ensi kerran Torkel Knuutinpojan aikoina vihollisina toistensa kohtasivat näillä seuduilla, ja näyttää sentähden aivan todenmukaisesti olevan Karjalaisten rakentama, johon ei ainoastaan sen puhdas suomalainen, vaikka ruotsalaisessa muodossaan vääristelty nimi, vaan myös sen vanha venäläinenkin nimitys, Korelogorod, viittaa. Monta kunniarikasta, isänmaantuntoon mahtavasti vaikuttavaa muistoa liittyy sen vanhoihin muureihin, joiden yli – – kuluneina vuosisatoina hyökylaineet vuorotellen vastaisilta ilmansuunnilta tulvailivat.” Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Anomusmietintö n:o 9, 3.

mistä sekä kiireellisiin korjauksiin, joilla linnojen tuhoutuminen estettäisiin, että ”laveampiin uudistustöihin”. Korjaukset oli kuitenkin ulotettava myös muihin kuin anomuksessa esitettyihin linnoihin. Vaikka historiallisten monumenttien säilyttäminen oli kansakunnan kunnia-asia, valtio ei valiokunnan mukaan ollut yksin niistä vastuussa, vaan kuntien oli osallistuttava kustannuksiin. Pieni enemmistö oli lisäksi sitä mieltä, että esitykset korjauksista oli aikanaan annettava säätyjen käsiteltäväksi.[332]

Valiokunta esitti, että säädyt anoisivat keisarilta käskyä ryhtyä tehokkaisiin toimiin Suomen ”muinaislinnojen” suojelemiseksi ja kaikkien niiden toimien estämiseksi, jotka tavalla tai toisella olivat haitaksi niiden korjauksille. Lisäksi se kehotti anomaan keisarilta asiantuntijoiden valmistamaa esitystä etenkin Viipurin, Turun ja Käkisalmen linnojen ”laveammasta korjauksesta” (*omfattande restaurering*).[333] Päämääränä oli näiden kolmen linnan restaurointi. Muut linnat oli tarkoitus suojata enemmältä rappeutumiselta.

Porvarissäädyn istunnossa valiokunnan ehdotuksesta keskusteltiin melko vilkkaasti. Edustaja A. J. Malmgrenin mielestä kolmen linnan restauroinnin anominen ei ollut tarpeen, koska tuleva Muinaistieteellinen toimikunta tulisi joka tapauksessa huolehtimaan niistä. Enemmistö kannatti anomusta, jotta toimenpiteet joskus todella toteutettaisiin. Äänestyksen jälkeen porvarissääty hyväksyi myös anomuksen osan, jonka mukaan restauroinneista jätettäisiin esitys säädyille. Porvarissääty piti tärkeänä, että säädyt pystyivät valvomaan valtion menoja.[334]

Toisin kuin pappissääty, joka hyväksyi esityksen ilman keskustelua,[335] talonpoikaissäädyssä asiasta esitettiin erilaisia näkemyksiä. Linnojen kunnostamista pidettiin sinänsä kannatettavana, mutta liian kalliina. Talonpoikien edustajat epäilivät säätyjen asiantuntemusta päättää kunkin kohteen suunnitelmista ja ihmettelivät vain kolmen linnan ”korjausta”, vaikka muitakin korjauksen arvoisia kohteita löytyi. ”Tällainen osittain tapahtuva korjaus voisi kansan enemmistössä herättää ainoastaan mielikarvautta ja harmia”, totesi edustaja Heikura. Ehdotusta puoltava edustaja Sahlgren kiinnitti huomiota työllisyysvaikutuksiin ja ehdotti, että ”hallituksen sopisi hätävuosina toimittaa köyhälle kansalle työansiota juuri näiden vanhojen linnojen korjaamisen kautta.” Lopulta talonpoikaissääty hyväksyi ehdotuksen ensimmäisen osan yksimielisesti, mutta osaa, joka koski kolmen linnan restaurointia, se ei hyväksynyt.[336]

Aatelissäädyn istunnossa ainoastaan Walfrid Spåre piti asian tärkeyttä korostavan puheenvuoron, jossa korostui kansanvalistuksellinen, sivistystä korostava näkökulma. Huolenpito linnoista oli itsestään selvä velvollisuus.[337] Edustaja kuitenkin totesi, että samankaltaisissa kysymyksissä velvollisuutta ei käytännössä usein toteutettu taloudellisiin syihin vedoten. Siksi rakennuksille piti löytää jokin käytännöllinen tarkoitus. Pariisin Louvreen, Venetsian Dogen palatsiin ja yleensä ulkomaisiin esimerkkeihin viitaten hän ehdotti, että Turun ja Viipurin linnoihin sijoitettaisiin kansatieteellisten ja taidemuseoiden lisäksi museot maanviljelijöille, merenkäynnille, kaupalle ja kasvatuslaitokselle sekä kirjastot säätyläisille ja rahvaalle. Linnojen saleja voisi käyttää erilaisiin juhlatilaisuuksiin ja musiikkiesityksiin. Lisäksi hän esitti, että suunnitelmien laatijoita ei pitänyt sitoa rakennuksen alkuperäisen asun kopioimiseen, vaan siihen, että rakennuksen luonne ja tyyli vastaisivat aikaisempaa. Puheenvuoro sisälsi siten kritiikkiä alkuperäisen tyylin mukaista restaurointiperiaatetta vastaan. Aatelisto hyväksyi esityksen yksimielisesti.[338]

Säädyt anoivat keisarilta käskyä ryhtyä ”tehokkaisiin toimiin Suomen muinaislinnojen suojelemiseksi” sekä antamaan ”Säädyille armollisen esityksen maamme muinaislinnojen, ennen muita Wiipurin, Turun ja

---

[332] Erimielisyyttä herätti kysymys, tulisiko säätyjen keisarille jättämän anomuksen koskea ainoastaan pikaisia toimenpiteitä linnojen rappeutumisen estämiseksi ja tulisiko laajemmat korjaukset jättää tulevaisuudessa perustettavan ”arkeoloogisen toimikunnan” tehtäväksi. Enemmistö katsoi, että koska oli hyvin epävarmaa milloin ja missä muodossa toimikunta tulisi työskentelemään, linnojen korjausta ei pitänyt jättää riippuvaiseksi tulevasta toimikunnasta. K. E. Stenbäck ja Edv. Avellan jättivät lausuntoon vastalauseensa. Heidän mukaansa anomus tuli supistaa ainoastaan kiireellisimpiin korjaustöihin ja jättää ”laveampien korjausten” ehdottaminen tulevan toimikunnan tehtäväksi. Tämän lisäksi valiokunta ei ollut yksimielinen siitä, pitäisikö säätyjä kehottaa lainkaan anomuksen tekoon, koska hallitus oli juuri jättänyt esityksen muinaismuistosuojelun hallinnon organisoimisesta ja Olavinlinnan kunnostamisen yhteydessä se oli joka tapauksessa ”osoittanut harrastavansa kiinteiden muinaismuistojemme säilyttämistä”. Enemmistö valiokuntalaisista oli kuitenkin anomuksen kannalla. Perusteluina he käyttivät Viipurin linnan tapausta, joka hallituksen toimista huolimatta eteni hitaasti. Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Anomusmietintö n:o 9, 9.

[333] Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Anomusmietintö n:o 9, 4–11.

[334] Edustaja Chydeniuksen sanoin: ”Den föreslagna restaureringen af Finlands fornborgar är icke blott en historisk och estetisk fråga, den är äfven en ekonomisk.” Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1882, 748–752.

[335] Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1882, 741.

[336] Suomen Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä vuonna 1882, 557–559.

[337] ”Om ett folks historia och dermed förenade institutioner och förhållanden böra utgöra grunden för dess vidare utveckling och om också ett folks kulturarbete bör vara den egentliga kärnan i dess lif, så är det också själffallet, att det är en pligt att taga vara på minnesmärken af sådan art som de i fråga varande.” Protokoll fördt hos Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1882, 486.

[338] Protokoll fördt hos Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1882, 486–487.

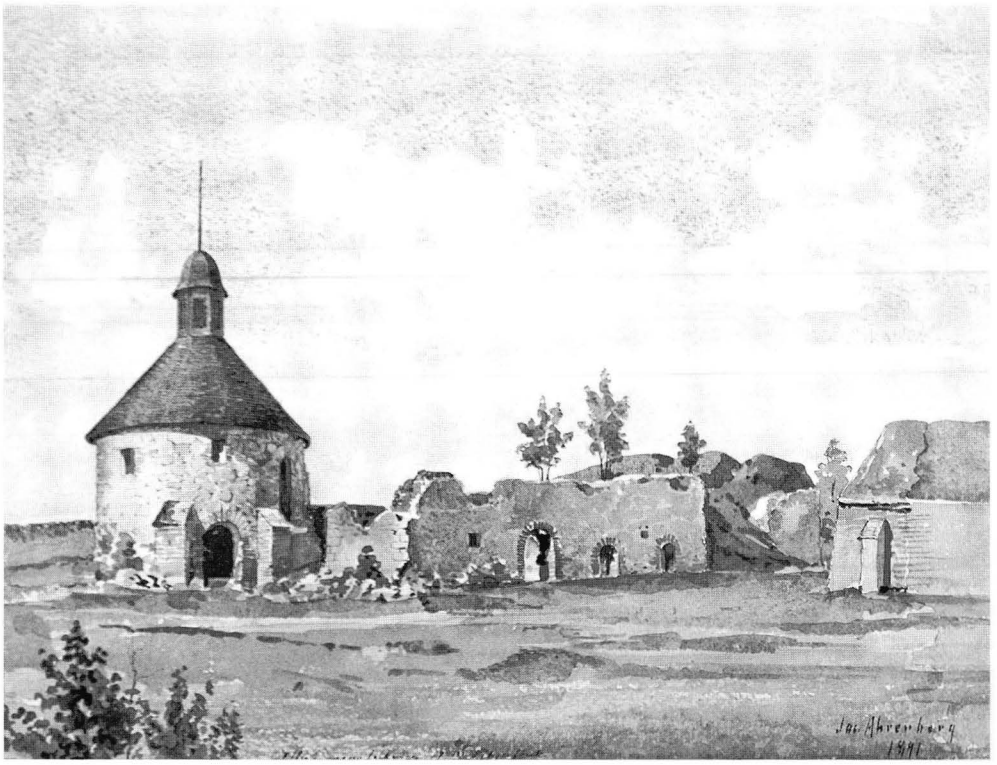

25. Jac. Ahrenbergin akvarelli Käkisalmen linnasta Magnus Schjerfbeckin piirustuksen mukaan. 1891. RHO/MV.

Käkisalmen linnain, laveammasta korjauksesta".[339] Keisari hyväksyi anomuksen ja kehotti senaattia ryhtymään kaikkein välttämättömimpiin toimenpiteisiin muinaismuistojen säilyttämiseksi. Asiantuntijoiden kuulemisen ja muiden tarpeellisten tietojen keräämisen jälkeen sen piti laatia suunnitelmat linnojen korjaamiseksi (*partiela reparationer*) ja kolmen edellä mainitun linnan restauroimiseksi (*mera omfattande restaurering*).[340] Ehdotuksille piti saada keisarin hyväksyntä ja työt kustannettiin suuriruhtinaskunnan yleisistä varoista. Näin alkoi virallinen hanke Suomen linnojen korjaamiseksi ja erityisesti Turun, Viipurin ja Käkisalmen linnojen restauroimiseksi. Asiaa mutkisti Viipurin linnan kohdalla se, että sen omistus- ja hallintaoikeudet eivät olleet suomalaisviranomaisilla.

Suuriruhtinaskunnan muinaismuistohallinto ei ollut vielä organisoitunut, mikä osaltaan viivästytti hankkeen toteuttamista. Toimintansa alkuvaiheessa Muinaistieteellinen toimikunta keskittyi linnojen osalta yksittäisiin kohteisiin, ei kokonaisvaltaiseen ohjelmaan. Hanke aktivoitui syksyllä 1886 senaatin pyytäessä toimikunnalta säätyjen anomuksen mukaiset suunnitelmat. Valtionarkeologi Aspelin oli aloittanut valmistelut linnojen tutkimiseksi. Alfred Hackman (1864–1942) oli tarjoutunut tutkimaan Viipurin linnan rakennushistoriaa, ja Aspelin lupasi hankkia tekijät Turun ja Käkisalmen linnojen vastaaviin tutkimuksiin.[341]

Linnojen korjaus- ja restaurointisuunnitelmien laatiminen annettiin Yleisten rakennusten ylihallituksessa Jac. Ahrenbergin tehtäväksi.[342] Hän oli jo laatinut suunnitelmat Viipurin linnan restauroimiseksi ja hänen suunnitelmansa mukaan restauroitiin Käkisalmen linnan torni kesällä 1887. Työnjako toteutettiin siten, että Ahrenberg laati piirustukset ja kustannusarviot, valtionarkeologi J. R. Aspelin valmisteli niistä lausunnot ja keräsi arkistomateriaalia linnojen historiasta.[343]

Ohjelmasta vastannut Ahrenberg ei itse laatinut kaikkien linnojen korjaussuunnitelmia, vaan tehtäviä delegoitiin Yleisten rakennusten ylihallituksessa muille arkkitehdeille. Kokonaissuunnitelma linnojen korjaamiseksi valmistui vasta keväällä 1888. Viivästyminen johtui siitä, että Ahrenbergilla oli muita vaativia työtehtäviä samaan aikaan. Linnojen väliset etäisyydet olivat pitkiä, eikä hänellä ollut omien sanojensa mukaan mahdollisuutta vierailla kaikissa kohteissa. Hän jakoi työt kiireysjärjestykseen. Ensimmäisellä sijalla olivat Kastelholma, Viipuri ja Raasepori, jotka olivat välittömässä hajoamisvaarassa. Toiseen kategoriaan

[339] Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Säätyjen Anomus, Anomusmietintö n:o 9. STO KD 426/43 1883. KA.

[340] Valtiosihteerin kirje kenraalikuvernöörille 16/28.8.1883 n. 593. STO KD 426/43 1883. KA.

[341] Muinaistieteellisen toimikunnan (MT) pöytäkirja 6.11.1886. MV.

[342] Viipurin lääninarkkitehtina toiminut Ahrenberg nimitettiin samaan aikaan ensimmäiseksi arkkitehdiksi. MT:n pöytäkirja 6.11.1886. MV; Tjänste-förteckning. RakH. KA.

[343] MT:n pöytäkirja 16.11.1886. MV. MT:n kirje Jac. Ahrenbergille 16.11.1886 n. 157. Kopio kansiossa: Viipuri. RHO/MV.

kuuluivat Kajaanin, Kuusiston ja Brahelinnan rauniot, joiden muurinharjat oli suojattava. Kolmanteen, vähiten kiireellisten kohteiden ryhmään kuuluivat Turun ja Käkisalmen linnat, joiden restaurointi sai odottaa ilman, että siitä olisi vaaraa rakennuksille. Kustannusarvio kaikkien kohteiden säilymisen kannalta välttämättömille korjaustöille oli 94 431,10 markkaa.[344]

Kaikesta päätelleen restauroitavat linnat kiinnostivat Ahrenbergia kaikkein eniten. Hän oli perehtynyt kolmeen restauroitavaan kohteeseen Viipurin lääninarkkitehtina ja Turun esilinnan museohuoneita suunnitelleena yksityisarkkitehtina. Viipurin linnan restaurointi ei kuitenkaan ollut enää keväällä 1888 Suomen viranomaisille ajankohtainen. Turun päälinnaa käytettiin yhä viljavarastona. Käkisalmen pyöreä torni oli restauroitu edellisenä kesänä, ja linnan välttämättömien korjausten valmistelut luovutettiin arkkitehti Magnus Schjerfbeckille (1860–1933). Tämä oli saanut jo aikaisemmin tehtäväkseen huolehtia Raaseporin raunioiden suojaamisesta. Schjerfbeck sai osakseen myös muiden tärkeimpien rauniolinnojen, Kastelholman ja Kuusiston, korjausten suunnittelemisen.[345]

Suomen linnat olivat 1880-luvulla esillä muutenkin kuin valtiopäivien ja viranomaisten keskusteluissa. Linnoista pyrittiin muokkaamaan kuluttamista kestäviä nähtävyyksiä ja niiden kunnostaminen oli julkisen keskustelun kohteena. Lisäksi niiden historiaa tutkittiin ja tehtiin tunnetuksi aikakauslehdissä ja muissa julkaisuissa.

Samaan aikaan kun linnojen kunnostamisen kokonaisohjelmaa käynnistettiin, *Hufvudstadsbladet* -sanomalehdessä kerrottiin pienestä taidenäyttelystä helsinkiläisen ravintola Bodega Españolan sivuhuoneessa. Siellä oli esillä joululahjoiksi sopivia taiteilija "J. Knutsenin", todennäköisesti Johan Knutsonin (1816–1899), pienikokoisia ja lehden mukaan halpoja maalauksia, jotka esittivät Viipurin, Turun, Hämeen ja Kastelholman linnoja sekä Olavinlinnaa. "De skola säkert icke sakna köpare", lehdessä ennustettiin.[346] Linnat olivat ajankohtaisia aiheita myös maalauksissa säätyläiskotien koristeina.

2.4 Linnat tutkimuskohteina

Keskiaikaisten linnojen historiasta, kuten historiasta yleensä, tuli 1800-luvun kuluessa eksaktin tieteenihanteen mukainen tutkimuskohde. Tässä luvussa tarkastelen valikoiden linnojen tutkimushistoriaa Suomessa 1800-luvun loppuun asti kooten yhteen tietoja keskeisimmistä tutkimukseen perustuneista julkaisuista. Niiden lisäksi linnoista julkaistiin erilaisia enemmän tai vähemmän tieteellisiä tutkielmia ja artikkeleita, joita ei ole tässä yhteydessä mahdollista kartoittaa tarkemmin.

Linnat ja kartanot olivat Ruotsin valtakunnan antikvaarisen tutkimustoiminnan keskiössä jo suurvalta-ajalta lähtien ja olennainen osa kuvateosten visuaalista kerrontaa valtakunnasta, joka saattoi ylpeillä rakennusperinnöllään ja muinaismuistoillaan. Tutkielmia, joiden päähuomio kohdistui Suomen alueella sijainneeseen linnaan rakennuksena kirjoitettiin 1700-luvulta lähtien.

Turun Linnanseurakunnan pappi Erik Lennqvist (1719–1808) kirjasi antikviteettiarkiston kehotuksesta tietoja Turun linnasta ja sen historiasta 1760-luvulla. Syntyi tutkielma, jossa kirjoittajan kiinnostus kohdistui linnaan ensisijaisesti rakennuksena ja vasta toiseksi siihen liittyviin historiallisiin tapahtumiin ja merkkimiehiin.[347] Tutkielma *Historisk Afhandling om Åbo slott* alkoi linnan ympäristön topografisella kuvauksella kerronnan siirtyessä ulkokuvauksesta sisätiloihin, joita kirjoittaja esitteli huone huoneelta. Hän kirjoitti linnan rakennusvaiheista ja historiallisista tapahtumista. Viimeinen osa keskittyi henkilöhistoriaan ja linnassa asuneisiin merkittäviin henkilöihin.

Sanomalehdissä julkaistiin jo varhain tietoja linnoista. Lääninrovasti Nils Idman (1716–1790) julkaisi huomioita hämäläisistä muinaislinnoista *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* -lehdessä (1775) ja ehdotti muinaisten linnojen ja linna-nimisten paikkojen tarkempaa tutkimista.[348] Idmanin ehdotus muinaislinnojen tutkimisesta herätti pian vastakaikua. Erik Lennqvist keräsi tietoja useasta muinaislinnasta ja julkaisi niitä seuraavana vuonna samassa lehdessä.[349]

C. A. Gottlund julkaisi valistushenkisessä *Otawa eli suomalaisia huvituksia* -sarjassa kuvauksen Kuusiston linnasta, sen historiasta ja merkityksestä otsikolla *Tiiustuksia Kuuston linnasta* (1831). Siinä kirjoittaja määritteli Kuusiston linnan muistomerkiksi Suomen piispojen vanhasta vallasta ja jaloudesta.[350] Hän piti kertomuksen perusteella Kuusiston linnaa erityisen tärkeänä rakennuksena suomalaiselle identiteetille.

Linnat olivat mukana erilaisissa Suomea esitelleissä kuvateoksissa.[351] Perusteellisimman esityksen tarjosi

---

[344] Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle 16.3.1888. Kansio: Kajaaninlinna I. RHO/MV.

[345] YRYH:n kirjeet Magnus Schjerfbeckille 23.11.1886 ja 19.6.1888. Schjerfbeckiana. MV. Schjerfbeckin siirryttyä suunnittelemaan sairaaloita 1892 hänen tilalleen astui Allan Schulman. Linnoja koskevat asiakirjat. RHO/MV.

[346] Hbl 21.12.1886.

[347] Lennqvist 1822–1823 (1762); Lennqvist 1890 (1764); Ringbom 1986, 22. Erik Lennqvist alkoi ilmeisesti käyttää nimestään kirjoitusasua Lencqvist vuoden 1770 vaiheilla. Gardberg 1959, 20 viite 13; Aarnipuu 2008, 56 viite 8.

[348] Idman 1775.

[349] Lennqvist 1776.

[350] Gottlund 1831, 393–394, 397.

[351] Esim. Fredrik Tengströmin kuvateos *Finska vyer* (1837) sisälsi P. A. Kruskopfin litografian Raasepori raunioista, jossa

Zacharias Topelius teoksessa *Finland framställdt i teckningar* (1845–1852), jossa linnat esitettiin sivistyksen keskuksina.[352] *Välskärin kertomuksissa* hän kuvasi Korsholman ja Turun linnat jännittävien tapahtumien näyttämöinä vahvistaen siten huonokuntoisten tai jo kadonneiden rakennusten arvoa kansakunnan historian kannalta merkittävinä monumentteina.

Systemaattisen tiedon keräämisen ja esittämisen ideaali vaikutti 1800-luvun puolivälissä kansanperinteen suurkerääjänä kunnostautuneen H. A. Reinholmin ja historioitsija K. A. Bomanssonin aloittamaan hankkeeseen. Heidän tarkoituksenaan oli laatia julkaisu kaikista Suomen "muinaislinnoista", joilla tarkoitettiin yleensä vanhoja linnoja tai niiden jäännöksiä. Julkaisusarjalla oli tarkoitus esittää Suomen kunkin maakunnan historia ja täydentää kokonaiskuvaa pienemmillä paikallishistorioilla. Kohteen merkittävyydestä riippuen sarjan osista oli tarkoitus tulla laajuudeltaan erilaisia. Turun linna, "ruotsalaisen kulttuurin alkupiste" (*svenska kulturens utgångspunkt*), ja Viipurin linna olivat kohteista merkittävimmät. Tästä kunnianhimoisesta hankkeesta julkaistiin ainoastaan sarjan ensimmäiseksi osaksi tarkoitettu tutkimus Kastelholman linnasta.[353]

Reinholmin ja Bomanssonin *Finlands fornborgar 1. Kastelholm* (1856) oli ensimmäinen Suomessa julkaistu monografia keskiaikaisesta linnasta. Kirjoittajat määrittelivät linnat keskuksiksi, joista sivistys levisi periferiaan. Kastelholman rauniot edustivat heille ikuisesti menetettyä suuruuden aikaa.[354] Vaikka teoksen kerronnassa ja kuvituksessa oli kaikuja romantiikasta,[355] noudatti se silti suureksi osaksi uusinta tutkimusotetta, jossa alkuperäislähteet olivat pääosassa.[356]

Rakennuksen kuvailu jäi Bomanssonin ja Reinholmin tutkimuksessa lyhyeksi. Linnan rakennushistoriasta he saattoivat vain esittää arveluja vanhojen kuvien, karttojen ja kirjallisten lähteiden niukkojen mainintojen perusteella. Olennaisempaa oli kertoa Suomen ja Ahvenanmaan historia osana Ruotsin valtakuntaa ja osoittaa, että Suomella oli kansainvälisesti vertailukelpoinen historia. He kirjoittivat kuinka suomalaiset osallistuivat valtaapitävien välienselvittelyihin ja kuinka Kastelholman linna ja Ahvenanmaa nivoutuivat valtakunnan vaiheisiin. Kastelholman merkitys Ahvenanmaalle tuotiin tutkimuksessa painokkaasti esiin; linna oli kirjoittajien mukaan graniittikronikka (*krönika i granit*) Ahvenanmaan tärkeimmistä tapahtumista.[357]

Reinholm esitteli keräämiään muistiinpanoja Suomen linnoista Historiallisen Osakunnan kokouksessa vuonna 1868. Maakunnittain järjestetty aineisto käsitti noin 250 "muinais-linnaa, linnoitusta ja linnoitettua hovia", joista hän laski 90 "pakanuuden aikakauteen".[358] Hän julkaisi nimettömänä historiikin ainakin Raaseporin linnasta, jossa hän yhdisti paikan päällä tekemiään havaintoja arkistolähteisiin. Hän pohti linnan funktiota ja esitti mahdollisuuden, että se olisi palvellut kristinuskon juurruttamista pitäen kuitenkin todennäköisempänä, että se rakennettiin puolustustarkoituksiin tanskalaisia, vitaaliveljiä tai kapinoivia suomalaisia vastaan.[359]

Linnoja käsiteltiin 1800-luvun varhaisissa tutkimuksissa maakuntien symboleina. Niiden tutkimukseen liittyi paikallispatriotismia ja oman kotiseudun historian tunnetuksi tekemistä. Linnan ja maakunnan historiat sulautuivat toisiinsa nuoren J. R. Aspelin tutkimuksessa *Korsholman Linna ja Lääni keski ajalla* (1869), jonka pääpaino oli historiallisilla tapahtumilla ja toimijoilla.[360] Aspelinin kiinnostus esihistoriaan ilmeni pitkässä kuvauksessa muinaisten kansojen, kuten norjalaisten, ruotsalaisten, karjalaisten, lappalaisten ja muiden "heimokansojen", vaelluksista ja Pohjanmaan asuttamisesta esihistoriallisena aikana. Esihistorian lisäksi hän poikkesi tutkimuksellisille sivupoluille käsitellen myös muun Suomen keskiaikaa.[361]

---

linna oli kuvattu keskellä villiä luontoa kuutamon hämärässä. Saarela 1986, 207–208; Tiitta 1994, 76.

[352] Topelius 1845.

[353] Bomansson & Reinholm 1856, V. Hankkeesta Klinge 2010, 181.

[354] Bomansson & Reinholm 1856, I, 5, 23.

[355] "– – sålänge ännu en romantisk känsla gömmes i ett menniskobröst, sålänge skall också medeltiden, belyst af denna hemlighetsfulla halfdager, som vi helst ville jemföra med den mattade silfverglans månen under en klar höstnatt ströer öfver jorden, ega sina varma, sina hänförda beundrare." Bomansson & Reinholm 1856, 3. Tutkimuksessa käytetty kuvitus korosti romanttista näkemystä raunioista. Kuvituksena oli kolme kuvaplanssia, joista yksi oli tehty Dahlberghin *Suecia Antiqua et Hodierna* -teoksessa julkaistun kuvan mukaan ja kaksi Belangerin mukaan 1790-luvulta.

[356] Lähdeaineistoja Suomen historiasta oli tuotu tutkijoiden ulottuville 1840-luvulla, jolloin Adolf Ivar Arwidsson (1791–1858) ja Edvard Grönblad (1814–1864) järjestivät ja julkaisivat lähteitä. Grönbladin apuna alkuperäislähteiden järjestämisessä oli ajoittain juuri K. A. Bomansson, josta myöhemmin tuli Valtionarkiston hoitaja. Tommila 1989, 69–71.

[357] Bomansson & Reinholm 1856, 20. Snellman kritisoi julkaisua kertauskurssiksi Ruotsin historiasta. Klinge 2010, 181.

[358] HO:n pöytäkirja 28.2.1868. HArk II, 163.

[359] [H. A. Reinholm] Raseborgs ruiner. HT 1851 n. 13, 14, 15, 17, 19 & 20.

[360] Aspelin kuului Keisarillisen Aleksanterin yliopiston Pohjalaiseen osakuntaan. Hieman ennen Korsholma-tutkimuksen julkaisemista hän kiinnostui esihistoriasta ja alkoi tutkia muun muassa Bjarmian muinaisjäännöksiä. Salminen 2003, 43.

[361] Aspelin oli varhaisteoksessaan vielä osittain kiinni linnojen romanttisessa kerrontaperinteessä. Esipuheessa hän esitti valittelunsa, ettei voinut tarjota lukijalle kovinkaan montaa romanttista tarinaa linnasta, mutta "[e]hkä voimme kuitenkin tästäkin linnasta löytää jonkun sankarin, jonka kypäriä ei miekalla saatu kallistumaan, joka suoritti laivastonsa vesille taikka varusti soturinsa ja lähti linnasta miekkaisille." Aspelin 1869, 2. Yrjö Koskinen kritisoi Aspelinin laveita, vaikkakin ansiokkaita tutkimuksellisia "syrjä-valaisemisia". Muuten kriitikko kiitti Aspelinin laajoja tietoja ja hyvää kirjoitustapaa todeten: "ei ainoastaan Suomen historian tutkimus, vaan myöskin kansallinen kirjallisuutemme saattaa ilolla lukea hra Aspelinin omaksensa." Koskinen 1869, 275. Aspelin

Aspelin tutki Korsholman lisäksi muun muassa Oulun, Porvoon ja Hämeen linnoja sekä Olavinlinnaa. Tutkimukset liittyivät niiden suojelu- ja kunnostushankkeisiin ja osa niistä oli laadittu senaatin määräyksestä.[362] Hänen 1870-luvun alussa laatimansa lausunto Olavinlinnasta julkaistiin monografiana vuonna 1886. *Olavinlinna. Kertomus linnan rakennuksista ennen linnan korjaamista* perustui suurelta osin kohteen empiiriseen havainnointiin. Se keskittyi rakennukseen ja sen historiaan, ei maakunnan tai alueen historiaan.[363]

Aspelin valmisteli talvella 1885 luentosarjaa Suomen esihistoriallisen ajan muinaislinnoista. Kiinnostus muinaislinnoja kohtaan ja niiden poliittinen käyttö voimistuivat vuosisadan loppua kohden, ja populaareissa historian esityksissä niiden kuva muuttui 1890-luvun kuluessa entistä sotaisammaksi.[364] Aspelinin tulkinta muinaislinnoista ei sisältänyt vuonna 1885 militantteja piirteitä, vaan hänelle muinaislinnat edustivat järjestäytyneen yhteiskunnan hallinnollisia ja puolustuksellisia keskuksia. Ne olivat hänen mukaansa täysin vertailukelpoisia saman ajan linnoihin Skandinaviassa.[365]

Muinaismuistoyhdistyksen järjestämät retkikunnat dokumentoivat 1870-luvun alusta lähtien myös linnoja, vaikka retkien päähuomio kohdistui etupäässä kirkolliseen rakennusperintöön ja taideteoksiin. Ensimmäisen, kesällä 1871 toteutetun retken ohjelmaan kuuluivat esimerkiksi Kuitian ja Kastelholman linnat.[366]

Suomessa siihen asti systemaattisimman 1800-luvun lopun eksaktin tieteenihanteen mukaisen linnatutkimuksen tarjosi Reinhold Hausen (1850–1942), joka kaivoi esiin Kuusiston linnan raunioita kesinä 1877 ja 1879 Suomen Tiedeseuran kustannuksella.[367] Tutkimus *Kuustö slott. Historisk-arkeologisk beskrifning* julkaistiin kahdessa osassa 1881 ja 1883. Ensimmäinen osa

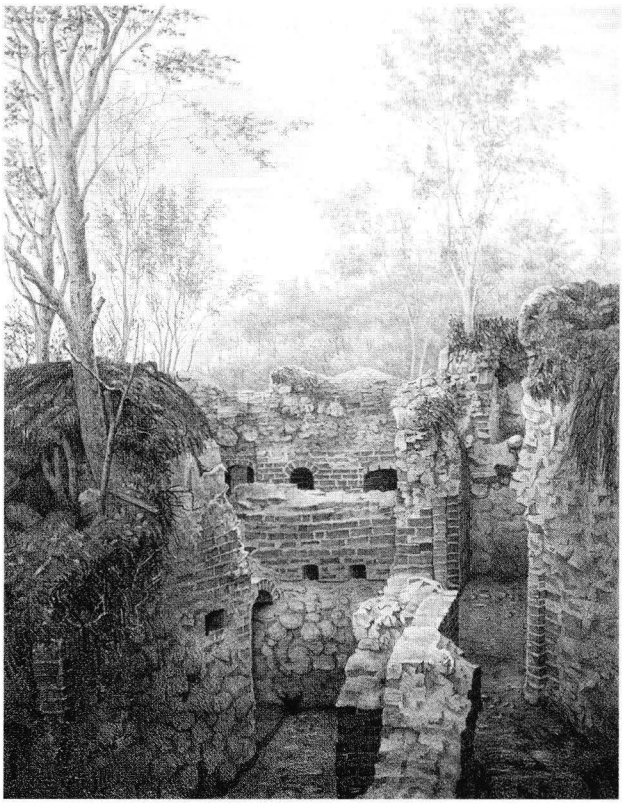

26. Reinhold Hausenin valokuvan perusteella tehty litografia Kuusiston linnasta kaivausten 1877 ja 1879 jälkeen. Kuva: Hausen 1883.

käsitti Suomen piispojen ja linnan arkistolähteisiin perustuvan henkilö- ja tapahtumakeskeisen historian. Toinen osa koostui raunion kuvauksesta sellaisena kuin se näyttäytyi kaivausten jälkeen kuvitellun kiertokäynnin muodossa.[368]

Hausenin Kuusisto-tutkimusta pidettiin esimerkillisenä sekä metodiltaan että esitystavaltaan. Arkistolähteet ja empiiriset havainnot olivat tasavertaisessa suhteessa toisiinsa, ja kerronta vaikutti mahdollisimman objektiiviselta. Hausen yhdisti kenttätöiden tulokset ja arkistotutkimukset, mutta esitti ne erillisinä osa-alueina. Niiden asettaminen rinnakkain tähtäsi kokonaisvaltaisen kuvan esittämiseen linnan historiasta. Kerronnassaan hän korosti maisemia ja näkymiä, ja teoksen kuvituksena hän käytti suurikokoista panoraamaa linnasta ympäristöön. Loppuun hän sijoitti luettelon tärkeimmistä kaivauslöydöistä tarkasti piirrettyinä ja vierekkäin esille aseteltuina sekä linnaan liittyviä kansantarinoita. Hausen harrasti valokuvausta ja dokumentoi kaivauskohteensa valokuvin sekä ennen kaivauksia

---

kokeili sittemmin fiktion kirjoittamista. Hänen arkistossaan on säilynyt käsikirjoitus kaunokirjalliseen kertomukseen *Wanhalinna* Suomeen tehtyjen ristiretkien ajalta. Siinä patalakkipäiset suomalaiset taistelevat urhoollisesti ruotsalaisia vastaan ja puhuvat kalevalamitassa. Käsikirjoitus: Wanhalinna. Hr 22. J. R. Aspelinin arkisto. MV.

[362] "Keisarillisen Senaatin määräyksestä 28/7 1870 suorittanut tutkimuksia ja jättänyt kertomuksen Olavinlinnan, 14/5 1875 Hämeenlinnan rakennusten ijästä ja 1/9 1871 tehnyt ehdoituksen Olavinlinnan asettamiseen säilytettävään kuntoon." Ansioluettelo. Hr 6 Personalia. J. R. Aspelinin arkisto. MV. Oulun linnasta Aspelin 1889. Aspelinin tutkimuksista Porvoon Isolla Linnanmäellä US 16.7.1886; Lintunen 2007, 15.

[363] Aspelin 1886.

[364] Fewster 2006, 296–297.

[365] "Jo itsessään ne [muinaislinnat] ovat maamme mahtavimmat muinaisjätteet pakanuutemme (ja itsenäisyytemme, yliviivattu) ajoilta, jolloin esiisämme elivät omissa hallinnollisissa oloissaan ja puolustivat itsenäisyyttänsä naapurikansoja vastaan, eikä siihen aikaan Skandinaavisillakaan ollut mahtavampia varustuksia maansa puolustamiseksi." Käsikirjoitus: Suomen muinaislinnat. Hr 6 Personalia. J. R. Aspelinin arkisto. MV.

[366] Nervander 2010 (1872), 70–72, 134–135.

[367] Hausenista rakennustutkijana Lilius 2000.

[368] "Låtom oss antaga, att vi en vacker sommardag i medlet af juli 1879, eller kort efter det de i borgen anställda gräfningarna afslutats och ruinerna således ännu ej höljts af åter nedrasande grusmassor, från den närbelägna Aurastaden begifva oss på ett besök i desamma." Hausen 1883, 47.

että niiden jälkeen.[369] Kuusisto-julkaisun ainutlaatuisen korkeatasoinen kuvitus perustuikin Hausenin ottamiin valokuviin. Liberaalissa hengessä hän esitti keskiajan ja ruotsalaisvalloitusten positiivisiksi käsitettyjä puolia, kristinuskoa, vapautta ja sivistystä, kertoen Ruotsin roolista Suomen historiassa positiivisessa valossa ja antaen samalla arvon myös sisukkaille, valloituksia vastaan taistelleille suomalaisille.[370]

Kuusisto-tutkimusta valmistellessaan Hausen julkaisi lähteitä *Bidrag till Finlands historia* -teoksessa. Hän käytti Suomessa ennennäkemättömän tarkoin arkistolähteitä asettaen mielellään lähteensä lukijalle sellaisenaan, alaviitteisiin tai liitteisiin. Lena Huldén onkin todennut, että hän antoi siten lähteidensä puhua suoraan lukijalle, joka saattoi tehdä niistä omat johtopäätöksensä.[371] Lähteiden näytteille asettaminen ja raunioiden näkyväksi tekeminen olivat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Molemmissa dokumentti ja todiste, rakennus ja arkistolähde, asetettiin yleisön katseen alaiseksi ja arvioitavaksi.

Linnojen tutkimukset liittyivät usein niiden korjaus- tai restaurointihankkeisiin. Valtionarkeologi Aspelin piti tärkeänä, että rakennusten restaurointi perustui tarkkoihin tieteellisiin tutkimuksiin. Muinaistieteellinen toimikunta tilasi ja kustansi linnojen tutkimuksia 1880-luvun jälkipuolella.[372] Tutkimusten pääpaino oli arkistotutkimuksissa, mutta ne sisälsivät myös kohteen havainnointia paikan päällä. Valtionarkeologi kiersi esimerkiksi kesällä 1886 tutkimassa Porvoon, Viipurin, Raaseporin ja Kuusiston linnoja.[373]

Viipurin linnan restauroinnin valmisteluihin liittyen viipurilainen opiskelija Alfred Hackman laati linnan rakennushistorian 1880-luvulla.[374] Hänen tutkimuksensa alkoi aikaisemmista tutkimuksista tuttuun tapaan ympäristön kuvauksella, jatkui kuvailevalla kiertokäynnillä linnassa päätyen arkistolähteiden perusteella laadittuun historiikkiin. Tutkimuksessa lueteltiin tietoja sisustuksesta ja esitettiin arvioita eri rakennusosien iästä. Hackman esitti lisäksi lähteitä sellaisenaan silloisen tieteenihanteen mukaisesti.

Turun linnan tutkimuksiin J. R. Aspelin löysi opiskelija Artturi Henrik (Heikki) Snellmanin (vuodesta 1906 Virkkunen, 1864–1924), jonka tutkimus *Turunlinnan rakennushistorian aineksia* valmistui keväällä 1887.[375] Snellman kävi Hackmanin tavoin tarkasti läpi lähteiden merkinnät linnan rakentamisesta. Hän piti tärkeänä tilikirjojen esittelemistä sellaisenaan ja teki suuren työn suomentaessaan lähteensä. Maininnat ulkomaisista rakennusmestareista tai taiteilijoista kirjoittaja ohitti lähes huomaamattomasti. Muun muassa siinä suhteessa Snellmanin esitys poikkesi Jac. Ahrenbergin Turun linnaa käsitelleestä tutkimuksesta *Ur Åbo slotts byggnadshistoria* (1901).[376] Yrjö Koskinen kehui Snellmanin aikaansaannosta tarkaksi ja huolelliseksi kokoelmaksi lähteistä poimittuja tietoja ja Suomen historiantutkimuksen kannalta tärkeäksi kertomukseksi ”maamme vanhimmasta varsinaisesta linnasta”, mutta luonnehti sitä ennemminkin ”aines-kokoelmaksi kuin varsinaiseksi tutkimuskappaleeksi”.[377]

Käkisalmen linnaa tutki puolestaan Theodor Schvindt (1851–1917), A. H. Snellmanin tavoin aktiivinen suomalaisuusmies, joka toimi J. R. Aspelinin sijaisena Muinaistieteellisessä toimikunnassa tämän ollessa tutkimusmatkoilla Venäjällä. Schvindtin *Käkisalmen pesälinnan ja entisen linnoitetun kaupungin rakennushistorian aineksia* julkaistiin Muinaistieteellisen toimikunnan sarjassa vuonna 1898.[378] Siinä linnan historia ja rakennushistoria esitettiin kronologisesti siten, että kirjallisia lähteitä toistettiin sellaisenaan alkukielellä. Lopuksi kirjoittaja kuvaili rakennuksia sellaisina kuin ne näyttäytyivät vuonna 1897 kertoen samalla tietoja niiden rakennusajankohdasta ja myöhemmistä vaiheista.

Svenska litteratursällskapet julkaisi vuonna 1896 Torsten Hartmanin tutkimuksen *Raseborgs slotts historia*, joka oli laadittu Uusmaalaisen osakunnan stipendin turvin. Se noudatti linnatutkimuksista tuttua kaavaa esittäen arkistolähteille perustuneen selvityksen linnan vaiheista ja siellä toimineista henkilöistä sekä erillisen, seikkaperäisen kuvauksen linnasta. Kirjoittaja kertoi myös linnan viimeaikaisista kunnostustöistä. Huolellisesti toteutettu julkaisu oli suunnattu laajalle yleisölle, ja sen lopuksi Hartman mainitsi lyhyesti linnan viereen rakennetun matkailumajan, joka tarjosi yösijan jopa kolmellekymmenelle hengelle ker-

---

[369] Lilius 2000, 55.

[370] Hausen 1881, 1. Hausenin yhdessä Bomanssonin kanssa tekemät Kökarin ja Naantalin luostarin sekä Kuusiston piispanlinnan tutkimukset ovat nähdäkseni kaikki projekteja, joilla pyrittiin tekemään näkyväksi Ruotsin ajan positiivista perintöä. Näitä keskiajalla Suomeen juurrutettua, Hausenin myönteisiksi kokemia ja korostamia instituutioita olivat läntinen kristinusko, luostarilaitos ja sen koulutus- ja sivistystehtävä. Hausen, joka oli kotoisin Ahvenanmaalta, korosti Suomen historian kiinteitä yhteyksistä Pohjoismaihin ja yleensä läntiseen Eurooppaan. Tarkiainen 2000, 11.

[371] Huldén 2000, 29.

[372] MT:n pöytäkirja 6.11.1886. MV.

[373] MT piti tarpeettomana Aspelinin ehdotusta käydä tutustumassa Turun linnaan ja sen museoon, Liedon Vanhalinnaan ja Eurajoen Liinmaan linnaan. MT:n pöytäkirjat 7.6.1886 ja 8.10.1886. MV.

[374] Se julkaistiin vasta 1944 Analecta Archaeologica Fennica -sarjassa. Hackman 1944.

[375] Se julkaistiin Analecta Archaeologica Fennica -sarjan ensimmäisessä osassa. Snellman 1891. Opiskelija Snellman sai työstään MT:ltä 1350 markkaa. MT:n pöytäkirja 25.4.1887. MV.

[376] Ks. Ripatti 2007.

[377] Yrjö Koskisen lausunto 2.1.1888. SKS:n keskustelemukset 11.1.1888. Suomi 1888, 338.

[378] Schvindt 1898. Schvindt tutki kotikaupunkinsa ja sen linnan historiaa jo opiskeluaikanaan 1870-luvulla. Haltsonen 1947, 160–164.

rallaan ja virkistystä kahvin, teen, limonadin ja yksinkertaisen ruuan muodossa.[379]

Ensimmäisen systemaattisen selvityksen Suomen esihistoriallisista muinaislinnoista laati Hjalmar Appelgren. Hän perusti tutkimuksensa H. A. Reinholmin keräämään materiaaliin ja teki linnoilla kaivauksia vuodesta 1885 lähtien. Hänen väitöskirjansa *Suomen muinaislinnat. Tutkimus vertailevan muinaistieteen alalla* (1891) merkitsi pioneerityötä myös kansainvälisesti; ilmeisesti vain Norjassa oli sitä ennen ilmestynyt vastaava koko maan muinaislinnoja käsitellyt tutkimus.[380] Appelgren rinnasti Suomen muinaislinnat muiden maiden vastaaviin rakennuksiin.[381]

Tutkimuksissa siirryttiin vähitellen arkistolähteille perustuneesta rakennusten historian eri vaiheiden esityksestä yhä yksityiskohtaisempaan rakennusaineen tarkasteluun. Julius Ailion (1872–1933) *Hämeen linna, sen vaiheet ja sen rakennukset* (1901) ilmensi vuosisadan vaihteen uudenlaista tutkimusotetta. Kiinnostuksen kohteena oli rakennusaine muuraustekniikkoineen, eivät ainoastaan komerot, ikkunat tai muut rakennusosat, kuten aikaisemmin. Rakennuksen yhä tarkemmalle havainnoinnille annettiin etusija arkistotutkimuksiin nähden.[382] Tutkimusten muuttuminen vaikutti kohteiden restaurointiin, koska toimenpiteiden vaadittiin perustuvan yhä yksityiskohtaisempiin tutkimuksiin.

Lähes kaikki 1800-luvun toisen puoliskon linnatutkimukset varioivat samaa kaavaa. Ympäristön kuvailun ja tarkan tilikirjojen ja lähteissä mainittujen rakennusvaiheiden jälkeen lukijalle kerrottiin miltä linnan osat kirjoittamishetkellä näyttivät. Lukija vietiin kiertokäynnille linnan tiloihin. Lähteitä referoitiin suoraan ja usein ne esitettiin sellaisenaan. Niitä esiteltiin eksaktin tieteenihanteen mukaisesti, mutta rakennusten kuvauksissa käytettiin ajoittain runollisia ilmaisuja.[383]

Rakennusmonumenttien tutkimus, samoin kuin niiden korjaus, olivat 1800-luvulla osa kansallista projektia ja isänmaan historian näkyväksi tekemistä. Tutkimuksin konstruoitiin osaltaan linnojen merkityksiä arvokkaana, huolenpidon arvoisena kansallisena perintönä. Linnojen kautta oli mahdollista kuvata yleistä Suomen historiaa, koko valtakunnan dramaattisia vaiheita ja niiden vaikutuksia paikallisiin oloihin. Vaikka vuosisadan toisen puoliskon aikana tutkimuksellinen katse kohdistettiin yhä tarkemmin itse rakennukseen, tieteellisin tutkimuksin rakennettiin samalla kuvaa kansakunnan vaiheista ja sen ajallisesta jatkumosta.

3. FREDRIK WILHELM SCHOLANDER, EUGÈNE VIOLLET-LE-DUC JA LINNOJEN RESTAUROINNIN IHANTEET

Jac. Ahrenberg seurasi monessa suhteessa opettajansa F. W. Scholanderin jalanjäljillä. Monien aikalaistensa tavoin molemmat suuntasivat toimintatarmonsa usealle taiteen alalle.[384] Arkkitehdin töidensä ohella molemmat kunnostautuivat kirjailijoina ja maalasivat pittoreskeja akvarelleja. Niiden pääosassa olivat vanhat rakennukset, joiden kulisseihin oli usein sijoitettu ihmishahmoja.

Scholander ja Ahrenberg olivat frankofiileja. Edellinen oli opiskellut Pariisissa Hippolyte Lebas'n (1782–1867) johdolla ja välitti oppilailleen sympatioitaan Ranskaa kohtaan.[385] Opetuksessaan Scholander vaali akateemista perintöä korostaen antiikin ja renessanssin ideaalia. Arkkitehtuuria opetettiin vielä 1870-luvun alun Tukholmassa taideakatemiassa, vaikka tuolloin valmisteltiin sen siirtämistä uuden Teknillisen korkeakoulun yhteyteen.[386]

Scholander kuului niihin antiikin sivistyksen välittäjiin ja monialaisiin taiteenharjoittajiin, joita aikalaiset vertasivat renessanssiajan suurmiehiin.[387] Hän painotti arkkitehdin ammatin etiikkaa ja humanistista perustaa. Arkkitehdin velvollisuus oli puolustaa taidetta ja kauneutta aikana, jolloin tekniset tekijät ja hyötynäkökohdat sanelivat yhä enemmän ammatin ehtoja.[388] Tärkeällä sijalla hänen opetuksessaan olivat kokemukset erilaisista rakennusprojekteista, joihin kuuluivat linnojen restauroinnit, korjaukset ja sisustukset.

---

[379] Hartman 1896.

[380] Taavitsainen 1990, 220.

[381] Appelgren 1891. Muinaislinnojen tutkimushistoriasta Suomessa Taavitsainen 1990, 220.

[382] Julius Ailion sanoin "historiallisten rakennusten tutkimuksessa on pääpaino pantava itse rakennuksiin, ja vain tarkistuksen ynnä suoranaisten aikamääräysten vuoksi nojauduttava asiakirjoihin". Ailio 1905, 44; Ailio 1901.

[383] Esim. Bomansson & Reinholm 1856; [H. A. Reinholm] Raseborgs ruiner. HT 1851 n. 13, 14, 15, 17, 19 & 20; Aspelin 1869; Hausen 1881 ja 1883; Hackman 1944; Snellman 1891; Hartman 1896; Schvindt 1898.

[384] "En arkitekt skall kunna allt", Scholander tokaisi rohkaisten Ahrenbergia kirjoittamaan prologin opiskelijoiden Tukholmassa järjestämään Runeberg-juhlaan. Nordensvan 1896a, 36.

[385] F. W. Scholander opiskeli 1830-luvulla Tukholman taideakatemiassa ja 1840-luvun alussa Pariisissa Lebas'n oppilaana. Grandien 1979, 22–26. Scholanderista *Svenskt biografiskt lexikon* 1883, 365–375; Lundwall 1960, 127–181; Grandien 1979; Grandien 2001; Strömbom 1945, erit. 59.

[386] Tekniska högskolan perustettiin 1877, jolloin myös arkkitehtuurin opetus siirtyi sen yhteyteen. Grandien 1979, 82–86.

[387] Grandien 1979, 169.

[388] Grandien 1979, 80–82.

27. F. W. Scholander: Kalmarin linna. © Foto Nationalmuseum, Stockholm.

3.1 Kalmar, Gripsholm ja Vaasa-kuninkaiden kultti

Vaasa-aika käsitettiin 1800-luvulla modernin Ruotsin syntyajaksi, johdannoksi kunniakkaalle suurvalta-ajalle, keskitetylle monarkialle, perinnölliselle hallitsijadynastialle ja aatelistolle sekä kansakunnan yhteisen perinnön vaalimiselle. Vaasa-dynastian aikana alkoi järjestelmällinen, valtiolähtöinen muinaismuistojen tutkimus- ja suojelutoiminta. A. M. Tallgren (1885–1945) muotoili käsityksen seuraavasti 1900-luvun alussa:

> Vaasa-kuningasten aika on kertomusta Ruotsin valtakunnan synnystä, noususta ja laajentumisesta eurooppalaiseksi suurvallaksi. Rinnan sen kehityksen kanssa kasvoi kansan johtavissa aineksissa tietoisuus kansallisesta erikoisuudesta, jota tahdottiin kehittää ja lujittaa. Joskaan se ei ole samaa, kuin se mitä me sanomme kansallistunnoksi, oli se kuitenkin jotain sen tapaista. Se selittää, miksi tahdottiin oppia tuntemaan omat saavutukset, ei vain uutten saavutusten edellytyksinä, vaan myös juurina.[389]

Aikakausi edusti tieteellisyyden, sivistyksen ja humanismin ihannetta. Johannes Messeniuksen (noin 1579–1636) kirjoitukset olivat suurvalta-ajalla välittäneet kunnioitusta menneisyyden kansalliseksi määriteltyjä esi-isiä kohtaan. Sankarigenealogiat ja suurmiesten ylistäminen olivat paitsi osa suurvallan luomisen, esittämisen ja säilyttämisen strategiaa, myös 1800-luvulla osa sitä kansallisvaltion omakuvaa, jonka muodostumisen katsottiin alkaneen Kustaa Vaasan hallintokaudesta.

Kustaa Vaasaan ja hänen aloittamaansa aikakauteen liitettyjä arvoja vaalittiin Ruotsissa 1800-luvulla muun muassa suojelemalla hänen elämäänsä liittyneitä rakennuksia kansallismonumentteina ja varustamalla hänen hautakappelinsa Uppsalan tuomiokirkossa historiamaalauksilla. Tukholman taideakatemian figuurimaalauksen osaston vuosittaisissa kilpailuissa suosittiin 1870-luvulla Ruotsin historiaan ja Kustaa Vaasan elämään liittyviä aiheita.[390] Vaasa-kultti sopi suurvalta-aseman menettäneen Ruotsin kansallisen itsetunnon kohottamiseen.[391]

---

[389] Tallgren 1924, 11.

[390] Vuonna 1870 aiheena oli ruotsinkielisen Raamatun ojentaminen Kustaa Vaasalle ja vuonna 1875 Kustaa Vaasa syyttämässä Peder Sunnanväderiä. Strömbom 1945, 58.

[391] Kustaa Vaasa aloitti *salvator mundi* -henkilökultin luomisen jo elinaikanaan ja "valtakunnan isän" kultti jatkui erilaisin painotuksin olennaisena osana hallitsijadynastiaa ja kuvitellun kansakunnan omakuvaa. Kustaa Vaasan kultista Zander 2001.

28. Kustaa Vaasan muotokuva. Rudolf Widingin litografia 1800-luvun lopulta. Kuva: Museovirasto.

Kuningas Gösta, kuten häntä tuttavallisesti kutsuttiin, oli merkittävä henkilö 1800-luvun lopun ruotsalaisessa yhteiskunnassa. Hänen syntymänsä 400-vuotisjuhlia vietettiin vuonna 1896. Sankarikuningasta juhlittiin kansakunnan isänä, modernin Ruotsin luojana ja moraalisena esikuvana 1800-luvun lopun ruotsalaisille. Kustaa Vaasan ansioihin luettiin muun muassa valtakunnan hallinnon järjestäminen tehokkaaksi ja kaupankäynnille suotuisaksi sekä puolustuksen uudistaminen linnoituksin. Vuosisadan lopussa korostettiin myös sitä, että Kustaa Vaasan johdolla valtakunta sai protestanttisen uskon, mitä 1800-luvun katolisen kirkon vastaisessa ilmapiirissä pidettiin kansakunnan moraalin kannalta kunniakkaana tekona. Häneen liitettiin monia 1800-luvun lopun ihanteita modernista kansakunnasta.

Vaasa-kuninkaiden aikaan Ruotsin linnoja uudistettiin perusteellisesti. Linnoja uudistettiin jälleen 1800-luvun puolivälissä, jolloin niitä pyrittiin palauttamaan renessanssiaikaiseen loistoonsa. Rappeutuneita linnoja restauroimalla kohotettiin suurvalta-aseman menettäneen Ruotsin kansallistuntoa. Kansallisiksi symboleiksi ja menneen suuruuden ilmentymiksi nostettiin 1850-luvulta lähtien juuri Vaasa-ajan linnat. Samojen linnojen arvo vaalittavina muinaismuistoina myös kyseenalaistettiin. Carl Georg Brunius (1792–1869) näki ne negatiivisina, reformaation seurauksena kirkolta varastetulla omaisuudella rakennettuina, kansalle hyödyttöminä monumentteina. Kaikki eivät suinkaan jakaneet näkemystä niiden statuksesta kansallismonumentteina.[392]

Eräs aktiivisimmista Ruotsin linnojen restauroinnin parissa 1800-luvun puolivälissä toimineista arkkitehdeista oli F. W. Scholander, joka oli paitsi taideakatemian professori, myös yli-intendentinviraston arkkitehti. Renessanssi- ja suurvalta-ajan linnojen restaurointi ja sisustaminen olivat tärkeässä osassa hänen arkkitehdin urallaan.[393] Hän muun muassa sisusti Ulriksdalin linnan 1850-luvulla 1600-luvun asuun ja restauroi Vadstenan linnan ehjäksi ja edustavaksi vanhaa täydentämällä.[394]

Scholanderin ajatuksena oli palautta linnat ulkonäöltään sellaisiksi kuin ne olivat Erik XIV:n ja Juhana III:n uudistusten jälkeen. Käytännössä tehtävä onnistui vain Vadstenassa. Kalmarissa tilanne oli mutkikkaampi. Scholander laati Kalmarin linnan fasadin rekonstruktiopiirustuksen (kuva 30), jota ei kuitenkaan toteutettu.[395] Sydäntornin huipulle hän suunnitteli lanterniinipäätteisen kupolikaton, mutta sitä ei hänen aikanaan ehditty toteuttaa.[396]

Kalmarin linnan sisätiloissa Scholander restauroi kuninkaankamarin eli Erik XIV:n kamariksi kutsutun huoneen ainutlaatuisen, mutta rapistuneen renessanssi-interiöörin (1855–62). Huoneen stukkofriisi sai uuden värikerroksen. Seinä- ja kattopaneelien aukkoja paikattiin uusilla aiheilla. Lattia ja ikkunat uusittiin kokonaisuudessaan. Tarkoituksena oli saattaa tila jälleen kokonaiseksi, arvokkaaksi ja vastaamaan käsitystä 1500-luvun kuninkaallisesta loistosta.[397] Scholan-

[392] Geijer 2007, 33–34.

[393] Geijer 2007, 12–13. Hänen suunnittelemiaan restaurointeja ja sisustuksia toteutettiin mm. Vadstenan, Kalmarin, Drottningholmin, Ulriksdalin, Vikin, Ekholmenin, Bogesundin ja Tukholman kuninkaallisessa linnassa. Geijer 2007, 33 ja viite 18; Grandien 1979; Lundwall 1960, 162–167; Yli-intendentinvirastosta Mellander 2008.

[394] Grandien 1979, 315, 320–323, 335–345; Grandien 2001, 595–596; Geijer 2007, 35–43.

[395] Mia Geijer on osoittanut Scholanderin epäilleen sen toteuttamisen mahdollisuuksia ja tulkinnut vuodelle 1858 päivätyn piirustuksen mahdollisesti paperille tarkoitetuksi restaurointipiirustukseksi. Geijer 2007, 51. Piirustus oli liite kirjalliseen suunnitelmaan, ja muissa tutkimuksissa se on esitetty toteutettavaksi suunnitelmaksi. Olsson 1961, 382–383; Olsson 1965, 208; Grandien 1979, 318–319. Scholander kommentoi suunnitelmaansa 1871: "Jag har sjelf uppgjort en plan till restaurering af façaden, sådan Johan den tredje lemnade den, men förslaget har stannat på papperet, enär verkställigheten skulle komma att kosta allt för mycket; och hvad som dermed vunnits är således endast att minnet af dess forna utseende blifvit bevaradt." Svenska Fornminnesföreningens årsmöte, 217.

[396] Kalmarin linnasta Scholanderin aikana Geijer 2007, 47–52; Olsson 1965, 204–223.

[397] Cornell 1942; Olsson 1961, 382–392; Grandien 1979, 316–317; Geijer 2007, 49.

29. Kalmarin linna vuonna 1867. Valok. J. Dryselius. Kuva: Västergötlands museum.

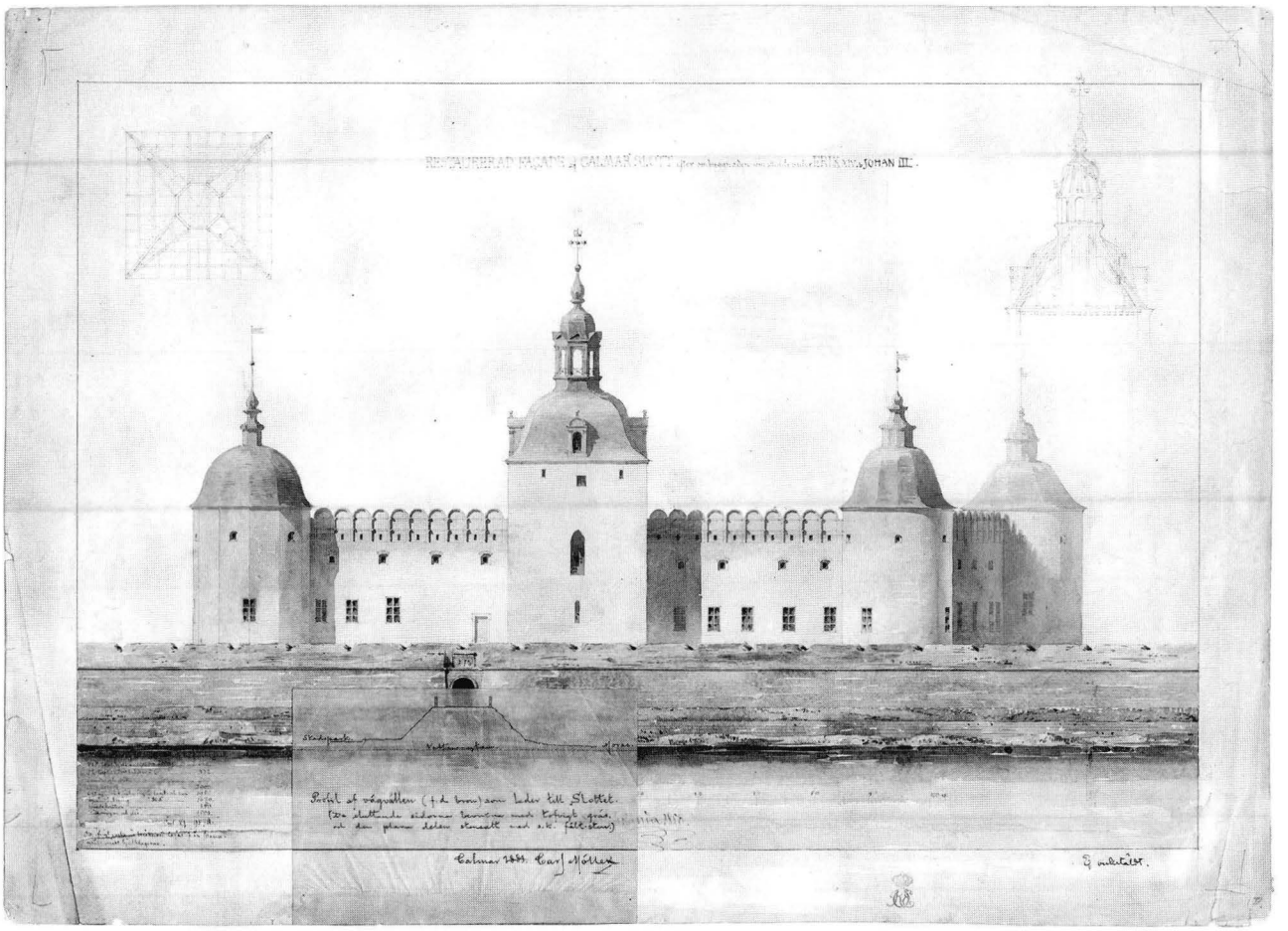

30. F. W. Scholanderin restaurointipiirustus Kalmarin linnaan. 1858. Kuva: Riksarkivet.

31. Kalmarin linnan kuninkaankamari. Kuva: Upmark 1904.

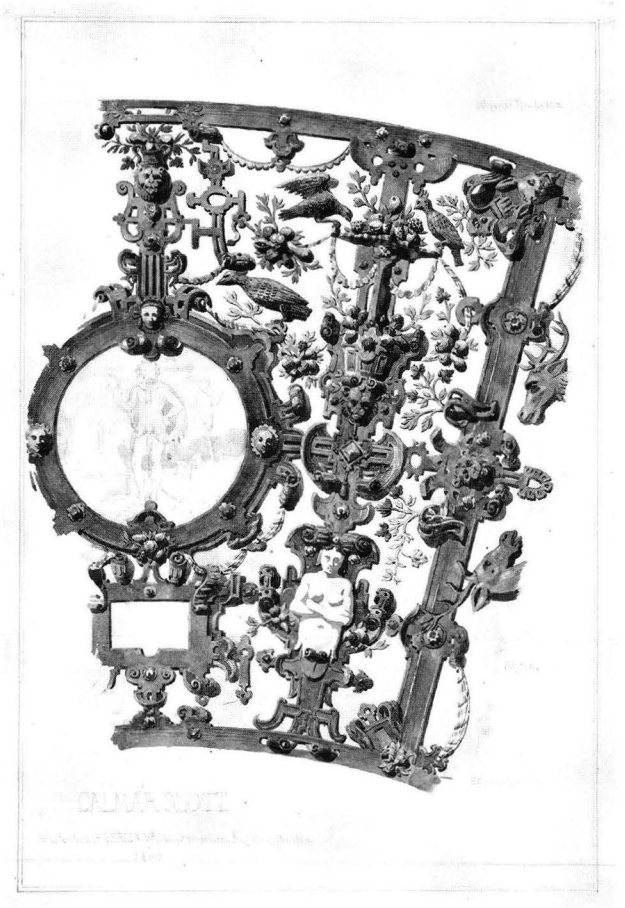

32. F. W. Scholanderin planssi Kalmarin linnan kuninkaankamarin ikkunasyvennyksen maalaus- ja stukkokoristelusta. 1857. © Foto Nationalmuseum, Stockholm.

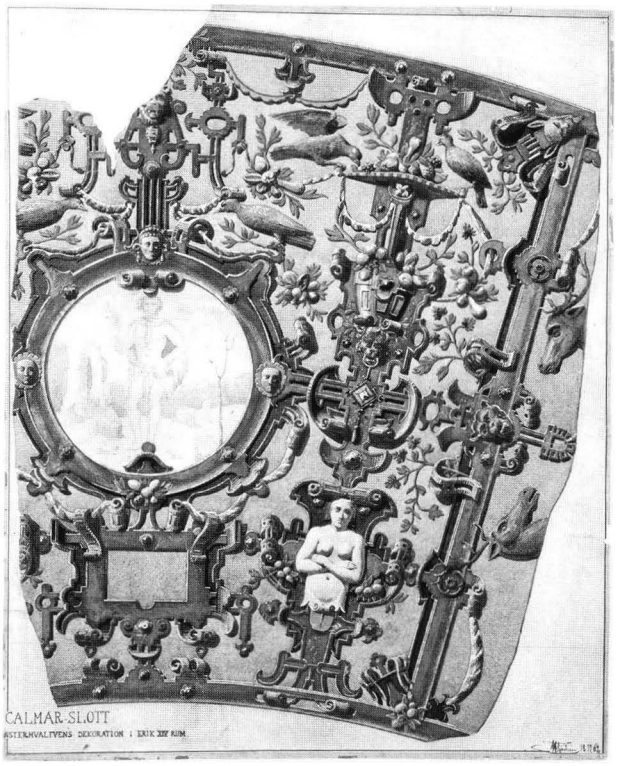

33. F. A. Sjöströmin planssi Kalmarin linnan kuninkaankamarin ikkunasyvennyksen koristelusta. 1862. RHO/MV.

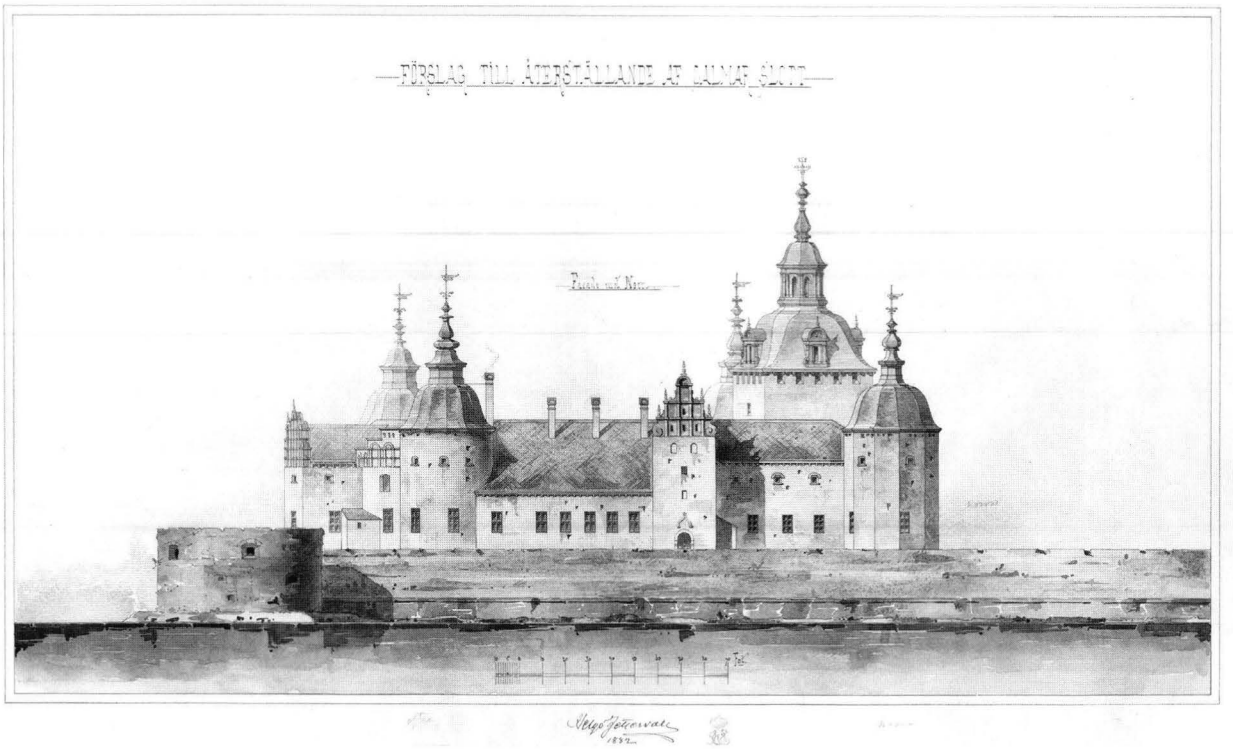

34. Helgo Zettervall: Kalmarin linnan restaurointiehdotus. 1882. Kuva: Riksarkivet.

der käytti ilmeisesti Kalmarin linnan restaurointiin liittyneitä plansseja opetustarkoituksiin. Hänen oppilaansa F. A. Sjöström laati kuninkaankamarin ikkunasyvennyksen koristeaiheita esittäneen planssin, jota käytettiin 1880-luvulla Turun linnan interiöörejä suunniteltaessa (kuva 33).[398]

Kalmarin linnan sydäntornin huippuun kohdistettiin uudelleen huomiota Ahrenbergin opiskellessa Tukholmassa Scholanderin johdolla.[399] Linna sai uuden katon ja torninhuiput 1880-luvun kuluessa. Pääpiirustukset laati yli-intendentti Helgo Zettervall (1831–1907) (kuva 34), ja töiden valmisteluista, detaljeista ja toteutuksesta vastasi arkkitehti Carl Möller (1857–1933). Restauroitu linna muistutti renessanssiajan loistosta sekä kaupungin ja koko Ruotsin valtakunnan kunniakkaasta menneisyydestä.[400]

Kalmarin linnan lisäksi Gripsholmin linnalle osoitettiin 1800-luvun lopussa entistä enemmän huomiota renessanssin ja Vaasa-kuninkaiden muiston ilmentymänä. Christoffer Eichhorn (1837–1889) kehotti 1880-luvun alussa sen renessanssiajalta säilyneiden tilojen ja rakennusosien dokumentoimiseen ja tutkimiseen. Kaarle-herttuan kamari tarjosi erinomaisen esimerkin ruotsalaisesta renessanssiajan sisustuksesta, mikä sopi hyvin 1800-luvun lopun uusrenessanssin ihanteisiin (kuvat 35 ja 36).[401]

Gripsholmin linnan restaurointi liittyi rakennuksen museokäyttöön. Kansallismuseon intendentti Gustaf Upmark (1844–1900) järjesteli sen kuninkaallista muotokuvakokoelmaa ja tilasi samassa yhteydessä arkkitehti Fredrik Lilljekvistiltä (1863–1932) suunnitelman linnan restauroimiseksi. Yhteistyö johti linnan restaurointiin 1890-luvulla.[402]

Ulkoarkkitehtuuriltaan Gripsholmin linna oli tarkoitus palauttaa 1500-luvun asuun, vaikka linnoitusvarustusten palauttaminen ei suunnitelmaan kuulunutkaan.

---

[398] Viljo 1986, 288 viite 10. Kiitän Eeva Maija Viljoa, joka on ystävällisesti antanut käyttööni dian Sjöströmin planssista.

[399] Kalmarin lääninkamreeri valitti tornin huipun rumuutta ja muuhun linnaan sopimattomuutta kirjeessään Scholaderille, ja maaherra anoi yli-intendentinvirastolta linnan ulkoasun ja erityisesti katon kunnostamista. Olsson 1965, 219–222.

[400] Työt alkoivat vuonna 1886 ja valmistuivat vuonna 1891. Geijer 2007, 52–56; Olsson 1965, 219–230.

[401] "Hela denna färgprydnad ger det bäst bevarade och fullständigaste profvet på den svenska renässansens förmåga att, äfven med jemförelsevis enkla medel, vinna en stämningsfull och harmonisk verkan." Eichhorn 1882, 100.

[402] Ensimmäistä suunnitelmaa esiteltiin yleisölle 1887, ja suunnitelma muuttui vuosien kuluessa. Lilljekvist perehtyi sisustusten historiaan ja julkaisi mm. artikkelin *Det svenska rummet under renässansen*. Upmark esitelmöi ja julkaisi artikkeleita linnan restauroinnin puolesta ja jätti ohjelman kokoelmien järjestämiseksi ja linnan restauroimiseksi vuoden 1889 alussa kuningas Oscar II:lle. Lilljekvist 1887; Upmark 1887a, erit. 527–529; Upmark 1887b, 153–156; Upmark 1889a; Ljungström 1987; Geijer 2007, 68–74.

35. Gripsholmin linnan Kaarle-herttuan kamari. Kuva: Upmark 1904.

36. Gripsholmin linnan Kaarle-herttuan kamarin paneelit. Kuva: Upmark 1904.

1700-luvulla tasoitettu vallihauta avattiin ja varustettiin nostosillalla. Suunnitelma sisälsi 1700-luvulla rakennetun niin sanotun kavaljeerisiiven purkamisen. Se olisi korvattu matalalla muurilla ja "ampumakäytävällä", joka olisi tarjonnut vierailijoille paikan maiseman ihailemiseen.[403] Kavaljeerisiipeä ei purettu, mutta linnan ulkonäköä kohennettiin palauttamalla muun muassa sen Vaasa-aikainen korkeus rakentamalla uudestaan 1700-luvulla puretut kerrokset sekä jyrkkä katto lukuisine kattoikkunoineen. Fasadien silloiset tiiliä imitoivat maalaukset poistettiin. Sisemmän linnanpihan fasadit koristeltiin maalauksin ja pihalle pystytettiin takorautakoristeinen tekokaivo ja uljas karnappi sisäänkäynnin portaiden yläpuolelle (kuva 43). Torninhuipuista ainoastaan yksi (*Fängelsetornet*) restauroitiin sen oletettuun Vaasa-aikaiseen asuun.[404]

Gustaf Upmarkin ja Fredrik Lilljekvistin mielestä Gripsholm ei ollut ainoastaan merkittävä Vaasa-ajan renessanssilinna, vaan sisälsi arvokkaita rakennusosia ja interiöörejä myös Hedvig Eleonoran ja Kustaa III:n ajoilta.[405] Upmark valikoi linnan historiasta tiettyjä huippukausia, jolloin ruotsalainen kulttuuri oli kukoistanut ja joiden hän katsoi olevan säilyttämisen tai palauttamisen arvoisia. Ajatuksena oli muokata linnan salit niin, että tyylikaudet ja niiden erot tulivat vierailijoille käsitettäviksi.[406] Restauroinnin päämääränä oli tehdä linnasta kuninkaallinen edustustila, museo ja nähtävyys. Silloisessa tilassaan linna ei vastannut sille asetettuihin vaatimuksiin.[407]

Hyväkuntoisen Gripsholmin linnan restaurointia puolustettiin vetoamalla tanskalaisten toimintaan Frederiksborgin linnassa. *Stockholms Dagblad* -sanomalehdessä julkaistiin joulukuussa 1888 artikkeli *Fosterländska minnens vård*, jonka kirjoittaja ylisti tanskalaisten isänmaanrakkautta ja valitti, ettei Ruotsista löytynyt vastaavaa. Ruotsin eturivin kansallismonumentti, Gripsholmin linna, oli vaatimaton Frederiksborgiin verrattuna.[408] Myös Gustaf Upmark viittasi Frederiksborgin esimerkkiin esitellessään Gripsholmin linnan restaurointisuunnitelmaa.[409]

Frederiksborgin kuninkaallinen linna paloi joulukuussa 1859, jonka jälkeen se rakennettiin suurelta osin uudelleen arkkitehti Ferdinand Meldahlin (1827–1908) suunnitelmien mukaisesti (kuva 41). Sen saleja sisustettiin Tanskan historialliseksi museoksi ja kuningashuoneelle tarpeellisiksi edustustiloiksi. Kahdessa linnan interiöörissä Meldahl käytti aiheita Gripsholmin Kaarle-herttuan kamarista ja F. W. Scholanderin restauroimasta Kalmarin kuninkaankamarista.[410] Frederiksborgin restauroitu museolinna näyttäytyi ihanteellisena linnana paitsi Gripsholmin restauroinnin suunnittelijoille, myös Turun

[403] Restaurointisuunnitelman laatijat pitivät kavaljeerisiipeä liian raskaana ja sopimattomana pittoreskin linnan luonteeseen: "Slottet skulle – – få en vida lifligare och vackrare siluett än den nuvarande." Upmark 1887a, 527.

[404] Ljungström 1987, 37–57; Nordensvan 1896b, 366. Kavaljeerisiiven säilyttäminen saattoi johtua siitä, että päälinnan katon korotuksen seurauksena se ei vaikuttanut enää yhtä massiiviselta. Ljungström 1987, 236.

[405] Upmark 1889a, 63; Ljungström 1987, 199–200.

[406] Upmark 1889a, 63; Upmark 1887a, 511, 514–526; Geijer 2007, 69–70. Upmark kirjoitti yhdistävänsä pieteetin ja tyyliyhtenäisyyden vaatimukset: "Den historiska pietetensk kraft – och detta är en hufvudsak vid hvarje restauration – bli härigenom tillgodosedda lika väl som stilenlighetens." Upmark 1887a, 527.

[407] Upmark 1887a; Upmark 1887b.

[408] Artikkelissa kerrottiin myös historiallisten rakennusten vaalimisesta Saksassa, jonka uutta mahtia esitettiin restauroiduilla linnoilla ja muistoilla menneestä suurajasta. Stockholms Dagblad 2.12.1888. Lars Ljungström on identifioinut kirjoittajan hovi-intendentti Algernon Börtzelliksi. Ljungström 1987, 20.

[409] Upmark 1887a, 531; Upmark 1887b, 157; Upmark 1889a, 46–47.

[410] Bligaard 2008, vol. II, erit. 9–37, 127–141.

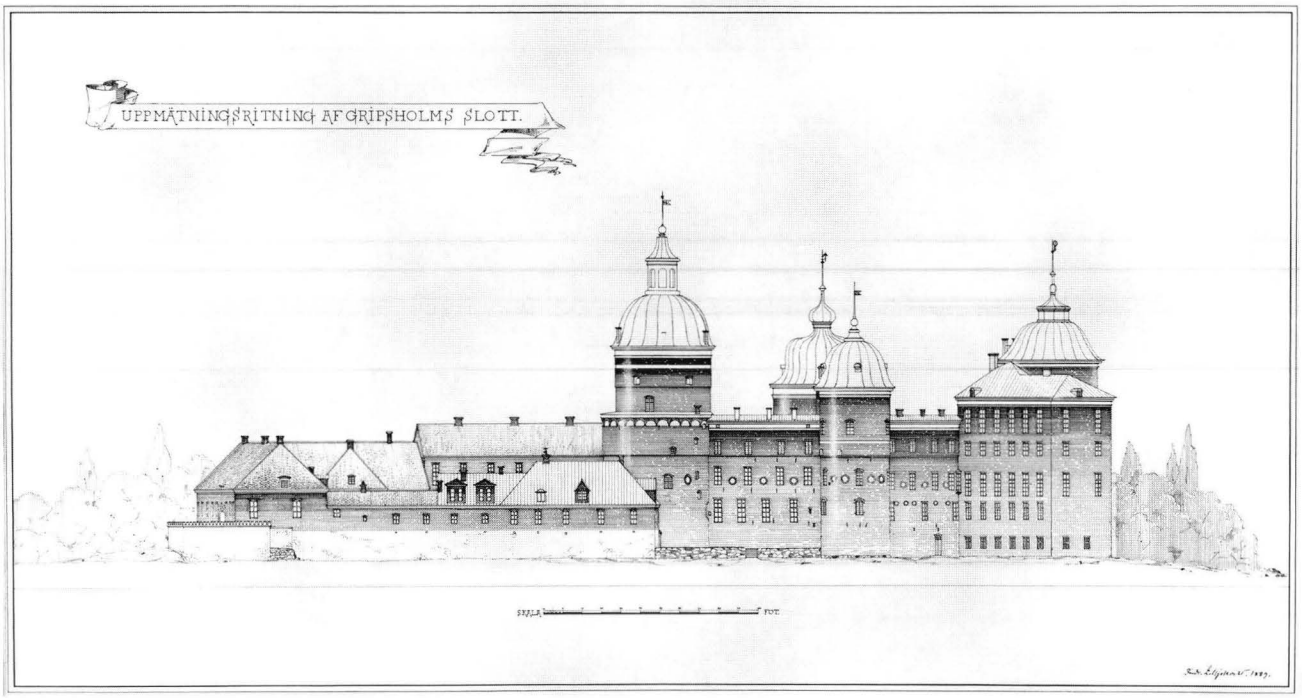

37. Fredrik Lilljekvistin mittauspiirustus Gripsholmin linnasta. 1889. © Foto Nationalmuseum, Stockholm.

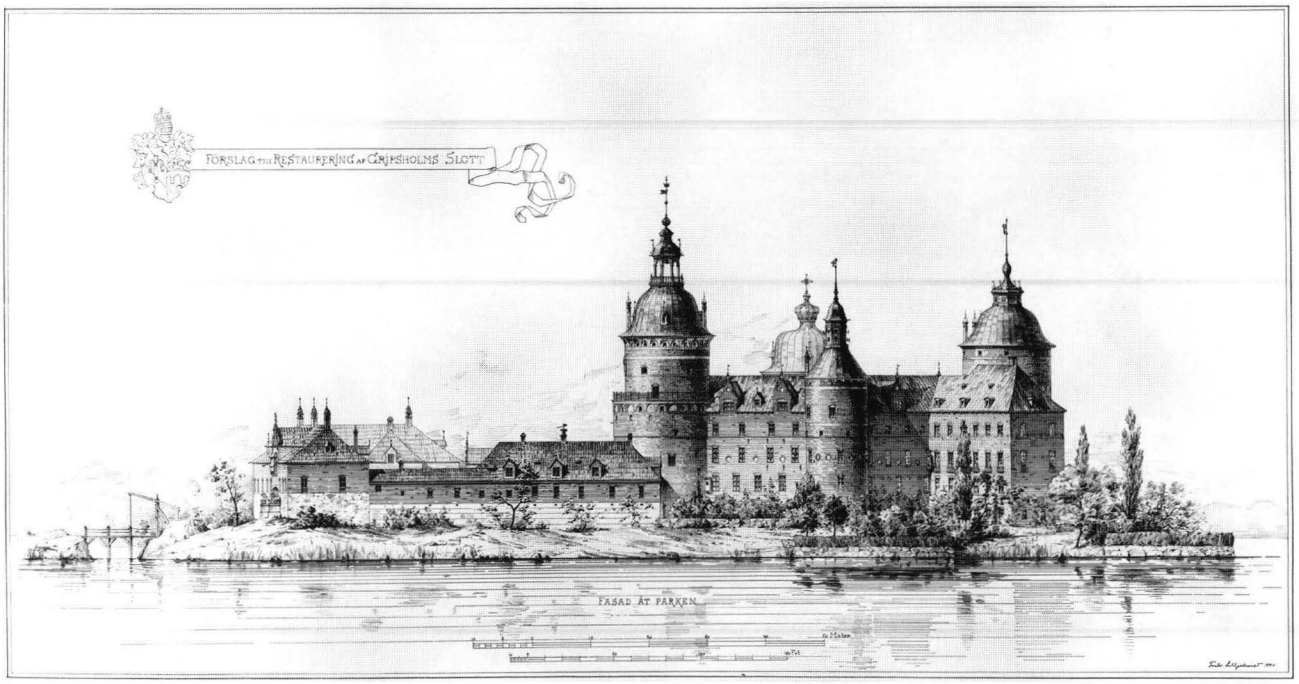

38. Fredrik Lilljekvistin Gripsholmin linnan restaurointisuunnitelman piirustus. 1890. © Foto Nationalmuseum, Stockholm.

museomiehille 1880-luvulla heidän suunnitellessaan historiallista museota Turun linnaan.

Ruotsin ja Tanskan restauroidut museolinnat tarjosivat tavoiteltavan mallin Suomen linnojen restaurointia suunniteltaessa. Jac. Ahrenberg ei kuitenkaan seurannut ainoastaan pohjoismaisia restaurointikeskusteluja ja -kohteita, vaan hänen katseensa suuntautui niiden lisäksi ensisijaisesti Ranskaan.

3.2 Pierrefonds, Blois ja Cahors

Turun tuomiokirkon restauroinnista käydyn keskustelun yhteydessä Jac. Ahrenberg pohti vuonna 1903 restauroinnin historiaa eurooppalaisessa perspektiivissä. Ranska tarjosi hänen mukaansa erinomaisia esimerkkejä onnistuneista restauroinneista. Esimerkkeinä hän

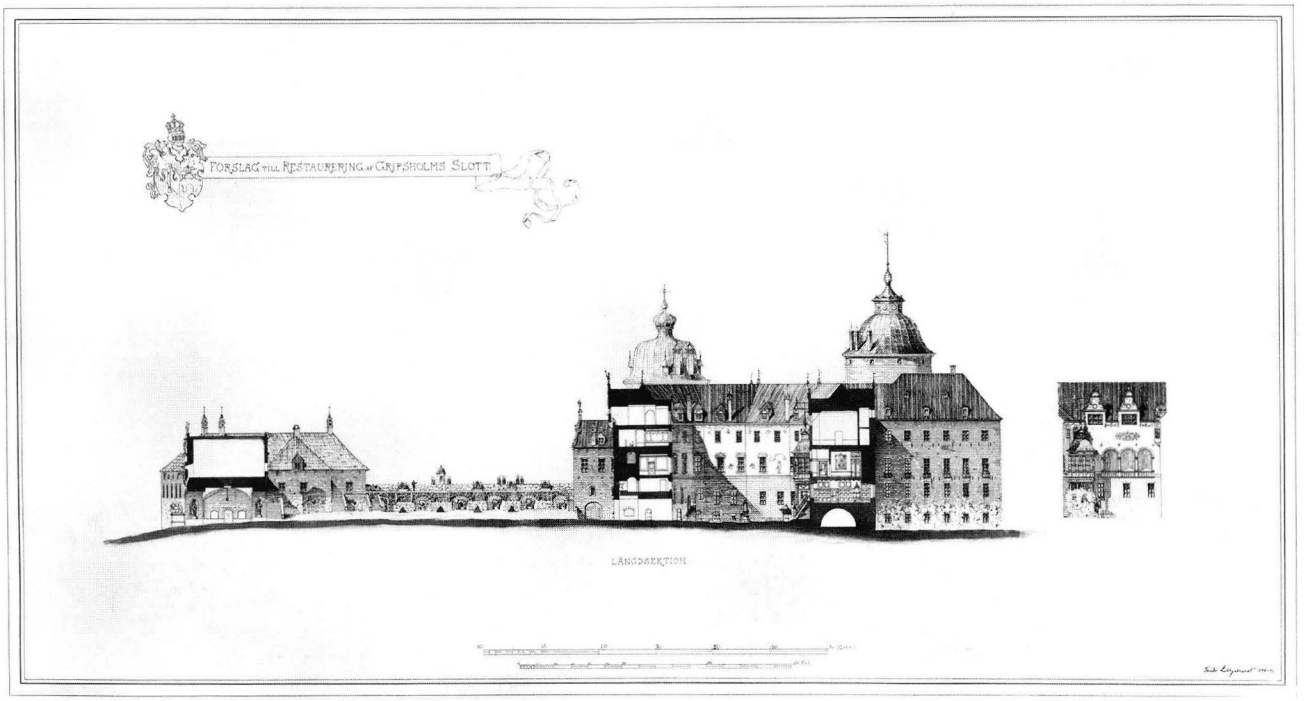

39. Fredrik Lilljekvistin Gripsholmin linnan restaurointisuunnitelman leikkauspiirustus. 1890–1891. © Foto Nationalmuseum, Stockholm.

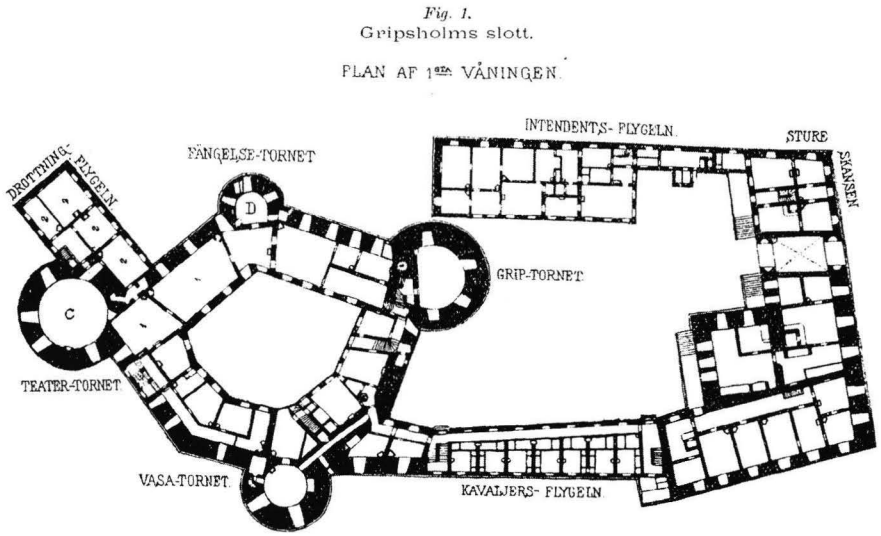

40. Gripsholmin linnan pohjapiirustus. Kuva: Folcker 1896, 1.

mainitsi sillan Cahors'issa Etelä-Ranskassa, Blois'n linnan Loiren laaksossa ja Pierrefondsin linnan Pariisista koilliseen. Niiden onnistumisen syiksi hän esitti Viollet-le-Ducin hämmästyttävän laajat tiedot ja hyvän maun sekä sen, että Ranskassa oli runsaasti vanhoja rakennuksia, "arkeologisia esikuvia".[411]

Samassa yhteydessä Ahrenberg kirjoitti, että Pohjoismaissa 1800-luvun puolivälin restauroinnit olivat harvoin onnistuneet. Gripsholmin linnan saleja oli muokattu Oscar I:n aikana huonolla menestyksellä. Turun tuomiokirkkoa oli koristeltu 1850-luvulla, ja Ahrenberg piti tulosta epäonnistuneena. Syynä olivat pohjoismaisten esikuvien puutteet.[412] Restaurointi, kuten taide ja kulttuuri yleensä, tarvitsivat hänen mukaansa juuret ja alustan, jolle uutta saattoi rakentaa. Hän seurasi C. G. Estlanderin esittämiä ajatuksia, joi-

[411] Ahrenberg 1903b, 321.

[412] Ibidem.

41. Frederiksborgin linna. Kuva: Anna Ripatti.

42. Gripsholmin restauroitu linna. Kuva: Upmark 1904.

den mukaan Pohjoismaista puuttuivat taiteellisesti korkeatasoiset esikuvat, joille taiteilijat ja arkkitehdit työnsä perustivat.[413]

Ahrenbergin toiminta restaurointiarkkitehtina on liitetty usein ranskalaisarkkitehti Viollet-le-Duciin, jonka restaurointeja sekä ylistettiin että kritisoitiin jo 1800-luvulla.[414] Käyttämissäni lähteissä hänen toimintaansa ja tuotantoaan enimmäkseen kiiteltiin ja ihasteltiin. Gustaf Upmark luonnehti vuonna 1889 Pierre-

[413] Viljo 1986, 280.

[414] Viollet-le-Ducin persoona ja toiminta ovat olleet tutkimuskirjallisuudessakin kiistelyn kohteena. Hänen toimintansa on usein esitetty negatiivisessa valossa. Esim. Leniaud 1994; Denslagen 1994.

43. Gripsholmin linnan sisäpiha 1890-luvun restauroinnin jälkeen. Kuva: Upmark 1904.

fondsin linnaa esimerkilliseksi restauroinniksi.[415] Mihin 1800-luvun lopun arkkitehdit ja museomiehet oikeastaan viittasivat ylistäessään Viollet-le-Ducin ja hänen ranskalaisten kollegojensa restauroimia rakennuksia? Miksi Ahrenberg mainitsi erityisesti kolme ranskalaista rakennusta (Pierrefonds, Blois ja Cahors) erinomaisina restauraatioina?

Tässä luvussa seuraan Ahrenbergin jättämää johtolankaa kolmeen ranskalaiseen kohteeseen, jotka hän mainitsi Viollet-le-Duciin liittyen. Ne olivat ajankohtaisia restaurointikohteita 1870-luvun lopussa, jolloin Ahrenberg vietti aikaa Ranskassa. Hän oli mahdollisesti vieraillut niissä kaikissa, ja todennäköisesti kohteet jäivät hänen mieleensä nuoruuden matkoilta. Mutta seurasiko Ahrenberg ranskalaisen restaurointiarkkitehdin jalanjälkiä? Jotta voisin vastata tähän kysymykseen, käsittelen seuraavaksi Viollet-le-Ducin kirjoituksia restauroinnista ja niissä esiteltyjen periaatteiden soveltamista käytäntöön.

Viollet-le-Ducin suosio 1800-luvun arkkitehtien keskuudessa perustui hänen kirjoituksiinsa arkkitehtuurin historiasta ja teoriasta. Tärkeimpiin niistä kuuluivat kymmenosainen *Dictionnaire raisonné de l'architecture française* ja *Entretiens sur l'architecture*. Niissä esitetyt metodit vastasivat 1800-luvun jälkipuolen rationaaliseen, eksaktiin tieteenihanteeseen ja restauroinnille asetettuihin tieteellisyyden vaatimuksiin.[416] Ranskalaisarkkitehdin kirjoitukset vetosivat aikalaisiin todennäköisesti siksi, että ne sisälsivät käytännöllisiä ohjeita arkkitehdeille. Muistelmissaan Ahrenberg kirjoitti ihailevansa Viollet-le-Ducin kielen kirkkautta, hänen kirjoitustensa "miehekästä" selkeyttä ja loogisuutta ja hänen valtavaa tietomääräänsä.[417] Hänen kirjoituksensa ja restauroimansa kohteet tarjosivat loputtomasti kiehtovia oppitunteja arkkitehtuurin historiaan ja samalla stimuloivaa sovellettavaa luovaan työhön ja ajatteluun.

Viollet-le-Duc esitti, että arkkitehdin oli oltava samalla sekä arkeologi eli rakennuksen läpikotaisin tunteva tiedemies että rakentaja, eri aikakausien tekniikat tunteva käsityöläinen. Hänen oli dokumentoitava restauroinnin kohteena oleva rakennus yksityiskohtaisesti. Hänen oli selvitettävä kaikkien sen osien ikä ja luonne, tunnettava niiden rakennusajalle ja paikkakunnalle ominaiset rakennustavat ja sijoitettava rakennuksen osat tyylien ja koulukuntien kategorioihin. Lisäksi hänen oli tutustuttava tarkoin rakenteeseen. Ehkä olennaisin Viollet-le-Ducin esittämistä luonnontieteille nojanneista teeseistä oli ajatus, että kaikki keskiaikaisen rakennuksen osat, sen pienimmätkin yksityiskohdat, nousivat rakenteesta. Rakennuksella oli oma anatomiansa, jota restaurointiarkkitehdin tuli järjestelmällisesti seurata ja täydentää sen perusteella rakennuksen puuttuvat osat. Arkkitehdin tehtävänä oli seurata rakennuksen omaa luonnetta, tutkia jokainen fragmentti ja korjata sen viallinen tai puutteellinen anatomia.

Viollet-le-Ducin restaurointijärjestelmä perustui alkuperäisen rakennuttajan ajatuksen rekonstruoimiseen. Hän kehotti etsimään rakennuksesta sen alkuperäisen rakenteellisen idean, eläytymään kuvitellun rakentajan ajatusmaailmaan ja täydentämään rakennus kuten sen suunnittelija olisi tehnyt nykyajan vaatimukset huomioiden ja nykyaikaista tekniikkaa käyttäen.[418] Restauroinnissa käytetyn materiaalin tuli hänen mukaansa

[415] Upmark 1889b, 216.

[416] Restauroinnin tieteellisyyden vaatimuksista 1800-luvun lopun Ruotsissa Ljungström 1987, erit. 197, 202.

[417] "Ingen skriftställare har någonsin på något tungomål skrifvit i frågan om byggnadskonsten – – i ett språk, så behagfullt, så strålande klart, så betagande, som Viollet le Duc. Hans beläsenhet och lärdom åro omfattande, så stora och så insmälta i hans allmänna vetandes skatt samt använda med ett omdöme, så sundt och förfinadt, att hela deras tyngd förflyktigats. Denna lärdom omger oss i hans böckers värld som lysande luft och låter oss, medan vi läsa och så länge vi läsa, tro att allt det där är oss bekant, så enkelt och självfallet tyckes det oss vara. – – manlig och klar som den konst han tjänat under ett långt lif, är enkelheten hans stils skönaste prydnad, den logiska bindkraften dess styrka." Ahrenberg 1907, 76–77.

[418] Viollet-le-Duc 1866, 31.

44. Pierrefondsin linnaa restauroidaan. Valok. Auguste Chevallier. © Paris – Musée de l'Armée. Réunion des musées nationaux.

olla korkealaatuisempaa ja kestävämpää kuin aikaisemmin käytetty materiaali, olihan tavoitteena rakennuksen säilyminen pitkälle tulevaisuuteen.[419] Restaurointiarkkitehdin tehtävänä oli saattaa rakennus jälleen eläväksi.[420]

Ranskan valtio esitteli laajasti historiallisten monumenttien restaurointitoimintaa ja Viollet-le-Ducin periaatteita vuonna 1873 Wienin maailmannäyttelyssä, missä opiskelija Ahrenberg vieraili. Näyttelyosaston katalogissa esiteltiin paitsi ajankohtaisia restaurointikohteita, myös onnistuneen restauroinnin edellytyksiä Viollet-le-Ducin tekstejä seuraten.[421]

Ahrenberg tutustui Viollet-le-Ducin ja muiden ranskalaisarkkitehtien restaurointeihin myös matkustamalla kohteisiin. Hän kirjoitti keväällä 1875 Pariisista kihlatulleen Widolfa von Engeströmille Tukholmaan viettävänsä aikaa maalaamalla Clunyn museossa sekä vierailemalla vanhoissa kirkoissa, palatseissa, linnoissa ja muissa historiallisissa kohteissa. Hän mainitsi tehneensä retken Pierrefondsin linnaan, joka herätti hänessä kirjeen perusteella romanttisia ja kaipauksen täyttämiä tunnelmia.[422] Tuolloin linnan sisätiloja vielä restauroitiin Viollet-le-Ducin johdolla, vaikka ulkoarkkitehtuuriltaan linnan näytti valmiilta ja hohti uutuuttaan.

Pierrefondsin rauniolinna oli restauroitu sotahistoriaa harrastaneen keisari Napoléon III:n hovin huviretkiä ja väliaikaista oleskelua varten.[423] Työt linnan rau-

[419] Viollet-le-Duc 1866, 26.
[420] Viollet-le-Duc 1866, 27.
[421] Du Sommerard 1876, 3, 10, 26–28.

[422] Jac. Ahrenbergin kirje Widolfa von Engeströmille 10.3.1875 Pariisista. SLSA 600.2.
[423] Tutkimuskirjallisuudessa toistuu käsitys, jonka mukaan Pierrefondsin linna oli tarkoitettu keisarilliseksi residenssiksi. Tutkijat ovat viime aikoina esittäneet, että linnaa ja sen puistoa suunniteltiin etapiksi keisarillisen hovin spektaakkeleille ja mahdollisesti myös kulisseiksi militaristisille seremonioille ja näytöksille. Viimeaikaisessa tutkimuksessa on korostettu rakennuksen ja sen ympäristön didaktista funktiota: restauroitu linna oli todennäköisesti tarkoitettu oppitunniksi sodankäynnin ja linnoitusarkkitehtuurin historiasta. Jean-Paul Midant on esittänyt hypoteesin, jonka mukaan Viollet-le-Duc olisi suunnitellut linnan ympäristöön linnoitusarkkitehtuurin ulkoilmamuseota. Midant 2008, erit. 17, viite 16; Bressani 2008, 39.

45. Pierrefondsin linnan restauroitu salonki. Valok. Mieusement. Kuva: *Pierrefonds* 1875. Danmarks Kunstbibliotek.

nioilla alkoivat vuonna 1858 ja niiden kuluessa suunnitelmia laajennettiin koskemaan tornien lisäksi koko linnaa. Sisätiloja rakennettiin vastaamaan mielikuvaa loisteliaan keskiaikaisen linnan sisustuksesta. Linnasta tehtiin retkikohde Pariisin maailmannäyttelyn 1867 vieraille, ja se pysyi avoinna yleisölle maailmannäyttelyn jälkeen. Vähitellen valmistuneisiin saleihin sijoitettiin keisarin suuri haarniskakokoelma. Työt linnassa olivat kesken Ranskan ja Preussin välisen sodan syttyessä 1870.[424]

Sodan seurauksena Ranskan hallitusmuoto vaihtui tasavallaksi, ja linna siirtyi Ranskan valtion omistukseen.[425] Ranskan hallitus päätti, että aloitetut työt kattojen, ikkunoiden ja kappelin veistoskoristelun osalta saatettaisiin loppuun. Viollet-le-Ducin jälkeen töiden johdossa jatkoi vuonna 1880 tämän vävy, arkkitehti Maurice Ouradou (1822–1884). Kunnianosoituksena edellisenä vuonna menehtyneelle edeltäjälleen hän teetti kappelin portaalin trymoon kuuluisan Viollet-le-Ducia esittävän, Louis Auguste Hiolinin (1846–1910) toteuttaman veistoksen (1884). Työt linnassa lopetettiin sisätilojen osalta keskeneräisinä vuonna 1885.[426]

Pierrefondsin linnassa Viollet-le-Duc loi yksityiskohtaisen esityksen noin vuonna 1400 rakennetusta linnasta sellaisena, kuin se jäljellä olleiden fragmenttien perusteella oli täydennettävissä.[427] Veistoksissa, maalauksissa ja muissa sisustuselementeissä hän käytti keskiaikaan viitanneita fantasia-aiheita. Tilat suunniteltiin siten, että niiden arkkitehtuuri, seinämaalaukset, tapetit, panelointi, avotakat, katot, veistokset, puusta veistetyt huonekalut ja keisarilliset kokoelmat muodostivat yhtenäisen kokonaisuuden. Suunnitelmat toteutettiin vain osassa linnan saleista.[428]

Pierrefondsin raunioituneen linnan rekonstruoimiseen vaikuttivat paitsi tilaajan toiveet ja rakennuksen käyttötarkoitus, myös ideologiset seikat ja poliittiskulttuuriset toivekuvat. Viollet-le-Ducin kirjoitukset linnan restauroinnista heijastelevat ajatuksia Ranskan suuruudesta. Hän kirjoitti, että Ranskassa oli liikaa raunioita, jotka eivät sellaisenaan kertoneet taiteita rakastaneiden valistuneiden ruhtinaiden elämästä. Pierrefondsin linnan oli tarkoitus kertoa Ranskan 1400-luvun sodankäyntiin liittyvästä, Euroopan mittakaavassa "ylivoimaisesta" taiteesta.[429]

Linnan rekonstruointia kritisoitiin jo töiden kuluessa. Viollet-le-Duc puolustautui epäilijöitä vastaan luettelemalla detaljeja, joiden perusteella kokonaisuus oli suureksi osaksi pääteltävissä.[430] Kritiikki voimistui vuosisadan loppua kohden. Kysyttiin, oliko restauroitu linna arkeologisessa mielessä validi.[431] Julkaisuissa esitettiin vakuutteluja, että restauroinnissa oli seurattu tarkoin säilyneiden rakennusosien jälkiä. Arkkitehdin toteuttama keskiaikafantasia kiedottiin tieteellisyyden kaapuun.[432]

---

[424] Grodecki 1980, 130–139; Grodecki 1991 (1965), 383–390; Midant 2008, 11–17.

[425] Viollet-le-Duc laski 1871, että siihen mennessä töihin oli käytetty lähes viisi miljoonaa frangia ja 800 000 frangia puuttui aloitettujen töiden loppuunsaattamiseksi. Suurin osa varoista oli saatu keisarilta. *Château de Pierrefonds* s.a., 3.

[426] Grodecki 1980, 132; Grodecki 1991 (1965), 390.

[427] Tutkimuskirjallisuudessa on huomautettu Viollet-le-Ducin erehtyneen joissakin keskiajan linnoitusarkkitehtuurin yksityiskohtien tulkinnoissa, mutta muuten hänen näkemystään Pierrefondsin linnan ulkoarkkitehtuurista noin vuonna 1400 on pidetty validina ja perusteltuna. Grodecki 1980, 132; Grodecki 1991 (1865), 390.

[428] Grodecki 1991 (1965), 390–391; Loyer 1980, 327–328.

[429] "Nous n'avons que trop de ruines dans notre pays, et le ruines, si pittoresques qu'elles soient, ne donnent guère l'idée de ce qu'étaient ces habitations des grands seigneurs les plus éclairés du moyen âge, amis des arts et des lettres, possesseurs de richesses immenses. Le château de Pierrefonds, rétabli en totalité, fera connaître cet art à la fois civil et militaire qui, de Charles V à Louis XI, était supérieur à tout ce que l'on faisait alors en Europe." Viollet-le-Duc 1865, 47–48.

[430] Viollet-le-Duc 1865, 21.

[431] "C'est sur le terrain de l'archéologie que les discussions se sont produites. La restauration, a-t-on demandé, est-elle fidèle, était-elle désirable?" Robert, s.a., 69.

[432] Ainoastaan joidenkin yksityiskohtien, kuten takkojen, holvien ja kattojen, kerrottiin poikenneen havaittavista jäljistä. Robert, s.a., 36, 69.

Aikalaisille Pierrefonds näyttäytyi hieman omituisena linnoitusarkkitehtuurin historian esityksenä. Anatole France (1844–1924) kirjoitti vuonna 1899, että linna oli valtava leikkikalu, jossa oli aivan liikaa uusia kiviä. Se oli alkuperäisen linnan esitys luonnollisessa koossa, mutta se ei ollut enää alkuperäinen linna.[433] Linnan restaurointia kritisoitiin 1800-luvun lopussa runollisuuden puutteesta. Esimerkiksi helsinkiläisessä *Nya Pressen* -sanomalehdessä vuonna 1892 julkaistussa matkakertomuksessa Viollet-le-Ducin restaurointia kiitettiin huolelliseksi. Linna tarjosi nyt totuudenmukaisen kuvan keskiaikaisesta linnasta. Samalla lehdessä kuitenkin huomautettiin, että monille rakennus ei enää näyttäytynyt yhtä kaunopuheisena kuin raunioituneessa asussaan.[434] Ranskassa linnan raunioita haikailleille esitettiin vasta-argumenttina kysymys: eikö restauroitu rakennus herättänyt eloon mielikuvituksen ja auttanut kuvittelemaan keskiajan elämää? Eikö juuri kokonainen linna, paremmin kuin rapistunut raunio, tarjonnut paremman käsityksen keskiajasta muille kuin asiaan vihkiytyneille ammattilaisille?[435]

Ahrenbergin oleskellessa Pariisissa vuonna 1875 Pierrefondsin linnan restaurointi oli ajankohtainen sekä julkaisuissa että Pariisin salongissa, jossa Viollet-le-Ducin restaurointipiirustuksia oli näytteillä.[436] Samana vuonna julkaistiin Pierrefondsin ja Blois'n vastikään restauroiduista linnoista planssiteokset, joissa niitä esiteltiin valokuvin. Blois'n linnaa esitellyt julkaisu sisälsi värillisiä plansseja sisätilojen koristeluista (kuva 49).[437]

Pierrefondsin ja Blois'n linnojen restaurointipiirustuksia oli esillä myös Pariisin maailmannäyttelyssä vuonna 1878.[438] Ahrenberg osallistui maailmannäyttelyyn paitsi yhtenä Suomen osaston järjestäjistä, myös akvarelleillaan *Hollantilainen aihe* (*Chambre au XVIe siècle en Hollande*, kuva 15) ja tarkemmin määrittelemättömillä arkkitehtuuri ja ornamentiikka -tutkielmillaan (*Études d'architecture et d'ornementation*).[439] Todennäköisesti hän tutustui näyttelyosastoon, jossa Ranskan muinaismuistohallinto esitteli lukuisia ajankohtaisia restaurointeja.

Blois'n linnan restaurointiin Ahrenberg oli tutustunut näyttelyiden ja julkaisujen välityksellä sekä mahdollisesti vierailemalla paikan päällä.[440] On kuitenkin epäselvää, kuinka hyvin hän todella tunsi Blois'n linnan restauroinnin, josta ei vastannut Viollet-le-Duc, vaikka tämä oli historiallisten monumenttien komission jäsenenä päättämässä sen restauroinnista.

Prosper Mérimée (1803–1870) liitti Blois'n linnan ensimmäiseen suojeltujen rakennusten listaan vuonna 1840, ja maan silloinen hallitus piti linnan restaurointia kansallisesti merkittävänä tehtävänä. Mériméen sanoin oli vaikea löytää ornamenteiltaan rikkaampaa, elegantimpaa ja monimuotoisempaa monumenttia. Blois'n linna edusti hänelle renessanssiarkkitehtuurin "täydellistä tyyppiä".[441] Linnan ornamentiikka oli kuitenkin vuosisatojen kuluessa kärsinyt. Se toimi varuskuntana, mutta sen tiloja tyhjennettiin ja restauroitiin vähitellen sotilasviranomaisten vastustuksesta huolimatta.[442] Orléans-sukuun kuulunut hallitsijapariskunta vaali sukunsa historiaan liittyneen linnan muistoja, mikä edisti kaupungin omistuksessa olleen rakennuksen restauroinnin toteutumista. Sen parissa työskenteli vuodesta 1844 lähtien arkkitehti Félix Duban (1797–1870).[443]

Blois'n linnan restauroinnin lähtökohtana ja painopisteenä oli rakennuksen rikas ornamentiikka. Duban korjasi, täydensi ja suunnitteli itse koristeaiheita, jotka sopivat hänen käsitykseensä kuninkaallisesta residenssistä rakennusaikanaan. Hänen ajatuksenaan oli säilyttää linnan eri rakennusvaiheet ja tuoda ne esiin aikaisempaa selvemmin. Tarkoitus oli esittää linnan eri osien avulla Ranskan arkkitehtuurin historia keskiajalta 1600-luvulle.[444]

Linnan siivet muodostivat kolme eri aikoina rakennettua kokonaisuutta (Louis XII:n siipi 1498–, François I:n siipi 1515–1519 ja François Mansartin suunnittelema Gaston d'Orléansin siipi 1635–1638).

---

[433] "A vrai dire, le château de Pierrefonds n'est aujourd'hui qu'un énorme joujou. Il était en sa nouveauté « moult fort deffensable et bien garny et remply de toutes choses appartenant à la guerre ». – – Pour nous, que les progrès de la civilisation ont familiarisés avec le canon Krupp, les tours de Pierrefonds ont un air de naïveté." France 1899, 156. "Je suis persuadé que le donjon, le château et toutes les défences extérieures ont repris leur aspect primitif. Mais enfin les vieilles pierres, les vieux témoins, ne sont plus là, et ce n'est plus le château de Louis d'Orléans; c'est la représentation en relief et de grandeur naturelle de ce manoir." France 1899, 160. Ks. Kåring 1992, 198.

[434] Nya Pressen 30.8.1892.

[435] Robert s.a., 71–72.

[436] Exposition universelle internationale de 1878, 140. Katalogissa mainitaan piirustuksen olleen esillä vuoden 1875 salongissa.

[437] Le Nail 1875; *Pierrefonds* 1875.

[438] Exposition universelle internationale de 1878, 128, 140.

[439] Exposition universelle internationale de 1878, 244, 247.

[440] Ahrenberg mainitsee fiktiivisessä kertomuksessaan *Génévième* Blois'n kaupungin kuvaillen sen katujen tunnelmaa. Ahrenberg 1880, 180. Hän perusti kertomuksensa omakohtaisille kokemuksille, joten on todennäköistä, että hän todella oli vieraillut Blois'n kaupungissa.

[441] Prosper Mérimée: Rapport à la commission des Monuments historiques 20.12.1844. Bellenger & Forest 1996, 79.

[442] Varuskunta poistui rakennuksesta kokonaan vuonna 1867. Wittman 1996b, 430 viite 7.

[443] Bellenger & Forest 1996, 79. Félix Duban kuului Roomasta, keskiajasta ja renessanssista inspiroituneeseen ranskalaisarkkitehtien ns. romanttiseen koulukuntaan. Hänen suunnittelemiinsa rakennuksiin kuuluu mm. Pariisin Ecole des Beaux-Arts. Dubanista ks. artikkelit teoksessa *Félix Duban* 1996.

[444] Bellenger & Forest 1996, 80, 81.

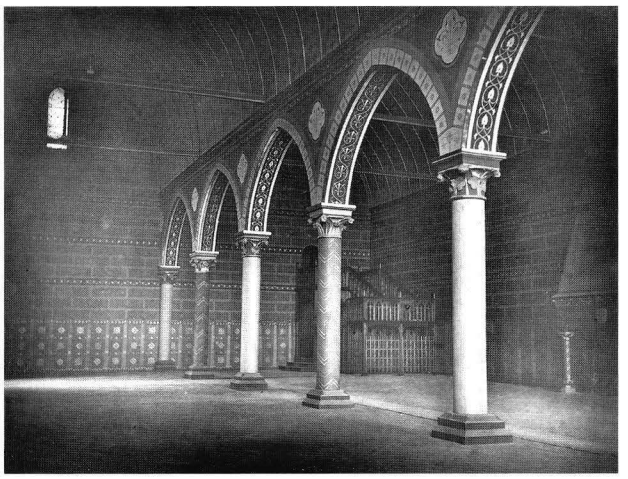

46. Blois'n restauroidun linnan interiööri *salle des Etats*. Valok. Mieusement. Kuva: Le Nail 1875.

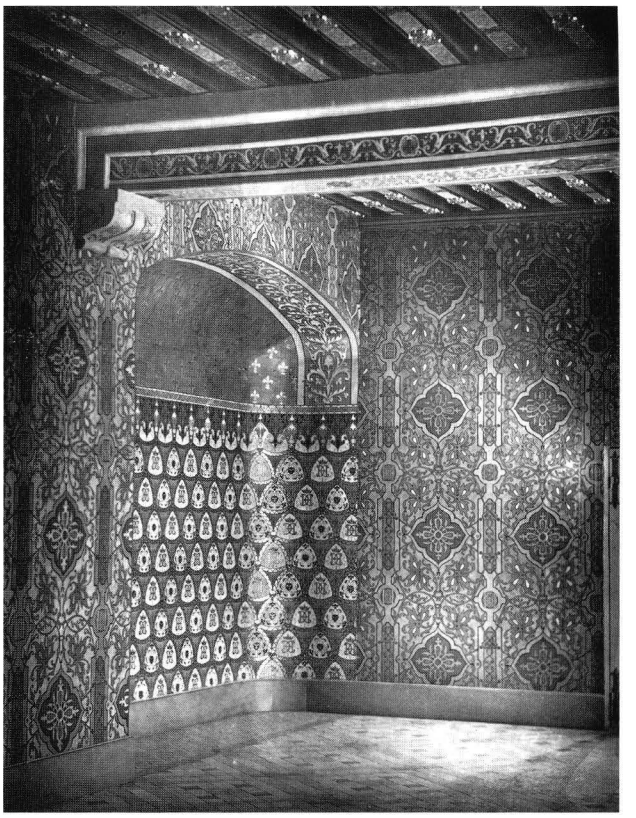

47. Blois'n linnan kuningattarenhuone François I:n siivessä. Valok. Mieusement. Kuva: Le Nail 1875.

48. Kuninkaan rukousnurkkaus Blois'n linnan François I:n siivessä. Valok. Mieusement. Kuva: Le Nail 1875.

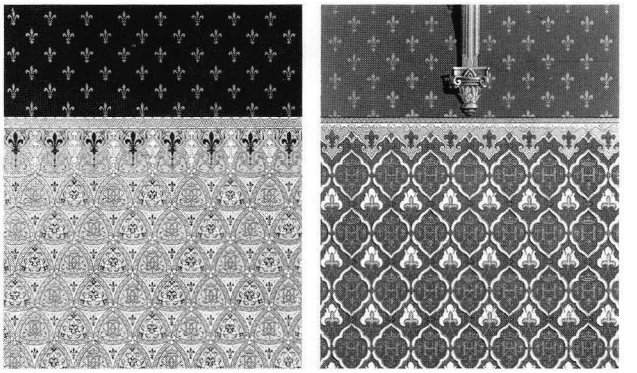

49. Tapetteja Blois'n restauroidusta linnasta. Kuva: Le Nail 1875.

Pääfasadin kulmassa oli 1500-luvulla rakennettu, mutta kesken jäänyt osa (*Voûte*), joka purettiin vuonna 1860 sisätilat säilyttäen ja sen tilalle rakennettiin uusi, gotiikkaa jäljittelevä fasadi.[445] Sen sisätiloissa oli 1200-luvulla rakennettu kaksilaivainen halli (*salle des Etats*).[446] Dubanille rakennusosa edusti keskiaikaa, mitä hän korosti sen fasadissa.[447] Hän lisäsi linnan ul-

[445] Wittman 1996b, 412–415.

[446] Sali on saanut nimensä siitä, että siellä kokoontuivat kaksi kertaa Ranskan säädyt 1500-luvun lopussa.

[447] Richard Wittman on esittänyt myös pidemmälle menevän poliittisen tulkinnan salin merkityksistä edustuksellisen hallinnon näyttämönä rinnastaen Dubanin restauroinnin didaktiset

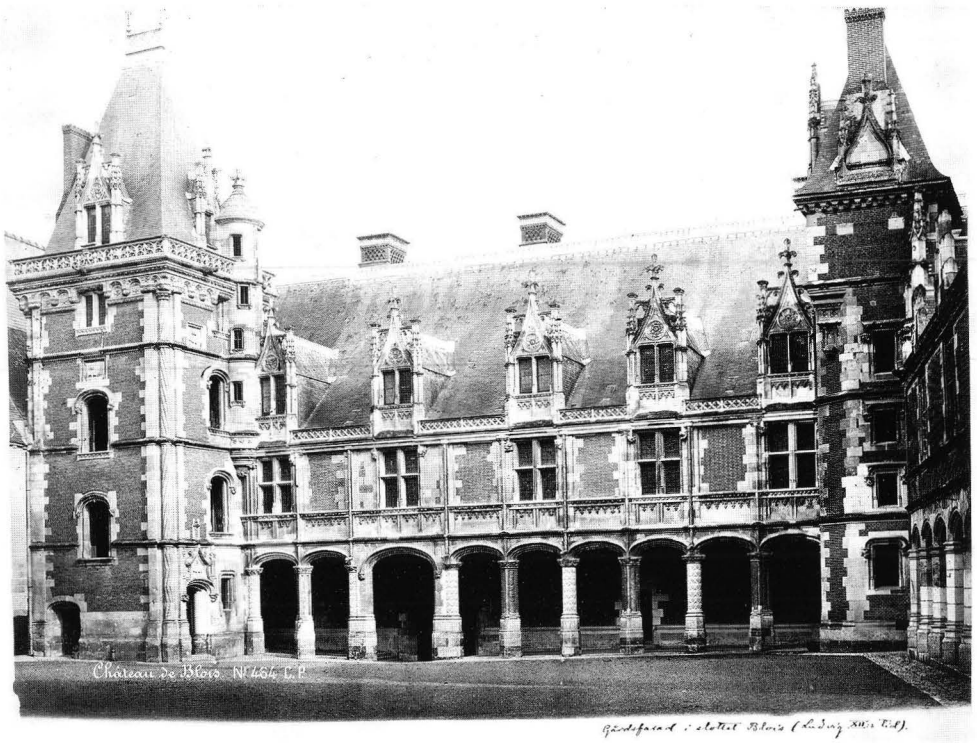

50. Blois'n linnan Louis XII:n siipi sisäpihalta kuvattuna. Kuva: Kuvataiteen keskusarkisto.

koarkkitehtuurin kerrontaan ajanjakson, gotiikan, joka rakennuksen muodostamasta ajallisesta kokonaisuudesta aikaisemmin puuttui. Samalla hän rakensi linnasta ulkoarkkitehtuuriltaan eriaikaisten, toisistaan selkeästi erottuvien osien kokonaisuuden, joka kertoi Ranskan arkkitehtuurin historian eri vaiheista ja erityisesti renessanssista.[448]

Sisätilojen restauroinnissa Duban korosti historiallisiin tapahtumiin ja henkilöihin liitettyjä tiloja, erityisesti kuninkaiden ja kuningattarien asuinhuoneita, koristellen ne muita tiloja runsaammin. Koristeluin ja aikaisempaa huonejakoa muuttaen arkkitehti loi lavasteet ja dramaturgian tarinoille, joita tiloissa kerrottiin.[449] Linnan restauroidut sisätilat muodostivat etenkin François I:n siivessä huikean värikylläisen kokonaisuuden ja ilmensivät polykromiasta innostuneen, lahjakkaan koristemaalarin käsityksiä kuninkaallisen palatsin keski- ja renessanssiaikaisesta tunnelmasta. Dubanin visioissa linna oli yleisölle avoin nähtävyys ja Ranskan renessanssiarkkitehtuurin museo sellaisenaan, ilman esinekokoelmia.[450]

Blois'n linnan restaurointi esitettiin vuonna 1875 julkaistussa monografiassa positiiviseen sävyyn: arkkitehti oli antanut kaltoin kohdellulle rakennukselle uuden elämän ja loiston.[451] Julkaisussa kiitettiin erityisesti monen aikakauden huomioimista ja kritisoitiin Viollet-le-Ducin ja hänen seuraajiensa restaurointeja, joissa korostettiin vain keskiaikaa muiden aikakausien kustannuksella.[452] Samaan aikaan Blois'n linnan restaurointia myös kritisoitiin: linna vaikutti joidenkin makuun liian "maalatulta".[453]

Blois'n linnan restaurointi tunnettiin Pohjoismaissa. Ragnar Östberg (1866–1945) vieraili linnassa vuonna

tavoitteet ranskalaisten historioitsijoiden samanaikaiseen "kolmannen säädyn" korostamiseen Ranskan historiassa. Wittman 1996a, 92; Wittman 1996b.

[448] Wittman 1996a, 90; Wittman 1996b.

[449] Vaikka fragmentteja aikaisempien vuosisatojen koristeaiheista oli linnan restauroinnin aikaan havaittavissa, Duban ei ilmeisesti seurannut jälkiä kovinkaan tarkasti. Sisätiloissa hän vaikuttaa painottaneen koristemaalarin luovuutta enemmän kuin tiedemiehen tarkkuutta. Hän ei pitänyt linnasta löydettyä 1500-luvun graffitia säilyttämisen arvoisena, vaan korvasi sen maalauskoristein. Asiasta syntyi kiivas keskustelu historiallisten monumenttien komissiossa. Bellenger & Forest 1996, 81–84.

[450] Ajatus ei kuitenkaan vakuuttanut Blois'n kaupungin päättäjiä, jotka1860-luvun alussa päättivät luovuttaa linnan keisarin pojan residenssiksi. Duban esitti monen otteeseen vastalauseensa. Kompromissina arkkitehti suostui kaupungin museokokoelmien esittelemiseen Louis XII:n siivessä. François I:n siiven tilat pysyivät tyhjinä. 1870-luvulla Ranskan valtio ja Blois'n kaupunki suunnittelivat linnaan hyödyllistä käyttöä, mm. koulua, vankilaa tai kasarmia, ja kaupunki päätti lopulta sijoittaa Gaston d'Orléansin siipeen kaupunginhallinnon tiloja ja kirjaston. Bellenger & Forest 1996, 79, 84–85; Wittman 1996b, 434 viite 82; Rose 1996.

[451] Le Nail 1875, 4.

[452] La Nail 1875, erit. 13.

[453] Bercé 1996, 64.

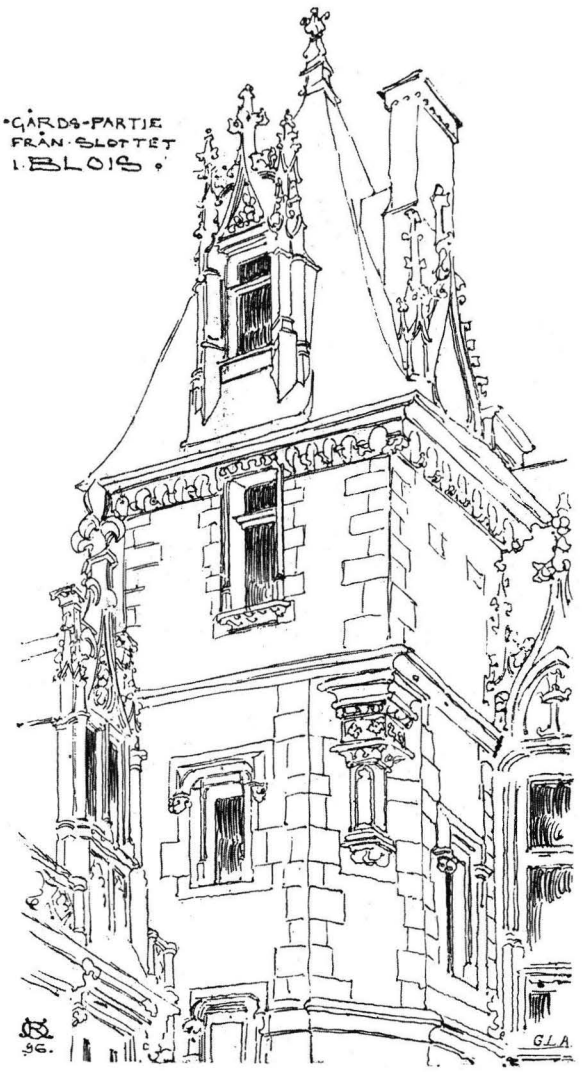

51. Ragnar Östbergin piirustus Blois'n linnasta. Kuva: Östberg 1897, 44.

1896 polkupyörämatkallaan ja julkaisi siitä artikkelin *Teknisk tidskrift* -lehdessä. Linnan koristeellisuus teki ruotsalaisarkkitehtiin suuren vaikutuksen. Ulkoarkkitehtuurin restaurointi oli hänen mielestään onnistunut ja sisätilat teknisesti moitteettomat, mutta salien koristelu jätti jokseenkin kylmän ja kankean vaikutelman. Östberg esitti monen aikalaisen jakaman käsityksen, jonka mukaan uusi herätti väistämättä uutuuden vaikutelman, kunnes ajan tasoittava ja samalla kaunistava vaikutus tekisi tehtävänsä.[454]

Dubanin ja Viollet-le-Ducin lähestymistavat ja restauroinnin metodit poikkesivat huomattavasti toisistaan. Viollet-le-Duc vastusti Dubanin suunnitelmaa kunnostaa Blois'n linnan 1600-luvun Gaston d'Orléansin siipi, koska kyseessä oli suhteellisen nuori ja keskeneräinen rakennus. Dubanille rappioarkkitehtuuriksi leimattu siipi oli tärkeä suhteessa kokonaisuuteen.[455] Duban pyrki esittämään arkkitehtuurin historian aikakausia rinnakkain, Viollet-le-Duc etsi rakennuksen alkuperäistä ideaa. Pierrefondsin ja Blois'n linnojen restaurointien rinnastaminen tuo esiin myös toisen tärkeän eron arkkitehtien välillä. Duban painotti dekoraatiota, mihin vaikutti renessanssin keskeisyys hänen ajattelussaan. Viollet-le-Duc oli johtanut teoriansa gotiikasta, ja sen keskiössä oli rakenne.[456]

Kolmas Ahrenbergin mainitsema restaurointikohde oli keskiaikainen silta Cahors'in kaupungissa Etelä-Ranskassa. Hän kertoi matkustaneensa kaupunkiin ainoastaan sillan tähden. Sen kolme tornia toivat Ahrenbergin mieleen Turun linnan. Hän uskoi, että Turun linnan tornien huiput olivat alkujaan Cahors'in 1300-luvun alussa rakennettujen tornien kaltaisia.[457] Ahrenbergin johdatti Cahors'iin todennäköisesti Viollet-le-Duc, joka kirjoitti sillasta kiinnostavana kohteena selvittäen yksityiskohtaisesti sen puolustusvarustuksia.[458]

Valentrén silta kiinnitti muinaistutkijoiden huomion 1800-luvun alkupuolella.[459] Se suojeltiin 1840-luvulla ja restauroitiin 1870-luvulla. Restauroinnista vastasi arkkitehti Paul Gout (1852–1923), joka seurasi tarkoin Viollet-le-Ducin metodia. Arkkitehti perusteli alkuperäisen asun restaurointia sillä, että rakennuksesta tulisi siten muillekin kuin arkeologeille käsitettävä ja kiinnostava.[460] Hän täydensi sen tutkimusten perusteella ja omien mieltymystensä mukaan sellaiseksi kuin sen hänen mielestään olisi pitänyt olla. Hän lisäsi ampumaaukkoja ja sakaroita, jotka tekivät sillasta ulkonäöltään vaikuttavamman ja yhtenäisemmän, korotti yhtä torneista ja varusti sen sakaroin toisten tapaan. Perusteluna hän mainitsi, että jälkien perusteella ylin kerros oli tarkoitettu rakennettavaksi. Se oli arkkitehdin mukaan

[454] Östberg 1897, 45.

[455] Wittman 1996b, 422.

[456] Kysymys koski rakenteelle ja koristeelle annettuja painotuksia eli sitä, oliko arkkitehtuuri pohjimmiltaan enemmän koristeltua rakennetta vai rakennettua koristetta. Ks. Leniaud 2002, 167.

[457] Ahrenberg 1903a, 36. *Pont de Valentré* on yhä Cahors'in kaupungin merkittävin nähtävyys. Viollet-le-Duc kirjoitti siitä nimellä *pont de Calendre*, jota nimeä käytti myös Ahrenberg.

[458] Viollet-le-Duc 1864, 233–238.

[459] Chaudruc de Crazannes 1834, 26.

[460] Gout 1880, 31. Cahors'in kaupunki oli osallistunut sillan korjauksiin vain hieman aikaisemmin (1867), ja kaupungin edustajat pitivät restaurointia turhana myöntäen siihen ainoastaan viisisataa frangia. Restauroinnin kulut olivat kokonaisuudessaan yli 21 000 frangia ja ne maksettiin valtion kassasta. Extrait des Registres des Délibérations du Conseil Municipal de la ville de Cahors. Séance du 21 Avril 1879; Rapport de la Commission des Monuments historiques 30 Mai 1879. Dossier 1361. Médiathèque de l'architecture et du patrimoine.

52. Valentrén silta. Kuva: Anna Ripatti.

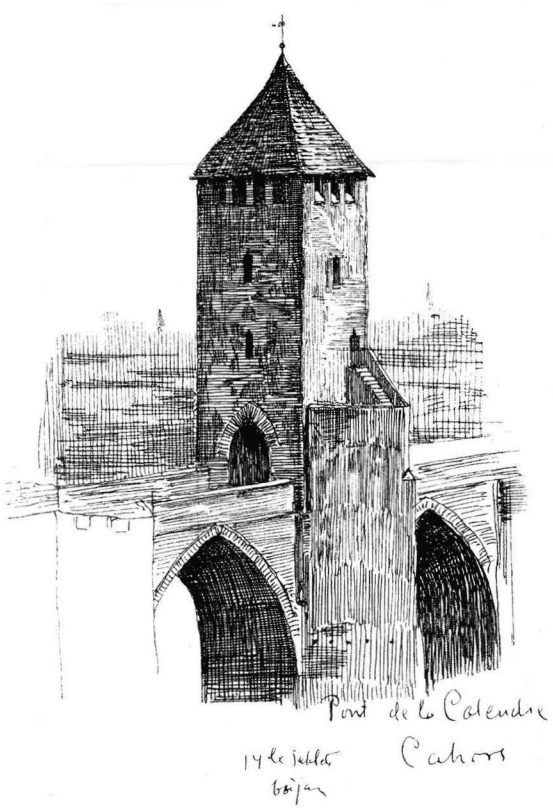

53. Ahrenbergin piirustus Valentrén sillasta. Kuva: Ahrenberg 1903a.

54.Valentrén silta Viollet-le-Ducin Dictionnaire raisonné de l'architecture française -teoksessa. Kuva: Viollet-le-Duc 1864, 237.

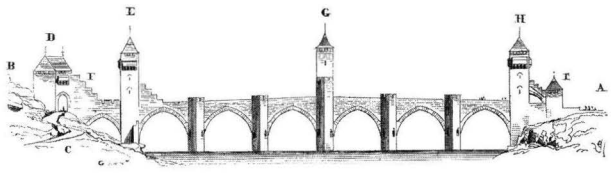

55. Viollet-le-Duc: Valentrén silta. Kuva: Viollet-le-Duc 1864, 234.

tarkoituksenmukainen paitsi esteettisesti, myös sodankäynnin kannalta.[461]

Sillan restauroinnin yhteydessä Gout julkaisi vuonna 1880 kirjan, jossa hän puolusti vanhojen rakennusten restaurointia. Hänelle restaurointi ei merkinnyt korjaamista, eikä aina palauttamistakaan, vaan rakennuksen saattamista sen alkuperäisen ajatuksen mukaiseen kokonaiseen asuun.[462] Valentrén sillan restaurointi toisti Viollet-le-Ducin Pierrefondsissa toteuttamaa kaavaa.

Paul Gout otti myöhemmin etäisyyttä Viollet-le-Ducin teeseihin ja siirtyi kannattamaan lukuisten muiden arkkitehtien tavoin säilyttävämpää linjaa ainakin kirjoituksissaan, soveltamatta uusia näkemyksiään käytäntöön. Hän ei hyväksynyt konservoinnissa pitäytymistä; päämääränä oli sairaan parantaminen, ei elämän pitkittäminen keinotekoisesti. John Ruskinin ajatuksia raunioiden säilyttämisestä raunioina hän piti todellisuudelle vieraana teoriana. Restaurointiarkkitehdin tuli hänen mukaansa tehdä vähin mahdollinen, mutta hänen piti tuoda esiin rakennuksen luonne eli arkkitehdin tulkinta rakennuksen olennaisista ominaisuuksista.

Pierrefonds oli vaikuttava esimerkki keskiaikaisen linnan yksityiskohtaisesta rekonstruktiosta ja tarjosi samalla oppitunnin sodankäynnin ja linnoitusarkkitehtuurin historiasta. Eräänlaisena satukirjojen ja unelmien linnana se herätti ainakin Ahrenbergissa romanttisia mielikuvia. Lisäksi se oli onnistunut esimerkki turistinähtävyydeksi muokatusta kohteesta pääkaupungin lähistöllä. Samankaltainen restauroitu kohde oli kaukana maaseudulla sijainnut Cahors'in silta. Pierrefondsin tapaan siinä yhdistyi tieteellisen tarkkuuden ihanne pittoreskiin dekoraatioon, mikä varmasti vetosi aikalaisiin.[463]

Blois'n restauroitu linna ihastutti puolestaan koristeellisuudellaan ja värikylläisyydellään. Kaiken lisäksi se muodosti kertomuksen Ranskan arkkitehtuurin renessanssin kehityksestä tarjoten mahdollisuuden tutkia sen kukoistukseen ja tuhoon johtaneita tekijöitä.

Todennäköisesti restauroiduissa ranskalaismonumenteissa ei ihailtu ainoastaan rakennuksia ja niiden restaurointeja, vaan myös niiden markkinointia nähtävyyksinä ja kansallisina ylpeydenaiheina, niistä tehtyjä julkaisuja värikuvineen, niiden tarjoamia mahdollisuuksia opetustarkoituksiin sekä erilaisia diskursseja, joita niihin liittyi. Yksi tärkeimmistä koski taiteen uutta renessanssia.

Paul Gout julkaisi vuonna 1881 artikkelisarjan, jossa hän esitteli vanhojen rakennusten vaalimisen motiiveja. Siinä hän ilmaisi monien aikalaisten, muun muassa Viollet-le-Ducin ja Dubanin näkemyksen, jonka mukaan vanhojen rakennusmonumenttien restauroinnin tarkoituksena ei ollut pelkästään herättää henkiin loistelias rakennus; niitä tarvittiin kansallisen taiteen uudestisyntymiselle. Gout odotti kansallisen taiteen regeneraation tapahtuvan lähitulevaisuudessa. Restauroidut kansallismonumentit olivat hänen mukaansa erinomaista materiaalia opetustarkoituksiin: niitä voitiin käyttää uuden taiteen, taideteollisuuden ja arkkitehtuurin tarpeisiin. Uutta ei kuitenkaan luotu vanhoja muotoja kopioimalla, vaan tutkimalla niiden rakentumista.[464] Samankaltaisia ajatuksia esitettiin myös Suomessa ja kaikkialla Euroopassa, missä oman maan rakennusperinnöstä etsittiin kansallista ilmaisua ja aineksia tulevaisuuden kansalliselle taiteelle.

---

[461] Arkeologit ovat sittemmin kyseenalaistaneet perustelun; jälkiä ennen restauroinnia matalamman länsitornin krenelointista ei ilmeisesti ollut. Tornin korottaminen ja krenelointi olivat esteettisiä valintoja. Scellès 1993, 101.

[462] Gout toisti lähes sanasta sanaan Viollet-le-Ducin kuuluisaa määritelmää: "restaurer n'est pas seulement réparer, ni toujours restituer : c'est rendre ou apporter à un édifice un état complet conforme aux données particulières et locales suivant lesquelles l'œuvre a été primitivement conçue. Voilà ce que nous avons entrepris de faire au pont de Valentré." Gout 1880, 32. Hän kirjoitti sittemmin Viollet-le-Ducin elämäkerran (1914).

[463] Samoin kuin Viollet-le-Duc, joka osoitti Pierrefondsin linnanpihalle toteuttamillaan mielikuvituksellisilla veistoksilla kiinnostustaan keskiajan eläinkuvastojen sadunomaiseen estetiikkaan, Paul Gout toteutti Valentrén siltaan koristeita, jotka eivät perustuneet "rakenteeseen". Aikalaisia viehätti erityisesti arkkitehdin keskimmäisen tornin yläkulmaan teettämä pieni pirua esittävä veistos, joka muistutti vierailijaa linnaan liittyvästä legendasta. Legendan mukaan tuskastuneena työn hitauteen rakennusmestari teki sopimuksen pirun kanssa. Viekkaudellaan hän vei pirusta voiton, minkä jälkeen piru irrotti joka yö kiven keskimmäisestä tornista. Osoittaakseen tehneensä sillasta vihdoin kokonaisen ja vaalivansa vanhaa legendaa, Gout kuvasi pirun yrittämässä irrottaa kiveä. Gout 1880, 33–35.

[464] Gout 1881, 24–25.

III VIIPURIN LINNAN RESTAUROINTISUUNNITELMA

56. Viipurin linna vuonna 1876.
Kuva: Museovirasto.

1. ISÄNMAAN HARMAANTUNUT SOTURI – VIIPURIN LINNA 1800-LUVUN LOPULLA

Kertomus Viipurista länsimaisen kulttuurin ja sivistyksen etuvartiona juurrutettiin 1800-luvun kuluessa syvälle suomalaisten käsityksiin Suomen asemasta. "Torkkeli Knuutinpojan linna" edusti tässä kertomuksessa isänmaan puolustajaa itäistä vihollista vastaan.[465] *Wiborgs Tidning* -sanomalehdessä linnasta käytettiin vuonna 1875 ilmausta "isänmaan palveluksessa harmaantunut soturi"[466]. Linnan avulla määriteltiin rajoja ja erillisyyttä Venäjästä ja luotiin käsitystä länsimaisesta Suomesta ja suomalaisuudesta.

Jac. Ahrenbergin arkiston runoja sisältävästä vihosta löytyvät säkeet Viipurilaisen osakunnan marssiin, jotka välittävät linnaan liitettyjä patrioottisia merkityksiä:

Våra fäder ha stått som Finlands borg
Som dess mur dess värn i nöd och i sorg
De ha' kämpat lidit
De ha' blödt och stridit
Men ett dyrbart arf af dem vi fått
Och Finland är arfvet som blef vår lott.
Också vi ha' en strid
Nu i fredens tid,
Men en strid som ej kämpas med svärd
Ty vår kamp den kämpas i tankens verld,
Och ljuset är vårt mål
Och ordet är det stål
Som smids till svärd i våra strider
För sanning och rätt i alla tider.
Så låt oss blifva den morgonsky
Som visar att dagen börjat gry
Låt oss bli ljusets tolk
För östra Finlands folk
Och låt oss kämpa i dessa leder
Som aldrig mörker och våld slår neder
Och stå som Torkels borg
I nöd i kamp i sorg
Som ljusets frihetens riddarevakt
Som en mur en förmur mot mörkrets makt
Och se på vår fana
Stå ord som oss bana
Väg till kamp och segrar, ty se orden
Äro, för Frihet och Rätt i norden.[467]

[465] Topelius kuvasi *Maamme kirjassa* Viipurin linnaa seuraavasti: "Se on ollut kauan Suomen avaimena ja etumuurina; sitä on urhollisesti varjeltu monissa verisissä sodissa." Topelius 1876, 287. Linnan sotaisista merkityksistä Neuvonen 2008, 19; Turun Lehti 13.9.1884; Kansan ystäwä 29.6.1882.

[466] "i fosterlandets tjenst grånade kämpen". WT 9.12.1875.

[467] Marsch för Wiborgska studentafdelningen. SLSA 600.2; Poesie. SLSA 294.9.

Linna symboloi suomalaisten taistelua isänmaan puolesta. Sanoma oli, että Suomi oli saatu perinnöksi, ja että se oli välitettävä vaalittavaksi seuraaville sukupolville. Runon mukaan linna puolusti pohjoismaista sivistystä, vapautta ja oikeutta itäistä "pimeyttä" ja raakuutta vastaan. Siinä toistui Topeliuksen levittämä käsitys linnasta "sivistyksen valon" levittäjänä periferiaan.

Osana Viipurin linnoitusta linna oli Venäjän sotilasviranomaisten hallinnassa esilinnassa sijainnutta lääninvankilaa lukuun ottamatta. Linnan lunastamisesta ja luovuttamisesta Suomen suuriruhtinaskunnalle tai Viipurin kaupungille neuvoteltiin 1870-luvulta lähtien. Neuvottelut kestivät vuodesta 1871 vuoteen 1888, jolloin alkoivat toteutuneen restauroinnin valmistelut. Kysymyksen etenemistä seurattiin kaikkialla Suomessa sanomalehtien välityksellä, ja aikalaistodistusten mukaan jokainen sivistynyt isänmaan ystävä odotti kysymyksen ratkaisua ja linnan kunnostamista.[468]

Ahrenberg osallistui Viipurin linnan kunnostushankkeeseen vuodesta 1879 lähtien. Jotta hänen osuutensa tulisi ymmärrettäväksi, aloitan asian käsittelemisen joitakin vuosia varhaisemmista linnaa koskeneista keskusteluista. Lähdemateriaalini koostuu suurelta osin sanomalehdistä, joiden kautta olen pyrkinyt tavoittamaan laajalle yleisölle levitettyjä käsityksiä linnasta.

Lopuksi viittaan ainoastaan lyhyesti linnassa 1890-luvun alussa toteutettuun restaurointiin. Näkökulmani on yksipuolinen, koska venäläisten toiveet ja heidän linnaa koskeneet suunnitelmansa jäävät tämän tutkimuksen kysymystenasettelujen ulkopuolelle. Olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan esiin jännitteitä, joita syntyi erilaisten historiatulkintojen ja poliittisten päämäärien välillä rajalinnasta käytyjen neuvottelujen kuluessa.

1.1 Vankila, varasto ja raunio

Pietari Suuri valloitti vuonna 1710 Viipurin, ja siitä tuli osa Venäjän valtakuntaa. Linna ja koko kaupungin kattanut linnoitus siirtyivät Venäjän sotaministeriön tykistö- ja linnoituskanslialle eli niin sanotulle insinöörilaitokselle ja sen alaiselle Viipurin insinöörikomennuskunnalle, joka vastasi paikkakunnan linnoituksen rakentamisesta ja kunnossapidosta.[469] Linnassa tehtiin 1700-luvun kuluessa uudistustöitä. Pyhän Olavin torni sai uuden katon.[470] Rakennuksen tiloja käytettiin muun muassa asevarastona.

Suomen siirryttyä osaksi Venäjän valtakuntaa niin sanottu Vanha Suomi liitettiin suuriruhtinaskunnan yhteyteen vuoden 1812 alusta lähtien. Pietarin vaikutuspiirissä sijainnut Viipuri oli asukasluvultaan suuriruhtinaskunnan kolmanneksi suurin kaupunki Helsingin ja Turun jälkeen. Kaupungissa oli vuoden 1880 väestönlaskennan mukaan enemmän venäjänkielisiä kuin ruotsinkielisiä asukkaita.[471] Viipuri oli linnoituskaupunki, jossa venäläiset sotilasviranomaiset olivat merkittävässä asemassa.[472]

Venäjän kruunun linnoja ja linnoituksia suojeltiin 1800-luvun kuluessa kansallisina muistomerkkeinä. Nikolai I:n vuoden 1827 ukaasin "ikiaikaisten rakennusten säilyttämisestä lääneissä" mukaan vanhoja linnoituksia, linnoja ja muita vanhoja rakennuksia ei saanut hävittää tai korjata tarpeettomasti. Vain tarpeelliset rakennukset oli pidettävä kunnossa.[473] Insinöörikomennuskunta toimi Viipurin linnassa ukaasin mukaisesti.

Linnan torni vaurioitui tulipalossa ja kaikki sen sisällä olleet puuosat tuhoutuivat huhtikuun viimeisenä päivänä 1834. Torni korjattiin Suomen Keisarillisen Senaatin vuonna 1843 myöntämin varoin, ja se sai intendentinkonttorissa suunnitellun kupolikaton.[474] Rakennusosan korjaus suomalaisin varoin tulkittiin 1870-luvulla osoituksena linnan kuulumisesta suomalaisille.[475]

Torni paloi toistamiseen 7. syyskuuta 1856 Saimaan kanavan vihkiäisten yhteydessä. Tuolloin linna oli juhlavalaistu kynttilöin, ja tuli pääsi valloilleen, mutta sen leviäminen tornista rakennuksen muihin osiin saatiin suurelta osin estettyä.[476] Linnaa hallinnoineet viranomaiset noudattivat ukaasia, eivätkä korjanneet palon jälkiä esimerkiksi uudella katolla, sillä torni ei ollut käytössä. Päälinna rappeutui hoidon puutteessa. Osassa rakennusta ei ollut vesikattoa lainkaan, ja vähitellen linna raunioitui.[477]

Suurteoksessa *Finland framställdt i teckningar* Viipurin linna esitettiin keskuksena, josta Ruotsin valta ja kristinusko vähitellen levisivät ja johon liittyi häm-

[468] Hackman 1890, 1.
[469] Knapas 1988, 170.
[470] Linnasta valloituksen jälkeen Ruuth 1908, 488–489.

[471] Väestönlaskennassa 1.10.1880 kaupungissa laskettiin asuneen 14 668 henkilöä (8164 miestä ja 6054 naista), joista 7440 luokiteltiin suomenkielisiksi, 2237 ruotsinkielisiksi ja 3881 venäjänkielisiksi. *Statistisk årsbok för Finland* 1881, 13. Suuri osa kaupungin venäjänkielisistä asukkaista kuului sotaväkeen. Saksankielisiä asukkaita kaupungissa oli tuolloin noin 500. Kieliryhmistä ks. Ruuth 1908, 987–990.
[472] Hackman 1944, 100–103; Kauppi 1993a, 61; Kauppi 1993b, 113; Miltšik 1993; Neuvonen 2008.
[473] Reskalenko 2003, 33–35.
[474] Suomen Keisarillinen Senaatti myönsi katon korjaukseen 4800 hopearuplaa eli 19 200 silloista markkaa. STO:n pöytäkirja 25.4.1843. KA; Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, anomusmietintö n:o 9, 5; Ruuth 1908, 736; Hackman 1944, 102–103.
[475] Ks. liite 1 (1875).
[476] Neuvonen 2008, 106; Paaskoski 2002, 86; Ruuth 1908, 736; Hirn 1969, 140, 149–150.
[477] Linnan rappiosta Ruuth 1908, 736; Neuvonen 2008, 106.

57. Tulkinta Viipurin linnasta vuoden 1834 palon jälkeen. Jean Louis Tirpenne ja Adolphe Jean-Baptiste Bayot Barthélemy Lauvergnen mukaan. Teoksessa Paul Gaimard: Voyages en Svandinavie, en Laponie, au Spitzberg et aux Feröé, pendant les années 1838, 1839 et 1840. Atlas historique et pittoresque. Tome II. Paris, 1842–1852. Kuva: Museovirasto.

mästyttäviä tarinoita, kuten Viipurin pamaus. Se kuvattiin tapahtumapaikkana, jossa historian suurmiehet olivat muinoin toimineet.[478] Linnaan kiinnitettiin huomiota vaikuttavana maamerkkinä ja vuoden 1856 palon jälkeen myös rauniona.[479] Se inspiroi kirjailijoita historiallisiin sankaritarinoihin ja seikkailukertomuksiin ritariromantiikan hengessä.[480]

Viipurin kaupungin historiaa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa tutkinut J. W. Ruuth (1854–1928) kuvasi 1900-luvun alkuvuosina linnan suojelupyrkimysten alkuvaiheita seuraavasti: "Wiipurin asukkaat, joille linna oli kallis ja ikäänkuin heidän kaupunkinsa symboli, eivät voineet ilman haikeinta mielikarvautta katsella kuinka kivi toisensa perään vierähti alas noilta yhä enemmän murenevilta muureilta. Kysyttiin eikö löytynyt mahdollisuutta säilyttää jaloa linnaa kokonaan häviämästä".[481] Ruuthin mukaan kaupunkilaisten ajatus linnan kunnostamisesta ja luovuttamisesta venäläisiltä Viipurin kaupungille liittyi kaupungin linnoituksen ja kaupunginmuurien luovuttamiseen ja purkamiseen.[482]

Viipurin kaupunkia ympäröi 1860-luvulle asti linnoitus ja osa keskiaikaista kaupunginmuuria. Kaupungin viranomaiset olivat ajaneet varustusten purkamista ainakin 1850-luvun puolivälistä lähtien. Aleksanteri II vahvisti tammikuussa 1860 tarpeettomien varustusten luovuttamisen kaupungille purettaviksi. Ainoastaan linnaa, Pyhän Annan Kruunu -nimistä linnoituksen osaa ja linnoituksen eteläisiä valleja ei luovutettu tai purettu. Linna säilyi sotilasviranomaisten hallinnassa, mutta linnoituksen lunastaminen kaupungille herätti toiveita linnan omistussuhteiden muuttamisesta.[483]

Päälinnan säilyneistä, mutta huonokuntoisista huoneista kuutta tai seitsemää käytettiin insinöörikomennuskunnan kanslian arkistona ja kuudessa kellarihuoneessa säilytettiin komennuskunnalle kuulunutta kalustoa. Porttirakennus eli niin sanottu komendantintalo toimi komennuskunnan kansliana ja asuintiloina. Osa esilinnasta oli lääninvankilan käytössä (1816–1884). Tämä esilinnan osa ja sen viereinen makasiini olivat ainoat Suomen suuriruhtinaskunnalle tuolloin kuulu-

[478] Topelius 1845, 180–181. Teoksen Karjala-osuuden kirjoitti H. A. Reinholm.

[479] Lehdistössä jopa kiiteltiin sitä, että vuoden 1856 paloa edeltänyt "ruma" katto oli poissa. Papperslyktan 8.8.1859.

[480] Esim. Pietari Hannikaisen mainiossa jatkokertomuksessa *Torkel ja Wiipurin linna* ruotsalaiset ritarit ja Karjalan vapaa kansa solmivat lopulta rauhan kiivaiden taistelujen jälkeen. Kanawa 22.2.–3.5.1845.

[481] Ruuth 1908, 736.

[482] Ruuth 1908, 737.

[483] Miltšik 1993, 33; Ruuth 1908, 737.

neet saaren rakennukset. Muut esilinnan tilat olivat joko varastokäytössä tai tyhjillään.[484]

1.2 Linnan pelastusoperaatio

Viipurin kaupunkikuva muuttui 1860-luvun kuluessa huomattavasti. Kaupunkia uudistettiin ja modernisoitiin: linnoituslaitteita purettiin, kaupunkia laajennettiin ja sen läpi rakennettiin rautatie.[485] Samalla arvioitiin uudelleen kaupungin historiallisia muistomerkkejä.

Linnan tulevaisuus oli esillä paikallislehdessä toukokuussa 1865. Artikkelissa ehdotettiin sen lunastamista kaupungille ja kunnostamista alennustilastaan.[486] Kolme päivää paikallislehdessä ilmestyneen artikkelin jälkeen *Helsingfors Tidningar* -sanomalehdessä siteerattiin viipurilaislehteä ja vedottiin linnan säilyttämisen puolesta: alkuperäisen käyttötarkoituksensa menettäneet linnat olivat arvokkaita, kansan historiasta kertovia muistomerkkejä, joita vaalimalla kansakunta "kohotti itsensä".[487] Kirjoittaja saattoi olla Zacharias Topelius, joka lukuisilla lehtikirjoituksillaan levitti aatetta muinaismuistojen suojelemiseksi. Ajatus linnan kunnostamisesta sai sanomalehtien välityksellä laajaa huomiota.

Suojeluvaatimukset olivat vastareaktio samaan aikaan käytyyn keskusteluun vankilareformista ja linnoissa sijainneiden vankiloiden laajentamisesta.[488] Adolf Grotenfeltin, C. G. Ehrströmin ja L. I. Lindqvistin laatima mietintö Suomen vankiloista, joka sisälsi ehdotuksen niiden uudistamisesta, valmistui keväällä 1866. Viipurin esilinnan lääninvankila ei vastannut silloisiin tarpeisiin, ja vankilaa ehdotettiin laajennettavaksi kaikkiin esilinnan rakennuksiin ja komendantintaloon. Osin raunioituneen päälinnan kunnostaminen muuhun kuin varastokäyttöön ei ollut mietinnön mukaan mahdollista ilman suuria kustannuksia.[489]

Opiskelija Viktor Löfgren (1843–1909) ja Viipurin kaupunginarkkitehdin sijainen Fredrik Odenvall (1834–1890) tekivät mittauksia linnassa kesällä 1867.[490] Dokumentointiin vaikutti samana kesänä kiertänyt huhu, jonka mukaan linna muutettaisiin pian uudenaikaiseksi vankilaiksi. Vankeinhoitohallituksen tarkastajaksi samana vuonna nimetty Adolf Grotenfelt teki opintomatkan tutustuakseen vankilarakennuksiin. Lehdistön välityksellä levisi huoli linnojen tulevaisuudesta: "woimme uskoa, ettei kauan wiiwykkään ennekuin muinais-linnamme owat muuttuneet kammiowankeuksiksi."[491] Tämä saattoi odottaa Hämeen ja Savonlinnan lisäksi Viipurin ja Käkisalmen linnoja:

> Se on siis mahdollista ja luultawaa, että tämä kesä on wiimeinen, minä mahtawimmat muinois-linnamme tulewat olemaan iki-wanhassa tilassaan. Historian hywäksi olisi siis tarpeellinen, että nämä linnat sitä ennen tulisiwat tarkasti mitatuiksi ja kartalle piirretyiksi. Muutamat muinaisuuttamme ja sen muistomerkkiä sekä historiaa harrastawia nuoria miehiä onkin siis ryhtynyt toimeen, saadakseen neljä mainittua linnaa mitatuiksi ja kuwattuina paperille säilymään tulewaisuudelle.[492]

Viktor Löfgren kuului edellä mainittuihin aktiivisiin kotimaan historiaa harrastaviin nuorukaisiin. Hän paitsi mittasi Viipurin linnan rakennuksia, myös dokumentoi niistä löytyneitä vaakunoita.[493] Historiallinen Osakunta käsitteli Löfgrenin tutkimuksia ja mittauksia saman vuoden syksyllä. Sen kokouksessa todettiin, että kesän kuluessa joistakin maan vanhoista linnoista, esimerkiksi Viipurin linnasta, oli tehty mittaukset. Osakunta suositteli, että "kaikki muutkin muinais-linnamme samalla tavoin otettaisiin piirroksilla historian tal-

---

[484] Saaren rakennuksista ja niiden käytöstä kesällä 1865 *Underdånig berättelse om tillståndet i Finlands fängelser* 1866, 87–90 ja 1880-luvulla Hackman 1944, 9–55. Esilinnan vankilasta ja sen laajennuksista Lilius 2004, 231–240. Lääninvankilan poismuuton (1884) jälkeen rakennus oli joitakin vuosia tyhjillään, kunnes sinne 1880-luvun lopulla sijoitettiin neljäkymmentä Viipurin pataljoonan varusmiestä suorittamaan heille annettua rangaistusta. Esilinnassa asui tuolloin myös kaksi vahtimestaria perheineen. Hackman 1944, 44, 49.

[485] Miltšik 1993, 31–33.

[486] WT 20.5.1865.

[487] "Wiborgs slott har, likasom de öfriga gamla borgar wi ega, alltsedan det ur strategisk synpunkt blef betydelselösa, warit lemnadt åt wanwård och förfall. Det war naturligt att så skulle ske, ty för den närmaste efterwerlden hade de icke mera praktisk anwändbarhet och icke ännu wärde såsom monumenter från forntiden. Men för oss innebära de dyrbara minnen ur wår framforna historia, och likasom ett folk öfverhufwud höjer sig genom att betrakta sig i sina häfder, så gör det det särskildt genom att taga wård om de synliga minnesmärken, som af dessa qwarstå." HT 23.5.1865.

[488] Ks. luku II.2.1. Vankilareformi liittyi rangaistusjärjestelmän uudistamiseen, jossa vapausrangaistuksia korostettiin ja jossa vankilapaikkojen määrän kasvattaminen oli olennainen kysymys. Vankilareformista Virtanen 1958, 1–3, 6–7.

[489] *Underdånig berättelse om tillståndet i Finlands fängelser* 1866, 87, 266–267. Mietintöä käsiteltiin senaatissa marraskuussa 1866. Virtanen 1958, 2.

[490] Viipurilainen Viktor Löfgren (myöh. Lounasmaa) oli Jac. Ahrenbergin koulu- ja opiskelutoveri. Ahrenberg 1907, 182. Fredrik August Odenvall toimi Viipurin kaupunginarkkitehdin Johan Johansonin sijaisena neljän kuukauden ajan kesällä 1867. Viipurin maistraatin pöytäkirja 11.5.1867. MMA. Linnan mittaamista ja tutkimista ei käsitelty tuon vuoden aikana Viipurin maistraatin istunnoissa. Aloite sen dokumentoimiseksi ei todennäköisesti tullut kaupungilta.

[491] Ilmarinen 26.7.1867; ÅU 1.8.1867; Suomalainen Wirallinen Lehti 2.8.1867.

[492] Ibidem.

[493] Neljä vaakunoista oli samanlaisia, mutta viides niin huonossa kunnossa, ettei Löfgren saanut siitä kalkeerausta. HD 7.9.1867. J. R. Aspelin dokumentoi 1891 samoja vaakunoita. Hänen mukaansa niitä oli seitsemän.

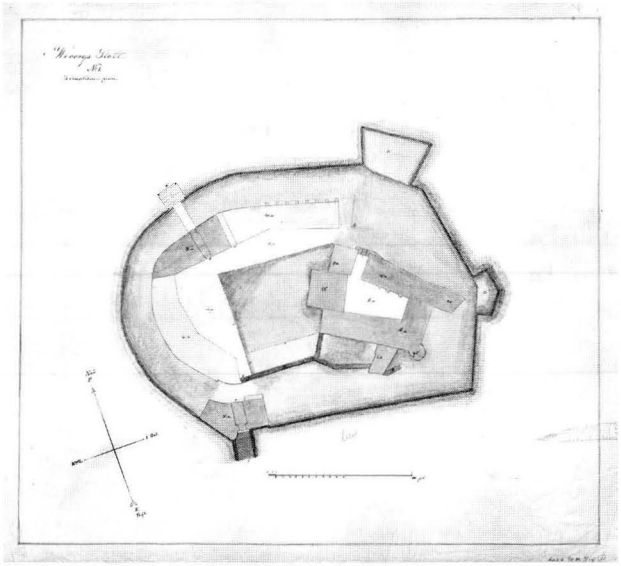

58. Fredrik Odenvallin piirustus Viipurin linnasta vuodelta 1868. RakH. KA.

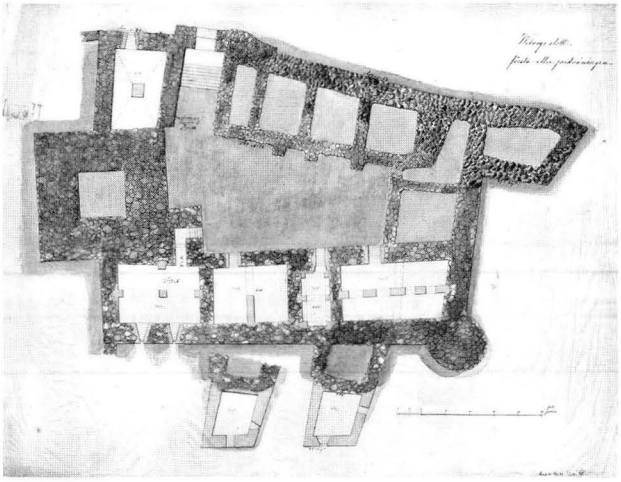

59. Fredrik Odenvallin pohjapiirustus Viipurin päälinnan kellarikerroksesta. 1868. RakH. KA.

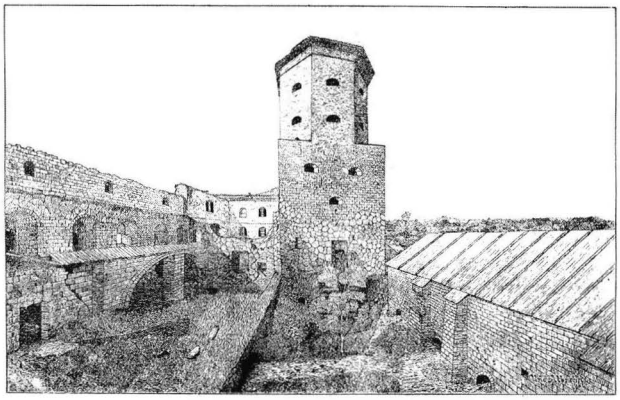

60. Viipurin päälinna ja Pyhän Olavin torni. Vasemmalla rauniotunut eteläsiipi. Kuva: Hackman 1890.

teen, ennenkuin ne muodostetaan uuden-aikaisiksi kammio-vankihuoneiksi."[494]

Fredrik Odenvallin ja Löfgrenin tutkimukset jatkuivat seuraavana kesänä. Odenvall laati linnan pohjapiirustukset ja Löfgren kirjoitti niihin selitykset suomen kielellä. Hän myös havainnoi ympäristöä ja kuvaili linnan rakennusosat. Löfgren lahjoitti piirustukset Historialliselle Osakunnalle, jonka kokouksessa niitä kehuttiin "erinomaisen siististi" toteutetuiksi. Piirustukset selityksineen päätettiin säilyttää Kansatieteellisessä museossa.[495] Osakunta julkaisi ne Historiallinen Arkisto -sarjassaan. Löfgrenin teksti alkoi lohduttomalla kuvauksella linnasta:

> Wiipurin vanha linna hajoo hajoomistansa. Jommoinenkin osa siitä on jo täydelliseksi raunioksi muuttunut. Aika ja onnettomat tapaukset ovat sitä yksin neuvoin hävittäneet, eikä mihinkään suojelutoimenpiteisiin ole ryhdytty. Tarpeellinen lienee siis edes piirrosten kautta historian varalle säilyttää tätä aikanansa mahtavaa linnaa, joka epäilemättä on maamme merkillisimpiä muinaisjäännöksiä.[496]

Löfgren keskittyi kuvauksessaan päälinnaan. Varastona ja vankilana toiminut esilinna ja porttirakennus eli komendantintalo olivat hänen mukaansa niin perusteellisesti uudistettu, että ne tuskin olivat enää "vanhassa tilassaan."[497]

Vaikka lähes koko esilinna oli käytössä, aikalaisten luonnehdinnat linnasta rauniona eivät olleet liioiteltuja. Päälinnan eteläsiiven ulkomuurit olivat pystyssä, ja ulospäin se näytti eheältä, mutta sisäpihan puolelta katsottuna rakennus oli suurelta osalta raunioitunut. Linnanpiha oli sortuneiden muurien jäänteiden, tiilimurskan, kivikasojen ja kasvillisuuden peitossa.[498]

Linnanpihalta pääsi nousemaan vanhaa portaikkoa pitkin eteläsiiven huonokuntoisiin tiloihin, joista Löfgren kirjoitti seuraavasti: "sivuseinistä sekä huoneen keskeltä nousevat orret töintuskin enää jaksavat kan-

[494] HO:n pöytäkirja 25.9.1867. HArk II, 150. Ote pöytäkirjasta julk. myös Ahl-Waris 2010, 92. Löfgren oli löytänyt ja dokumentoinut pahoin kuluneen kirjoituksen Tott-suvun vaakunan alta "muutaman ikkunan pielessä ympyriäisen tornin ylimmäisessä kerrassa". HO:n pöytäkirja 30.10.1867. HArk II, 153.

[495] HO:n pöytäkirja 26.11.1868. HArk III, 140. Nykyisin alkuperäiset tai tarkat kopiot RakH II 56 M 1/15 27–29.

[496] Löfgren 1871, 118.

[497] Porttirakennus, joka Löfgrenin mukaan kuului todennäköisesti linnan vanhimpiin rakennuksiin, näytti "uudelta ja pönäkältä". Löfgren 1871, 132.

[498] Aikalaisarvion mukaan rauniossa kasvoi 6 tuumaa paksu puu. HD 18.5.1886; ÖF 20.5.1886.

61. Viipurin päälinnan eteläsiipi 1870-luvun alussa. Axel Hjalmar Ritzin lyijykynäpiirustus Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kokoelmissa. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

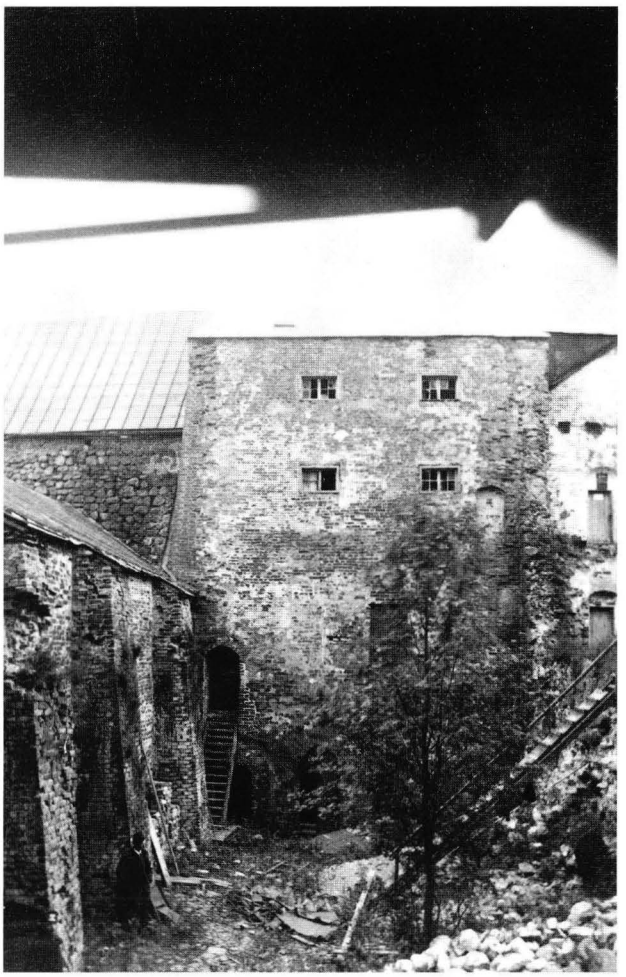

62. Linnanpiha ja itäsiipi Pyhän Olavin tornista katsottuna vuonna 1884. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

63. Päälinnan eteläsiipi vuonna 1884. Oikealla Pyhän Olavin torni. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

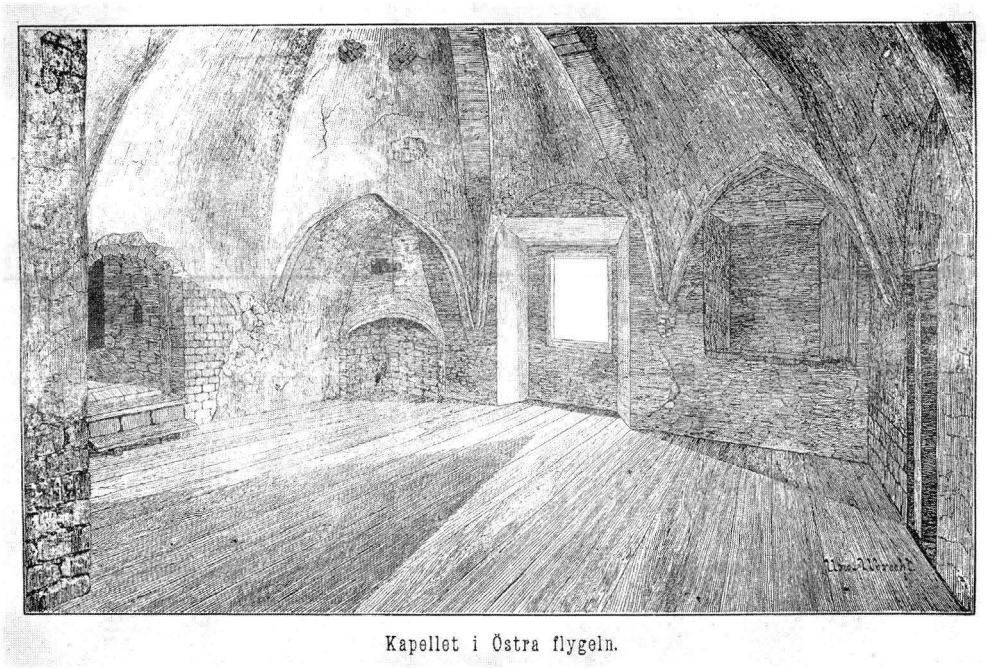

64. Viipurin linnan itäsiiven niin sanottu Kappeli. Kuva: Hackman 1890.

nattaa lahonnutta, hajoavaa välilakea."[499] Toinen saleista oli raunioitumassa: "Lattia on niin mätäinen, että tuskin uskaltaa sille astua, ja la'esta paistaa päivä runsaammin kuin huoneen leveästä mutta varsin matalasta ikkunareiästä."[500] Niiden yläpuoleisia huoneita ja pihanpuoleista muuria ei enää ollut. Tikapuiden avulla vierailija saattoi kiivetä pyöreän Paratiisitornin viereisiin tiloihin eteläsiiven katolta.

Itäsiipi oli paremmassa kunnossa. Sen välipohjien korkeutta oli aikojen kuluessa muutettu ja ikkunoita oli muurattu umpeen. Itäsiipeen pääsi linnanpihalta jyrkkiä puuportaita pitkin. Insinöörikomennuskunta käytti joitakin sen huoneita varastona ja arkistona.[501] Paratiisitornin holvatut tilat olivat säilyneet, samoin itäsiiven keskellä, linnanpihan päädyssä sijainnut korkea, holvattu sali, jota kutsuttiin linnan kappeliksi. Huoneen holvaus herätti aikalaisten kiinnostuksen.[502]

Paratiisitornin ylimmässä kerroksessa sijaitsi Löfgrenin kuvauksen mukaan linnan vaikuttavin tila, jota paikalliset kutsuivat Torkkelin saliksi (kuva 65). Sen ikkunasyvennyksissä ja seinäkomeron pielissä oli vaakunoin koristeltuja nelikulmaisia kivilaattoja. Holvaus herätti ihastusta: "Yksitoista kuperaa kaarenharjaa (Rippen) juoksee säteinä kuvunmuotoisen la'en keskeltä seinille alas. Laessa on nelilehtinen rauta, missä kynttiläkruunu ennen lie riippunut."[503]

Päälinnan suurelta osin 1700-luvulla uudelleenrakennettu pohjoissiipi oli verrattain hyvässä kunnossa. Pyhän Olavin torni oli "syvä kuoppa, joka on täynnänsä tiiliruhkaa ja muuta romua". Tornin välipohjat olivat palaneet, ja ainoastaan sen paljaat ulkomuurit olivat pystyssä.[504]

Viipurilaiset perustivat vuonna 1871 rahaston linnan korjausta varten. Sana levisi pian ympäri Suomen. *Uusi Suometar* välitti viestin toiseen provinssikaupunkiin: "Tässä olisi hywä esimerkki Turkulaisille, jotka eiwät ole tehneet mitään suojellaksensa kaupunkinsa ja maamme wanhinta muistomerkkiä, Turun linnaa, häwitystä wastaan."[505] Neuvottelut Viipurin linnan lunastamiseksi venäläisviranomaisilta suomalaisille alkoivat saman vuoden aikana.[506]

Linnan rappio kuitenkin jatkui, eikä tarpeellisia korjauksia kuulunut. Vuosikymmenen lopussa sen tuhoutuminen vaikutti jo joidenkin mielissä varmalta. *Uudessa Suomettaressa* julkaistussa matkakertomuksessa kerrottiin:

[499] Löfgren 1871, 125. Huoneen katto romahti vuonna 1887 ja muodosti Hackmanin kuvauksen mukaan ylempien kerrosten romahtaneiden jäänteiden kanssa valtavan kivi- ja sorakasan. Hackman 1944, 26. Yksityiskohtainen kuvaus linnasta vuonna 1887 Hackman 1944.

[500] Löfgren 1871, 125. Hackmanin kuvaillessa samaa huonetta vuonna 1887 katto ja lattia olivat romahtaneet kellarin holvin läpi. Löfgrenin kuvailemasta kauniista tulisijasta olivat ainoastaan sivuseinät jäljellä. Hackman 1944, 25.

[501] Ensimmäisen kerroksen Paratiisitornin viereisistä, suhteellisen hyväkuntoisista huoneista Hackman kirjoitti: "I båda rummen ha uppstaplats stora högar hampbollar och annat skräp, hvarigenom det är omöjligt att framtränga ända till fönstren." Hackman 1944, 25.

[502] "Hvad som först väcker vår uppmärksamhet är takets prydliga stjärnhvalf af en omväxlande och invecklad konstruktion." Hackman 1890, 5. Löfgren luonnehti samaa salia: "Se on linnan muita huoneita korkeampi, ja laki on rakennettu monimutkaisiin kaarikudoksiin." Löfgren 1871, 127.

[503] Löfgren 1871, 131.

[504] Löfgren 1871, 121.

[505] US 3.2.1871.

[506] Ks. liite 1.

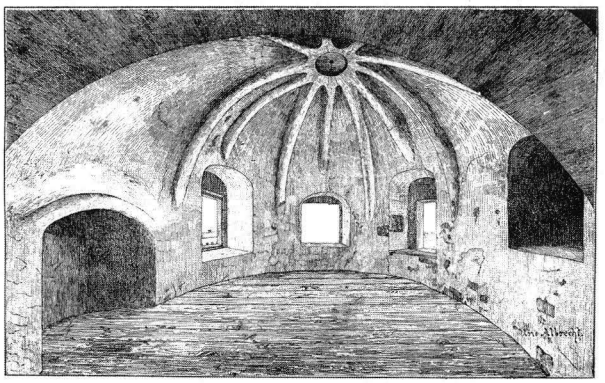

Öfversta våningen i lilla tornet.

65. Paratiisitornin ylimmän kerroksen huone. Kuva: Hackman 1890.

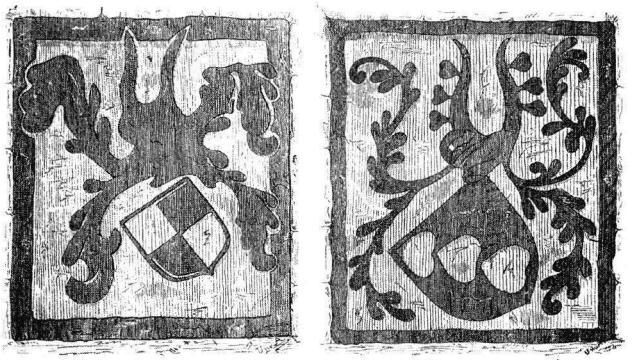

66. Vaakunoita Paratiisitornin ylimmän kerroksen ikkunasyvennyksessä. Kuva: Hackman 1890.

turhaan näyttää Wiipurin linna saawan odottaa tätä armoihin ottamista ja sellaisesta tilasta, jossa se nyt on, ajan kalwawa hammas sen pian kokonansa läjäksi lannistaa. Jo etäältä hawaitsee, ettei akkunalasia ole olemassa ja lähemmä tultua ilmoittaa akkunaläwistä siintäwä taiwas, että katto niinikään on poissa. Kiipemmekö joltakin kulmalta tämän raunion sisälle, näemme sen koko wiheliäisyyden. Wäliseinät kaikki maahan rauenneina, kellariholwit roikkuwat uhkaawina Demokleenmiekkoina jokaisen pään päällä, jota uteliaisuus kehoittaa niiden käytäwiä tarkkaamaan. Ennen katsellessani Turun linnaa luulin, että se, ollen wanhin linnoistamme, myöskin olisi huonoimmassa kunnossa, mutta Wiipuriin tultuani hawaitsin tästä luulosta pettyneeni. Toiwottawa on, että welwollisuus muinaisuudelle on Suomalaisten mieleen juurtunut siihen määrään, että se woipi kadotuksen kannikalta pelastaa edes wanhimman muistomme, Turun linnan – Wiipurin linnan aika on jo auttamatta ohitse.[507]

2. JAC. AHRENBERGIN RESTAUROINTI-SUUNNITELMA

2.1 Ahrenberg, Viipuri ja linna

Viborgs slott var mina barndomsminnens, mina känslors, mitt fantasilifs fasta borg. Jag vore en helt annan människa än jag är, om jag vuxit upp i en ostfinsk stad utan svenska medeltidsminnen. – – Den borgen har gjort mig till den svenskt tänkande man jag är.[508]

Jac. Ahrenbergilla oli lapsuudesta lähtien erityinen suhde Viipurin linnaan, jonka kiviset muurit ja niihin liittyneet tarinat kiihottivat historiasta kiinnostuneen, Sir Walter Scottin romaaneja lukeneen nuorukaisen mielikuvitusta.[509] Linnaan liittyi mielikuvia romaaneiden kautta välittyneestä kauhu- ja ritariromantiikasta. Se edusti myös C. W. Ahrenbergin vaalimaa kulttuurista ja henkistä yhteyttä Ruotsiin. Jac. Ahrenbergille hänen kotikaupunkinsa symbolin ja merkittävimmän historiallisen muistomerkin kunnostaminen merkitsi paljon enemmän kuin tavallinen virkatyö. Palatessaan kotikaupunkiinsa 1880-luvun alussa hän päätti tehdä kaikkensa linnan kunnostamiseksi.[510]

Yleisten rakennusten ylihallituksessa Ahrenbergin virkatehtäväksi määrättiin syksyllä 1879 Viipurin linnan korjauksen tai restauroinnin (*restaurering*) suunnitteleminen.[511] Samoihin aikoihin taidemaalari Severin Falkman (1831–1889) teki ensimmäiset luonnoksensa maalaukseen, joka tuli sittemmin tunnetuksi ni-

[507] US 11.6.1878.
[508] Ahrenberg 1909, 30.

[509] Vuosikymmeniä myöhemmin hän muisteli lapsuudenaikaista linnaa seuraavasti: ”Den tiden var slottet ännu i godt skick, der förvarades stadens bibliothek, och i ett af rummen några verktyg och ett förskinn som enligt en sägen skola hafva tillhört Peter den store. Vi barn lefde i en atmosfär af hemska och poetiska historier, som gingo i svang om slottet, hemliga underjordiska gångar och fängelser, vålnader, spöken m.m. som allt fick ny näring, när man vid omläggningen af ett golf skall i en fördjupning ha funnit ett benrangel, några förmultnade trasor, och ett par gyllene sporrar.” Päiväämätön lehtileike: Skildringar från östra Finland II upptecknade för Helsingfors Dagblad. SLSA 430 A 2. Muistelmissaan hän kertoi vieraillensa noin 12-vuotiaana esilinnan vankilassa äitinsä mukana. Vierailut liittyivät Mathilda Ahrenbergin harrastamaan kristilliseen lähetystyöhön vankien keskuudessa. Ahrenberg 1909, 8–17.
[510] ”När jag 1883 återkom till min fädernestad efter att i tolf år ha vistas utom dess murar, hade jag en sak klar för mig: nu skulle den gamla byggnaden repareras och restaureras, ’eller sätte jag lifvet till’.” Ahrenberg 1909, 31.
[511] Ks. liite 1.

67. Severin Falkman: Kaarle Knuutinpoika Bonde lähdössä Viipurin linnasta kuninkaanvaaliin Tukholmaan 1448. Valtion taidemuseo. Kuva: Kuvataiteen keskusarkisto. Valok. Matti Janas.

mellä *Kaarle Knuutinpoika Bonde lähdössä Viipurin linnasta kuninkaanvaaliin Tukholmaan 1448*.[512] Ahrenbergin muistelmien mukaan hän ja Viktor Löfgren vaikuttivat Falkmanin maalauksen syntyvaiheisiin.[513]

Restaurointi tuli ajankohtaiseksi vasta vuonna 1882 säätyjen jättäessä keisarille anomuksen linnan restauroimiseksi ja senaatin tilatessa restaurointisuunnitelman. Senaatti ajoi tuolloin aktiivisesti linnan ja etenkin Pyhän Olavin tornin kunnostamista. Neuvottelut linnan lunastamiseksi olivat parhaillaan käynnissä.[514]

Restaurointisuunnitelman laatiminen sattui aikaan, jolloin Suomen aikaisemmin suhteellisen vakaa asema Venäjän imperiumissa alkoi horjua. Aleksanteri II murhattiin maaliskuussa 1881. Hallitsijavaihdoksen myötä suuriruhtinaskunnan asema muuttui aiempaa epävarmemmaksi. Uusi kenraalikuvernööri Heiden laati ohjelman, jolla Suomi liitettäisiin yhä lähemmin keisarikuntaan. Vaikka käytännössä toimet jäivät vielä tuolloin vähäisiksi, ilmapiiri oli muuttumassa.[515]

Ahrenberg vietti vuonna 1882 paljon aikaa Venäjällä organisoiden Moskovan yleisvenäläisen taiteen näyttelyn Suomen osastoa. Suomeen palattuaan hän kiersi virkatehtävissä Viipurin lääniä.[516] Hän asettui perheineen Viipuriin vuoden 1883 alussa ja edisti tarmokkaasti kotikaupunkinsa taide-elämää.[517] Viipurin kaupunginarkkitehti Fredrik Odenvall jäi eläkkeelle keväällä 1884, ja Ahrenberg toimi siitä eteenpäin kaupunginarkkitehtina.[518] Seuraavan vuoden alussa hänet nimitettiin hoitamaan myös Viipurin lääninarkkitehdin virkaa, mikä merkitsi runsaasti virkamatkoja.[519] Samalla hän pyrki kaikin keinoin edistämään Viipurin rapistuneen linnan restaurointia. Linnan restaurointi oli ollut hänelle lapsuuden unelma, jota hän pääsi nyt toteuttamaan.[520]

---

[512] Petja Hovinheimon suullinen tiedonanto 4.5.2010. Falkmanin pitkään työstämä teos valmistui viimeistään 1886. Se oli esillä jo edellisenä vuonna Ritarihuoneella pidetyssä taidenäyttelyssä, jossa esiteltiin myös Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelman piirustuksia.

[513] Ahrenberg 1907, 182.

[514] Ks. liite 1 ja luku II.2.3.

[515] Klinge 1997a, 287–292; Mylly 2002, 209–213; Polvinen 1985, 36.

[516] "Jag flackar kring hela länet", hän kirjoitti Taavetista, josta oli lähdössä Lappeenrannan kautta Sortavalaan. Jac. Ahrenbergin kirje B. O. Schaumanille 24.11.1882. KKA.

[517] Hän opetti piirustusta ja ideoi Viipuriin omaa taideyhdistystä ja piirustuskoulua. Jac. Ahrenbergin kirje B. O. Schaumanille 14.7.1883. KKA; ÖF 22.5.1883 ja 11.10.1883. Hän järjesti Viipuriin Edelfelt-näyttelyn (ÖF 7.11.1883 ja 9.11.1883), Taideyhdistyksen näyttelyn (Wbl 10.1.1884) ja Runebergjuhlan 1884 (ÖF 6.2.1884; Wbl 7.2.1884), luennoi Pergamonin kaivauksista (Wbl 7.11.1883 ja 10.11.1883; ÖF 7.11.1883) ja posliinista järjestämänsä posliininäyttelyn yhteydessä Torkkeli Knuutinpojan patsasrahaston hyväksi (Wbl 1.4.1884).

[518] Korvauksena hänelle maksettiin sata markkaa kuukaudessa. Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 14.3.1884, MMA; Wbl 20.3.1884.

[519] Jac. Ahrenbergin päiväämätön kirje E. Deutschille [vuosien 1884 ja 1885 vaihteessa], SLSA 430 A 1.

[520] "– – har jag här ett byggnadsföretag som sedan gossåren föresväfvat mig som det högsta och intressantaste jag visste restaurationen af Wiborgs slott, jag har nu projekterna i det närmaste färdiga, kostnaden blir icke stor och dock misströstar jag om att med en så oartistisk öfverstyrelse som vår komma någon hvart. Hade vi Decker väl inne, så vore det åtminstone en att bygga på." Jac. Ahrenbergin kirje C. G. Estlanderille Viipurista 13.4.1883. SLSA 252.1.

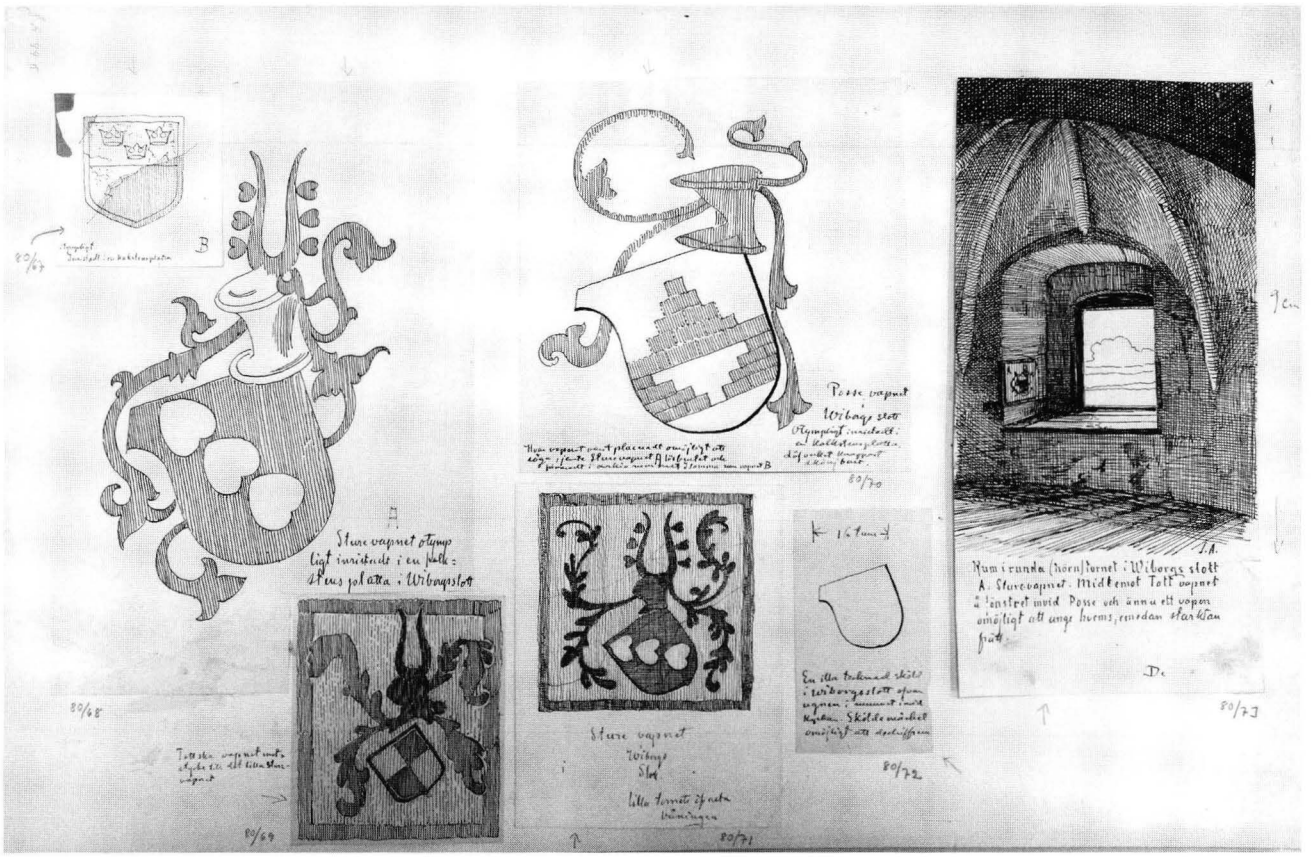

68. Jac. Ahrenbergin dokumentoimia vaakunoita Viipurin linnasta. RHO/MV.

Ahrenberg tutki linnaa ja valmisteli restaurointisuunnitelmaa keväällä 1883.[521] Tutkimusten aikana hän dokumentoi muun muassa Paratiisitornin ikkunasyvennysten vaakunoita ja linnan kappelista löytämiään maalausfragmentteja (kuva 70). Kappelin kasviaiheista maalausfragmenttia hän piti toteutukseltaan korkeatasoisimpana keskiaikaisena ornamenttina Suomessa.[522]

Tutkimusten ja mittausten perusteella hän laati restaurointisuunnitelmaansa liittyen kahdeksan inventointipiirustuksen sarjan päälinnasta (kuvat 71–78). Plansseissa oli huomioita muun muassa välikattojen rakenteista ja ulkomuurin kattolistasta. Yhden niistä hän koristeli Viipurin vanhalla vaakunalla, joka oli ollut käytössä ennen vuotta 1817.[523]

Restaurointisuunnitelma valmistui vuonna 1883. Siihen kuuluvat pohjapiirustukset ja fasadi- ja leikkauspiirustukset (kuvat 79–82), ehdotuksia torninhuipuksi (kuva 97) sekä kirjallinen osuus, jota esiteltiin kesällä 1883 lehdistössä.[524] Linnanpihan puoleiseen eteläsiiven muuriin oli sijoitettu pyörö- ja segmenttikaarilla varustettuja ruutuikkunoita (kuva 82). Niiden mallin Ahrenberg otti saman siiven sillanpuoleisen fasadin aukotuksesta toistaen ikkunoiden muotoja ennen niiden uudelleenmuurausta. Ikkunoita oli aikojen kuluessa pienennetty, ja Ahrenberg olisi omien sanojensa mukaan palauttanut linnan ikkunat 1500-luvun asuun.[525]

Viipurilaisille uutinen linnan restaurointisuunnitelman valmistumisesta vahvisti toiveita linnan luovuttamisesta ja restauroinnin toteutumisesta.[526] Sen saama julkisuus johti muihin työtehtäviin. Ahrenbergin nimi

[521] "Jag är ytterst upptagen med ritningar till restauration af gamla slottet, ett förtjusande arbete. Oh ett sådant slott det dock är." Jac. Ahrenbergin kirje B. O. Schaumanille 2.3.1883 Viipurista. KKA. Ks. myös Hackman 1944, 19 viite 2.

[522] "Det bäst tecknade finska medeltida ornament jag sett". Kuva 80/64. Kansio: Några document till vår konst- och kulturhistoria. RHO/MV.

[523] Sarjaa on esitelty MT:lle. Jokaisessa planssissa on merkintä n. 375/1888 A.K. RHO/MV.

[524] Kahdesta lähes identtisestä sarjasta on säilynyt neljä piirustusta. Planssit 1 ja 2 ovat pohjapiirustuksia. MMA. N. 3 on itäsiiven, eteläsiiven ja Pyhän Olavin tornin leikkauspiirustus, n. 4 kuvaa eteläsiiven pihalle päin avautuvaa fasadia ja Pyhän Olavin tornia ulkopuolelta. Kaksi jälkimmäistä on kuultopaperille tehtyjä työpiirustuksia. RakH II 56 M 1/15 30–31. Suunnitelma julkaistiin ÖF 29.6.1883 ja 4.7.1883 ja siitä uutisoitiin ÖF 16.4.1883; Ilmarinen 17.4.1883; HD 6.7.1883; Nya Pressen 1.7.1883 ja 9.7.1883; Hbl 20.7.1883.

[525] ÖF 29.6.1883.

[526] Ks. liite 1.

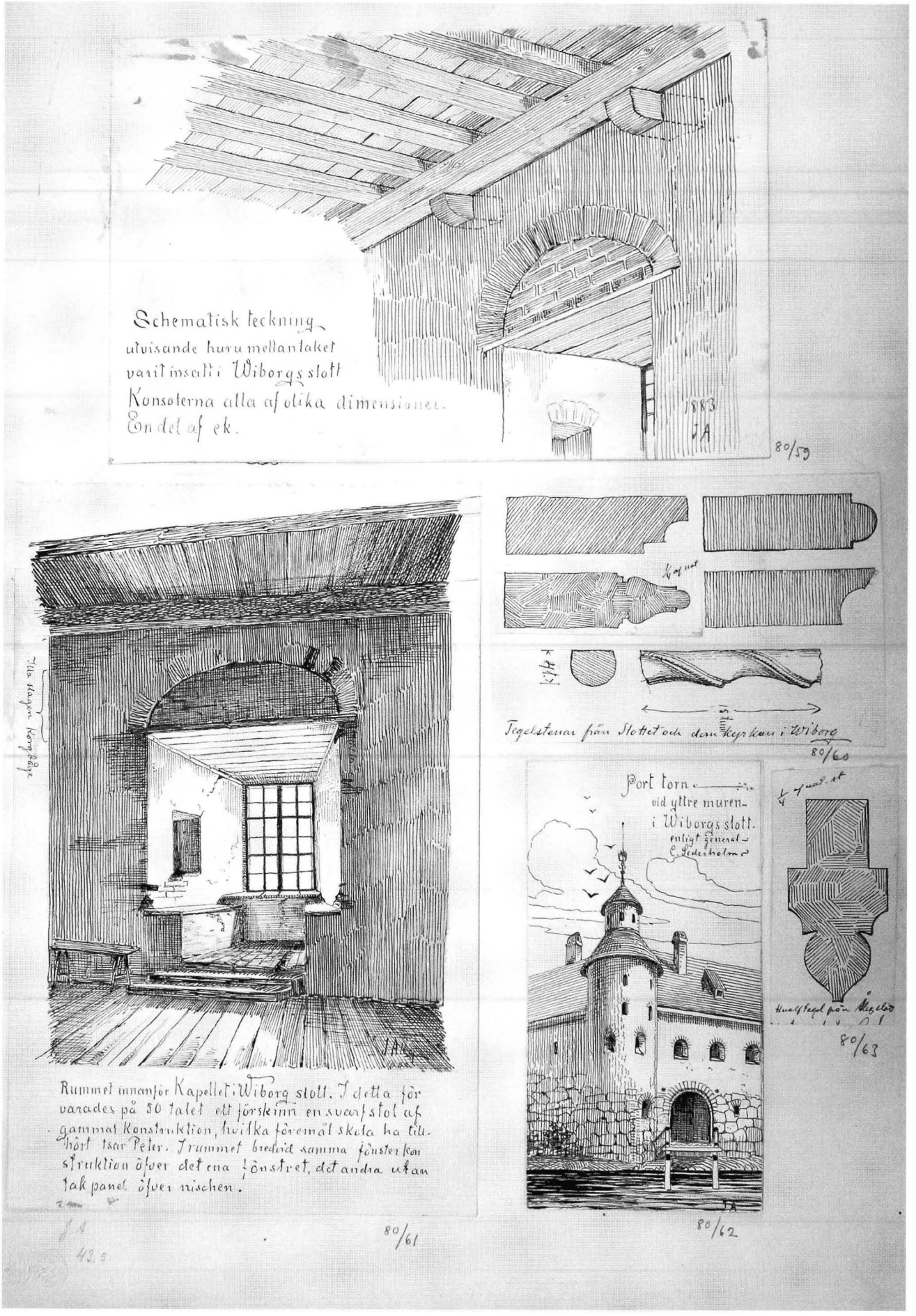

69. Jac. Ahrenbergin piirustuksia Viipurin linnasta. RHO/MV.

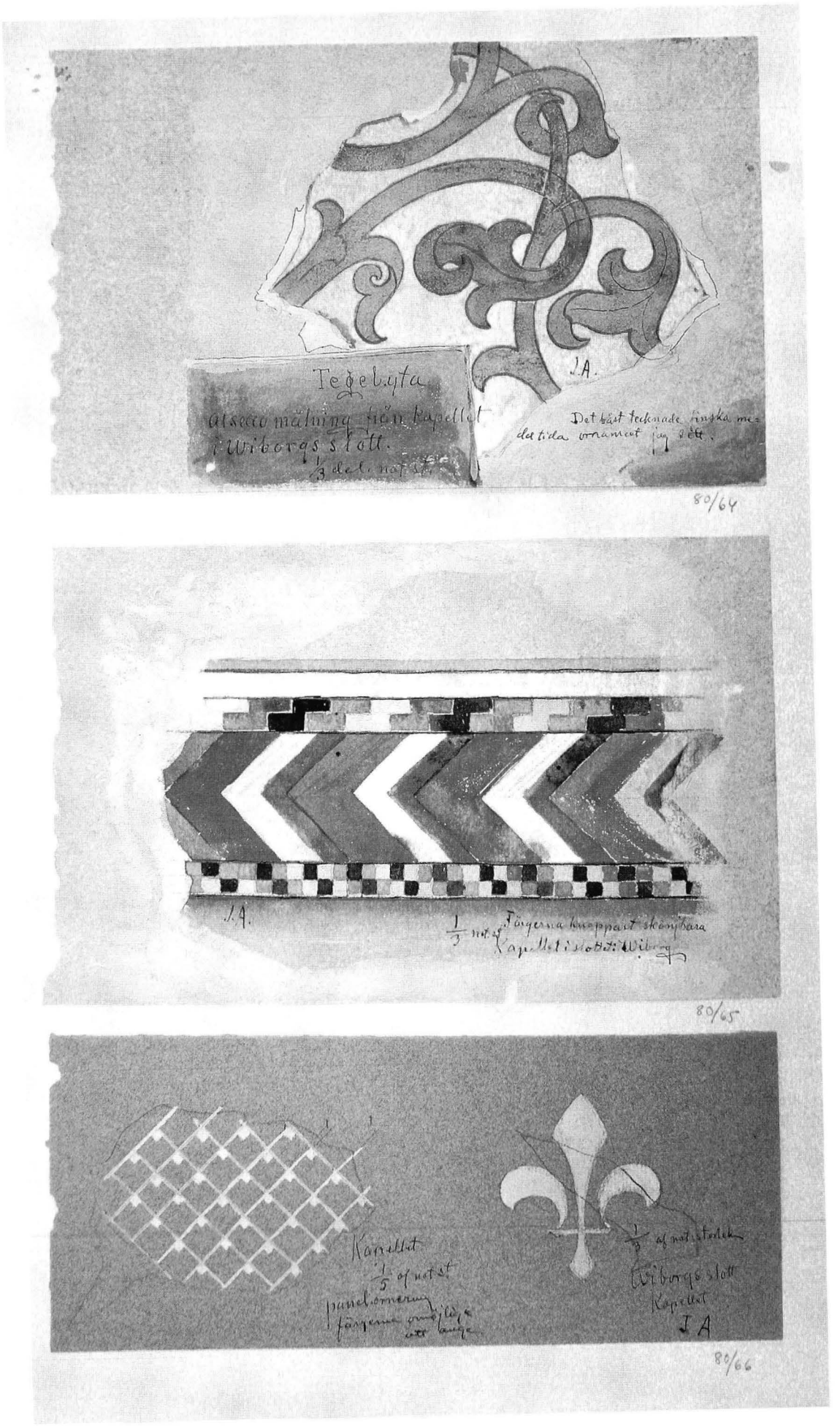

70. Jac. Ahrenbergin dokumentoimia maalauksia Viipurin linnan niin sanotusta Kappelista. RHO/MV.

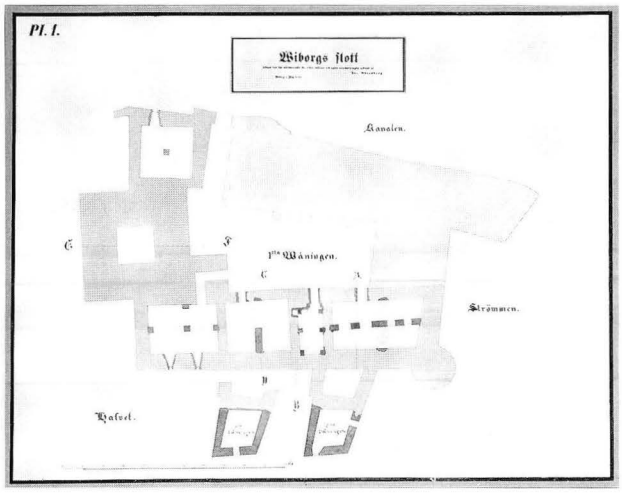

71. Jac. Ahrenbergin Viipurin linnan inventointipiirustusten sarjan ensimmäisen eli kellarikerroksen pohjapiirustus. Toukokuu 1883. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

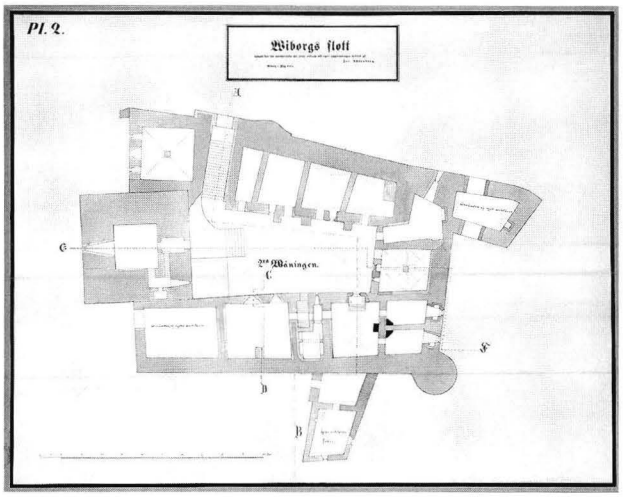

72. Toisen kerroksen pohjapiirustus. Toukokuu 1883. Ahrenberg on merkinnyt piirustuksiin venäläisen sotaväen käyttämät tilat. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

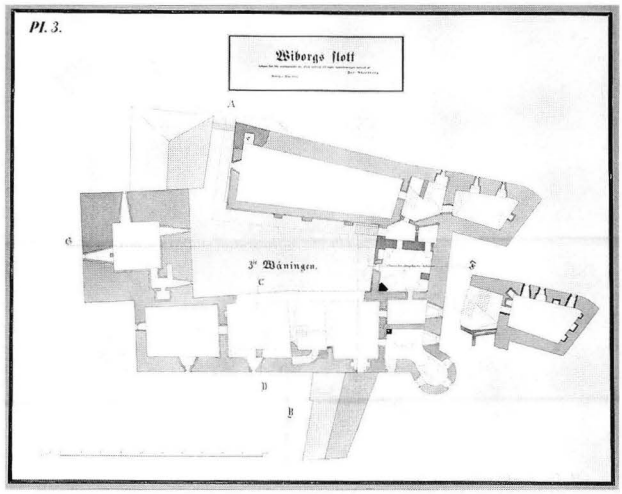

73. Kolmannen kerroksen pohjapiirustus. Toukokuu 1883. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

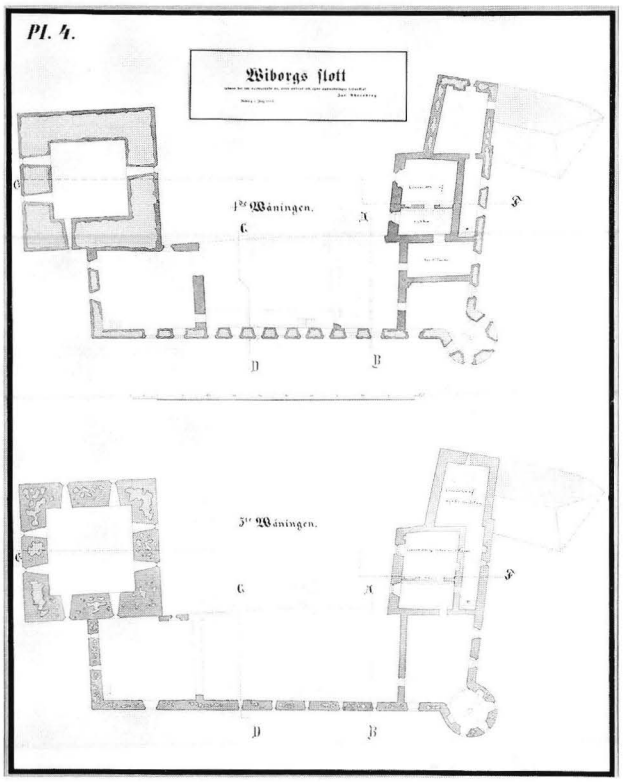

74. Neljännen ja viidennen kerroksen pohjapiirustus. Toukokuu 1883. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

esitettiin ensimmäisen kerran Turun esilinnan museohuoneiden restauroinnin yhteydessä toukokuussa 1883. Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnan jäsen L. W. Fagerlund (1852–1939) ehdotti, että museohuoneiden sisustukset olisi paras tilata Ahrenbergilta.[527] Häntä ehdotettiin tehtävään todennäköisesti paitsi ajankohtaisen Viipurin linnan restaurointisuunnitelman johdosta, myös siksi, että hän oli kunnostautunut Turun tuomiokirkon kappeleiden suunnittelijana. Viipurin linnan restaurointi herätti varmasti kiinnostusta Turussa, missä valmisteltiin parhaillaan linnan restaurointia.

Suunnitelmien ohella Ahrenberg maalasi Viipurin linnasta akvarelleja. Suomen Taideyhdistyksen vuoden 1883 näyttelyssä Helsingissä oli esillä isokokoinen akvarelli *Wiborgs slott,* jonka hän oli lahjoittanut ystävälleen kenraalimajuri Julius af Lindforsille (1831–1903) (kuva 83). Samassa näyttelyssä oli esillä neljä Viipurin

[527] L. W. Fagerlundin kirje Gustaf Cygnaeukselle 16.5.1883. Cygnaeuska samlingen V. ÅA. Ks. liite 2.

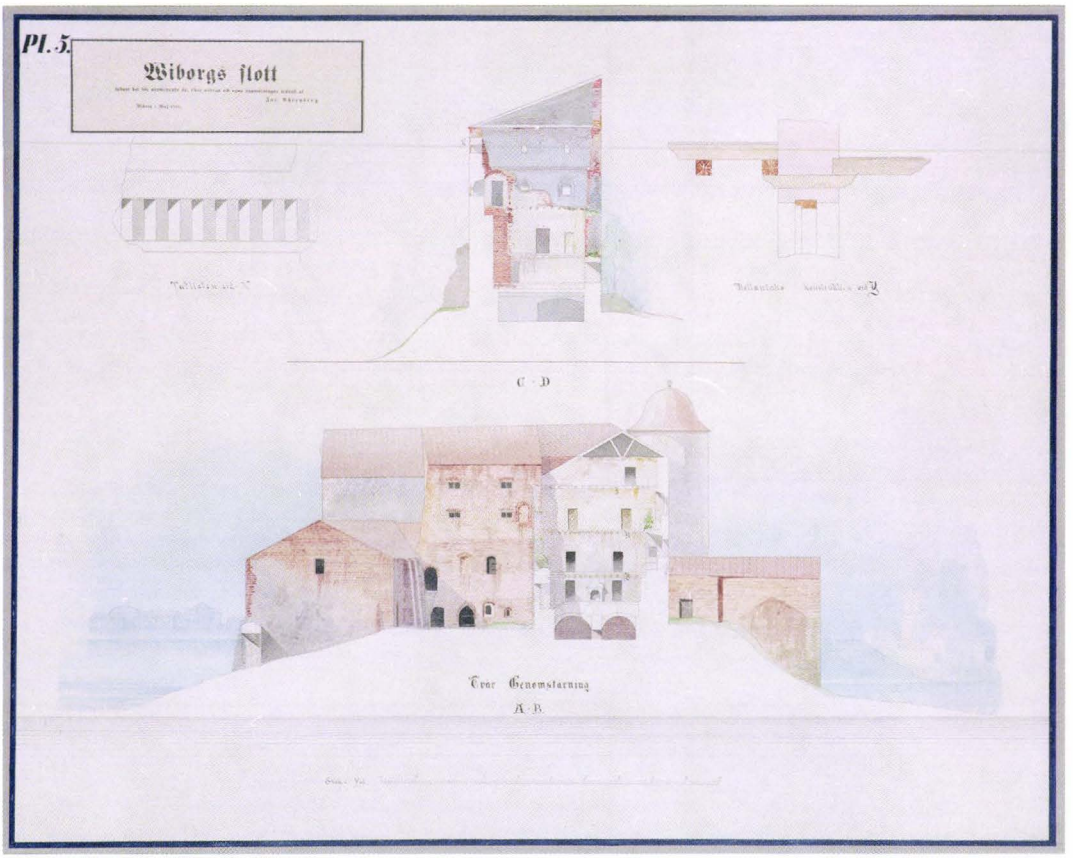

75. Leikkauspiirustus, johon Ahrenberg on dokumentoinut kattolistan ja välikaton rakenteen. Toukokuu 1883. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

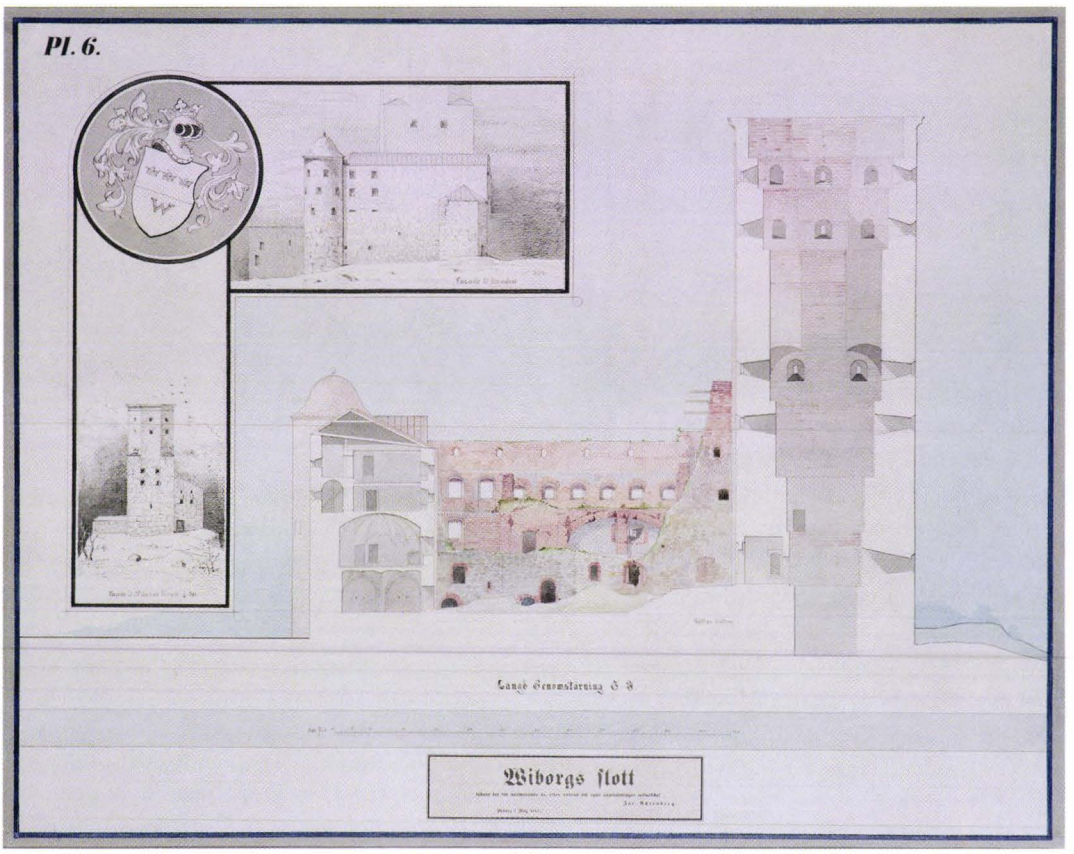

76. Leikkauspiirustus. Toukokuu 1883. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

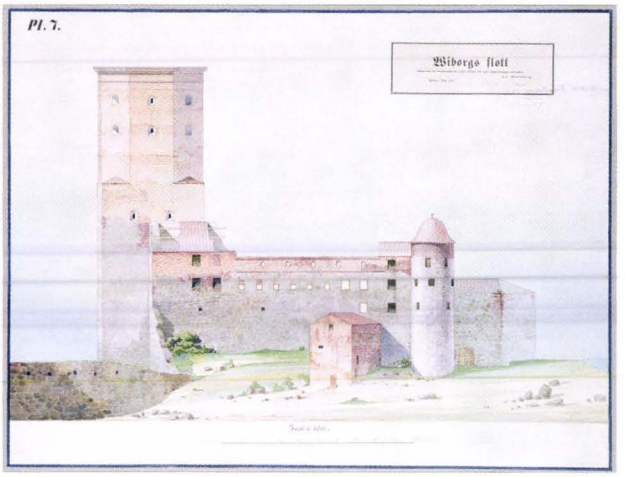

77. Eteläsiiven julkisivu. Toukokuu 1883. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

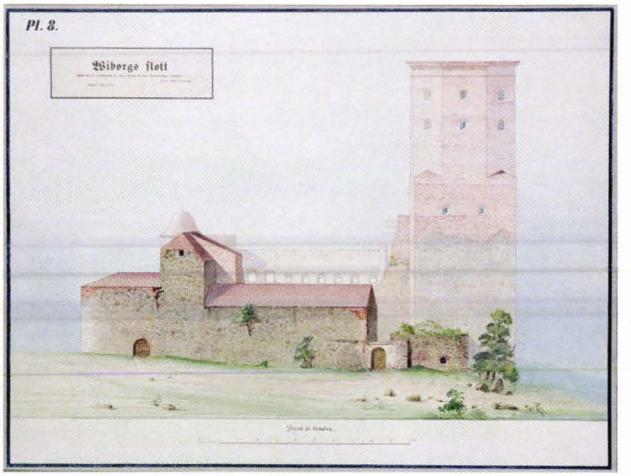

78. Pohjoissiiven julkisivu. Toukokuu 1883. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

linnan inventointipiirustusta.[528] Arkkitehti oli itse ylpeä Viipurin linnaa esittävistä akvarelleistaan, erityisesti Yleisten rakennusten ylihallitukselle jättämistään inventointipiirustuksista, ja piti niitä parhaina töinään.[529] Julius af Lindforsille lahjoitettu maalaus, joka oli esillä myös Taideyhdistyksen näyttelyssä 1885, herätti aikalaisten huomion. Theodor Decker kirjoitti, että se oli Ahrenbergin paras akvarelli.[530]

Linnan omistus-, hallinta ja restaurointikysymyksiä koskeneissa neuvotteluissa ilmeni vaikeuksia vuodesta 1882 lähtien. Senaatille välitettiin vuoden 1883 alussa Venäjän sotaministeriön päätös, jonka mukaan neuvottelut eivät heidän puoleltaan koskeneet linnan omistusoikeutta, vaan ainoastaan käyttö- ja hallintaoikeutta. Restaurointisuunnitelma valmistui hieman tämän jälkeen, ja neuvottelut linnan omistusoikeudesta jatkuivat. Varsinaiset vaikeudet alkoivat kesällä 1885, jolloin Ahrenberg viimeisteli restaurointisuunnitelman piirustuksia.[531]

Näyttelykäyttöön tarkoitetut, huolellisesti laaditut restaurointisuunnitelman piirustukset valmistuivat heinäkuussa 1885 ennen keisariparin Suomen vierailua (kuvat 85, 86 ja 88).[532] Jac. Ahrenberg laati piirustukset tulkintani mukaan keisariparin vierailua varten ja vaikuttamisen välineiksi. Ahrenberg osallistui vierailun järjestelyihin, ja hänellä oli sen aikana mahdollisuus vaikuttaa suoraan ylimpiin päättäjiin.[533]

Todennäköisesti tarkoituksena oli suostutella hallitsijaa edesauttamaan linnan restaurointia ja osoittaa, että restauroitu linna olisi hallitsijalle kunniaksi. Restauroituna se olisi tarjonnut arvokkaat puitteet hallitsijan vierailuille. Se olisi saattanut toimia näyttämönä erilaisille seremonioille ja juhlille. Tarkoituksena oli mahdollisesti saada keisaripari ja heidän seurueensa vakuuttumaan rapistuneen linnan potentiaalista kansainvälisesti vertailukelpoisena rakennusmonumenttina.

Piirustukset olivat esillä keisariparin Helsingin vierailun aikaan Taideyhdistyksen näyttelyssä Ritarihuoneella.[534] Keisariparille esitelty piirustusten sarja käsitti päälinnan julkisivu- ja leikkauspiirustuksen sekä pohjapiirustuksia. Toinen pääpiirustus (kuvat 86, 98 ja 104) oli varustettu ranskankielisin tekstein.

---

[528] Finska konstföreningens exposition 1883; Jac. Ahrenbergin kirje B. O. Schaumanille 2.11.1883 Viipurista. KKA.

[529] "Jag har så ofta och i så mycket sätt lof att uppträda som dilletant, i de planscher som nu finnas hos [L. I.] Lindqvist är jag så mycket mästare som jag någonsin kan bli; åtminstone vågar jag säga att sedan Engels dagar sådana ritningar ej blifvit inlemnade i Öfverstyrelsen. Detta nu utan att vilja att vara högfärdig på något sätt, och i sjelfva verket betyder det äfven icke så mycket som det låter, ty de ritningar som i allmänhet inlemnats hos vår Öfverst. äro icke mycket att hurra för. I alla fall anser jag dem för mitt bästa arbete." Jac. Ahrenbergin kirje B. O. Schaumanille 2.11.1883. KKA. Korostukset originaalissa.

[530] "Den särdeles lyckade och – – wackra Aqvarellen af Wiborg slotts-ruin, som han presenterat Lindfors, hade han nu aldeles färdig – – och Lindfors har genom mig fått meddela derom äfvensom att han sedermera skulle sända den till Konstföreningens exposition i Folkbibliothekets hus, enligt Ahrenbergs önskan. Jag anser att denna aqvarell är det bästa Ahr-g i den wägen åstadkommit. Döm sjelf!" Theodor Deckerin kirje B. O. Schaumanille 8.11.1883. KKA; Finska konstföreningens exposition 1883; Förteckning öfver Finska Konstutställningen 1885.

[531] Ks. liite 1.

[532] Wbl 14.7.1885; ÖF 15.7.1885; Suomalainen Wirallinen Lehti 16.7.1885; US 16.7.1885; Turun Lehti 18.7.1885.

[533] Ks. Ripatti 2010a; Relas 2010.

[534] Förteckning öfver Finska Konstutställningen 1885; Illustrerad katalog till Finska konstutställningen 1885.

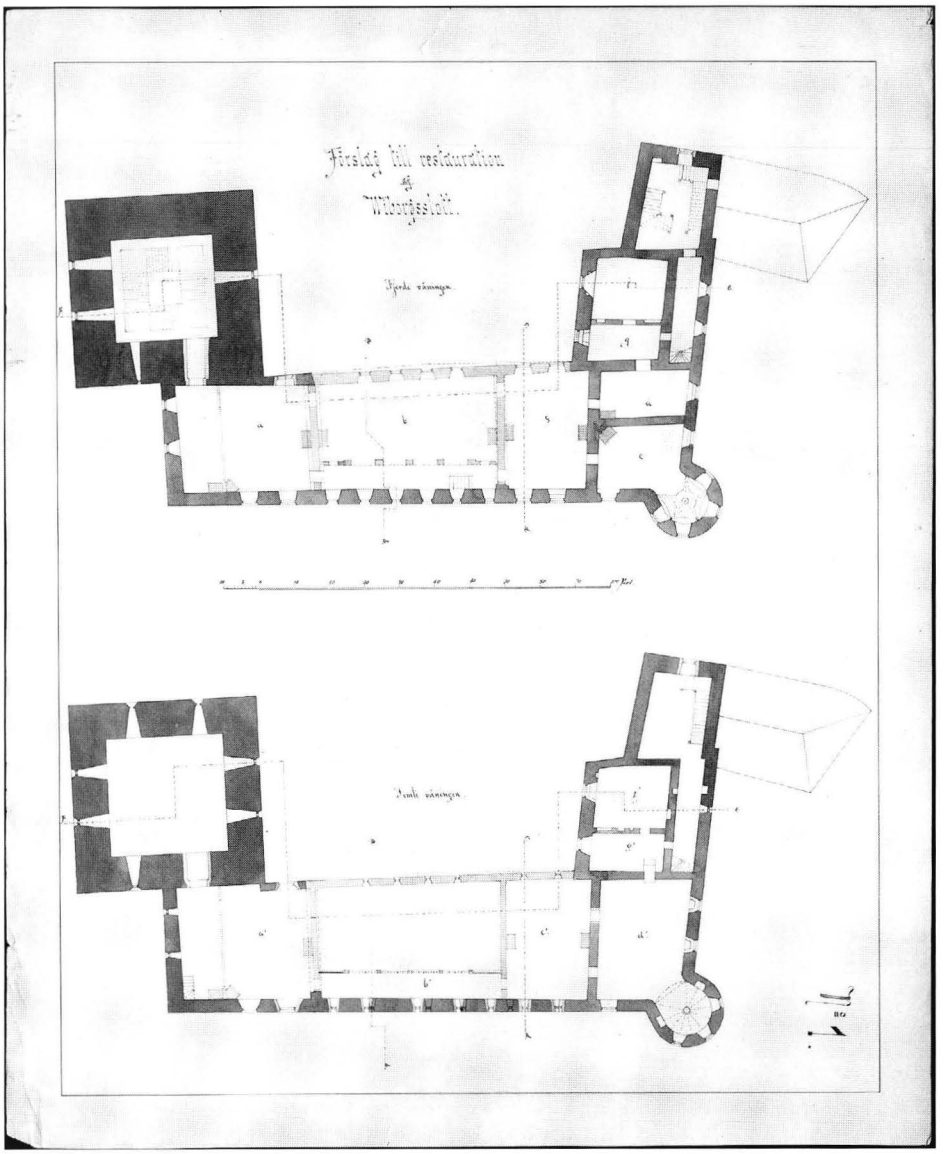

79. Viipurin linnan restaurointisuunnitelma 1883. Neljännen ja viidennen kerroksen pohjapiirustukset. Mikkelin maakunta-arkisto.

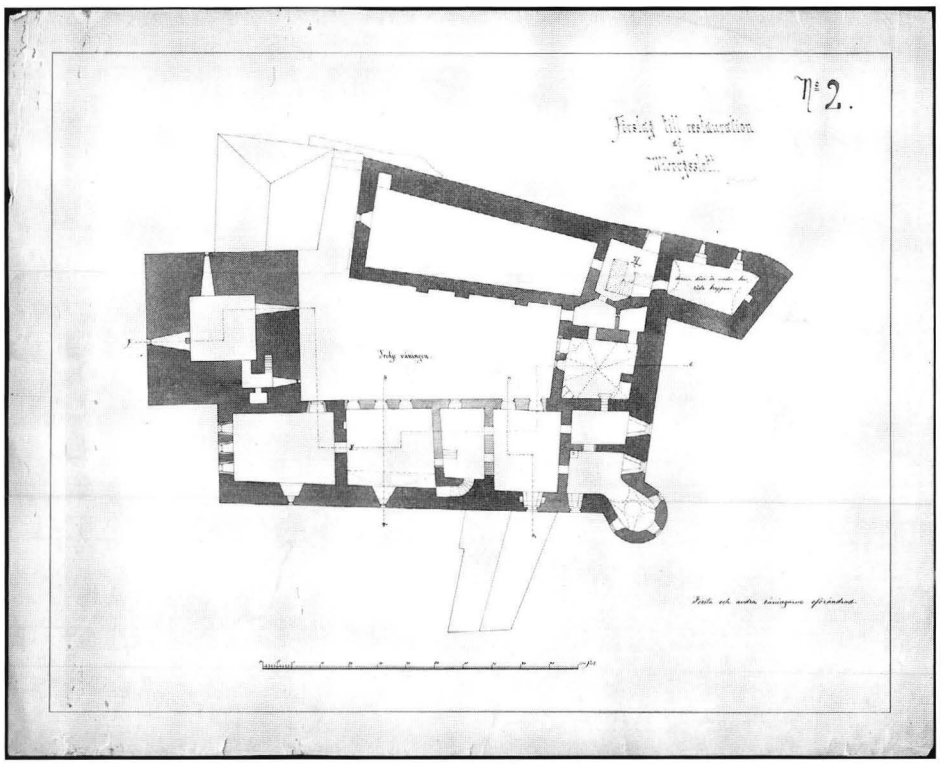

80. Viipurin linnan restaurointisuunnitelma 1883. Kolmannen kerroksen pohjapiirustus. Mikkelin maakunta-arkisto.

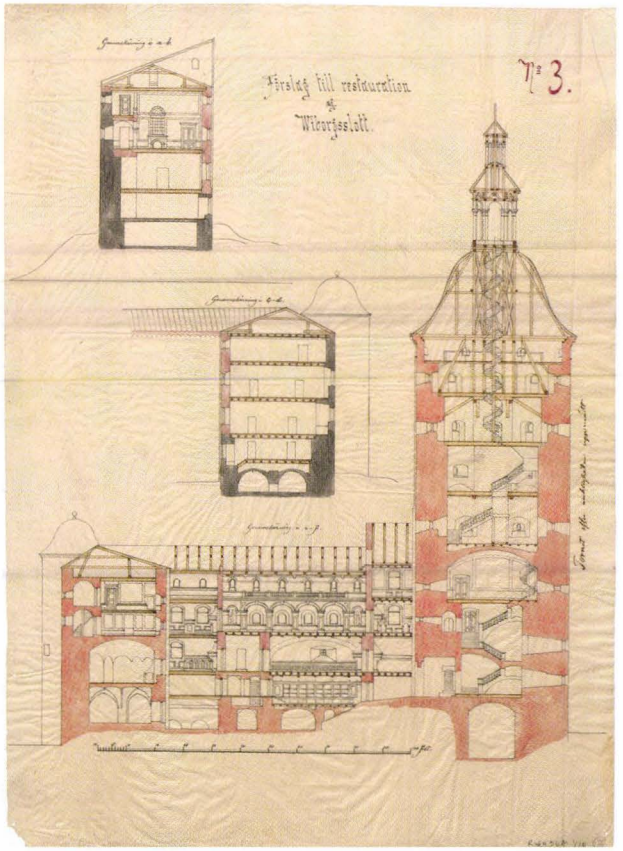

81. Viipurin linnan restaurointisuunnitelma 1883. Leikkauspiirustus. RakH. KA.

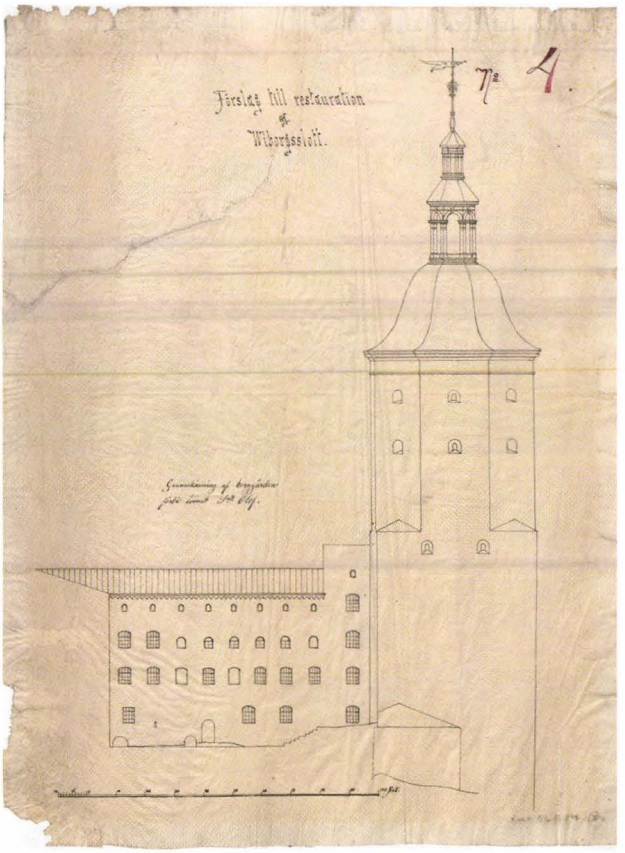

82. Viipurin linnan restaurointisuunnitelma 1883. Eteläsiiven julkisivu linnanpihalle ja Pyhän Olavin torni. RakH. KA.

Pyhän Olavin tornin avoimen kaksoislanterniinin katot noudattivat niissä samaa kaarevaa linjaa kuin itse tornin katto (kuva 85). Tornin kuvun alaosasta kohosi neljä korkealla kaartiomaisella katolla varustettua ikkunaa ja neljä yksinkertaisempaa pyöröikkunaa, jotka toistuivat Paratiisitornin katolla. Sen huipulla oli teräväkärkinen avoin lanterniini. Eteläsiiven ullakkoikkunat seurasivat Paratiisitornin huipun jyrkkää muotoa. Kumpaakin tornia koristivat viirit. Viipurilaislehdessä arveltiin, että jos linna restauroitaisiin piirustusten mukaisesti "saisi kaupunki epäilemättä itselleen Suomen kauneimman ja eniten kunnioitusta herättävän muinaismuiston."[535]

Linna esitettiin piirustuksissa edustavana rakennusmonumenttina, joka oli verrattavissa paitsi Ruotsin, myös tanskalaissyntyisen keisarinnan kotimaan kuningashuoneen renessanssilinnoihin, jotka olivat keisariparille tuttuja. Oliko tarkoituksena vedota keisarinna Maria Feodorovnan vaikutusvaltaan? Osoitettiinko piirustuksilla, että Venäjän valtakuntaan, aivan Pietarin lähistölle, oli mahdollista kunnostaa kansainvälisesti ja erityisesti Pohjoismaisittain edustuskelpoinen renessanssilinna? Suomalaisten näkökulmasta tulkittuna Ahrenbergin piirustukset ilmensivät alueen kuulumista länsieurooppalaiseen, pohjoismaiseen kulttuuripiiriin. Samalla ne kertoivat siitä, että rapistunut linna oli näyttävä historiallinen monumentti, jos se vain restauroitaisiin.

Viipurissa toiminut valokuvaaja Jakob Indursky (1839–1912) teki linnasta kymmenen valokuvan sarjan vuoden 1884 lopulla kaupallisiin tarkoituksiin.[536] Ahrenberg käytti Indurskyn valokuvia argumentoidessaan linnan luovuttamisen ja restauroinnin puolesta. Valokuvilla hän pystyi osoittamaan linnan huonon hoidon ja perustelemaan kunnostamisen tarvetta. Todisteena siitä, että venäläiset viranomaiset laiminlöivät rakennusta, hän esitteli omien sanojensa mukaan Indurskyn valokuvaa linnan siivottomasta "arkistosta" (kuva 89) kenraalikuvernööri Heidenille.[537] Valmistellessaan Viipurin linnan restaurointisuunnitelman piirustuksia Tukholmassa maaliskuussa 1885, hän pyysi puolisoaan lähettämään Indurskyn valokuvia *Ny Illustrerad*

[535] "Blir Wiborgs åldriga slott engång restaureradt i enlighet med detta projekt, så kommer staden otvifvelaktigt att äga Finlands vackraste och mest vördnadsbjudande fornlämning." Wbl 25.8.1885.

[536] Wbl 3.1.1885.

[537] Ahrenberg 1909, 32, 104.

83. Jac. Ahrenbergin akvarelli, jonka hän lahjoitti ystävälleen Julius af Lindforsille. Institut Mittag-Leffler. Kuva: Inger Halvarsson.

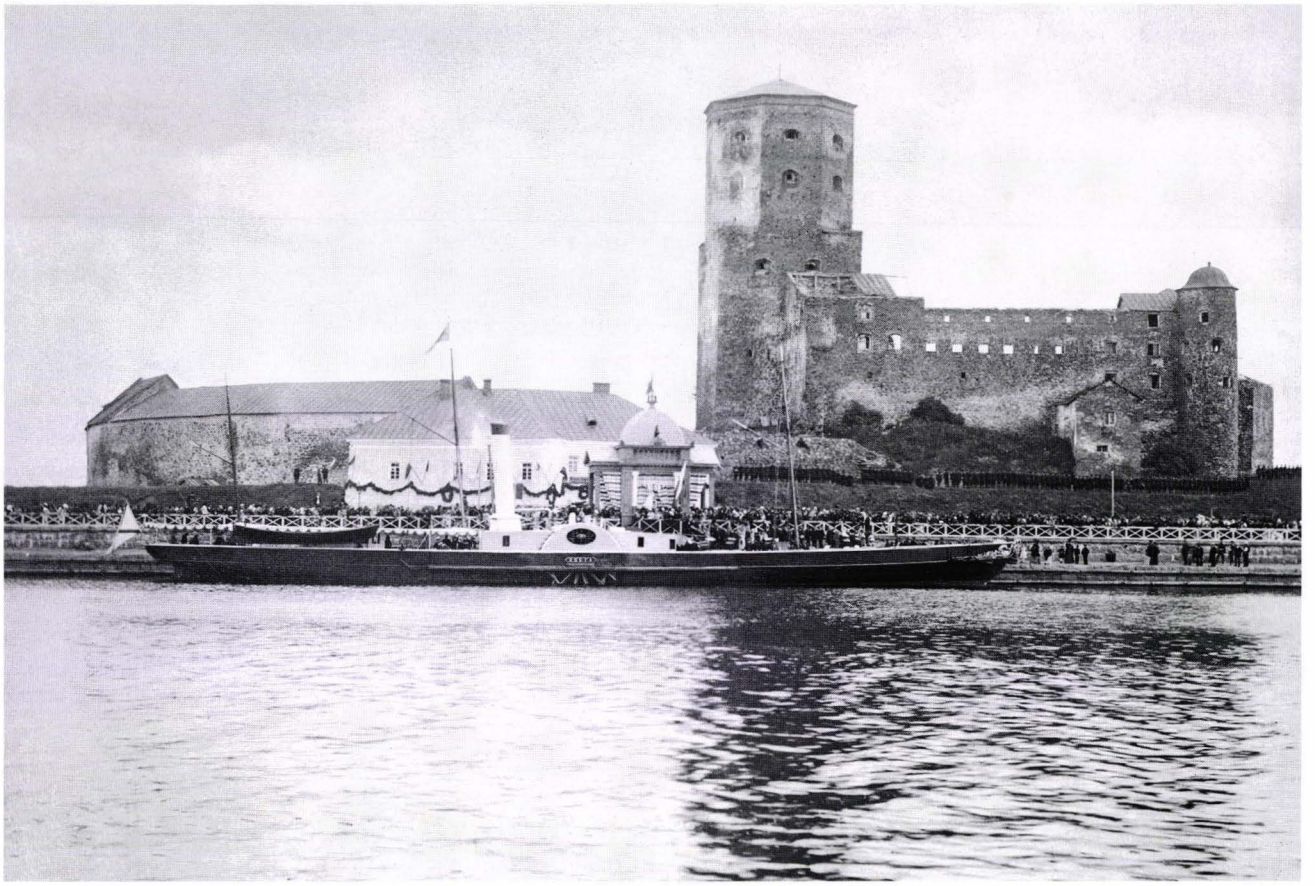

84. J. Indurskyn keisari Aleksanteri III:n vierailun aikaan vuonna 1885 ottama valokuva. Vastaanottopavijongin Turun sillalle suunnitteli Jac. Ahrenberg. Kuva: Museovirasto.

Tidning -kuvalehteä varten.[538] Ahrenberg pyrki tekemään Viipurin linnaa, sen silloista surkeaa tilaa ja restaurointisuunnitelmaansa tunnetuksi Suomen rajojen ulkopuolella.

[538] Valokuvia ei tietääkseni julkaistu kyseisessä lehdessä. Ahrenberg oli virkavapaalla maaliskuun 1885, jolloin hän matkusti Tukholmaan. YRYH:n pöytäkirja 4.3.1885. KA. Päiväohjelmastaan hän kirjoitti: "Hela förmiddagen på Odelmarks atelier eller i museet, eftermiddagen ritar jag hemma på Wiborgs slott och skrifver på min berättelse. Om afton solosittare på en theater. Det är skönt." Jac. Ahrenbergin kirje Widolfa Ahrenbergille 17.3.1885 Tukholmasta. SLSA 600.2.

2.2 Historiaan kiinnittymisen tavoite

Selvittäessään linnan rakennushistoriaa Ahrenberg sitoi sen linnoitusarkkitehtuurin antiikin Roomasta lähteneeseen kehitykseen ja sijoitti sen vaiheet tyyliperio-

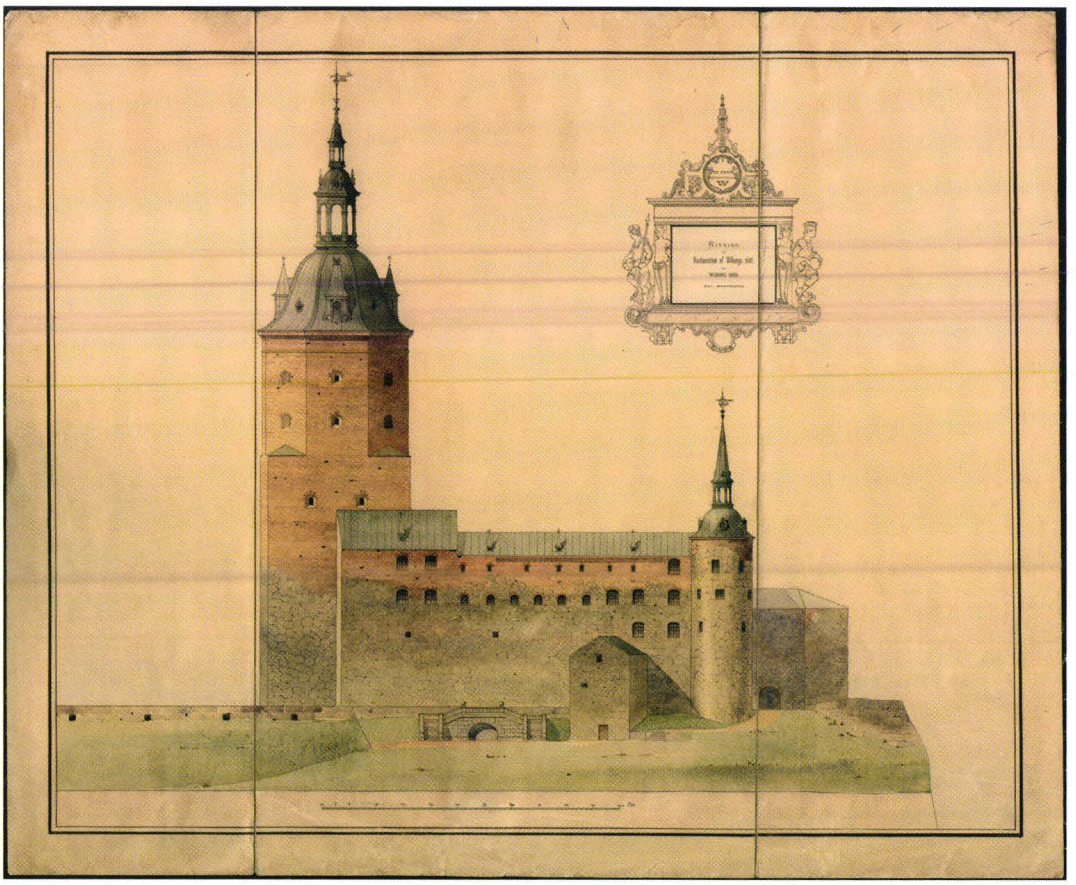

85. Viipurin linnan restaurointisuunnitelman julkisivupiirustus vuodelta 1885. Mikkelin maakunta-arkisto.

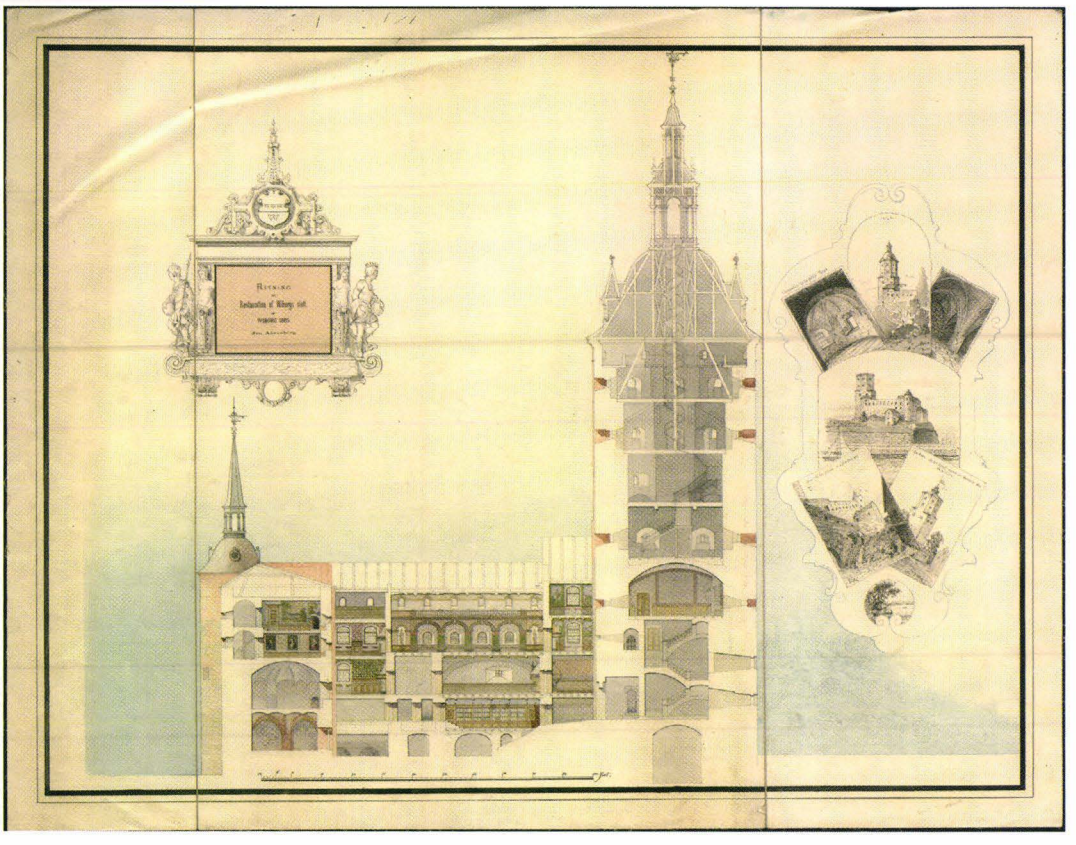

86. Viipurin linnan restaurointisuunnitelman leikkauspiirustus vuodelta 1885. Mikkelin maakunta-arkisto.

87. Mikael Erassi: Viipurin linna. 1854. Viipuri-säätiö/Lahden historiallinen museo. Kuva: Lahden kaupunginmuseon kuva-arkisto.

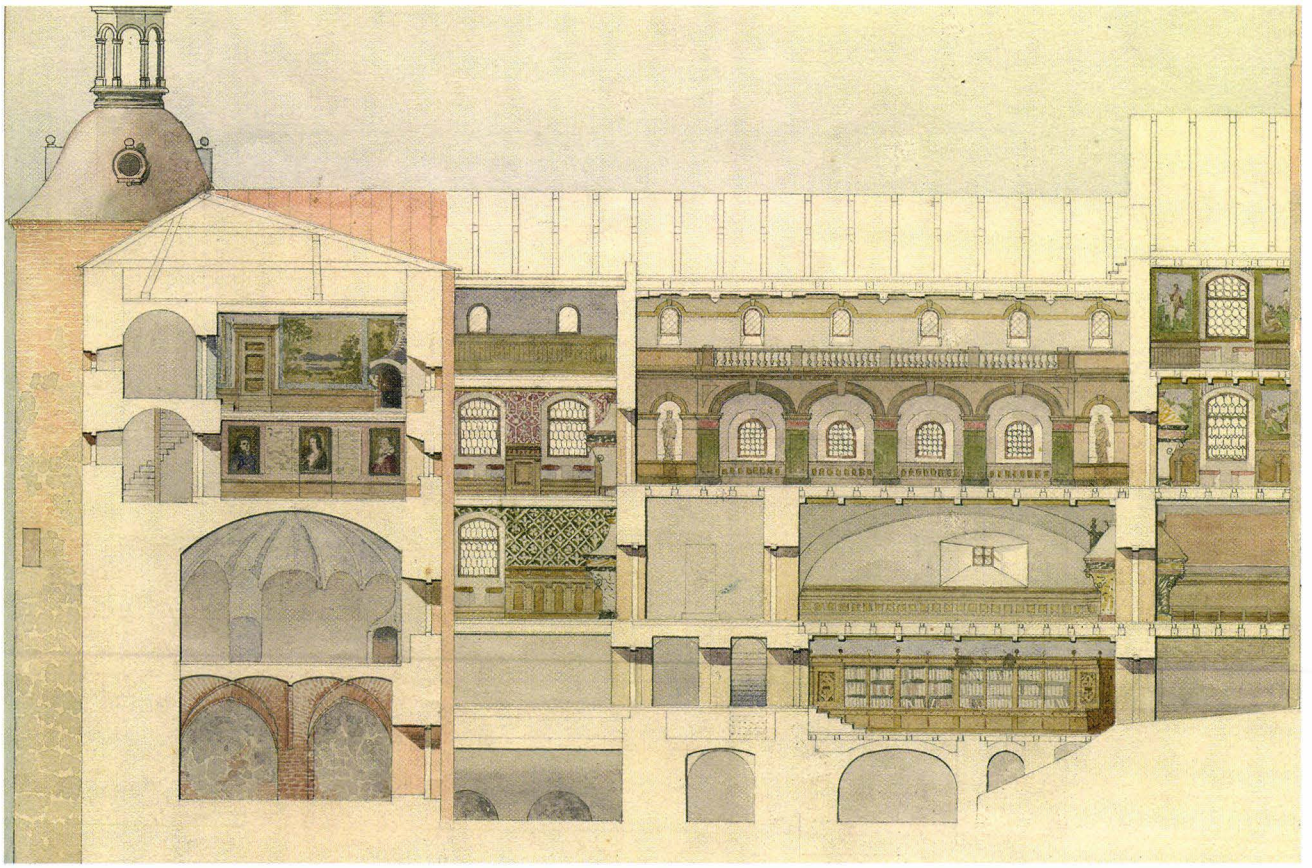

88. Restaurointisuunnitelman leikkauspiirustuksen sisätiloja. Mikkelin maakunta-arkisto.

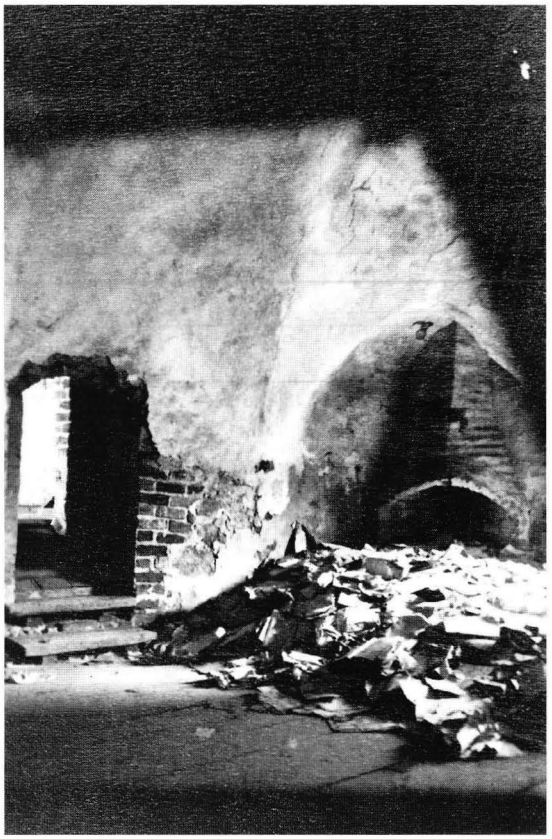

89. Insinöörikomennuskunnan käyttämä n.s. venäläinen arkisto Viipurin linnassa J. Indurskyn valokuvaamana vuonna 1884. Kuva: Museovirasto.

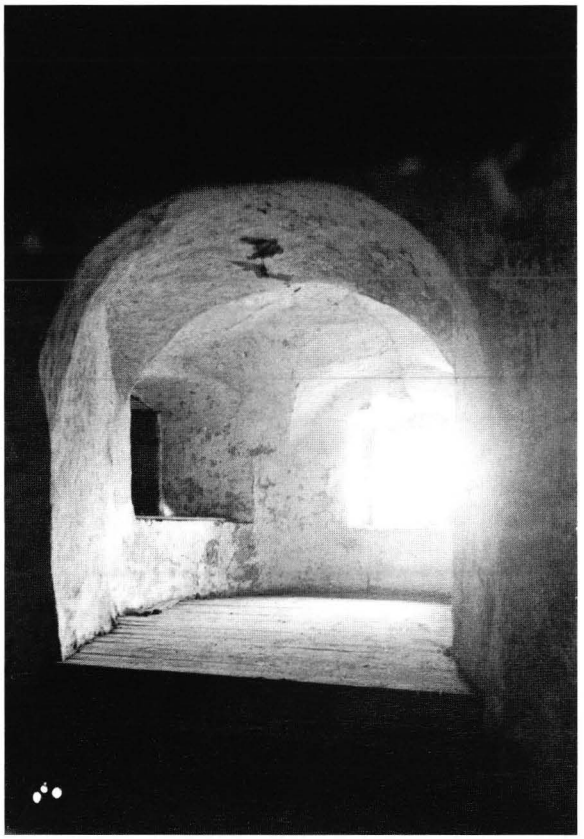

90. Paratiisitornin kolmas kerros vuonna 1884. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

91. Näkymä Viipurin linnapihan sisäänkäynniltä päälinnalle vuonna 1884. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

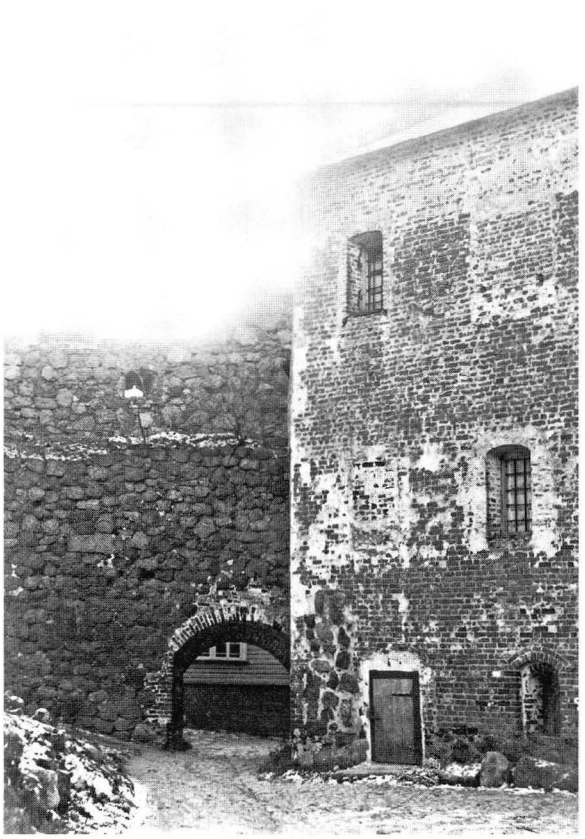

92. Viipurin linnan sisäänkäynti linnanpihalta katsottuna. Oikealla kaistale esilinnaa. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

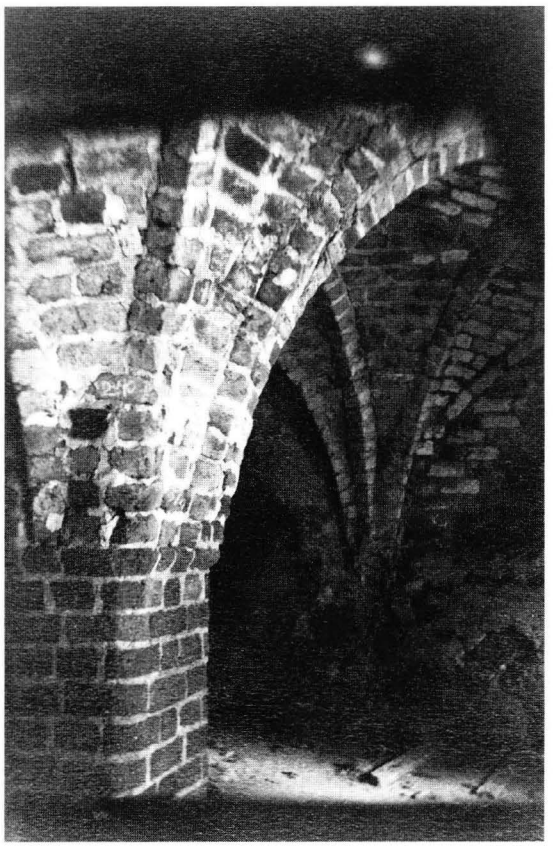

93. Viipurin päälinnan itäsiiven kellarin holvi vuonna 1884. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

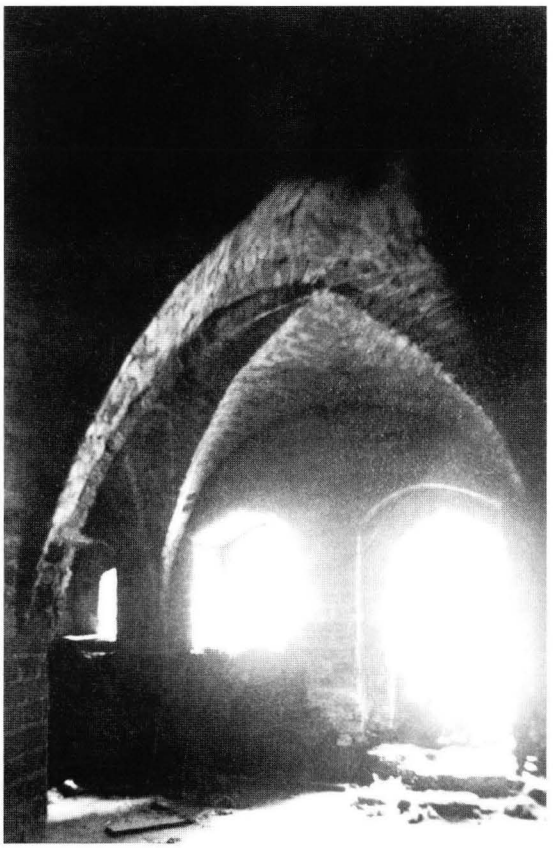

94. Viipurin linnan holvattu kellari. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

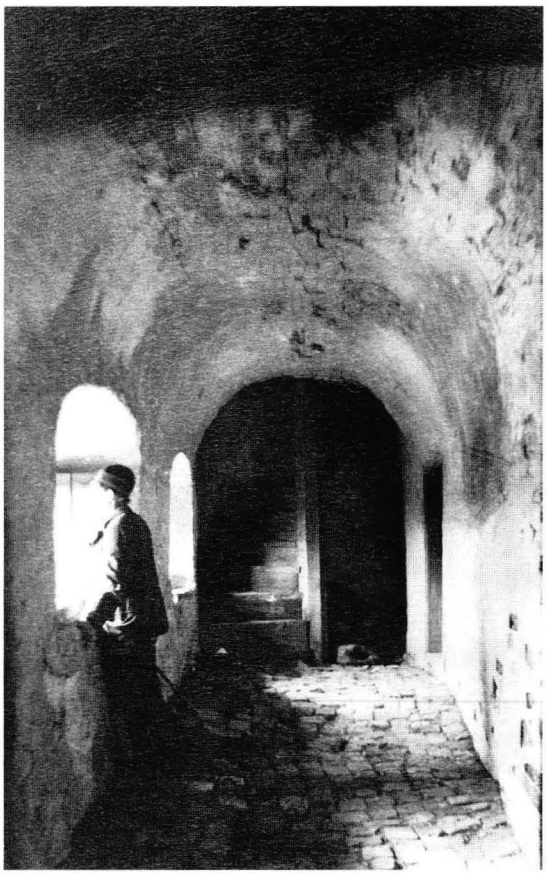

95. Itäsiiven holvattu käytävä vuonna 1884. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

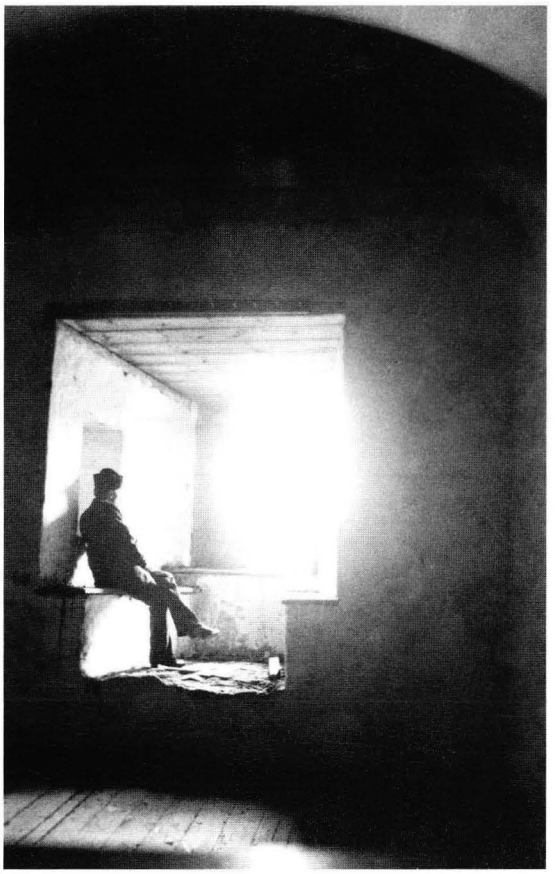

96. Ikkunasyvennys päälinnan itäsiivessä vuonna 1884. Valok. J. Indursky. Kuva: Museovirasto.

dien kategorioihin. Ajan tavan mukaan hän tarkasteli ja tulkitsi rakennusta tyylikategorioiden kautta ja etsi sen alkuperäistä asua. Viipurin linnaa hän piti alun perin romaanisen arkkitehtuurin edustajana. Ahrenbergin käsityksen mukaan romaanisen arkkitehtuurin kategoriaan kuuluivat tynnyriholvit ja pyörökaaret, ja etenkin jälkimmäisiä hän havaitsi Viipurin linnassa kaikkialla. Hän tulkitsi yksinkertaisuuden ja koristeluiden vähäisyyden romaaniseksi piirteeksi.[539]

On huomion arvoista, että linnan restauroinnin suunnittelun alkuvaiheessa Ahrenberg korosti linnan keskiaikaista alkuperää. Hän kertoi rakennuksesta vuonna 1881 nimenomaan keskiaikaisen linnoitusarkkitehtuurin eli arkkitehdin mukaan "majesteetillisen" aikakauden ja sen "vakavan ja miehekkään tyylin" edustajana. Samalla hän tarkasteli linnaa ritariromantiikan näkökulmasta. Rakennuksella oli hänen mukaansa tiettyä runollista viehätysvoimaa; se oli verrattavissa kansanrunoon. Se muistutti runojen nuoruusajasta, linnasta linnaan kulkevista trubaduureista ja samalla siitä innostuksesta, jolla "nuori Eurooppa" lähti ristiretkien seikkailuihin.[540]

Nuori arkkitehti oli innostunut keskiajasta, ja tätä heijastelivat tulkinnat Viipurin linnasta. Vain joitakin vuosia aikaisemmin hän julkaisi romanttisia kertomuksiaan muun muassa Normandian maaseudulle suuntautuneista matkoistaan julkaisussa *På studieresor* (1878). Hänen ensimmäinen romaaninsa *På främmande botten* (1880) sisältää vuoden 1450 Normandiaan sijoittuvan historiallisen kertomuksen runoilija Olivier Basselinista, jossa kirjoittaja projisoi 1800-luvun arvoja ja moraalikäsityksiä kansallisuusaatteesta, isänmaan puolustamisesta ja perinnön vaalimisesta kaukaiseen menneisyyteen.

Ahrenbergin käsitys keskiajasta välittyy hänen Italiassa kesällä 1875 kirjoitetuissa romantisoivissa matkakertomuksissa. Milanon tuomiokirkkoa hän kuvaili keskiajan mystiikan ja hierarkian ilmentymäksi. Jokainen sukupolvi oli jättänyt siihen viidensadan vuoden ajan jälkensä, eikä se vieläkään ollut valmis. Ahrenberg kirjoitti, että vasta nyt, "totuutta etsivänä aikana", korjauksissa oli alettu noudattaa "alkuperäisen tyylin vaatimuksia".[541] Nuori arkkitehti oli sisäistänyt Viollet-le-Ducin opit alkuperäisen asun palauttamisesta.

Viipurin linna ei kuitenkaan näyttäytynyt Ahrenbergille ainoastaan keskiaikaisena rakennuksena, vaan vuosisatojen rakentamisen tuloksena. Hän kirjoitti, ettei restauroinnin ratkaisu ollut yksinkertainen. Vaikka linnan kellarit ja pohjakerrokset olivat hänen tulkintansa mukaan rakennettu "romaanisen tyylin viimeisen periodin" aikana, kaikki muu oli myöhemmin rakennettua.[542]

Ahrenbergin näkemykset restauroinnista seurasivat Viollet-le-Ducin ajatuksia siinä, että hän piti itsestään selvänä rakennuksen ulkoarkkitehtuurin tietyn aikakauden "tyylinmukaisen" kokonaisuuden palauttamista. Se oli restauroinnin, palauttamisen, tarkoitus ja sisältö. Usean aikakauden samanaikainen esittäminen rakennuksen ulkoarkkitehtuurissa näyttäisi olleen hänelle, samoin kuin Viollet-le-Ducille, mahdoton ajatus.

Viipurin linnaa ei hänen mukaansa voitu kuitenkaan palauttaa alkuperäiseen asuunsa, romaanisen tyylin mukaiseksi. Vielä vähemmän restauroinnissa saattoi käyttää gotiikkaa. Ahrenberg perusteli näkemystään ajatuksella, jonka mukaan kaikista Ruotsissa esiintyneistä rakennustyyleistä gotiikka oli vähäosaisin (*den sämst lottade*), viitaten Hans Hildebrandin (1842–1913) teokseen *Den kyrkliga konsten i Sverige*.[543] Silloisessa asussaan linna oli hänen mielestään etupäässä Vaasa-ajan renessanssin ilmentymä.

Ahrenbergin mukaan kaikki Ruotsin valtakunnan profaanirakennukset, jotka oli rakennettu romaanisella tai myöhemmällä ajalla, muutettiin radikaalisti suurvalta-ajalla tai hieman sitä ennen silloisen maun ja tarpeiden mukaisiksi. Linnan restauroinnissa oli hänen mielestään seurattava muista vastaavista linnoista tuttua Vaasa-kuninkaiden tyyliä. Hän liitti rakennuksen taidehistorian jatkumoon ja muiden samankaltaisten rakennusten joukkoon, joita vasten hän linnan historiaa tulkitsi, ja pyrki "palauttamaan" linnan ulkoarkkitehtuurin sen mahdolliseen Vaasa-ajan asuun eli sellaiseksi kun se silloin olisi voinut olla. Vaasa-aika oli Ahrenbergin mielestä Ruotsin rakennustaiteen loistokkainta aikaa.

Ruotsin arkkitehtuurin historian lisäksi Ahrenberg perusteli restauroinnissa käytettävää tyyliä linnan omalla historialla. Vaikka rakennus oli alkuperältään keskiaikainen, merkittävimpänä vaiheena sen rakentamisen historiassa hän piti Vaasa-aikaa, jolloin sitä laajennettiin ja rakennettiin ulkonäöltään kutakuinkin sellaiseksi kuin se 1800-luvun lopussa oli. Havaittavissa olleet sisustuksen jäänteet, kuten takat ja kattorakenteet, olivat samalta ajalta. Hänen mukaansa vanhimmat säilyneet kuvat esittivät linnan Vaasa-aikaisessa asussaan.[544]

---

[539] Arkkitehti kiinnitti huomiota siihen, että yleensä ottaen romaanisiksi luokiteltujen rakennusten koristelu oli pidättyväistä ja harkittua. "Hvad formerna för öfrigt sakna i frihet, finhet och mångfald, ersättes genom ett klokt och sparsamt användande af det rent ornamentala i byggnadskonsten." ÖF 13.4.1881.

[540] Ajatukset oli esitetty yksityisen illanvieton ohjelmanumeroksi tarkoitetussa esitelmässä. ÖF 13.4.1881.

[541] "Man har arbetat på denna dôm i 500 år, och den är icke färdig än, men hwad som är ändå wärre, är att hwarje af dessa förgångna sekel har lemnat spår af sin teknik, sin arkitektur, sin dekoration, sina fel och sina förtjenster. Nu först i wår sanningssökande tid har man vid reparationen och nybyggnad börjat iakttaga den ursprungliga stilens fordringar." Bref från utlandet V. Milano 24.6. ÅP 20.7.1875.

[542] Förslag till Wiborgs slotts restaurering. ÖF 29.6.1883.

[543] Ibidem.

[544] Ibidem.

Yleisten rakennuksen ylihallituksessa oli käytettävissä rakennusten vanhoja piirustuksia ja niiden kopioita. Ahrenberg oli lisäksi lainannut piirustuksia Viipurin insinöörikomennuskunnan arkistoista. Hän kävi tutkimassa Viipurin karttoja ja linnan piirustuksia myös Tukholman arkistoissa. Venäläisen insinöörikomennuskunnan vuoden 1828 piirustuksiin kuvattua Pyhän Olavin tornia ennen vuoden 1834 paloa Ahrenberg ei pitänyt palauttamisen arvoisena.[545] Hän piti sitä vastoin vuosien 1843–1856 kattotyyppiä sopivampana kuin muita, joita tornissa oli todistettavasti aikaisemmin ollut.

Ahrenberg pyrki mahdollisesti kiinnittämään linnan restauroinnin sen korjausten ja uudistustöiden historiaan. Ennen vuoden 1834 tulipaloa tornin katto oli rakennettu Viipurin valloituksen jälkeen 1700-luvulla. Vuoden 1856 paloa edeltänyt torni oli puolestaan rakennettu Suomen valtion varoin. Lehtiartikkelissa, jossa restaurointisuunnitelman valmistumisesta kerrottiin, linnan restauroinnin historian esitettiin alkaneen vuonna 1843, jolloin tulipalossa vaurioitunut torni kunnostettiin Suomen senaatin myöntämin varoin.[546] Ahrenberg oli tästä todennäköisesti tietoinen.

Linnan suomalaiseksi esitetyn restaurointihistorian valossa hänen valintansa kiinnittyivät kansallisiksi koettuihin vaiheisiin linnan rakennushistoriassa. Restaurointi olisi siten vahvistanut linnan statusta suomalaisena rakennusmonumenttina, korostanut rakennuksen ruotsalais-suomalaista historiaa ja häivyttänyt samalla sen materiaalisia jälkiä venäläisen sotaväen palveluksessa.

Perustelut kyseisen kattomuodon valintaan liittyivät kuitenkin etenkin siihen, että se sopi linnan luonteeseen. Etsiessään aivan suunnittelun alkuvaiheissa vuonna 1881 ratkaisua linnan restaurointiin Ahrenberg esitti, että vuoden 1834 palon jälkeen rakennettu katto toi mieleen bysantin taiteen. Kyseinen katto sopi linnaan hänen mielestään siksi, että bysantin taide ja romaaninen tyyli olivat sukua toisilleen.[547] Kysymys linnan luonteesta oli olennaisessa osassa hänen perustelussaan, ja sitä käsittelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

2.3 Pyhän Olavin torni ja linnan luonne

> Hvarifrån jag än kom på färd mot hemmet – – på milslånga afstånd syntes Sankt Olofs torn förtonande i soldis och dimma eller rödt i sommarsolens ljus. Där dess mäktiga silhuett syntes, där var hemmet, där stodo de fäderneärfda penaterna, där var min inre människas Acropol.[548]

Kaupunkikuvan kannalta merkittävin osa suunnitelmaa oli Pyhän Olavin torni. Ahrenberg teki sen huipusta erilaisia ehdotuksia. Kaikki ehdotetut kattomuodot varioivat lanterniinilla varustettua renessanssitorni-tyyppiä. Arkkitehti luonnehti ratkaisuaan tyypilliseksi renessanssitorniksi.[549]

Julkisivu- ja leikkauspiirustuksessa (kuvat 81 ja 82) torni sai huipulleen räystään yläpuolelta ulospäin kaareutuvan kahdeksanlappeisen kupukaton, jota koristi suurikokoinen kaksoislanterniini. Sen molemmat osat oli katettu suoralla kahdeksanlappeisella katolla. Avoin, nelikulmaisten pilareiden ja pyörökaarien kannattelema lanterniini toimi näkötornina, ja sen huipulta kohosi korkeuksiin koristeellinen viiri. Toiseksi vaihtoehdoksi Ahrenberg ehdotti kaarevalappeista kupukattoa, jonka laelta kohosi yksiosainen lanterniini (kuva 97). Sen pilareiden kannattelemaa rakennetta kiersi ulkoneva näköalatasanne. Lanterniinin katto seurasi kuvun kaarevia muotoja. Kolmanneksi vaihtoehdoksi hän esitti tornin sellaisena kuin se hänen näkemyksensä mukaan oli ollut vanhojen piirustusten perusteella vuonna 1640. Siinä katto oli varustettu monikerroksisella, matalalla ja kahdeksankulmaisella lanterniinilla. Lähteinä olivat 1640-luvun piirustukset silloiseen ruutukaavaan ja *Suecia Antiqua et Hodierna* -teokseen liittyen (kuva 16).[550]

Monien aikalaisarkkitehtien tavoin Ahrenberg käytti lähteenään Erik Dahlberghin *Suecia Antiqua et Hodierna* -teosta. Se sisälsi runsaasti kuvia linnoista ja oli todellinen aarreaitta Ruotsin suurvalta-ajan arkkitehtuuriin.[551] Vaikka useaan sarjan planssiin oli kuvattu lanterniinipäätteisiä torneja, Ahrenberg ei kopioinut niistä yhtäkään, vaan varioi niiden teemaa etsien mahdollisimman sopusointuista kokonaisuutta.[552]

---

[545] HD 19.7.1883. Kyseisiä piirustuksia käytettiin linnan restauroinnissa 1890-luvulla. Piirustus julk. Neuvonen 2008, 109.

[546] Wbl 14.4.1883.

[547] ÖF 13.4.1881.

[548] Ahrenberg 1909, 30.

[549] "Denna form är så genomgående, att det rent af är ett undantag om en annan stundom påträffas. Det är derföre undertecknad i sitt projekt upptagit denna form för tak till stora tornet." ÖF 29.6.1883.

[550] Piirustuksia säilytettiin Tukholman arkistoissa. Julk. esim. Miltšik 1993, 19; Gardberg & Welin 1996, 35.

[551] Ruotsin kaupunkiarkkitehtuurissa sovellettiin vuosisadan lopussa Vaasa-linnoista sovellettuja torniaiheita, joita pidettiin erityisen ruotsalaisina aiheina. Ks. esim. Wäre 1991, 31.

[552] Esim. seuraavissa Dahlberghin teokseen kuvatuissa linnoissa esiintyi Ahrenbergin restaurointisuunnitelmien kanssa samankaltainen lanterniinipäätteinen torniaihe: Penningeby (I:122), Arx Rosersberg (I:123), Åkeröö (II:9), Ringsta (II:24), Finspång (III:9), Arx Rönöö (III:23) ja Sturefors (III:25).

Ahrenbergin vaihtoehtoiset torninhuiput olivat johdannaisia Ruotsin valtakunnassa esiintyneistä renessanssitorniaiheista, joita oli löydettävissä niin Vaasa-ajan linnoista kuin paljon myöhemmin rakennetuista kirkoista, tapuleista tai muista rakennuksista. Renessanssiaiheisiin palautuneita torneja oli runsaasti Suomen rakennuksissa, erityisesti Ruotsin ajalla rakennetuissa, mutta myös sen jälkeen valmistuneissa rakennuksissa, ja Ahrenberg keräsi niistä piirustuksia omaan kokoelmaansa (kuvat 102 ja 103).[553]

Samankaltaisia tornimuunnelmia oli useassa Ruotsin suurvalta-ajan renessanssilinnassa Itämeren alueella. Yksi tornin suunnittelua inspiroinut rakennus on saattanut olla Wismarin Wasserkunst-lähde (kuva 99), jonka Ahrenberg hyvin tunsi. Lähellä suunnitelmaa olivat lisäksi renessanssiaikaiset tornit Vadstenan, Gripsholmin ja Kalmarin linnoissa. Hän oli linnojen restaurointia varten käynyt omien sanojensa mukaan Kalmarissa, Borgholmissa, Gripsholmissa, Uppsalassa, Visbyssä, Vadstenassa, Arensburgissa (Kuressaar) ja Wismarissa.[554]

Ahrenberg pyrki kiinnittämään ehdotuksensa Pyhän Olavin tornin huipun muodoksi siihen tornimuotoon, joka linnassa oli vuodesta 1843 vuoden 1856 tulipaloon asti, ja joka oli rakennettu Suomen valtion varoin. Torni sellaisena kuin hän tulkitsi sen näyttäneen vuonna 1856 on kuvattu restaurointisuunnitelman leikkauspiirustuksen (1885) kuvasommitelman huipulle (kuva 98). ”Rakennustaiteen maalari”, kuten Ahrenbergia näyttelykatalogeissa kutsuttiin, esitti tornin liioitellen todennäköisesti lanterniinin todellista korkeutta. Ahrenbergin tulkitsemana Pyhän Olavin tornin lanterniini (1843–1856) oli huomattavasti korkeampi kuin esimerkiksi *Finland framställdt i teckningar* -teoksessa julkaistussa kuvassa (kuva 100) tai Mikael Erassin maalauksessa vuodelta 1854 (kuva 87).

Lanterniinia korostamalla Ahrenberg seurasi Hippolyte Tainen (1828–1893) formuloimaa ajatusta kohteen olennaisesta tai tärkeimmästä karaktääristä ja sen painottamisesta taideteoksessa. Hän oli 1870-luvulla tutustunut Tainen teokseen taiteen filosofiasta. Tuolloin Tainen teos herätti valtavaa innostusta.[555] Ahrenberg lainasi kirjoituksissaan Tainen tekstiä suoraan ja sovelsi usein tämän ajatuksia.[556]

Tainen mukaan taiteilijan piti ensin muodostaa käsitys kohteen perusluonteesta, minkä jälkeen hänen tuli korostaa sitä teoksessaan. Se oli mahdollista tuoda esiin selvemmin ja täydemmin kuin todellisuudessa kuvattavan kohteen osien suhteita modifioimalla.[557] Lanterniinin korostaminen näyttäytyy tainelaisittain tulkittuna olennaisena yksityiskohtana, joka viittaa rakennuksen perimmäiseen luonteeseen (*caractère*) sellaisena kuin arkkitehti sen käsitti. Tainelaisittain tulkittu luonne liittyi mitä ilmeisimmin renessanssiksi käsitettyyn ajanjaksoon ja sen perintöön; linna oli luonteeltaan Vaasojen perintöä kantanut renessanssilinna.

Ahrenbergin tavoittelema kattomuoto kiinnittyi myös hänen lapsuusmuistoihinsa. Tornin palaessa vuonna 1856 hän oli yhdeksän vuotta vanha.[558] Torni olisi hänen suunnitelmaansa mukaan palautettu muistuttamaan sitä tornimuotoa, jonka hän mahdollisesti lapsuudestaan muisti tai josta hänelle ainakin oli kerrottu. Se olisi muodostanut linjan nykyisen ja menneen välille liittyen paitsi henkilökohtaiseen ja perheen historiaan, myös arkkitehtuurin historiaan.

Restaurointisuunnitelman piirustuksista ilmenee, että Ahrenberg pyrki säilyttämään rakennuksen olemassa olleita osia. Suunnitelman pääpaino oli rakennuksen täydentämisessä toimivaksi kokonaisuudeksi ja sen funktioon ja luonteeseen sopivan dekoraation lisäämisessä, mikä ei merkinnyt vanhan purkamista ja korvaamista uudella. Näyttelykäyttöön tarkoitettuihin piirustuksiin, joihin arkkitehti kuvasi runsaasti koristeellisia yksityiskohtia, hän lisäsi esimerkiksi linnan edustalle kaksipuoliset portaat (kuva 85). Paikalla oli tuolloin matalan kasvillisuuden peitossa ollut rinne. Portailla saattoi olla esteettisen funktion lisäksi myös seremoniallinen funktio. Ne eivät johtaneet sisäänkäyntiin, vaan muodostivat tasanteen linnan muurin ulkopuolelle, jota olisi voitu käyttää esimerkiksi keisarin vierailuihin liittyneissä seremonioissa.

Ahrenberg olisi säilyttänyt eteläsiipeä vasten sijainneen siipirakennuksen, jonka pääty osoitti kohti Turun siltaa. Alfred Hackmanin myöhemmin 1880-luvulla tekemien tutkimusten perusteella se oli mahdollisesti rakennettu vuonna 1588, vaikka sitä oli sittemmin muutettu.[559] Vaatimattomalta näyttäneen rakennuksen tiloista ei ollut suoraa havaittavaa yhteyttä päälinnaan, ja se oli 1880-luvulla siivottomassa kunnossa. Sen

---

[553] Hänen kokoelmaansa kuuluivat piirustukset mm. Huittisten, Tuuloksen, Lammin, Maksamaan ja Ulvilan tapuleista. Hän keräsi piirustuksia myös torneja koristaneista viireistä. Niiden joukossa ei kuitenkaan ole samanlaista koristeellista viiriä kuin Pyhän Olavin tornin ehdotuksissa.

[554] Jac. Ahrenbergin anomus matka-apurahaa varten. Ahrenberg matkusti keväällä 1885 Ruotsiin omalla kustannuksellaan. Matkan yhtenä tarkoituksena oli kerätä detaljeja Viipurin linnan restaurointisuunnitelmaa varten. STO AD 1848/9 SD 360/90 EE 1900. KA.

[555] Ahrenberg oli omien sanojensa mukaan hankkinut Tainen teoksen tanskankielisen käännöksen Kööpenhaminassa opiskeluaikojen matkallaan. Ahrenberg 1914, 256–257.

[556] Suora lainaus Tainen tekstistä Bref från utlandet V. ÅP 20.7.1875.

[557] ”L’œuvre d’art a pour but de manifester quelque caractère essentiel ou saillant, partant quelque idée importante, plus clairement et plus complètement que le font les objets réels. Elle y arrive en employant un ensemble de parties liées dont elle modifie systématiquement les rapports.” Taine s.a. (1865), 41–42.

[558] Ks. Wiborgs slott i arkitektoniskt hänseende. ÖF 13.4.1881.

[559] Hackman 1944, 79, 104.

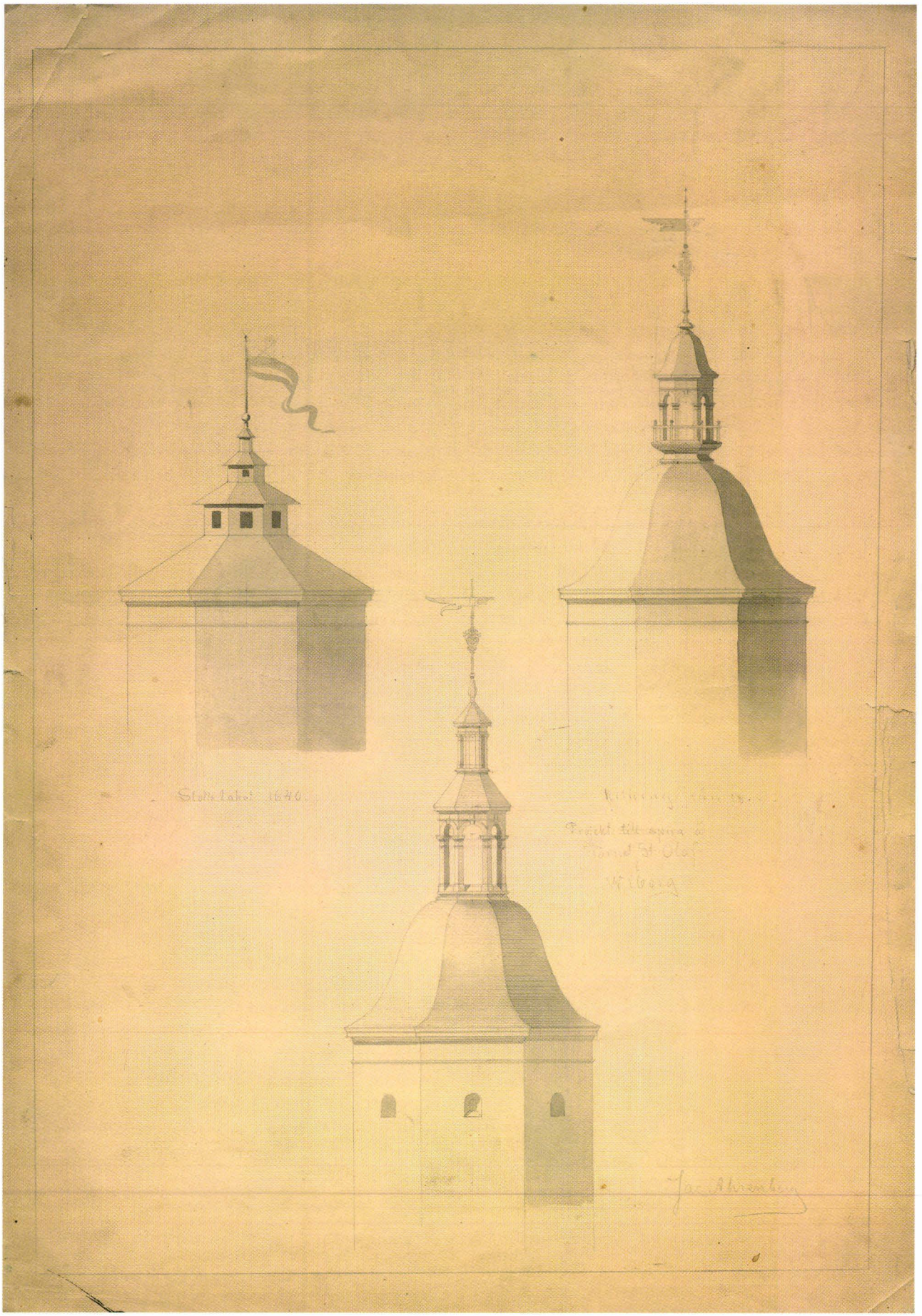

97. Jac. Ahrenbergin ehdotuksia Pyhän Olavin tornin huipuksi. Keskimmäisen hän valitsi restaurointisuunnitelman pääpiirustuksiin 1883. Mikkelin maakunta-arkisto.

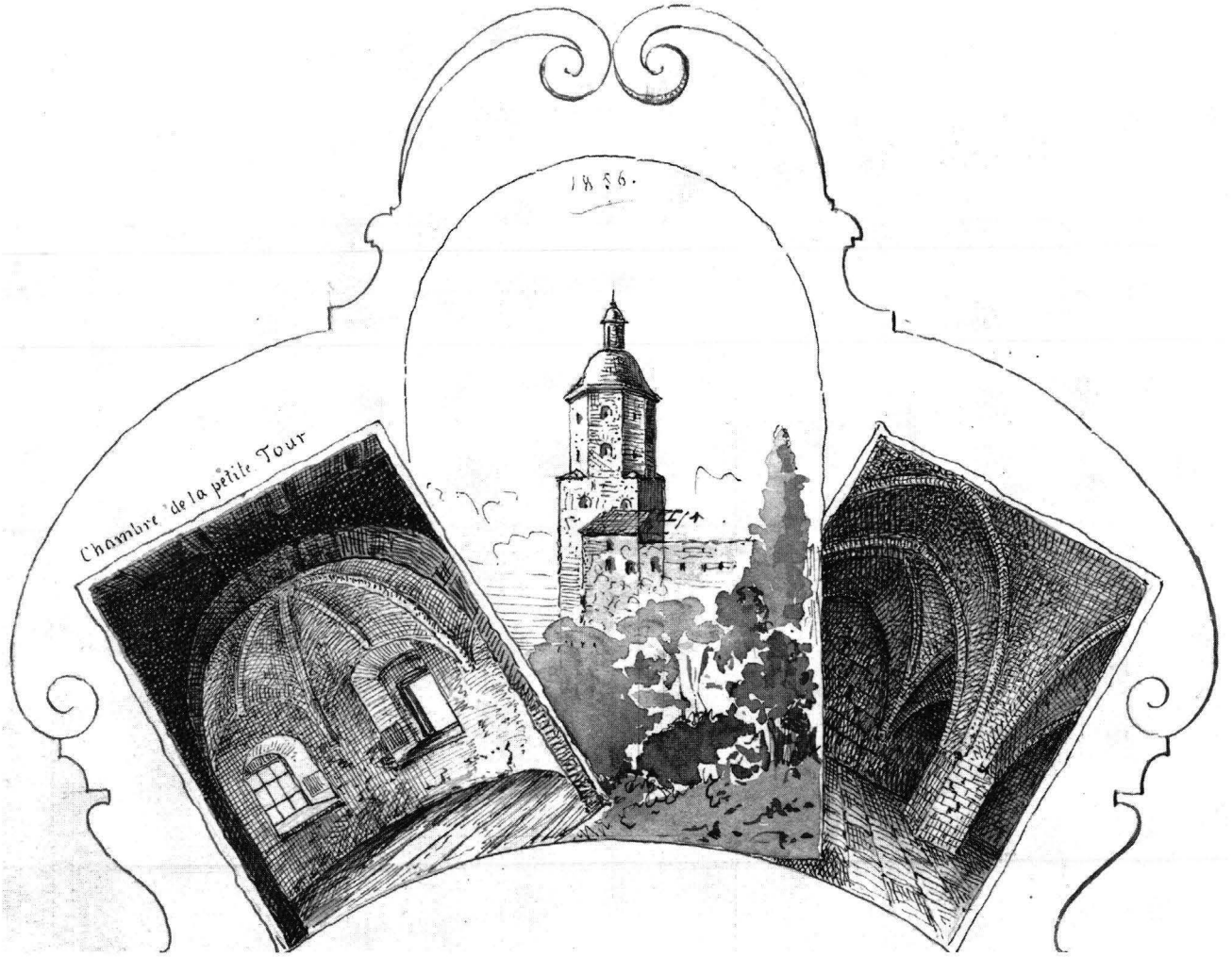

98. Detalji restaurointisuunnitelman leikkauspiirustuksesta vuodelta 1885. Mikkelin maakunta-arkisto.

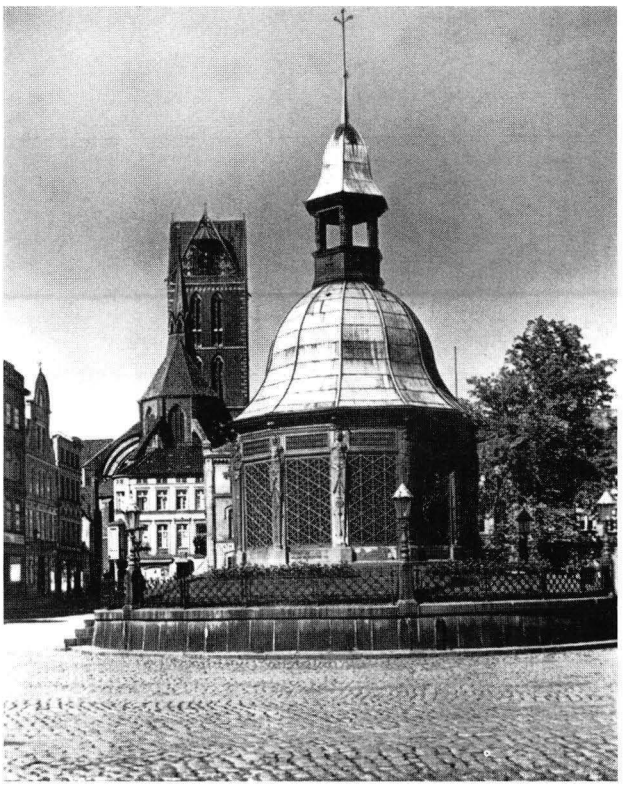

99. Wismarin Wasserkunst-lähde. Kuva: Hans-Joachim Kadatz: Deutsche Renaissancebaukunst von der frühbürgerlichen Revolution bis zum Ausgang des Dreissigjährigen Krieges. Berlin, Verlag für Bauwesen, 1983,71.

alinta kerrosta oli käytetty navettana. Rakennus purettiin toteutetun restauroinnin yhteydessä 1890-luvulla.[560]

Ritarihuoneen näyttelyssä 1885, jossa restaurointisuunnitelman piirustukset olivat esillä, esiteltiin myös Ahrenbergin piirustus Cedercreutzien Köyliön sääntöperintötilan päärakennukseksi (kuva 101).[561] Piirustuksista ilmenee, että hän käytti samankaltaisia aiheita sekä restaurointisuunnitelmassaan että uudisrakennushankkeessaan. Kartanon torniaihe on muunnelma samasta tornin teemasta kuin Pyhän Olavin tornia koskeneessa suunnitelmassa.

---

[560] Hackman 1944, 42–43, 104.

[561] Förteckning öfver Finska Konstutställningen 1885; Illustrerad katalog till Finska konstutställningen 1885; Ahrenberg 1890b, 109.

100. Viipurin linna ennen vuoden 1856 paloa T. Forsténin kuvaamana teoksessa Finland framställdt i teckningar.

Ahrenbergin ajattelussa uuden oli sopeuduttava vanhaan, oli kyseessä vanhan rakennuksen restaurointi tai uudisrakennus vanhaan ympäristöön. Rakennuksen oli sovittava paikkaan, sen ilmapiiriin ja luonteeseen, henkiseen ja maantieteelliseen ”ilmastoon”. Sen oli luotava yhteys paikan historiaan. Köyliön kartanon historiasta löytyi kytkös Vaasa-dynastiaan, joten kyseisen aikakauden korostaminen oli perusteltua.[562] Ahrenberg pyrki Vaasa-ajan tilalliseen, materiaaliseen ja visuaaliseen vahvistamiseen niissä miljöissä, joiden historiaan ja luonteeseen kyseinen aikakausi kytkeytyi ja niissä rakennuksissa, joiden olemukseen ja käyttötarkoitukseen se sopi.

Viipurin linnan rinnastaminen tärkeässä näyttelyssä Köyliön sääntöperintötilaan oli tuskin pelkkää sattumaa. Molemmat olivat paikkoja, joihin kiteytyi kysymys Suomen historiasta ja asemasta. Köyliön kartanon miljööllä oli vahvat kytkökset ensimmäiseen ”ristiretkeen” ja läntiseen kristinuskoon, kun taas Viipurin linnan ajateltiin olleen kolmannen, alueen hallintaan liittyneen ”ristiretken” näkyvin muistomerkki. Molemmat merkitsivät alueen liittämistä Ruotsin valtakuntaan, sekä maallisessa että hengellisessä mielessä. Aivan kuin tätä läntistä yhteyttä korostaakseen Ahrenberg valitsi Vaasa-renessanssin muotokielen, joka käsitettiin 1800-luvun lopussa erityisen ”ruotsalaiseksi” ilmaisumuodoksi.

On mahdollista, että Ahrenbergin renessanssiajan korostaminen ei vielä 1880-luvun alkupuolella ollut lähtökohtaisesti poliittinen kannanotto. Uusrenessanssi oli 1880-luvulla muodikas ja paljon käytetty tyyli uudisrakentamisessa ja siten luonteva valinta myös ilman selkeitä poliittisia merkityksiä. Kysymys renessanssiaiheiden valinnasta liittyy paremminkin siihen, miten rakennuksen ”luonnetta” konstruoitiin ja korostettiin.

Restaurointi ei poikennut uudisrakentamisesta vanhaan ympäristöön; molemmissa oli otettava huomioon se, mikä oli jo olemassa ja liitettävä uudet osat olemassa olleen rakennuksen mentaaliseen ja materiaaliseen kokonaisuuteen, joka muodostui rakennuksen fyysisen olemisen lisäksi sen herättämistä mielikuvista ja samalla miljöön historiasta ja luonteesta. Aiheiden valinta liittyi Viipurin linnan restaurointisuunnitelmassa ja Köyliön päärakennusta koskeneessa suunnitelmassa sopivuuden ajatukseen (*decorum*). Rakennuksen koristelun piti sopia sen tarkoitukseen ja luonteeseen. Restaurointisuunnitelmassa korostettiin Viipurin linnan luonnetta Ruotsin valtakunnan renessanssiaikaisena linnana.

Keisari Aleksanteri III tutustui Viipurin linnan restaurointisuunnitelman piirustuksiin vuoden 1885 vierailun aikana. Ahrenberg kertoi myöhemmin, että keisarin vieraillessa Ritarihuoneen näyttelyssä mukana oli sotaministeri, kenraali Pjotr Semjonovitš Vannovski (1822–1904). Arkkitehtuurista kiinnostunut keisari oli todennut ehdotuksen Pyhän Olavin tornin näyttäneen ruotsalaiselta torninhuipulta. Ahrenberg antoi

[562] ”År 1574 gaf den store byggherren Johan III befallning om, att å Kjuloholm skulle byggas en sätesgård för hans son Julius Gyllenhjelm. Detta boningshus förstördes först 1812 – –. Den nuvarande manbyggnaden är obetydlig och står på intet vis i förhållande till hvarken ställets historiska traditioner eller dess natursköna läge. Då ägaren nu är sinnad att i närheten af det gamla karaktärshuset uppföra en ny byggnad har arkitekten, som ledmotiv i byggnadens stil upptagit holländsk renässans, som under Vasa konungarnes tid blef allmän i de finska och svenska stormännens byggnadsföretag. Denna maleriska och pittoreska stil har ett visst historiskt berättigande, att i byggnader af den beskaffenhet som nu i fråga varande, komma till användning, likasom den förenklad och lämpad efter vårt klimats fördringar äger flere praktiska fördelar.” Ahrenberg 1890b, 109.

ymmärtää, että keisari oli osunut oikeaan.[563] Vaikeudet linnan lunastamista koskevissa neuvotteluissa olivat alkaneet jo ennen keisarinvierailua, mutta ne saattoivat liittyä myös siihen, että restaurointisuunnitelmassa korostettiin rakennusta "ruotsalaisena" rajalinnana.

2.4 Renessanssin muisto ja mahdollisuus

Viipurin linnan restaurointisuunnitelman vuoden 1885 leikkauspiirustuksen oikeaan reunaan on sijoitettu koristeellinen sommitelma seitsemästä päälinnaa esittävästä kuvasta (kuva 104). Ahrenberg on koonnut ne omista piirustuksistaan. Ne ovat kuvien perusteella tehtyjä kuvia kuvassa. Kuvat eivät olleet pelkkä koriste, vaan niillä oli mielestäni tarkoitus, joka liittyi argumentointiin linnan restauroinnin puolesta. Niiden ranskankieliset tekstit ovat merkki siitä, että piirustukset oli tarkoitettu muulle kuin kotimaan yleisölle: ne oli tehty itse keisarin arvioitavaksi ja mahdollisesti tulevia maailmannäyttelyitä ja muita kansainvälisiä näyttelyitä varten.[564]

Sommitelman keskellä on kuva linnasta 1880-luvulla ennen tornin väliaikaista kattamista. Purjevene ja saaren takaa siintävät mastot kertoivat sijainnista kaupungin satama-alueella ja viittasivat liikkeeseen ja nykyhetkeen, huviin ja hyötyyn tässä ajassa, kun taas paikallaan pysynyt linna muistutti kadotetusta menneestä loistosta, josta oli jäljellä vain eloton kuori. Kuvalla Ahrenberg toi esiin linnan silloista surkeaa tilaa ja kuhisevan elämän ympäröimän kuolleen monumentin.

Muiden kuvien yläpuolelle sommitelmassa nousee tulkinta Pyhän Olavin tornista ennen tulipaloa 1856. Tornin kattoa ja erityisesti sen lanterniiniaihetta korostava kuva rinnastuu samassa piirustuksessa esitettyyn ehdotukseen Pyhän Olavin tornin uudesta huipusta (kuva 86). Sommitelman huipun torniaihe oli tulkintani mukaan lähtökohta koristeellisemmalle, kaksoislanterniinilla varustetulle restaurointisuunnitelman versiolle. Tällä kuvalla Ahrenberg saattoi osoittaa, että hänen suunnitelmansa kiinnittyi linnan omaan historiaan, jonka arkkitehti oli kuvannut mieleisekseen, ja että uusi torninhuippu oli jalostettu versio aikaisemmasta.

Oikeaan alalaitaan hän sijoitti toisen Pyhän Olavin tornia esittävän, moninkertaiseen kuvien linjaan kytkeytyneen kuvan. Se perustui hänen vapaalle tulkinnalleen *Suecia Antiqua et Hodierna* -teoksen kuvasta ja kuului hänen harrastamiinsa fantasiapiirustuksiin rakennuksista eri aikakausina. Tornin huippu ei ole siinä sama kuin Dahlberghin teoksessa. Dahlberghin versiossa tornin katto on jyrkkä, ja siitä kohoaa kolmiosainen, kahdeksankulmainen lanterniini (kuva 16). Ahrenbergin kevyemmässä tulkinnassa kapea lanterniini on kaksiosainen. Hän sijoitti piirustukseen myös porraspäätyisen rakennelman, inspiroituen Dahlberghin liioitellun vauraiksi kuvatuista viipurilaistaloista.

101. Jac. Ahrenbergin piirustus Köyliön sääntöperintötilan päärakennukseksi. Kuva: Ahrenberg 1890b.

Sommitelman muut kuvat esittivät näkymiä linnan sisätiloista ja sen ulkopuolelta. Yläosan kahdessa kuvassa on esitelty linnan holveja. Vasemmanpuoleinen esittää Paratiisitornin holvattua tilaa. Sen ikkunasyvennykseen on kuvattu vaakunoin koristeltuja kiviä, joihin monet aikalaiset olivat kiinnittäneet huomiota. Toinen, nimeämätön kuva esittää päälinnan itäsiiven toisen kerroksen holvattua huonetta.[565] Vasempaan alalaitaan on sijoitettu kuva näkymästä kohti eteläsiipeä linnan sisäänkäynnin luota. Ahrenbergin piirustuksessa mustiin pukeutunut henkilö kiipeää polkua pitkin ylös eteläsiiven valleille. Alimmaisena sommitelmassa on pieni, pyöreä maisema, jonka vasemmassa reunas-

[563] Ahrenberg 1902a, 135.

[564] Ahrenberg kommunikoi keisarin ja muiden venäläisten valtaapitävien kanssa järjestelmällisesti ranskaksi, vaikka hän ainakin ymmärsi sujuvasti venäjää. Omasta mielestään hän "lausui hyvin", mutta kielsi osaavansa venäjää. Jac. Ahrenbergin käsikirjoitus Bobrikovista *Människor som jag känt* -sarjaa varten. SLSA 294.9.

[565] Odenvallin pohjapiirustuksessa huone n. 19. Ahrenberg on kuvannut pohjapiirustukseen huoneen holvin hyvin yksinkertaistetusti, kuten kaikissa linnojen pohjapiirustuksissa. Inventointipiirustus Pl.2 (1883).

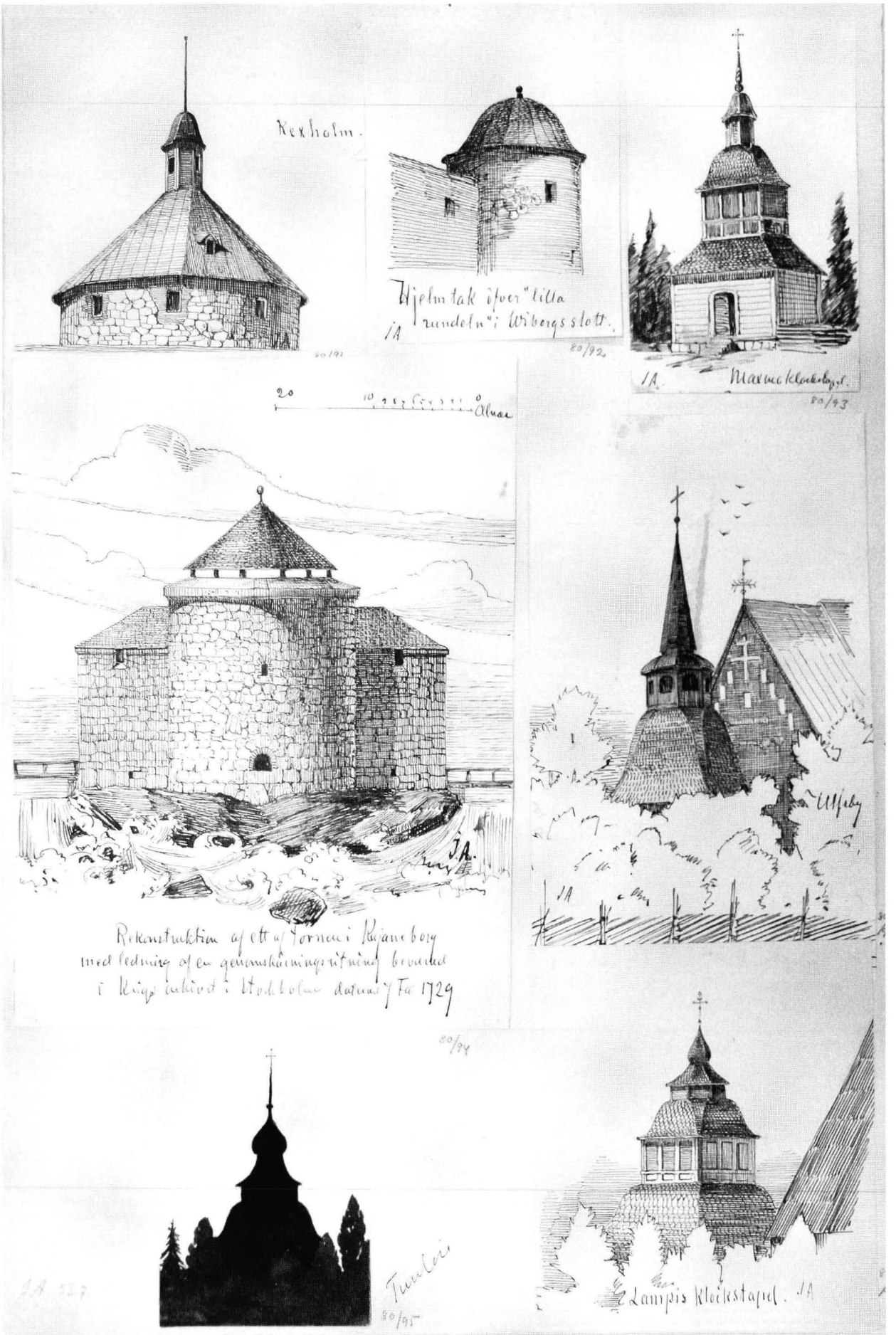

102. Jac. Ahrenbergin piirustuksia rakennusten torneista. RHO/MV.

103. Jac. Ahrenbergin piirustuksia torneista. RHO/MV.

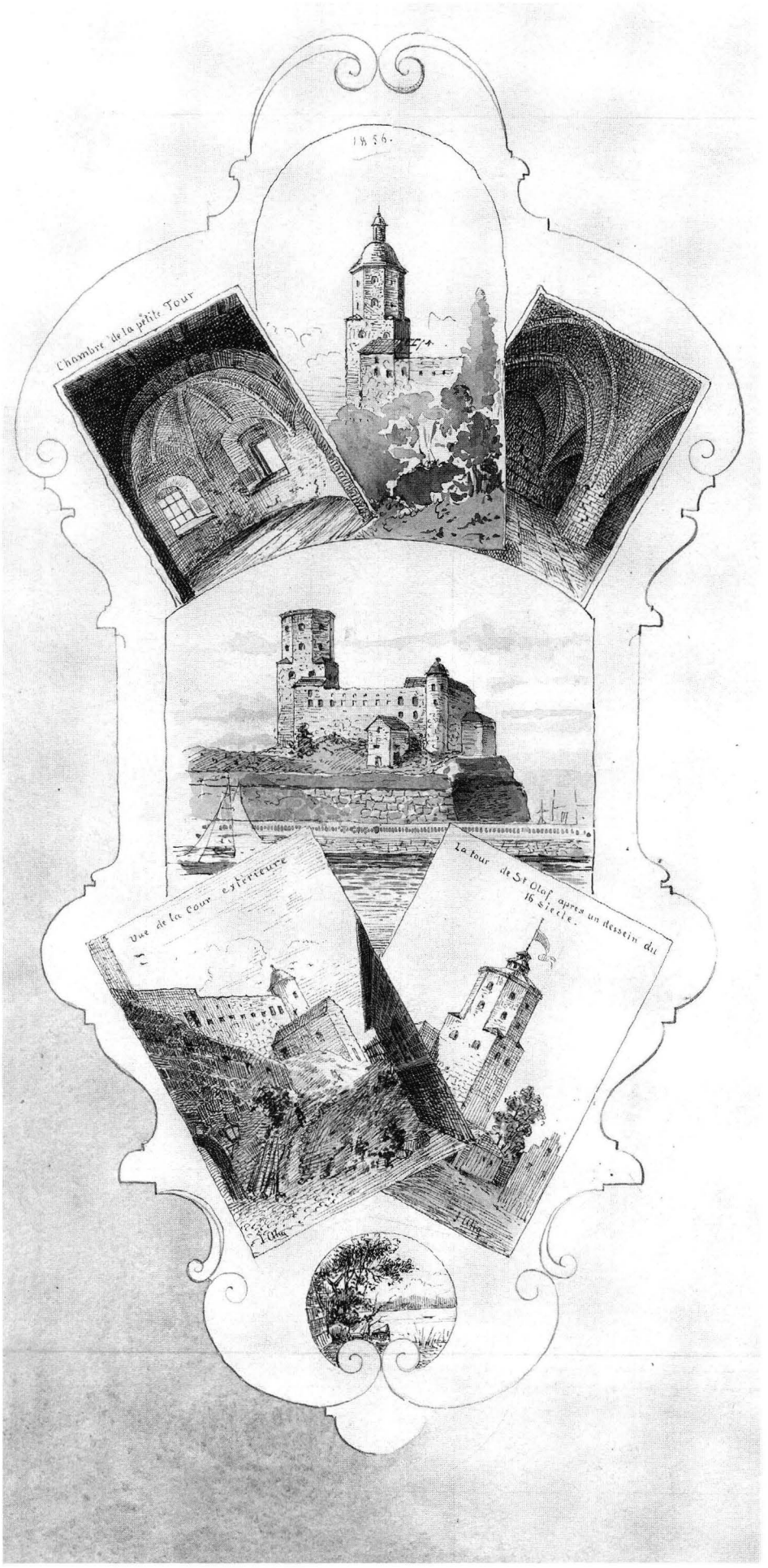

104. Kuvasommitelma restaurointisuunnitelman leikkauspiirustuksessa vuodelta 1885. Mikkelin maakunta-arkisto.

sa on kaistale linnan muuria. Se esittää näkymää valleilta.

Kuvasommitelma muodostaa monitahoisen ajallisen ja tilallisen kiertokäynnin linnan tiloissa. Se esitti matkaa ajassa (linna 1600-luvulla, vuonna 1856 ja nyt) ja nykyisen (1880-luvun) linnan tiloissa. Ahrenberg johdatteli mustapukuisella hahmollaan kierrokselle linnan ympäristöön ja linnan silloisiin näyttävimpiin, tyhjiin ja käyttämättömiin sisätiloihin. Niin sanottu linnan kappeli, jonka holvia aikalaiset ihastelivat, ei sisältynyt kuviin. Se toimi tuolloin venäläisen insinöörikomennuskunnan varastona. Tornin huipulle ei ollut vielä 1880-luvun alussa pääsyä, joten sieltä avautunutta näköalaa ei piirustuksiin kuvattu.

Kuvien tarkoituksena oli vahvistaa linnan restauroinnin toteutumisen mahdollisuuksia ja perustella suunnitelmien liittymistä linnan omaan historiaan. Niillä saatettiin osoittaa, että linna oli silloisessa raunioituneessa tilassaan kuollut, mutta se oli mahdollista tehdä jälleen eläväksi, kokonaiseksi, edustavaksi ja viihtyisäksi, vierailijoille avoimeksi rakennusmonumentiksi.

Tärkeässä osassa vuoden 1885 piirustuksia oli epitafimainen kehys, joka koristi pääpiirustusten otsikkoa (kuvat 85 ja 86). Epitafeilla, muistokuvilla, tarkoitetaan usein koristeellisin kehyksin varustettuja kuvia, jotka esittävät ja ylläpitävät tietyn henkilön ja hänen sukunsa muistoa.[566] Restaurointisuunnitelmaan kuvattu kehys on ensisijaisesti koriste, mutta se voidaan tulkita viittauksena epitafiin, muistuttajaan ja muiston kantajaan. Epitafina tulkittuna se muistutti Vaasa-ajan renessanssista kehottaen sen perinnön vaalimiseen.

Aivan kuten epitafit tai muistokuvat, Ahrenbergin restaurointisuunnitelman piirustukset toimivat paitsi muistuttajina, myös esimerkkeinä. Epitafeissa muisteltujen henkilöiden jalot piirteet ja hyveet ovat muuntautuneet restaurointisuunnitelman piirustuksiin muistuttamaan renessanssiajan hyveistä, taiteiden kukoistamisesta, yksilöllisen vapauden ja humanismin ihanteista. Suunnitelmalla muistutettiin menneestä renessanssista ja viitattiin samalla uuden renessanssin mahdollisuuteen.

Restaurointisuunnitelman ja suvun menneistä jäsenistä muistuttavan epitafin välille muodostuu yhteys myös usein epitafeissa ja hautamuistomerkeissä esiintyneen latinan termin *curo* kautta. Se viittaa maksamiseen sekä huolenpitoon, hoitamiseen ja vaalimiseen.[567] Linnan restaurointi rinnastui muistomerkin tai epitafin pystyttämiseen. Sen rahoittaja ja toteuttaja saisi osakseen kunnioitusta ja maineen, joka säilyisi konkreettisena muistona sukupolvelta toiselle. Restauroitu linna oli siten eräänlainen epitafi tai muistokuva – muiston vaalimiseen tähdännyt yhteisön eteen asetettu esitys. Restauroinnin toteuttaminen olisi merkinnyt kunniaa kansakunnalle ja erityisesti sen hallitsijalle. Perheen tai suvun kunnia, joka oli oleellisessa osassa epitafien pystyttämisessä,[568] koski laajennetussa muodossaan myös kansakuntaa, valtiota ja imperiumia.

2.5 Arkisto, kirjasto ja museo

Viipurin linnan restaurointisuunnitelman tavoitteena oli tehdä rakennuksesta käyttökelpoinen.[569] Rakennuksen tuli vastata modernin elämän vaatimuksiin. Samaa asiaa korosti Viollet-le-Duc, joka kirjoitti, että arkkitehdin tuli ennakoida ja toteuttaa restaurointi siten, ettei sitä tarvitsisi enää muuttaa.[570]

Viipurin linnan jättämistä raunioksi ei vaadittu aineistooni kuuluvissa aikalaiskirjoituksissa. Pikemminkin niissä toivottiin "kokonaisvaltaista" kunnostamista. Ahrenbergin suulliseen tiedonantoon perustuneessa sanomalehtiartikkelissa kerrottiin, että jos rakennusta korjattiin sieltä täältä, kyseessä oli huonosti tehty työ, joka piti muutaman vuoden kuluttua uusia.[571] Työ tuli tehdä niin, että linnaa voitiin käyttää tulevaisuuden muuttuvissa olosuhteissa. Hyödyllisen käytön ajateltiin varmistavan rakennuksen säilymisen. Pelkkä muistomerkkifunktio ei siihen riittänyt.[572]

Valitessaan sopivia käyttötarkoituksia linnalle Ahrenberg oli kuullut paikalliset tarpeet tuntevia henkilöitä. Suunnitelmassa päälinna varattiin läänin ja kaupungin käyttöön. Sinne oli tarkoitus sijoittaa kaupungin arkisto (maistraatin, raastuvanoikeuden ja rahatoimikamarin arkistot), kaupungin kirjasto, lukusali ja kansankirjasto.[573] Ahrenberg korosti suunnitelmassaan

---

[566] Epitafeista ja niiden funktioista Tuhkanen 2005, erit. 157–161, 164–165, 169–171, 218–219, 241–242, 272–275.

[567] Tuhkanen 2005, 273.

[568] Ks. esim. Tuhkanen 2005, 273; Pirinen 1994, 34.

[569] Pelkäksi muinaismuistoksi kunnostaminen ilman muuta käyttötarkoitusta ei Ahrenbergin mukaan saanut valitettavasti Suomessa yleistä kannatusta. ÖF 4.7.1883.

[570] "– – le meilleure moyen pour conserver un édifice, c'est de lui trouver une destination, et de satisfaire si bien à tous les besoins que commande cette destination, qu'il n'y ait pas lieu d'y faire des changements." Viollet-le-Duc 1866, 31.

[571] "Om åter regeringen omsider besluter sig för borgens restauration, bör denna då ske så omfattande, att slottet verkligen kan blifva användbart, och icke endast utgöra ett lappverk, några klutar på det gamla klädet, som sedan igen efter några års förlopp tarfvade remont." Wbl 16.4.1883.

[572] "Då den gamla borgen kan göras nyttig och ej blott tjenar till att utgöra ett minnesmärke från en svunnen tid, är det väl ingen anledning att befara, att Wiborgs slott ännu skall gå till mötes en tid af förfall". Wiborgs slotts restaurering I. Wbl 14.4.1883; Wiborgs slotts restaurering II. Wbl 16.4.1883. Jälkimmäinen perustui Ahrenbergin suulliseen tiedonantoon hänen viimeistellessään restaurointisuunnitelmaansa.

[573] Förslaget till Wiborgs slotts restaurering. ÖF 4.7.1883. Museo- ja kirjastokäyttöä oli ehdottanut vuoden 1882 valtiopäivillä aatelissäädyn edustaja Walfrid Spåre puheessaan linnan restauroinnin puolesta. Protokoll fördt hos Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1882, 486–487. Ks. luku II.2.3.

rakennuksen kulttuurikäyttöä, muttei hylännyt sen käyttöä sotilaallisiin tarkoituksiin. Ensimmäisen eli kellarikerroksen ja toisen kerroksen tiloja hän ehdotti suomalaisen armeijan käyttöön esimerkiksi asevarastoksi.[574]

Tilojen ehdottaminen suomalaisen sotaväen käyttöön oli ehdotuksessa merkittävä, vaikka hieman omituiselta vaikuttava seikka, joka tulee ymmärrettävämmäksi aikalaiskontekstiin sijoitettuna. Laki yleisestä asevelvollisuudesta astui voimaan vuonna 1881, jolloin Suomen sotaväki aloitti toimintansa. Se koostui Suomen kaartin lisäksi maakunnallisista tarkk'ampujapataljoonista, joista yksi sijoitettiin Viipuriin.[575] Venäläisviranomaiset pitivät suuriruhtinaskunnan erillistä sotalaitosta väliaikaisena ratkaisuna. Suomalaisten näkökulmasta oman armeijan merkitys maan autonomiselle asemalle oli ilmeinen, vaikka asevelvollisuuskysymys kärjistyi vasta 1890-luvulla.[576]

Viipurin linnan restaurointisuunnitelman valmistuminen ajoittuu vuosiin, jolloin uuden hallitsijan ja hallinnon myötä Suomen erillisasema vähitellen kyseenalaistettiin ja jolloin autonomiaa kritisoineille äänenpainoille herkkäkorvaisissa suomalaispiireissä varustauduttiin laillisuustaisteluun erillisyyttä korostamalla. Viipurin linnan kellareihin sijoitetut suomalaisen armeijan tykit ja muu varustus olisivat vahvistaneet linnan merkitystä symbolisena Suomen puolustajana. Tuolloin samoissa tiloissa säilytettiin Venäjän sotaväen varusteita.

Sisätiloja koskeneessa suunnitelman kirjallisessa osuudessa ja pohjapiirustuksissa arkkitehti keskittyi lähinnä tilojen käyttötarkoitusten luonnostelemiseen. Leikkauspiirustukset eivät kertoneet sisätilojen käytöstä. Restaurointisuunnitelma oli suuntaa-antava ehdotus, eikä se sisältänyt yksityiskohtaista, sellaisenaan toteutettavaksi tarkoitettua ohjelmaa. Kaikkia päälinnan tiloja siinä ei mainittu. Esimerkiksi linnan niin sanotulle kappelille ei osoitettu suunnitelmassa lainkaan huomiota. On mahdollista, että Ahrenberg pyrki varjelemaan tilaa ja siellä säilyneitä maalausfragmentteja muinaismuistona. Piirustuksessa osa linnan huoneiden seinistä on paneloitu, ja niiden yläpuoleiset seinäpinnat on koristeltu maalauksin tai seinävaattein (kuva 88). Ahrenberg esitti suunnitelmissaan linnan muun läntisen Euroopan linnojen veroisena yhtenäisenä rakennusmonumenttina, joka oli muunneltavissa moneen käyttöön.

Sisätiloiltaan linnasta olisi tullut suunnitelmien mukaan vanhaan kuoreen sovitettu moderni arkisto- ja kirjasto- ja museorakennus. Restaurointi ei tähdännyt linnan palauttamiseen Vaasa-aikaiseen asuunsa kokonaisuudessaan. Sen tiloissa oli tarkoitus esitellä myös keskiaikaisia sisustuksia, vaikka niitä ei kuvattu piirustuksiin.

Restaurointisuunnitelmassa noudatettiin rakennuksen aikaisempaa tilajärjestystä ja käytettiin hyväksi vanhoja rakennusosia kuten portaita ja aukotusta. Tilojen sommittelun lähtökohtana oli olemassa olleiden rakennusosien säilyttäminen. Sortuneet osat oli tarkoitus rakentaa uudelleen. Kiinteä sisustus olisi täydennetty jälkien perusteella. Lattiat, katot, ikkunat ja ovet olisi uusittu. Ajatuksena oli rakennuksen palauttaminen kokonaiseksi ja käyttökuntoon.

Kirjastolle, arkistolle ja museolle varattiin suunnitelmassa omat kerrokset. Päälinnan eteläsiiven kolmanteen kerrokseen Ahrenberg ehdotti kaupunginarkistoa. Kaupungin vanhoja asiakirjoja säilytettiin tuolloin ilmeisesti suureksi osaksi järjestämättömänä kaupungin raatihuoneessa. Niille oli tarkoitus tehdä asianmukaiset tilat ja saattaa ne paremmin tutkijoiden ulottuville.[577] Arkistotiloihin kuljettiin ehdotuksen mukaan linnanpihalta, eteläsiiven keskellä sijainneen sisäänkäynnin kautta. Portaikkoa pitkin pääsi nousemaan kolmanteen kerrokseen ja kaupunginarkiston suureen saliin.

Neljännen kerroksen tiloihin Ahrenberg ehdotti kaupungin lainakirjaston, lukusalin ja kansankirjaston sijoittamista.[578] Kirjastotilojen kapeaan eteiseen, jonka arkkitehti olisi avannut Pyhän Olavin tornin muuriin, kuljettiin tornin portaikon kautta (kuva 105).[579] Toinen sisäänkäynti kirjastotiloihin tapahtui eteläsiiven vanhojen porrashuoneen ja portaiden kautta suuren kirjastosalin takaosan käytävään eli galleriaan. Suunnitelmassa galleria oli Ahrenbergin sanoin säilytetty rajaamalla se massiivisella kolonnadilla, joka kannatteli viidennen kerroksen käytävää.[580]

Neljännessä eli kirjastokerroksessa Pyhän Olavin tornin viereiseen huoneeseen a sijoitettiin lukusali. Sen viereinen suurempi, kaksi kerrosta korkea sali b sisustettiin kirjasto- ja lukusaliksi. Kolonnadi jakoi tämän tilan kahteen osaan. Ikkunoiden paikat säilytettiin, mutta niitä muokattiin jälkien perusteella vastaamaan aikaisempaa asuaan. Huoneet c, d ja e, johon

[574] ÖF 4.7.1883; Wbl 16.4.1883.

[575] Huuskonen 1981, 676.

[576] Polvinen 1985, passim. Suomen sotaväki lakkautettiin vuonna 1901. Sen symboliikka oli olennaisessa osassa Vänrikki Stoolin tarinoiden ns. kansallispainoksessa. Lukkarinen 1997, 30.

[577] ÖF 4.7.1883; Wbl 16.4.1883. Edellisenä vuonna (1882) Viipurin maistraatin arkiston pergamenttikokoelma siirrettiin Valtionarkistoon Helsinkiin ja sen mukana vanhin Suomessa säilynyt keskiaikainen asiakirja, niin sanottu Karjalan naisrauhan julistus vuodelta 1316. Asiakirjasta ja sen tulkinnasta Piippo 2004.

[578] Wbl 16.4.1883.

[579] Merkkejä vanhasta ovesta saattoi Ahrenbergin mukaan tuolloin vielä silmämääräisesti erottaa. Ovi oli merkitty myös vuoden 1828 pohjapiirustukseen.

[580] ÖF 4.7.1883.

kuului Paratiisitorni, muutettiin kirjastohuoneiksi. Itäsiiven kahta huonetta f ja g ehdotettiin kirjaston varastohuoneiksi. Itäsiipeen sijoitettiin tarpeen mukaan tiloja arkiston- ja kirjastonhoitajalle tai vahtimestarille.[581]

Pyhän Olavin torniin rakennettiin ehdotuksessa portaikko, jossa sijaitsivat neljännen kerroksen laina- ja kansankirjaston sekä viidennen kerroksen museon sisäänkäynnit. Viidennestä kerroksesta oli yhteys tornin ylempiin kerroksiin kierreportaita pitkin. Tornin huipulle Ahrenberg ehdotti näköalatasannetta. Hän piti tornin muuttamista portaikoksi välttämättömänä, ja seurasi aukotuksen ja muiden jälkien perusteella sen aikaisempaa kerrosjakoa. Neljänteen ja viidenteen kerrokseen johtavaa holvattua portaikkoa suunnitellessaan hän kertoi käyttäneensä mallina Kalmarin linnan niin sanotun kuninkaanportaikon holvia (kuva 107).[582]

Viidennen kerroksen tilat varattiin suunnitelmassa kaupungin kirjastolle ja museokäyttöön (kuva 106). Etnografinen, arkeologinen ja/tai luonnonhistoriallinen museo olisi sijoitettu kolmeen huoneeseen a', c' ja d', joita yhdisti ison salin läpi kulkenut käytävä b'. Museoon kuljettiin Pyhän Olavin tornin kautta ja siellä oli tarkoitus esitellä alueen kansatieteellisiä kokoelmia, historiaa ja kasvi- ja eläinkuntaa.[583]

Viipurin linnan etnografisessa museossa olisi esitelty todennäköisesti karjalaisia käsityömalleja, pukuja ja kirjailtuja tekstiilejä. Paikallislehdessä ehdotettiin, että linnassa esiteltäisiin Viipurilaisen osakunnan keräämiä etnografisia kokoelmia.[584] Todennäköisesti museotilat olisivat muistuttaneet niitä etnografisia näyttelyitä, joita Ahrenberg oli suunnitellut 1870-luvulta lähtien. Hänen opiskeluaikanaan Tukholman Drottninggatanille avattiin Artur Hazeliuksen (1833–1901) etnografinen museo (1873), jossa niin sanottua kansaa, sen tapoja, esineitä ja miljöötä esiteltiin dioraamoina, eräänlaisina kolmiulotteisina genremaalauksina. Samankaltaisia asetelmia, joissa mallinukkien ja lavasteiden avulla esiteltiin "kansaa", sen pukuja, esineitä, interiöörejä ja aktiviteetteja, Ahrenberg järjesti Pariisin 1878 maailmannäyttelyn Suomen etnografiseen osastoon (kuva 109).[585] Viipurilaisarkkitehti osoitti erityistä kiinnostusta etnografiaa, taideteollisuutta ja -käsityötä kohtaan, ja hän oli juuri julkaissut suomalaisia käsitöiden koristemalleja tarkoituksenaan niiden levittäminen yleiseen käyttöön (kuva 13).[586]

Ajatus etnografisen museon perustamisesta linnaan sai erityisen innostuneen vastaanoton. Alueen kansanpuvut muodostivat ainutlaatuisen kansatieteellisen aarteen.[587] Linnan restauroimisessa museoksi nähtiin mahdollisuus erityisesti Karjalan muinaismuistojen ja karjalaisen kulttuurin esittämiseksi. Sanomalehti *Ilmarisessa* esitettiin, että kansan omien, tuttujen esineiden kautta linnasta vierailu tulisi kansalle luontevaksi. Paikallismuseona linnasta tulisi kiinnostava nähtävyys, joka "herättäisi kansan rakkauden entisyyteensä".[588] Ottamalla huomioon linnaan suunnitellut sisätilat karjalaisine kansanpukuineen, tekstiileineen, kirjontamalleineen sekä erilaisine etnografisine esineineen, linnan restaurointisuunnitelma näyttäytyy hieman toisessa valossa kuin mitä piirustusten perustella voisi päätellä.

Itäsiiven pienet huoneet g' ja f' oli tarkoitus sisustaa keskiaikaisiksi "1300 ja 1400-lukujen tyyliin" (kuva 106). Ajatuksena oli esittää niiden avulla silloisten linnanherrojen sisustusmakua.[589] Niiden sisustaminen oli tarkoitus toteuttaa kaupunkilaisten linnan restaurointia varten keräämän rahaston varoin.[590] Oliko Ahrenbergilla mahdollisesti mielessään Pariisin Musée de Clunyn mukainen muutaman huoneen museosisustus, jossa keski- ja renessanssiaikaisilla esineillä ja sisustuselementeillä luotiin illuusio aikaisempien asukkaiden ja menneiden vuosisatojen läsnäolosta? Ajatus keskiaikaisista huoneista saattoi liittyä kokemuksiin linnamuseoista, joihin hän oli tutustunut matkoillaan.

Ehdotuksessa oli vahva pedagoginen painotus. Siinä konstruoitiin kuvaa kansasta ja kansakunnasta ja määriteltiin niiden menneisyyttä ja nykyisyyttä. Linnasta pyrittiin tekemään alueen elinvoimaisesta perinnöstä kertonut monumentti. Museokerroksessa olisi esitelty paitsi linnan omaa, myös paikkakunnan asukkaiden historiaa ja paikallisia oloja. Suunnitteilla oli kokonaisuus, jossa ulkoarkkitehtuurin ja kirjasto- ja arkistokäytön manifestoima valtiollinen ja sivistyksellinen perintö yhdistyi museotilojen paikallisten olosuhteiden ja asukkaiden oman perinnön esittämiseen.

---

[581] Ibidem.

[582] Hän arveli, että torni oli aikanaan jaettu holvattuihin kerroksiin, kuten esimerkiksi Helsingborgin tornissa. ÖF 4.7.1883.

[583] Wbl 16.4.1883; ÖF 4.7.1883.

[584] Ilmarinen 1.8.1885.

[585] Ahrenberg toimi Pariisin maailmannäyttelyn 1878 Suomen osaston komissaarin Robert Runebergin assistenttina. Smeds 1996, 145, 153–157, 172. Ahrenbergin kuvaus etnografisesta osastosta HD 18.6.1878.

[586] Ahrenberg 1878–1882; Smeds 1996, 153, 173.

[587] "I sjelfva verket vore ett sådant museum synnerligen på sin plats i östra Finlands hufvudstad. I denna landsdel har nemligen bättre än i någon annan del af landet den ursprungliga folkdrägten bevarats, nästan hvarje socken har sin måleriska och tilltalande kostym att uppvisa, det är en etnografisk skatt, samlad inom en så liten terräng som knappast något annat land kan uppvisa." ÖF 16.4.1883.

[588] "Jos tämän linnan johonkin muinais rakennukseen todellakin woitaisiin sijoittaa jokukaan osa edes Karjalankaan muinaismuiston arwoisia esineitä, silloin tietysti olisi maamme kansallekin siellä käynti ja katselu tulewa kotiseksi ja rakkaaksi. Se olisi niin ollen museona omiaan kiinnittämään ja herättämään kansan rakautta (sic) entisyyteensä, sillä tunnettuhan on että kansa, joka ei entisyyttänsä rakasta, ei woi oppia olewain eikä tulewainkaan asiain oloja kylliksi käsittämään." Ilmarinen 1.8.1885.

[589] ÖF 4.7.1883; Wbl 16.4.1883.

[590] Restaurointirahastossa oli keväällä 1883 6000–7000 markkaa. ÖF 16.4.1883 ja 4.7.1883.

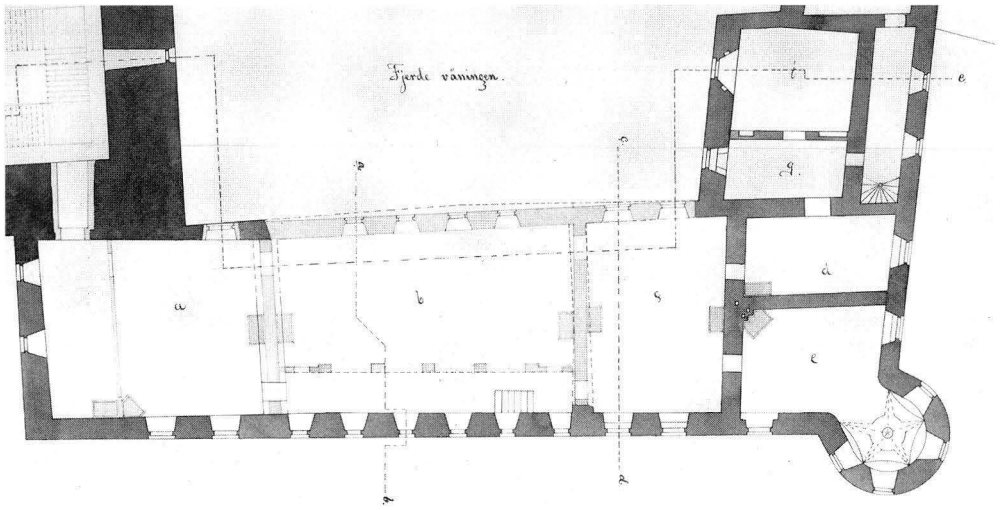

105. Neljänteen kerrokseen suunnitellut tilat. Mikkelin maakunta-arkisto.

Linnaan suunnitellun restauroinnin tarkoituksena oli vahvistaa kansallistunnetta ja liittää alue tiiviimmin muun Suomen yhteyteen. Lehdistössä kerrottiin, että kansallisuusaate voimistui hiljalleen alueen asukkaiden keskuudessa:

> Ollessamme maamme itäisinä "etuwartioina" ja täyttääksemme sen waikean ja wastuun alaisen tehtäwän jollakin menestyksellä, täytyy meissä wiipurilaisissa löytyä innokasta toimintaa kansallisen itsenäisyyden hywäksi. Näihin asti on meissä sitä kuitenkin huomattu olewan wähemmässä määrässä kuin suotawa olisi. Syyt siihen owat monen laatuiset, mutta ennen kaikkia alhainen kehitysaste ja ne ahtaat taloudelliset ja yhteiskunnalliset olokohdat, joiden alaisena tienoon wäestö on ollut pakoitettu elelemään. Sen ohessa on muukalaisuus monessa muodossa meikäläisiä paljo likempänä kuin muita maamme asukkaita. Ei siis ihme, että tunne kansallisesta itsenäisyydestä wieläkin suurimmaksi osaksi nukkuu sywää unta seudun asukkaiden rinnassa. – – Pääasia on kuitenkin, että kansallinen innostus on herännyt ja että se sopiwalla tawalla yhä hereillä pidetään.[591]

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura suunnitteli kaupunkiin vuodesta 1887 lähtien museon perustamista muinaismuistoja ja kansatieteellisiä kokoelmia varten. Seura pyrki saamaan museolle tilat muun muassa Pyöreästä tornista, mutta sopivana paikkana pidettiin myös Viipurin linnaa.[592]

Ahrenberg huomautti, että jos linnan restaurointi toteutettiin, sisustuksessa tuli seurata Kalmarin linnan restauroituja interiöörejä. Perusteluksi hän mainitsi, että taidehistorialliselta kannalta katsottuna Kalmarin ja Viipurin linnat olivat käyneet läpi samankaltaiset vaiheet. Hän viittasi opettajaansa Scholanderiin, joka oli johtanut Kalmarin linnan restaurointitöitä "hienostuneella taiteellisella maulla ja pieteetillä".[593] Professori Scholander kuoli vuonna 1881 eli samoihin aikoihin kun Ahrenberg aloitti Viipurin linnan restaurointisuunnitelman valmistelemisen. Hän pyrki seuraamaan ihailemansa professorin jalanjälkiä, ja Viipurin linnan restaurointihanke teki sen mahdolliseksi. Restaurointisuunnitelmasta tuli oppipojan kunnianosoitus edesmenneen arkkitehtiprofessorin muistolle.

3. KENEN PERINTÖ?

3.1 Linnan hyödyllinen käyttö

Viipurin linna oli kaupungin merkittävin historiallinen monumentti ja symboli, joka oli kuvattu kaupungin vaakunaan. Kaupungin päättäjät ajoivat aktiivisesti linnan kunnostamista ja luovuttamista kaupungin käyttöön. Heidän aloitteestaan alkoivat vuonna 1871 linnan lunastamista koskeneet pitkät neuvottelut venäläisten ja suomalaisten viranomaisten välillä, ja heidän aloittamaansa linnan kunnostamishankkeeseen Ahrenbergin restaurointisuunnitelma liittyi.[594]

---

[591] Kirje Wiipurista. Sawo 7.4.1888.

[592] Kyyrö 1966, 141–142; Kirje Wiipurista. Sawo 7.4.1888. Museo perustettiin varsinaisesti vasta 1892. Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 2.12.1892. MMA.

[593] "Kalmar slott har i konsthistoriskt afseende genomgått ungefär samma öden som slottet i Wiborg och det restaureringsarbete, som der gjorts, har ledts med utsökt konstnärlig smak och pietet af den i nordens konsthistoria djupt ingripande professor F. W. Scholander." Förslaget till Wiborgs slotts restaurering. ÖF 4.7.1883.

[594] Ks. liite 1. Kysymys oli kaupunkilaisten kannalta niin merkittävä, että asiaa kutsuttiin käsittelemään sen eri vaiheissa sekä kaupungin vanhimmat että kaupunkilaiset yleiseen kokoukseen. Viipurin kaupunginhallinnon käytännöistä Halila 1981, 287.

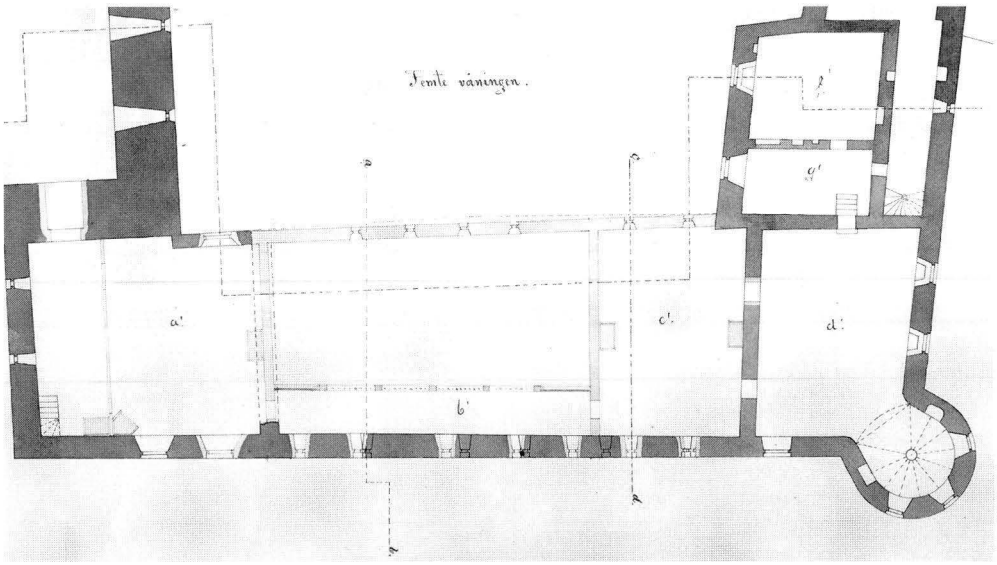

106. Viidenteen kerrokseen suunnitellut tilat. Mikkelin maakunta-arkisto.

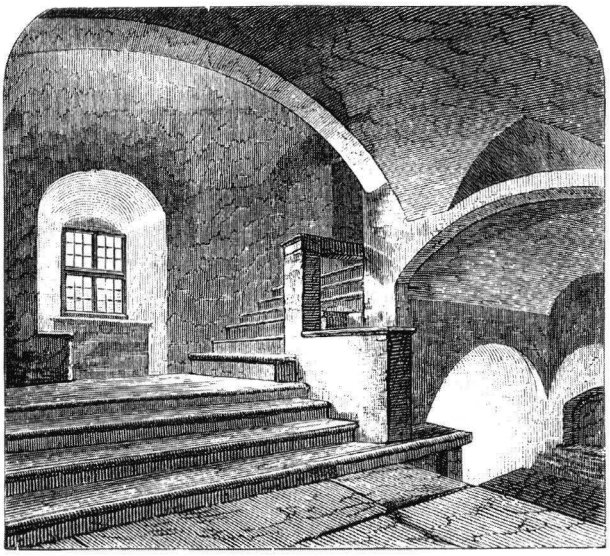

107. Kalmarin linnan kuninkaanportaat. Kuva: Alin 1898 (1878), 255.

108. Viipurilaisen osakunnan kokoelmia esiteltiin Ylioppilaiden kansatieteellisessä museossa. Tupa Antrean pitäjästä. Kuva: Kansanvalistusseuran kalenteri 1881 (1880).

109. Interiööri Ala-Härmästä Pohjanmaalta Pariisin maailmannäyttelyn Suomen etnografisessa osastossa vuonna 1878. Kuva: Museovirasto.

Neuvottelujen kuluessa saaren ja linnan lunastamisesta sekä pahoin rappeutuneen linnan kunnostamisesta kehkeytyi poliittinen kysymys paitsi suomalais- ja venäläisviranomaisten, myös Viipurin kaupungin ja senaatin välillä. Viipurilaislehdistössä linnan lunastamista ja kunnostamista luonnehdittiin patrioottiseksi hankkeeksi (*företag af glad patriotism, en sak af allmän patriotisk karaktär*). Kaupungin päättäjät eivät kuitenkaan suostuneet kantamaan vastuuta linnasta yksin. Kysymys ei koskenut heidän näkökulmastaan pelkästään viipurilaisia, vaan kaikkien suomalaisten katsottiin olleen velvollisia osallistumaan linnan omistusoikeuden saamiseksi venäläisiltä suomalaisille.

Viipurilaislehdistö vetosi Suomen kansaan kysymyksen ratkaisemiseksi: se ei voinut jättää heitteille

110. Viipurin linna Daniel Nyblinin valokuvaamana vuonna 1890. Kuva: Museovirasto.

yhtä kauneimmista ja vanhimmista muinaismuistoistaan.[595] Lehdessä kirjoitettiin, että linna tuhoutuisi, ellei Suomen valtio avustaisi kaupunkia tässä tärkeässä asiassa, jossa oli pohjimmiltaan kysymys kansakunnan elinvoiman osoittamisesta.[596] Lehtikirjoituksissa linnaan lunastaminen ja kunnostaminen esitettiin kansallisena kunnia-asiana.

Kaupungin päättäjien näkökulmasta oli valtion velvollisuus lunastaa koko maalle tärkeä muistomerkki, toisten mielestä se oli kaupungin velvollisuus. Kaikki olivat yksimielisiä siitä, että linna oli pelastettava tavalla tai toisella, mutta kiistaa käytiin siitä, kenen velvollisuus oli maksaa sen säilymisen kustannukset.

Ongelman ilmaisi eksplisiittisesti viipurilainen Albert Palmberg (1831–1916) argumentoidessaan linnan hyödyllisen käytön puolesta vuonna 1877. Hän esitti syyn, miksi kaupunki ei ollut siihen mennessä lunastanut linnaa. Syynä oli epäselvyys siitä, kenellä oli moraalinen velvollisuus sen kunnostamiseen ja ylläpitoon.[597] Kysymys koski sitä, kenelle linna oikeastaan kuului. Oliko se ensisijaisesti kansallinen vai paikallinen rakennusmonumentti? Kuka oli siitä viime kädessä vastuussa?

Viipurin linnaa koskeneiden neuvottelujen ja keskustelujen kuluessa rakennuksen tuleva käyttö nousi keskeiseksi kysymykseksi. Linnan lunastaminen oli perusteltavissa vain tarpeellisella käyttötarkoituksella, ja sen tiloille yritettiin etsiä sopivaa käyttöä. Useassa lehtikirjoituksessa linnaa kuvattiin sopivaksi museokäyttöön. *Helsingfors Dagblad*issa vuonna 1871 julkaistussa matkakertomuksessa ja monissa muissa kirjoituksissa ehdotettiin linnan muuttamista Karjalan alueen museoksi: restauroidun linnan saleissa voisi käsityö- ja esinekokoelman avulla esitellä maakunnan historiaa ja nykypäivää ja edistää samalla Itä-Suomen teollista kehitystä.[598]

Linna-museo oli erityisesti taiteesta, historiasta ja kansanvalistuksesta kiinnostuneen säätyläistön keskuudessa luonteva ajatus. He olivat todennäköisesti vierailleet kylpylä- ja muilla matkoillaan museolinnoissa Ruotsissa, Tanskassa ja muualla Euroopassa,

[595] WT 17.1.1874 ja 19.12.1874.
[596] WT 27.5.1873; Hbl 5.6.1873.
[597] A[lbert] P[almberg]: Wiborgs slott. HD 7.11.1877.
[598] HD 15.9.1871.

missä kuninkaallisia linnoja oli muutettu yleisölle avoimiksi museoiksi. Ruotsissa provinssikaupunkien muinaismuisto- ja muut kulttuuriyhdistykset esittelivät linnoissa kokoelmiaan.[599]

Viipurin päättäjien enemmistö näyttäisi ajaneen linnaan museota taloudellisesti kannattavampia tai muuten heidän näkökulmastaan hyödyllisempiä käyttötarkoituksia. Kaupungin päättäjien keskustelut linnan tulevaisuudesta keskittyivät taloudellisiin seikkoihin. He keskustelivat siitä, miten linna voisi vastata erilaisiin hallinnollisiin tarpeisiin.[600] Kaupunginvaltuustossa keskusteltiin muun muassa vankilakäytön laajentamisesta sekä suomalaisen seurakunnan kirkon ja kansakoulun sijoittamisesta esilinnaan.[601] Yliarkkitehti L. I. Lindqvist ehdotti sinne irtolaisille ja pahantapaiselle rahvaalle tarkoitettua työ- ja ojennuslaitosta, mutta ehdotukselle ei löytynyt kannatusta.[602] Senaatti näytti kannattaneen uuden lääninvankilan rakentamista linnan viereen, mutta hankkeesta kuitenkin luovuttiin.

Monet pitivät parhaimpana ratkaisuna lääninkuvernööri Christian Theodor Oker-Blomin (1822–1900) ehdotusta päälinnaan sijoitettavasta lääninkuvernöörin residenssistä ja lääninhallinnon virastoista. Perusteena esitettiin, että siten jatkettaisiin rakennuksen traditiota. Linna oli aina ollut paikallisten hallitsijoiden käytössä.[603] Ehdotuksella oli eurooppalaista kaikupohjaa. Muualla Euroopassa vanhoja linnoja käytettiin usein 1800-luvulla paikallishallinnon tarpeisiin, maaherrojen residensseinä, kaupunkien ja maakuntien virastoina ja edustustiloina. Yliarkkitehti Lindqvist antoi kuitenkin ehdotuksesta kielteisen lausunnon vedoten antikvaarisiin ja taloudellisiin seikkoihin.[604]

Lääninkuvernöörin residenssiehdotusta aktiivisesti ajanut Albert Palmberg esitti kiinnostavan näkökulman Viipurin linnan aikalaismerkityksiin. Hänen mukaansa rajalinna kertoi kansakunnasta ulkomaalaisille. Jos linnassa asuisi läänin hallitsija, se välittäisi viestin kansasta, joka arvosti historiaansa, ja siten sen oikeudet kansakuntana tunnustettaisiin entistä vahvemmin.[605] Linna oli todennäköisesti ensimmäinen näyttävä historiallinen monumentti, jonka vierailija näki Pietarista saapuessaan. Sillä oli suuri merkitys Suomi-kuvalle.

Morgonbladet-sanomalehdessä ehdotettiin, että Viipurin kaupunki voisi hankkia varoja vuokraamalla osaa saaren rakennuksista varastoiksi ja perimällä restauroituun linnaan tutustumisesta pääsymaksua.[606] Linnan tulevaisuus modernin ajan historiallisena monumenttina esitettiin niin, että se voisi tuottaa taloudellisesti; siitä voisi tulla maksullinen turistikohde. Sen lähialueilla oli Monrepos'n suosittu puisto sekä maan merkittävin matkailukohde Imatran koski. Rautatieyhteys Pietariin oli avattu, ja alueella oli yhä enemmän kesänviettäjiä.

Päättäjien ja Ahrenbergin ehdotukset linnan tulevaksi käytöksi liittyivät kansanvalistuksen ja kansakunnan rakentamisen projektiin. Kirjasto, arkisto, museo, luterilainen kirkko, kansakoulu, vankila ja lääninhallinto linkittyivät eri tavoin modernin kansakunnan rakentamiseen sivistyksen ja hyvän hallinnon ihanteille.

---

[599] Geijer 2007, 33, 65.

[600] WT 9.11. ja 11.11.1876; ÖF 10.11. ja 13.11.1876; Keskusteluja voi seurata sanomalehdistä. Niiden kirjoituksissa linnan symbolimerkitykset nousevat esiin voimakkaammin kuin kaupunginvaltuuston pöytäkirjoissa tai muissa virallisissa asiakirjoissa. Paikallislehdissä julkaistiin ajoittain tarkasti kaupungin päättäjien keskusteluja, joita ei kokouspöytäkirjoihin juuri merkitty.

[601] Viipurin maistraatin pöytäkirja 28.12.1871; Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 3.11.1876, 10.11.1876 ja 16.2.1877. MMA; WT 7.12.1875; ÖF 1.11.1876 ja 6.11.1876; A[lbert] P[almbergin] viittaus kirkkoehdotukseen HD 7.11.1877.

[602] L. I. Lindqvistin lausunto 10.6.1874, A. Grotenfeltin lausunto 19.10.1874 ja työ- ja ojennuslaitoksen lausunto 13.11.1874. STO KD 142/123 1873. KA; Ruuth 1908, 739; Meurman 1981, 168; WT 7.12.1875. Työ- ja ojennuslaitoksista ja niiden ideologiasta Pukero 2006.

[603] Suosittu suomenmielinen lääninkuvernööri C. T. Oker-Blom toimi mahdollisesti taustavaikuttajana koko restaurointihankkeen ajan. Hänet nimitettiin senaattoriksi vuonna 1882 ja hän toimi Suomen asiain komitean jäsenenä Pietarissa 1888–1891. Savolainen 2001 verkkojulkaisu. Ehdotusta referoitiin mm. WT 5.4.1877 ja 7.4.1877. Ks. myös ÖF 9.4.1877.

[604] L. I. Lindqvistin lausunto 27.12.1877. STO KD 197/17 1877. KA. Ks. liite 1.

[605] "Wiborg är en gränseort. De intryck denna ort kan göra på våra grannar och öfriga utländingar äro utan tvifvel, såsom de första, kraftigt bestämmande för den uppfattning de få om landet i allmänhet. Se de länets styresmän fortfarande bebo samma vördnadsvärda borg, som skådat Torkels och Karl Knutsons dagar, så kunna de ej annat än få ett högt begrepp om vårt folks aktning för dess historia och sålmedelst än mer erkänna dess rätt såsom nation." A[lbert] P[almberg]: Wiborgs slott. HD 7.11.1877.

[606] Lehden mukaan linnan pääsymaksutuloja saattoi arvioida Imatran ja Monrepos'n vuosittaisten kävijämäärien mukaan. Morgonbladet 16.12.1875.

3.2 Monumentin poliittisuus

Då Torkel Knutsons djerfva hand
Här reste denna mur,
Han till "de tusen sjöars land"
Ock förde svensk kultur.
Här står, nu en ruin, hans slott,
Som föll i ärlig strid,
Men bildningen har framåt gått
Och går i evig tid.[607]

Vuonna 1875, jolloin kielikysymys ja kysymykset Suomen kulttuurisista yhteyksistä ja mahdollisesta kiitollisuudenvelasta länsinaapurin suuntaan olivat ajankohtaisia ja tunteita herättäviä aiheita ja jolloin vietettiin Olavinlinnan 400-vuotisjuhlia kansallismielisen paatoksen vallassa, julkaistiin tämä runo ja tulkinta Viipurin linnan symboliikasta ruotsalaisen kulttuurin ja sivistyksen levittäjänä.

Samana vuonna suomenmielisessä *Morgonbladet*-sanomalehdessä julkaistiin laaja artikkeli linnasta. Lehdessä kritisoitiin ruotsalaisen sivistyksen puolestapuhujia linnan unohtamisesta. Viitaten Viipurin linnaan siinä ihmeteltiin, että ruotsinmieliset eivät vaalineet aktiivisemmin Ruotsin ajan muistomerkkejä.[608] Ajankohtaiset kieliriidat vaikuttivat muinaismuistojen suojelusta käytyyn keskusteluun.

Vastineessaan ruotsinmielinen viipurilaislehti *Wiborgs Tidning* ihmetteli kielikysymyksen liittämistä linnaan.[609] Esittäessään näkemyksiään linnan merkityksistä, liittyen kristinuskon ja sivistyksen levittämiseen pakanamaa Karjalaan, lehti johti asian ajankohtaiseen kysymykseen siitä, tulisiko suomalaisten olla kiitollisuudenvelassa ruotsalaisille. Sen mukaan suomalaisten tuli kiittää Ruotsia kulttuuristaan, sivistyksestään ja yhteiskuntajärjestyksestään, jotka olivat itäisiä naapureita huomattavasti ylemmällä tasolla. Viipurin linnan säilyttämisen muinaismuistona piti sitä vastoin tasoittaa ja sovittaa kieliryhmittymien välisiä kiistoja, ei ruokkia niitä. Linnan säilyminen oli kaikkien suomalaisten päämäärä. Artikkelin kirjoittajat pitivät kohtuuttomana ruotsinmielisiä kohtaan osoitettuja syytöksiä, joiden mukaan nämä eivät ajaneet aktiivisemmin Viipurin linnan lunastamista ja restaurointia. Viipurin linna ja kaikki muut maan muinaismuistot olivat heidän mukaansa yhtä arvokkaita kaikille, kieliryhmittymistä riippumatta.[610]

Morgonbladet -lehden mukaan suomenkielistä lehdistöä ei voinut moittia siitä, ettei se ottanut Viipurin linnaa puolustettavakseen, koska suomenkielisten vaikutusvalta oli vähäisempi. Lehden mukaan ruotsinmielisten tahojen piti herätä huolehtimaan linnasta.[611] Viipurilaislehti vastasi, että se oli kaikkien yhteinen isänmaallinen velvollisuus.[612] Linnan tulevaisuudesta ei lehden mukaan käyty julkista keskustelua siksi, että sitä ei pidetty viisaana ennen kuin kysymys rakennuksen hallinnasta oli ratkaistu.[613]

Pari vuotta aikaisemmin Viipurin linnan merkityksiä kommentoitiin viipurilaislehdessä seuraavasti: oli turhaa huolehtia siitä, että linnan muureihin liittyneet muistot herättäisivät tunteita, joita nykyisessä tilanteessa ei pitänyt herättää. Lehden mukaan kansalla oli oikeus vaalia muinaismuistojaan ilman, että niihin sekoitettiin poliittisia intressejä.[614] Oli herännyt ajatus, että huolenpito linnasta saattoi johtaa tuolloisessa 1870-luvun alun tilanteessa epätoivottaviin reaktioihin, joita ei kuitenkaan eritelty tarkemmin.[615]

Kirjoituksen taustalla näyttäisi olleen huoli hallitsijan tai muiden vallanpitäjien mahdollisista reaktioista. Rajalinnoihin liitettiin herkästi korostetun poliittisia merkityksiä johtuen niiden funktiosta hallitsijan vallan osoittajina ja turvaajina. Viipurin rajalinnan restauroiminen, ja jopa siitä keskusteleminen julkisesti, saatettiin tulkita Venäjällä separatismiksi, ja Puolan kapina oli osoittanut, kuinka hallitsija sellaiseen suhtautui. Ruotsin yhteyksien korostaminen saattoi johtaa arvaamattomiin reaktioihin Suomen autonomiaa kohtaan.

---

[607] Ote juhlarunosta professori Adolf Erik Nordenskiöldille hänen vierailullaan Viipuriin 24.11.1875. WT 25.11.1875; Hbl 26.11.1875.

[608] "Här i landet finnas många, som ständigt bära orden 'den swenska bildningen' på läpparne, men nu då det gäller bewarandet af ett af den swenska tidens ärofullaste minnesmärken, förnimmes från deras sida intet ord.– – målsmännen för den swenska bildningen i Finland hafwa intet ord att säga, då det gäller wara eller icke wara för ett af den swenska tidens ärofullaste minnesmärken." Morgonbladet 2.12.1875.

[609] "– – hwarför frambesvärja den olycksdigra språkdualismen uti frågor, der den intet har att skaffa? Eller vill Morg. härmed hafva sagt: då intresset för våra fornminnens helgd i det andra språklägret är så ljumt, att det ej aktar nödigt spilla några ord för den frågan, huru Wiborgs slott skall bevaras såsom ett minnesmärke från de längesedan flydda tider, då krig och örlig rasade vid dess fot och i de bygder, hvilka det kallats att värna och jemväl värnat med finsk ihärdighet och kraft – då det andra språklägret ej har något ord härför, vilja vi, ehuru sjelffallet mindre varma för saken, antaga oss den dag för dag mera sönderfallande borgen och säga hvad den duger till!" WT 7.12.1875.

[610] WT 18.12.1875.

[611] Morgonbladet 23.12.1875.

[612] "Vi för vår del tro fullt och fast att såväl den svenska som den finska pressen – – veta hvad fosterlandspligten i detta fall bjuder." WT 28.12.1875.

[613] WT 7.12. ja 9.12.1875.

[614] "Fruktar man måhända att vid de återstående ruinerna anknyta sig minnen, hvilka äro egnade att framvara känslor, som under närvarande förhållanden icke få vakna till lif, så är en sådan fruktan föga på sin plats. Ett folk kan hysa den varmaste pietet för sina fornminnen utan att några politiska intressen derför behöfva väckas till lif, och att detta är fallet åtminstone hos vårt folk, borde erfarenheten vid mer än ett tillfälle ha bestyrkt." WT 27.5.1873.

[615] *Hufvudstadsbladet*issa julkaistiin sama kirjoitus, mutta kappale, jossa kritiikki esitettiin, oli jätetty kokonaan pois. Hbl 5.6.1873.

Suomen historiallisiin linnoihin kiinnitetyt poliittiset merkitykset ja niiden tulkinnat liittyivät kysymykseen Suomen historiasta ja ruotsalaisesta perinnöstä. Ruotsin ajan pääasiallinen merkitys nähtiin silloisissa suomalaisissa historiatulkinnoissa erilaisin painotuksin paitsi länsimaisen uskon, sivistyksen ja yhteiskuntajärjestyksen levittämisessä, myös Suomen ”heimojen” yhdistämisessä kansakunnaksi.[616] Kukaan ei varsinaisesti kiistänyt Ruotsin ajalla Suomeen juurrutettujen sivistys- ja oikeusperinnön tärkeyttä, vaikka Olavinlinnan 400-vuotisjuhlilla kesällä 1875 virisi uudelleen jo paljon aikaisemmin alkanut keskustelu siitä, pitikö suomalaisten tuntea niiden johdosta kiitollisuudenvelkaa ruotsalaisille.[617] Kielikiistojen ja puolueiden sisäisten kiitollisuudenvelkadebattien seurauksena linnojen merkitykset ruotsalaisvallan symboleina herättivät mahdollisesti aikaisempaa enemmän intohimoja.

Olavinlinnan 400-vuotisjuhlat osoittivat, että jännitteet Ruotsin aikaa koskevista tulkinnoista liitettiin historiallisiin monumentteihin, ja että näitä voimia pyrittiin luovimaan konsensushenkisiin uomiin. Rakennussuojelu oli puolueita yhdistävä tekijä: oli jokaisen suomalaisen, niin suomenkielisen kuin ruotsinkielisenkin, intresseissä, että Suomen kansakunnalla oli esitettävänään edustavia historiallisia monumentteja, jotka olivat historiankirjoista tuttuja.

Fennomaanien keskuudessa linnaan liitettiin kuitenkin negatiivisia mielikuvia ja historiatulkintoja, joita ilmaistiin erityisen karrikoidusti Torkkeli Knuutinpojan patsashankkeen yhteydessä 1880-luvun lopulla. Ahrenbergin ajatuksena oli sijoittaa linnan perustajan patsas esimerkiksi linnanpihalle tai rakennuksen välittömään läheisyyteen. Valmistelujen ollessa pitkällä *Uusi Suometar* -lehdessä julkaistiin poleeminen kirjoitus. Lehdessä paheksuttiin patsaan pystyttämistä ulkomaiselle vihollisvalloittajalle, joka ”laski osan Karjalaisista wieraan wallan alle ja pakoittaaksensa heitä siinä pysymään rakensi kiwisen linnan.” Linnan perustaminen herätti suomettarelaisten mukaan ”muiston kansallisesta heikkoudestamme Suomen kansan alaikäisyyden ajalla.”[618] Liberaalin *Helsingfors Dagblad* -lehden vastineessa kiistettiin linnan perustamisen veriset muistot ja esitettiin sen muistuttavan alueen liittämisestä länsimaihin.[619]

Vaikka linnan merkitykset kiedottiin kielipoliittisiin kiistoihin, sen lunastuskysymyksessä kummallakin kielipuolueella oli yhteinen vihollinen – linnaa hallinneet Venäjän valtakunnan edustajat. Siksi yhtenäinen rintama oli hyödyllisempi kuin julkinen kiistely linnan historiallis-poliittisista merkityksistä, ”ristiretkiin” ja yleensä Ruotsin aikaan liittyneistä vaihtelevista mielikuvista tai mahdollisista kiitollisuudenveloista. Viipurin rajalinnan restauroinnista oli kehkeytynyt poliittisesti arkaluontoinen kansallinen projekti.

3.3 Kilpailevat muistot

Minä vihaan ristiä, vihaan uskoa,
Jos kansalle se kasvaa orjuutta,
Jos miekkavallan se maahan tuo –
Se oppi murhaajan on.
Minä vihaan kultturikaapun kantajaa,
Jos töissään vääryyttä hän harjoittaa
Ja sentään kunniast' ylväs on
Kuin sokea silmistään.
En ylistä minä Torkel Voittajaa
En Ruotsin miekkavallan kunniaa,
Jos kyntömiehen lyö rautamies
Tai lampaan susi jos syö.
Vaan Torkel Perustajaa ylistän,
Lain turvaajalle virren viritän,
Ja ihmisarvolle ken suojan soi –
Eläköön muistossa hän!

J. H. Erkko (1903)[620]

Viipurin linnaan ja sen perustajaan liitettiin 1800-luvun lopun Suomessa monenlaisia merkityksiä, joissa erilaiset historiakuvat kiistelivät keskenään. Suurimmalle osalle aikalaisista linna edusti Suomen liittymistä länsimaihin ja sen sivistyksen, uskon, lakien ja yhteiskuntajärjestyksen läntisiä juuria. Myös talonpoikien vapaus kuului niihin Ruotsin ajan perintöihin, joita vaalittiin yli puoluerajojen, ja tämä kysymys oli Vanhan Suomen alueella erityisen ajankohtainen. Linnojen perustamiseen liitettiin suomenmielisten piirissä kuitenkin mielikuvia vihollisvalloittajista, jotka veivät väkivalloin suomalaisten itsenäisyyden. Kuten J. H. Erkon runossa ilmaistaan, heille ”Torkel Voittaja” ei ollut muistamisen arvoinen, mutta ”Torkel Perustaja” oli.

Ratkaisevimmaksi muodostui venäläiskansallinen näkökulma. Konservatiivisen nationalistisen suuntauksen voimistuessa Venäjän valtakunnan edustajat pyrkivät liittämään suuriruhtinaskunnan tiiviimmin emämaan yhteyteen. Suomen erityisasemaa ja separatismia vastaan esitettiin aikaisempaa voimakkaampia syytök-

[616] Ks. esim. Koskinen 1881, 544. Samaa ajatusta toistivat historioitsijat eri painotuksin yli puoluerajojen.

[617] Keskustelusta esim. Klinge 1968, 38; Sihvo 2003, 138–142; Engman 2009, 263–272.

[618] Torkel Knuutinpojan kuwapatsaan homma. US 20.1.1887.

[619] HD 21.1.1887. Patsashanketta ja samalla linnan merkityksiä ruodittiin sanomalehdissä. Keskustelusta ks. esim. ÖF 3.2.1887; US 8.2.1887; HD 11.2.1887; Hämäläinen 19.2.1887 ja 26.2.1887; Hirn 1964, 106–112; Engman 2009, 270.

[620] Viipurin linnan 500-vuotiselle muistolle. Päivälehti 20.8.1903.

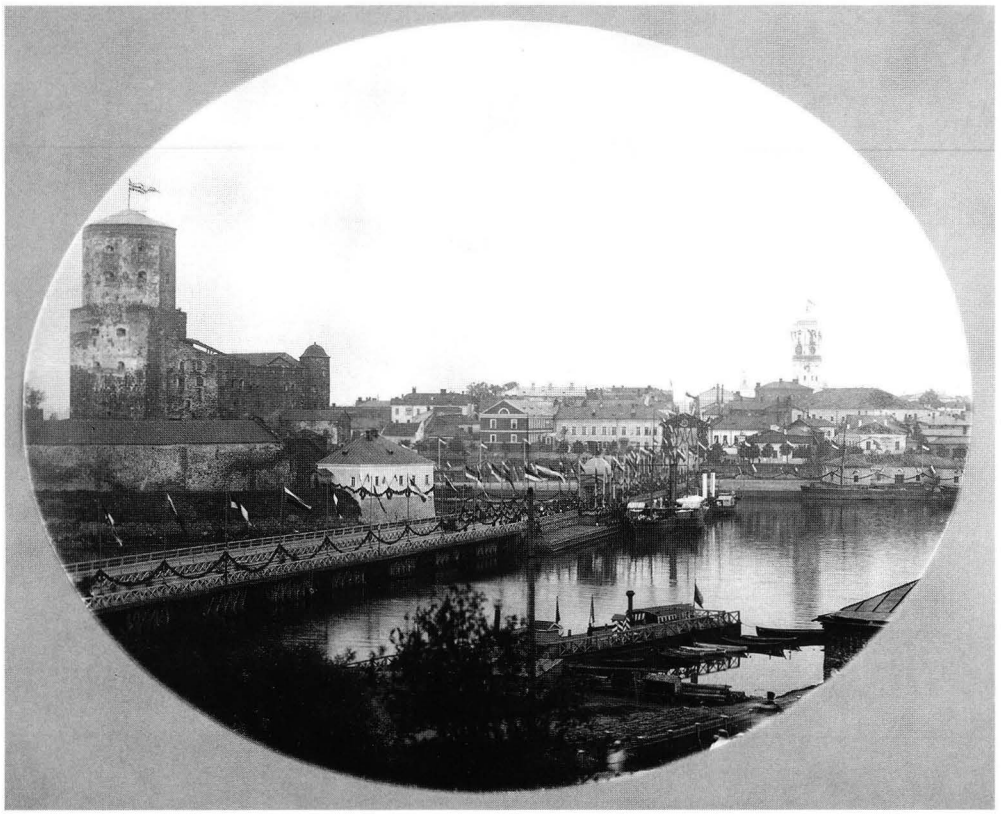

111. Suuriruhtinas Vladimir Aleksandrovitšin vierailua varten koristeltu Viipuri vuonna 1886. Valok. Michael Seifert. Kuva: Museovirasto.

siä 1880-luvun puolivälissä.[621] Samaan aikaan Pietarin turvallisuuteen ja Suomenlahden alueeseen kiinnitettiin erityistä huomiota valtakunnan puolustamisen kannalta.

Keisarin lisäksi tärkeä henkilö Viipurin linnan tulevaisuudesta käytyjen neuvotteluiden ratkaisuvaiheessa oli Pjotr Semjonovitš Vannovski, joka toimi sotaministerinä vuosien 1881 ja 1898 välisenä aikana.[622] Hän osallistui vuoden 1885 keisariparin vierailuun, ja Ahrenberg kertoi keskustelleensa hänen kanssaan Viipurin linnan restauroinnista.[623] Linnan restaurointia ajaneet suomalaistoimijat yrittivät vaikuttaa myös kaartinjoukkojen ja Pietarin sotilaspiirin komentajaan suuriruhtinas Vladimir Aleksandrovitšiin, joka vieraili Viipurissa vuonna 1886.[624] Arkkitehti keskusteli linnan restauroinnista edellisten lisäksi kenraalikuvernööri kreivi Heidenin kanssa, joka oli Suomen sotilaspiirin komentaja. Kuten aikaisemmin tässä tutkimuksessa osoitin, Ahrenberg käytti neuvotteluissa hyväkseen linnassa otettuja valokuvia, erityisesti insinöörikomennuskunnan niin sanottua arkistohuonetta esittävää valokuvaa, josta ilmeni, että huoneen lattialla oli epämääräinen kasa hapertuvia papereita (kuva 89). Valokuvalla saattoi todistaa tarkoitushakuisesti päälinnan huonosta hoidosta ja tarpeettomuudesta paikalliselle komennuskunnalle.[625]

[621] Tuolloin termi "Suomen kysymys" vakiintui säännölliseen käyttöön. Polvinen 1985, 44.

[622] Häntä on luonnehdittu tutkimuskirjallisuudessa vanhoilliseksi. Luntinen 2001 verkkojulkaisu. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole valitettavasti ollut mahdollista kartoittaa ja tutkia tarkemmin keisarin päätöksen syitä ja taustoja tai venäläisviranomaisten toimintaa Viipurin linnaan liittyen.

[623] Ahrenberg 1909, 57. Aikalaislähteissä Ahrenberg luonnehti sotaministeriä pikkumaiseksi, vastenmieliseksi ja sietämättömäksi henkilöksi, jonka kanssa hänen oli neuvoteltava Viipurin linnaan liittyvissä asioissa. Jac. Ahrenbergin kirje E. Deutschille joulukuussa 1885 ja tammikuussa 1886. SLSA 430 A 1.

[624] Ahrenberg 1902a, 135.

[625] Ks. luku III.2.1.Ahrenberg 1909, 32, 104. "Af borgen användas nu endast en del af de rum som vetta åt strömmen till arkiv, om man så får kalla en samling gamla halfförmultnade ryska luntor, dels på hyllor, dels på golf, ett ypperligt material för dufvor och råttor att bo och nästa uti." ÖF 29.6.1883. "– – af alla lokala militärmyndigheter och af chefen för generalstaben har den gamla ruinen enstämmigt förklarats omöjlig och onödig. Bästa beviset på dess betydelselöshet i detta hänseende är, att slottet i åratal stått utrymdt och tomt, ty att der finnes ett så kalladt bibliothek, der man i en del rum vadar till knäna i böcker, i andra åter finner böcker och hyllor betäckta med dufbon och all möjlig orenlighet, kan icke tagas med i räkningen." HD 18.5.1886; ÖF 20.5.1886. "Seinät sekä lattiat ovat niissä, niin kuin monessa muussakin huoneessa, täynnä Wiipurin sotaväestön kirjoja, papereita ja muuta mätänevää tavaraa". Löfgren 1871, 129. Ks. myös Hackman 1944, 102.

Kenraalikuvernööri kreivi Heiden epäili 1880-luvun puolivälissä ruotsalaisten pyrkivän vaikuttamaan Suomen asioihin ruotsinmielisten avulla. Myös sotaministeri Vannovski suhtautui epäluuloisesti länsinaapuriin, vaikka hän ei pitänyt Ruotsia välittömänä uhkana Venäjän turvallisuudelle. Kaartinjoukkojen ja Pietarin sotilaspiirin silloinen esikuntapäällikkö Nikolai Ivanovitš Bobrikov (1839–1904) toteutti keväällä 1886 Pietarin ja Suomen sotilaspiirien edustajien vierailun Karjalan kannakselle puolustusolosuhteiden selvittämiseksi. Siitä laaditussa raportissa Bobrikov vaati Venäjän valtiovallan otteen lujittamista alueella. Hän kirjoitti, että Pietarin turvallisuus ei ollut niinkään riippuvainen linnoitusten vahvuudesta kuin laajemmista strategioista ja muun muassa venäläisten vallan lujuudesta Suomessa. Vaikka Bobrikovin ja Heidenin esittämiä sotilaallista puolustautumista koskeneita uudistuksia ei tuolloin toteutettu, ilmapiiri kiristyi.[626] Tässä poliittisessa tilanteessa Viipurin linnoituksen ja linnan sotilaallinen ja valtiollinen symboliikka korostuivat.

Suomalaisviranomaiset eivät onnistuneet lunastamaan linnaa. Keisari päätti keväällä 1888, että Viipurin linna pysyi myös tulevaisuudessa Venäjän omistuksessa ja sotaväen hallinnassa, ja että sotaministeriö huolehti "Venäjän kruunulle kunniakkaan historiallisen monumentin" säilyttämisestä ja kunnostamisesta.[627] Päätöksen syyt olivat kaikesta päätellen poliittiset. Hallitsijan ratkaisuun vaikuttivat todennäköisesti sotilasviranomaisten pyrkimykset venäläisvallan korostamiseen ja alueen liittämiseen tiiviimmin emämaan yhteyteen.[628] Päätökseen saattoivat vaikuttaa välillisesti Pietarin alueen turvaaminen ja Venäjän valtakunnan turvallisuuspoliittiset intressit Itämeren ympäristössä. Todennäköisesti linnan jättäminen Venäjän kruunun haltuun oli ennen kaikkea kansallisylpeyden osoitus ja myönnytys Venäjällä voimistunutta konservatiivista nationalistista suuntausta kohtaan. Linna liittyi Pietari Suuren elämänvaiheisiin, ja sen merkitykset kiinnittyivät venäläisnäkökulmasta tarkasteltuna sankaritsaarin sotaretkiin ja valloituksiin.[629]

Suomessa linnan lunastamisen kariutumisesta syytettiin Viipurin insinöörikomennuskunnan päällikköä Mihail Laurentievitš Duhoninia, jota aikalaiset luonnehtivat energiseksi slavofiiliksi ja nationalistiksi.[630] Ratkaisevaksi hetkeksi mainittiin suuriruhtinas Vladimir Aleksandrovitšin vierailu linnassa vuonna 1886. Tuolloin Duhonin olisi muistuttanut laista, jonka mukaan Pietari Suuren elämään liittyneet rakennukset tuli säilyttää historiallisina dokumentteina.[631] Ahrenberg syytti luovutuksen epäonnistumisesta Duhoninin lisäksi Bobrikovia, joka osallistui hänen muistelmiensa mukaan suuriruhtinas Vladimirin Viipurin vierailuun. Arkkitehdin mukaan Bobrikov ajoi linnan restauroinnin toteuttamista ainoastaan venäläisvoimin ja onnistui taivuttelemaan suuriruhtinaan puolelleen.[632]

Viipurilaisille linnan jääminen venäläisten omistukseen oli suuri pettymys. Ahrenberg kirjoitti katkerana yli kaksikymmentä vuotta tapahtumien jälkeen, että suomalaisten viranomaisten päättämättömyydestä ja aktiivisuuden puutteesta johtuen slavofilia vei lopulta voiton. Hän arveli edistäneensä asiaa liian innokkaasti. Muistelmiinsa hän kirjasi tuntemuksiaan linnan luovutuskysymyksen päättyessä:

> Min brinnande ifver, statsarkeologen J. R. Aspelins bristande pondus i denna fråga, senatorn Vilhelm Zilliacus obeslutsamhet samt den finska senatens snålhet i det afgörande ögonblicket vållade, att planen gick om intet. Jag har mätt upp den borgen, jag har ritat af den, skrifvit och föreläst om den, rört upp byggnadsstyrelsen och senaten, talat med kommendant Duhonin, generalguvernör Heiden, krigsminister Vannoffski, storfurst Vladimir, tronföljarens uppfostrare general Daniloff, ja, med kejsaren själf om den, allt förgäfves. Just i det afgörande ögonblicket – vi hade kunnat köpa det hela för 55000 mark kontant och Pantsarlaks förfallna träkåkar – blef där en död punkt, slavofilismens grofva hand kom emellan, och kommendanten Duhonin tog in hela spelet. General Carl Sederholm, min vän Rola Borenius och jag blefvo komplett bet. Jag gick hem och grät af sorg, vrede och raseri.[633]

Ahrenberg matkusti heti uutisen ilmestymisen jälkeen kesäksi Kööpenhaminaan, missä hän järjesti Suomen näyttelyosaston suuressa taide- ja teollisuusnäyttelyssä.[634] Tuona keväänä Suomen linnat ja niiden korjauk-

---

[626] Saksa ja Itävalta muodostivat pääasiallisen uhan Venäjälle, ja erityisesti vuoden 1885 Venäjän ja Englannin välisestä Afganistanin kriisistä lähtien Itämeren ja erityisesti Suomenlahden puolustusvalmiuteen kiinnitettiin huomiota. Bobrikov näki uhkana "Ruotsin alistumisen Berliinille" ja saksalaisjoukkojen hyökkäämisen Suomen kautta. Polvinen 1985, 53–60.

[627] Suomen Kenraalikuvernöörin kirje Keisarilliselle Senaatille 12/24.4.1888 n. 696. STO KD 213/23 1888. KA.

[628] Samana vuonna keisari hylkäsi suomalaisten yritykset asettaa tuontitulleja tietyille venäläistavaroille ja seuraavana vuonna hän päätti lakkauttaa Suomen erilliset posti-, tulli- ja rahainstituutiot. Ks. esim. Klinge 1997a, 310.

[629] Kenraalikuvernööri Bobrikov esitti sittemmin alueen irrottamista suuriruhtinaskunnasta. Polvinen 1985, 295.

[630] J. R. Aspelinin kirje Gabriel Lagukselle 14.1.1887 n. 173. Virka-arkisto. MV; Ahrenberg 1902a, 135; Jac. Ahrenberg: Till Torkel Knutsson statyns historia. För Vib. Nyh. Lehtileike kansiossa Hufvudstadsbladet 1908. SLSA 430 A 2.

[631] US 1.7.1886; Ahrenberg 1902a, 135.

[632] Jac. Ahrenbergin käsikirjoitus Bobrikovista *Människor som jag känt* -sarjaa varten. SLSA 294.9. Bobrikov toimi tuolloin suuriruhtinas Vladimirin vaikutusvaltaisena alaisena ja neuvonantajana. Polvinen 1985, 70–71.

[633] Ahrenberg 1909, 31. "Rola" Borenius oli Ahrenbergin viipurilainen ystävä konsuli Carl Borenius, joka oli mukana myös Torkkeli Knuutinpojan patsashankkeessa.

[634] Utställningen i Köpenhamn. HD 17.4.1888.

set olivat ajankohtainen aihe, jota seurattiin laajasti sanomalehtien välityksellä. Linnat olivat esillä myös Kööpenhaminan näyttelyssä koristeaiheina. Rouva L. Maexmontanin maalaamat, Turun, Kajaanin, Kastelholman, Olavinlinnan ja Viipurin linnoilla koristellut ”posliinikilvet” herättivät näyttelyssä huomiota.[635]

Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelma julkaistiin aikana, jolloin Suomen muinaismuistoista vastannutta virallista asiantuntijaorganisaatiota vasta muodostettiin. Samaan aikaan ehdotuksen kirjallisen osan julkaisemisen kanssa, heinäkuun alussa 1883, astui voimaan muinaismuistoasetus. Suunnitelma sijoittuu siten aikaan, jolloin vakiintuneita toimintatapoja kansallisesti merkittävien kohteiden vaalimiseksi ja kunnostamiseksi ei ollut.

Viipurin linnasta oli 1870-luvulta lähtien tavoitteena tehdä Olavinlinnan kaltainen kansallinen monumentti, jota käytettäisiin hyödylliseen ja muinaismuiston arvolle sopivaan tarkoitukseen ja jonka tiloissa saattoi järjestää isänmaallisia tapahtumia ja seremonioita. Rakennuksen tulevaisuudesta käytiin vilkasta, mutta vain osittain julkista keskustelua. Määrittelemällä linna ”kansalliseksi” rakennusperinnöksi venäläisten sotilasviranomaisten hallinnassa ollut rakennus otettiin käsitteellisesti haltuun, sijoitettiin ”suomalaisuuden” piiriin ja kansallisen kertomuksen rakennusaineeksi. Viipurissa linnan luovutuskysymyksessä taisteltiin suomalaisten näkökulmasta ”idän voimia vastaan”, kuten asian ilmaisi rakennuksen restaurointiin kehottanut *Östra Nyland* -lehden anonyymi kirjoittaja.[636]

Suomalaisviranomaiset valmistelivat restaurointia useita vuosia. Jos linna olisi luovutettu suomalaisviranomaisille, sen restaurointisuunnitelma olisi todennäköisesti saanut vuonna 1888 osakseen kritiikkiä. J. R. Aspelin vaati paikallisia tutkimuksia eli rakennuksessa paikan päällä tehtyä tarkkaa havainnointia, mittaamista ja dokumentointia sekä, Emil Nervanderin tuella, kotimaisten aiheiden käyttöä keskiaikaisten rakennusten restauroinnissa.[637]

Viipurin linnan 1890-luvun alussa toteutetun restauroinnin päämäärä oli aivan sama kuin Ahrenbergin restaurointisuunnitelmassa: kyseessä oli ajan tapaan varsinainen restaurointi – rakennuksen palauttaminen ulkonääöltään oletettuun aikaisempaan asuunsa. Palautettavaksi valittu aikakausi kertoi venäläisten historiakäsitystä ja kansallisen historian painotuksista. Linna restauroitiin Pietari Suuren valloitusten jälkeiseen asuunsa korostamaan alueen kuulumista hänen valloitusmaihinsa ja Venäjän valtakuntaan.[638]

Pietari Suuren kulttia vaalittiin 1800-luvun lopulla Viipurin venäläisten asukkaiden keskuudessa. Heidän näkökulmastaan kaupungin merkittävimmät muinaismuistot liittyivät jollain tavoin Pietari Suureen.[639] Toteutetun restauroinnin lähtökohtana käytettiin linnan piirustuksia 1780- ja 1820-luvuilta (kuva 113).

Suomalaisten näkökulmasta palautettava aikakausi ei ollut linnan historian huippuaikaa, mutta se saatettiin kääntää kaupungin asukkaille sopivaksi. Alfred Hackman selitti vuonna 1890, että vaikka linnan lunastaminen suomalaisille ja muuttaminen museoksi ei onnistunut ja vaikka sitä edelleen käytettiin sotilaallisiin tarkoituksiin, restauroituna linna kuitenkin muistutti ajasta, jolloin se pystyi puolustamaan kaupunkia lännestä tulleita vihollisen hyökkäyksiä vastaan.[640] Restauroitu linna tulkittiin kaupungin puolustustahdon ylpeäksi osoitukseksi.

Toteutettua restaurointia selitettiin suomalaisille myös siten, että se perustui linnan vanhoihin piirustuksiin eli todelliseen tietoon rakennuksen aikaisemmasta asusta. Alfred Hackmanin mukaan insinöörihallinto ansaitsi restauroinnin toteuttamisesta kaikkien suomalaisten muinaismuistojen ystävien kiitoksen: insinööri Lesedovin johtama restaurointi perustui tarkkaan tutkimustietoon linnan palautettavasta ulkonäöstä.[641] Toteutuneeseen restaurointiin suhtauduttiin myös kriittisesti. Suomalaiset kritisoivat linnan vanhojen sisätilojen hävittämistä. J. R. Aspelin kirjoitti ruotsalaiselle kollegalleen Hans Hildebrandille, että linnan ulkoasu säilytettiin, mutta kaikki sisätilat purettiin, mukaan lukien kauniit ja vahvat kellariholvit, jotka korvattiin belgialaisilla rautarakenteilla.[642]

Restauroituun linnaan liitettiin vähitellen yhä äänekkäämmin poliittisia merkityksiä. Viipurilaislehdessä uutisoitiin syksyllä 1897, että *Novoje Vremja* -sanomalehdessä oli julkaistu kirjoitus Viipurin muinaismuistoista. Siinä linnan restaurointia kehuttiin osoitukseksi venäläisen kulttuurin edistymisestä Suomes-

---

[635] Finland 24.6.1888 ja 3.10.1888.

[636] ”Wiborg har icke förblifvit likgiltig för sin vackra slottsruin; men der kämpas med österns makter, som stält sig i beroende af slottholmen, och vansklig synes utgången af denna strid. Måtte det dock lyckas den finska segheten att omsider intaga den gamla borgen.” ÖN 11.1.1882. Kirjoittaja oli todennäköisesti V. M. von Born.

[637] Ks. liitteet 1 ja 2.

[638] Lehdistössä levisi käsitys, jonka mukaan linna palautettaisiin asuun, jossa se oli Pietari Suuren valloituksen aikana. Wbl 15.10.1891. Hackman 1890, 1.

[639] Museoviraston kokoelmissa on venäjänkielinen muistio, jossa listataan mm. Viipurin kaupungin muinaismuistoja ja huomionarvoisia paikkoja. Niistä mainittiin heti linnan ja linnoituksen jälkeen paikka, jolla Pietari Suuri oli johtanut kaupungin piiritystä sekä niin sanottu Kasakankivi, jolla Donin kasakka pelasti perimätiedon mukaan Pietari Suuren kaatuen hänen puolestaan. Ensin mainitun paikan ympärille kaupungin venäläiset olivat saman kirjoituksen mukaan pystyttäneet aidan vuonna 1882, mutta suunnitelmat tšasounan rakentamiseksi kyseiselle paikalle eivät olleet onnistuneet. Tietoja nykyajan Viipurin kaupungista. Kansio: Viipuri. RHO/MV. Kiitän käännöksestä Hanna Kemppiä.

[640] Hackman 1890, 1.

[641] Hackman 1890, 1–2.

[642] J. R. Aspelinin kirje Hans Hildebrandille 29.4.1897. Riksantikvarieämbetet.

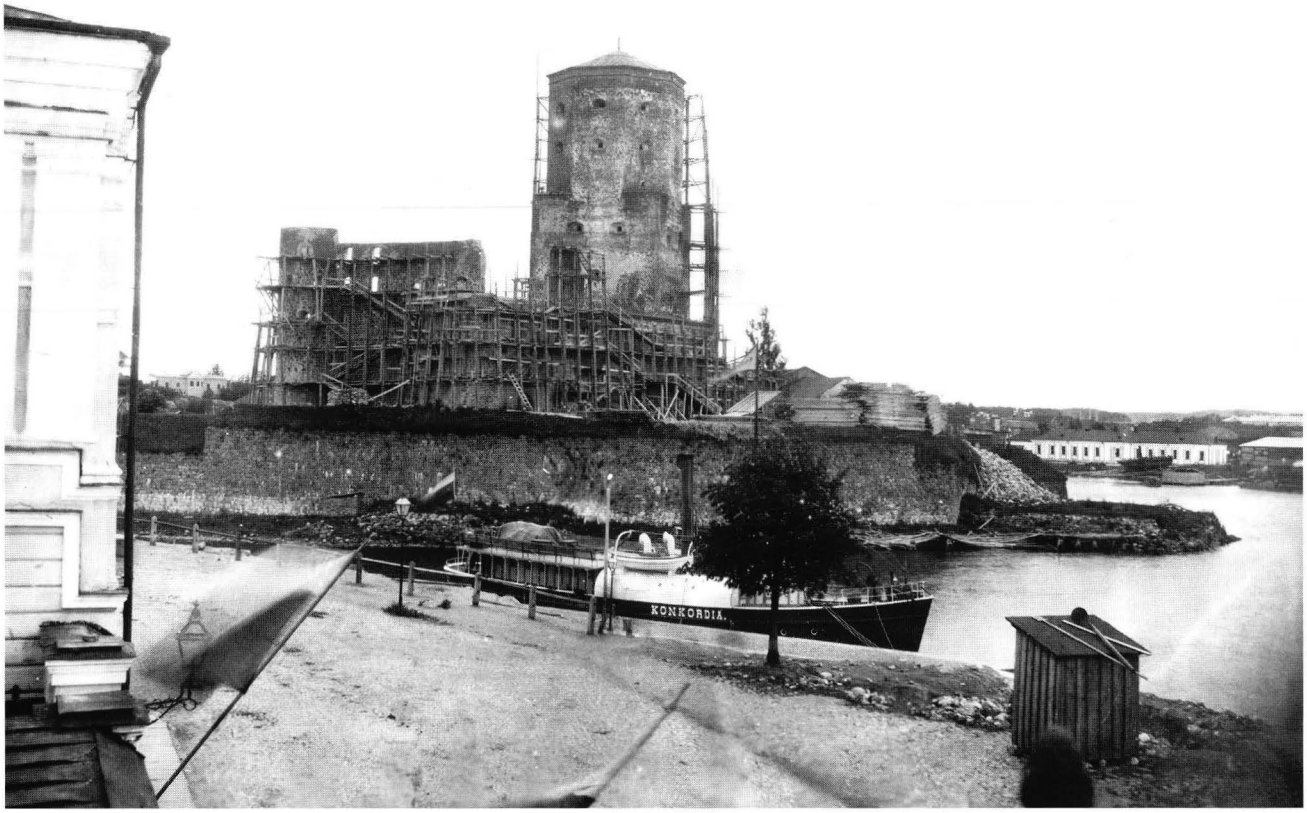

112. Linnaa restauroidaan vuonna 1892. Valok. A. Hackman. Kuva: Museovirasto.

sa. Venäläislehdessä kerrottiin, että suomalaiset olivat kaikin tavoin yrittäneet saada linnan käsiinsä tehdäkseen siitä muistomerkin linnan perustajalle Torkkeli Knuutinpojalle.[643]

Ahrenberg pyrki vahvistamaan Ruotsin ajan perinnön näkyvyyttä itärajalla. Viipurin linnan restaurointia edistäessään hän järjesti aktiivisesti Torkkeli Knuutinpojan patsaan pystyttämistä linnan välittömään läheisyyteen. Ruotsin valtakunnanmarski, "keskiajan pohjolan suurenmoisin valtiomies"[644], edusti ruotsalaisten Karjalaan tuomaa kulttuuria ja vapautta. Juuri hän määritti Ahrenbergin mukaan rajan itsevaltaisen itäisen ja vapaaseen ajatteluun perustuneen länsimaisen maailmankatsomuksen välille.[645] Ville Vallgrenin tekemä patsas valmistui vuonna 1886, mutta sen pystyttäminen kohtasi samanlaisia vaikeuksia kuin linnan luovuttaminen suomalaisille: molempiin kohteisiin liittyi poliittisia merkityksiä, jotka venäläisviranomaiset huomioivat 1880-luvun puolivälissä.

Ahrenbergin ensimmäinen Itä-Suomen oloja kuvannut novellikokoelma *Hemma* julkaistiin vuonna 1887. Sen kertomuksissa, jotka olivat saaneet alkunsa arkkitehdin havainnoista hänen kiertäessään ympäri maakuntaa, kirjoittaja toi esiin alueen köyhät olot ja korosti perinnön vaalimisen ja sivistystyön tärkeyttä alueen asukkaiden tulevaisuuden kannalta.[646] Hänen kaunokirjallisen tuotantonsa kantavia teemoja 1890-luvun loppuun asti oli suomalaissukujen ja erityisesti Itä-

[643] ÖF 25.10.1897.

[644] "den medeltida nordens mest storstilade statsman". Jac. Ahrenberg: Till Torkel Knutsson statyns historia. För Vib. Nyh. Lehtileike kansiossa Hufvudstadsbladet 1908. SLSA 430 A 2.

[645] Jac. Ahrenberg: Till Torkel Knutsson statyns historia. För Vib. Nyh. ja Torkel Knutsonsstatyn och dess skapare. Lehtileikeet kansiossa Hufvudstadsbladet 1908. SLSA 430 A 2; Ahrenberg 1904b, 149; Ahrenberg 1909, 63–69.

[646] Teoksen suomennos ilmestyi 1889. Kokoelman novelliin *Kuisma* sisältyy seuraava kansallisromanttinen profetia: "Sortavala on ruotsalais-suomalaisen sivistystyön äärimmäinen etuvartija. Täältä ovat ne miehet nousevat, joiden työnä on yhdistää isänmaahan ne seutuvat, missä suomalaiset runot ja tarinat kenties ovat kerran syntyneet ja missä niillä nyt on turvapaikka: heidän tehtävänään on liittää meidän maahamme laajoja aloja ja heimokuntia, jotka ovat puoleksi vierähtäneet äidin helmasta, unhoitettuina ja laiminlyötyinä siskoparvelta". Ahrenberg 1889, 163–164.

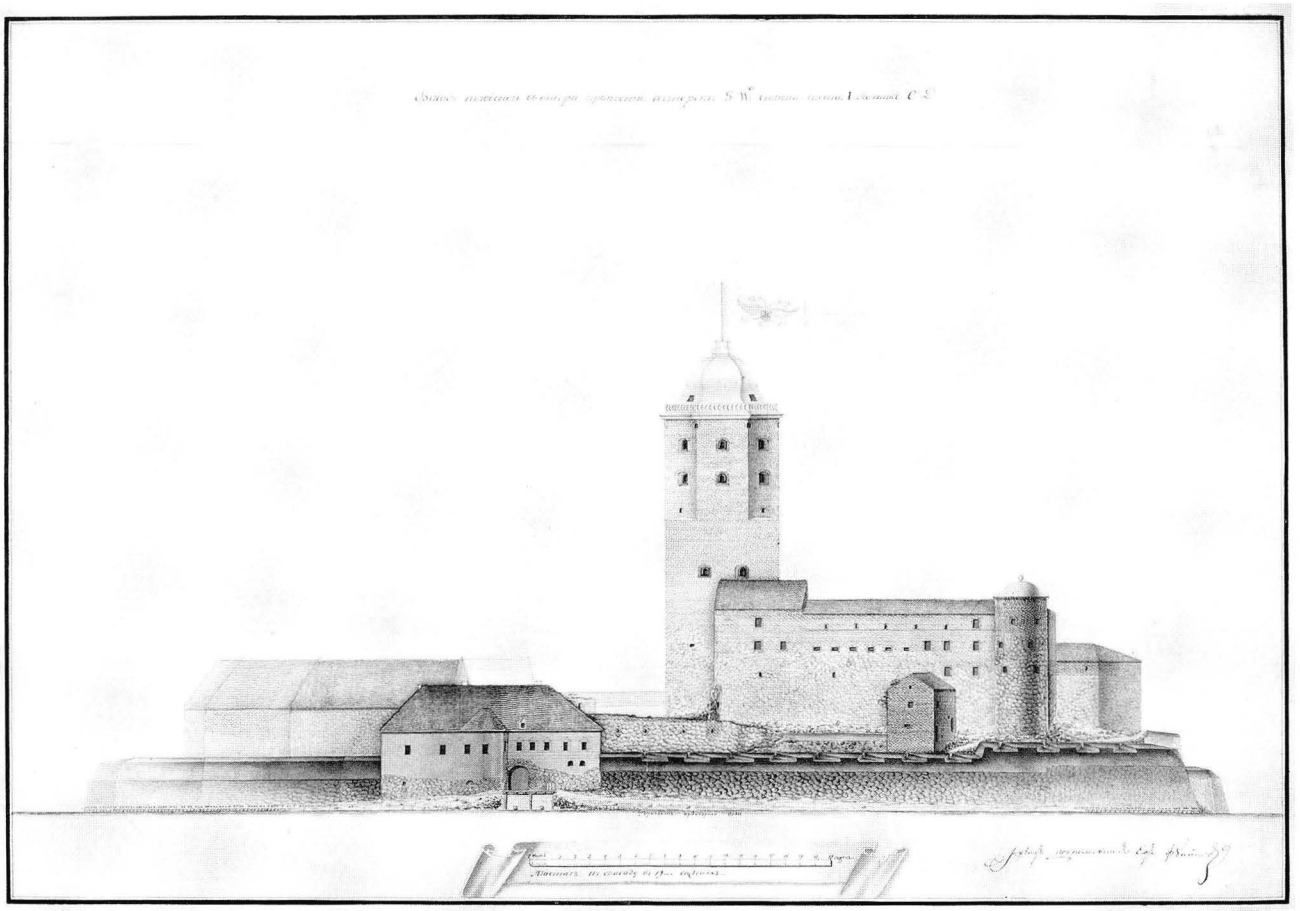

113. Insinöörieverstiluutnantti Jegor Funikovin piirustus Viipurin linnasta vuodelta 1783. Venäjän valtiollinen sotahistorian arkisto, Pietari. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

114. Restauroitu Viipurin linna vuonna 1895. Museovirasto, Heikki Kuusiston kokoelma. Kuva: Museovirasto.

115. Ville Vallgren korjaa Torkkeli Knuutinpoika -veistokseen kuljetuksen aikana tulleita vaurioita. Valok. Kuva: Museovirasto.

Suomen asukkaiden venäläistyminen.[647] Sukuperintö ja samalla kansallinen perintö saattoivat kadota aivan vahingossa, jos niihin ei kiinnittänyt huomiota.

Historiallisessa romaanissaan *Med styrkans rätt* (1899) Ahrenberg käsitteli samaa teemaa varjagien, karjalaisten ja slaavien kautta. Siinä esitettiin, että ainoa mahdollisuus karjalaisten venäläistymistä vastaan oli yhteenliittyminen varjagien kanssa. Romaanissa kreikkalainen erakko kertoi, että kaikki heimot, rodut ja kansat eivät koskaan muodostaneet valtiota tai kansakuntaa, vaan monet sulautuivat muihin rotuihin niitä hedelmöittäen:

> Minusta näyttää, että tämä kohtalo on määrätty Karjalan kansalle – –. Ainoastaan siellä missä he seisovat olka olkaa vasten varjaagikansan kanssa, heillä on vastustuskykyä säilyttää luonteensa ja riippumattomuutensa. Ne kaksi kansaa kuuluvat yhteen, ne täydentävät toisensa.[648]

Kirjailija otti Viipurin linnan osaksi teoksen poliittista sanomaa: Torkkeli Knuutinpoika rakensi sen Suomen kansan lukoksi, ja sen vankkoihin muureihin slaavien joukot murskautuivat.[649] Ahrenbergin mukaan ruotsalainen perintö kannatteli suomalaisia venäläistymistä vastaan. Vuosia myöhemmin hän kirjoitti linnasta Itä-Suomen ruotsalais-suomalaisen kulttuurin keskuksena, jossa yhdistyivät ruotsalainen valtiomiestaito suomalaiseen sisukkuuteen. Sen ansiosta koko alue oli pysynyt osana länsimaista Suomea:

> icke blott mig har detta slott bildat och format: hade ej det funnits, vore hela Östra Finland i detta nu ungefär likadant som guvernementet Olonjets. Endast svenskt statsmannageni har, med begagnande af finsk tapperhet, bevarat landsändan åt fäderneslandet, och geniet som tapperheten sökte sitt skydd bakom borgens heliga murar.[650]

---

[647] Erik Ekelundin mukaan Ahrenberg kirjoitti Georg Brandesille vuonna 1892 seuraavasti: "Östra Finland med sina brokiga förhållanden, sina legender om gränskrig och bojarvälde, sina folkdikter – – är Finlands Nord-Slesvig. Att i diktens form omsätta landskapets och dess befolknings egendomligheter har alltsedan jag 1887 utgav mitt arbete 'Hemma' varit mitt syftemål, det mesta och det bästa av vad jag skrivit spelar mot en politisk bakgrund där trenne raser, ryssar, svenskar, finnar, uppträda." Ekelund 1943, 119.

[648] "Mig tyckes, att denna lott är bestämd för Karelens folk – –. Endast där de stå axel mot axel med varägernas folk, äga de motståndskraft att bevara sin karaktär och sitt oberoende. De höra samman, de två folken, de fylla ut varandra." Ahrenberg 1922 (1899e), 238. Suom. julk. Sihvo 2003, 321.

[649] "– – det skall bli ett lås för Finlands folk, mot dess fasta murar skola slavernas härar krossas." Ahrenberg 1922 (1899e), 246; Sihvo 2003, 321.

[650] Ahrenberg 1909, 30–31.

IV TURUN LINNAN RESTAUROINTISUUNNITELMAT

1. VARASTO, VANKILA, KASARMI JA KOTI – TURUN LINNA 1800-LUVUN TOISELLA PUOLISKOLLA

Turun linnalla oli 1800-luvulla vankka asema yhtenä Suomen merkittävimmistä historiallisista monumenteista. Se oli monien historiankirjoista tuttujen kohtausten näyttämö, ja sitä pidettiin maan vanhimpana tai ainakin yhtenä vanhimmista rakennuksista. Usein toistettiin käsitystä, jonka mukaan linna olisi rakennettu ensimmäisen ristiretken aikaan ruotsalaisvalloittajien tukikohdaksi ja kristittyjen turvapaikaksi.[651]

Linna rappeutui 1600-luvulta alkaen, vaikka se säilyi osittain aktiivisessa käytössä. Päälinnan eteläsiipeen sisustettiin linnanseurakunnan kirkkosali 1700-luvun alussa.[652] Linna oli sotaväen käytössä, ja päälinnaan oli sijoitettu sotaväen asuintiloja sekä vilja-, ase- ja ammusvarastoja.[653] Ränsistynyttä esilinnan osaa ehdotettiin purettavaksi vuonna 1751. Silloisen maaherran mukaan oli kuitenkin sääli, jos "linna joka on niin vanha rakennus ja ollut seudun kaunistuksena, pitäisi raunioittaa ja jättää sorakummuksi".[654]

Nunnakappelin holvit purettiin 1790-luvulla. Samalla purettiin päälinnan siipien porraspäädyt ja kattomuotoja yksinkertaistettiin. Sturenkirkon tynnyriholvi revittiin seuraavan vuosisadan alussa, ja osa päälinnan tiloista täyttyi kruunun viljavaraston rakennelmista. Päälinnaa käytettiin kruununmakasiinina 1890-luvulle asti. Esilinnaan sijoitettiin vankila, ja sen tiloissa toimi jonkin aikaa muun muassa kruununpolttimo ja erilaisia varastoja.[655] Esilinnan eteläsiipi ja osa itäsiivestä olivat lääninvankilan käytössä vankilatiloina ja henkilökunnan asuntoina. Osa esilinnan pohjoissiiven tiloista oli Venäjän sotaväen käytössä.[656]

Kasvava kiinnostus kansallisen historian esittämiseen ja tietoisuus muualla Euroopassa harjoitetusta rakennusmonumenttien restauroinnista johtivat uudenlaisiin vaatimuksiin myös Turun linnaa kohtaan. Historialliset merkkirakennukset pyrittiin kuorimaan "rumentavista" elementeistä, ja niiden ympärille avattiin usein puistomainen tila, josta niitä saattoi katsella joka suunnasta näyttelyesineen tapaan. Näin tapahtui myös Turussa. Linnaa muokattiin nähtävyydeksi, vaikka sen hyötykäyttö varastona, vankilana ja kirkkona jatkui vuosisadan loppuun asti.

Linna ympäristöineen ei vastannut kansallisesti arvokkaan historiallisen monumentin ihannetta. Sen ympäristön kohentamista ja kaunistamista vaati 1840-luvun alussa Adolf Lindman, josta sittemmin tuli linnan pastori. Linna seisoi Lindmanin sanoin "kolkkona ja alastomana". Hän ehdotti puuistutuksia, jotta näkymä kohti arvokkasta muinaismuistoa kohentuisi.[657] Lindmanin ehdotusta ryhdyttiin vähitellen toteuttamaan. Valleille istutettiin puita, mutta istutukset katosivat eläinten laiduntaessa alueella.[658] Linnan ympäristöön kiinnitettiin entistä enemmän huomiota. Tavoitteena

---

[651] Mm. Topelius 1845, 93, 97; Lennqvist 1890 (1764), 92–93, joka piti linnan ajoitusta kuitenkin epävarmana, samoin Suometar 8.7.1853. Myös Yrjö Koskisen mukaan linna oli mahdollisesti rakennettu ensimmäisen ristiretken aikaan kristinuskon vahvistamiseksi. Koskinen 1881, 28. Topelius kirjoitti linnan perustamisesta: "i ett eröfradt land, som Finland, der religionen inträngt i riddarerustning med svärd, sköld och hjelm – – der är borgen äldre än kyrkan, emedan tvånget kommit förr än öfvertygelsen. Finlands dyrbaraste minnesvård är Åbo domkyrka, men Finlands äldsta är Åbo slott." Topelius 1845, 91.

[652] Linnanseurakuntaan kuuluivat linnan ja sen lähiympäristön asukkaat. Gardberg 1961, 12. Linnanseurakunnan pastorin Adolf Lindmanin poika Volmar Lindman (1861–1939) kirjoitti kirkkosalista lapsuudenmuistelmissaan: "slottskyrkan var talrikt besökt både av bebyggarna på Slottsfältet och Hirvensaloboarna, vilkas själasörjare slottspredikanten även var – –. Dess inredning var på min tid enkel nog, men imposant. De blågröna bänkarna med sina knarrande dörrar påminde i väsentlig grad om en landskyrka, men de höga kungliga bänkarna med sina förgyllda kronor och sina inskriptioner längst upp på vardera sidan om gången talade sitt tydliga språk om, att vi här befunno oss på historisk mark. – – De främsta bänkarna närmast de kungliga inrymde fängelsets invånare, vilka med sina skramlande järn under vandringen på den breda mittelgången i någon mån störde andakten, men dock hos mången tillika frammanade tanken på livets allvar." Lindman 1912, 42–43.

[653] Nikula 1970, 240–242.

[654] Gardberg 1961, 13; Gardberg 1967, 270–271; Kärki 1978, 89.

[655] Kuten Petja Aarnipuu on väitöskirjassaan todennut, linnan kerronta ja tutkimus on keskittynyt sen "loistoaikaan" ja aivan varhaisimpiin vaiheisiin. Linnan myöhemmistä vaiheista on esitetty joitakin yhteenvetoja, esim. Gardberg 1961, 12; Aarnipuu 2008, erit. 55–59.

[656] *Underdånig berättelse om tillståndet i Finlands fängelser* 1866, 74–78; Cygnaeus 1901, 16; Drake 1995, 105; linnan pohjapiirustukset (1865) RakH II Iba 99: 28–30.

[657] "– – det gamla Åbo slott, som dock lärer vara det äldsta och intressantaste monument vi ega ifrån forntiden, och som nu står der så ödsligt och naket, redan torde hafva gjort sig förtjent af några förskönings i sin omgifning. Genom trädplanteringar, hvilka hvarken fordra särdeles kostnad eller möda, och hvarigenom anblicken af denna vördnadsbjudande fornlemning betydligt blefve förhöjd, torde ändamålet lättast kunna ernås." Lindman 1842, 3. Ks. myös Suistoranta 1982, 16.

[658] ÅU 13.8.1863.

116. Turun linna Johan Knutsonin kuvaamana teoksessa Finland framställdt i teckningar.

117. Turun linna Aurajoelta katsottuna. Kuva: Museovirasto.

oli, että näkymä linnaan, olisi mahdollisimman viehättävä, mutta käytännössä tavoitetta oli vaikea toteuttaa.

Turun linnaa ympäröi satama ja pienteollisuusalue. Satama oli tärkeä paitsi vähitellen modernisoituvalle kaupungille, myös sisämaan maakuntien kaupalle ja teollisuudelle; sen kautta käytiin kansainvälistä kauppaa. Linnan edustalta kulkenut rautatie yhdisti vuodesta 1876 lähtien Turun sataman Hämeeseen, ja laivaliikenne vilkastui erityisesti 1880-luvulla. Puutavara kuului tärkeimpiin vientituotteisiin, ja sitä varastoitiin linnan ympäristöön lastausta odottamaan. Maa-alueita vuokrattiin yksityisille kauppa- ja rahtausliikkeille, jotka saivat rakentaa vapaasti aitauksia, vajoja ja makasiinirakennuksia.[659] Lautatarhojen, varastorakennusten ja hoitamattoman jättömaan keskellä linna vaikutti toiseen aikakauteen kuuluneelta jäänteeltä.[660]

Zacharias Topelius esitti linnan kertomuksessaan Turun linnan tonttu-ukosta (1849) vaalimisen arvoisena kansallismonumenttina ja yhteisenä perintöä. Victor Hugon tapaan hän kiinnitti kaunokirjallisessa tuotannossaan huomiota rakennusmuistomerkkien arvoihin ja välitti muinaismuistojen suojeluaatetta laajalle yleisölle.

Turkulaiset aktivoituivat 1800-luvun puolivälissä vaalimaan tuomiokirkkoaan ja sinne haudattujen sankareiden muistoa, kuten jo aikaisemmin tässä tutkimuksessa todettiin. Tuomiokirkossa oli "Suomen kuningattaren" viimeinen leposija ilman arvokasta monumenttia. Hänen ja muiden tuomiokirkkoon haudattujen merkkihenkilöiden, erityisesti 30-vuotisen sodan sankareiden, muiston vaaliminen ja hautamuistomerkkien "palauttaminen entiseen loistoonsa" oli historiatietoisten kaupunkilaisten mukaan isänmaallinen kunniatehtävä. Turun tuomiokirkon muinaismuistojen palauttamiskomitea aloitti toimintansa 1865.[661] Kaupungin ruotsinkielisissä ja usein sukusitein Ruotsiin kiinnittyneissä säätyläispiireissä vaalittiin kaupungin historiallisia muistoja hartaudella, jota ei aina muun Suomen suomenmielisten keskuudessa ymmärretty.[662]

Julkisessa keskustelussa esitettiin 1800-luvun puolivälissä aika ajoin toivomus, että Turun linna restauroitaisiin tai ainakin suojattaisiin hävitykseltä. Turun linna oli ajankohtainen sen historiaa koskevien näytelmien, romaanien, runojen ja tutkielmien johdosta. Fredrik Cygnaeus (1807–1881) käsitteli erityisesti 1850-luvun alkuvuosina Vaasa-kuninkaisiin liittyviä aiheita.[663] Joitakin vuosia myöhemmin Yrjö Koskinen julkaisi tutkimuksensa *Nuija-sota, sen syyt ja tapaukset* (1857–59). Josef Julius Wecksell (1838–1907) kirjoitti kuuluisan runonsa Turun linnasta (1857), ja hänen linnaan sijoittuva näytelmänsä *Daniel Hjort* kantaesitettiin vuonna 1862. Samana vuonna julkaistiin myös Fredrika Runebergin (1807–1879) romaani *Sigrid Liljeholm*, jonka tapahtumien olennainen näyttämö oli nuijasodan aikainen Turun linna.

Fredrik Cygnaeus kehotti vuonna 1861 turkulaisia ryhtymään toimenpiteisiin linnansa pelastamiseksi. Rakennus näyttäytyi hänelle sankarillisten hallitsijoiden, erityisesti Klaus Flemingin, dramaattisten elämänvaiheiden näyttämönä.[664] *Åbo Underrättelser* -sanomalehden anonyymi kirjoittaja vastasi, että linnan kunnostaminen oli koko Suomen kansan, ei yksin turkulaisten velvollisuus.[665] Lehdessä kehotettiin malttiin

---

[659] Satamasta Jutikkala 1957, 189–208; Ikonen 1999, 108–119. Volmar Lindman kuvaili 1900-luvun alussa linnan ympäristön muutoksia: "Industriella inrättningar med sina maskiners rassel och dunkande lokomotiv överröstade de smekande toner, fågelvärlden ännu försökte framkalla. Plankstaplar när och fjärran, lossande och lastande ångare längs kajerna – – ångvinscharnas gnissel, kommandoord, slammer m.m. hade helt gjort slut på den poetiska stillheten från fordom. En ny tid med sin omutliga prosa hade ryckt in i barndomsminnenas förlovade sagoland. Men ännu stod Åbo hus där orubbat som fordom och dess grå murar talade som då sitt allvarliga manande språk, och högt över förvirringen kretsade kajorna och gåvo högljutt sitt missnöje med den nya tidens framfart tillkänna." Lindman 1912, 52.

[660] "Åbo slott med alla sina stora anor och romantiska minnen står här omgifwet af idel skogsprodukter och blickar med högst aristokratisk min ned på denna nutidens borgare-prosa." ÅU 31.10.1876.

[661] Ks. luku II.1.2.

[662] "Se on tunnettu asia että Turku, tuo mainio Auran kaupunki, myös siinäkin kohden on kutsuttava Suomen *entiseksi* pääkaupungiksi että sen henkinen elo, sen sivistys on kokonaan entisyyteen kiintynyt. Koko kaupunki muistuttaa ihmisestä, joka unessa uudestaan elää ja näkee menneen päivän tapauksia, eikä havaitse ympärillänsä tapahtuvia uusia asioita ja uusia rienteitä. Tämä arvostelu koskee ylipäänsä sitä osaa Turun yleisöä, jota sivistyneeksi kutsutaan", kirjoitti nimimerkki C.G.S. Kirjallisessa Kuukauslehdessä maaliskuussa 1868. Korostus originaalissa. Sanomalehtioloista kirjoittaessaan kirjoittaja ylisti "Suomen entisyyden edustajan" Turun sijaan "suomalaista" Jyväskylää – "tulevaisuuden toiveitten kannattajaa".

[663] Niitä olivat ainakin draamat *Claes Flemings tider* (1851) ja *Hertig Johans ungdomsdrömmar* (1854) sekä tutkielma *Konung Erik XIV som dramatisk karakter* (1853).

[664] Kehotus liittyi F. Cygnaeuksen ja *Åbo Underrättelser*in debattiin Porthanin patsaan sijoituspaikasta. Vastatessaan turkulaislehden artikkeliin, jossa Porthanin patsasta vaadittiin Turkuun ja kritisoitiin Cygnaeuksen aloitetta sen pystyttämiseksi Helsinkiin, Cygnaeus huomautti, että turkulaisilla ei näyttänyt olevan aikaa eikä tarmoa linnansa hyväksi: "'Åbo Underrättelsers' kritiker kunde kanske lemna upplysningar t.ex. angående de åtgärder, Åbo vidtagit för att rädda undan dess långvariga gränslösa förnedring den ädlaste minnesvård, vårt land har att uppvisa af både sina sorgliga och glada öden. Ej ens dess frikostiga, i allo hedersvärda omsorger om sin härliga domkyrka förslå att urskulda Aurastaden för den obarmhertiga likgiltigheten emot det slott, der hertig Johan och Claes Fleming herrskat och hvars golf Erik XIV urhålkat med fångens tunga steg. Det vore dock en agitation, värdig en stad, som förstår att uppskatta sina anors ära, om man gjorde något för att bringa det slottet åter till heders." Fredrik Cygnaeus: Om Porthans monument. HT n. 58 & 59 1861. Cygnaeus 1889, 457. Ks. myös Klinge 1975, 130–132.

[665] "Åbohus står ännu qwar, sedan århundraden, och wäntar sitt åsterställande: ej af Auras stad, men af Finlands folk; ty det

ja toivottiin linnan säilymistä sellaisenaan: "Det kan ligga vandalism äfwen i försköningar".[666] Fredrik Cygnaeukseen viitaten kirjoittaja totesi, että eräs isänmaanystävä oli äskettäin vaatinut linnan sisätilojen restauroimista, mutta hyvä olisi, jos edes Erik XIV:n vankila kunnostettaisiin ja avattaisiin yleisölle.[667]

Lehden taustalla vaikutti turkulainen kirjankustantaja Johan Wilhelm Lillja (1817–1878). Hän piti koko linnan restaurointia epärealistisena, mutta kannatti niin sanotun Erik XIV:n vankityrmän kunnostamista. Turun tuomiokirkon hautamuistomerkkien palauttamiskomiteaa perustettaessa Lillja ehdotti, että komitea ottaisi hoitaakseen myös kyseisen vankilan Turun linnassa.[668] Kuninkaan vankila vetosi tuolloin yleiseen pittoreskiin, romaanien ja näytelmien ruokkimaan historiakäsitykseen.

Linnan kunnostamista ehdotettiin myös pääkaupungin lehdistössä. Kansallismuseon perustamisesta käydyn keskustelun yhteydessä *Hufvudstadsbladet*issa esitettiin Turun linnasta koko kansakunnan yhteistä kansallismuseota.[669] Ajatus linnan restauroimisesta museoksi hautautui kuitenkin suurikokoisen, jykevärakenteisen, vaikkakin rapistuvan rakennuksen ollessa hyödyllisessä ja monien aikalaisten mielestä tarkoitukseenmukaisessa käytössä kirkkona, kruunun viljavarastona ja vankilana.[670]

Koko linna ei suinkaan ollut suljettu vierailijoilta: päälinnan joissakin tiloissa saattoi kulkea vapaasti. Länsitornin ränsistyneissä tiloissa vieraili kesällä 1865 uteliaita kaikista säädyistä. Jotkut heistä uskaltautuivat kiipeämään vaikeapääsyiseen, kirkkosalin yläpuolella sijainneeseen "Katarina Jagellonican rukouskappeliin".[671] Linna houkutteli vierailijoita jännittävillä tarinoilla siellä asuneista hallitsijoista ja heidän elämänvaiheistaan.

Linnassa ja sen restaurointisuunnitelmissa yhdistyivät monet 1800-luvun kansallisen kertomuksen rakennusaineet: historiallisen museon perustaminen, rakennusmonumentin kunnostaminen kansainvälisesti edustavaksi nähtävyydeksi, tieteellinen historian kirjoittaminen, arkiston perustaminen ja matkailun edistäminen. Myös väestönlasku, kartta ja museo, Benedict Andersonin erittelemät vallan instituutiot, joilla kansakuntaa määriteltiin,[672] olivat kaikki läsnä 1800-luvun lopun Turussa niissä erilaisissa käytännöissä, joilla rakennettiin modernia kansakuntaa ja luotiin kuvaa Suomesta ja suomalaisista. Kaupungissa oli vuoden 1880 väestönlaskennan mukaan 22 967 asukasta, ja Turku oli siten Suomen suuriruhtinaskunnan toiseksi suurin kaupunki.[673] Linnan ympäristöstä ja satama-alueesta laadittiin tarkka maanomistussuhteita erittelevä kartta vuonna 1877.[674] Lisäksi linnanseurakunnan pastorin Adolf Lindmanin erikoiset yksityiskokoelmat houkuttelivat linnaan vierailijoita jo ennen Turun kaupungin historiallisen museon perustamista.

är detta folks rätt, det är dess pligt. Icke Mariefred, icke Kalmar eller andra städer i Swerige hafwa återställt de fordna borgarne i deras närhet; återställaren är det folk som uppfört dem och som i dem wördar sina forntidsminnen." ÅU 28.5.1861.

[666] ÅU 27.7.1861.

[667] Kirjoituksessa myös huomautettiin, ettei Viipurissakaan huolehdittu parhaalla mahdollisella tavalla maan merkkimiesten muistoista: "Kungafängelset på Åbo slott är icke det enda finska minne som är bortglömdt för landsmäns och fremlingars blickar; äfwen Michaël Agricolas och Paul Justens grafwar döljas af mjölmattor, i en annan del af landet." ÅU 27.7.1861.

[668] Kaarina Maununtyttären hautamuistomerkki Turun tuomiokirkossa oli päätetty kunnostaa, ja Lillja piti sopivana kunnostaa samalla hänen puolisonsa muistosta kertova tila Turun linnassa. Tämän ajatuksensa hän esitti Topeliuksen tunnetuksi tekemän Turun linnan tonttu-ukon kautta ja vetosi turkulaisiin, jotta he järjestäisivät kansallisen keräyksen myös Erik XIV:n vankilan kunnostamiseksi. Linnasta ja tuomiokirkosta hän kirjoitti: "Dessa nationalmonumenter tillhöra Finland – men det tillhör de närmast boende, det tillhör Auras folk, att bewara dem åt fosterlandet – –. Känner du en inflytelserik man, som besitter något sinne för historien, så tala med honom härom." ÅU 28.2.1865. Ks. myös Aarnipuu 2008, 67. Lillja oli itsekin jonkin aikaa vankina linnassa. Lilljasta, hänen vankeudestaan ja kirjoituksistaan Turun linnassa Autero 1993, 374–375; Aarnipuu 2008, 65–67.

[669] "– – det är en werklig skada att detta national-monument skall wara anwändt till en bostad för jernbärare och magasinsråttor. Åbo slott kunde, om hela nationen det wille, blifwa ett national-museum". Juan: Småbref från Åbo. Hbl 2.3.1865. Kansallismuseokeskustelusta 1860-luvulla Haltsonen 1947, 39–41.

[670] Volmar Lindman, jonka lapsuudenkoti oli esilinnassa, muisteli linnanpihan vilkkasta elämää: "Det var liv och rörelse här, då bönderna från kringliggande socknar hit bragte sin skatt i spannmål – –. Foror i mängd dagen i ända, män med säckar på ryggarna som försvunno uppför den stora trappa, som ledde till Gamla slottets skrymslen, där de tömde sin tribut i lårar, sträckande sig från den översta våningen till den nedersta. Smala och primitiva voro de gångar som ledde omkring dessa lårar, men kastade man en blick bakom sig och uppåt såg man rester av kapitäler och ornament, de där talade sitt stumma språk om tider, då furstlig prakt härskade här, då sång och musik genljödo i dessa salar." Lindman 1912, 45.

[671] Vierailijoiden jäljiltä linnan muureihin kerrottiin ilmestyneen uusia nimikirjaimia. ÅU 10.8.1865 ja 19.9.1865. Kirkkosalin yläpuolella olevan huoneen attribuoiminen Katarina Jagellonican rukouskappeliksi oli ilmeisesti peräisin Adolf Lindmanilta. Emil Nervander kritisoi ajatusta 1890-luvun lopussa. Emil Nervanderin lausunto MT:lle. STO KD 426/43 1883. KA.

[672] Anderson 1991 (1983), 163–185.

[673] Vuoden 1880 väestönlaskennan mukaan Turun asukkaista 12 157 puhui äidinkielenään suomea, 9510 ruotsia ja 889 venäjää. *Statistisk årsbok för Finland* 1881, 13.

[674] Kartan laati maanmittari Henrik Wahlroos. ÅP 1.8.1877. Kyseistä karttaa käytettiin 1890-luvulla linnan ympäristön omistusoikeuksista neuvoteltaessa.

2. TURUN KAUPUNGIN HISTORIALLINEN MUSEO JA ESILINNAN MUSEOHUONEET

Turun linnan tulevaisuudesta käydyt keskustelut ja restaurointisuunnitelmat 1800-luvun viimeisten vuosikymmenien aikana ja vuoden 1900 vaiheilla kietoutuivat tiiviisti Turun kaupungin historiallisen museon toimintaan. Museon tavoitteena oli kaupungin historian esittäminen sekä kirjallisin että materiaalisin monumentein. Sen perustamisesta ja alkuvaiheista on kirjoitettu paljon, ja tässä luvussa käsittelen aihetta siinä määrin kuin se on olennaista linnan restaurointisuunnitelmien ja Jac. Ahrenbergin kannalta.[675] Ahrenberg kuului museon johtokunnan verkostoihin ja suunnitteli 1880-luvulla museohuoneiden sisustuksia. Aikalaisten näkökulmasta museohuoneet restauroitiin eli tilat palautettiin oletettuun aikaisempaan asuunsa. Esilinnan huoneiden kunnostamista museokäyttöön pidettiin ensimmäisenä askeleena linnan nostamiseksi alennustilastaan ja alkuna koko linnan restauroinnille.

2.1. Rettigin piiri ja Jac. Ahrenberg

Lääkäri Lars Wilhelm Fagerlund kirjoitti nimimerkin suojissa keväällä 1879 julkaistuissa sanomalehtikirjoituksissa, että Turun historiasta kertovat muistomerkit ja -esineet olivat koko maalle niin merkittäviä, että niistä huolehtiminen, niiden kerääminen ja esille asettaminen oli kansallinen velvollisuus. Vaarana oli esineiden siirtyminen pois syntypaikoiltaan. Hän esitti painokkaan toiveen, että kaupunki kokoaisi yhteen ”menneisyyden suuruudesta ja loistosta” kertovat esineet. Kysymys koski etenkin Turun tuomiokirkon esineistöä, jonka kokoamisesta erityiseen tuomiokirkkomuseoon Muinaismuistoyhdistys oli tehnyt anomuksen. Fagerlund visioi kaupunginmuseon ja kaupunginkirjaston käsittävää kokonaisuutta, jota voisi laajentaa esittämään koko läänin historiaa, johon voisi liittää etnografisen osaston ja jonka taidegalleriassa Suomen parhaimmat taiteilijat voisivat esitellä saavutuksiaan.[676] Turkulaislehdessä julkaistussa matkakirjeessään Kööpenhaminasta Fagerlund ylisti tanskalaisten ponnisteluja arvokkaiden kokoelmiensa esittelemiseksi vihjaillen, että Suomessa oli siinä suhteessa parantamisen varaa.[677]

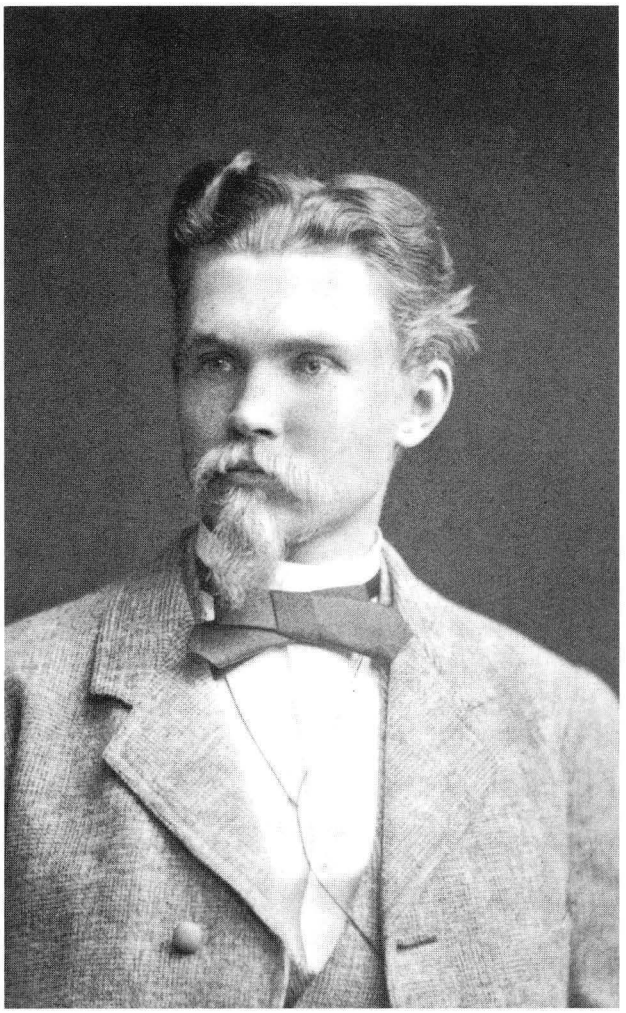

118. Lars Wilhelm Fagerlund. Valok. Daniel Nyblin. Kuva: Museovirasto.

L. W. Fagerlund keräsi museohankkeen taakse kaupungin vaikutusvaltaisimpia miehiä, joista keskeisin oli kauppaneuvos, tupakkatehtailija Fredrik (Fredric) Rettig (vuodesta 1898 von Rettig, 1843–1914). Hänestä tuli museon johtokunnan pitkäaikainen puheenjohtaja. Johtokuntaan kuului Fredrik Cygnaeuksen veljenpoika, latinan kielen lehtori Gustaf Cygnaeus, jonka johdolla Turkuun perustettiin ruotsalaisuusaatetta ajanut yhdistys *Svenska Bildningens Vänner*. Taiteita harrastanut tehtaanjohtaja, Åbo Järnmanufaktur Ab:n omistaja kreivi Carl Magnus Mauritz Armfelt (1836–1890) oli myös johtokunnan jäsen.[678] Samaan kulttuuriasioissa aktiiviseen säätyläismiesten ryhmään kuului

[675] Museon perustamisesta kirjoitti sisäpiiriläinen Gustaf Cygnaeus jo vuosisadanvaihteessa 1900. Knut Drake on tehnyt kattavimman tutkimuksen museon vaiheista. Viime aikoina myös Petja Aarnipuu on kirjoittanut museon perustamisesta ja tavoitteista. Cygnaeus 1900; Cygnaeus 1901; Drake 1995; Aarnipuu 2008.

[676] Åbobo [L. W. Fagerlund] ÅU 14.4.1879. Museon perustamista ja linnan kunnostamista museokäyttöön aktiivisesti ajanut Fagerlund harrasti kotiseutunsa Turun saariston kansankulttuurin keräämistä ja kuului A. O. Freudenthalin perustamaan murreyhdistykseen. Fagerlundin aloitteista Cygnaeus 1901, 4–5; Drake 1995, 14–15.

[677] ÅU 15.5.1879.

[678] Drake 1995, 19–21.

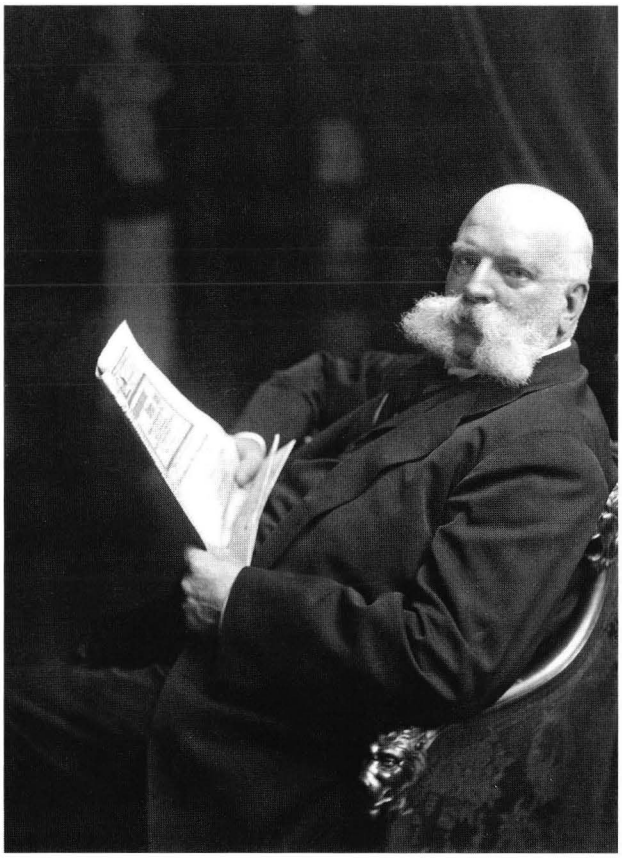

119. Fredric von Rettig. Valok. Ferd. Flodin, Tukholma. Kuva: Museovirasto.

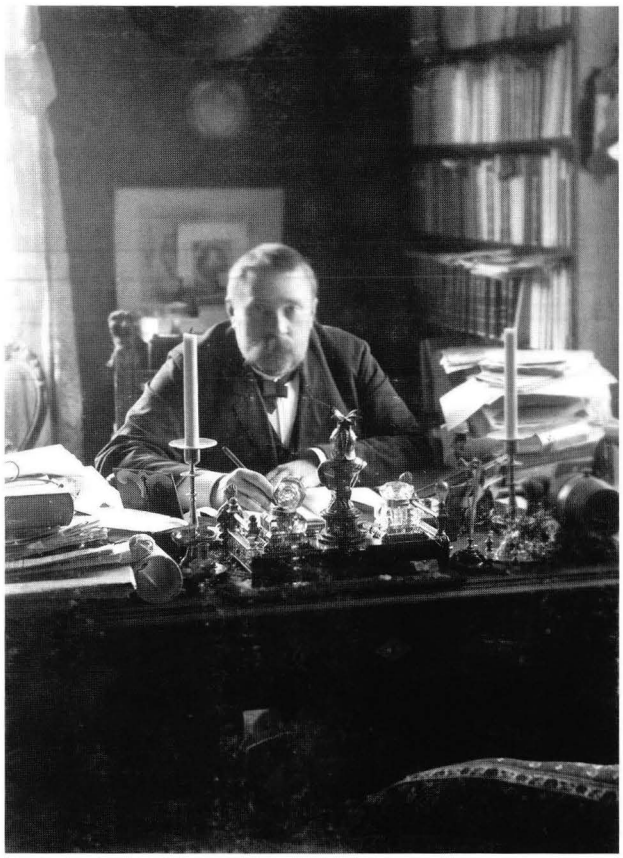

120. Gustaf Cygnaeus työpöydän ääressä. Kuva: Museovirasto.

lisäksi Ernst Rönnbäck.[679] Museomiehet vaikuttivat kaupunginvaltuustossa ja julkaisivat *Åbo Tidning* -sanomalehteä, jonka pitkäaikainen päätoimittaja oli Gustaf Cygnaeus.[680]

Museon perustamiseen taustalla vaikuttivat paitsi tieteelliset ambitiot ja kansansivistykselliset valistusaatteet, myös poliittiset tekijät. Tavoitteena oli konstruoida, säilyttää ja esittää kaupungin historia kokonaisuudessaan sekä luoda museo, joka oli tarkoitettu paitsi paikallismuseoksi, mahdollisesti myös eräänlaiseksi pohjoismaisten esimerkkien mukaan rakennetuksi, läntistä sivistysperintöä korostaneeksi "kansallismuseoksi" vastapainona Helsingin museopiireissä esiintyneelle suomalais-ugrilaiselle suuntaukselle.[681]

Jac. Ahrenberg tutustui Fredrik Rettigiin ja muihin turkulaisiin vaikuttajiin todennäköisesti Albert Edelfeltin välityksellä Turussa lokakuussa 1879, jolloin Ahrenberg kutsuttiin Rettigin illalliselle. Niille osallistuivat myös kreivi Carl Armfelt ja Ernst Rönnbäck.[682] Luultavasti illan aikana keskusteltiin ajankohtaisesta ongelmasta eli Stålhandsken kappelin kesken jääneestä restauroinnista.[683] Läsnäolijoista moni kuului tuo-

[679] Rönnbäck kuului museon johtokuntaan 1888–1893. Cygnaeus 1901, 12. Hän oli poliittiselta vakaumukseltaan liberaali, määritteli itsensä antifennomaanien riveihin, päätoimitti *Åbo Underrättelser* -sanomalehteä 1868–1875 ja toimi sittemmin Suomen Talousseuran sihteerinä. Jutikkala 1957, 596, 821.

[680] C. M. M. Armfelt istui Turun kaupunginvaltuustossa 1875–1890, G. Cygnaeus 1882–1896 ja 1898–1899, F. Rettig 1875–1892 ja E. Rönnbäck 1875–1893. Turun kaupunginvaltuusto, TKA. Sanomalehteä julkaisi kreivi Armfeltin, F. Rettigin ja E. Dahlströmin perustama kirjapaino- ja sanomalehtiosakeyhtiö Åbo Tidnings Tryckeri. Vuoden 1883 alusta lähtien ilmestyneen lehden ensimmäinen päätoimittaja oli E. Rönnbäck ja vuodesta 1884 lähtien G. Cygnaeus. Toiseksi ryhmän äänenkannattajaksi he perustivat *Turun Lehti* -nimisen suomenkielisen paikallislehden. Jutikkala 1957, 826.

[681] Turun "ruotsalaiseen kansallismuseoon" on viitannut Drake 1995, 15.

[682] Albert Edelfeltin kirje äidilleen 21.10.1879. Kortelainen 2001, 353.

[683] Todennäköisesti Albert Edelfelt oli kutsuttu siitä syystä, että häntä houkuteltiin koristelemaan Turun tuomiokirkon kappeleita. Edelfeltiltä oli vuodesta 1877 lähtien useaan otteeseen pyydetty historiamaalauksia Stålhandsken kappeliin. Vaurio 1977, 62; Kortelainen 2001, 354. Edelfelt ilmaisi kiinnostuksensa 1883: "Jag har naturligtvis stor lust att måla något i Åbo Domkyrka". Hänen mielestään restauroidussa Stålhandsken kappelissa oli hyvin tilaa Stålhandsken elämästä kertoneelle seinämaalaukselle. Albert Edelfeltin kirje Jac. Ahrenbergille 27.7.1883. SLSA 382.

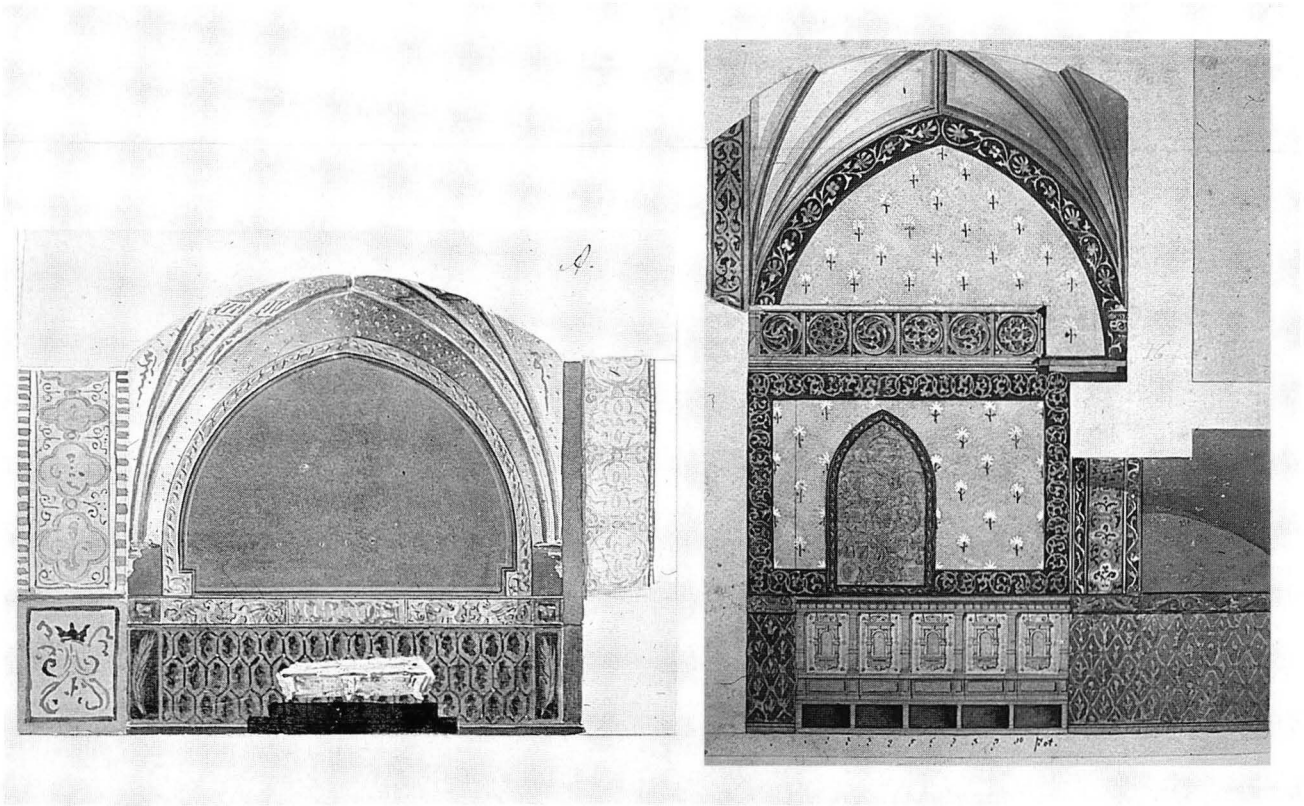

121. Jac. Ahrenbergin piirustukset Turun tuomiokirkon Stålhandsken ja Tottin kappeleihin. RHO/MV.

miokirkon muinaismuistojen palauttamiskomiteaan tai oli muuten läheisesti asian kanssa tekemisissä. Wladimir Swertschkoff oli jättänyt tuomiokirkon kunnostamisen, ja häntä yritettiin vuoden 1879 aikana taivutella takaisin. Yksityishenkilöt olivat tehneet ehdotuksia kappelin maalauskoristeluiksi, ja komitea oli samana vuonna pohtinut, minkälaisia tietoja ja taitoja suunnittelijalta edellytettiin.[684]

On mahdollista, että illallisen kuluessa Ahrenberg osoitti omaavansa komitean vaatimia tietoja. Hän valmisteli tuolloin julkaisua Suomen keskiaikaisista rakennuksista, mistä oli tarkoitus tulla toinen osa *Fennia Illustrata* -sarjaan.[685] Joko hän tarjoutui tai häntä kehotettiin tekemään luonnoksia Stålhandsken kappelia varten. Pari kuukautta illallisen jälkeen hän jätti luonnoksiaan Stålhandsken kappelin maalauskoristeluiksi Turun tuomiokirkon muinaismuistojen palauttamiskomitean arvioitavaksi. Komitea hyväksyi Ahrenbergin tarjouksen ja pyysi häneltä suunnitelman Stålhandsken kappelin "ornamentaaliseksi koristeluksi".[686]

Ahrenbergista tuli Wladimir Swertschkoffin seuraaja Turun tuomiokirkon kappeleiden "koristelijana". Stålhandsken kappeli valmistui tammikuussa 1881, ja Ahrenberg laati suunnitelman Tottin kappeliin.[687] Hän ehdotti myös tuomiokirkkoon haudattujen sukujen hautavaakunoiden hankkimista kappeleiden koristukseksi kertoen, että vaakunoita saisi "Itämerenprovinsseista" (Baltiasta) ilmaiseksi.[688] Asia nostettiin sittemmin esiin Turun kaupungin historiallisen museon yhteydessä.[689]

Turun kulttuurielämän päättäjät luottivat 1880-luvulla Ahrenbergin asiantuntemukseen ja taiteellisiin kykyihin. Hän näyttäytyi juuri sellaisena suunnittelijana, jota Rettig ja hänen piirinsä oli kaivannut kaupungin historiallisten tilojen kunnostamiseksi edustaviksi kokonaisuuksiksi.[690]

---

[684] Vaurio 1977, 67–68.

[685] Hän oli juuri julkaisemassa sarjan osaa suomalaisista koristekuvioista. Ahrenberg 1878–1882. Sarjan muita osia ei koskaan julkaistu.

[686] Komité för återställande af Åbo domkyrkas fornminnen pöytäkirja 15.12.1879 ja kirje Ahrenbergille 16.12.1879. TMK.

[687] Ahrenbergin toiminnasta Turun tuomiokirkon kappeleiden kunnostamisessa Vaurio 1977, 68–97, 107–109; Knapas 1983.

[688] Komité för återställande af Åbo domkyrkas fornminnen pöytäkirja 29.10.1880. TMK.

[689] Ks. liite 2 (1882).

[690] Ahrenberg kertoi asemastaan ja osuudestaan Turun tuomiokirkon restauroinnissa seuraavasti: "Men ser du, saken är den att Swertschkoff är mycket intresserad för arbetet i grafkoren och behöfver här hemma i Finland en person, till hvilkas smak och ideer han kan lita, en sådan finnes ej i Åbo, och jag är smickrad öfver att han i denna sak vändt sig till mig. Jag

Sanomalehtien välityksellä keskusteltiin keväällä 1881 tuomiokirkkomuseon perustamisesta Turkuun. Järjestäessään Helsinkiin taideteollisuusnäyttelyä, jossa oli esillä tuomiokirkon esineitä, Ahrenberg ilmaisi huolensa tuomiokirkon vanhojen tekstiilien ja muiden arvoesineiden säilytysolosuhteista.[691] Vertailukohtana hän esitti, kuinka samankaltaisia aarteita säilytettiin Pariisin Notre-Dame -katedraalissa ja ehdotti "keskiaikamuseon" eli kirkkomuseon perustamista Turun tuomiokirkkoon. Seuraten opettajansa F. W. Scholanderin näkemyksiä Ahrenberg vastusti esineiden siirtämistä alkuperäiseltä paikaltaan ja paikallismuseosta pääkaupungin keskusmuseoon.[692] Esineiden siirtäminen osoitti kunnioituksen puutetta entisaikojen ihmisiä kohtaan.[693] Traditioita korostaessaan hän puolusti provinssikaupungin oikeutta kansallisesti merkittävään kulttuuriperintöönsä.[694] Fagerlund laajensi ajatusta keskiaikamuseosta myös muut aikakaudet kattaneeksi historialliseksi museoksi.[695]

Turun linnan restaurointi ja Turun kaupungin historiallisen museon tilakysymys liittyivät alusta alkaen toisiinsa. Museo pyrki kunnostamaan linnasta tiloja itselleen ja samalla nostamaan linnan alennustilastaan. Sen tavoitteena oli saada erityisesti päälinna museon käyttöön ja restauroida tilat "aikaisempaan asuunsa".

Samaan aikaan kun Turussa perustettiin omaa historiallista museota, Arthur Hazelius kehitti 1880-luvun alkuvuosina etnografista kokoelmaansa Nordiska Museetiksi. Sen kokoelmiin kerättiin ja lähetettiin esineitä myös Suomesta, missä kotimaisia museo-oloja ja muinaismuistojen hoitoa vertailtiin erityisesti Ruotsin oloihin. Suomen museot nostettiin julkiseen keskusteluun muun muassa *Östra Nyland* -sanomalehdessä julkaistussa anonyymissä kirjoituksessa *Hägn för våra fornminnen*, jonka kirjoittaja oli mitä ilmeisimmin V. M. von Born. Siinä mainittiin Turkuun perustettu uusi museo positiivisessa valossa. Kirjoittaja esitti museon perustamisen merkittävänä askeleena sitä päivää kohti, jolloin Turun restauroidussa linnassa sijaitsisi Suomen merkittävin historiallinen museo. Artikkelissa kehotettiin turkulaisia ja viipurilaisia anomaan linnojensa restaurointia saman kevään säätyvaltiopäivillä.[696]

Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnan jäsenet lukivat kiinnostuneena *Östra Nyland* -lehden artikkelia. Fagerlund lähetti artikkelin jokaiselle johtokunnan jäsenelle ja valtiopäiväedustaja Rönnbäckille, esitettiinhän siinä selvä kehotus toimenpiteisiin ja tuki linnan restaurointia koskevalle anomukselle. Fagerlund kirjoitti G. Cygnaeukselle, että Rönnbäck ei ollut anomuksen esittämistä vastaan.[697] Museon piiri ryhtyi ripeästi toimenpiteisiin, jotta linnan restauroinnin valmistelut toden teolla alkaisivat.

Rönnbäck jätti museon johtokunnan kehotuksesta valtiopäiville anomuksen Turun linnan ja erityisesti sen "vanhan osan" eli päälinnan restauroimisesta. Hän toi esiin museon kasvavat kokoelmat ja esitti toivomuksen, että museo saisi tulevaisuudessa tiloja päälinnasta.[698] Anomuksessa pyydettiin "että Turun linna, niin pian kuin mahdollista, korjattaisiin ja että aluksi täydellinen ja tarkka suunnitelma ynnä kustannusehdotus linnan vanhemman osan korjaamista varten an-

---

har icke sökt arbetet i domkyrkan, komiten och Swertschkoff ha sökt upp mig. – – Decker har debuterat, men afgjort olyckligt, såvida det är som Heideken säger, att han låtit dekorera Katarina Månsdotters kor. Sjöström och Höijer, de med det mesta mått af snille och smak en i Finland född arkitekt utvecklat, sakna komplett historiskt sinne, förmåga af att uppskatta en förgången tids skapelser, deras individualitet är så utpräglad, att den går igen i allt hvad de göra, och de sakna denna själens smidighet som tillåter den att lämpa sig efter förgångna tiders uppfattning af formerna. – – Således jag måste tillsvidare stanna qvar der jag ställt mig och ställts. Res och se huru arbetet utfallit." Jac. Ahrenbergin kirje B. O. Schaumanille 30.8.1883. KKA.

691 C. G. Estlander oli kiinnittänyt huomiota Turun tuomiokirkossa huonoissa oloissa säilytettyihin esineisiin ja niiden taiteelliseen arvoon syksyllä 1877, ja Ahrenberg toisti Estlanderin ajatuksia. Kysymys liittyi myös taideteollisuuskokoelmien kasvatukselliseen merkitykseen. Estlander 1878, 156.

692 Muinaismuistojen suojelijana Scholander vastusti kaiken kansallisesti arvokkaan keskittämistä pääkaupunkiin. Grandien 1979, 105–106. Tätä näkemystä hän ilmeisesti välitti myös oppilailleen.

693 "– – skulle ett dylikt förfarande bewisa en hög grad af missaktning mot en förgången tids uppfattning af dylika frågor. Så kommer dertill ytterligare att dessa föremål ursprungligen warit uppställda i bestämda grafchor, som engång för evärdeliga tider försålts åt wissa slägter i akt och mening att för dem blifwa den sista fridlysta hwilostaden. Om också slägterna nu till en stor del äro utdöda, så bör dock wanlig grannlagenhet och känsla för det passande wärja de dödas rätt." Ahrenberg: Förslag till inrättandet af ett kyrkomuseum i Åbo. ÅU 17.2.1881.

694 "En stad med sådana traditioner som det gamla Åbo kan icke afstå sin rätt att bewara, hvad den tillhör; i det moderna Helsingfors skulle dessa föremål dessutom, lösryckta från sin arkitektoniska omgifning, knappast förstås. Sist och slutligen är det icke nyttigt för ett land, att som t.ex. i Frankrike, dess provinsstäder småningom uppgifva sin individualitet. Landsorten kommer derigenom i beroende af sin hufwudstad. En centralisation i detta afseende är bestämdt skadlig; att samla allt som wäcker och lifwar själen på en ort, att således ständigt wänta sina impulser från ett håll, förlamar lifwet i landsorten." Ahrenberg ÅU 17.2.1881.

695 Åbobo [L. W. Fagerlund] ÅU 22.2.1881.

696 ÖN 11.1.1882. Ks. luku II.2.3.

697 "– – synes han [Rönnbäck] ej vara alldeles obevågen för att framkomma med en petition derom att myndigheterna skulle vidtaga nödiga och förberedande arbeten för Åbo slotts restaurering, på det en kostnadsförslag deröfver måtte kunna nästa landtdag föreläggas och nödigt anslag då äskas." L. W. Fagerlundin kirje G. Cygneaukselle 30.1.1882. Cygnaeuska samlingen V. ÅA.

698 Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Anomusmietintö n:o 9, 2.

122. J. R. Aspelinin visiittikortti. Valok: Daniel Nyblin. Kuva: Museovirasto.

nettaisiin asiantuntevain henkilöiden tehtäväksi sekä että linnaa, siellä täällä korjaustöitä tekemällä ja haitallisten tointen kieltämällä, pidettäisiin tarpeellisessa kunnossa, kunnes mainittu suunnitelma voi valmistua ja korjaamistyö alkaa."[699]

L. W. Fagerlund edisti aktiivisesti museon asiaa. Hän asui Helsingissä, mikä oli museon etujen ajamiselle tärkeää, tapasi senaattoreita ja piti yhteyttä pääkaupunkiseudun vaikuttajiin.[700] Turun museon ja pääkaupungin päättäjien välillä esiintyi myös epäluuloja. Gustaf Cygnaeus kirjoitti Fagerlundille pian museon perustamisen jälkeen, että helsinkiläiset ovat hänen kuulemansa mukaan Turun museota vastaan ja pitävät sitä turhana.[701]

Turun kaupungin historiallisen museon yhtenä päämääränä oli kaupungin historiaa koskevien tutkimusten julkaiseminen. Kun linnan restaurointia ryhdyttiin valmistelemaan, Muinaismuistoyhdistyksen sihteeri J. R. Aspelin vaati painokkaasti kirjallisille lähteille perustuvaa tutkimusta linnan historiasta. Tutkimustiedon tarve oli kaikille osapuolille selvää, mutta ideologiset erimielisyydet johtivat kilpailutilanteeseen. Muinaismuistoyhdistyksellä ei ollut esittää suoralta kädeltä ketään, jolla oli aikaa ja halua tehdä tutkimusta linnan historiasta. L. W. Fagerlund ryhtyi puolestaan etsimään sopivaa ruotsinkielistä ja -mielistä turkulaista tehtävään yrittäen taivutella siihen Gustaf Cygnaeusta. Asialla oli Fagerlundin mukaan kiire, koska muuten tutkimuksen tekisi joku fennomaani Yrjö Koskisen tapaan.[702]

Cygnaeuksen mukaan ainoa pätevä linnan historiikin kirjoittaja oli Reinhold Hausen.[703] Tämä oli juuri kokoamassa painokuntoon tutkimustaan Kuusiston linnasta ja sitä tehdessään oli koonnut tietoja myös Turun linnasta. Huhun mukaan hänen suunnitelmissaan oli tehdä samankaltainen tutkimus Turun linnasta.[704] Hausen oli valmis tehtävään, mutta siten, että museo julkaisisi hänen kokoamiaan lähteitä, aluksi vanhimpia tuomiokirkon ja linnan tilikirjoja. Rettig suostui ja museo alkoi kustantaa Hausenin Turkua koskevia lähdejulkaisuja.[705] Hausenin lähdejulkaisut eivät kuitenkaan riittäneet. Museon johtokunta toivoi yleistajuisempia julkaisuja.[706] Aivan kuten Fagerlund oli pelännyt, J. R. Aspelin värväsi suomenmielisen tutkijan A. H. Snell-

[699] Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882, Anomusmietintö N:o 9, 1–2; Aarnipuu 2008, liite 2. Aarnipuu myös analysoi tekstin kerrontaa. Aarnipuu 2008, 77–78. Oliko Rönnbäckin allekirjoittama anomus hänen kirjoittamansa vai työstivätkö sitä museon johtokunnan jäsenet, ei ole tiedossani. Käyttämäni aineiston perusteella häntä aktiivisemmin museon asiaa edistivät asiamies Fagerlund, puheenjohtaja Rettig ja sihteeri Cygnaeus, vaikka Rönnbäck puolusti museon etuja valtiopäivillä. Saman huomion on tehnyt Drake 1995, 19.

[700] Drake 1995, 21–22. Fagerlundin ja Turussa asuneiden johtokunnan jäsenten kirjeenvaihto tarjoaa runsaan lähdeaineiston museon alkuvaiheista.

[701] "Hforsarne äro i allmänhet, enligt hvad jag hört, ogynsamt stämda för museet, och tycka, att det är onödigt." Gustaf Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 9.10.[1881]. Ea 1. TKA.

[702] Fagerlund kirjoitti, että tutkimus Turun linnasta tarvittiin pian, koska muuten "enligt all sannolikhet annars en fenn finge sig saken påtvingad och gjorde den i Koskinens anda. – – Tänk på saken och rädda Åbo från en fennomansk beskrifning 'på finska' öfver dess gamla vördnadsbjudande fäste." L. W. Fagerlundin kirje Gustaf Cygnaeukselle 27.2.1882. Cygnaeuska samlingen V. ÅA. Ks. myös L. W. Fagerlundin kirjeet Gustaf Cygnaeukselle 30.1.1882 ja 12.3.1882. Cygnaeuska samlingen V. ÅA; Drake 1995, 83.

[703] Gustaf Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 14.3.1882 Ea 1. TKA. Hausen odotti tuolloin lopullista nimitystä valtionarkiston hoitajaksi. Drake 1995, 83.

[704] L. W. Fagerlundin kirje G. Cygnaeukselle 12.3.1882. Cygnaeuska samlingen V. ÅA. Hausenin julkaisi Kuusiston linnan tutkimustulokset kahdessa osassa. Hausen 1881 ja 1883.

[705] L. W. Fagerlundin kirje museon johtokunnalle 5.5.1882. Cygnaeuska samlingen V. ÅA; F. Rettigin kirje L. W. Fagerlundille 24.5.1882 ja G. Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 25.5.[1882]. Ea 1. TKA. Hausenin kokoama *Utdrag ur Åbo domkyrkas räkenskaper 1553–1634* (1884) oli ensimmäinen osa museon kustantamaa *Bidrag till Åbo stads historia* -sarjaa. Drake 1995, 96. Hausenin lähdetutkimuksista Huldén 2000.

[706] Drake 1995, 96.

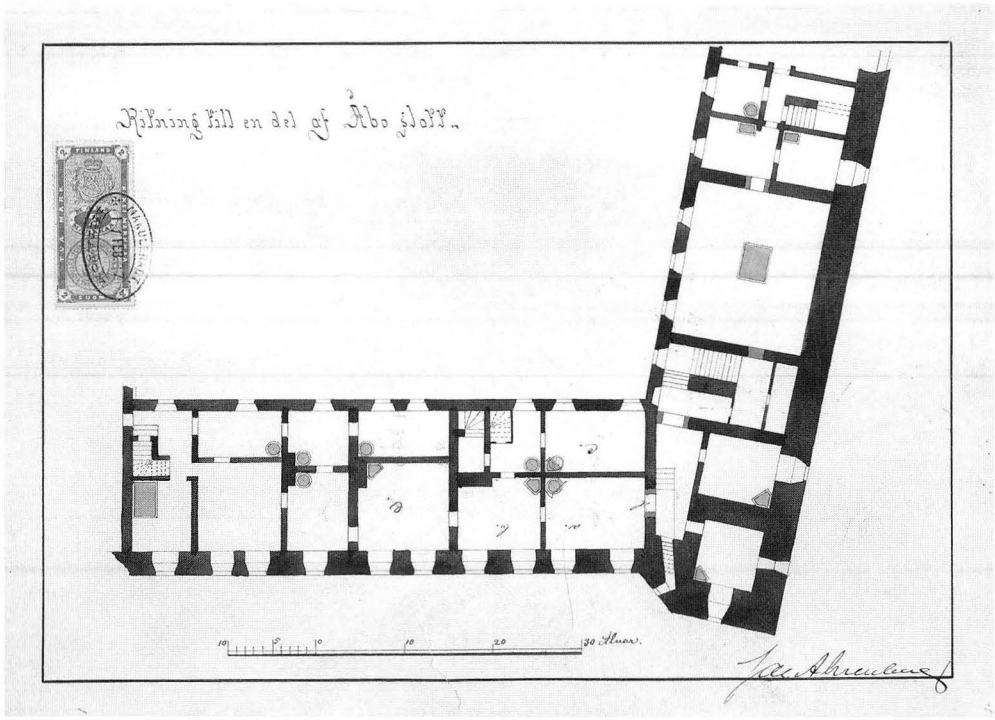

123. Jac. Ahrenbergin Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnalle helmikuussa 1887 lähettämä pohjapiirustus museohuoneista. Keskellä Juhana-herttuan audienssisali. Kuva: Turun museokeskus.

manin laatimaan suomenkielisen monografian linnan historiasta.[707]

Vähitellen linna näyttäytyi yhä arvokkaampana historiallisena monumenttina, joka ei ollut arvoisessaan kunnossa tai käytössä. Museo pyrki kunnostamaan vuokraamansa huoneen esilinnasta. Keväällä 1882 olisi kaivattu tutkimustietoa siitä, missä asussa niin kutsuttu Juhana-herttuan audienssisali, jonka museo oli saanut esilinnasta käyttöönsä, oli aikaisemmin ollut. Ilman tutkimuksia Muinaismuistoyhdistys ei voinut antaa lausuntoa huoneen "palauttamisesta aikaisempaan asuunsa".[708] Museo vaikutti alkuvaiheessaan, ennen tilojen kunnostamista, varsin vaatimattomalta.[709]

2.2 Juhana-herttuan audienssisali ja museohuoneet

Jac. Ahrenberg laati suunnitelman esilinnan suurimpaan museohuoneeseen eli niin sanottuun Juhana-herttuan audienssisaliin vuonna 1884.[710] Kahden pienemmän museohuoneen piirustukset valmistuivat vuonna 1887, ja niiden perusteella huoneiden sisustukset toteutettiin ikkunasyvennysten maalauksia lukuun ottamatta.[711] Aikalaislähteissä museohuoneen sisätilojen uudistamisesta käytettiin ruotsinkielen termiä *restaurering* tai *restauration,* ja tilat oli tarkoitus palauttaa sellaisiksi, kuin ne 1500-luvun lopussa olisivat voineet olla.[712] Museon johtokunnan senaatille lähettämän määräraha-anomuksen mukaan tarkoituksena oli luoda museon kokoelmille arvokas tausta (*en värdig bakgrund*) ja rapistuneeseen linnaan sen arvon mukainen sisustus.[713] Koska Ahrenbergin ja Turun museon johtokunnan jäsenten näkökulmasta Juhana-herttuan audienssisalin restaurointi oli alku koko linnan restauroinnille, museohuoneen suunnitelmasta ilmenee, mi-

[707] Snellman 1891. Ks. luku II.2.4. ja liite 2.

[708] Lähteissä käytetään mm. muotoa *renoveras så att de återfinge sitt gamla skick*. L. W. Fagerlundin kirje G. Cygnaeukselle 12.3.1882. Cygnaeuska samlingen V. ÅA.

[709] "Turun muinaismuistokokoelmain huone sijaitsee aiwan linnaan sisäänkäytäwän portin yläpuolella toisessa kerrassa linnan lisärakennuksessa. Kokoelmiin wielä ei näy karttuneen juuri paljon tawaroita: muutamia tuolia, kaappia ja kirstuja y.m. pientä. Luulisihan näin muistorikkailta seuduilta, jos hywää tahtoa ei yleisön puolelta puutu, saatawan hywinkin suuressa määrässä muinaiskaluja." Nim. Kärki. Aura 29.9.1882.

[710] Suurimman museon käytössä olleen huoneen arveltiin olleen aikoinaan Juhana-herttuan vastaanottosali. Se oli ollut Adolf Lindmanin asunnon sali. Tila oli osa nykyistä Brahesalia. TKHM:n pöytäkirja 23.8.1884. TKA; Drake 1995, 105.

[711] Ikkunasyvennysten maalaukset toteutettiin kesällä 1889. Ks. liite 2.

[712] Yhtäkään Ahrenbergin piirustusta museohuoneisiin en ole onnistunut löytämään. Piirustuksia oli useita vuosien 1884 ja 1889 väliltä. Yhden niistä, piirustuksen Juhana-herttuan audienssisaliin, on nähnyt Turun Museokeskuksen tutkija Salme Kotivuori, jolle sen näytti Museoviraston Lasse Laaksonen. Olen ottanut asiassa yhteyttä myös Lasse Laaksoseen, mutta hänellä ei ollut muistikuvaa piirustuksesta. Piirustuksia ei ollut käytössä, kun vuonna 1980 tulipalossa vaurioituneet ns. Ahrenbergin huoneet rekonstruoitiin valokuvien perusteella. Salme Kotivuoren suullinen tiedonanto.

[713] STO AD 16/239 EE 12/126 1885. KA.

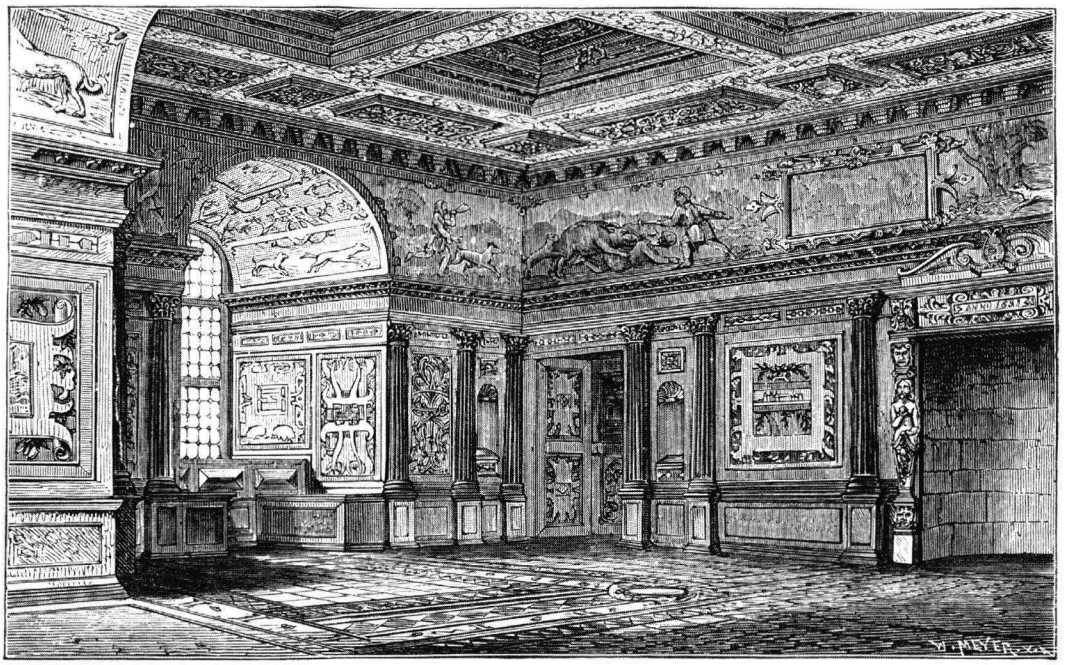

124. Kalmarin linnan kuninkaankamari Sveriges historia -teoksessa. Kuva: Alin 1898 (1878), 254.

hin suuntaan he pyrkivät suuntaamaan koko linnan restaurointia.

Ahrenberg otti museohuoneisiin mallia muista Vaasa-linnoista. Juhana-herttuan audienssisalin yhteydessä hän viittasi *Sveriges historia* -kirjasarjan kuviin Kalmarin linnan kuninkaankamarista ja Katarina Jagellonican hautakappelin holvimaalauksista Uppsalan tuomiokirkossa (kuvat 124 ja 125).[714] Jälkimmäisen kuvan holveissa on havaittavissa koristekuvioita, joita hän olisi ilmeisesti käyttänyt esimerkiksi audienssisalin katon koristamiseen. Näiden kuvien ja kustannusarvion perusteella on piirustusten puutteessa pääteltävä, minkälaista tilaa Ahrenberg hahmotteli Juhana-herttuan audienssisaliin.

Tärkeä osa museohuoneiden sisustusta olivat maalauksin ja todennäköisesti myös intarsioin koristellut puupaneelit. Ne jatkuivat myös ikkunasyvennyksissä, joihin Ahrenberg sijoitti puiset penkit. Hän suunnitteli museohuoneisiin erilaisia ovia, joissa oli sekä maalaus-, intarsia- ja veistoskoristeita. Suunnittelun apuvälineinä ja lähteinä hän käytti piirustuksiaan Ruotsin suurvalta-ajan rakennusdetaljeista, joita hän oli kerännyt ympäri Itämerta. Näihin detaljeihin kuuluivat esimerkiksi ovet. Museon johtokunnalle hän lähetti erilaisia vaihtoehtoja, joista he saattoivat valita sopivimman.[715]

Juhana-herttuan audienssisalissa ainakin toisen ikkunasyvennyksen maalaus oli tarkoitus kopioida Kalmarin linnan kuninkaankamarista ilman stukkokoristeita (kuva 33).[716] Audienssisaliin olisi sijoitettu kaksi tammesta veistettyä, maalattua pylvästä. Seinät olisi vuorattu museon kokoelmiin kuuluneella kullatulla nahalla ja niille olisi ripustettu muotokuvakopioita Gripsholmin linnan kokoelmista. Piirustuksiinsa Ahrenberg oli kuitenkin kuvannut muotokuvien sijaan maisemamaalauksen mustiin kehyksiin. Huoneen sisustukseen kuuluivat olennaisesti tammesta veistetyt tai vaihtoehtoisesti kipsiset Vaasa- ja Jagello-suvun vaakunat takan yläpuolella.[717]

Puinen sisäkatto, jonka mallin Ahrenberg kertoi ottaneensa Gripsholmin linnasta, olisi koristeltu värikkäin listoin.[718] Takan molemmille puolille olisi sijoitet-

---

[714] Jac. Ahrenbergin kirje G. Cygnaeukselle 23.1.1885. Cygnaeuska samlingen I. ÅA. Ahrenbergin käyttämä teos oli Oskar Alinin *Sveriges nydaningstid, från år 1521 till år 1611*, joka julkaistiin teoksen *Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar* kolmantena osana vuonna 1878. Alin 1898 (1878), 254, 345.

[715] Arkkitehti suositteli toteutettavaksi ainakin Lyypekissä piirtämäänsä ovea vuodelta 1590. Jac. Ahrenbergin kirje tuntemattomalle vastaanottajalle 1.6.1886. Mapp 8:2. TMK. Piirustuksen sijainti ei ole tiedossani.

[716] Ahrenberg kertoi käyttäneensä Kalmarin kuninkaanhuoneen ikkunasyvennyksen maalauksista kalkkipaperille tehtyä kopiota. Arkkitehti F. A. Sjöströmin toimistossa säilytettiin tuolloin värillistä, suureen mittakaavaan tehtyä kopiota. Ahrenberg toivoi voivansa lainata Sjöströmin kopiota MT:n kokoukseen, jossa Juhana-herttuan audienssisalin restaurointia käsiteltiin. Jac. Ahrenbergin kirje G. Cygnaeukselle 23.1.1885. Cygnaeuska samlingen I. ÅA; STO AD 16/239 EE 12/126 1885. KA.

[717] Jac. Ahrenbergin päiväämätön kirje F. Rettigille. Rettigin perhearkisto, ELKA. Kiitän Helena Soiri-Snellmania, jolta sain tiedon tämän lähdeaineiston olemassaolosta. Rettig esitteli Ahrenbergin alustavaa suunnitelmaa TKHM:n kokouksessa 23.10.1884. TKHM:n pöytäkirja 23.10.1884. TKA. Suunnitelmaa esiteltiin myös esim. ÅT 24.10.1884; Hbl 29.10.1884.

[718] Ahrenberg viittasi katosta mainitessaan myös Turun linnan kirkkosalin kuninkaallisiin istuimiin. Niissä oli käytetty ai-

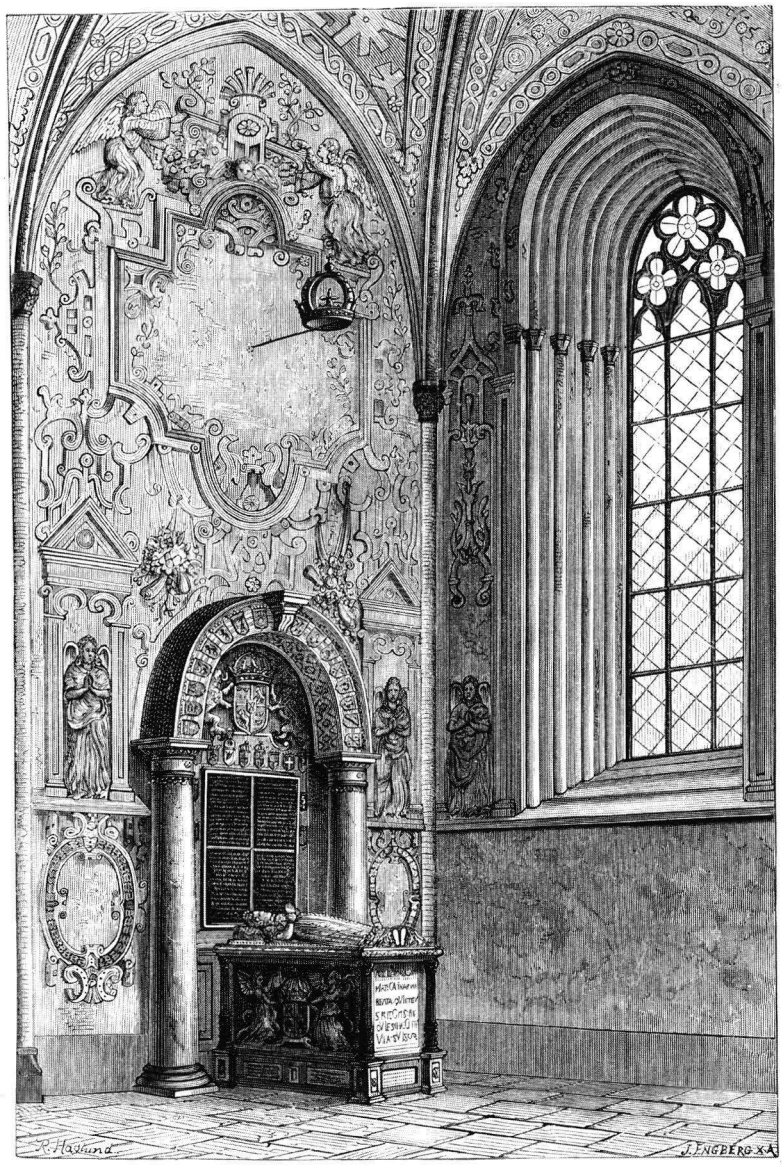

125. Uppsalan tuomiokirkon Katarina Jagellonican hauta Sveriges historia -teoksessa. Kuva: Alin 1898 (1878), 345.

tu marmorista veistetyt pilasterit, joiden toteuttamisen arkkitehti suunnitteli antavansa Robert Stigellin (1852–1907) tehtäväksi.[719] Myös Kalmarin linnan kuninkaankamarissa takkaa kehystivät veistokset, joita arkkitehti mahdollisesti pyrki jäljittelemään.

Juhana-herttuan audienssisalin suunnitelmaa ei toteutettu, mutta kaksi pienempää museohuonetta toteutettiin Ahrenbergin suunnitelman mukaan vuonna 1887. Juhana-herttuan audienssisalin viereisen museohuoneen hän suunnitteli yksinkertaiseksi. Katto ja seinien panelointi oli tarkoitus tehdä männystä ilman lakkausta.[720] Seinille hän suunnitteli kudottua seinävaatetta. Sellaisen hankkimista odotellessa hän ehdotti niihin joko harmaata, siniharmaata, punaista tai harmaanvihreää maalipintaa.[721]

Toteutetut huoneet eivät olleet läheskään niin loisteliaita kuin Juhana-herttuan audienssisaliin suunniteltu sisustus. Suunnitelmat tarjosivat ideaalin, lähtökohdan ja tavoitteen, jotka taloudellisten ja muiden realiteettien myötä kutistuivat käytännössä toisenlaiseksi. Valmistuneet museohuoneet täyttivät kuitenkin tarkoituksensa museokokoelmien taustana ja loivat tiloihin miellyttäväksi koetun tunnelman.[722]

---

hetta, jota arkkitehti museohuoneeseen suunnitteli. Jac. Ahrenbergin päiväämätön kirje F. Rettigille. Rettigin perhearkisto, ELKA; Viipurissa 18.11.1884 päivätty kustannusarvio. STO AD 16/239 EE 12/126 1885. KA.

[719] Viipurissa 18.11.1884 päivätty kustannusarvio. STO AD 16/239 EE 12/126 1885. KA.

[720] Jac. Ahrenbergin kirje tuntemattomalle vastaanottajalle 1.6.1886. Mapp 8:2. TMK.

[721] Jac. Ahrenbergin kirje tuntemattomalle vastaanottajalle 20.11.1887. Mapp 8:2. TMK.

[722] "Rummen i sin nya gestalt, med de forntida ugnarna, de prydliga taken och panelvärken, de synnerligen fint utarbetade dörrarne samt de målade glansfönstren göra ett synnerligen tilltalande intryck. Ritningarna till restaureringen hafva såsom kändt uppgjorts af arkitekten Jacques Ahrenberg." ÅT 22.12.1887.

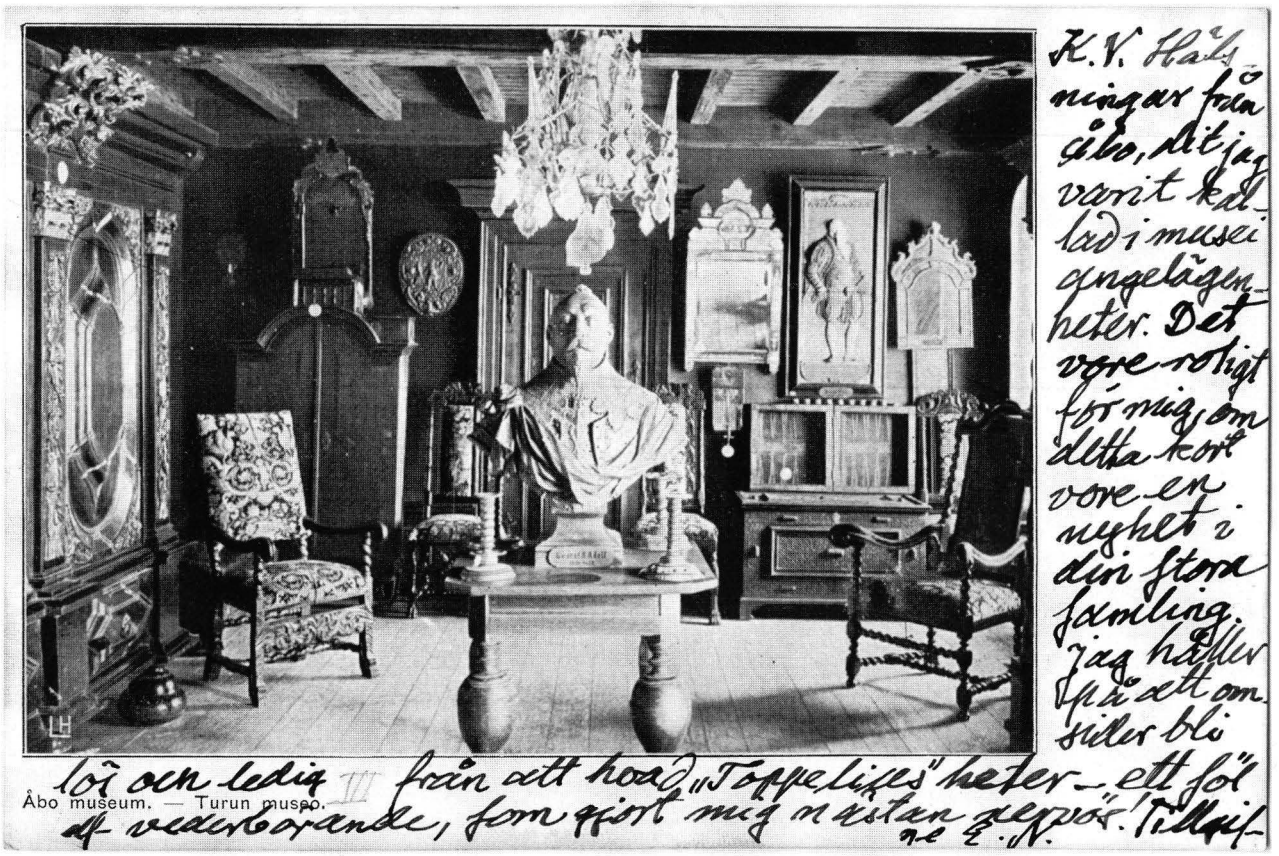

126. Ahrenbergin suunnitelman mukaan toteutettu museohuone esineineen. Emil Nervanderin Anders Ramsaylle lähettämä postikortti. Kuva: Turun museokeskus.

Juhana-herttuan audienssisalin suunnitelmassa Ahrenberg siteerasi suoraan Ruotsin linnojen sisustusaiheita. Hän rakensi fragmentaarisista sitaateista harmonista kokonaisuutta, pastissia Vaasa-aikaisesta audienssisalista. Hän käytti samaa metodia uudisrakennuksissaan, joihin hän sovelsi sopivia aiheita planssiteoksista ja muista rakennuksista. Tavoitteena oli rakentaa esitys tietystä historian ajanjaksosta, jonka perintöä hän piti vaalimisen arvoisena.[723]

Suunnittelemissaan museohuoneissa Ahrenberg imitoi Vaasa-kuninkaiden sisustusmakua. Uudella sisustuksella pyrittiin tekemään näkyväksi ja herättämään henkiin linnan 1500-luvun korkea-arvoisimpien isäntien tilat. Päämääränä oli tilallinen ja ajallinen illuusio, elämyksellinen aikamatka 1500-luvulle. Kokemuksellisen historian esittäminen perustui oikean tunnelman rakentamiseen tarkoin harkituin elementein. Pelkät museon kokoelmat eivät siihen riittäneet, vaan tilaa pyrittiin muokkaamaan siten, että vierailija saattoi kuvitella kävelevänsä Juhana-herttuan käyttämiin tiloihin.

Suomen museomiehet tunsivat hyvin tanskalaiset, yleisölle avoimet linnamuseot, joita oli restauroitu yksityishenkilöiden lahjoituksin. Eräänä lähtökohtana Turun esilinnan museohuoneille olivat mahdollisesti Kööpenhaminan Rosenborgin linnan interiöörit, joissa esiteltiin kuninkaallisia sisustuksia esine- ja taidekokoelmineen eri aikakausilta 1600-luvun alusta lähtien. Ahrenberg vieraili Rosenborgin linnassa ainakin vuonna 1878.[724] Sen interiöörejä esiteltiin sekä sanoin että kuvin 1800-luvun lopulla ilmestyneissä opaskirjoissa.[725] Niiden kuvat kuningas Christian IV:n audienssisalista saattoivat toimia Juhana-herttuan audienssisalin suunnittelun lähtökohtana (kuva 127).

Ahrenbergin museohuoneet lähenivät sitä tilallista ja ajallista illuusiota, jonka Alexandre Du Sommerard (1779–1842) ja hänen poikansa Edmond Du Sommerard (1817–1885) olivat rakentaneet Pariisiin Musée

[723] Lukkarinen 1989, erit. 72, 79, 119–122.

[724] Jac. Ahrenbergin kirje Widolfa Ahrenbergille 4.4.[1878]. SLSA 600.2.

[725] Andersen 1867; Brock 1884. Lars Ljungströmin mukaan Gripsholmin museoajattelun pohjoismaisena esikuvana oli mahdollisesti juuri Rosenborgin linna. Ljungström 1987, 188.

127. Christian IV:n audienssisali Rosenborgin museolinnassa. Kuva: Andersen 1867.

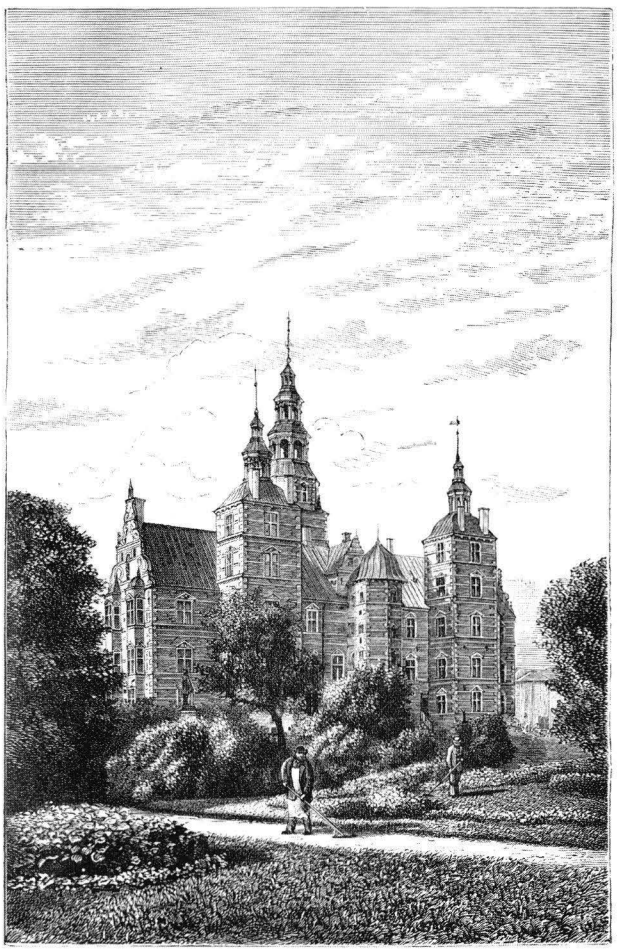

128. Rosenborgin linna Kööpenhaminassa. Kuva: Brock 1884.

de Clunyn huoneisiin mottonaan *more majorum*, esiisien tapaan.[726] Ahrenberg oli viettänyt siellä paljon aikaa Pariisin matkoillaan.[727] Clunyn museo ei ollut tuolloin ainoastaan keskiaikaisten kokoelmien museo, vaan siellä esiteltiin myös renessanssiaikaisia esineitä ja taideteoksia.

Sommerardien tapaan Ahrenberg asetti visuaaliset ja materiaaliset lähteet etusijalle historian kuvittelemisen ja kerronnan välikappaleina. Esineet ja sisustuselementit sommiteltiin siten, että ne loivat illuusion todellisista, asutuista tiloista. Niiden avulla herätettiin historia henkiin. Pienimmilläkin yksityiskohdilla oli tär-

---

[726] Du Sommerard 1838; Poulot 1997, 1536; Emery & Morowitz 2003, 67.

[727] "Paris har mycket stort mycket skönt men der är väl intet som går öfver Cluny denna lilla förtjusande fristad mitt i den stora verldens buller och brus. – – ah hvilka romantiska halfskumma portaler och kapeller, pitoreska (sic) trappor, konstigt utskurna möbler och husgeråd, gamla kaminer med fantastiska – – ornamenter och en trädgård visserligen liten men den mest förtjusande man kan tänka sig. – – Man kan icke få en mera lefvande bild öfver medeltidens lif än genom att vandra här i dessa dunkla alleer i dessa tysta salar, som besökas endast af främlingar och artister, att studera de former i hvilka den tidens menniskor klädde sina bohag och det begrepp de gjorde sig om skönhet om nytta och komfort. – – I dag morgon har jag fått ett arbete färdigt det är en aqvarell ifrån Cluny en gotisk portal, särdeles intressant, det är tillsvidare mitt bästa arbete, inom veckans slut hoppas jag få mina andra arbeten i Cluny färdiga – en kamin i renaissance styl en interiör och en portik alla i bra nog stor skala." Jac. Ahrenbergin kirje Widolfa von Engeströmille 10.3.1875. SLSA 600.2.

129. Clunyn museon François I:n sali. Kuva: Du Sommerard 1838. Centre de documentation du Musée de Cluny – Musée national du Moyen Âge.

keä osa tilallisessa kerronnassa, josta vierailija tilassa liikkuessaan tuli osalliseksi. Yhtä katsomisen kulmaa ei ollut, vaan tiloissa liikkumalla havainnoidut esineet kertoivat kokonaisuudesta. Menneisyys ikään kuin tuotiin nykyisyyteen, tehtiin näkyväksi ja ruumiillisesti koettavaksi, teatterinomaiseksi tilaksi.[728]

Clunyn museon kokoelmien näytteillepano ei muodostanut koherenttia kehityskertomusta; sen tarina ei edennyt selkeästi ajassa, vaikka Edmond Du Sommerard järjesteli 1840-luvun lopussa museon esineet sekä tyypeittäin että kronologisesti ryhmän sisällä.[729] Clunyn museo ei ollut sellaisenaan sovelias 1800-luvun lopun ihanteelliseksi museoksi, jonka tehtävänä oli valistaa ja kehittää kansalaisten taiteellista makua sekä esittää kokoelmiaan eksaktin tieteenihanteen hengessä. Se ei ollut suosiossa niiden museomiesten keskuudessa, jotka pyrkivät kehittämään Turun kaupungin historiallisesta museosta tieteelliset kriteerit täyttävää modernia museota.

Tanskalainen museomies Jens Jacob Asmussen Worsaae (1821–1885), joka oli mukana toteuttamassa Tanskan kansallisen kulttuurihistorian museota Frederiksborgin restauroituun linnaan, kritisoi Clunyn museota kuriositeettikabinetiksi ja kannatti esineiden kronologis-maantieteellistä jaottelutapaa.[730] Turun museon johtokunta suosi Frederiksborgin ja lukuisten muiden eurooppalaisten museoiden kaltaista didaktista ja ”tieteellistä” näkemystä museon tehtävästä ja kokoelmien esittelemisestä. Ihanteena oli historian ja taiteen tarinan esittäminen koherenttina, objektiivisesti tarkasteltavana järjestelmänä. Museon kokoelmia oli tarkoitus esitellä koulukunnittain ja kronologisesti ajassa edeten, ja sen huoneita oli tarkoitus sisustaa eri aikakausien mukaisiksi kokonaisuuksiksi.

Samankaltaisia tiloja, joita Ahrenberg suunnitteli Turun esilinnan museohuoneisiin, toteutettiin hänen järjestämäänsä Suureen Taideteollisuusnäyttelyyn Helsinkiin vuonna 1894. Näyttelyssä oli esillä interiöörejä eri aikakausilta, ja tiloihin oli käytetty Turun linnan restaurointisuunnitelmista tuttuja elementtejä (kuvat 130–132).[731] Keskiaikaa edusti lavastettu kappeli kirkollisine esineineen. Kuten monissa Ahrenbergin restauroimissa kirkoissa, tilassa esiteltiin samanaikaisesti esineistöä myös renessanssiajalta.[732] Seinien ja holvin

[728] Du Sommerardin Musée de Clunyn museologisesta järjestelmästä ja sen tulkinnoista Bann 1984, 78–83, 85–92; Bann 1990, 139–144. Ks. myös Poulot 1997, 1535–1538; Emery & Morowitz 2003, 67–69.

[729] Poulot 1997, 1538.

[730] Bligaard 2008, bind II, 133.

[731] Rinnakkaisuutta Turun museohuoneisiin lisäsi myös se seikka, että kaupungin historiallinen museo lainasi näyttelyyn runsaasti esineitä kokoelmistaan.

[732] Tämä johtui esteettisesti korkeatasoisen kokonaisuuden tavoittelusta, ja arkkitehti oli havainnut sen toimivaksi Suomen oloissa. Hän kirjoitti Wladimir Swertschkoffin antaneen hänelle seuraavan neuvon Turun tuomiokirkon kappeleita kunnostettaessa: ”håll dig till Viollet le Duc, gör allt väggfast, i gotik, ty så gjorde också Jacob Wolle, då han vid Gustaf II

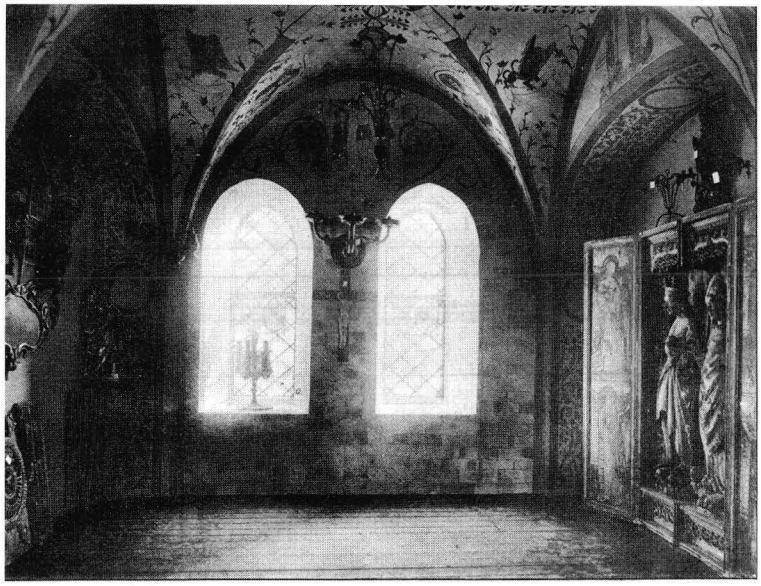

Rummet N:o 1. Den kyrkliga konsten. Gotisk öfvergångstid.

130. Suuressa Taideteollisuusnäyttelyssä vuonna 1894 esillä ollut keskiaikaiseksi sisustettu tila, joka edusti niin sanottua goottilaista välitystyyliä. Kuva: Teknikern 1894.

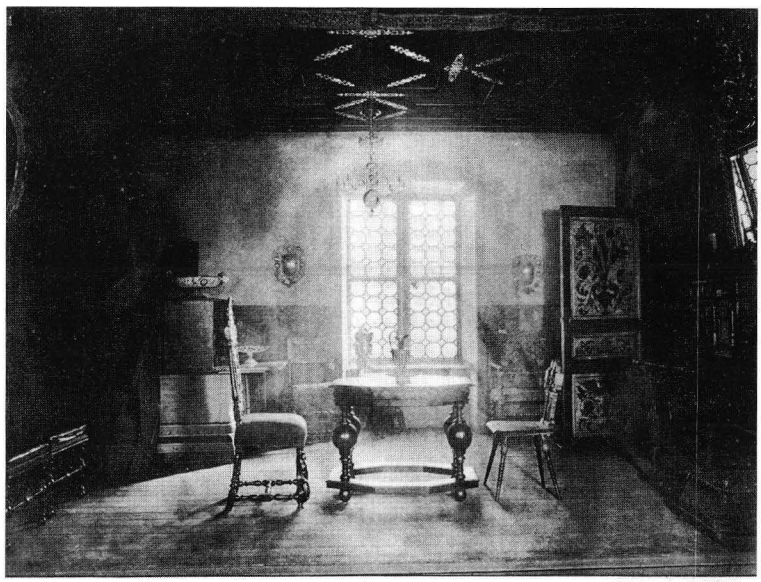

Rummet N:o 2. Vasa konungarnas tid. Högrenässans.

131. Saman näyttelyn Vaasa-ajan renessanssia edustanut tila. Kuva: Teknikern 1894.

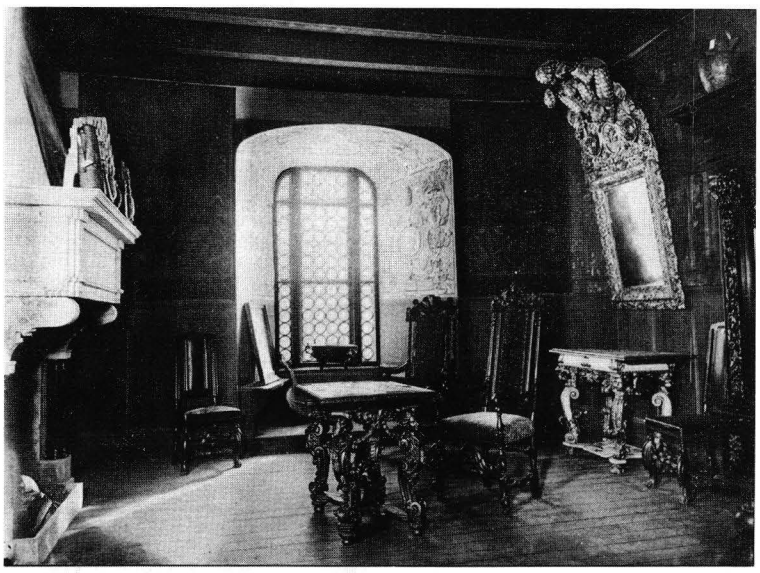

Rummet N:o 3. Pfalziska konungarnes tidehvarf. Barock.

132. Saman näyttelyn interiööri, jolla esiteltiin sisustusmakua 1600-luvun jälkipuolella. Kuva: Teknikern 1894.

maalauksissa oli jäljitelty muun muassa Hattulan ja Taivassalon kirkkojen maalauksia.[733] Ahrenberg suunnitteli vuodesta 1889 lähtien Turun linnaan holvi- ja seinämaalausten aiheita samoista kirkoista. Näyttelyn kappeli antaa viitteitä siitä visuaalisesta ilmeestä, jota hän tavoitteli Turun linnan Nunnakirkkoon.

Näyttelyssä esiteltiin myös 1500- ja 1600-lukujen sisustuksia samankaltaisin aihein kuin Turun linnassa. Molempien huoneiden kattomuodot oli otettu Gripsholmin linnasta. Barokkiajan sisustusmakua esitelleen huoneen ikkunasyvennysten maalaus oli kopio Kalmarin linnan kuninkaanhuoneesta.[734] Samaa aihetta Ahrenberg oli suunnitellut käyttävänsä Turun esilinnan Juhana-herttuan audienssisalin ikkunasyvennyksiin. Hän poimi sitaatteja eri rakennuksista ja muodosti niistä tietyn tyylin mukaisen kokonaisuuden.[735]

Näyttelyn idea vastasi Turun kaupungin historiallisen museon ajatusta eriaikaisten sisustusten esittelemisestä. Sen yhtenä tarkoituksena oli vakuuttaa päättäjät Suomen museokokoelmien museologisista mahdollisuuksista ja osoittaa, että niistä oli mahdollista muodostaa edustava esitys "tyylien kehityksestä" muiden maiden museoiden tavoin. Päämääränä oli osoittaa, että Euroopan kulttuurivirtaukset olivat kantautuneet jo varhain Suomeen.[736] Turun esilinnaan Ahrenberg ei enää 1890-luvulla suunnitellut museohuoneita – niiden suunnittelusta vastasi tuolloin F. Rettigin vävy K. A. Wrede (1859–1943). Turun esilinnassa esineet oli järjestetty materiaalin mukaan, ja museohuoneiden tarkoituksena oli tarjota katsaus "tyylien kehityksestä" renessanssista nykyaikaan.[737]

Kun ensimmäiset museohuonesuunnitelmat Turun esilinnaan julkaistiin vuonna 1884, aiheiden poimiminen Ruotsin linnoista ärsytti pääkaupungin fennomaanipäättäjiä. *Uusi Suometar* tiedotti heti Ahrenbergin Juhana-herttuan audienssisalin suunnitelmien ilmaannuttua julkisuuteen:

> Turun linnan museohuoneiden korjaushankkeiden johdosta on meille huomautettu että Juhana herttuan howista, huoneiden asusta, seinä- ja penkkiwerhoista, maalauksista, panelauksista y.m. on niin runsaita tietoja säilynyt, että olisi syytä käyttää niitä korjaustyössä eikä kopioida ulkomaalaisia kuwaelmia sen ajan tawoista. Runsaimmat tiedot linnan loistosta lienewät, moniwuotisten harrastusten hedelminä, ahkeran tutkijamme t:ri Bomansson'in hallussa.[738]

Åbo Tidning vastasi *Uuden Suomettaren* huomautukseen otaksumalla, että Turun museon johtokunta ja heidän taiteelliset avustajansa kyllä käyttivät tietoja linnan historiasta, mutta epäilivät, että niistä olisi varsinaisesti apua huoneiden visuaalisten yksityiskohtien suunnittelussa. Kalmarin ja Gripsholmin linnojen kutsumista ulkomaalaisiksi lehti piti valitettavana, ja niiden käytön kieltämistä suorastaan naurettavana.[739]

Kysymys koski suomalaisten suhtautumisesta Ruotsin aikaan ja sen perintöön. Entisen Ruotsin valtakunnanlinnan restauroinnissa ei fennomaanien mukaan pitänyt käyttää ruotsalaisia eli "ulkomaalaisia" aiheita. Heidän näkökulmastaan suomalaisten piti kaikin tavoin luoda Ruotsista erillistä, omaa identiteettiä projisoimalla erillisyyttä käsityksiin menneisyydestä.

Erilaisia mielipiteitä ilmaistiin myös tavasta, jolla museohuoneiden niin sanottua restaurointia tuli valmistella. Ahrenberg ja Turun kaupungin historiallinen museo hahmottelivat piirustuksin huoneiden yleisvaikutelmaa, mutta J. R. Aspelin ja osa Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenistä, kuten *Uuden Suomettaren* taustavoimiin kuulunut historioitsija Karl Ferdinand Ignatius, vaativat heiltä yksityiskohtaisia suunnitelmia detaljitasolla. Myös kirjallisten lähteiden käyttäminen rakennusten restauroinnissa oli kysymys, joka jakoi toimijoiden mielipiteitä. Itsepintaisesti monet Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenet vaativat suunnitelmien perustuvan kirjallisiin lähteisiin. Käytännössä kirjallisten lähteiden anti oli vaikeasti visualisoitavissa museohuoneiden sisustusten yksityiskohtiin.[740]

Muinaismuistojen hoitoa kohtaan osoitettiin kritiikkiä myös muilla kuin restauroinnin alueilla. Emil Nervander ja J. R. Aspelin olivat huolissaan muinaismuistojen säilymisestä Turun kaupungin historiallisessa museossa. Nervander vihjasi kirjeessään Aspelinille, että ehkäpä museolle olisi parasta antaa ainoastaan vähempiarvoisia esineitä.[741] Aspelin yritti ujuttaa Ner-

---

Adolfs tid byggde högkoret; allt som är löst eller kan tänkas löst, gör du i den renässans som monumentena äro". Ahrenberg 1907, 108.

[733] Nim. R. B. Konstflitsföreningens utställning II. Teknikern n. 81 1 Maj 1894, 95–96.

[734] Nim. R. B. Konstflitsföreningens utställning II. Teknikern n. 81 1 Maj 1894, 96.

[735] Lukkarinen 1989, erit. 72.

[736] "I smått återge de den allmänna kulturens i Europa gång och visa oss, hurusom de svallningar, som ute i den stora konstvärlden gå högt, stundom och redan tidigt nått äfven till vårt aflägsna land." Nimimerkki R.B. Konstflitföreningens utställning. Teknikern n. 80 15 April 1894, 85. J. R. Aspelin kirjoitti Jac. Ahrenbergin järjestämästä näyttelystä: "han vill visa ständerna något färdigt i museiväg." J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 25.1.1894. Emil Nervanderin arkisto, SMYa. Näyttely tarjosi samanaikaisesti muodikkaita aiheita porvareille, jotka sisustivat kodeistaan eri aikakausien ja tyylien mukaisia pastisseja. Vrt. Emery & Morowitz 2003, 7–8.

[737] TKHM:n vuosikertomus 1891. TKA.

[738] US 28.10.1884.

[739] ÅT 29.10.1884.

[740] Ks. liite 2.

[741] Erityistä huolta he osoittivat piispa Hemmingin relikvaariota kohtaan, joka Nervanderin mukaan oli vaarassa. "Dylika vandalismer höra till ordningen för dagen ej blott i Åbo och Nådendal, utan i Rom och Pompeji, öfver allt der vaktmästare få förevisa fornsaker. Då fanns – på min tid – ej ännu Åbo museum – som inom parentes ej borde stort skyddas af den fångknekt, som der ödmjukt gör sin tjenst. – – Din sedvanliga energi och ditt varma intresse finne väl på råd [epäselvä sana] om ej det vore bäst, att Åbo museum finge öfver-

vanderia Turun kaupungin historiallisen museon kokoelmista vastanneeksi intendentiksi, mutta tämä ei kuitenkaan suostunut sinänsä häntä kiinnostaneeseen tehtävään.[742] Intendentiksi valittiin Nervanderin ystävä Walter von Konow (1866–1943), joka oli museon näkökulmasta soveliaampi.[743] Valtionarkeologi pyrki mitä ilmeisimmin lujittamaan otettaan provinssikaupungin museosta.

3. JAC. AHRENBERGIN RESTAUROINTI-SUUNNITELMA 1890

Ahrenbergin ensimmäinen versio Turun linnan restaurointisuunnitelmasta kustannusarvioineen ja piirustuksineen valmistui lokakuussa 1890, jolloin hän jätti sen Yleisten rakennusten ylihallituksen arvioitavaksi. Piirustuksiin on kuvattu linnan itä- ja eteläfasadit, ehdotus pienemmälle linnanpihalle rakennettavasta porrashuoneesta ja päälinnan pohjoissiiven joidenkin sisätilojen restauroinnista (kuvat 133, 134, 137, 138 ja 140).[744] Ulkoarkkitehtuuria koskeneessa ehdotuksessa päähuomio kiinnittyi päälinnan siipien päätysakaroihin ja tornien suurikokoisiin lanterniineihin. Sisätiloja koskeneessa osuudessa holvaukset ja paneelikatot olivat ensisijaisen huomion kohteena. Arkkitehtia näyttivät kiinnostaneen erityisesti katot ja niiden muodot.

Suunnitelma käsitti linnan viiden torninhuipun rekonstruoimisen, kolmenkymmenenyhden kattoikkunan rakentamisen, päälinnan päätyjen muurisakaroiden ”palauttamisen vanhaan muotoonsa”, päälinnan eteläsiiven viereisen muurin rekonstruoimisen rajaamaan niin sanottua vankipihaa, länsitorniin johtavan porrasrakennuksen pystyttämisen sisemmälle linnanpihalle sekä seuraavien päälinnan pohjoissiiven sisätilojen restauroimisen: Ruhtinattarensali (kutsuttu myös Kuningattarensaliksi tai Paneelisaliksi), Kuninkaansali ja sen viereinen tila, Kirkkosali (nykyinen Sturenkirkko), Nunnakirkko (kutsuttu myös Nunnakappeliksi), Juhana-herttuan sali (nykyisin kutsuttu keskiaikaiseksi kuninkaansaliksi) ja Juhana-herttuan kamari. Ehdotukseen kuului lisäksi tarkemmin määrittelemättömiä korjaustöitä koskien sisä- ja ulkoseiniä, portaita, ovia, ikkunoita, lattioita ja kattoja. Kustannusarvio oli 154 783 markkaa.[745]

Ajatuksena oli töiden toteuttaminen vähitellen useiden vuosien ajan. Ahrenberg ehdotti, että vuosittain linnan ulkoarkkitehtuurin rekonstruointiin käytettäisiin noin 20 000 markkaa. Linna oli yhä viljavarastokäytössä, ja sisätilojen osuus saattoi alkaa vasta viljavaraston siirtämisen jälkeen.[746]

Ahrenberg pohti suunnitelmaansa populaarissa *Nornan*-juhlalehdessä. Hänen mukaansa linnat kantoivat vuosisatojen leimaa, eikä niiden restauroinnille voinut asettaa yleispäteviä sääntöjä. Turun linnassa oli jälkiä sekä keskiaikaisista että renessanssiaikaisista rakennusvaiheista, mutta ulkoarkkitehtuurissa eri aikakausien rinnakkainen esittäminen oli hänelle mahdoton ajatus. Toinen oli valittava, mutta kumpi? Keskiajan huomiotta jättäminen olisi silkkaa vandalismia, eikä renessanssiajan suurmiesten muistoja voinut ohittaa. Hänen mukaansa valikoiminen oli restauroinnissa oikeutettua, mutta arkkitehdin vapaus ei ulottunut alkuperäisen hävittämiseen. Eri rakennusvaiheiden jälkiä oli säilytettävä mahdollisimman paljon, koska muuten restaurointi oli vaarassa muuttua vapaaksi uudelleenrakentamiseksi.[747]

---

taga småsaker af icke-metallvärde.” E. Nervanderin kirje J. R. Aspelinille 7.2.1892. Virka-arkisto. MV. Museon johtokunta ryhtyi seuraavana vuonna toimenpiteisiin Hemmingin relikvaarion kunnostamiseksi. TKHM:n pöytäkirja 7.5.1893. TKA.

[742] J. R. Aspelin suositteli Turun museon johtokunnalle Nervanderin palkkaamista museon intendentiksi ja yritti suostutella tätä tehtävään laihoin tuloksin. Kirjeessään Nervanderille Aspelin kertoi suositelleensa häntä seuraavasti: ”’Vårt museum skulle få afundas det i Åbo, om Ni skulle engagera Nervander’, sade jag åt Fagerlund. ’Ja – Nervander’, svarte han fundersam och gick.” J. R. Aspelinin kirje E. Nervanderille 11.2.1892. Kansio Ht6. Emil Nervanderin arkisto. MV; E. Nervanderin kirje J. R. Aspelinille 4.4.1892. Virka-arkisto. MV.

[743] Fagerlund luonnehti von Konowia sopivaksi, koska hänellä oli mm. tietoja Pohjoismaiden historiasta. Lisäksi hän osasi hyvin ruotsia, mikä oli välttämätöntä ”då skall han syssla med gammal svensk kultur och kulturhistoria ”, eikä hän ollut poliittisesti mahdoton: ”Är ljum fennoman, så ljum att partiet ej vill kännas vid honom”. L. W. Fagerlundin kirje G. Cygnaeukselle 4.8.1896. Cygnaeuska samlingen V. ÅA. Fagerlun kirjoitti kuulleensa Tor Carpelanilta, että von Konow oli aikaisemmin ollut jonkun sortin fennomaani, mutta nyt ruotsinmielinen. L. W. Fagerlundin kirje G. Cygnaeukselle 8.8.1896. Cygnaeuska samlingen V. ÅA; Drake 1995, 37.

[744] Utkast till återställande af Åbo slott -piirustuksista on useita sarjoja 1890-luvun alkuvuosilta. Vuoden 1893 sarjaan on viitannut esim. Gardberg 1959, 24. Sarjat liittyivät samaan suunnitelmaan. Ks. esim. MT:n pöytäkirja 28.3.1893. MV.

[745] Approximativt kostnadsförslag till återställande af Åbo slott. STO KD 426/43 1883. KA; MT:n lausunto 30.12.1890 n. 849. STO KD 426/43 1883. KA.

[746] Jac. Ahrenbergin Helsingissä lokakuussa 1890 päivätty saatekirje YRYH:lle. STO KD 426/43 1883. KA.

[747] ”Hvilket skall man välja, det är: hvilket skall man uppoffra? Resterna af det urälsta eller det från hertig Johans tid? – – Konungssalen, nunnekyrkan, slottskyrkan måste bevaras. Med andra ord: återställaren måste ega rätt att gallra. För att icke erhålla en mer eller mindre schematisk bild af ett medeltida slott från ett visst tidehvarf, bör dess äkta skick, för så vidt utletas kan, hurudant det under olika skeden har varit, så mycket som möjligt bevaras. Detta är nödvändigt, så vida restaurationen icke skall urarta till ett ombyggande på frihand och all historisk individualitet gå förlorad. Äfven där återställaren eger rätt att utgallra, att välja, bör hans frihet aldrig sträcka sig så långt, att han väsentligen omgestaltar eller borttager historiskt kända, faktiskt gifna delar af det ursprungliga värket.” Ahrenberg 1890a, 30–31.

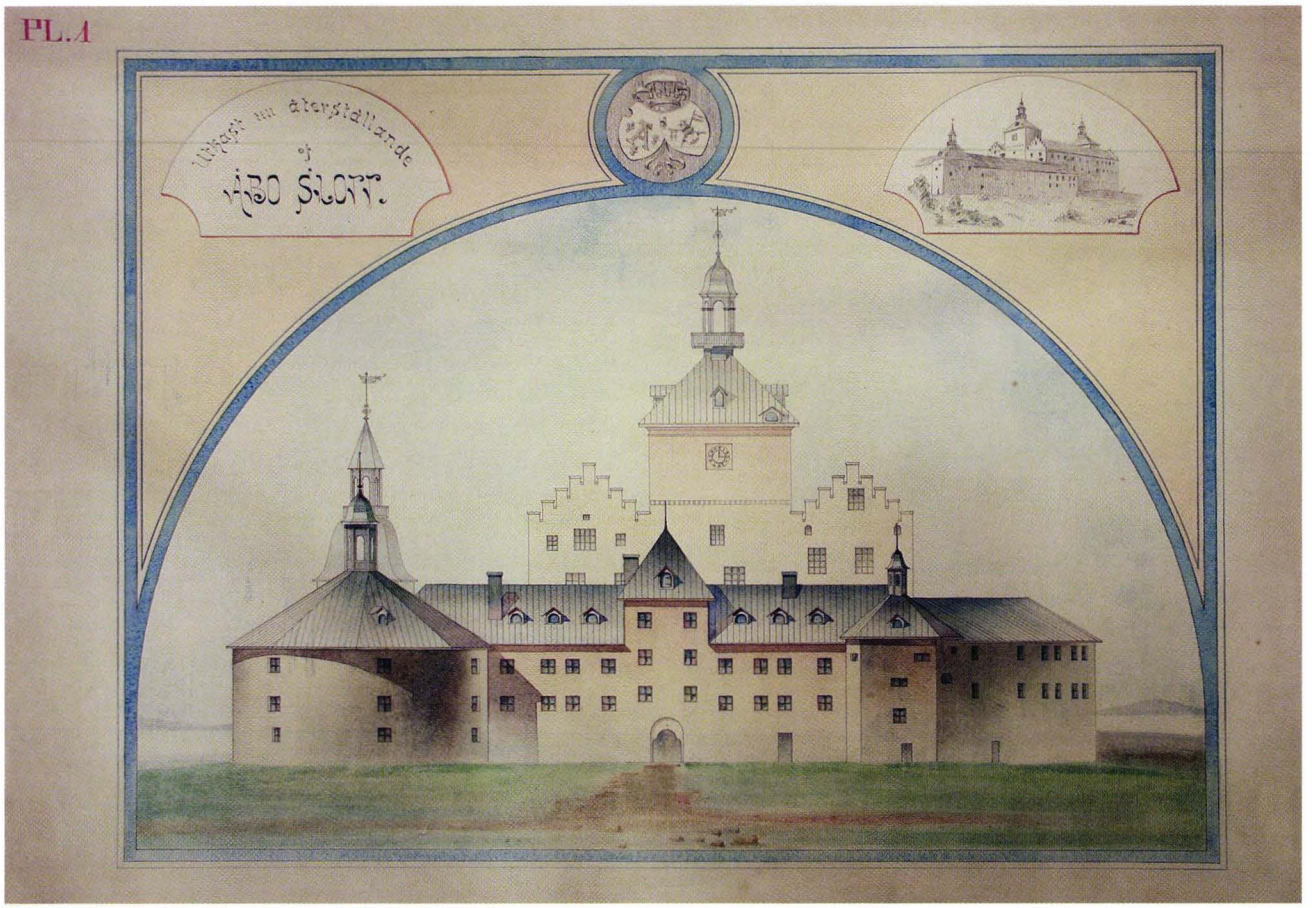

133. Turun linnan restaurointisuunnitelman 1890 piirustus. RHO/MV.

Ahrenberg tavoitteli ulkoarkkitehtuurin osalta mahdollisimman yhtenäistä ja ennen kaikkea esteettisesti miellyttävää ilmettä. Sisätiloihin hän pyrki luomaan sekä "keskiaikaisia" että "renessanssiaikaisia" huoneita, joskin renessanssi korostui suunnitelman tilallisessa kerronnassa. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen suunnitelmaa keskittyen tornien huippuihin ja sisätiloihin.

3.1 Elegantit torninhuiput

Nornan-lehden artikkelissa Ahrenberg johdatti lukijan kiinnittämään huomion linnan silloisiin torninhuippuihin, joita kirjoittaja luonnehti rumiksi (kuvat 3, 117 ja 150). Koko linnan ilme oli hänen mukaansa surullinen ja paljas.[748] Suunnitelma painottui rakennuksen näkyvimpien osien koristeluun, kuten tornien huippuihin ja päälinnan siipien sakarapäätyihin. Hän kirjoitti, että Vaasa-kuninkaista erityisesti Juhana rakasti torninhuippuja, ja oli mahdotonta kuvitella Juhanan aikaista linnaa ilman niitä.[749]

Turun linnan ehdotuksen torninhuiput olivat muunnelmia samasta Ruotsin suurvalta-ajan tornityypistä, jota Ahrenberg oli varioinut joitakin vuosia aikaisemmin Viipurin linnassa. Suoralappeiset katot olisi säilytetty esilinnan eteläsiiven kuusikulmaista tornia lukuun ottamatta (kuva 134). Kuusikulmaiselle tornille, jossa sijaitsi ajan uskomusten mukaan Erik XIV:n vankityrmä, Ahrenberg oli antanut linnan ainoan kaarevamuotoisen katon. Hän muistutti siellä sijainneen kuninkaallisen vankilan pohjakaavan samankaltaisuudesta Gripsholmin linnan Juhana III:n vankilan kanssa.[750] Restaurointisuunnitelman piirustuksissa kyseisen tornin erityisyys korostui.

Suunnitelma perustui tornien kattomuotojen harkitulle varioinnille: suoralappeisia kattoja koristivat kaa-

[748] Ahrenberg 1890a.

[749] Ahrenberg 1901b, 80.

[750] Hän esitti hypoteesin, jonka mukaan torni olisi ollut keskiaikaisen linnasaaren maihinnousupaikan vartiotorni. Ahrenberg 1901b, 7–9; Ahrenberg 1890a. Torni oli kuitenkin hänen mukaansa myöhemmin rakennettu kuin päälinnan tornit ja se oli hänen tulkintansa mukaan todennäköisesti saanut alkunsa ampumakäytävän ulokkeesta. Ahrenberg 1901b, 15, 51–53.

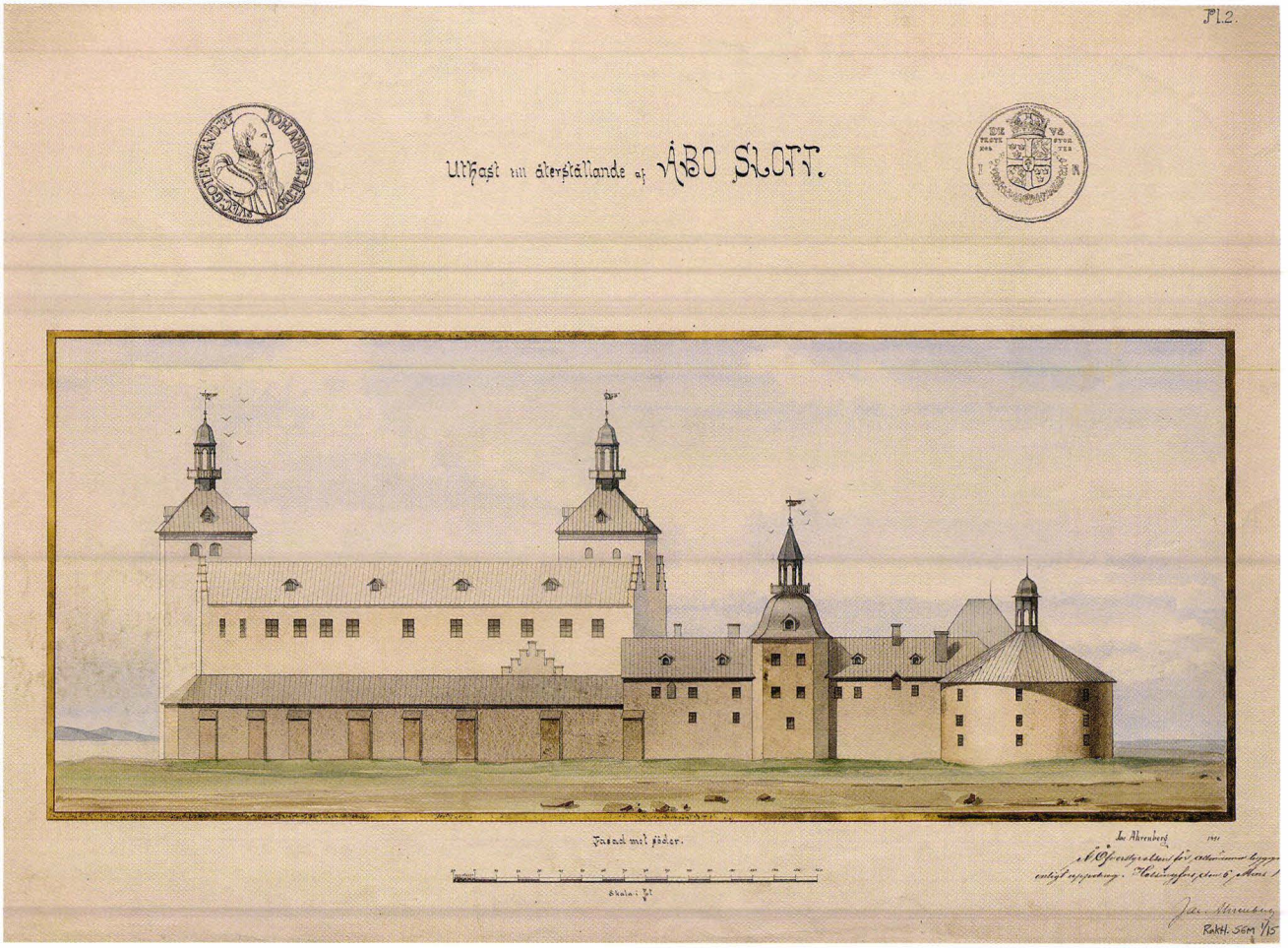

134. Turun linnan restaurointisuunnitelman piirustus 1890-luvun alusta. Sign. 1891. Hyväksytty Yleisten rakennusten ylihallituksessa 1893. RakH. KA.

revakattoiset lanterniinit ja päinvastoin. Lanterniineilla Ahrenberg elävöitti linnan muutoin hillittyä vaikutelmaa. Hän pyrki kiinnittämään suunnitelman linnan historiaan ja kirjoitti varhaisimpien säilyneiden piirustusten osoittavan, että Turun linnan tornit varustettiin Vaasa-kuninkaiden aikaan lanterniineilla, aivan kuten vastaavat linnat kaikkialla Ruotsin valtakunnassa.[751] Hän käytti suunnitelman pohjana Fredr. Jac. Nordencreutzin (1751) ja E. Moraensonin piirustuksia (1770), jotka olivat silloin vanhimmat tunnetut visuaaliset esitykset linnasta (kuvat 135 ja 136).[752] Tullakseen hyväksytyksi restaurointisuunnitelman oli seurattava lähteitä linnan aikaisemmasta asusta.[753]

Vaikka Ahrenberg käytti lähtökohtanaan vanhoja piirustuksia, esimerkiksi pihaa rajanneella eteläsiiven suuntaisella muurilla oli vastineensa todellisuudessa, hän ei seurannut niitä detaljitasolla. Lanterniinien ulkonevat näköalatasanteet oli sovellettu 1700-luvun piirustuksista, mutta arkkitehti piti niissä esitettyjä torninhuippuja ja sakarapäätyjä kömpelöinä väärintulkintoina ja ehdotti elegantimpia versioita.[754] Hän oli va-

[751] Ahrenberg 1890a.

[752] "Dessa ritningar hafva varit så fullständiga att mitt projekt derutinnan kan på några detaljer när anses vara en kopia." Jac. Ahrenbergin Helsingissä lokakuussa 1890 päivätty saatekirje YRYH:lle. STO KD 426/43 1883. KA. Arkkitehti oli käyttänyt Turun kaupungin historiallisen museon kokoelmiin Ruotsin arkistoista hankittuja piirustuskopioita. Ahrenberg 1890a. Tuolloin ei tunnettu vuoden 1724 piirustusta. Ks. Gardberg 1959, 16.

[753] Saatekirjeessään Ahrenberg korosti, että suunnitelma oli laadittu valtionarkeologin ja maisteri A. H. Snellmanin kanssa käytyjen neuvottelujen tuloksena ja että se perustui suurelta osin Snellmanin tutkimukselle. Jac. Ahrenbergin Helsingissä lokakuussa 1890 päivätty saatekirje YRYH:lle. STO KD 426/43 1883. KA.

[754] Vuoden 1751 piirustuksen päädyt oli Ahrenbergin mukaan piirretty väärin. Niiden oikea muoto oli hänen mukaansa nähtävissä päätyseinien sisäpuolella. Ahrenberg 1890a. Hän puolustautui myöhemmin seuraavasti: "man kunde anmärka att jag måhända hvad turellerna beträffar gjort dem elegantare, smäckrare än hvad åtminstone ritningarne från 1751 och 1770 anger. Men dertill invändes, att dessa ritningar äro uppgjorda af ingeniörofficerare, icke inkomma i arkitekturens finesser. De kunna i väsendtlig mån vara riktiga, men det oaktadt icke återge saken rätt. Vidare då man under Wasa tiden faktiskt byggde utomordentligt vackra och värkningsfulla tureller – – så anser jag mig äga en viss rätt att hålla mig till dem lika väl som till ritningar från 1751 och 1770." Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA. On todennäköistä, että varhaiset piirustukset eivät vastanneet

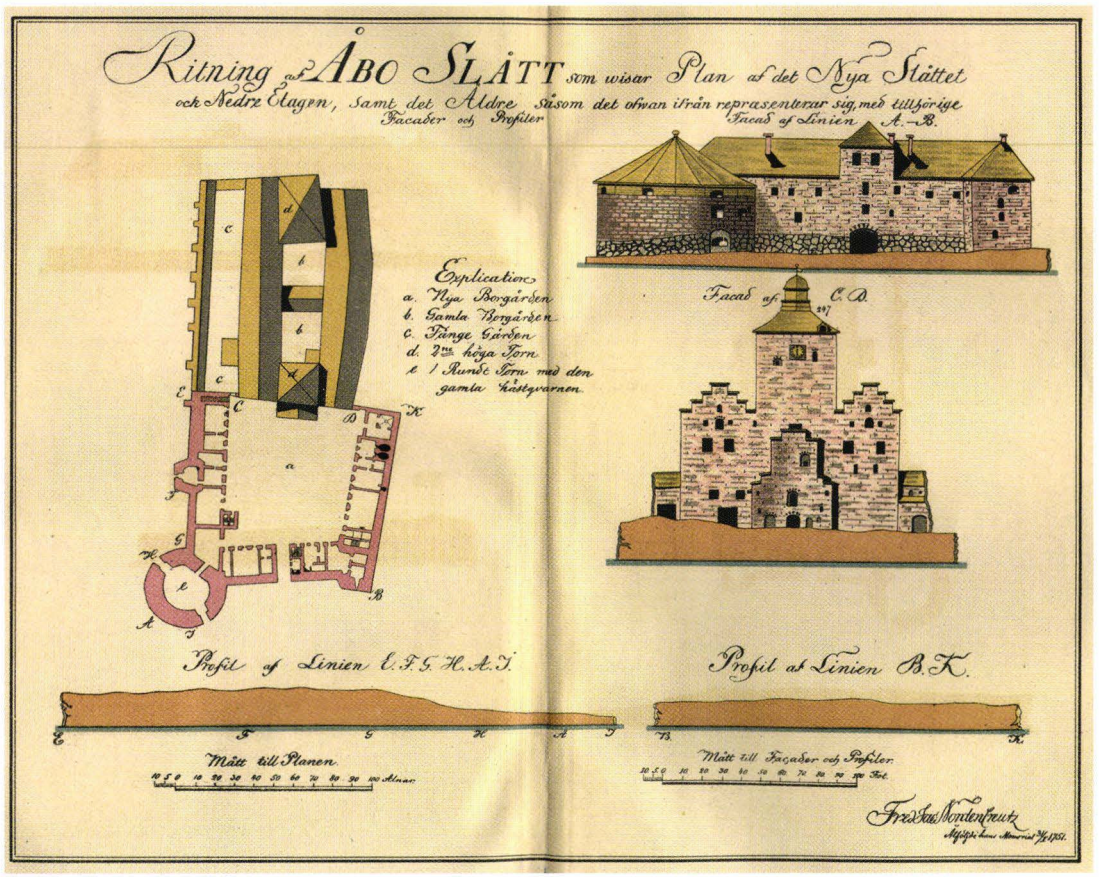

135. Fredr. Jac. Nordencreutzin piirustus Turun linnasta vuodelta 1751. Kuva: Ahrenberg 1901b.

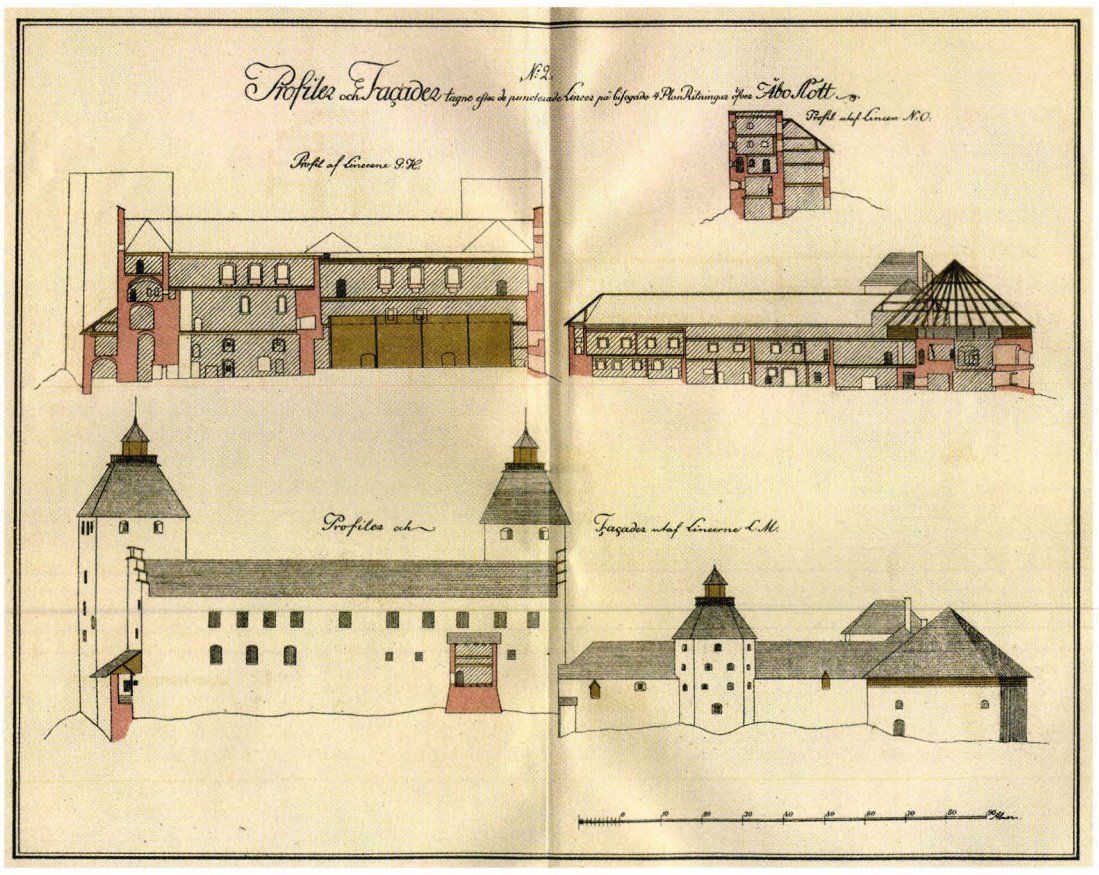

136. E. Moraensonin piirustus Turun linnasta vuodelta 1770. Kuva: Ahrenberg 1901b.

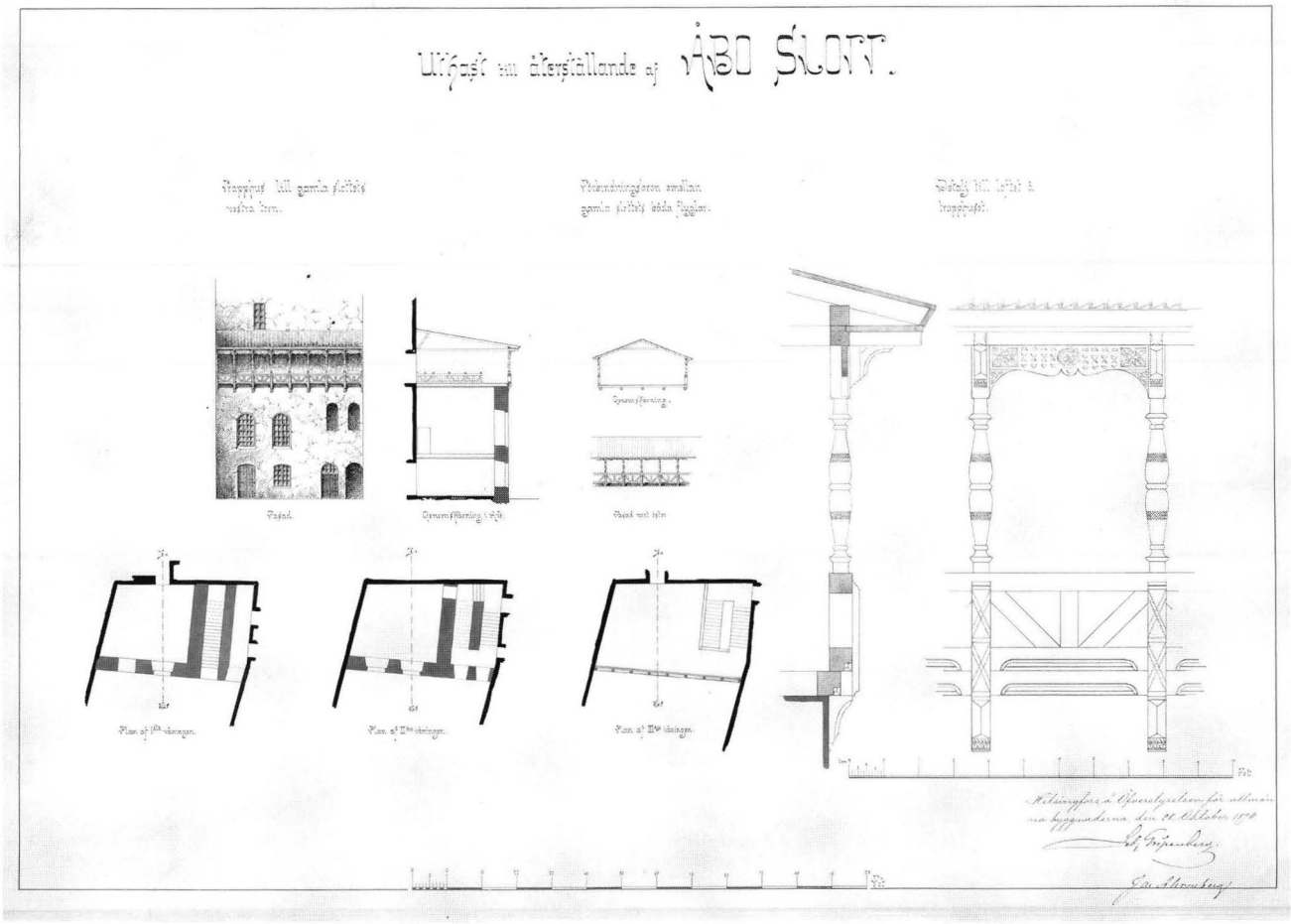

137. Turun linnan restaurointisuunnitelman linnanpihan porrashuone. RakH. KA.

kuuttunut, että koristeellisia torninhuippuja oli Turun linnassa todella ollut, vaikka ei ehkä kaikissa torneissa samanaikaisesti. Ne olivat Ahrenbergin sanoin linnan arvolle tarpeellinen koristus. Ilman niitä rakennus olisi vain rumaa ja elotonta kivimassaa.[755]

Tornien yksityiskohtiin ja rakennuksen muuhun dekoraatioon Ahrenberg poimi aiheita muista rakennuksista. Turun linnan pyöreän tykkitornin eli rondellin huipulle hän kertoi sijoittaneensa lanterniinin Käkisalmen linnan tornista.[756] Toisin kuin Käkisalmessa, Turun linnan piirustuksissa lanterniini oli avoin.

Muinaistieteelliselle toimikunnalle luovutetun piirustuksen yläkulmaan Ahrenberg sijoitti tulkintansa linnan todennäköisestä aikaisemmasta asusta (kuva 133). Vanhaa piirustusta imitoineella piirustuksella hän argumentoi suunnitelmansa perustuneen lähteisiin linnan historiasta. Kuten Viipurin linnan suunnitelmassa, hän seurasi Hippolyte Tainen kehotusta kohteen olennaisen luonteen esiintuomiseen painottamalla valikoituja piirteitä ja muuntamalla osien suhteita. Ahrenbergin versiossa rakennus on esitetty alaviistosta torninhuippuja ja päälinnan porraspäätyjä korostaen. Tulkinnassa korostuivat ne rakennusosat, joiden restauroinnin hän pyrki toteuttamaan.

Vanhat piirustukset muodostivat restaurointisuunnitelman perustan, mutta koska ne eivät kertoneet rakennuksen todellisesta ja tarkasta visuaalisesta ilmeestä entisinä aikoina, niitä saattoi, ja Ahrenbergin mukaan myös piti, varioida tai jalostaa. Restauroinnin tuli perustua lähteille ja todistuskappaleille, ja arkkitehdin oli seurattava niitä, mutta hänen kuului toteuttaa rakennuksesta toimiva, esteettisesti harkittu kokonaisuus. Tavoitteena oli muokata Turun linnasta sen tietyn historian aikakauden todellisuuteen perustuva esitys, mutta samanaikaisesti mahdollisimman kaunis ja vaikuttava kokonaisuus.

Kiinnostavaa Ahrenbergin suunnitelmassa on kuusikulmaisen tornin erityisyyden korostaminen. Se oli ainoa torni, jolle hän antoi Ruotsin suurvalta-ajan raken-

---

todellisuutta. Esim. Augustin Ehrensvärdin tulkinnassa (1764), jota 1800-luvun lopulla ei ilmeisesti tunnettu, torninhuiput on kuvattu siroiksi muihin aikakauden piirustuksiin verrattuna. Ks. Gardberg 1959, 24–25.

[755] "Det är icke sagdt att alla dessa torngaflar och lanterniner, sådana de finnas afbildade här ofvan, funnos samtidligt, att alla ha existerat på en gång. De ha emellertid funnits och de böra återställas, desto hällre, som de äro en välbehöflig prydnad för den eljes fula och liflösa massa af sten, som bär det stolta namnet Åbo slott." Ahrenberg 1890a.

[756] Ahrenberg 1890a.

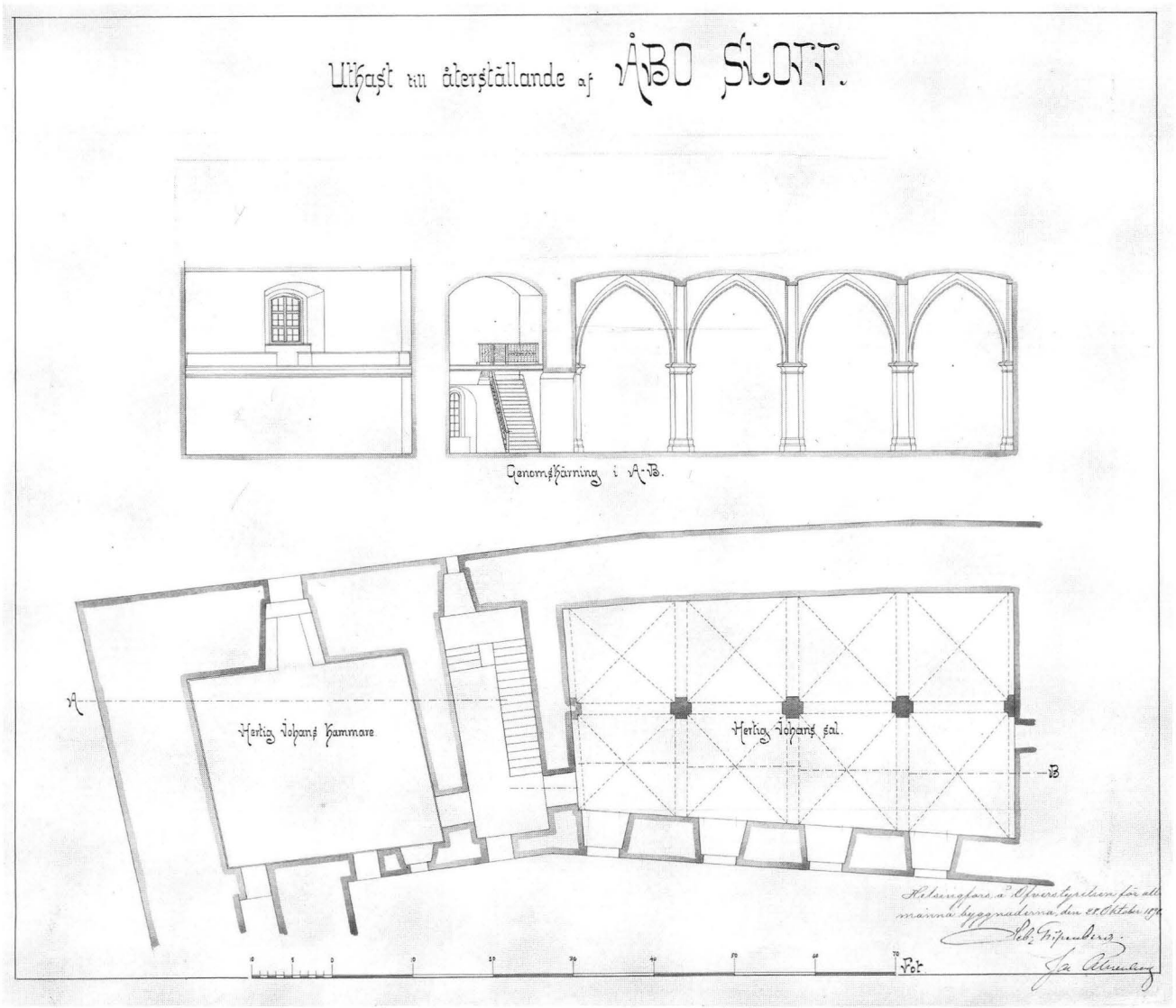

138. Turun linnan restaurointisuunnitelman Juhana-herttuan sali ja kamari. RakH. KA.

nuksista tutun kaarevamuotoisen kupukaton. Muiden kattojen suorat lappeet vaikuttavat kompromissilta, jota on kuitenkin yritetty kompensoida sisällyttämällä joukkoon poikkeuksellinen torninhuippu. Samankaltaisia suoralappeisia torneja kuin Turun päälinnassa oli ollut muissakin Ruotsin linnoissa, esimerkiksi Kalmarin linnassa ennen sen restaurointia sekä Dahlberghin teoksessa julkaistussa ja sittemmin tuhoutuneessa Rönön linnassa.[757]

Säilyneiden piirustusten ja muiden lähteiden valossa näyttää siltä, etteivät vuoden 1890 ehdotuksen kattomuodot täysin tyydyttäneet Ahrenbergia. Hän luonnosteli Turun linnaan lukuisia vaihtoehtoisia torninhuippuja, ja toi vasta vuosisadan vaihteessa vahvemmin esiin vaihtoehtoisen ehdotuksensa, jossa tornin huipuissa ja muussa dekoraatiossa varioitiin aiheita suoremmin muista Ruotsin valtakunnan linnoista (kuva 139).

Muinaistieteellinen toimikunta huomautti lausunnossaan joulukuussa 1890, että Ahrenbergin ehdottamat torninhuiput eivät seuranneet tarpeeksi vanhoja piirustuksia ja tosiasioita (*kända fakta*). Vastoin J. R. Aspelinin tahtoa toimikunnan jäsenten enemmistö kuitenkin kannatti linnan ulkoarkkitehtuurin rekonstruoimista Ahrenbergin ehdotuksen mukaan. Toimikunta hyväksyi myös porrasrakennelman rakentamisen päälinnan pihalle länsitornin viereen (kuva 137). Sisätiloja koskenut osuus ei ollut vielä ajankohtainen, koska linna oli yhä varastokäytössä.[758]

[757] Dahlbergh 1716, III:23.

[758] MT:n lausunto 30.12.1890 n. 849. STO KD 426/43 1883. KA. Ks. liite 2.

139. Jac. Ahrenbergin Turun linnan vaihtoehtoinen restaurointisuunnitelma. RHO/MV.

3.2 Sisätilat ja ornamentiikka

Suunnitelmaan kuului valikoitujen päälinnan pohjoissiiven sisätilojen restaurointi. Ylimmän kerroksen saleihin eli niin sanottuihin Ruhtinattarensaliin (nykyinen Kuningattarensali), Kuninkaansaliin ja sen päädyn pienempään saliin (nykyisin samaa tilaa edellisen kanssa) ehdotettiin paneelikattojen, lattioiden, seinäpaneelien, ikkunoiden ja ovien asettamista sekä seinien rappaamista ja maalaamista (kuva 140).[759] Seinä- ja kattopaneelien koristeaiheita Ahrenberg varioi tilasta toiseen. Ruhtinattarensalin seinäpaneeli lähestyi Gripsholmin Kaarle-herttuan kamarin alkuperäistä paneelia (kuvat 35 ja 36). Kuninkaansalissa arkkitehti käytti samankaltaista paneelia, jonka hän oli suunnitellut 1880-luvun alussa Turun tuomiokirkon Tottin kappeliin (kuva 121).[760]

Ahrenberg kirjoitti ottaneensa sisätilohin mallia erityisesti Gripsholmista ja Kalmarista.[761] Hän sovelsi aiheita muiden Vaasa-aikaisten linnojen käyttötarkoituksiltaan samankaltaisista tiloista liittäen siten Turun linnan osaksi Vaasa-kuninkaiden rakennuttamien ja käyttämien linnojen joukkoa.

Ruhtinattarensaliin arkkitehti hahmotteli aluksi koristeellisen takan (kuva 140). Sen runsasmuotoiset pilasterit tuovat mieleen Juhana-herttuan audienssisaliin suunnitellun takan veistoskoristelut, joissa puolestaan sovellettiin Kalmarin linnan kuninkaankamarin aiheita. Piirustuksessa takan yläosa on vedetty yli. Seuraavassa luonnoksessa sama takka on kopioitu Kalmarin linnan kuningattarensalista (kuvat 141 ja 142), jolloin Turun "kuningattarensali" rinnastui Kalmarin kuningattarensaliin.

Ahrenberg näyttää hakeneen samankaltaisia rinnastuksia myös muiden tilojen osalta. Samassa luonnoksessa Turun Kuninkaansalin seinäpaneeli toistaa Rydboholmin linnan Vaasa-aikaista vinoneliökuvioista paneelia. Rydboholmin linna oli 1800-luvulla tunnettujen tulkintojen mukaan Kustaa Vaasan syntymäkoti, joten sen koristeaiheet sopivat jo sen vuoksi hyvin kuninkaansaliin.[762]

[759] Approximativt kostnadsförslag till återställande af Åbo slott. STO KD 426/43 1883. KA.

[760] Tottin kappelin paneelista (1883) Vaurio 1977, 82.

[761] Jac. Ahrenbergin Helsingissä lokakuussa 1890 päivätty kirje YRYH:lle. STO KD 426/43 1883. KA.

[762] Piirustukseen ei luonnosteltu kuninkaan pienempään saliin panelointia, vaikka sellaista kustannusarviossa esitettiin.

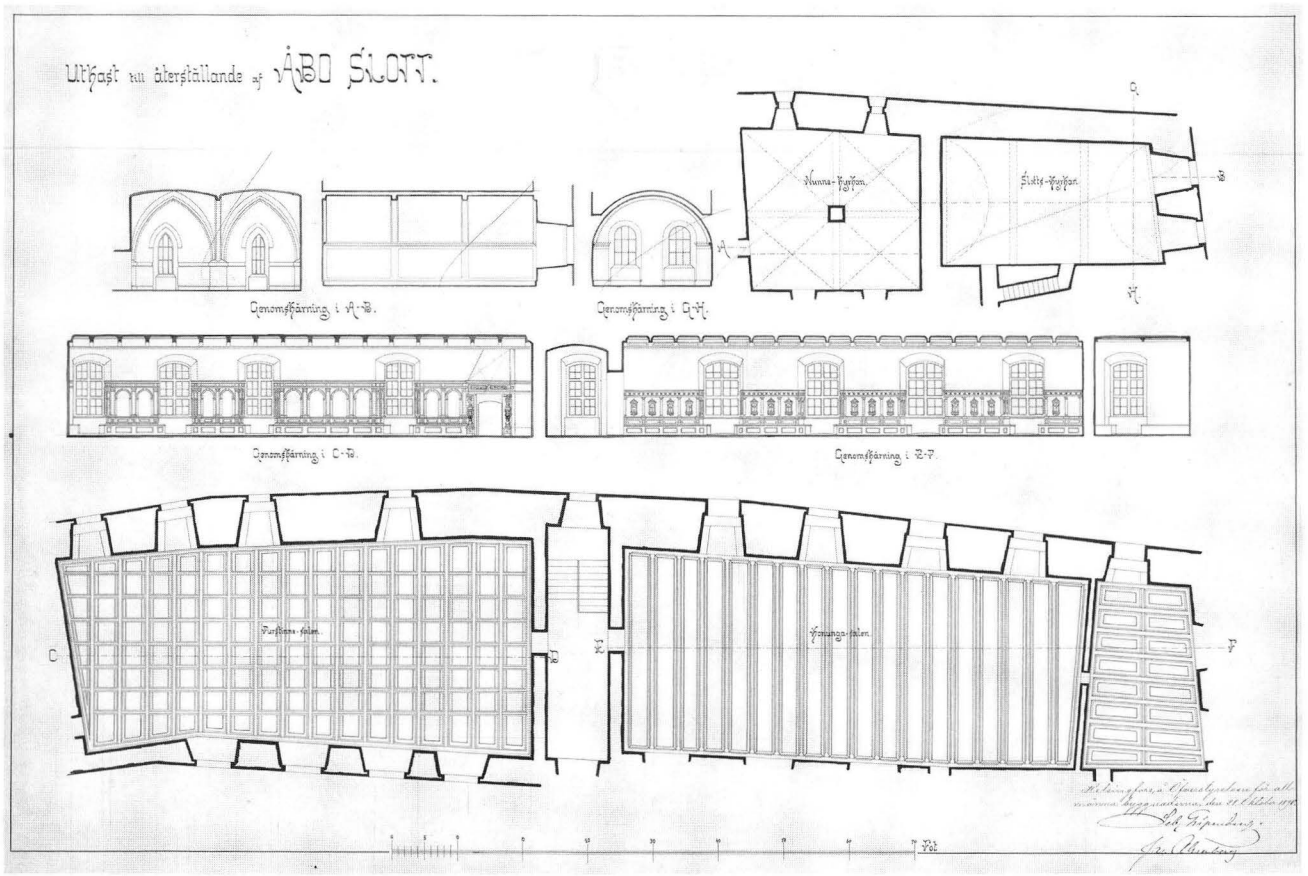

140. Ehdotus vuodelta 1890 päälinnan pohjoissiiven kirkkotilojen holveihin ja ylimmän kerroksen seinä- ja kattopaneeleihin. Ruhtinattarensali vasemmalla, Kuninkaansali ja sen viereinen huone oikealla. Huomaa kirkkotilojen ja Ruhtinattarensalin takan yliviivaukset. RakH. KA.

Suunnitelmaan kuului kirkkosalin (nykyisen Sturenkirkon) ja Nunnakappelin holvien rekonstruoiminen sekä seinien ja holvien maalaaminen.[763] Korostaakseen mahdollisesti kirkkotilojen erilaista luonnetta hän olisi rekonstruoinut Sturenkirkon tynnyriholvin. Restauroidussa Nunnakappelissa olisi korostunut tilan "goottilainen" luonne. Ikkunoiden suippokaariset muodot seurasivat rekonstruoidun holvin muotoja.

Nunnakappelin suunnitelmaan sisältyi maalauksia, joiden aiheet oli otettu Suomen keskiaikaisesta kirkosta. Ahrenberg ehdotti sinne maalausaiheiden kopioimista Taivassalon kirkosta.[764] Hän oli edellisenä vuonna eli vuonna 1889 vieraillut Taivassalon kirkossa ja suunnitteli parhaillaan sen restaurointia.[765]

Restaurointisuunnitelmaan kuului kaksi Juhana-herttuan mukaan tuolloin kutsuttua tilaa päälinnan pohjoissiivessä eli Juhana-herttuan sali ja hänen kamarinsa (kuva 138). Salin holvien rekonstruointi oli olennainen osa suunnitelmaa, ja tarkoituksena oli maalata sen seinät ja holvit. Kamarin seinät olisi varustettu paneelein, mutta niiden muotoilua tai salin maalauskoristeiden aiheita ei suunnitelmassa esitetty tarkemmin.

Sisemmälle linnanpihalle länsitornin viereen ehdotettu porrashuone (kuva 137), joka todella oli ollut olemassa 1700-luvulle asti, seurasi pääpiirteissään käytettävissä olleita lähteitä ja jälkiä. Kuten muutenkin restaurointisuunnitelmassa, päähuomio oli osoitettu yläosan koristeluun. Kolmikerroksisen rakennuksen ylimmän kerroksen muodosti linnanpihalle avoin tasanne, joka antoi vaikutelman solakäytävästä yhdistäen päälinnan siivet toisiinsa. Kaiteen puuleikkaukset ruusukkeineen olisivat muodostaneet soman näkymän linnanpihalle. Samalla ne muistuttavat Ahrenbergin kiinnostuksesta ornamentteihin. Linnanpihalle ehdotetun porrashuoneen koristeet ja Ahrenbergin muussa arkkitehtuurissaan suosimat aiheet viittasivat eurooppalaisen perinnön soveltamiseen paikallisiin olosuhteisiin.

Ruhtinattarensalin viereinen ns. Kuningattaren tai Ruhtinattaren kamari ei kuulunut restauroitaviin tiloihin.

[763] Lisäksi tilat oli tarkoitus varustaa lattioilla, ikkunoilla ja ovilla. Ahrenberg laski kustannusarvioon yhteensä 90 000 tiiltä kirkkosalin, Nunnakappelin ja Juhana-herttuan salin holvien rekonstruoimiseen. Approximativt kostnadsförslag till återställande af Åbo slott. STO KD 426/43 1883. KA.

[764] Approximativt kostnadsförslag till återställande af Åbo slott. STO KD 426/43 1883. KA.

[765] Valkeapää 2000, 66, 115–118.

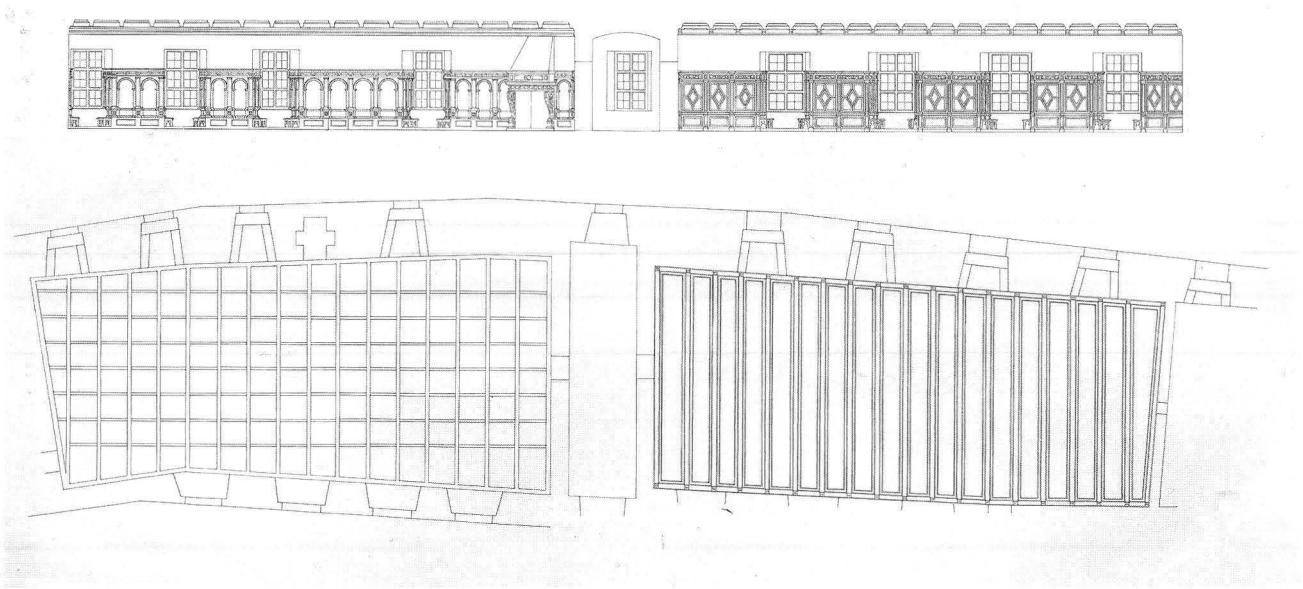

141. Luonnos Ruhtinattaren- ja Kuninkaansaliin. RakH. KA.

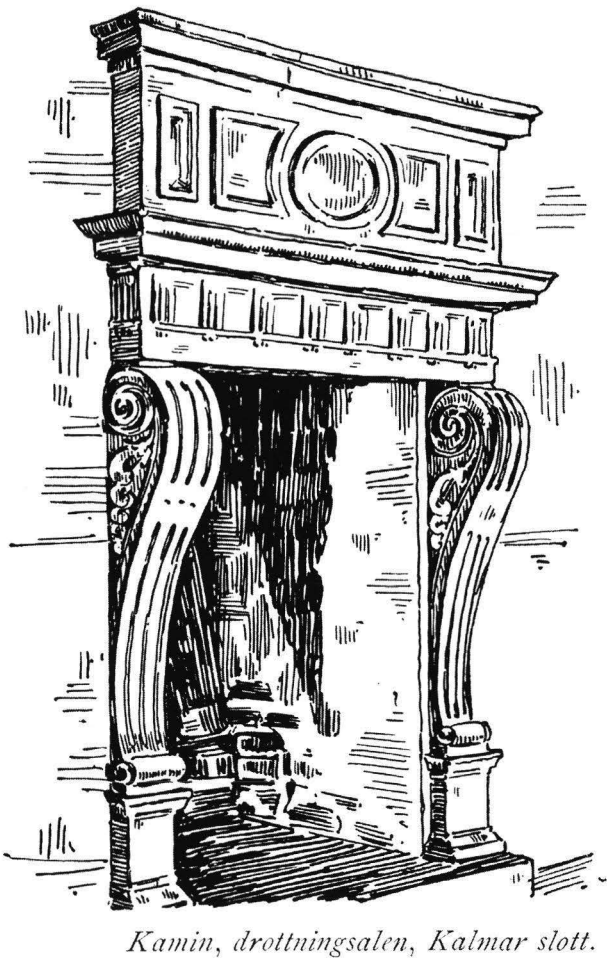

142. Kalmarin linnan kuningattarensalin takka. Ahrenberg ehdotti samanlaista takkaa Turun linnan Ruhtinattarensaliin. Kuva: Upmark 1904, 55.

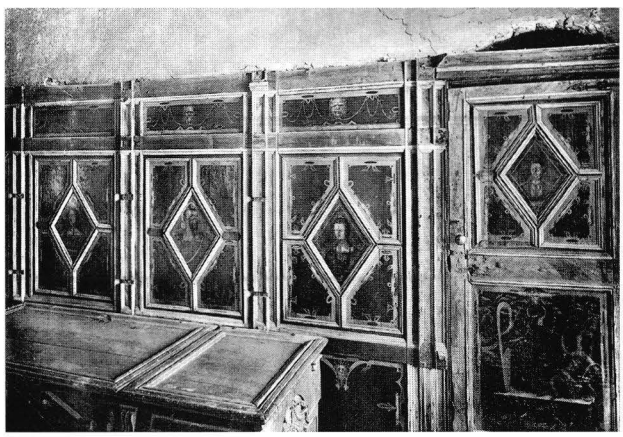

143. Rydboholmin linnan Vaasa-aikaiset paneelit. Kuva: Upmark 1904.

Restaurointisuunnitelman valmistumisen aikaan kysymys omaperäisen ”suomalaisen tyylin” mahdollisuudesta taidekäsityössä oli noussut keskustelun kohteeksi. Kööpenhaminan näyttelyn jälkeen vuonna 1888 kirjoitettiin sanomalehdissä suomalaisesta taideteollisuudesta. Erityistä ja omaa, muusta Euroopasta poikkeavaa taidetta vaadittiin aikaisempaa painokkaammin. Vanhojen käsityömallien kopiointi ei riittänyt – sillä ei saavutettu mainetta uutta luovana, elinvoimaisena kansakuntana.[766] Fanny Churberg (1845–1892)

[766] US 31.8.1888. Näyttelyn herättämästä keskustelusta Smeds 1996, 200–203.

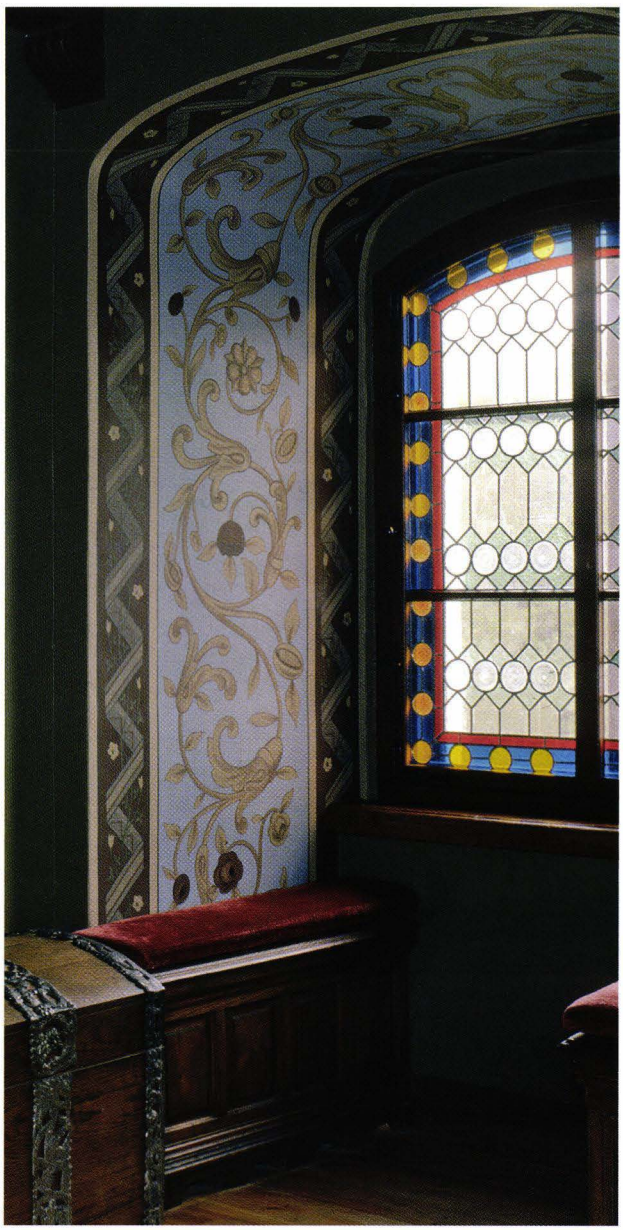

144. Hattulan kirkon maalauksista ”jalostetut” seinämaalaukset Turun esilinnan museohuoneen ikkunasyvennyksessä. Kuva: Turun museokeskus.

kirjoitti näyttelystä raportoidessaan, että vanhoissa käsityökoristekuvioissa oli suomalaisuuden sielu. Niistä oli mahdollista kehittää uuden taidekäsityön ”kansallinen tyyli” ja niissä oli ainekset tulevalle ”renessanssille”.[767]

Vastauksena kotimaisuuden vaatimuksiin Ahrenberg ehdotti esilinnan museohuoneen ikkunasyvennyksiin maalauksia Hattulan kirkosta vuoden 1889 alussa.[768] Maalaukset toteutettiin Carl C:son Armfeltin (1863–1908) piirustusten mukaisesti. Seuraavana vuonna Ahrenberg ehdotti Nunnakappeliin maalauksia Taivassalon kirkosta. Keskiaikaisten kirkkojen maalausaiheiden soveltaminen ei tarkoittanut niiden kopioimista, vaan ”jalostamista”.

Turun linnan restaurointisuunnitelmassa Ahrenberg yhdisti aikalaiskäsitysten mukaan ”ruotsalaisia” ja ”suomalaisia” aiheita, ja muokkasi siten rakennuksen merkityksiä ja siihen liitettyjä mielikuvia. Hän pyrki esittämään Turun linnan ”ruotsalais-suomalaisena” monumenttia ja luonnehti sitä ”ruotsalais-suomalaiseksi” linnaksi.[769] Tavoitteena oli seurata linnan rakennuttajien ja rakentajien ajatuksia ja muotokieltä ja soveltaa niitä paikallisiin olosuhteisiin.

3.3 Gripsholmin ja Turun yhteydet

Turun linnaan suunniteltu restaurointi rinnastui Gripsholmin linnan samaan aikaan toteutettuun restaurointiin. Ahrenberg suunnitteli Turun linnasta kansallismonumenttia, jonka muurien suojiin olisi sijoitettu samankaltainen historiallinen museo kansallisten merkkimiesten muotokuvineen ja eri aikakausien sisustuksia esittelevine saleineen kuin ruotsalaislinnassa. Turun kaupungin historiallisen museon johtokunta ja erityisesti sen puheenjohtaja Fredrik Rettig keräsi hallitsijamuotokuvien kokoelmaa ja hankki kopioita Gripsholmin linnassa esillä olleista muotokuvista. Ajatus muotokuvakokoelmasta ei rajoittunut ainoastaan hallitsijoihin. Ahrenbergin ajatuksena oli ripustaa Turun restauroidun linnan seinille muotokuvia myös Suomen sodan sankareista.[770]

Turun ja Gripsholmin linnojen restaurointihankkeet lähtivät liikkeelle museotilojen uudistamisesta. Gripsholmin restauroinnin lähtökohtana oli linnan kuninkaallisen taidekokoelman esillepano, jota Nationalmuseumin intendentti Gustaf Upmark ryhtyi uudistamaan 1880-luvulla. Vaikka linna ei ollut erityisen huonossa kunnossa, kuninkaallisille kokoelmille oli luotava arvokkaat puitteet. Tarkoituksena oli tehdä linnasta eri aikakausien sisustuksia esittelevä historiallinen museo, jossa taideteokset, huonekalut ja muut sisustuselemen-

[767] ”Ju mera en nation sålunda uppmärksammar sina egendomligheter, anslag och sin smak, desto mera konsoliderar hon sin individualitet och stärker sig sjelf, samt tillvinner sig andras uppmärksamhet, akting och erkännande. – – Lyckliga – – de nationer, som, likt den finska, ega en rik samling af gamla folkmönster i egendomliga teckningar och rik färgprakt. De hafva deri otömliga skatter till nya väckelser och en fastställd smakriktning eller *stil*. – – Hvilken sund skönhet, som förefinnes i dessa gamla mönster – –. Vi måste tills vidare låta oss nöja med dermed, införlifva oss med dem mer och mer, se oss in i dem till vi fullt förstå de egendomligheter, den finska folkandan inlagdt i dem och derunder bereda jordmånen för en kommande renaissance med allt vidare utvecklade prydnadsformer.” Nim. –y [Fanny Churberg]. Finland 3.10.1888.

[768] ÅT 31.1.1889.

[769] Ahrenberg 1902a, 240.

[770] Ahrenberg 1908a, 95.

tit yhdistyivät vaikuttavaksi kokonaisuudeksi.[771] Samaa tavoiteltiin Turussa, missä kaupungin historiallisen museon johtokunnan toiveena oli esitellä kokoelmiaan restauroidussa päälinnassa.

Turun museomiesten *Åbo Tidning* -sanomalehdessä julkaistiin talvella 1890 pitkä ja yksityiskohtainen artikkeli Gripsholmin linnaan suunnitellusta restauroinnista. Sisätilojen restauroinnista kerrottiin, että kaikki aikakaudet olivat samanarvoisia ja että uusia osia kohdeltiin samalla pieteetillä kuin vanhoja, jos ne vain olivat kiinnostavia. Ulkoarkkitehtuurin kohdalla periaate oli toinen: kaikki vuoden 1600 jälkeiset lisäykset ja muutokset poistettaisiin. Artikkelin ytimenä oli ajatus linnasta historiallisena museona.[772] Siinä esitelty ohjelma oli suoraan verrannollinen Turun museon johtokunnan jäsenten ajatuksiin ihanteellisesta museosta. Molemmista linnoista oli tarkoitus muodostaa harmonisia museomiljöitä, joiden tiloissa esiteltiin eri aikakausien sisustuksia.[773]

Gripsholmin linnan ensimmäiset suunnitelmat valmistuivat aikana, jolloin Jac. Ahrenberg valmisteli ensimmäistä ehdotustaan Turun linnan restauroimiseksi. Ruotsalaislinnan restaurointipiirustuksia esiteltiin Tukholman taideakatemian kevätnäyttelyssä 1887, minkä jälkeen ne olivat esillä Nationalmuseumissa.[774] Niitä esiteltiin myös Pariisin maailmannäyttelyssä 1889.[775] Gripsholmin restauroinnin etenemistä ja Ruotsissa restauroinnista käytyä keskustelua seurattiin tarkoin myös Suomessa ja erityisesti Turussa.[776] Gustaf Upmarkin luento *Om stilenlighetens faror* julkaistiin *Åbo Tidning* -lehdessä tammikuussa 1892.[777] Jac. Ahrenberg otti kirjeitse yhteyttä Gripsholmin restauroinnin suunnittelijaan arkkitehti Fredrik Lilljekvistiin keväällä 1892.[778] Samana kesänä alkoivat varsinaiset työt

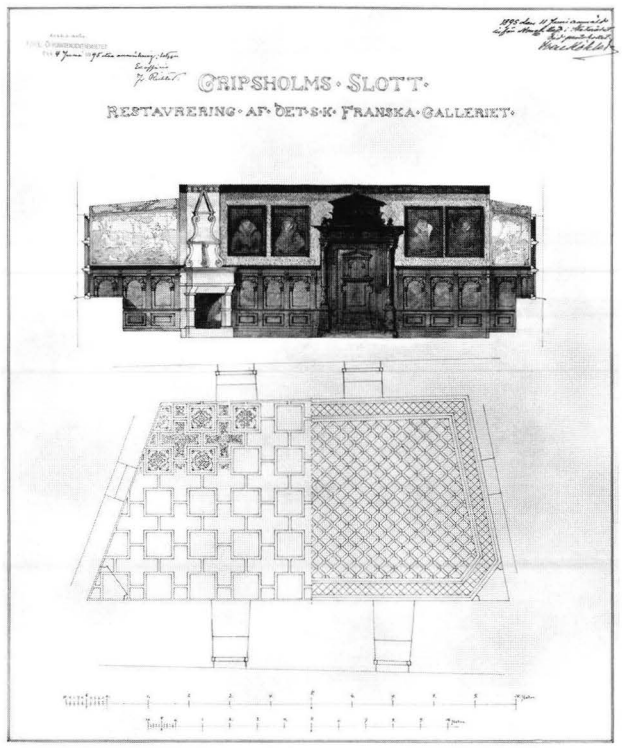

145. Fredrik Lilljekvistin piirustus Gripsholmin linnan Ranskalaisen gallerian (toiselta nimeltään Astraksalen) restauroimiseksi. © Foto Nationalmuseum, Stockholm.

Gripsholmin linnassa, ja niiden etenemisestä raportoitiin suomalaisissa sanomalehdissä.[779]

Gripsholmin restauroidut tilat herättivät paitsi ihastusta, myös yhä äänekkäämpää vastustusta. Ruotsissa alkoi julkinen debatti restauroinnista ja se roihusi kiivaimmillaan syksyllä 1893.[780] Debatti alkoi Verner von Heidenstamin kirjoituksella *Modern barbarism*, jossa hän hyökkäsi vanhojen rakennusten restaurointia vastaan.[781] von Heidenstam kaipasi vanhoista rakennuksista aitoutta ja elämän jälkiä. Rekonstruoidut rakennusosat olivat vain uusia kuvia vanhasta, eivätkä ne tarjonneet lainkaan muistoja, todisteita tai anekdootteja menneisyydestä. Restauroitu rakennus oli siten von Heidenstamin mielestä aivan yhtä kiinnostava kuin mikä tahansa uudisrakennus.[782]

---

[771] "Visserligen kan slottet ej i egentlig mening sägas vara förfallet. Men det har dock under århundradenas lopp undergått flere i allmänhet föga lyckliga förändringar. Man skönjer mångenstädes spåren af hvad jag skulle vilja kalla en andlig vanvård, och slottet svarar ej mot de fordringar, som konstsinnet och fosterlandskänslan har rätt att ställa derpå." Upmark 1889a, 57. Ks. myös Upmark 1889a, 53; Ljungström 1987, 57, 199; Geijer 2007, 70–71.

[772] Lisäksi artikkelissa kerrottiin, että Tukholman Nationalmuseumiin asetettiin pian esille Lilljekvistin Pariisin maailmannäyttelyssä edellisenä vuonna (1889) palkittuja Gripsholmin restaurointipiirustuksia. Nim. *-h-*. ÅT 13.2.1890.

[773] Vrt. Ljungström 1987, 37.

[774] Upmark 1887b, 145.

[775] Upmark 1889b, 216; Ljungström 1987, 22–23.

[776] Gripsholmin linnan restaurointisuunnitelmasta esim. ÅT 19.10.1891.

[777] ÅT 29.1.1892.

[778] Ahrenbergin kirjettä Lilljekvistille en ole pystynyt jäljittämään yrityksistä huolimatta. Vastauskirjeessään Lilljekvist kirjoitti: "Med att uttrycka min glädje öfver att, ehuru endast per post dock fått komma i beröring med en 'distinguished architect like you' från vårt grannland, och hvilken man dessutom hört så mycket omtalas såväl som kollega som äfven skrifställare, slutar jag med förhoppning att någon gång få göra Eder personliga bekantskap." Fredrik Lilljekvistin kirje Jac. Ahrenbergille 6.4.1892. SLSA 294.3.

[779] ÅU 25.8.1892; Wasa Tidning 21.7.1893.

[780] Kiista kulminoitui 5.11.1893, jolloin kumpikin leiri, Gripsholmin restauroinnin kannattajat ja vastustajat, järjestivät Tukholmasta retken linnaan. Episodista, jota kutsuttiin nimellä *Slaget vid Gripsholm*, Ljungström 1987, 240–249; Wollin 1949; Wollin 1951, 121–124. Debatista ks. myös Geijer 2007, 72–74.

[781] Uppsalan tuomiokirkon restaurointi oli juuri valmistumassa. Se vihittiin uudelleen syksyllä 1893.

[782] "En restaurerad byggnad är som en liflös, schablonmässig gipsbild af något som nyss stod där lefvande och naturligt, ehuru kanske med många lyten och fulheter." von Heidenstam 1894a, 9. *Modern barbarism* julkaistiin Dagens Nyheterissä

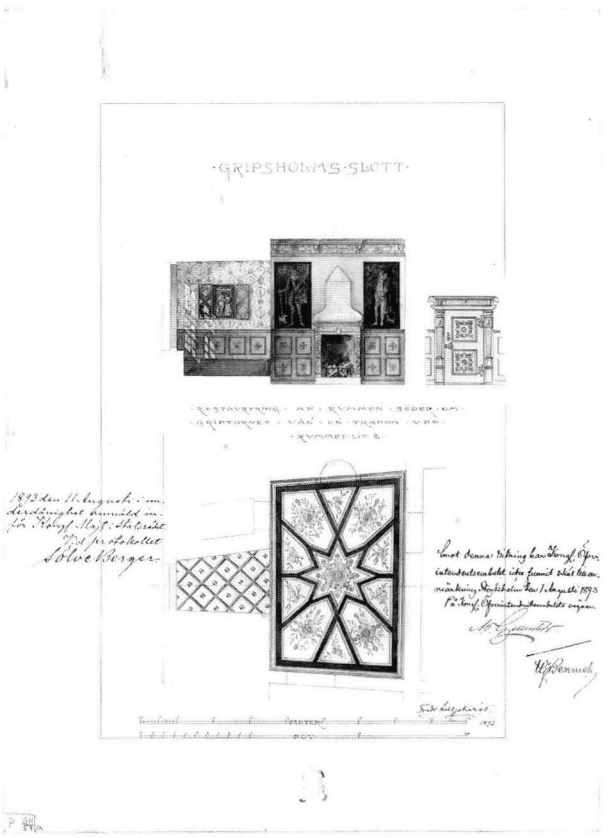

146. Fredrik Lilljekvistin piirustus vuodelta 1893 Gripsholmin linnan sisätilan restauroimiseksi. Oven ja katon mallit ovat Vadstenan linnasta. Kuva: Riksarkivet.

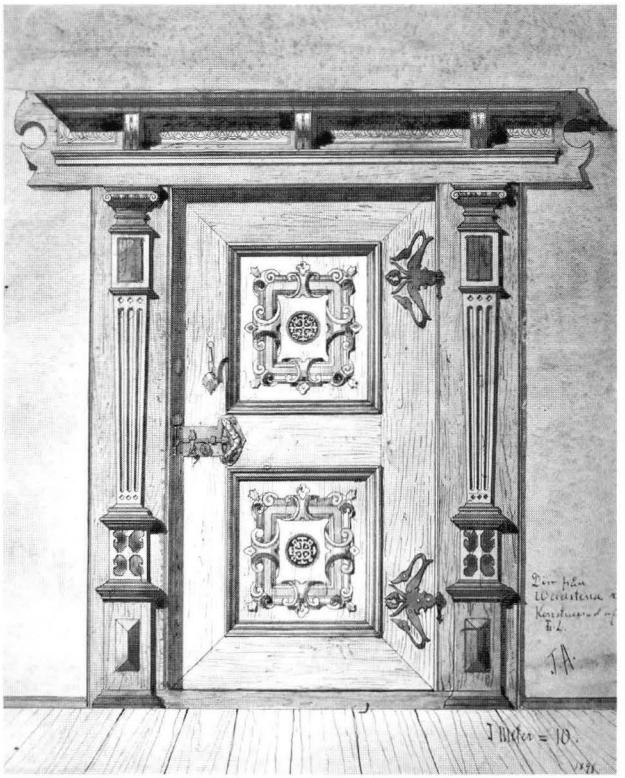

147. Jac. Ahrenberg: Vadstenan ovi Fredrik Lilljekvistin rekonstruoimana. 1898. RHO/MV.

Artikkelissaan *Gripsholm som fornminne* von Heidenstam korosti vanhojen rakennusten kokemuksellisuuden merkitystä. Termit tunnearvo (*affektionsvärde*) ja anekdoottiarvo (*anekdotsvärde*) toistuivat hänen kirjoituksissaan jatkuvasti. Vanhat rakennukset olivat hänen mukaansa arvokkaita siksi, että ne koettiin aidoiksi ja koska niihin liittyi tarinoita niissä eläneistä ihmisistä. Tätä piirrettä ei hänen mukaansa pitänyt aliarvioida tieteellisyyden nimissä. Restaurointi oli hänen mukaansa tiedettä, joka hävitti rakennuksen aitouden.[783] John Ruskinin teksteistä keskusteltiin 1890-luvulla Ruotsissa ja Suomessa.[784] von Heidenstamin näkemykset lähenivät monelta osin Ruskinin teesejä vanhojen rakennusten säilyttämisestä.

Gripsholmin restauroinnin vastustajat moittivat linnan uusia renessanssisaleja tunnelman puuttumisesta. Gustaf Upmark puolusti niitä kirjoittamalla, että restaurointi johti välttämättä uutuuden vaikutelmaan, joka kuitenkin ajan kuluessa katosi. Vasta kun linnan restauroituihin saleihin sijoitettiin maalaukset, huonekalut ja tekstiilit, niihin suunniteltu intiimi ja lämmin tunnelma toteutuisi.[785] Vaikka linnan restaurointia kritisoitiin, sitä myös puolustettiin.[786]

Kiivas keskustelu johti siihen, että Gripsholmin linnan restaurointityöt keskeytyivät vuonna 1894, mutta kuningas Oscar II:n kehotuksesta niitä jatkettiin seuraavan vuoden aikana. Gripsholm restaurointiin huomattavasti suppeammin kuin alun perin oli tarkoitus, ja tiloja jätettiin kertomaan menneisyydestä sellaisenaan. Suunnitelmia muutettiin töiden kuluessa itse rakennusta ja sen eri vaiheita arvostavampaan suuntaan. Useita rakennusvaiheita pidettiin säilyttämisen arvoisina,

21.6.1893 (von Heidenstam 1893) ja modifioituna versiona *Gripsholm som fornminne* -artikkelin kanssa, joka oli julkaistu Dagens Nyheterissä 23.12.1893. von Heidenstamin näkemyksistä Ljungström 1987, 211–214; Edman 1999, 21–23.

783 von Heidenstam 1894b, 21; von Heidenstam 1894b, 37. von Heidenstamin artikkelista Ljungström 1987, 214–216.

784 Ljungström 1987, 220–221. Ruskinin tekstejä julkaistiin ruotsiksi vuodesta 1897 lähtien, mutta niistä keskusteltiin jo sitä ennen. *Hvad Venedigs stenar lära: tankar om arkitekturens förfall* ilmestyi ruotsiksi vuonna 1900. Ruskinin ajatuksista innostuttiin myös Ranskassa 1890-luvulla. Emery & Morowitz 2003, 223 viite 23.

785 Gustaf Upmark: Gripsholmsfrågan. Nya Dagligt Allehanda 31.10.1893; Upmarkin esitelmä Svenska Slöjdföreningenin tilaisuudessa 14.11.1893. Upmark 1901b (1893), 66.

786 Lehtileikekokoelma Grispholmsföreningens arkiv: H:1. Nationalmuseum.

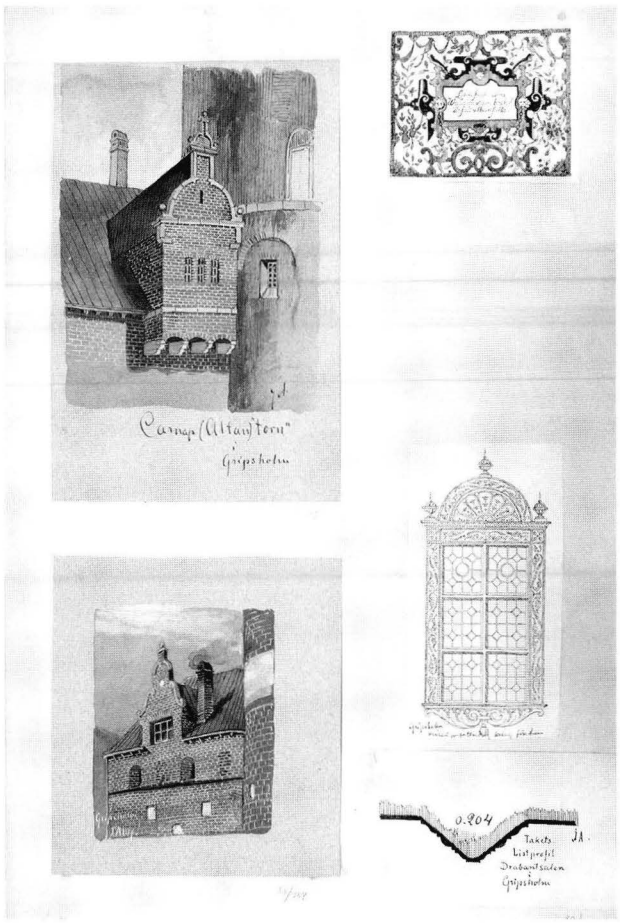

148. Jac. Ahrenbergin piirustuksia Gripsholmin linnasta. RHO/MV.

vaikka rakennuksen Vaasa-aikaista luonnetta korostettiin muita enemmän.[787]

Fredrik Lilljekvist oleskeli kesällä 1898 Suomessa ja liikkui Helsingissä muun muassa Jac. Ahrenbergin seurassa.[788] Turun linnan restaurointi oli tuolloin ajankohtainen, mutta aikaisempaa ongelmallisempi kysymys.

Turun linnan läheisyyteen valmistui uusi viljamakasiinin keväällä 1894, minkä jälkeen linnan restaurointi tuli ajankohtaiseksi. Ruotsissa oli edellisenä vuonna alkanut kiivaita sävyjä saanut keskustelu restauroinnin oikeutuksesta.[789] Käsitellessään Turun linnan restaurointikysymystä vuoden 1895 alussa senaatti ei pitänyt Ahrenbergin vuonna 1890 tekemää ehdotusta kiireellisenä tai tarpeellisena linnan säilymisen kannalta. Se hylkäsi suunnitelman ja vaati uusia piirustuksia ja kustannusarviota sekä linnan restauroimiseksi että välttämättömiksi korjaustöiksi, joilla linnan hajoaminen estettäisiin.[790]

Ahreberg valmisteli uutta ehdotusta linnan restauroimiseksi. Hän keräsi laajan piirustuskokoelman rakennusten detaljeja entisen Ruotsin valtakunnan alueelta ympäri Itämerta. Hän työsti suunnitelmaa, joka perustui aikaisempaa suoremmin ruotsalaislinnojen aiheille (kuvat 139, 153–155).

Vaihtoehtoisen suunnitelman luonnoksissa Turun linnan tornit ovat saaneet Ruotsin linnoista tutut kupukatot. Hän kehitteli mahdollisesti esilinnan kuusikulmaiseen torniin visuaalista viittausta Grispholmin linnan Vankilatorniin (*Fängelsetornet*), jossa sijaitsi samankaltainen vankila kuin Turun kuusikulmaisessa tornissa.[791] Turun linnan torneihin hän sovelsi lanterniineja Lilljekvistin Gripsholmin piirustuksista (kuva 38). Päälinnan tornien lanterniinit olivat Ahrenbergin piirustuksissa koristetankoja lukuun ottamatta lähes samanlaiset kuin Grip-tornin (*Griptornet*) lanterniini. Turun rondellin kattomuodon koristeineen Ahrenberg poimi Lilljekvistin piirustuksen Teatteritornista.

Torninhuippujen lisäksi kattoikkunoiden päätyaiheiden muodot olivat tuttuja Grisholmin piirustuksista. Vaikuttavin niistä oli esilinnan portaalia markeerannut koristepääty, jonka muodot seurasivat tornien kaarevien kattojen ja lanterniinien linjoja. Ne oli poimittu Gripsholmin linnasta (kuva 148).

Perustellakseen restaurointisuunnitelmaansa Ahrenberg pyrki liittämään linnojen rakennushistoriat toisiinsa. Hänen tutkimustensa mukaan Kalmarin, Gripsholmin ja Turun linnoja oli Vaasa-ajalla uudistettu samaan aikaan, ja samat rakennusmestarit ja käsityöläiset olivat liikkuneet työmaalta toiselle. Samoja koristeaiheita oli todennäköisesti käytetty jo silloin, ja siksi

[787] Vuonna 1896 työt olivat suureksi osaksi valmiit ulointa linnanpihaa lukuun ottamatta. Osassa huoneista tapettikerrosten alta löytyneisiin maalausfragmentteihin ei koskettu. Nordensvan 1896b, 366; Ljungström 1987, 235–237. Taloudelliset syyt olivat todennäköisesti syynä siihen, että restaurointia ei toteutettu kokonaisuudessaan. Geijer 2007, 74.

[788] Ahrenbergin kirjeen mukaan hän ja Lilljekvist tapasivat Edelfeltin Kappelissa. Jac. Ahrenbergin kirje Robert Haglundille jaakonpäivänä 1898. KB. Lilljekvist oli tuolloin tekemisissä myös Gustaf Nyströmin kanssa. Gustaf Nyströmin kirjekonseptit Fredrik Lilljekvistille 6.8.1898 ja 8.8.1898. Nyström 05: 218 ja 220. SRM.

[789] *Åbo Tidning* -lehdessä uutisoitiin syyskuussa 1894: ”Såsom kändt, har arkitekt Jac. Ahrenberg redan uppgjort ett förslag till restaurering af gamla slottet med lanterniner på tornen och trappformiga takgaflar och annan medeltida utrustning, och i landets budget för nästa treårsperiod finnas halft annat hundratusen mark upptagna för arbetets påbörjande, så man väl kan hoppas, att detta småningom skall vidtaga.” ÅT 2.9.1894.

[790] STO:n pöytäkirja 13.3.1895. KA; Siviiliasiain toimituskunnan kirje MT:lle 13.3.1895 n. 460. Topografinen arkisto. MV; ÅT ja ÅU 7.4.1895. Ks. liite 2.

[791] Luonnoksessa (kuva 153) torniin on kuvattu linnan ainoa suoralappeinen katto, kuten Gripsholmissa, vaikka Lilljekvistillä katto oli kartiomainen ja sen lanterniini kaareva. Pidemmälle työstetyissä luonnoksissa (kuvat 154 ja 155) Turun kuusikulmaisessa tornissa oli puolipallon muotoinen kupolikatto, joka toi mieleen Vadstenan muhkeat rondellit. Sen huipulla oli huomattavan korkea, siro lanterniini ja korkeuksiin kurottanut koristetanko.

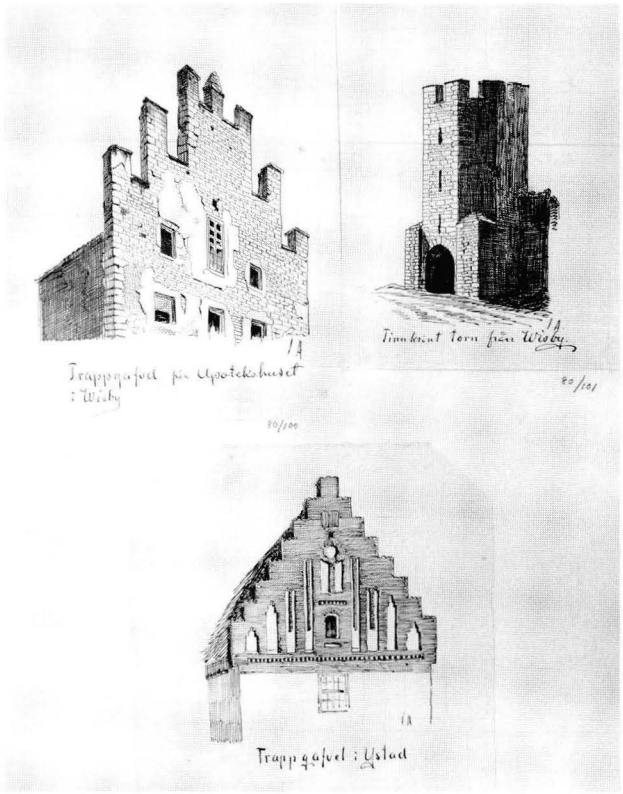

149. Jac. Ahrenbergin piirustuksia rakennusten päädyistä ja sakaroista. RHO/MV.

niiden lainaaminen oli perusteltua myös restauroinnissa.[792]

Kaikkissa kolmessa edellä mainitussa linnassa ulkoarkkitehtuurin muutoksilla pyrittiin 1800-luvun jälkipuolella korostamaan rakennuksen pittoreskia vaikutelmaa.[793] Lilljekvist, Ahrenberg ja todennäköisesti myös Kalmarin linnan restauroinnin suunnittelusta vastanneet Scholander ja Zettervall sovelsivat lukuisten aikalaisarkkitehtien tavoin Dahlberghin *Suecia Antiqua et Hodierna* -teosta, joka tarjosi 1800-luvun lopun arkkitehdeille käyttökelpoisen lähteen linnojen visuaaliseen historiaan.[794] Toteutuessaan Ahrenbergin suunnittelemat torninhuiput olisivat luoneet vaikuttavan visuaalisen elementin rakennuksen ympäristöön.

Ahrenbergin Turun linnan restaurointisuunnitelman piirustuksissa oli huomattavan paljon samanlaisia detaljeja kuin Fredrik Lilljekvistin piirustuksissa Gripsholmin linnaan vuodelta 1890 (kuvat 38, 39 ja 139).[795] Jopa otsikon nauhakoriste oli sama, mikä kertoo kohteiden tietoisesta ja pitkälle menneestä rinnastamisesta. Restaurointisuunnitelmassa Turun linna esitettiin juuri restauroidun Gripsholmin sisarlinnana. Molemmat liittyivät Vaasa-dynastian jäsenten ja muiden kansallisten suurmiesten dramaattisiin vaiheisiin. Niissä oli samankaltaiset vankilat, ja ne tarjosivat jännittäviä tilallisia tarinoita turisteille ja tutkijoille. Lisäksi molempien restauroinnin taustalla oli ajatus museosta, jossa kansakunnan historiaa esitettiin muun muassa hallitsijoiden ja suurmiesten muotokuvin. Turun linnan restaurointisuunnitelman tarkoituksena oli muokata rakennuksesta samankaltainen museo-monumentti kuin Gripsholmin linnasta.

Ahrenberg viittasi vaihtoehtoisessa restaurointisuunnitelmassaan aikaisempaa enemmän myös Kalmarin linnaan. Hän esitti Turun ja Kalmarin tornit rinnakkaisina sekä ajallisesti että ulkonäöltään. Sekä Kalmarin että Turun torneissa oli ennen restaurointia samankaltainen suoralappeinen katto. Restaurointisuunnitelmassa Turun päälinnan torni muistutti Kalmarin linnan 1880-luvulla restauroidun päätornin kattoa (kuvat 156 ja 157). Tuolloin ruotsalaislinnaan rekonstruoitiin näyttävät torninhuiput ja päätykoristeet, jotka olivat olennaisessa osassa myös Turun linnan restaurointisuunnitelmassa. Tavoitteena oli toteuttaa Turun linnaan samankaltainen restaurointi kuin Kalmarin linnassa 1880-luvulla ja Gripsholmin linnassa 1890-luvulla.

4. TURUN LINNA VUOSISADAN VAIHTEESSA 1900

Turun linna näyttäytyi kaupungin satamaan saapuvien matkailijoiden silmiin vaatimattomalta. Berliiniläislehdessä julkaistiin kesällä 1897 Dr Georg Wegenerin matkakertomuksia Suomesta *Im Reich der tausend Inseln*, ja asiasta uutisoitiin suomalaislehdistössä. Laivalla Turkuun saapunut matkailija kuvaili linnaa, eikä se lainkaan miellyttänyt häntä. Linnan kerrottiin seisovan kaupungin edustalla "painavana ja uhmakkaana kuin bulldoggi".[796] Oli noloa, että ensimmäinen historiallinen monumentti, jonka ulkomaalaiset matkailijat laivalla Turkuun saapuessaan näkivät, näyttäytyi rumana ja että kansallisesti merkittävästä linnasta kirjoitettiin negatiivisesti ulkomaalaisessa lehdessä. Linnan

[792] Ahrenberg korosti kirjallista lähdettä, jonka mukaan Kalmarin linnasta kutsuttiin muurarimestareita ja puuseppiä Turun linnaan. Ahrenberg 1901b, erit. esipuhe, 76; Ahrenberg 1902a, 195–196, 238; Ahrenberg 1904a, 152–153.

[793] Gripsholmin linnan osalta ks. esim. Folcker 1896, 5.

[794] Dahlberghin teoksen käytöstä Ljungström 1987, 41–42.

[795] Gripsholmin julkisivupiirustus oli julkaistu *Gripsholmsföreningenin* toukokuussa 1892 päivätyssä kutsukirjeessä yhdistyksen jäseneksi. Ahrenberg ei kuulunut *Gripsholmsföreningeniin*, eikä yhdistyksen arkistossa ole hänestä mainintaa. Gripsholmsföreningens arkiv. H:1. Nationalmuseum.

[796] "Om slottet säger förf., att det utan något spår ar arkitektoniskt behag ligger tungt och trotsigt som en bulldogg vid ingången till staden." ÅU 1.9.1897.

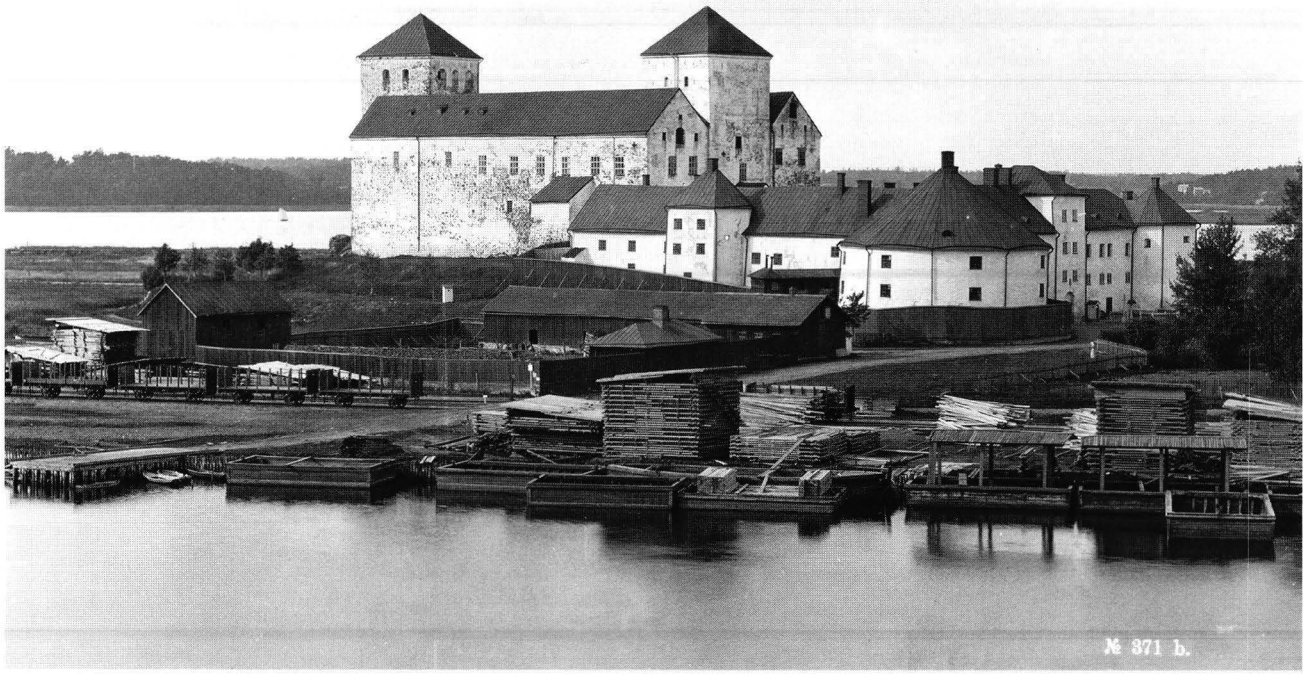

150. Turun linna noin vuonna 1890. Valok. Daniel Nyblin. Kuva: Museovirasto.

kunnostaminen oli tärkeää paitsi Turku-kuvan, myös Suomi-kuvan kannalta.

Vuosisadan vaihtuessa vanhojen rakennusten restaurointia kritisoitiin ankarasti, ja tietyn tyylin palauttamiseen tähdänneet restaurointihankkeet alkoivat näyttäytyä vanhanaikaisena toimintana. Gustaf Upmark kirjoitti jo vuonna 1893 Gripsholmin linnan restaurointia puolustaessaan, että suurten "uudelleenrakentamis-restaurointien" aikakausi oli ohi, mutta "pienemmät, osittaiset restauroinnit" olivat edelleen tarpeellisia.[797]

4.1 Emil Nervanderin ja Jac. Ahrenbergin tutkimukset

Senaatti määräsi vuonna 1895 Yleisten rakennusten ylihallituksen ja Muinaistieteellisen toimikunnan edustajat mittaamaan ja tutkimaan linnan ja sen huoneet, etsimään merkkejä vanhasta sisustuksesta ja ulkonäöstä, tekemään niistä piirustukset ja ehdottamaan välttämättömiä toimenpiteitä linnan suojaamiseksi hajoamista vastaan.[798] Viimeinen kruunun viljavarasto poistettiin päälinnan pohjoissiivestä vuoden 1897 alussa, ja muurien tutkiminen saattoi vihdoin alkaa. Emil Nervander tutki päälinnan pohjoissiiven ja tornien tiloja touko-kesäkuun vaihteessa 1897.[799] Seuraavan vuo-

[797] "De stora ombyggnads-restaurationernas tidehvarf är nog i det hela förbi – –. Men smärre och partiella restaurationer, liknande den å Gripsholm, komma helt säkert alltjämt att fortgå, alltjämt att anses nödvändiga." Upmark 1901b (1893), 67.

[798] STO:n pöytäkirja 14.5.1895. KA; Kirkollisasiain toimituskunnan kirje MT:lle 14.5.1895 n. 941. Topografinen arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 6.6.1895. MV.

[799] Alun vastahakoisuuden jälkeen Nervander vaikuttaa innostuneen maalausten etsimisestä linnan muureista. Hän ehdotti uusien huoneiden tutkimista kun sopiva tilaisuus siihen koitti

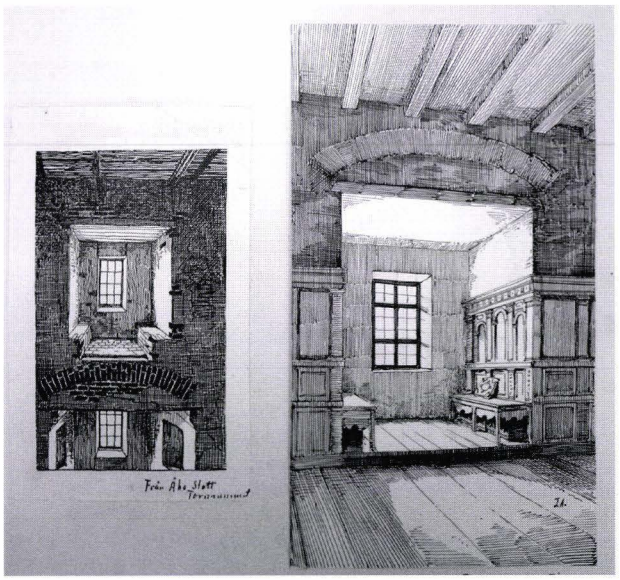

151. Jac. Ahrenbergin piirustus Turun linnasta ja ehdotus tornihuoneen restauroimiseksi. RHO/MV.

den keväällä hän etsi maalausfragmentteja esilinnasta ja päälinnan eteläsiivestä.[800]

Ensimmäisten tutkimustensa aikana Nervander tilasi valokuvia linnan tiloista valokuvaaja Georg Nyblinilta (1859–1931).[801] Päälinnan eteläsiiven tiloissa oli tuolloin yhä viljavaraston rakenteita, ja Nyblinin kuvasi päälinnan pohjoissiipeä ja tornihuoneita. Paikallislehdessä kuvailtiin Nyblinin magnesiumvalolla otettuja valokuvia ja ehdotettiin, että linnan tilojen vaaralliset kulkuväylät, kuten tyhjyyteen johtaneet oviaukot, suljettaisiin yleisöltä. Georg Nyblinille oli nimittäin sattunut vakava onnettomuus kesken kuvausten: hän putosi lähes 40 jalan eli 12 metrin korkeudesta askelman pettäessä ja loukkaantui, joskaan ei hengenvaarallisesti.[802]

Nervander naputteli päälinnan seiniä ja holveja etsien niistä jälkiä maalauskoristeluista. ”Vanhan linnan-

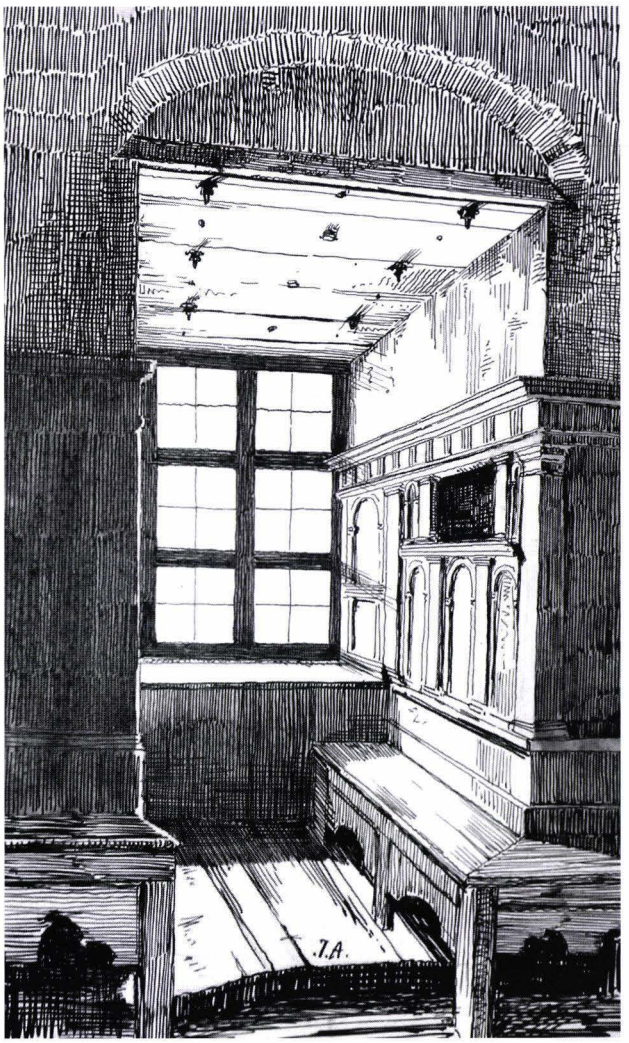

152. Jac. Ahrenbergin piirustus Gripsholmin linnan Kaarle-herttuan kamarista. RHO/MV.

kirkon” eli nykyisen Sturenkirkon päätyseinästä hän löysi maalausfragmentteja, jotka olivat Nervanderin mukaan arvokkaampia historiallisessa kuin taiteellisessa mielessä. Itäseinän maalaukset esittivät Sturen ja Tottin vaakunoita enkeleiden kannattelemina. Samasta muurista löytyi fragmentti ornamenttilistaa. Kirkon länsimuurista löytyneen maalausfragmentin Nervander tunnisti osaksi Kristuksen päätä ja oli näkevinään samalla seinällä kypäräaiheita. Aihe viittasi Kristuksen ylösnousemukseen. Jäljet olivat niin epäselviä, ettei niitä ollut Nervanderin mukaan mahdollista restauroida. Nunnakappelista ja muualta pohjoissiiven muureista ei maalauksia tuolloin löytynyt. Tutkimuksia varten oli pystytetty telineet, koska pohjoissiivessä ei juuri ollut välipohjia.[803]

---

vuosikorjausten ja museon tilojen kunnostamisen yhteydessä. Nervanderia käytettiin myös linnoja koskeneissa asiantuntijatehtävissä: hän mm. tarkisti linnojen vuosikorjausten kustannusarvioita, jos hän sattui olemaan Helsingissä. Tarkastaessaan vuoden 1899 vuosikorjausten kustannusarviota Nervander kiinnitti huomiota siihen, että linnan vahtimestarin huoneen tapetit uusittiin. Hän pyysi lupaa tutkia huoneen seinät tapettien poiston yhteydessä. YRYH ei kuitenkaan välittänyt Nervanderin ja MT:n toivomusta lääninrakennuskonttorin arkkitehdeille, ja tapetit vaihdettiin seiniä tutkimatta. Emil Nervanderin kirje MT:lle 3.3.1899. YRYH:n kirje MT:lle 12.8.1899 n. 1308. Topografinen arkisto. MV; MT:n pöytäkirjat 11.3.1899 ja 16.9.1899. MV.

[800] Ks. liite 2.

[801] Apulaisena Emil Nervanderilla oli opiskelija E. W. Pakkala, jonka piirroksia liitettiin lopulliseen lausuntoon. E. Nervanderin kirje MT:lle 1.7.1897. Kansio Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[802] ÅT ja ÅU 2.6.1897.

[803] Emil Nervanderin lausunto. STO KD 426/43 1883. KA. Paikallislehti kertoi Nervanderin kuulemisen perusteella: ”Spaningarna efter väggmålningar hafva ej ledt till andra resultat än att i gamla slottskyrkan anträffats Sten Stures d.ä. och Ingeborg Totts vapen, omgifvet af änglar såsom sköldhållare,

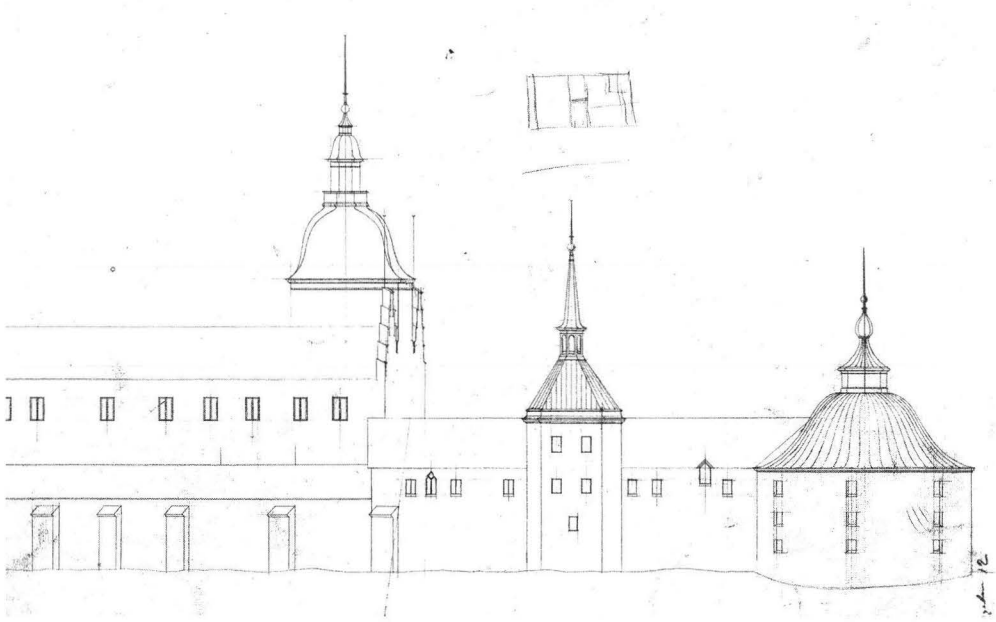

153. Jac. Ahrenbergin luonnos Turun linnan torninhuipuiksi. RakH. KA.

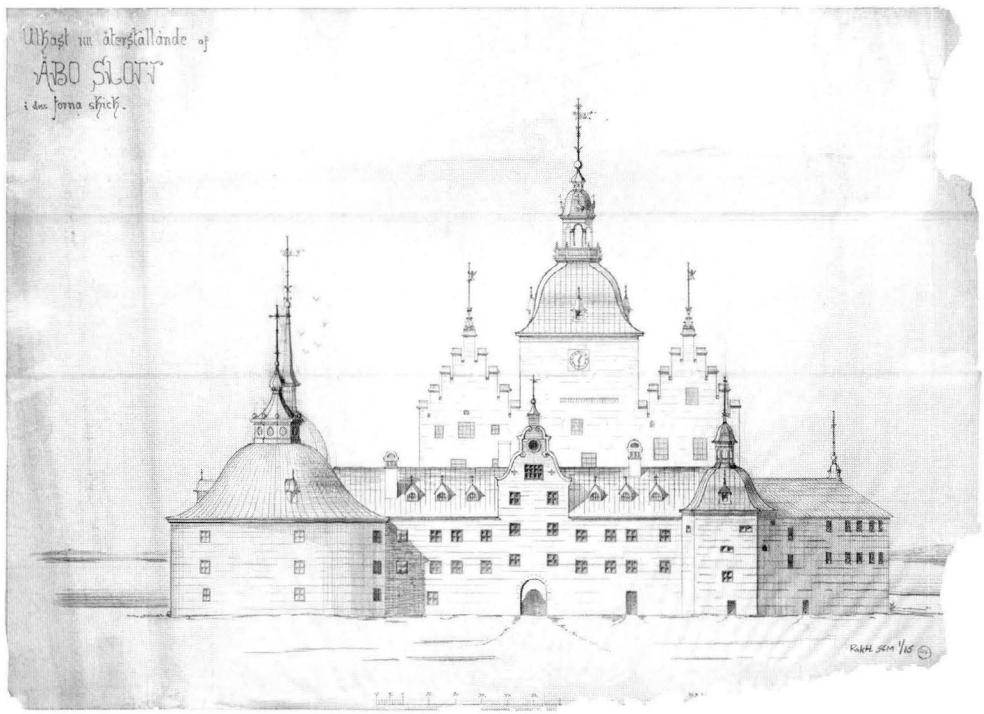

154. Luonnos Turun linnan restaurointisuunnitelmaan. RakH. KA.

Linnan länsipäädyn tilassa, jota kutsuttiin nimellä "Librij Cammar", Nervander havaitsi lehti- ja kukkaaiheisia ornamentteja ja drapeerausta. Hän löysi myös tornia esittäviä graffiteja.[804] Jordanin kamariin johtava huone (nykyinen Portinvartijanhuone) oli jaettu varastoa varten lautaseinällä ja verhoiltu osittain laudoilla.[805] Sen maalauksia ei vielä tuolloin tunnettu.

Tutkimuksissaan Nervander kiinnitti erityistä huomiota holveihin ja maalausfragmentteihin. Hän sisällytti lausuntoonsa myös huomioita tilojen restauroinnin mahdollisuuksista. Tuloksena oli, että linnan keskiaikaisesta sisustuksesta ei ollut tietoja. Ainoastaan

äfvensom otydliga spår af en religiös målning, utvisande konturer af en Kristusbild, hjelmbuskar, måhända af romerska soldater m.m. Detta torde härstämma från slutet af 1400-talet." ÅT 10.6.1897; ÅU 5.6.1897.

[804] Emil Nervanderin lausunto. STO KD 426/43 1883. KA. Muistilappuihinsa Nervander keräsi havaintojaan tiloista. Kansio Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[805] Kansio Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV; Emil Nervanderin lausunto. STO KD 426/43 1883. KA.

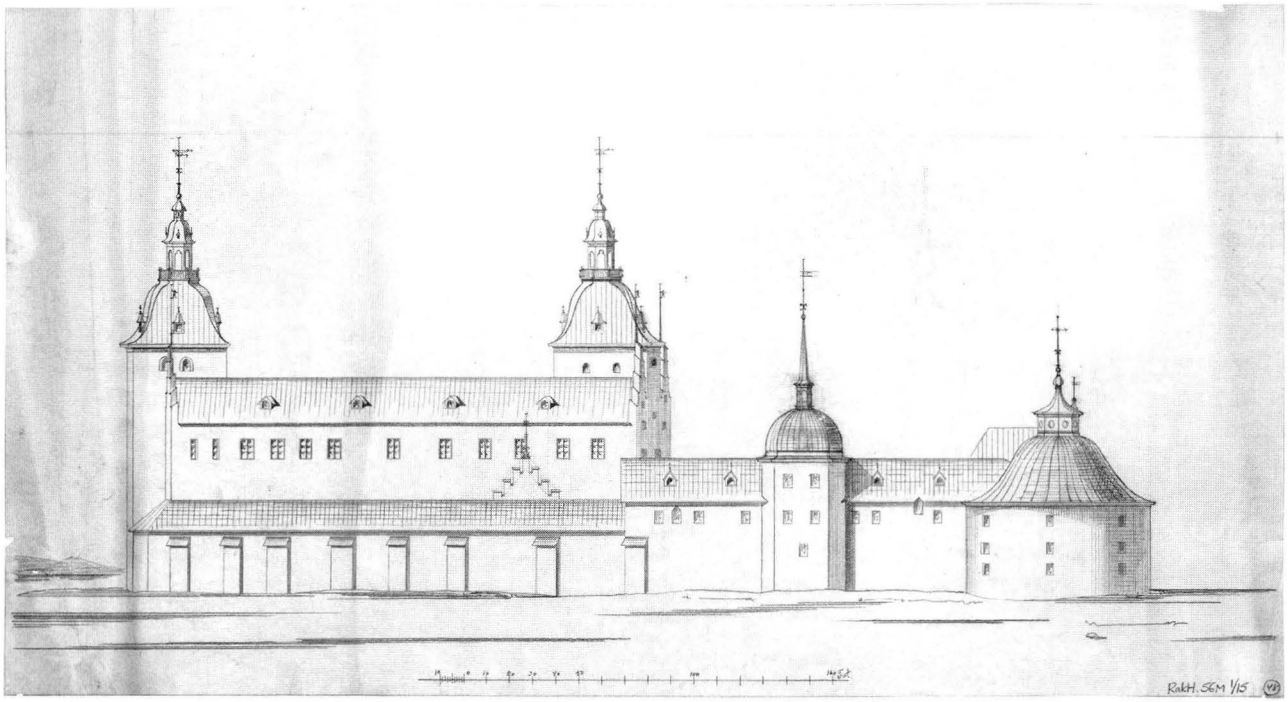

155. Luonnos Turun linnan restaurointisuunnitelmaan. RakH. KA.

joitakin maalausfragmentteja oli havaittavissa pohjoissiiven "vanhassa linnankirkossa" ja Librij Cammar -huoneessa. Päälinnan eteläsiivessä tehtyjen tutkimusten tuloksena oli, että niin korkealle kuin käytettävissä ollut teline ylettyi, muureista ei löytynyt merkkejä vanhoista maalauksista tai piirroksista.[806]

Nervanderin mukaan ainoastaan linnan 1500-luvun sisustus oli mahdollista restauroida, koska vain siitä oli tarpeeksi tietoja. Välttämättömiä linnan säilymiselle olivat katon korjaaminen ja ulkomuurien aukkojen paikkaaminen. Hän otti kantaa linnan restaurointisuunnitelmiin kannattaen sisätilojen palauttamista ainakin kattojen, lattioiden ja seinien osalta, mutta ulkoarkkitehtuuria koskevan restauroinnin toteuttamista tuli hänen mielestään lykätä ainakin muutamia vuosia.[807] Lausunnon sanoma oli, että Turun linnan restaurointia ei pitänyt kiirehtiä.

Nervanderin ja J. R. Aspelinin välisestä kirjeenvaihdosta ilmenee, että he vastustivat Ahrenbergin toimintaa linnojen restaurointiarkkitehtina. Ahrenbergia ei pitäisi missään tapauksessa päästää toteuttamaan "sekulaarityötä", he kirjoittivat vuonna 1895.[808] Nervander ja Aspelin pitivät selvänä, että "Suomen muistorikkaimman historiallisen monumentin" sisätilat palautettaisiin aikaisempaan asuun. Raunioituneen päälinnan tilat oli rakennettava uudestaan aikaisemman kaltaisiksi ainakin pääpiirteissään. Silti Ahrenbergin suunnitelma linnan ulkoarkkitehtuurin restauroimiseksi meni heidän näkökulmastaan aivan liian pitkälle.

Nervanderin tehdessä tutkimuksia linnassa Ahrenberg valmisteli usean vuoden ajan ehdotustaan ja lausuntoaan linnan tulevaisuudesta. Hän selvitti linnan rakennushistoriaa ja keräsi vertailumateriaalia perheensä toisesta kotimaasta Ruotsista, missä hän vieraili usein.[809]

Matkat liittyivät usein yhteispohjoismaisiin projekteihin. Ahrenberg ehdotti vuonna 1898 Suomen Taideyhdistykselle skandinaavisen taidenäyttelyn järjestä-

[806] Emil Nervanderin lausunto. STO KD 425/43 1883. KA. Luonnos: Kansio Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 8.2.1899. MV.

[807] "En fullständig restaurering af slottets yttre är, synes det mig, en mycket grannlaga sak, och planer dertill skulle sannolikt vinna genom att få mogna till sig, utan att dock öfverdrifvas till en obestämdt framtid. En påskyndad kostsam restaurering kunde lätt behöfva följas af en ny. En annan sak är slottsrummens rödjande och förseende med trossbottnar och tak. Enligt min tanke bidroge ett sådant reparationsarbete ofantligt mycket till en möjlig nogrannare kännedom af slottets inredning och till dess bevarande såsom vårt intressantaste fornminne." Emil Nernvanderin lausunto. STO KD 425/43 1883. KA.

[808] Ks. liite 2.

[809] Ahrenberg vieraili 1898 puolisonsa kanssa Ruotsissa sekä helmikuussa että marras-joulukuussa. Kiitoskirjeessään kreivi Carl Snoilskylle, jota pariskunta oli käynyt tapaamassa, hän kirjoitti: "Med hela min själ håller jag på fastheten, segheten i de band som ännu förena oss finnar och svenskar, och hvarje nya förbindelse jag knyter med det gamla landet är för mig en vinning". Jac. Ahrenbergin kirje Carl Snoilskylle 1.3.1898. KB.

156. Kalmarin linna ennen restauroinnin vuonna 1867. Valok. J. Dryselius. Kuva: Västergötlands museum.

157. Kalmarin linna restauroinnin jälkeen. Kuva: Upmark 1904.

mistä Helsinkiin.[810] Keväällä 1899 hän teki noin kolmen viikon matkan Tukholman kautta Kristianiaan, Kööpenhaminaan ja Pohjois-Saksaan.[811] Matkallaan hän valmisteli ideoimaansa suurhanketta, kuvitettua Raamattua, johon oli tarkoitus saada mukaan eturivin taiteilijoita Pohjoismaista.[812] Hän korosti monin keinoin Suomen kuulumista länsimaihin ja pohjoismaiseen kulttuuripiiriin.

Tutkimuksillaan Ahrenberg pyrki vastaamaan hänen ensimmäistä restaurointisuunnitelmaansa kohtaan osoitettuun kritiikkiin koskien kirjallisten lähteiden käyttöä. Hän tutustui alkuperäislähteisiin, toi niitä sellaisenaan esiin tutkimuksissaan ja viittasi A. H. Snellmanin ja erityisesti muiden pohjoismaisten tutkijoiden julkaisuihin. Hän hahmotteli lähteiden perusteella linnan renessanssiaikaista asua argumentoiden samalla oman restaurointisuunnitelmansa puolesta.[813]

Ahrenbergin Turun linnaa koskeneet tutkimukset alkoivat vihdoin valmistua kesällä 1899, ja syksyllä hän julkaisi ensimmäiset tuloksensa.[814] Hänen senaatille jätettävää lausuntoa varten tekemänsä selvitys oli paisunut laajaksi historiikiksi, jonka nimeksi tuli *Ur Åbo slotts byggnadshistoria*. Virallisena lausuntona tutkimus meni Ahrenbergin mielestä hukkaan. Tavoitteena oli tarjota mahdollisimman nautittava lukuelämys mahdollisimman laajalle lukijakunnalle.[815] Hän pyrki tuomaan kohteesta esiin puolia, joita historioitsijat ja arkeologit eivät rakennuksista kirjoittaessaan käsitelleet.[816]

Ahrenberg toivoi Turun kaupungin historiallisen museon julkaisevan tutkimuksen kaupungin historiaa koskevassa sarjassa, mutta museon mukaan kyseessä ei ollut varsinaisesti historiantutkimus.[817] Arkkitehti vastasi, että Turun linnan rakennushistoria oli ennemmin tai myöhemmin huomioitava Turun kaupungin historia -sarjassa viitaten samalla Volmar Sylvanderin Kalmarin kaupungin historiaan, jossa linna oli tärkeässä osassa.[818]

Ahrenbergilla oli vaikeuksia löytää kirjalleen kustantajaa.[819] Se oli omistettu Fredric von Rettigille (*den outtröttelige återställaren af Åbo slotts minnen*), ja viimein tekijä pääsi Turun kaupungin historiallisen museon kanssa sopimukseen: museo lunasti 500 markalla 300 kirjaa myytäväksi ja rahoitti siten osaltaan painatuskustannuksia.[820] Senaatti ei Muinaistieteellisen toimikunnan puoltavasta lausunnosta ja suosituksista huolimatta myöntänyt avustusta valtion yleisistä varoista. Ahrenbergille tutkimuksen julkaiseminen vuoden 1900 loppuun mennessä oli tärkeää, koska Turun linnan restaurointikysymys oli silloin ratkaisevassa

---

[810] Suunnitelma ei toteutunut. Finska konstföreningens matrikel för 1898, 12–13.

[811] Jac. Ahrenbergin kirje Clara Monteliukselle 25.3.1899. SLSA 172; Jac. Ahrenbergin kirje S. J. Boëthiukselle 11.8.1899. RA.

[812] Hanke aloitettiin Uudesta Testamentista, ja evankeliumien kuvittaminen jaettiin maiden kesken: Matteus Suomelle, Markus Ruotsille. *Hufvudstadsbladet*issa, jossa referoitiin ruotsalaista sanomalehteä, pohjoismaista kulttuurihanketta luonnehdittiin seuraavasti: ”Tanken att förena just de nordiska ländernas konstnärsnamn om ett arbete sådant som detta är i och för sig vacker, och det skall utan tvifvel i hög grad ytterligare närma dessa fyra folk, – som hvad tro, lagar, bildning och historia beträffar, oaktadt allt ha så ofantligt många berörningspunkter – om i hvarje hem i Norge som i Finland, i Danmark som i Sverige den bok, som kallats böckernas bok, är för dem alla densamma i bild, i tryck, i band, om man i den finner de bästa namn, som den nordiska konsten känner, i ädel täflan och i broderlig förening.” Hbl 17.9.1899.

[813] Samalla hän esitti kritiikkiä Snellmanin tutkimusta kohtaan; Snellman oli kääntänyt lähteet suomeksi, jolloin ne olivat pohjoismaiselle yleisölle saavuttamattomissa ja menettivät arkkitehdin mielestä suuren osan ilmaisuvoimastaan ja ominaisluonteestaan. Ahrenberg 1901b, 110.

[814] Ahrenberg 1899a ja 1899b. Ks. myös ÅT 20.9.1899.

[815] Hän kirjoitti asiasta Gustaf Cygnaeukselle: ”att inkomma med ett offentligt utlåtande om Åbo slott och den byggnadshistoria har jag sedan trenne år arbetat på detta utlåtande och för dess skull gjort resor till särskilda delar af Sverige. Nu har jag inom kort mitt arbete färdigt. Det har under arbetets gång vuxit från ett officiel akt om 6–7 ark till en hel bok om 6–7 tryckark. Det har intresserat mig i allra högsta grad, och nu tycker jag det vore synd, att så mycket arbete skulle kastas bort i ett utlåtande till senaten, där ingen läser mitt arbete. Under sådana förhållanden har jag kommit att tänka på att om i Eder publikation ur Åbo stads historia skulle komma få användning för mitt manuskript.” Jac. Ahrenbergin kirje Gustaf Cygnaeukselle 7.6.1899. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA.

[816] ”Jag tycker mig höra dig säga ja men historieskrifning och romanskrifning höra precis icke tillsamman! Det är sant, å andra sidan har jag bemödat mig om den största möjliga noggrannhet – –. Ett arbete af denna art bör därtill om möjligt skrifvas af en arkitekt, ty af allt hvad jag i saken läst, har jag funnit, det Snellman, Troels-Lund ja t.o.m. Hildebrand, då de behandla dessa och likartade frågor ofta af brist på fack kunskap göra sig skyldiga till felaktiga uppgifter. Jag vill icke därmed ha sagt att ju fel icke förekom i mitt arbete, men de arkitektoniska detaljerna hoppas jag ha definierat rätt, likasom jag vågar tro att stilen är njutbar.” Ahrenberg viittasi paitsi A. H. Snellmanin ”ikävään” julkaisuun Turun linnan rakennushistoriasta, myös tanskalaisen kulttuurihistorioitsija Troels Frederik Troels-Lundin (1840–1921) tuotantoon. Jac. Ahrenbergin kirje Gustaf Cygnaeukselle 7.6.1899. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA. Troels-Lund julkaisi vuosien 1879 ja 1901 välisenä aikana neljätoistaosaisen teossarjan *Dagligt liv i Norden i det sekstende aarhundrede*, jonka kolmas osa oli omistettu linnoille.

[817] Gustaf Cygnaeuksen kirje Jac. Ahrenbergille 16.9.1899. SLSA 294.1; TKHM:n pöytäkirja 6.9.1899. TKA.

[818] Jac. Ahrenbergin kirje Gustaf Cygnaeukselle 22.9.[1899]. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA. Ahrenberg oli epävarma työn historiallisesta osuudesta, johon hänellä ei ollut koulutusta. Ainakin historioitsija Torsten Hartman tarkasti käsikirjoituksen ja sai siitä 100 markan palkkion. Jac. Ahrenbergin kirje F. von Rettigille 26.10.1900. Kansio 90. Rettigin perhearkisto, ELKA; Torsten Hartmanin kirje Jac. Ahrenbergille 17.12.1900. SLSA 294.3.

[819] Hän anoi avustusta MT:ltä. Jac. Ahrenbergin kirje MT:lle 9.5.1901; MT:n pöytäkirja 1.6.1901. MV.

[820] Jac. Ahrenbergin kirje TKHM:n johtokunnalle 15.2.1901. Eaa 1. TKA. TKHM:n pöytäkirja 17.2.1901. TKA; Redovisning öfver ÅSHMs Privata Kassa 1901. TKA; F. von Rettigin kirje Jac. Ahrenbergille 13.5.1901. SLSA 294.5; Ripatti 2007, 67 viite 22. Ahrenberg pyysi omistuskirjoitukselle lupaa syksyllä 1900. F. von Rettigin kirje Jac. Ahrenbergille 31.10.1900. SLSA 295.5.

158. Georg Nyblinin vuonna 1897 ottama valokuva linnan pohjoissiiven ylimmästä kerroksesta. Nyblinin kuvat kuuluivat lausuntoon, jonka Emil Nervander ja Jac. Ahrenberg jättivät vuonna 1898 senaatille. Kuva: Museovirasto.

vaiheessa.[821] Linnan restauroinnin tuli perustua tutkittuun tietoon rakennuksen historiasta.

Vuosisadan vaihteessa Ahrenberg laati useita tutkielmia historiaan liittyneistä aiheista. Hän pyrki profiloitumaan vakavasti otettavana, alkuperäislähteisiin paneutuvana historiantutkijana, joka kirjoitti ja esitelmöi kiinnostavasti ja viihdyttävästi laajalle sivistyneelle yleisölle, ei ainoastaan asiantuntijoille.[822] Turun linnan tutkimukset johtivat myös artikkeliin Kaarina Maununtyttärestä historiallisena henkilönä. Tarkoituksena oli esittää, millainen kuningatar "todella, historiallisten lähteiden valossa oli".[823]

Sensuurin tiukentuessa julkista keskustelua kanavoitiin esitelmiin.[824] Ahrenberg esitelmöi ahkerasti Tu-

[821] Hakemuksen liitteenä olivat suositukset M. G. Schybergsonilta, Torsten Hartmanilta, Otto Donnerilta ja E. G. Palménilta. Jac. Ahrenbergin anomus 15.11.1900. STO AD 1848/9 S.D. 360/90 EE 1900. KA. MT:n lausunnon mukaan Ahrenbergin työ oli kiinnostava siksi, että kirjoittaja oli arkkitehtuurin asiantuntija, toisin kuin siiheastisissa Turun linnasta julkaistuissa tutkimuksissa. Myös vertailevan tutkimuksen Ruotsin linnojen kanssa odotettiin tuovan kiinnostavia tuloksia. MT:n lausunto senaatille 12.12.1900 n. 2263. STO AD 1848/9 S.D. 360/90 EE 1900. KA; MT:n pöytäkirja 12.12.1900. MV. Senaatti teki kielteisen päätöksensä vasta helmikuussa 1901. STO:n pöytäkirja 26.2.1901. KA.

[822] Esim. *Gamla Finlands hövdingaminne* (Kaukomieli III, 1900), *Det runda tornet i Viborg* (Viborgsbladet 29. ja 30.1.1902 ja Isblommor-kalenteri 1902), *Den Viborgska adeln, dess institution, dess riddarhus och dess upplösning* (Förhandlingar och uppsatser 15, 1902). Hän kirjoitti nuorisolehteen artikkelin *Huru bodde Daniel Hjort och hans samtida i Åbo slott*. Aftonposten 6.5.1899.

[823] Ahrenberg 1900a. Artikkelin taustasta hän kertoi: "Sysselsatt med studier till Åbo slotts historia har jag genomgått en hel del af den existerande literaturen om Wasaperioden i nordens historia och det har roat mig att, vid sidan af det som var hufvudsak för mig, anteckna ett och hvarje om de för perioden representativa personerna." Hbl 13.4.1900. Julk. Ekelund 1943, 293.

[824] Ahrenberg kirjoitti Ruotsiin: "Tala får man hvad som helst men icke trycka. Nu äro vi ju – – inte ännu i Ryssland – och aldrig blir detta land heller Ryssland – – och gud skall veta att vi tala både det ena och det andra – men trycka få vi ej." Jac. Ahrenbergin kirje Simon Boëthiukselle 24.9.1899. RA. Asia koski Boëthiuksen luentovierailua Suomeen lokakuussa 1899. Luennon kerrottiin käsittelevän saksalaisen kuningas-

159. Nykyinen Sturenkirkko vuonna 1897. Valok. Georg Nyblin. Kuva: Museovirasto.

run linnan ajankohtaisista tutkimuksistaan aikana, jolloin linnan tulevaisuudesta tehtiin ratkaisevia päätöksiä.[825]

Suomessa oli tuolloin vähän kotimaan vanhoihin rakennuksiin perehtyneitä toimijoita. Turun linnan restaurointia valmistelemaan suunniteltiinkin komiteaa, jonka avulla eri aloja edustaneiden henkilöiden kiinnostuksen kohteet pyrittiin kanavoimaan yhteisen asian hyväksi.[826] Komitean perustaminen olisi seurannut yleistä eurooppalaista käytäntöä vastaavissa restaurointiprojekteissa. Esimerkiksi 1900-luvun alkuvuosina keskustelua herättäneen Heidelbergin linnan restaurointia varten oli asetettu asiantuntijakomitea.[827]

Rakennusten tutkiminen kuului olennaisena osana restauroinnin valmisteluihin, ja restaurointitoimenpiteet tuli perustella tieteellisesti valideilla tutkimuksilla.

---

kunnan syntyä ja historiallista merkitystä sekä G. M. Sprengtportenia ja J. A. Ehrenströmiä. Hbl 1.10.1899 ja 5.10.1899; Aftonposten 7.10.1899. Julkisen ilmoituksen oli pysyttävä mahdollisimman "laimeana" sensuurin läpäistäkseen, vaikka sisältö saattoikin Ahrenbergin mukaan olla suoraa puhetta. Jac. Ahrenbergin kirjeet Simon Boëthiukselle 12.9.1899 ja 24.9.1899. RA.

[825] Ahrenberg 1899c. Suomen "teknikkojen" kokouksessa kesäkuussa 1899 Ahrenberg piti "huwittawan esitelmän, joka ei niin paljon koskenut itse linnan rakennuksen syntymistä kuin muutamia hauskempia seikkoja muinaisesta elämästä linnassa." US 2.6.1899; ÅU 3.6.1899; Tammerfors Nyheter 2.6.1899. Hän piti myös esitelmän Turun linnan pyöreästä tornista Teknillisen yhdistyksen Arkkitehtiklubilla saman vuoden lokakuussa. Hbl 8.10.1899. Hän esitelmöi Turun linnasta samana syksynä myös Porvoossa. Borgå Nya Tidning 17.10.1899. Seuraavana talvena hän piti Taideteollisuusyhdistyksen esitelmän Ateneumissa Turun linnan renessanssiaikaisista seinävaatteista. Hbl 23.2.1900; Päivälehti 23.2.1900; Sanomia Turusta 25.2.1900. Esitelmää varten Ahreberg oli saanut lainaksi TKHM:n kokoelmista kopion Ruotsin kansallismuseon gobeliinista. Taideteollisuusyhdistyksen kirje F. Rettigille 29.11.1899 ja ote Turun kaupunginvaltuuston pöytäkirjasta 21.12.1899. Eaa 1. TKA. Esitelmän pohjalta syntyi artikkeli Ahrenberg 1900b. Hän esitelmöi keväällä 1900 otsikolla *Om arbetare, arbetsgifvare och arbetsmetoder under Wasatiden*. Hbl 11.3.1900. Joulukuussa 1900 hän esitelmöi Turun linnasta ainakin Taiteilijaseurassa ja Arkkitehtiklubilla. Hbl 2.12.1900 ja 15.12.1900.

[826] Ks. liite 2.

[827] Denslagen 1994, 177–178.

160. Turun päälinnan pohjoissiiven sisätiloja Georg Nyblinin valokuvaamana vuonna 1897. Ylimpänä Kuningattarensali, alimpana niin sanottu Juhana-herttuan sali. Kuva: Museovirasto.

Tutkimusmenetelmät tai -ihanteet olivat jatkuvassa muutoksessa. Samalla määriteltiin tieteellisen tutkimuksen kriteerejä, joiden puitteisiin Ahrenbergin populaarit julkaisut eivät yrityksistä huolimatta mahtuneet.

4.2 Jac. Ahrenbergin korjaus- ja restaurointisuunnitelma 1899

Ahrenbergin lausunto ja ehdotus Turun linnan korjauksesta ja restauroinnista piirustuksineen ja kustannusarvioineen valmistui syksyllä 1899.[828] Suunnitelman liitteenä oli piirustuksia päälinnan muureista, joista osaan arkkitehti oli merkinnyt punaisella värillä ehdottamiaan välipohjia ja holvauksia, ja vuoden 1890 restaurointisuunnitelman piirustus (kuvat 163 ja 164). Ahrenberg kirjoitti, että hän tekisi sen nyt hieman toisin.[829]

Lausunnon mukaan ennen töiden aloittamista oli laadittava suunnitelma linnan käytöstä ja sovittava suunnasta, jota kohti töitä toteutettiin. Jälkimmäinen koski Ahrenbergin näkökulmasta lähinnä sitä, restauroitiinko linna keskiaikaiseen vai renessanssiaikaiseen asuun.[830] Hän argumentoi sen puolesta, että linnan restauroinnin suunnasta tehtäisiin päätös, vaikka töitä toteutettaisiin vähitellen vuosi kerrallaan ilman, että kokonaissuunnitelma sitoisi tulevia töitä vuosiksi eteen-

[828] Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle, kustannusarvio ja lausunto. STO KD 426/43 1883. KA. Niiden valmistumisesta kerrottiin heti *Åbo Tidning* -sanomalehdessä. Optimistisesti odotettiin, että ehdotus merkitsi uutta, töiden alkamiseen johtavaa vaihetta linnan restaurointikysymyksessä. ÅT 29.10.1899.

[829] "Numera vore jag böjd för att i viss mån göra densamma dels enklare, dels strängare i stil." Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle 15.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[830] Esimerkkinä hän mainitsi, että jos linna päätettiin restauroida keskiaikaiseen asuun, sen pohjoismuurin ikkunat piti muurata umpeen. Jos linna palautettiin Vaasa-aikaiseksi, piti ikkunat säilyttää ja korjata muuttamatta niiden muotoa. Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle 15.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

161. Nunnakappelin holvinjäänteitä vuonna 1897. Valok. Georg Nyblin. Kuva: Museovirasto.

päin. Piirustuksiaan hän ei tarkoittanut lopullisiksi, vaan ainoastaan suuntaa-antaviksi.[831]

Vuosisadan vaihteessa hän viittasi piirustusten sarjaan, jonka aiheet oli otettu Gripsholmin ja Kalmarin linnoista (kuva 139). Se pysyi kaikesta päätellen arkkitehdin toiveiden mukaisena epävirallisena suunnitelmana, jolla ehkä pyrittiin vakuuttamaan päättäjiä siitä, että Suomessakin oli kansainvälisesti vertailukelpoista ja edustavaa rakennusperintöä, jos sen restaurointiin päätettiin käyttää varoja. Siinä esilinnan ja päälinnan eroa korostettiin, ja esilinnan muurit esitettiin kokonaisuudessaan harmaakivisinä ja paljaina, liittyen todennäköisesti silloisissa arkkitehtuurikeskusteluissa ajankohtaiseen ja uudisrakentamisessa muodikkaaseen luonnonkiven käyttöön.[832] Tässä vaihtoehdossa Turun linna esitettiin Gripsholmin ja Kalmarin veroisena renessanssilinnana.

Tavoitteena oli linnan palauttaminen ulkoarkkitehtuuriltaan sen todennäköiseen Vaasa-ajan asuun porraspäätyineen ja torneineen.[833] Vaasa-aikaiseksi restauroimista arkkitehti perusteli sillä, että aikakausi oli parhaiten tunnettu linnan historiassa, ja rakennus oli silloin muodostanut yhtenäisen ja loisteliaan kokonaisuuden, mikä oli ainutlaatuista sen historian aikana.[834]

Tornien huiput olivat jälleen pääosassa. Arkkitehti ei omien sanojensa mukaan voinut kuvitella Vaasa-aikaista linnaa ilman niitä.[835] Linnan ulkoarkkitehtuuri oli hänen mukaansa säilyttänyt 1700-luvulle asti Vaasa-aikaisen asunsa vuoden 1614 tulipalosta huolimat-

[831] Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[832] Ks. Ringbom 1987.

[833] "Hvad det yttre beträffar bör det genom att återfå sina gafveltinnar och sina tureller så vidt möjligt erhålla det utseende det engång under Wasa tiden kan tänkas hafva haft." Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[834] "Dessa komplexer af torn af nyckfullt placerade utsprång, utbyggda flyglar och trappor verka på nutidsmänniskan, trött vid det regelrätta skapandet, utpinad af symmetrins oföränderlighet, med betagande kraft." Ahrenberg 1904a, 152; Ahrenberg 1902a, 195.

[835] "Den största konstnärliga verkan fingo dessa byggnader emellertid af de många oregelbundet anordnade och vackert krönta tornen." Ahrenberg 1904a, 153; Ahrenberg 1902a, 198.

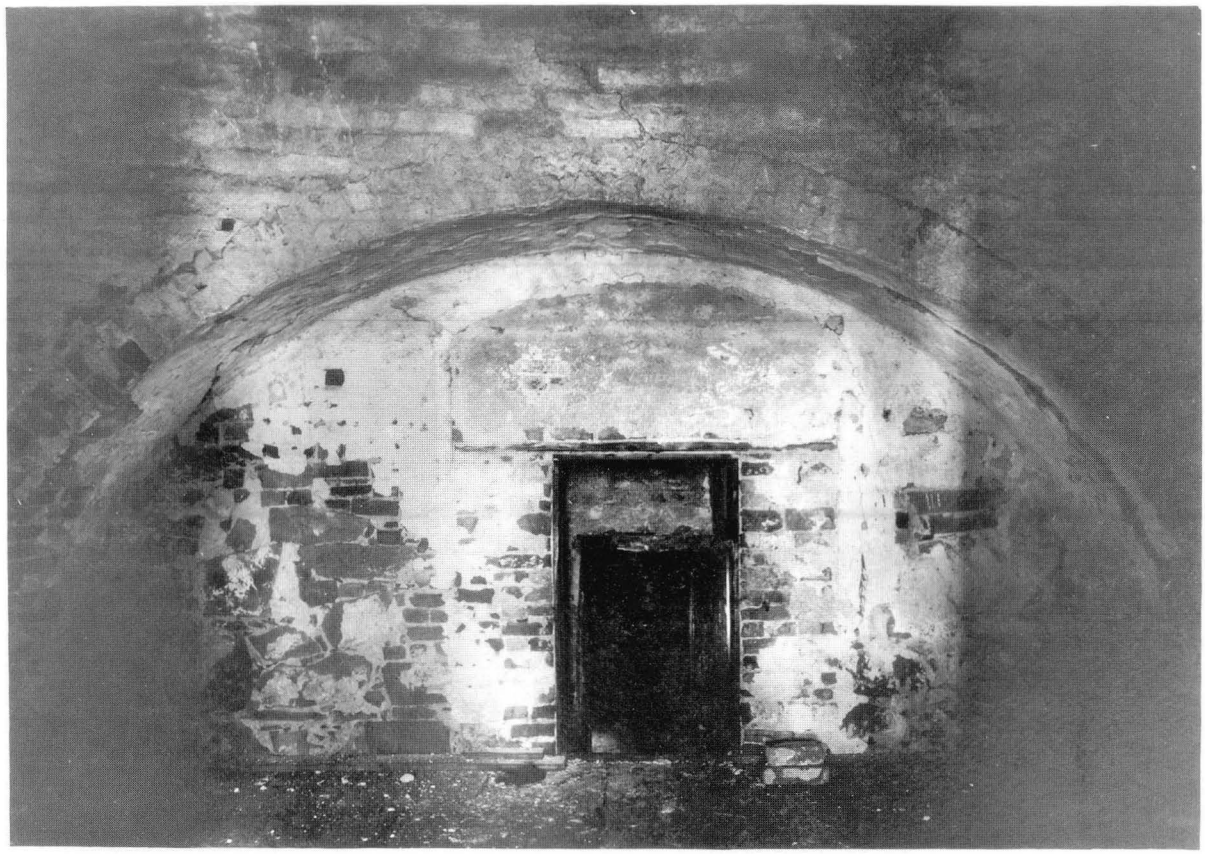

162. Portinvartijanhuone ja Jordanin kamariin johtava ovi vuonna 1897. Valok. Georg Nyblin. Kuva: Museovirasto.

ta, ja sen jälkeen rakennetut tornit olivat vain kömpelöitä jäljitelmiä Vaasa-aikaisista torneista.[836]

Päälinnaa Ahrenberg suunnitteli museokäyttöön. Esilinnaan hän olisi sijoittanut museon kirjaston ja henkilökunnan asunnot. Esilinnan sisäänkäyntiä hän korosti tornirakennelmalla, jättäen sen muodon riippuvaiseksi tarkemmista tutkimuksista.[837] Porttitornin rakentamista hän perusteli kirjallisilla lähteillä. Koska sen ulkonäöstä ei ollut tietoja, päätyi Ahrenberg ehdottamaan päätyaihetta Vaasa-kuninkaiden suosiman tyylin mukaisesti.[838]

Esilinnan pyöreä torni eli rondelli ja porttiholvin pohjoispuoleinen torni, jota myös kutsuttiin rondelliksi, piti ohjelman mukaan varustaa lanterniinilla. Viitaten ilmeisesti vuoden 1890 piirustukseen, Ahrenberg kertoi ottaneensa niiden torninhuiput Käkisalmen linnasta. Kaikkien muiden huiput perustuivat hänen mukaansa aiheille Ruotsin linnoista.[839]

Vaasa-ajan linnat ja niiden pyöreät tornit olivat Ahrenbergin mukaan kauneinta ruotsalaista ilmaisua: ei ollut mitään niin ruotsalaista kuin Kalmarin ja Vadstenan linnat renessanssipäätyineen, rondelleineen ja torninhuippuineen.[840] Hän kirjoitti rondellien osoittaneen Kustaa Vaasan nerokkuuden linnoitusarkkitehtuurin alalla.[841] Matalat, ulkovarustukseen kuuluneet tykki-

---

[836] Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[837] Ibidem.

[838] "I mitt projekt har jag afslutat våningen ofvan porten med en gafvel i den renässans stil, som de första Wasarna införde och den sista direkta Wasa arfvingen, Kristina, utbildade." Ahrenberg 1902a, 197; Ahrenberg 1904a, 154–157.

[839] Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[840] "Man kan väl knappast se något mera svenskt och i sitt slag mera vackert än det tornprydda Kalmar eller det vänliga Wadstena med sina fina renässans gaflar och sina massiva rundelar, täckta af hjälmtak i mångbugtande plan och krönta af lanterniner, spiror och knoppar." Ahrenberg 1902a, 201.

[841] "– – 'rundlarna', dessa märkvärdiga minnen, bevis på Gustaf I:s omfattande och djupa snille äfven inom fästningsbyggnadskonsten." Ahrenberg 1901b, 126; Ahrenberg 1901b, 77. "Gustaf Vasa uppfann – – ett – – genuint svenskt befästningssystem med runda torn, af hvilka tvänne ännu kvarstå i Finland, nämligen i Åbo och Viborg. – – Dessa runda torn äro typiska för den svenska befästningskonsten. Med sina hjelm-

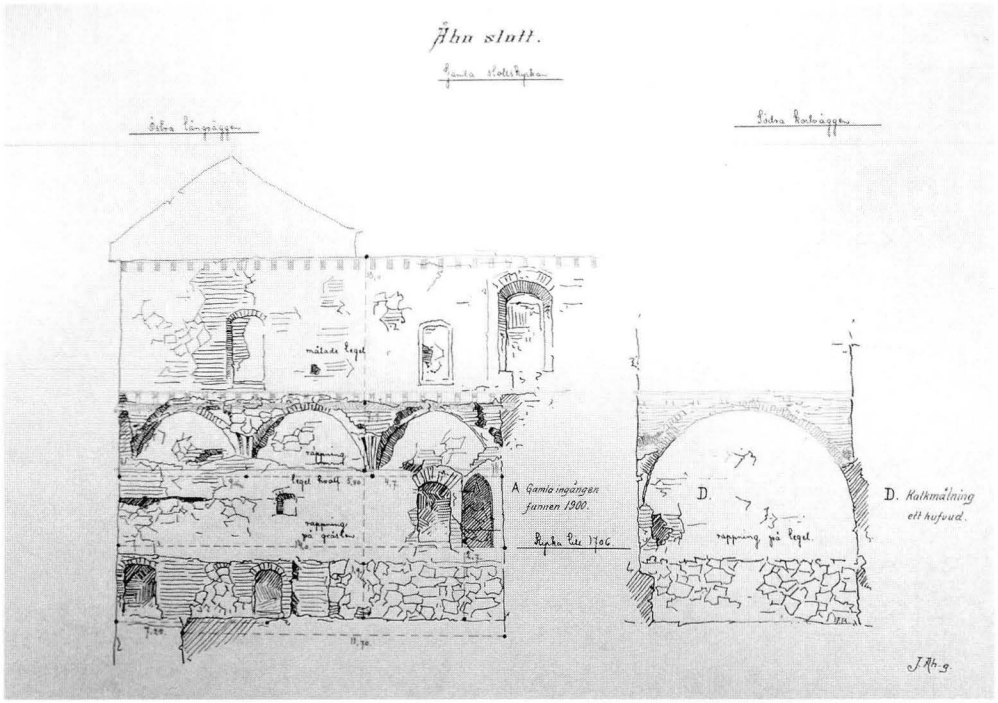

163. Jac. Ahrenbergin dokumentointia Turun linnasta. Hän on hahmotellut vuoden 1899 korjaus- ja restaurointisuunnitelmaan liittyneeseen piirustukseen välipohjia ja holvausta vanhaan linnankirkkoon eli nykyiseen Sturenkirkkoon. RHO/MV.

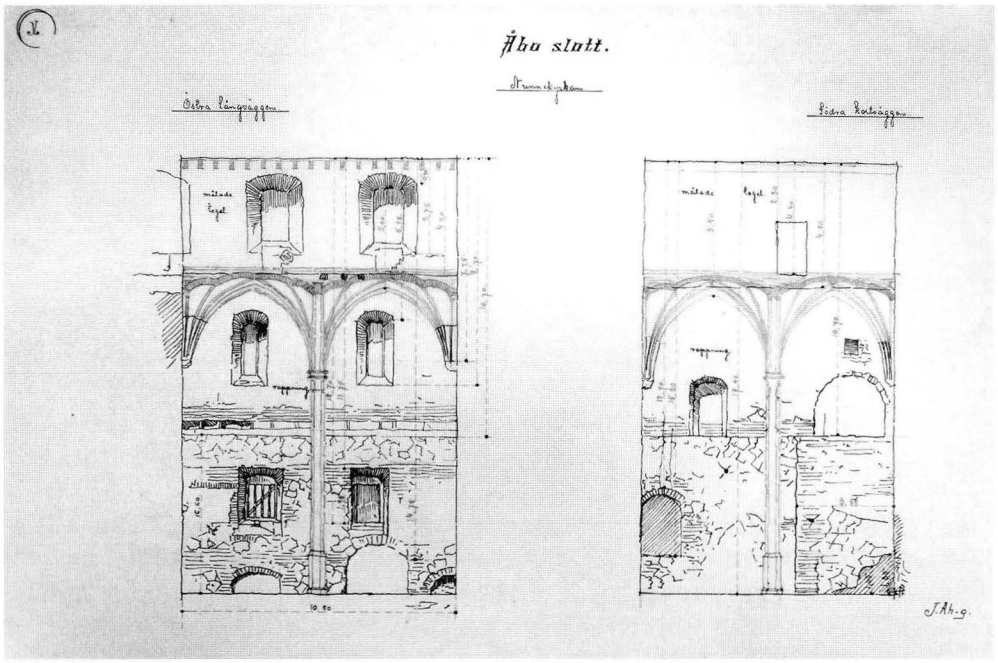

164. Jac. Ahrenbergin näkemys Nunnakappelin holvista. RHO/MV.

tornit antoivat ruotsalaisille linnoituksille niiden ominaisen luonteen.[842] Rondellien ruotsalaisuus näytti askarruttaneen häntä erityisesti.[843] Turun linnan rondelli oli hänen mukaansa yksi merkittävimpiä 1500-luvun linnoitusarkkitehtuurin monumentteja Suomessa, ja se

tak voro de icke blott synnerligen praktiska, utan hade äfven en stor betydelse ur konstnärlig synpunkt. Hjälmtaken upptogos nämligen sedan vid uppförandet af de svenska slotten och blefvo sålunda typiska för den svenska renässansen och barocken." Ahrenbergin Turun linnan pyöreää tornia koskeneesta esitelmästä Tekniska föreningenin Arkkitehtiklubin kokouksessa. Hbl 8.10.1899.

[842] Rondellien ruotsalaisuudesta kirjoittaessaan Ahrenberg viittasi Johan August Hazeliuksen oppikirjaa, jossa niistä olisi kerrottu nimenomaan ruotsalaisena keksintönä. Ahrenberg 1901b, 132. Ahrenbergin viittauskäytäntö oli hyvin epämääräinen, eikä vastaavaa väitettä esiinny ainakaan Hazeliuksen *Lärobok i befästningskonsten* -teoksen vuonna 1857 ilmestyneessä painoksessa. Hazelius 1857.

[843] Ahrenberg kirjoitti, että todennäköisesti ensimmäinen ruotsalainen rondelli rakennettiin vuonna 1544 Kalmariin. Se oli vanhin hänen tuntemansa rondelli. Vaikka aihe saattoi olla vanhempi, arkkitehdin mukaan Kustaa Vaasa kuului ensimmäisiin, jotka käyttivät aihetta johdonmukaisesti. Ainakin Milanon linnoituksessa oli käytetty samankaltaisia rondelleja kuin Ruotsissa. Ahrenberg 1901b, 132–133; Viollet-le-Duc 1854, 430.

165. Jac. Ahrenberg: Vadstenan linna. RHO/MV.

oli hänen mielestään yksinkertaista restauroida Viipurin pyöreän tornin mallin mukaan.[844]

Ehdotuksen mukaan päälinnan sisätiloissa piti säilyttää kaikkien aikakausien jäljet. Linnan harvat kunnossa olleet tilat eli kirkkosali ja sakaristo pysyivät ennallaan. Kellarit, käytävät ja ovet korjattiin ja säilytettiin sellaisenaan. Vain ne tilat, jotka varmuudella tiedettiin Vaasa-kuninkaiden tiloiksi, piti rekonstruoida vanhojen piirustusten perusteella.

Ahrenberg ehdotti, että niiden uudet katot, lattiat, ikkunat, takat ja muut rakennusosat kopioitaisiin muista Vaasa-aikaisista rakennuksista, kuten Kalmarin, Gripsholmin ja Vadstenan linnoista, ja argumentoi, että lähteiden perusteella Turun linna muistutti paljon muita vastaavia Ruotsin valtakunnan Vaasa-aikaisia linnoja.[845] Tilojen maalauskoristeluun tuli kuitenkin käyttää kotimaisia aiheita, mutta koristelun tuli olla niukkaa.[846]

Sisätilojen luonnoksiin hän poimi detaljeja Ruotsin linnoista ja merkitsi piirustuksiin lähteitään. Juhana-herttuan salin viereisten portaiden kaide oli merkinnän mukaan peräisin Gripsholmin sisemmältä linnanpihalta (kuva 169). Se seurasi Gripsholmin restauroinnin yhteydessä rakennetun sisäänkäynnin kaidetta (kuva 43). Aikaisemmasta suunnitelmastaan poiketen Ahrenberg ei ehdottanut Turun päälinnan Juhana-herttuan saliin holvausta, vaan renessanssikattoa (kuva 169). Sen mallin hän ilmoitti ottaneensa Gripsholmin linnan förmaakista, millä hän tarkoitti Kaarle-herttuan kamarin viereistä huonetta. Myös Juhana-herttuan kamariin ehdotetun katon malli oli piirustuksen mukaan peräisin Gripsholmin linnasta. Saman luonnoksen tarkemmin määrittelemättömään, todennäköisesti Juhana-herttuan kamarin ikkunasyvennykseen, hän ehdotti paneeliaihetta Gripsholmin Kaarle-herttuan kamarista.

Ahrenberg suunnitteli Turun linnaan erilaisia Vaasa-ajan sisustusmaun mukaisia kattoja. Hän jakoi renessanssiaikaiset katot kolmeen tyyppiin: 1. palkkikattoon, jonka kattohirret olivat näkyvissä ja koristeltu maalauksin, 2. niin sanottuun ruutukattoon, jossa katto oli jaettu erimuotoisiin, ornamentein koristeltuihin kenttiin ja 3. voimakkaasti profiloituun kasettikattoon roikkuvin koristein. Restauroituun Turun linnaan hän

[844] Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1888. KA; Ahrenberg 1901b, 190; Ahrenberg 1902a, 199–201. Viipurissa oli hänen mukaansa parhaiten säilynyt ruotsalainen rondelli. Ahrenberg 1904a, 167.

[845] Ahrenberg 1901b, 92.

[846] Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

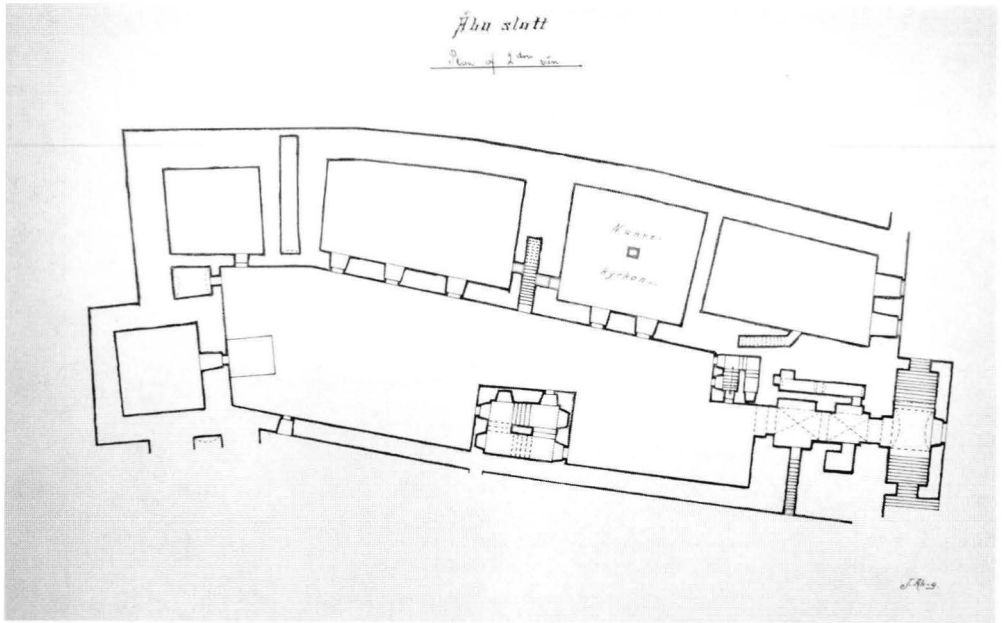

166. Turun päälinnan pohjoissiiven toisen kerroksen pohjapiirustus liittyen vuoden 1899 korjaus- ja restaurointisuunnitelmaan. RHO/MV.

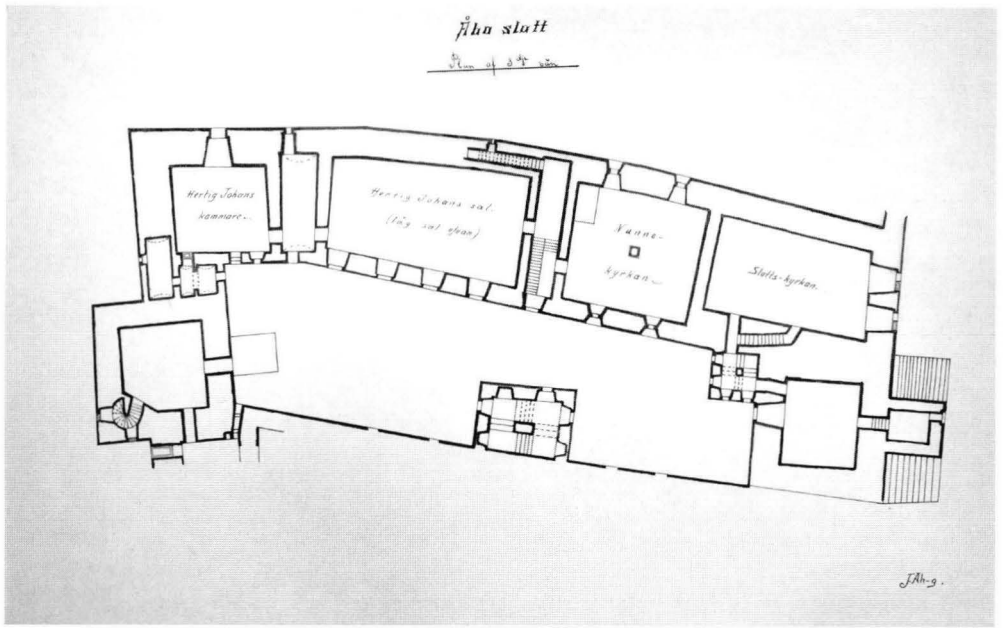

167. Turun päälinnan pohjoissiiven kolmannen kerroksen pohjapiirustus, johon on merkitty Ahrenbergin restaurointisuunnitelman kannalta olennaiset tilat. RHO/MV.

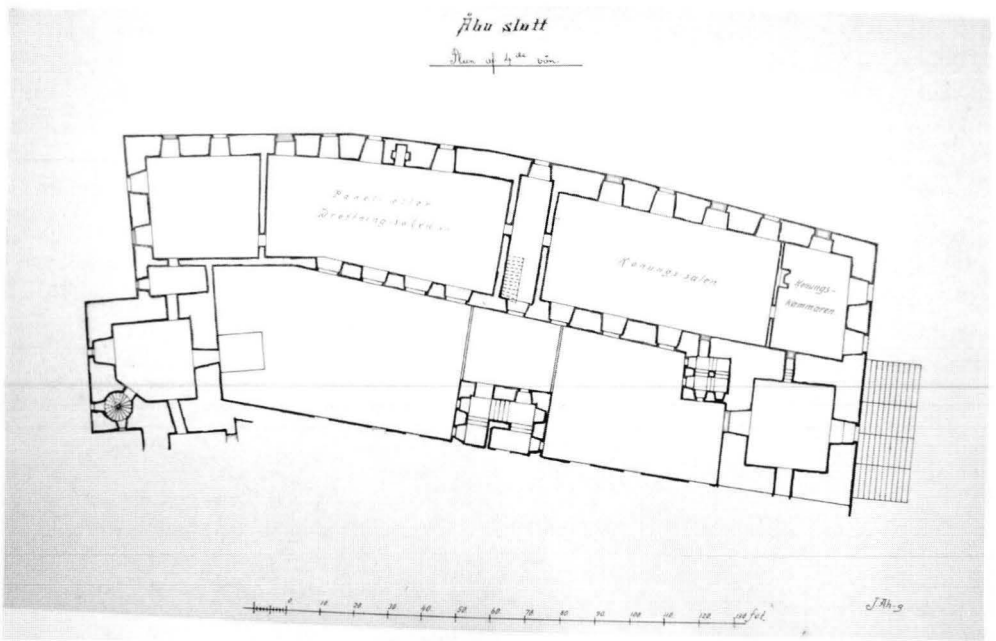

168. Turun päälinnan pohjoissiiven neljännen kerroksen pohjapiirustus. RHO/MV.

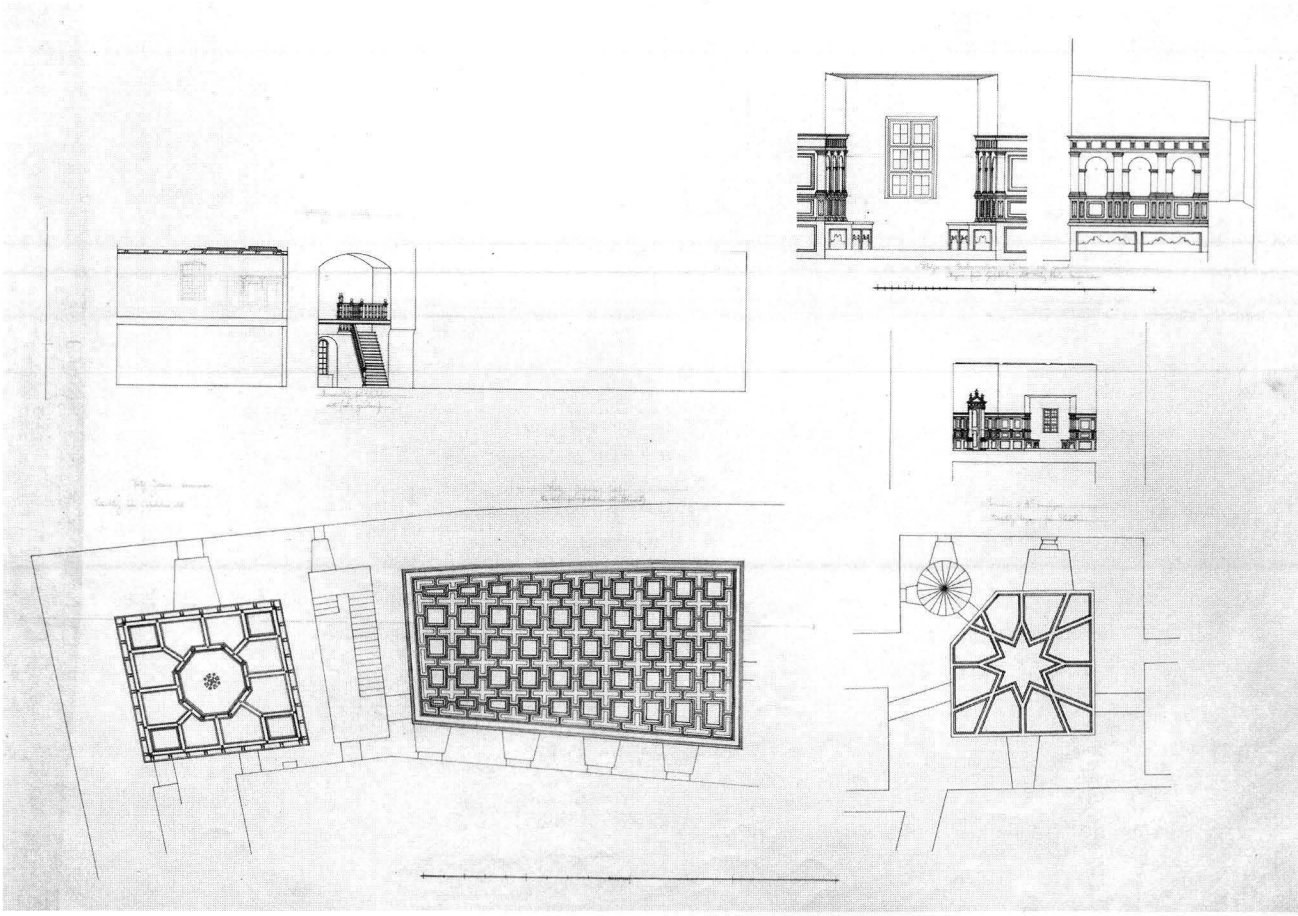

169. Luonnos Turun päälinnan pohjoissiiven sisätilojen restaurointia varten. Ahrenberg on merkinnyt piirustukseen käyttämiään lähteitä. RakH. KA.

suositteli ainakin kahden ensimmäisen tyypin kattoja, ja mahdollisesti johonkin pienempään huoneeseen kustannuksiltaan huomattavan kallista kolmannen tyypin kattoa.[847]

Länsitornin ylimmän eli neljännen kerroksen huoneeseen arkkitehti ehdotti paneelia nelikulmaisin peilein ja doorilaisin pilasterein. Tähtikuvioisen katon aiheen hän kertoi ottaneensa Vadstenan linnasta (kuva 169). Samaa kattoa oli käyttänyt myös Fredrik Lilljekvist Gripsholmin linnan restauroinnin yhteydessä (kuva 146). Tornihuonetta koristi suunnitelmassa doorilainen ovi. Samankaltaisia ovia oli muun muassa Kalmarin linnassa.

Ahrenberg kirjoitti toivoneensa, että eräs Vadstenan linnan ovi kopioitaisiin Turun linnaan (kuva 147).[848] Kyseisessä Vadstenan ovessa ilmeni hänen mukaansa ensimmäisen pohjoismaisen renessanssin nuoruus, hienous ja sulous (*finhet och behag*). Se oli täysin vertailukelpoinen samanaikaisten renessanssitaiteen eurooppalaisten keskusten taideteosten kanssa.[849]

Kaikissa piirustuksissaan Ahrenberg ei maininnut lähteitään. Päälinnan pohjoissiiven ylimmän kerroksen kahteen suureen saliin hän luonnosteli panelointia Rydboholmin linnan kuuluisan mallin mukaan (kuva 170). Samaa renessanssiaikaista paneelia oli käytetty Gripsholmin linnan restauroinnissa. Ylimmän kerroksen itäpäädyn pienempään huoneeseen, jota arkkitehti kutsui Kuninkaankamariksi, hän oli sijoittanut Kalmarin linnasta tutun, doorilaisen pylväsjärjestelmän koristaman paneelin (nykyinen *Rutsalen*), tosin ilman intarsiaupotuksia.[850] Turun linnan luonnoksessa paneelin kasetit on jätetty tyhjiksi. Arkkitehti kirjoitti Kalmarin paneelin kuuluneen lajissaan kauneimpiin, ja että se pitäisi ehdottomasti kopioida Turun linnaan (kuva 171).[851] Paneelista oli laatinut piirustuksen pro-

[847] Ahrenberg 1901b, 108–109.

[848] Ahrenberg 1901b, 98. Ahrenberg oli jäljentänyt sen Fredrik Lilljekvistin piirustuksesta (kuva 146). Ahrenberg 1904a, 150.

[849] Ahrenberg 1902a, 243.

[850] Turun linnan todennäköinen Vaasa-aikainen kuninkaankamari toimi sakaristona.

[851] "En af de allra vackraste paneler, som man öfver hufvud taget någonstädes får se, är den i björk utförda panelen i Kalmar slott, ett mästerverk i sitt slag, som ovillkorligen borde reproduceras i något af rummen i Åbo slott." Ahrenberg 1904a, 146, 149.

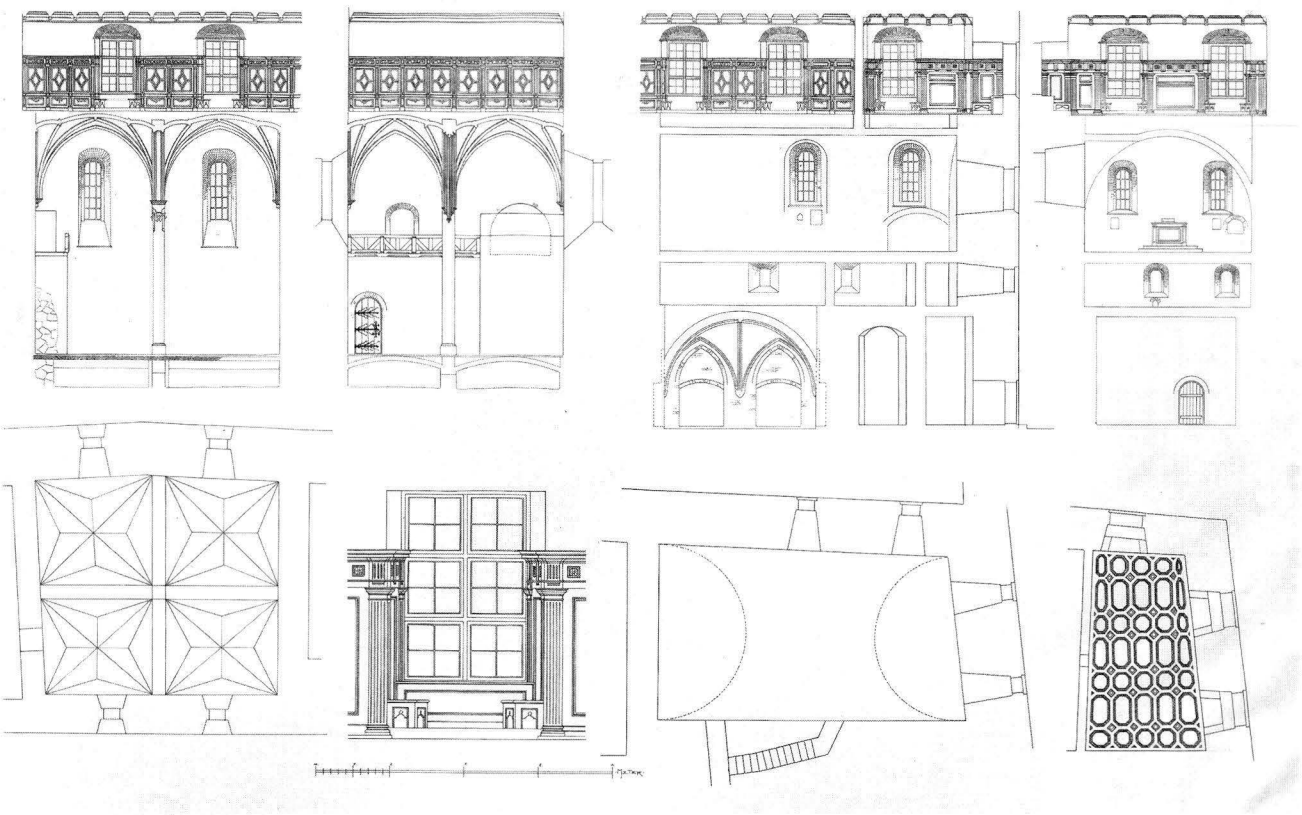

170. Piirustus Turun päälinnan pohjoissiiven sisätilojen restaurointia varten. RakH. KA.

fiileineen myös F. W. Scholander, joka oli mahdollisesti esitellyt sitä oppilailleen.[852]

Lausunnossaan Ahrenberg vakuutti olevansa kriittinen restaurointia kohtaan. Restauroinnilla tuli olla jokin merkittävä tarkoitus, jotta se oli perusteltavissa, ja rakennuksella käyttötarkoitus, joka takasi sen säilymisen. Turussa linnan restaurointi liittyi kaupungin historiallisen museon laajentumispyrkimyksiin.[853]

Arkkitehti ajoi linnan korjaus- ja restaurointikysymyksissä Turun museon ja Rettigin piirin intressejä. Hän ehdotti linnalle restaurointikomiteaa, jossa oli vahva turkulaisedustus, ja että komitea laatisi vuosittain kustannusarvion korjaus- ja restaurointitöistä, jotka etenisivät vähitellen päälinnan huonokuntoisimmista osista alkaen.[854] Ohjelmassaan arkkitehti yhdisti linnan välttämättömät korjaukset ja restauroinnin siten, että työt etenisivät vähitellen, vuosittaisten korjausten kautta kohti piirustusten mukaista päämäärää. Välttämättöminä korjaustöinä hän piti päälinnan pohjoissiiven tilojen palauttamista välipohjien, lattioiden, seinien, ikkunoiden ja ovien rekonstruoinnin avulla. Kustannusarvio sisälsi pääasiassa materiaaleja välikattoja, lattioita ja seiniä varten. Lisäksi siihen sisältyi länsitornin holvien korjauksia. Muita sisustuselementtejä ei korjaussuunnitelmaan kuulunut, koska niiden aika olisi tullut vasta myöhemmin.[855]

Vähitellen edenneen restauroinnin ohjelma muistutti Gustaf Upmarkin ohjelmaa Gripsholmin linnan restauroimiseksi. Todennäköisesti Ahrenberg tunsi *Ny Illustrerad Tidning*issä julkaistun artikkelin vuodelta 1889, jossa Upmark puolusti Gripsholmin suunnitelmaa. Upmarkin mukaan restauroinnin tuli edetä hitaasti, mutta tietyn kokonaisohjelman mukaisesti.[856]

---

[852] Yli-intendentinviraston piirustusarkisto: Kalmar PK6 33 (2045, 27). RA.

[853] "– – jag hvad restaurationer beträffar är af en mycket kättersk åsigt. Att restaurera för restaurationens skull anser jag icke önskligt eller lämpligt. Men om, som här torde vara fallet, med restaurationen förknippas ett vigtigt kulturintresse, en för hela landet allvarlig och behjärtansvärd sak, nemligen inredning af lokal för ett museum, så intressant, så rikt och så vigtigt för kännedomen af vårt land som det hvilket nu förvaras i det s.k. nya slottets rum i Åbo, så kan jag icke annat inse än att det arbete, som nedlägges på restauration af denna åldriga byggnad vore icke allenast till allra största gagn för vårt land, utan äfven gaf ett osökt tillfälle, som borde begagnas, att undan förfall rycka denna gamla byggnad som såvida icke åtgärder för dess bevarande snart nog vidtagas kommer att i sin helhet blifva en ruin." Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[854] Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[855] Approximativt kostnadsförslag till remontarbeten i Åbo slott 15.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[856] "När man talar om en restauration af Gripsholm, bör man taga ordet i en mycket måttfull mening. Man bör ej tänka sig ett plötsligt nedrifvande af allt misshagligt på en gång, ej en stilenlighetens allt för härjande stormvind, som sveper fram

171. Kalmarin linnan paneeli, jota Ahrenberg toivoi myös Turun linnaan. Kuva: Ahrenberg 1901b, 68.

Ahrenberg ei kuitenkaan esittänyt täsmällistä ohjelmaa töiden etenemisestä, sellainen olisi sitonut ”epämukavalla ja vahingollisella tavalla” monen vuoden kunnostustyötä[857], vaan naamioi linnan restauroinnin vuosittaisten korjausten sarjaksi. Korjaustyöt alkoivat kesällä 1900, ja hän pyrki kaikin keinoin jatkamaan niitä seuraavina vuosina.

J. R. Aspelin ja arkkitehti Gustaf Nyström (1856–1917) tekivät kuitenkin kaikkensa estääkseen töiden jatkumisen Ahrenbergin suunnittelemaan suuntaan. Nyström kritisoi Ahrenbergin ohjelmaa siitä, että se käsitti toimenpiteitä, jotka ylittivät linnan välttämättömän korjaustarpeen. Välipohjien ja holvien asettaminen kuuluivat heidän mielestään restauroinnin, eivät korjauksen alaan. Restaurointiin liittyviä töitä piti heidän mielestään välttää siihen asti, kunnes sen ohjelmasta oli päätetty.[858]

Linnan restaurointi oli vuosisadan vaihtuessa poliittisesti arkaluontoinen asia, johon liittyneitä keskusteluja ei haluttu kaikin osin päästää julkisuuteen. Yksityisessä kirjeessään Ahrenberg kirjoitti, ettei voinut julkaista kaikkea linnaa koskevaa; muuten asiasta nousisi aivan liian vilkas julkinen keskustelu ja linnan restauroinnin voisi saman tien unohtaa.[859] Myös Gustaf Nyström esitti kirjeenvaihdossaan, että Turun linnan tulevaisuudesta ei pitänyt kiistellä julkisuudessa, koska muuten kävisi ”kuten Viipurissa”.[860] Jos linnasta olisi käyty julkista keskustelua, venäläisviranomaiset olisivat saattaneet kiinnittää huomiota restaurointisuunnitelman tavoitteisiin ja linnan merkityksiin.

Keskustelu ohjattiin linnan tulevaan käyttöön. Ruotsissa oli päätetty sijoittaa lääninarkistot Vadstenan ja Uppsalan linnoihin, ja Suomessa suunniteltiin maakunta-arkistoja Turun päälinnaan ja Olavinlinnaan.[861] Aikalaisten näkökulmasta linnat sopivat luonteeltaan arkistokäyttöön, vaikka asiaa perusteltiin lähinnä taloudellisin seikoin. Vankkojen muurien suojassa kansallisesti merkittävien arkistojen ajateltiin olevan tur-

---

genom byggnaden och kastar öfver ända både likt och olikt. Nej, man bör tänka sig ett återställande steg för steg, ett ordnande rum för rum, våning efter våning, men efter en på förhand fastställd, kritiskt granskad plan.” Upmark 1889b, 216.

857 Gustaf Nyström muisteli muutama vuosi myöhemmin Ahrenbergin vastanneen niin kun häneltä tiedusteltiin tarkkoja suunnitelmia. Nyströmin mukaan Ahrenberg oli maininnut varoittavana esimerkkinä Trondheimin tuomiokirkon restauroinnin: ”Angående uppgörandet af en plan för restaureringsarbetenas utförande, yttrade Arkitekten Ahrenberg den mening att man genom dylika ritningar blir bunden på ett obeqvämt och skadligt sätt. ’Ritningarna till Throndhjems domkyrka har man länge ångrat’.” Gustaf Nyströmin lausunto 3.3.1906. MT:n pöytäkirja 3.3.1906. MV. Samaa mieltä oli myös Magnus Schjerfbeck: ”Att på förhand fastslå en fullständig restaurering af alla dess olika faser är ej önskligt.” *Åbo domkyrkas restaurering* 1903, 8.

858 MT:n pöytäkirja 17.4.1900. MV; MT:n kirje senaatille 17.4.1900 n. 2233. STO KD 426/43 1883. KA.

859 Jac. Ahrenberg lähetti tutkimuksensa *Ur Åbo slotts byggnadshistoria* Tukholmaan Emil Hildebrandille seuraavin saatesanoin: ”Ingen känner bättre än jag själf bristerna i arbetet, men utan min egen oförmåga äro orsakerna därtill många. En af de väsendtligaste därtill att mina slutklämmar sakna tillbörlig fyllighet och precision, att jag icke säger ut allt hvad jag kunnat, är den att arbetet skulle gifva anledning till en allt för ifrig diskussion i pressen, något som i dessa tider vore af den effekt att våra vänner – om de sågo hvilket värde vi sätte på Åbo slott – skulle slå embargo på det. Om herr doktor i någon tidskrift eller tidning hade tillfälle att egna arbetet ett par rader, vore det mig synnerligen kärt och för frågan hos oss af en viss vigt. Jag är icke historiker par preference, icke vetenskapsman, mitt arbete är en tjänstemans mer eller mindre enkla utlåtande, jag påpekar det ännu engång.” Jac. Ahrenbergin kirje Emil Hildebrandille 10.5.1901. RA.

860 Gustaf Nyströmin kirjekopio kreivi Carl C:son Armfeltille 17.5.1901. Nyström 06. SRM. Ks. liite 2.

861 Kerkkonen 1988, 133. Myös Kalmarin linnan tilojen muuttamisesta lääninarkistoksi keskusteltiin Ruotsissa. Geijer 2007, 66.

vassa. Tähän tulkintaan viittaa Ahrenbergin lehtiartikkeli, jossa hän kirjoitti linnojen merkityksistä isänmaan puolustajina ja arkistoista kansalle elintärkeinä henkisinä ”asevarastoina”.[862]

Vaikka Ahrenberg ajoi museon etuja, hän ei julkisesti vastustanut arkiston sijoittamista linnaan, vaan puolsi sitä. Arkisto sopi hänen restaurointisuunnitelmaansa. Kysymys liittyi linnojen käyttöön ja merkityksiin: jos linna oli arvonsa mukaisessa, sopivassa ja hyödyllisessä käytössä, Ahrenbergin sanoin kulttuurin palveluksessa, sen tulevaisuus oli turvattu.[863]

Erityisen sopiva julkiseksi arkistoksi oli Ahrenbergin mukaan päälinnan eteläsiiven kirkkosali suurine ikkunoineen. Arkisto oli Ahrenbergin mukaan mahdollista sijoittaa myös esilinnaan.[864] Hän pyrki vaikuttamaan siihen, että museo saisi käyttöönsä mahdollisimman paljon tiloja päälinnasta, ja että arkisto sijoitettaisiin joko esilinnaan tai päälinnan yhteen kerrokseen. Hänen ja museon johtokunnan kannalta huonoin vaihtoehto oli päälinnan varaaminen kokonaisuudessaan arkistokäyttöön, toiseksi huonoin oli kokonaisen siiven muuttaminen arkistoksi. Museon piiri, johon Ahrenberg kuului, ajoi aktiivisesti museolle tiloja päälinnasta.[865]

Ahrenbergin ajatukset arkistosta lähenivät osittain Gustaf Nyströmin näkemyksiä. Turun päälinnan kunnostaminen arkisto- tai muuhun käyttöön olisi taannut sen säilymisen. Nyströmin mukaan päälinnan pohjoissiipi soveltui parhaiten museokäyttöön, koska sieltä oli löydetty tutkimuksissa jälkiä, joiden pohjalta joitakin sen tiloja oli mahdollista restauroida vanhaan asuunsa. Eteläsiipi ei näyttänyt tarjoavan vastaavia aiheita tilojen restauroimiseksi ja sopi siten maakunta-arkistoksi.[866] Arkistosuunnitelma Turun päälinnaan oli vireillä 1900-luvun alkuvuosina, mutta se hylättiin Reinhold Hausenin vastustukseen.[867]

4.3 Linnan keskiaikaisuus vahvistuu

Turun linnan restaurointikysymyksen ollessa ajankohtainen kesällä 1900 Turun tuomiokirkon restaurointikomitea, johon kuuluivat Eliel Aspelin, Magnus Schjerfbeck ja Emil Nervander, teki valtion varoin opintomatkan Baltiaan ja Saksaan. *Uudessa Suomettaressa* matkasta kerrottiin seuraavasti: ”Tähän saakka on luultu, että Suomen historiallinen taide parhaiten saa selvityksensä yhteydestä Ruotsin kanssa, mutta sen juuret owatkin etsittävät keskiaikaisesta yhteydestä Hansakaupunkien kanssa.”[868] Tuolloin kyseenalaistettiin Suomen keskiaikaisen rakennusperinnön juurien etsiminen Ruotsin maaperältä ja niitä lähdettiin etsimään muualta Itämeren ympäristöstä. Aspelinin veljekset ja muut fennomaanivaikuttajat pyrkivät kiinnittämään tuomiokirkon Itämeren piirin kokonaisuuteen. Aikaisemmin sitä oli verrattu lähinnä Uppsalan tuomiokirkkoon ja muihin Ruotsin keskiaikaisiin katedraaleihin ja kirkkoihin.

Turun päälinnassa alkoivat kesällä 1900 laajamittaiset korjaustyöt, jotka jatkuivat pitkälle syksyyn arkkitehti Carl C:son Armfeltin valvonnassa.[869] Ruotsinkielisissä lähteissä töitä kutsuttiin termillä *restaurering*.[870] Korjausten yhteydessä linnassa tehtiin havaintoja muun muassa huoneiden järjestelyistä ja holvauksista

---

[862] ”Skola de gamla borgarna, som anlades i akt och mening att med båge, med kula och svärd skydda vårt land, låta anpassa sig till arsenaler för det nya material, som med statistikens, de historiska akternas, minnenas och traditionernas mäktiga siffror, ord och sägner, d.ä. med andans vapen, skall hålla oss uppe som ett folk för sig.” Jac. Ahrenbergin päiväämätön lehtileikkeli: Våra arkiv. SLSA 430 A 2.

[863] Lehtileike: Våra arkiv. SLSA 430 A 2. Ahrenbergin puoltoon vedottiin myös muissa puheenvuoroissa: ”En bekant fackman på slottsrestaureringsarkitekturens kinkiga gebit har i dagspressen förklarat, att det icke vore förenadt med alltför stora svårigheter att i Åbo slott anordna en god arkivlokal”. Hedengren 1901, 150.

[864] Kirjoituksessa viitattiin myös Vadstenan linnaan, joka oli muutettu arkistoksi joitakin vuosia aikaisemmin: ”Skulle man åter anse, att hela det gamla slottet bör lämnas till Åbo museums disposition, kan frågan om arkivet i alla fall lösas sålunda, att det så kallade nya slottet, förborgen till Åbo slott, användes som arkivlokal. Det är hvad rum och dessas belysning beträffar ungefär lika lyckligt ställdt som Wadstena slott.” Ahrenberg ei kannattanut arkiston sijoittamista Olavinlinnaan. Tilojen muuttaminen tulisi kalliiksi, ja mikä tärkeintä, linna menettäisi arkistolle välttämättömissä uudistustöissä keskiaikaisen luonteensa. Lehtileike: Våra arkiv. SLSA 430 A 2.

[865] ”Enligt min åsigt ha vi kommit till ett dåligt resultat, det näst sämsta. Det sämsta hade varit att taga hela gamla slottet till arkiv. Det näst sämsta är att taga hela den ena flygeln (Jag hade trott att det funnes möjlighet att taga endast öfversta våningen), härigenom [epäs. sana] den för museet nödiga continuiteten och dock där hade funnits en utmärkt utväg. Att taga hela förborgen till arkivlokalen. Jag vill ännu göra ett försök.” Jac. Ahrenbergin kirje Gustaf Cygnaeukselle 5.4.1901. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA.

[866] Promemoria rörande inrättande af länsarkiv i Åbo, Wiborg och Nyslott. Nyström 07. SRM.

[867] Kerkkonen 1988, 137–138.

[868] US 14.6.1900. Opintomatkan tukemisesta valtion varoin päätettiin aivan samaan aikaan kuin senaatti käsitteli Turun linnan korjaus- ja restaurointisuunnitelmaa. Tuomiokirkon restaurointikomitean opintomatkalle myönnetystä rahoituksesta uutisoitiin samoina päivinä kuin linnan korjausten valmisteluista. Ks. esim. Aftonposten 9.5.1900, ÅT 10.5.1900 ja ÅU 10.5.1900. Matkalaiset tutustuivat kirkkoihin ja niiden esineistöön Tallinnan lisäksi Riiassa, Königsbergissä, Danzigissa, Stettinissä, Stralsundissa, Rostockissa, Wismarissa, ja Lyypekissä 29.5.–13.6.1900. Hbl 30.5.1900; US 14.6.1900.

[869] Töiden kulusta ÅT 30.9.1900 ja 25.10.1900; Hbl 26.10.1900.

[870] Esim. Arthur Gauffinin 20.8.1900 päivätty piirustus: Planritning till Åbo slotts äldre del under dess restaurering år 1900. TMA.

sekä löydettiin aikaisemmin tuntemattomia holveja, ikkunoita, portaita ja sisäänkäyntejä. Ahrenbergin kehotuksesta ja Carl C:son Armfeltin johdolla avattiin muun muassa Nunnakappelin nurkan tarkoitukseltaan tuntematon muuriuloke ja havaittiin, että se oli osa linnan hypokaustijärjestelmää.[871] Ahrenbergin mukaan kyseessä oli Pohjoismaiden vanhin keskuslämmitysjärjestelmä. Sitä tyhjennettäessä löydettiin lisäksi noin kolmekymmentä vanhaa rahaa. Korjausten aikana tehdyt havainnot ja löydöt olivat Ahrenbergin mielestä niin merkittäviä, että ne nostivat Turun päälinnan entisen Ruotsin valtakunnan tärkeimpien linnojen joukkoon.[872]

Toinen vähintään yhtä huomattava tapaus oli vanhan linnankirkon kalkkikivisen, Tottin ja Sturen vaakunoin koristellun portaalin löytyminen umpeen muuratun käytävän keskeltä.[873] Tämä marmorioveksi kutsuttu rakennusosa ja muut löydöt osoittivat, että Turun linnassa oli säilynyt enemmän keskiaikaisia rakennusosia kuin aikaisemmin oli ajateltu. Sen arkkitehtuuri oli täysin vertailukelpoista muun eurooppalaisen keskiaikaisen arkkitehtuurin kanssa. Suomen linnojen omintakeisuutta alettiin arvostaa suhteessa Ruotsin rakennusperintöön eri tavoin kuin aikaisemmin. Suomen linnat olivat erityisiä, koska niissä oli säilynyt keskiaikaisia rakenteita huomattavasti enemmän kuin Ruotsin linnoissa, joita oli muutettu perusteellisesti Vaasa-ajalta lähtien. Vuonna 1900 havahduttiin viimeistään siihen, että Suomessa linnat olivat säilyneet keskiaikaisempina kuin Ruotsissa.[874]

Ahrenberg argumentoi, että Turun linna oli perustettu 1290-luvulla Torkkeli Knuutinpojan johdolla.[875] Sitä olisi rakennettu nopeassa tahdissa, ja arkkitehdin havaintojen mukaan linnassa oli enemmän gotiikan tai ”välitystyylin” jälkiä kuin muissa pohjoismaisissa linnoissa.[876] Hän kirjoitti, että vanhojen piirustusten ja muurien säilyneiden jälkien perusteella suuri osa päälinnan huoneista oli katettu ruodeholveilla. Rakennuksen teki kiinnostavaksi ja ainutlaatuiseksi sen monet arkaaiset piirteet.[877]

Linnan vanhimpana tunnettuna keskiaikaisena kirkkotilana pidettiin Nunnakappelia, jonka holvien jäänteet ja konsolit kuuluivat linnan kiinnostavimpiin säilyneisiin yksityiskohtiin. Ahrenbergin hypoteesin mukaan Nunnakappeli oli alun perin rakennettu huomattavasti nykyistä korkeammaksi tilaksi, joka myöhemmin olisi tilanpuutteen vuoksi jaettu kahteen kerrokseen (kuvat 164, 170 ja 174).[878] Tämä olisi hänen tulkintansa mukaan todennäköisesti tapahtunut 1540-luvulla, jolloin tila olisi muutettu viljavarastoksi.[879]

Mittasuhteiltaan ja tilajärjestelyltään restaurointisuunnitelman Nunnakappeli tuo mieleen Pariisin Musée de Clunyn kappelin (kuva 175). Molempien holveja kannattelee yksi, tilan keskelle sijoitettu pilari, ja ikkunat ovat korkealla holvien alla. Jopa Ahrenbergin ehdottamat holvit toistavat pariisilaismuseon kappelin holvimuotoja. En siten yllättynyt löytäessäni hänen kirjoituksistaan maininnat, joiden mukaan restauroituna Nunnakappeli muistuttaisi juuri Cluny-museon kappelia. Hän ihasteli kauniin Nunnakappelin holvien eleganssia ja kirjoitti, että restauroituna siitä tulisi helmi pohjoismaisten kappelien joukkoon.[880]

Holvien rekonstruoimista perustellessaan Ahrenberg viittasi rakennuksen arvon nostamiseen ja Suomen rakennusperinnön kohottamiseen rikkaampien länsimaiden veroiseksi.[881] Nunnakappelin holvit olivat helposti toteutettavissa, mutta pilari ei. Hän ehdotti pilaria, jossa oli osin konsolien profilointia seurannut kapiteeli.

Emil Nervanderin muistiinpanoista ilmenee, että hän oli todennäköisesti samaa mieltä kaksi kerrosta korkeasta Nunnakappelista.[882] Gustaf Nyström ei kuitenkaan ollut. Ahrenbergin ehdottama siro pylväs ei Nyströmin mielestä sopinut tilaan eikä rakennuksen logiikkaan.[883]

---

[871] Löydöstä uutisoitiin seuraavasti: ”Historiska fynd. Herr Jac. Ahrenberg, som nyligen besökt Åbo slott i och för anställande af forskningar, skall där hafva funnit föremål af mycket stort historiskt värde, hvilka uti ett af herr Ahrenberg till julen utkommande arbete torde komma att närmare omtalas.” ÅU 17.9.1900. Ks. myös ÅT 25.10.1900; Ahrenberg 1900c.

[872] Ahrenberg 1900c; Ahrenberg 1901a, 32, 41–42; Ahrenberg 1901b, 100–101. Ahrenberg toivoi, että raha- ja muut esinelöydöt luovutettaisiin TKHM:n kokoelmiin. Jac. Ahrenbergin luonnos kirjeeksi YRYH:lle 23.1.1901, joka liitteenä Jac. Ahrenbergin kirjeessä Gustaf Cygnaeukselle 29.1.1901. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA.

[873] Carl C:son Armfeltin kirje Jac. Ahrenbergille 4.11.1900. SLSA 294.1; Ahrenberg 1901a, 36–37.

[874] Ahrenberg 1901a, 32–33.

[875] Ahrenberg 1901b, 4, 34.

[876] Ahrenberg 1901b, 35.

[877] Ahrenberg 1904a, 113–114.

[878] Esimerkkinä samankaltaisesta tilanjaosta hän mainitsi erään Visbyn keskiaikaisen talon, jonka kellari oli Hans Hildebrandin mukaan jaettu lautalattialla kahteen kerrokseen. Hildebrand 1894, 422, kuva 424. Ahrenbergin mukaan tila oli mahdollisesti jaettu samoin myös Olavinlinnan kirkkotornissa. Ahrenberg 1901b, 24–26, 38.

[879] Ahrenberg 1901b, 26.

[880] ”Hvilken grad af elegans dessa gotiska hvalf ägt – – i den s.k. Nunnekyrkan i Åbo slott, ett litet förtjusande kapell – – nota bene då det en gång restaurerats – på det lifligaste påminnande om det lilla vackra kapellet i Musée Cluny i Paris.” Ahrenberg 1904a, 115, 122; Ahrenberg 1902a, 136. Clunyn kappelin lisäksi tila muistutti joidenkin pohjoissaksalaisten linnojen kappeleita. Ahrenberg 1901b, 26.

[881] ”– – en gång öfverhvälfda skola dessa rum med skäl kunna jämföras med de ståtliga salarna i den tyska ordens gamla fäste i Marienburg.” Ahrenberg 1904a, 117–118.

[882] Turun linnan pohjapiirustukset Emil Nervanderin arkistossa. MV.

[883] Gustaf Nyström kirjoitti mm. seuraavat kommentit omistamaansa *Ur Åbo slotts byggnadshistoria* -teokseen: ”Att hvalfbärande kolonner i Åbo slott skulle haft den smäckra form JA i sin ritning angifver (i förhåll. till höjden) stämmer alls icke med de i öfrigt tunga proportionerna hos murar, fönster m.m.” ”Skulle nunnekyrkan varit så hög så skulle väl

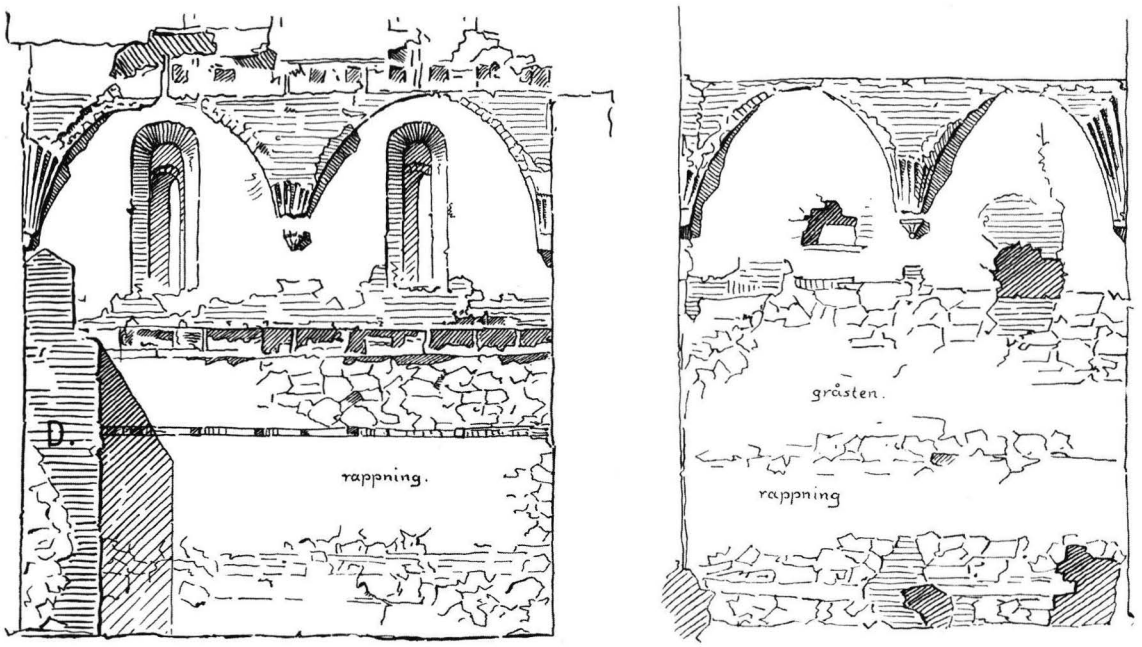

Munke- sedan Nunne-kyrkan i dess nuvarande skick. D den stora ugnen.

172. Nunnakappeli ja linnan vuonna 1900 löytynyt lämmitysjärjestelmä. Kuva: Ahrenberg 1901b, Pl. 3.

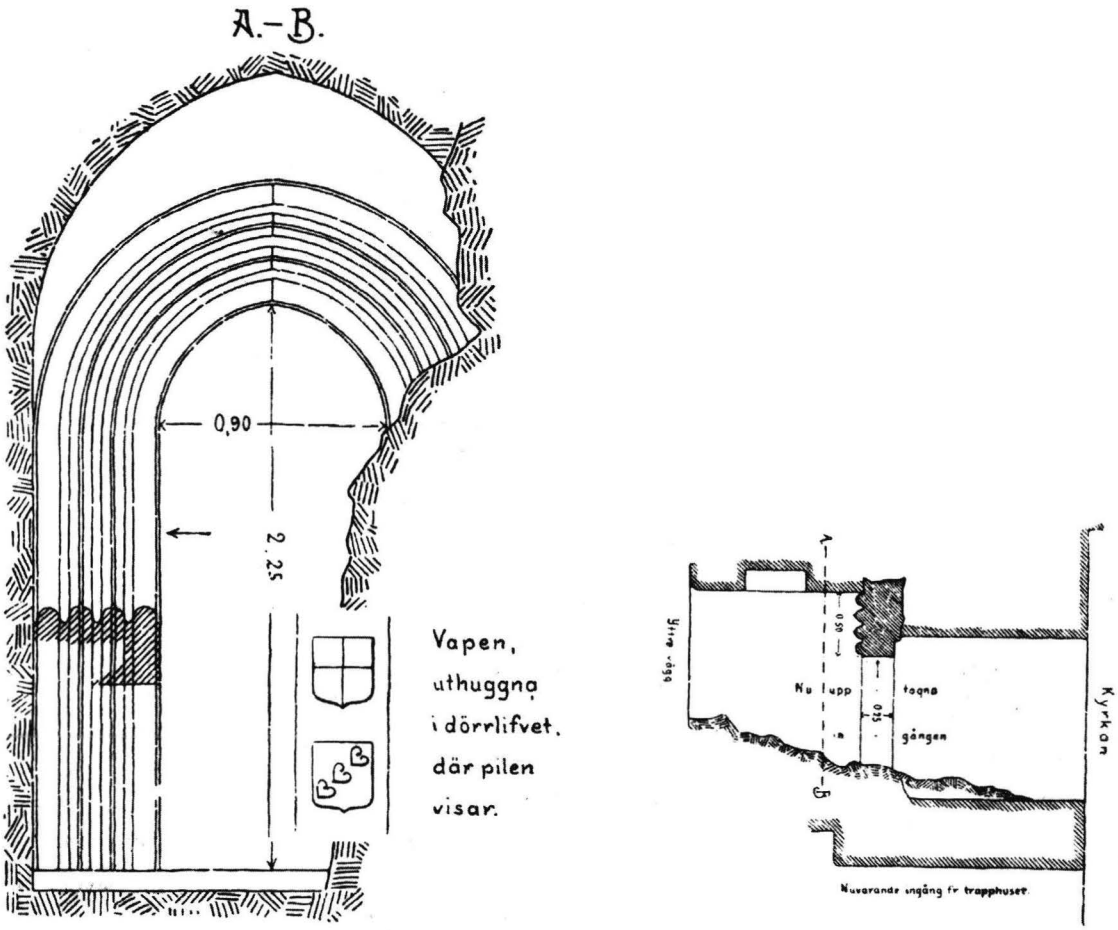

173. Vanhan kirkkosalin (Sturenkirkon) vuonna 1900 löytynyt portaali. Kuva: Ahrenberg 1901b, Pl. 4.

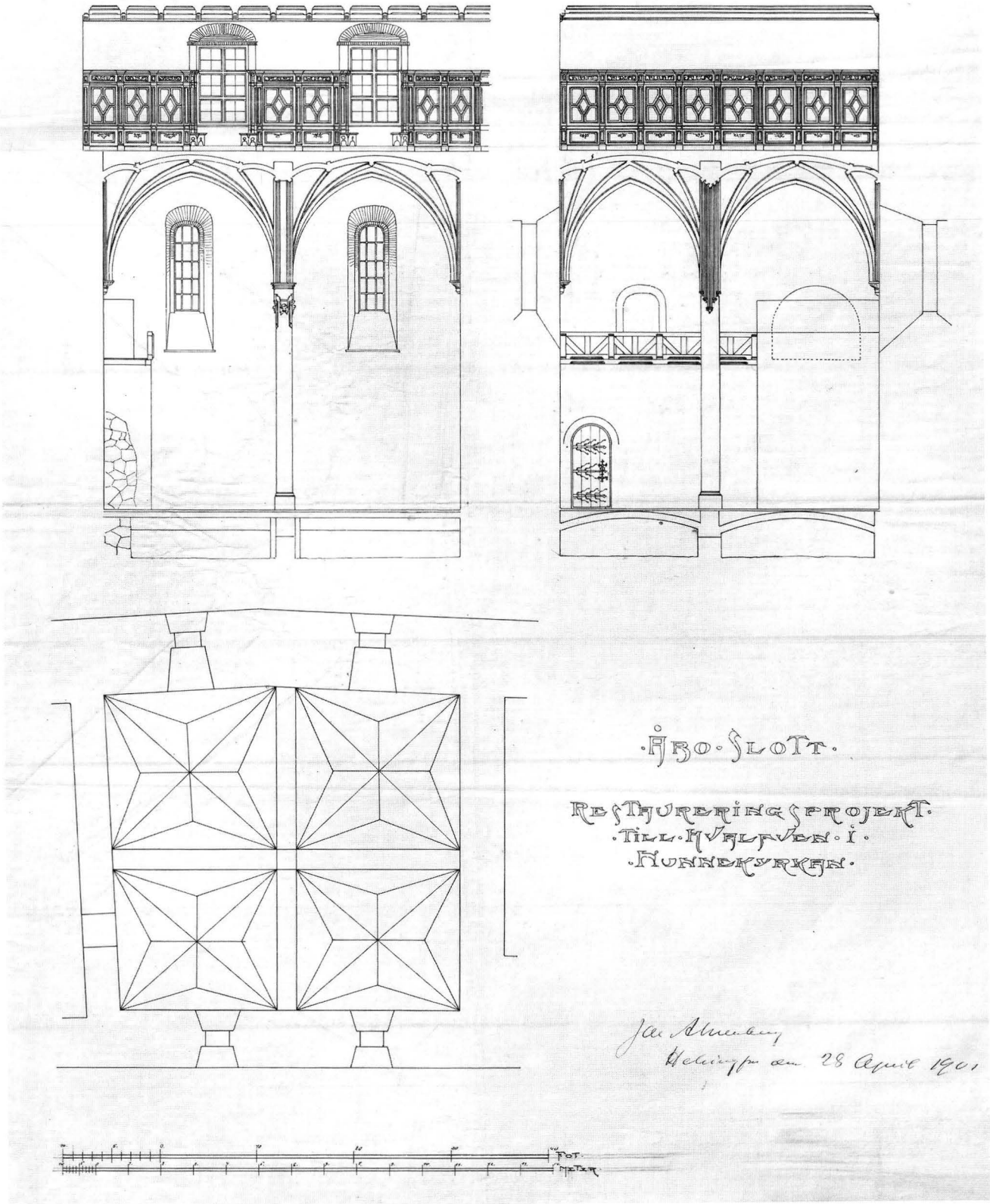

174. Jac. Ahrenbergin ehdotus kaksi kerrosta korkean Nunnakappelin holvin rekonstruoimiseksi. Oven hän olisi rekonstruoinut Sauvon kirkon vanhan oven perusteella. RakH. KA.

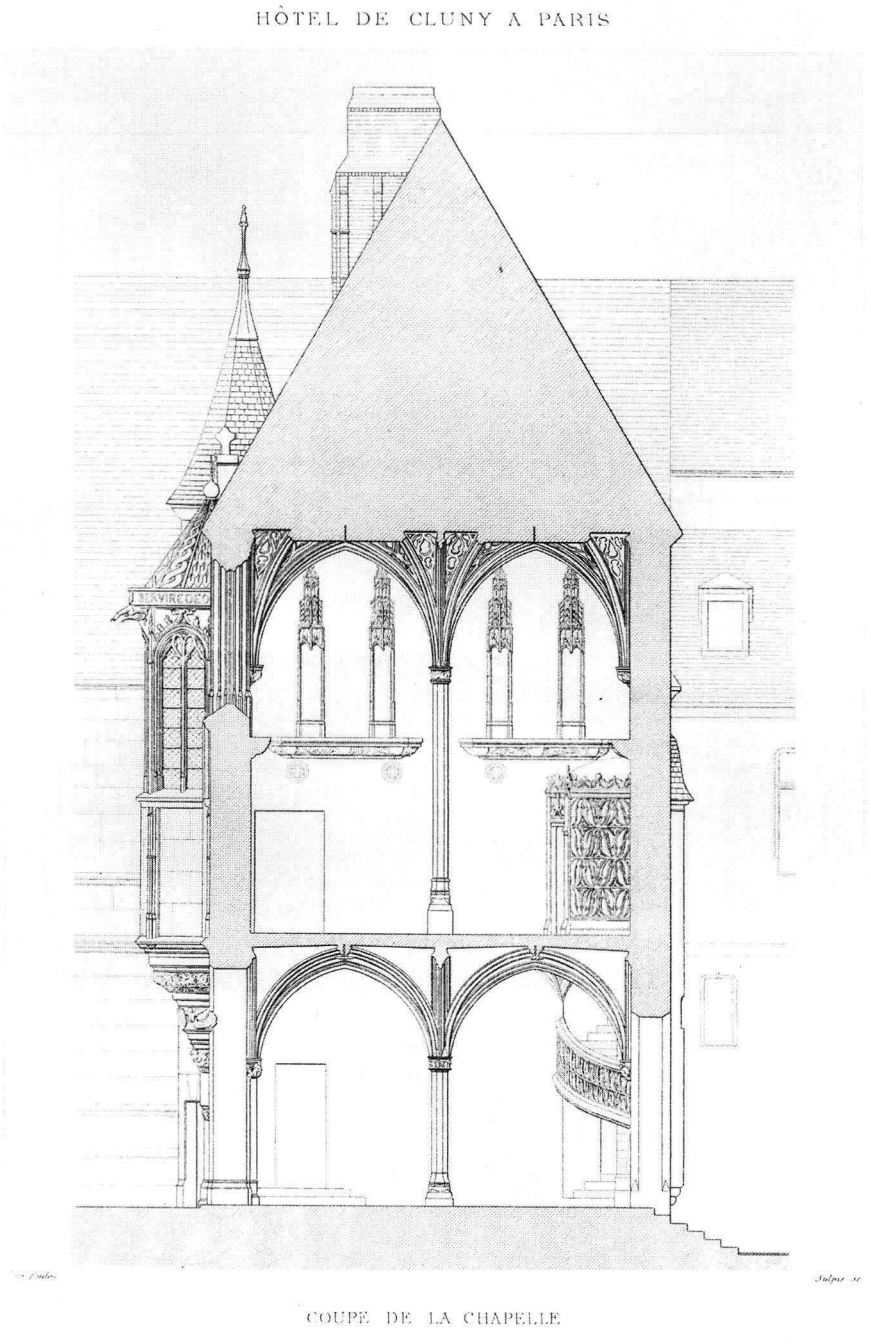

175. Clunyn museon kappelin ja sen alla olevan huoneen leikkauspiirustus. Kuva: Normand 1888. Centre de documentation du Musée de Cluny – Musée national du Moyen Âge.

Toisen kirkkosalin eli nykyisen Sturenkirkon holvi olisi suunnitelman mukaan rekonstruoitu, mutta ei alkuperäiseksi ruodeholviksi vaan tynnyriholviksi. Kirkkosalin restaurointia Ahrenberg perusteli sillä, että luultavasti juuri siinä tilassa tapahtui Kaarle-herttuan ja Ebba Stenbockin kuuluisa kohtaus Klaus Flemingin ruumiin äärellä.[884]

Ahrenberg antoi aikaisempaa enemmän arvoa linnan keskiaikaisille osille ja niiden erityisyydelle Ruotsin linnoihin verrattuna. Hän vertasi Suomen linnoja ruotsin kieleen – molemmat ilmenivät arkaaisempina kuin entisessä emämaassa.[885] Suomen linnat olivat

fönrstren från äldre tid (de halfrunda) icke suttit så högt upp. Och knappt nog skulle man trädt in direkte utifrån såsom fallet då varit. Att det skulle funnits ngn dörr från rummet i öster framgår ej af ritn, och från vestra sidan (trappan) finnes en ingång i 3dje vån som ligger strax ofvanom den fula inbyggdn[?]". Nunnakappelin kohdalla on myös Nyströmin merkintä: *dumheter*. Rinnastuksia tuli Nyströmin mielestä tehdä pikemminkin Turun tuomiokirkon ja Räntämäen rakennusten kanssa. Ahrenberg 1901b, 24, lisälehdet.

[884] Ahrenberg 1901b, 38–39.
[885] Ahrenberg 1904a, 122.

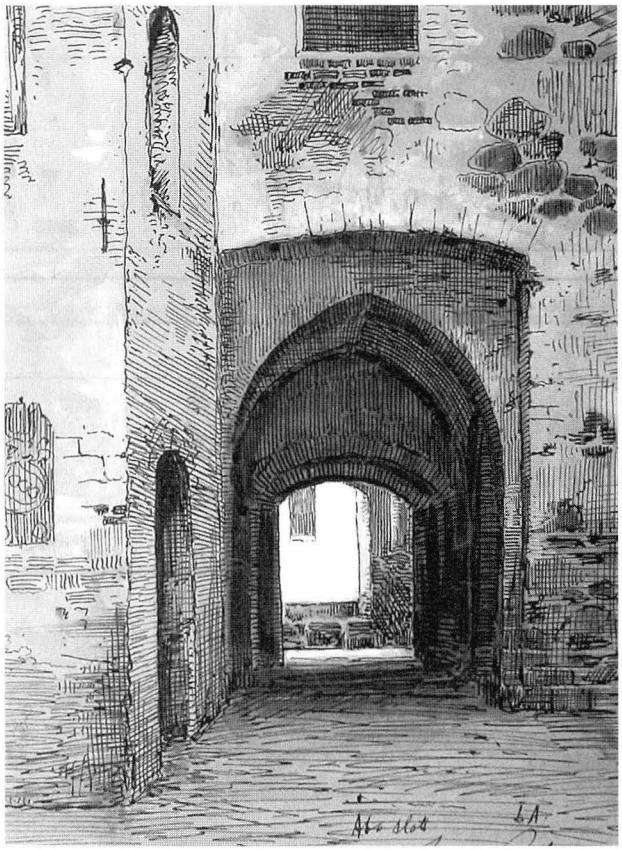

176. Jac. Ahrenbergin piirustus Turun päälinnan pihalta. RHO/MV.

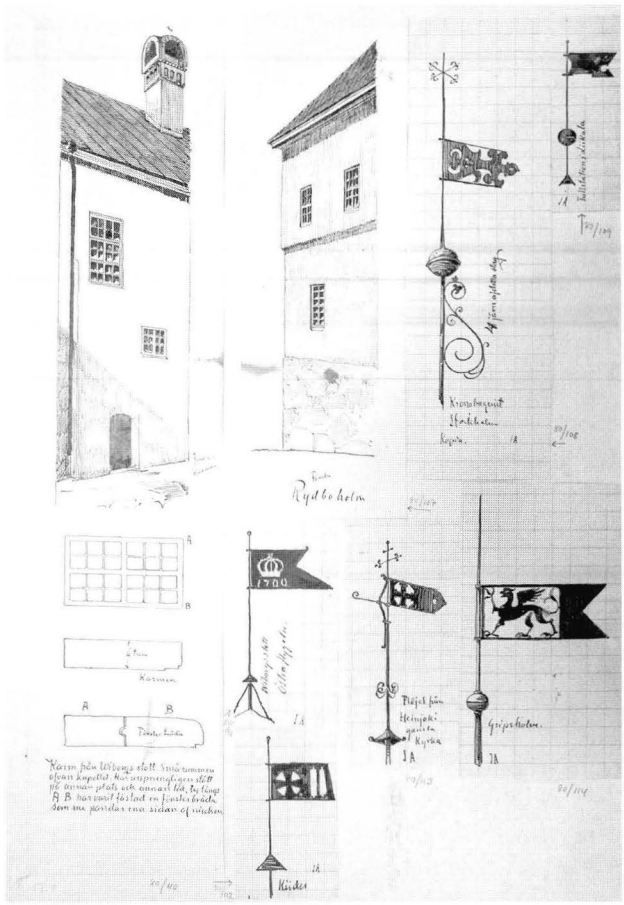

177. Jac. Ahrenbergin piirustuksia Kalmarin ja Rydboholmin linnoista, ikkunoista ja viireistä. RHO/MV.

”primitiivisiä” ja siksi kiinnostavia.[886] Samalla ne olivat ainutlaatuisia todisteita siitä, millaisia Ruotsin valtakunnan linnat olivat keskiajalla.[887] Linnoilla saatettiin nyt osoittaa kansallista erillisyyttä – olivathan ne säilyneet ”alkuperäisempinä” kuin Ruotsin vastaavat linnat. Jälkimmäisissä oli lisäksi toteutettu enemmän 1800-luvun restaurointeja, joita kohtaan osoitettiin 1900-luvun alkuvuosina ankaraa kritiikkiä.

Ahrenberg mukautti tutkimuksiaan uusiin ihanteisiin. Kuvin hän saattoi osoittaa, että Ruotsin Vaasa-linnat saattoivat näyttää 1500-luvulla hyvin yksinkertaisilta: niiden seinät saattoivat olla tasaiseksi rapattuja, eikä ikkuna- ja oviaukkojen ympärillä ollut välttämättä koristelua lainkaan (kuva 177). Hän argumentoi, että Turun linna ei näyttänyt ennen Juhana-herttuan hovin aikaa yhtään sen koristeellisemmalta, ja että linna kuului kaikesta huolimatta Ruotsin valtakunnan ja erityisesti Vaasa-kuninkaiden linnojen joukkoon.[888]

Turun linnasta löydettiin vuonna 1900 useita aikaisemmin tuntemattomia keskiaikaisia rakennusosia, ja linna näyttäytyi entistä enemmän keskiaikaisena rakennuksena. Samaan aikaan keskiajasta ja siihen liitetyistä arkaaisuuden ja yksinkertaisuuden mielikuvista kirjoitettiin Suomessa aikaisempaa positiivisempaan sävyyn. Armas Lindgren (1874–1929) ylisti artikkeleissaan keskiaikaisia kirkkoja, niiden tunnelmaa ja ajan kulumisen aistittavaa läsnäoloa. Oman maan ja kansan menneisyydestä etsittiin myyttistä, viatonta alkua, jonka uskottiin antavan aineksia uudelle arkkitehtuurille.[889] Alkuperäisen ja aidon kultti koski myös arkaaiseksi arvioitua Turun linnaa.

4.4 Korjaus vai restaurointi?

Turun linnan tulevaisuudesta käydyt keskustelut koskivat noin vuonna 1900 restauroinnin ja korjauksen käsitteiden määrittämistä. Termejä käytettiin usein epämääräisesti. Ruotsinkielisissä lähteissä käytettiin vuo-

[886] Havainnollistaakseen ajatusta hän asetti rinnakkain Suomen ja Ruotsin linnojen portaaleja ja ovia. Edelliset olivat ”kehityksessä” jäljessä. Ahrenberg 1904a, 124.

[887] Ahrenberg 1904a, 128.

[888] Ahrenberg 1904a, 150–151.

[889] Lindgren 1901a; Lindgren 1901b; Nikula 1988, 16–17. Alkuperäisen kultista keskiaikaisten rakennusten yhteydessä noin vuonna 1900 ks. esim. Lukkarinen 1999, 10–13; Valkeapää 2000, 153–154.

den 1900 korjaustöistä termejä *restaurering*, *reparation* tai *remont*. Tuolloin virinneessä keskustelussa restauroinnin ja korjauksen käsitteet yritettiin erottaa toisistaan.

Restaurointiin liitettiin vuosisadan vaihtuessa entistä enemmän negatiivisia mielleyhtymiä. Se samastettiin niin sanottuun tyylirestaurointiin eli rakennuksen "palauttamiseen" tietyn tyylin mukaiseksi kokonaisuudeksi. John Ruskinin ja esimerkiksi Ferdinand Bobergin (1860–1946) ajatuksia sekä etenkin saksankielisellä kielialueella ajankohtaisia restaurointia vastustaneita puheenvuoroja seuraten Herman Gesellius (1874–1916) kritisoi Turun tuomiokirkon tulevaisuudesta käydyn keskustelun yhteydessä vuonna 1901 tyylikategorioiden leimoja ja tyyliin perustuvaa restaurointia. Hänen mielestään tuomiokirkon restauroinnista oli luovuttava kokonaan ja rakennus jätettävä sellaiseksi kuin se oli.[890] Myös Ahrenberg kiinnostui tuolloin Ruskinin ajatuksista.[891]

Turun linnassa Ahrenbergin strategiana oli korjausten ja restauroinnin yhdistäminen. Hän käytti vuonna 1900 toteutetuista töistä termiä "sisäinen remontti" (*inre remont*) ja toivoi, että "korjauksia" jatkettaisiin linnassa vuosittain edeten huonetilojen palauttamiseen esimerkiksi kattoja ja holveja rekonstruoimalla. Huoneiden sisustaminen, tornien huiput tai muut koristeet eivät kuuluneet hänen määritelmänsä mukaan linnan "sisäiseen remonttiin".[892]

Vaikka linnan restauroinnista oli keisarin päätös, sen suunnasta ei ollut päätetty. Ahrenbergin mielestä linnan tuleva restaurointi tuli huomioida jo korjaustöissä. J. R. Aspelin ja Gustaf Nyström pyrkivät puolestaan tekemään selvän eron välttämättömien korjaustöiden ja restauroinnin välillä. He kannattivat näkemystä, jonka mukaan linnassa oli toistaiseksi keskityttävä vain rakennuksen säilymisen kannalta välttämättömiin korjauksiin, eivätkä ne saaneet vaikuttaa linnan tulevaan restaurointiin. Aspelin, Nyström ja Emil Nervander pyrkivät lykkäämään restauroinnin toteuttamista kansallisesti merkittävässä Turun linnassa, ja vedoten välttämättömien korjaustöiden ensisijaisuuteen he onnistuivat saamaan puolelleen senaatin enemmistön. Asiasta käydyssä keskustelussa eroa korjauksen ja restauroinnin välillä ei aina ymmärretty, ja linnassa tehdyistä töistä ja niiden suunnasta levisi sanomalehdissä ristiriitaisia uutisia.[893]

Vanhojen rakennusten restauroinnista keskusteltiin vuosisadanvaihteessa 1900 eri puolilla Eurooppaa. Käsitykset paitsi restauroinnin oikeutuksesta, myös rakennusten tieteellisesti pätevästä tutkimuksesta olivat muuttumassa. Suomessa Gustaf Nyström seurasi aktiivisesti Saksassa käytyjä keskusteluja restauroinnista muun muassa monumenttien suojelukysymyksiin keskittyneestä aikakauslehdestä *Die Denkmalpflege*.[894] Debattia käytiin 1900-luvun alkuvuosina erityisesti Heidelbergin linnan restauroinnista. Linnan raunioitunut osa päätettiin konservoida eli säilyttää raunioina.[895]

Gripsholmin linnan restaurointi oli lopetettu kaikessa hiljaisuudessa vuosisadan vaihteessa.[896] Arkkitehti Ferdinand Boberg kirjoitti tuolloin, että säilyttämisen ja muutostöiden sekä korjauksen ja restauroinnin välillä oli selvä ero. Hänen mukaansa monet arkkitehdit esittivät harhaanjohtavasti, että säilyttäminen oli mahdotonta ja että olemassa olleen korjaaminen ei riittänyt. Rakennukselle piti tehdä vain välttämätön, ei sen enempää.[897] Boberg vaati vuonna 1900 avoimessa kirjeessään Tukholman taideakatemialle:

> Restaurera *aldrig* i nutida mening ett gammalt, intressant byggnadsverk. Undvik om möjligt tills vidare att vidtaga förändringar eller ombyggnader af sådana. Om i något fall detta är bevisligen omöjligt, utför de nödiga arbetena med de bästa krafter, som stå till buds i en hållning, karaktäristisk för den tid då ändringen sker. Bortrensa hållningslösa tillsatser, tillkomna under senaste århundradet. Framdrag i ljuset äldre intressanta detaljer eller dekorationer eller byggnadspartier, som befinnas dolda, men rör dem ej. Reparera och vidmakthåll med största omsorg. Utarbeta projekter till rekonstruktioner af byggnader i bestämda historiska stilar, men stanna vid ritningar och modeller.[898]

---

[890] Gesellius 1901.

[891] Ylistäessään Ruskinin tekstejä hän kritisoi sitä, että Ruskinista tehtiin uuden suunnan esitaistelija, vaikka tämä oli puolustanut vanhaa (gotiikkaa). Hän ei jakanut Ruskinin näkemystä renessanssista: "Jag delar icke Ruskins åsikter om renässansen, de äro ensidiga och därför ofta orättvisa till det absurda. Gotiken är konstruktivt och dekorativt så stor, så lysande, så härlig att för dess storhet renässansen icke behöfver nedgöras. Ruskin förgäter att gotiken förlorat den andliga innebörden i sin stil då renässansen tager vid; den var blefven hvad renässansen sedan blifvit för mera än en, ett spel med former, en sammanställning af gifna värden, ett kunnande, icke ett finnande – och den konst som icke mera finner är död." Lehtileike: Böcker. SLSA 430 A 2.

[892] Ks. liite 2.

[893] Ibidem.

[894] Gustaf Nyströmin kirje Agi Lindegrenille Tukholmaan 17.12.1900. Nyström 06:162. SRM. Saksassa järjestettiin vuosittaisia kokouksia, *Tage für Denkmalpflege*, vuodesta 1900 eteenpäin restaurointikysymyksistä keskustelua varten. Jokilehto 1999, 195–196; Denslagen 1994, 144

[895] Jokilehto 1999, 197–198. Heidelbergin linnan restaurointihankkeesta ja siihen liittyneistä keskusteluista esim. Denslagen 1994, 176–186; Hanselmann 1996, 27–82; Falser 2008, 45–51.

[896] Ljungström 1987, 112–113, 182–183; Geijer 2007, 74–75. Kriittinen keskustelu restauroinnista liittyi Ruotsissa siihen, että Helgo Zettervall jäi pois yli-intendentinviraston johtotehtävistä. Ljungström 1987, 232. Myös Saksasta kantautuneilla restauroinninvastaisilla lausunnoilla oli osuutta asiaan.

[897] Boberg 1900, 3,10. Tosin Boberg kannatti 1800-luvun alun "rappioajan" jälkien poistamista. Ljungström 1987, 230–231.

[898] Boberg 1900, 10–11. Bobergin kirjeen seurauksista Edman 1999, 23–24.

Restaurointia koskeneet kriittiset kannanotot vaikuttivat Turun linnan ja tuomiokirkon restaurointien valmisteluihin. Vaikka Turun kaupungin historiallisen museon johtokunta, Ahrenberg ja muut linnan restauroinnin puolustajat edistivät yhä tavoitteensa toteutumista, he joutuivat vastaamaan restaurointiin kohdistettuun kritiikkiin.[899]

Ahrenbergin korosti suunnitelmansa olevan "korjaus", jonka piiriin kuului huonetilojen palauttaminen yksinkertaisin lautaseinin, katoin ja lattioin. Gustaf Nyström hämmästeli, että tämä oli vakuuttanut korjauksen ja restauroinnin yhdistävällä suunnitelmallaan Muinaistieteellisen toimikunnan enemmistön.[900] Korjaukseen ei hänen mukaansa kuulunut minkäänlaisten rakennusosien palauttamista; restaurointi ja korjaus oli pidettävä erillään.

Arkkitehtiklubi käsitteli kokouksissaan loka- ja marraskuussa 1902 Turun tuomiokirkon restaurointia ja restaurointia yleensä. Venetsian San Marcon campanile oli sortunut saman vuoden kesällä, mikä herätti keskustelun siitä, tuliko torni rekonstruoida vai rakentaa uudenaikainen torni sen tilalle. Asenteiden muuttumisesta kertoi muun muassa kokouksessa esitetty lähtökohta, joka käännettiin kysymyksestä *miten tuomiokirkko tuli restauroida* muotoon *tuliko tuomiokirkkoa lainkaan restauroida*.[901]

Enemmistö kokoukseen osallistuneista arkkitehdeista suhtautui varauksella restaurointiin, mutta Magnus Schjerfbeck esitti sen kuluessa kiinnostavan näkökulman. Hän puolusti Turun tuomiokirkon ja linnan restaurointia ja viitaten Heidelbergin linnaan esitti Turun linnan restauroinnin jatkumoksi sille, mikä oli jo alkanut esilinnan museohuoneista. Käytössä olleen rakennuksen restaurointi merkitsi hänen mukaansa jatkumoa rakentamiselle tai rakennuksen täydentämistä.[902]

Turun linnan korjaustyöt ja restaurointia kohtaan esitetty kritiikki johtivat osaltaan konfliktiin muinaismuistoista vastanneiden arkkitehtien ja arkeologien välillä 1900-luvun alkuvuosina. Konflikti johtui lähinnä ammattien ja oppiaineiden välisistä näkökulmaeroista. Tämän oli tuonut esiin jo Viollet-le-Duc, jonka mukaan arkeologit eivät usein ottaneet kritiikissään huomioon esimerkiksi rakennukselle asetettuja käyttöja muita vaatimuksia, joita arkkitehdin oli seurattava.[903] J. R. Aspelin puolestaan valitti, että arkeologit eivät saaneet osakseen ymmärrystä edes "likeisimmiltä heimolaisiltansa" historiantutkijoilta.[904]

Restaurointikriittisten näkemysten yleistyessä Turun linnan restaurointisuunnitelmat joutuivat julkisen arvostelun kohteeksi 1900-luvun alkuvuosina. Suomen Taiteilijain Näyttelyssä Ateneumissa vuonna 1903 oli esillä kaksi Ahrenbergin Turun linna -aiheista akvarellia. Niiden nimet olivat *Turun linna 1903, luonnon mukaan* ja *Turun linnan 1751, vanhojen piirustusten mukaan*.[905] Jälkimmäistä luultiin virheellisesti restaurointisuunnitelman piirustukseksi. *Arkkitehti*-lehdessä kirjoitettiin Ahrenbergin käyttäneen teknistä keinoa suunnitelmaansa edistääkseen: akvarelleissa nykyinen linna esitettiin ikävänä, kun taas restauroituna se kylpi lämpimässä valossa. Anonyymi kirjoittaja syytti Ahrenbergia restaurointi-intoilijaksi ja hänen suunnitelmiensa torni- ja päätyaiheita kylmiksi ja vieraiksi. Nykyinen, "yksinkertaisen rehellinen" linna oli kirjoittajan mukaan kaikin puolin miellyttävämpi.[906] Vastineessaan

---

[899] Gustaf Cygnaeus kirjoitti ajankohtaisista Turun linnan restauroinnin valmisteluista vuonna 1900: "De mindre tillfredsställande resultaten af åtskilliga restaureringsföretag under de senaste åren i den skandinaviska norden hafva emellertid framkallat betänkligheter angående rätta vägen, som bör inslås vid restaureringen." Samalla hän mainitsi, että museo oli varsin tyytyväinen nykyisiin tiloihinsa esilinnassa ja tunsi niissä olonsa päivä päivältä kotoisammaksi. Cygnaeus pyrki tuolloin ilmeisesti tekemään julkisesti selvän pesäeron Ahrenbergin ja museon välille, vaikka museon intresseihin ja päämääriin kuuluikin linnan restaurointi arvoiseensa asuun ja museon käyttöön: "En lämpligare lokal för ett historiskt museum kan man ej tänka sig än detta på minnen rika slott äfven i dess tillsvidare orestaurerade skick. Ett lämpligare sätt för användandet af slottet i vår tid kan man ej häller finna än dess upplåtande för museet. Detta har under senare tiden med sina alt mer omfattande samlingar kraftigt bidragit att hos den stora allmänheten väcka tanken på nödvändigheten af slottets restaurering och dess framtida användning uteslutande såsom en skyddsplats för historiska minnen." Cygnaeus 1900, 100 ja 110.

[900] "J.A. vid ett i förra veckan hållet sammanträde – – lyckats få majoriteten, som man naturligtvis ej kan ens begära att skall hafva kunskap och erfarenhet i dylika frågor – lyckats säger jag få denna majoritet att gå in på att en 'remont' af slottet som ej skiljer sig från 'restauration' i något annat än till namnet." Gustaf Nyströmin kirje kreivi Carl C:son Armfeltille 17.5.1901. Nyström 06:253. SRM.

[901] *Åbo domkyrkas restaurering* 1903.

[902] Ibidem.

[903] "Bien souvent les archéologues spéculatifs ne tiennent pas compte de ces nécessités, et blâment vertement l'architecte d'avoir cédé aux nécessités présentes, comme si le monument qui lui est confié était sa chose, et comme s'il n'avait pas à remplir les programmes qui lui sont donnés." Viollet-le-Duc 1866, 31.

[904] "Ankarinta vastustusta ja halveksimista ovat näet muinaistutkijat saaneet kestää likeisimmiltä heimolaisiltansa, historiantutkijoilta, johon on syynä lähteiden ja tutkimustavan täydellinen eriäväisyys. – – Historioitsijan on mahdotonta kamarissaan arvostella muinaistieteen päätöksiä, jos ei hän ole löytöjen mukaan järjestetyssä museossa tutustunut siihen vertailevaan tutkimustapaan, joka noihin päätöksiin pakottaa". Kansio Hr 30. J. R. Aspelinin arkisto. MV.

[905] Luettelo Suomen Taiteilijain Näyttelystä 1903 Ateneumissa.

[906] "Hvad – – beträffar herr Ahrenbergs akvareller af Åbo slott, så har herr A. sökt tillskansa sitt restaureringsförslag företräde genom ett rent tekniskt knep. – Sålunda framställer han slottet sådant det nu är i en synnerligen kall, indifferent belysning, medan han däremot öfver sitt restaureringsprojekt söker utbreda sommarkvällens trolska, skimrande glöd, där den sjunkande aftonsolens sista strålar återkastas från gaflar och torn. – I trots af allt detta värkar herr Ahrenbergs gaflar och tornhjälmar stela, kalla och framför allt främmande och oss tilltalar slottet vida mera med sina nuvarande enkla, ärliga former än med allt det krims-krams i form af gafveltinnar och tornlaterniner (sic), hvarmed herr J. A. velat belasta det-

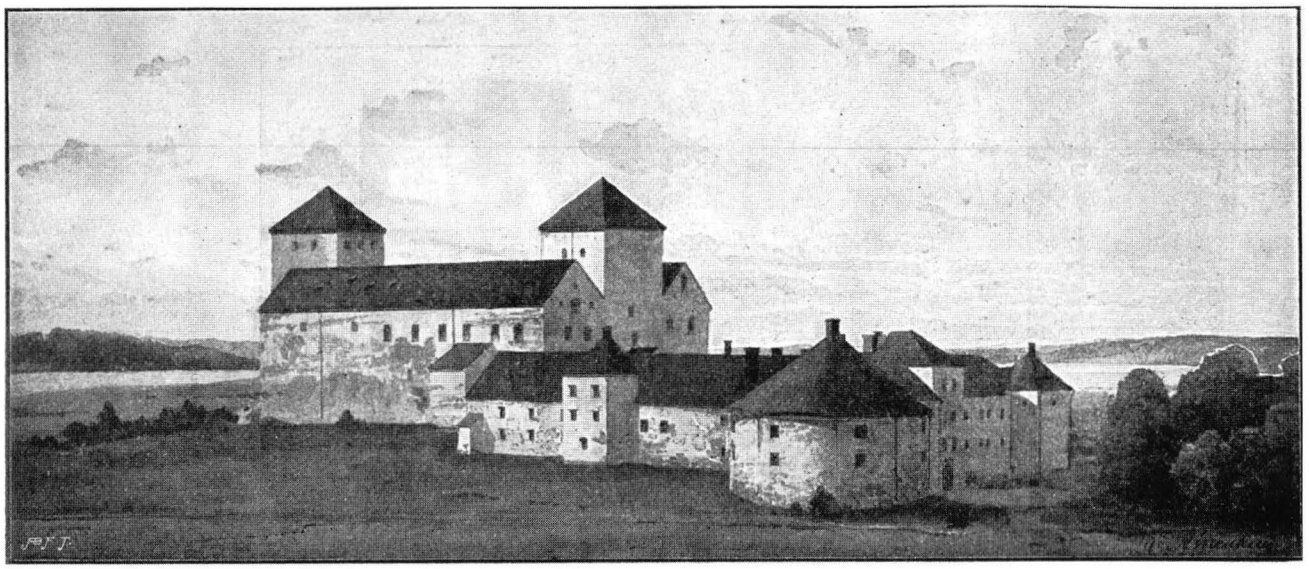

178. Jac. Ahrenberg: Turun linna 1903, luonnon mukaan (*efter naturen*). Kuva: Ahrenberg 1904a, 105.

Ahrenberg korjasi, että kyseessä ei ollut restaurointisuunnitelma, vaan akvarellit olivat osa Turun linnaa eri aikoina esittävää sarjaa. Hän oli tehnyt "tiettyä tarkoitusta varten" neljä akvarellia, jotka esittivät linnaa vuosina 1751, 1771, 1811 ja 1903.[907]

Vaikka Ahrenberg ei sitä myöntänyt, akvarellit liittyivät todennäköisesti linnan restaurointiin. Artikkeleillaan, akvarelleillaan ja vertailuaineiston avulla hän esitteli suurelle yleisölle näkemystään linnan historiasta ja sen mahdollisesta tulevaisuudesta. Piirustuksin hän saattoi perustella restaurointia osana rakennuksen historiaa.

Ahrenberg otti huomioon ajankohtaiset keskustelut ja pyrki esittämään linnan restauroinnin tieteellisesti perusteltuna. Samalla hän muistutti, että linna oli myös esteettinen objekti, ei pelkästään menneisyydestä kertonut dokumentti tai lähde, kuten arkeologit tuolloin painottivat. Turun linna oli hänen ajattelussaan ensisijaisesti pohjoismaisen renessanssin muistomerkki, ja restauroituna siitä olisi tullut vaikuttava nähtävyys, kuten vastaavat linnat Ruotsissa.

Ahrenbergin Turun linnan suunnitelmien toteuttaminen kariutui lopullisesti 1909 senaatin päätökseen jättää linnan restaurointi toistaiseksi toteuttamatta.[908] Edellisenä vuonna hän oli tehnyt aloitteen Turun Akatemiatalon eli toisen Ruotsin ajan profaania sivistysperintöä kannatelleen rakennuksen kunnostamiseksi.[909] Hän kirjoitti, että Turun linna ja Akatemiatalo olivat hänen "lempilapsiaan".[910] Toive linnan restauroimiseksi eli yhä edelleen. Olavinlinnan ritarisalia koskeneessa, vuonna 1911 julkaistussa haastattelussa hän kertoi:

> jag så länge jag lefver håller på att Åbo slott skall restaureras och göras till ett museum – –. Jag vet att detta nu under trycket af den importerade tyska teorin är ett gudlöst tal, som förargar både antikvarier och arkivarier, men jag tänker så och ämnar alltid handla därefter.[911]

Akvarelleja maalaten Jac. Ahrenberg tutki rakennusta, etsi sen olennaisia piirteitä ja ideaalia olemusta. Samalla hän esitti oman näkemyksensä sen historiasta ja jatkumoista menneen, nykyisen ja tulevan välillä.

---

samma. Må vi – – bevara och beskydda den åldriga Auraborgen mot herrar restaureringsifrares vandalism." Arkitekturen på finska konstnärernas utställning, nim. –*s*–. Arkitekten 1903 (V), 63.

[907] Osa oli "kopioita" Tukholman arkistojen vanhoista piirustuksista, yhden originaali kuului hänen suvulleen. Akvarellin *Turun linna 1903* hän lahjoitti muistoksi ystävälleen F. von Rettigille ja yritti myydä muita Turun kaupungin historialliselle museolle, tosin huonolla menestyksellä. Lopulta Rettig ehdotti, että hänelle lahjoitettu akvarelli lunastettaisiin museon kokoelmiin. Jac. Ahrenbergin kirjeet F. von Rettigille 12.2.1904 ja 16.7.? 1904. ELKA; F. von Rettigin kirjeet J. Ahrenbergille 27.5.1904, 11.6.1904 ja 23.6.?1904. SLSA 294.5. Vastineessaan Ahrenberg kommentoi: "Om i akvarellerna 'gaflar och tornhjälmar värka kalla och framför allt främmande', såsom den anonyme skribenten säger, är det hans ensak." Arkitekten 1903 (VI), 77–78.

[908] Ks. liite 2.

[909] Lybeck 1992, 116.

[910] "Åbo slott och f.d. Akademiehuset – mina älsklingsbarn". Jac. Ahrenbergin kirje F. von Rettigille 14.8. s.a. ELKA.

[911] Vården af våra fornminnen. Planerna på Olofsborgs utsmyckande. En intervju med Jac. Ahrenberg. Hbl 15.2.1911.

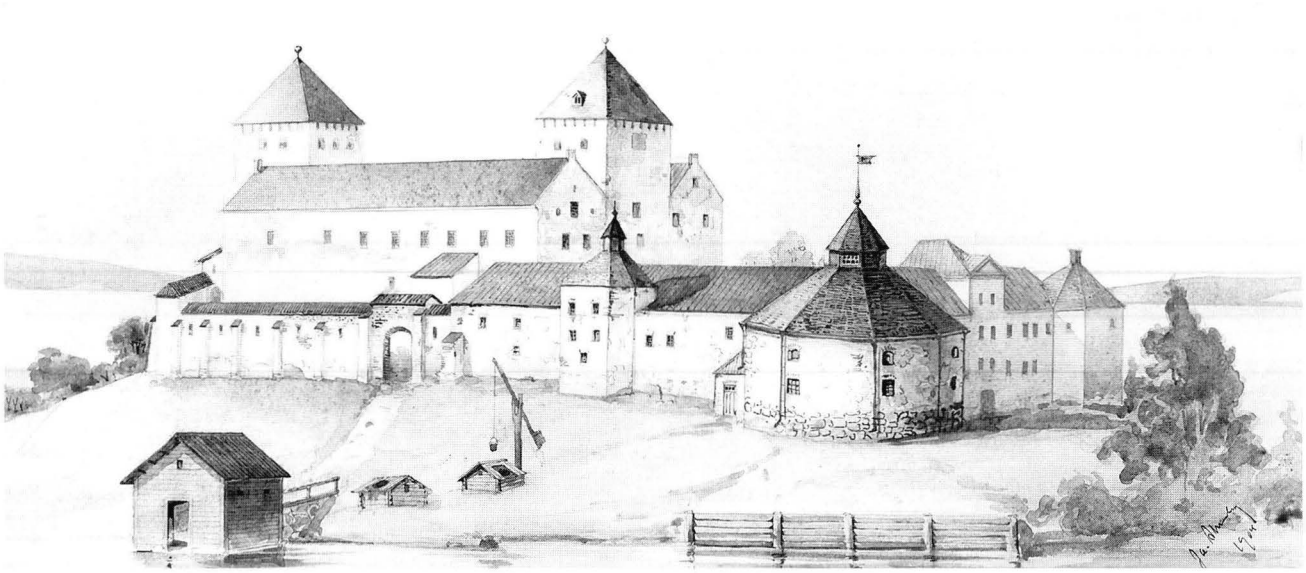

179. Jac. Ahrenbergin laveeraus Turun linnasta vuonna 1811 hänen isoäitinsä piirustuksen mukaan. 1904. Kuva: Turun museokeskus.

180. Jac. Ahrenberg: En Åbo fantasi. Kuva: Museovirasto.

Eräässä 1900-luvun alkuvuosina maalaamassaan akvarellissa hän kuvasi Turun linnan sellaisena kuin hän tulkitsi sen olleen 1640-luvulla Vaasa-ajan päättyessä, seuraten vanhimpia rakennuksesta tunnettuja piirustuksia (kuva 180). Akvarellissa päälinna kylpee kullanhohtoisena esilinnan jäädessä vaatimattomana taustalle. Maiseman sini-violetit sävyt korostavat unenomaista tunnelmaa. Sen nimeksi tuli *En Åbo fantasi*.

V PERINTÖ, RESTAUROINTI JA HISTORIAN LINJAT

Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmien tavoitteena oli raunioituneen, rappeutuneen materiaalisen ja immateriaalisen perinnön kunnostaminen vastaamaan uusiin paikallisiin, kansallisiin ja kansainvälisiin tarpeisiin. Materiaalisen perinnön muodostivat rakennusten kivi- ja tiilimuurit maalausfragmentteineen ja rakennusosineen sekä niiden aikojen saatossa jatkuvasti muuttuneet ja eri tarkoituksiin käytetyt tilat. Suurikokoisten entisten valtakunnanlinnojen kohdalla ei voinut puhua raunioromantiikasta. Kukaan ei ehdottanut julkisuudessa Turun ja Viipurin linnojen konservointia eli säilyttämistä sellaisessa asussaan. Käyttämäni lähdeaineiston perusteella kaikki julkiseen keskusteluun osallistuneet olivat yksimielisiä siitä, että rapistuneet linnat eivät vastanneet nykyajan vaatimuksiin ja että niiden säilyttäminen ja jonkinasteinen restauroiminen oli toivottavaa. Ongelmallisempia kysymyksiä olivat, minkälaisiksi rakennukset muokattaisiin, miten se toteutettaisiin ja mitä tarkoitusta varten.

Rakennusten kantama henkinen perintö oli molempien hankkeiden keskiössä. Linnat olivat maallisen vallan osoittajia ja muistuttivat historiankirjoista tutuista tapahtumista ja hallitsijoiden elämänvaiheista. Viipurin ja Turun linnojen herättämät "muistot" liittyivät usein niiden funktioon hallinnon keskuksina ja puolustusvarustuksina, mutta samalla nämä "muistot" olivat kuitenkin avoimia, katsojan ja kokijan näkökulmasta riippuvaisia.

Tässä luvussa käsittelen Viipurin ja Turun linnoille 1800-luvun toisella puoliskolla annettuja merkityksiä ja tulkitsen Ahrenbergin restaurointisuunnitelmia asettamalla ne erilaisten aikalaiskeskustelujen kontekstiin. Keskustelut koskivat muun muassa Suomen valtiollisuutta, kansakuntaisuutta ja kysymystä kansallisesta taiteesta.

1. SUURMIESHISTORIASTA VALTIOLLISIIN TOIVEKUVIIN

Turun ja Viipurin linnoihin liitettiin tutkimallani ajanjaksolla kertomuksia esimerkillisten sankarien puolustautumisesta ylivoimaista vihollista vastaan. Linnojen avulla saatettiin osoittaa, että kansakunta kuului puolustuskykyisten kansakuntien joukkoon. Puolustuksellinen ulottuvuus korostui esimerkiksi kuuluisassa kertomuksessa niin sanotusta Viipurin pamauksesta. Linnojen restaurointi käsitettiin 1800-luvun lopussa puolustusvarusteluna ulkoista uhkaa vastaan, isänmaan "henkisenä puolustamisena", kuten Gripsholmin linnan restaurointia ajanut yhdistys asian ilmaisi.[912]

Tarinat kansallisista suurmiehistä ja -naisista tarjosivat moraalisen esimerkin (*exemplum*). Emil Nervander kirjoitti vuonna 1872, että Turun linnassa "suomalainen usko ja urheus voitoin ja tappioin on vastustanut vihollisen valtaa. Täällä hallitsi mahtava Klaus Fleming, järkähtämättömän uskollisena oikeaa kuningastaan kohtaan, ja täällä puolusti hänen kuolemansa jälkeen hänen leskensä, jalo Ebba Stenbock vanhaa linnaa. Sen linnanpihoilla – – voi historia laskea ne jalot maanmiehet, jotka ovat kaatuneet pyövelin miekkaan pyhäksi ja oikeaksi katsomansa taistelun jälkeen."[913] Käsitystä linnasta esimerkillisten, kuninkaalle uskollisten suomalaisten puolustustaistelun näyttämönä levitti myös muun muassa Fredrika Runeberg romaanissaan *Sigrid Liljeholm* (1862). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Klaus Flemingin puolustustaistelu näyttäytyi osoituksena jalojen suomalaisten lojaalisuudesta eli uskollisuuden ja rohkeuden hyveestä.

Historia ei enää 1800-luvulla muodostunut kokoelmasta esimerkillisiä tarinoita, vaan se käsitettiin kokonaisuudeksi, jonka mahdollinen opetus piili viitteellisissä analogioissa ajallisella jatkumolla. Historiaa käytettiin erilaisiin tarkoituksiin, joista yksi oli kansalaisten kasvattaminen esimerkillisten historian toimijoiden moraalista opetusta toteuttamalla.[914] Linnoja puolustaneita historian toimijoita saatettiin käyttää paitsi kehotuksena pysymään uskollisina hallitsijoille, myös puolustamaan tarvittaessa isänmaata ulkoista vihollista vastaan.

Vanhoja rakennuksia käytettiin etenkin populaarin, performatiivisen historian esittämiseen. Viipurin ja

---

[912] "en länk i vårt andliga försvarsväsen". Gripsholmsföreningenin kirje 2.5.1892 jäsenten rekrytoimiseksi. Gripsholmsföreningens arkiv. H:1. Nationalmuseum; Geijer 2007, 63. Vedotessaan Gripsholmin linnan restauroinnin puolesta Gustaf Upmark liitti kansallismonumenteista huolehtimisen kansalliseen puolustukseen: "att vårda sina nationalminnen, är ej äfven det ett nationalförsvar, som visserligen kan uppväga en åttondels eller fjerdedels pansarbåt?" Upmark 1887b, 158.

[913] Nervander 2010 (1872), 186–187. Suom. Markus Hiekkanen.

[914] Tämä ilmeni esim. suosituissa ja myös Ahrenbergin kirjoituksissa toistuneessa suomalaisten ja ateenalaisten rinnastamisessa. Kuviteltua analogiaa tehtiin näkyväksi mm. Jean Sibeliuksen Viktor Rydbergin runoon säveltämässä Ateenalaisten laulussa ja sen *tableau vivant* -versioissa. Goss 2009, 245–246, 251, 253, 279–280. Reinhart Koselleck on analysoinut *Historia Magistra Vitae* -topoksen muutosta. Koselleck 2004 (1979), 26–42. Ville Lukkarinen on liittänyt Gustaf Nyströmin historiankäsityksen kyseiseen topokseen liittyneeseen menneisyyden ja nykyisyyden samuuden ajatukseen. Lukkarinen 1989, 67–69.

Käkisalmen linnat olivat olennaisessa osassa Jac. Ahrenbergin vuonna 1893 järjestämän Pro Carelia -juhlan *tableau vivant* -kuvaelmassa. Ne tarjosivat kulissit myyttiseen asemaan kohotettujen Torkkeli Knuutinpojan, Liettuan ruhtinas Narimontin, Kaarle Knuutinpojan ja Pontus de la Gardien toiminnalle.[915] Juhlan avulla luotiin osaltaan myyttiä Karjalasta ja käsitystä sen historiasta.

Viipurin ja Turun linnoja tarkasteltiin 1800-luvun toisella puoliskolla usein ensisijaisesti historian toimijoiden näyttämöinä. Henkilö- ja tapahtumahistoria vaikuttivat linnojen restaurointiin. Félix Duban korosti Blois'n linnan restauroinnissa tiloja, jotka liittyivät hallitsijoiden elämänvaiheisiin. Hän teki rakennuksesta tilallisen kertomuksen, joka konkretisoi vierailijoille samassa tilassa suullisesti kerrottua tarinaa ja kirjallisuudessa esitettyä mielikuvaa.

Sama toistui myös Suomessa. Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenet laativat vuonna 1888 senaatille listan Turun linnan tärkeimmistä tiloista tulevaa restaurointia varten. Päälinnaan suunniteltu restaurointi rajattiin tuolloin ainoastaan sen tärkeimpiin tiloihin. Niitä olivat:

- Suuri Kuninkaansali, jonka ovella Kaarle-herttua lausui vuonna 1597 uhkauksen takaisin palaamisestaan
- Vanha linnankirkko, jossa hän herjasi kuollutta viholistaan
- Nunnakappeli upeine holvijäänteineen
- Juhana-herttuan ja hänen puolisonsa salit ja kamarit
- huone jossa linnan tulipalo alkoi Gustaf II Adolfin vierailun yhteydessä
- linnan vanhimmat kierreportaat
- kauhistuttavat vankityrmät ja inkvisitiohuoneet.[916]

Raunioituneen rakennuksen tilojen arvo liitettiin tapahtuma- ja suurmieshistoriaan, joihinkin arkkitehtonisiin yksityiskohtiin ja kauhukertomuksiin. "Inkvisitiohuoneiden" taustalla saattoi olla Zacharias Topeliuksen Välskärin kertomusten kuvaus Mustan Jaanan kidutuksesta.[917] Aikalaiskirjoituksissa Turun linnan kerrottiin herättäneen monia "surullisia muistoja", joilla viitattiin muun muassa vankien kärsimyksiin, mestauksiin tai "kansan rasituksiin".[918]

Linnojen funktio hallinnollisina keskuksina vaikutti rakennusten herättämiin mielikuviin ja restaurointisuunnitelmiin. Ruotsalainen runoilija ja taiteiden tutkija Fredrik Sander (1828–1900) vertasi vuonna 1889 kansallisesti merkittäviä historiallisia monumentteja, kuten Gripsholmin linnaa, ankkuriin, johon valtio-niminen laiva kiinnittyi.[919] Gripsholmin valtiollinen status oli sidoksissa mielikuviin Kustaa Vaasasta modernin Ruotsin "perustajaisänä" (*pater patriae*). Sankarikuningasta juhlittiin Ruotsissa 1890-luvulla isänmaallisella paatoksella kansansa vapauttajana ja vahvan valtakunnan rakentajana. Hän aloitti perinnöllisen dynastian, jonka aikana Ruotsi nousi eurooppalaiseksi suurvallaksi.[920]

Myös Suomessa entiset Ruotsin valtakunnanlinnat saivat roolin valtiollisuuden ankkureina, tukipilareina tai kuvina, mutta eri tavoin kuin Ruotsissa. Suomen alueellisen kokonaisuuden ja kansallisen yhtenäisyyden syntymistä korostettiin vuonna 1881, jolloin vietettiin suuriruhtinaskunnan epävirallisia kolmesataavuotisjuhlia. E. G. Palmén otti asian esiin Suomen Historiallisen Seuran kokouksessa. Hän muistutti, että "se päivä pian tuli, jolloin täsmälleen kolmesataa vuotta oli kulunut, siitä kun Suomelle annettiin Suuriruhtinaskunnan arvonimi." Suomalaiset historioitsijat, Palmén mukaan lukien, olivat osoittaneet, että Juhana III oli kutsunut itseään ensimmäisen kerran Suomen suuriruhtinaaksi vuonna 1581.[921]

Linnojen historian esityksissä 1500-luvun lopun korostaminen muistutti Suomen vuosisataisesta valtiollisesta statuksesta ja emämaasta erillisestä itsehallinnosta. Aikakautta pidettiin Suomen valtiollisen olemassaolon ja poliittisen subjektiuden alkuna ja esiautonomisena Suomen suuriruhtinaskunnan aikana.[922] Silloisista hallitsijoista erityisesti Juhanan tulkittiin osoittaneen sympatiaa Suomea kohtaan.[923] Vaasa-dynastian aika-

---

[915] Kuvaelmasta Teperi 1986; Goss 2009, 149–156.

[916] MT:n kirje siviilitoimituskunnalle 25.5.1888 n. 455. STO KD 426/43 1883. KA.

[917] "Koko kesän – – oli Jaana istunut vankina Turun linnassa. Kaikkia keinoja käytettiin, jotta saataisiin hänet tunnustamaan syyllisyytensä; yksin tuota kauheaa reikätorniakin linnan päärakennuksessa, jonne pimeät käytävät veivät milloin ylös milloin alaspäin kulkien ja jonne syytetty paljaaseen paitaan puettuna jätettiin kitumaan kylmässä ja pimeydessä kuusi syltä maan alla, koetettiin käyttää tähän tarkoitukseen, mutta turhaan. Jaana ei tunnustanut". Topelius 1954, 572.

[918] Esim. Hbl 30.8.1893.

[919] "Det [Gripsholms slott] är att räkna bland rikets monumentala byggnadsvärk, dessa så att säga stenankaren, vid hvilka statsskeppet ligger förtöjdt från tidehvarf till tidehvarf." Sander 1889, 67; Geijer 2007, 68. Fredrik Sanderista Geijer 2007, 234 viite 53.

[920] Gustaf Vasas minne. Nim. H.W. Ny Illustrerad Tidning 9.5.1896.

[921] SHS:n pöytäkirja 19.5.1881. HArk VIII, 343; Suomenmaan kohotuksesta Suuriruhtinaskunnaksi. Kolmesataisvuotinen muisto. Valvoja n. 13–14 1881, 286–287. Sittemmin Leif Tengström on osoittanut, että Juhana III käytti Suomen suuriruhtinaan arvonimeä jo elokuussa 1577. Tengström 1983, 76.

[922] Myöhempi historiankirjoitus ei ole oleellisesti muuttanut tätä käsitystä. Historiankirjoituksessa toistetaan tulkintaa, jonka mukaan osasta Länsi-Suomea kehittyi Juhana-herttuan kaudella valtio valtion sisälle. Ks. esim. Meinander 2006, 42. Keskustelusta esim. Garritzen 2011, erit. 161. Yrjö Koskinen taustoitti asiaa seuraavasti: "Kustaa Vaasan hallituksesta alkaen kotimainen aatelisto ja wirkasääty oli noussut nousemistansa. Kirkon-omaisuuden ryöstö ja Juhana kuninkaan pitkällinen sota, nämä kaksi seikkaa oliwat synnyttäneet Suomalaisen ylimys-säädyn, jonka mahtawuus wihdoin oli kohonnut siihen määrään, että sen kautta Suomenmaan hallitus moneksi wuodeksi erkani Ruotsin esiwaltiuuden alta." Koskinen 1881, 189–190.

[923] "– – joku erinäinen lempi Suomea kohtaan näkyy hänessä aina pysyneen." Koskinen 1881, 164; Grotenfelt 1889, 297; Osalla maata oli hänen hallintoaikanaan "itsenäinen valtiolli-

kauteen liitettiin myös mielikuva suomalaisheimojen yhdistymisestä yhdeksi kansakunnaksi.[924]

Suomen autonomian juridisista perusteista käydyn keskustelun kärjistyessä linnojen status valtiollisina symboleina korostui. Eräs Suomen valtiollista asemaa aktiivisesti puolustaneista historioitsijoista oli Muinaistieteellisen toimikunnan pitkäaikainen jäsen E. G. Palmén. Hänen mukaansa valtioteot, eli Suomen valtion olemassaolon osoittaminen, olivat kiistaton historiallinen tosiasia. Valtiotekoihin laskettiin Aleksanteri I:n hyväksymät Ruotsin vallan lait ja Aleksanteri II:n vahvistama perustuslaki.[925] Ahrenberg puolestaan kirjoitti, että kansan, joka kunnioitti lakejaan ja traditioitaan, tuli kunnioittaa niitä muotoja, joissa traditiot ilmenivät.[926] Suomen Ruotsin ajalta peräisin olleet lait ja traditiot ilmenivät sen ajan rakennusperinnössä. Hänen mukaansa arkkitehtuuri kertoi, miten kukin kansa oli yhteiskunnallisesti järjestäytynyt. Arkkitehtuuri oli siten eräänlainen valtion kuva.[927]

Jac. Ahrenberg oli yksi niistä aktiivisista toimijoista, jotka pyrkivät esittämään Suomen Venäjästä erillisenä, omana valtiollisena kokonaisuutenaan. Tässä projektissa olivat olennaisia kansainväliset näyttelyt, joiden Suomen osastojen järjestämiseen hän osallistui.[928] Tukholman näyttelyn 1897 Venäjän paviljongin yhteydessä sijainnutta Suomen arkkitehtuurin osastoa kootessaan hän pyrki yksityisen kirjeenvaihdon avulla vaikuttamaan siihen, että Suomen osasto oli mahdollisimman yhtenäinen Ruotsin osaston kanssa.[929] Tarkoituksena oli rakentaa näyttelyteknisin keinoin kuva Suomen ja Ruotsin historiallisista ja kulttuurisista yhteyksistä.

Ahrenberg vertasi 1900-luvun alkuvuosina suomalaista yhteiskuntaa vuosisatoja vanhaan rakennukseen, joka oli raunioina ja jonka muureja myrsky repi kappaleiksi.[930] Hän pyrki vaikuttamaan tilanteeseen muun muassa perustamalla sensuuria uhmaten sanomalehtiä. Hänen *Dagligt Allehanda* -lehtensä mukaan "isiltä perityn" sivistyksen säilyttäminen liittyi itsesuojeluun.[931] Ruotsin ajan sivistysperinnön säilyttäminen itsesuojeluna oli yhteydessä Ahrenbergin rotuajatteluun ja monien aikalaisten jakamaan käsitykseen tietyistä kansoista kulttuurin kantajina (*Kulturträger*). Ainoastaan niin kauan kuin ruotsalainen "verenperintö" oli voimissaan, ruotsinkieliset vallassa ja ruotsalaista perintöä vaalittiin, Suomi saattoi säilyä valtion kaltaisena kokonaisuutena.[932] "Ruotsalais-suomalainen elementti" oli Ahrenbergin sanoin vahva peruskallio, jolla maa lepäsi.[933]

Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmat ovat tulkittavissa reaktioksi huoleen, joka kohdistui materiaalisen perinnön lisäksi myös henkiseen perintöön eri muodoissaan. Ruotsin entiset valtakunnanlinnat symboloivat Suomen Ruotsin ajan valtiollista perintöä eli perustuslakeja ja yhteiskuntajärjestystä. Perintö oli kuitenkin vaarassa kadota.

Ajatus degeneraatiosta, väistämättömästä rappiosta, yleistyi 1800-luvun toisella puoliskolla.[934] Se oli ajan-

---

nen johto" (Schybergson 1904, 313), vaikka Yrjö Koskinen painotti, että itsenäisestä Suomen valtakunnasta ei vielä Juhana-herttuan aikaan ollut kyse: "Että muutoin herttualla tai hänen miehillänsä olisi ollut aikomus tehdä Suomenmaasta tai Suomen herttuakunnasta joku erinäinen ja itsenäinen waltakunta, ei ole woitu toteen näyttää; wielä wähemmän saamme sowuttaa myöhemmän ajan kansalliset harrastukset sen aian oloihin. Mutta totta se on, että herttua ei unohtanut olewansa Suomen herttua ja alamaistensa olewan Suomalaisia." Koskinen 1881, 149. Painotukset originaalissa.

[924] J. R. Aspelinin tulkinnan mukaan Juhanan tavoitteena oli kaikkien, myös Itä-Karjalan "suomalaisten heimojen" yhdistäminen. Tätä aatteellista perintöä hän itse pyrki tieteellisellä toiminnallaan jatkamaan. Aspelin 1875, 5.

[925] E. G. Palménin mukaan sopimusteoriaa hallitsijan ja Suomen välillä ei tarvittu, koska Suomella oli omat lakinsa ja erillishallintonsa, joihin autonomia perustui. Soikkanen 2009, 36. Suomen valtio-myytistä ks. myös Jussila 2007.

[926] "Det folk, som fordrar aktning för sina lagar och traditioner, måste sjelf med aktning behandla de former, i hvilka dessa traditioner klädt sig". Ahrenberg: Restaureringen af Åbo domkyrka. Nya Pressen 27.10.1896. ÅU 28.10.1896.

[927] Ahrenberg 1909, 117.

[928] Ks. esim. Smeds 1996, 206.

[929] Jac. Ahrenbergin kirje I. G. Clasonille 23.1.1897. RA; Smeds 1996, 274.

[930] "Här är ett helvete i vårt land nu för tiden. Man går som i en stor väldig ruin. – – Stormen skakar om den sekelgamla byggnaden, det som gör det hela så hemskt, är att allt sker under tystnad. Ingen klagar, ingen ropar ve och förbannelse, ingen kallar på hjälp. Olidligt tyst, som döden går förstörelsen fram öfver oss. – – Af den engång om icke stolta, så dock minnesvärda och ståtliga byggnad svensk rätt och svensk makt uppförde på denna sidan hafvet finnes snart nog intet kvar." Jac. Ahrenbergin kirje Gustaf Cederströmille 23.3?1903. KB.

[931] Joulukuusta 1900 lähtien ilmestyneen lehden ohjelma oli "den andliga odlingens bevarande och utveckling under hägnet af det samhällsskick, som i vårt fädernesland räknar åttahudraåriga anors hälgd. Detta konserverande arbete för den fäderneärfda bildningen, som för öfrigt anbefalles oss af den enklaste själfbevarelsedrift, utföres i vårt lands tidningspräss på olika sätt." Dagligt Allehanda 15.12.1900.

[932] Ekelund 1943, 298.

[933] "Det finska folket hör till de icke statsbildande folken, världshistorien känner namnet på flere af dem. De ha ingått som befruktande element i andra folks konst och historia, men en egen nationalitet eller stat ha de icke bildat. Det samma måste sägas om det varmhjärtade, konstnärligt (och särskildt i färg och poesi) rikt begåfvade folk, som vi kalla vårt – –. Hvar helst finskt folk bevarat åtminstone skuggan af en statsförfattning, såsom i Estland, Liffland, Finland ja t.o.m. Ungern, har ett germaniskt eller skandinaviskt element hos folket gifvit denna statsförfattning stödet af sin logik. Så är det äfven hos oss. – – Det svensk finska elementet är som den fasta granit botten på hvilket vårt land hvilar." Jac. Ahrenbergin puheesta puolisolleen heidän 25-vuotishääpäivänään. Jac. Ahrenbergin kirje Clara Monteliukselle huhtikuussa 1901. SLSA 172.

[934] Degeneraatioajatusta levitti 1850-luvulta lähtien ranskalainen psykiatri Bénédict Augustin Morel, jonka teorian mukaan hermostuneisuus ja siveellinen ryhdittömyys johtivat seuraavassa polvessa neurooseihin ja juoppouteen, sitä seu-

kohtainen keskustelunaihe 1800-luvun lopun Suomessa ja ylenen teema kaunokirjallisuudessa.[935] Väestönlaskennat osoittivat, että ruotsinkielisten osuus kaikista suomalaisista oli vähäinen. Ruotsinkielisten asema vaikutti jatkuvasti huononevan, mikä herätti pelkoja "kulttuurin kantajien" ja samalla koko kansakunnan rappiosta.[936] Sillä olisi ollut Ahrenbergin ajattelun mukaan vaikutuksia myös Suomen valtiolliseen olemassaoloon.

Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmat tähtäsivät ulkoarkkitehtuurin palauttamiseen sen aikakauden asuun, johon 1800-luvun lopun tulkintojen mukaan sijoittui esiautonominen kausi Suomen historiassa. Vaasa-aika oli monien suomalaisten historioitsijoiden rakentamassa historiakuvassa perusta, jolle 1800-luvun suuriruhtinaskunta oli rakennettu ja josta Suomi oli kehittynyt kansakunnaksi ja valtioksi. Se oli eräänlainen myyttinen alku, johon palaaminen mahdollisti uudenlaisen tulevaisuuden rakentamisen.[937]

Linnat olivat aikalaisille vahvasti latautuneita symboleita, joita saatettiin tulkita monin eri tavoin. Niitä voitiin tulkita esimerkiksi Suomen pitkän historian osoittajina, sen länsimaisen kulttuurin ja yhteiskuntajärjestyksen juurina, ruotsalaisvalloitusten tai Suomen autonomian symboleina, "henkisinä puolustusvarustuksina" venäläistämistoimia vastaan tai osana romanttista, kaikille tuttua kansainvälistä keskiaika- ja renessanssikuvastoa.

Suomessa helmikuun manifestin jälkeisissä tunnelmissa ja oikeustaistelun käydessä kiivaimmillaan linnat olivat paitsi ajankohtaisia korjaus- ja restaurointikohteita, myös käyttöesineiden koristeita. Pariisin maailmannäyttelyn 1900 Suomen osastossa oli esillä Rörstrandin esikuvan mukaan valmistettu Arabian keramiikka-astiasto, jonka koristeaiheina olivat Suomen linnojen lisäksi esimerkiksi koskinäkymät. Ruotsissa syntyneen Thure Öbergin (1872–1935) suunnittelema astiasto sai maailmannäyttelyssä kultamitalin.[938] Koristeaiheet saattoivat olla Arabian silloisen taiteellisen neuvonantajan, Jac. Ahrenbergin toimeksianto.[939]

2. RUOTSALAIS-SUOMALAISEN PERINNÖN NÄYTTÄMÖT

Vanhojen rakennusten avulla pyrittiin 1800-luvulla tekemään näkyväksi kansakunnan ajallista jatkumoa. Viollet-le-Duc etsi 1200-luvun arkkitehtuurista ranskalaisuuden ydintä ja maallisuuteen perustuneen dynaamisen yhteiskunnan ihannetta. Félix Duban kiinnitti huomion renessanssiarkkitehtuurin ranskalaisuuteen. Arkkitehti Léon Vaudoyer (1803–1872) luonnehti Dubania mestariksi, jonka tavoitteena oli iskostuttaa arkkitehtuuriin "todella kansallinen luonne".[940] Molemmat rakensivat linjaa tietystä menneisyydestä tulevaisuuteen esittäen restauroidulla rakennuksella kertomuksen kansalliseksi kuvitellusta ilmaisusta.

Jac. Ahrenbergin ajattelussa taide oli sidoksissa miljööseen ja kansalle tai rodulle ominaiseen ilmaisuun.[941] Hänen mukaansa ruotsalaiset ilmaisivat itseään parhaiten ja luonnollisimmin arkkitehtuurillaan.[942] Suomalais-ugrilaisille kansoille ornamentiikka oli puolestaan ominainen, korkealle tasolle kehittynyt ilmaisumuoto. Karjalaisten käsitöiden geometriset koristekuviot esitettiin lukuisissa 1800-luvun lopun teksteissä erityisen suomalaisena ilmaisuna. Thiodolf Reinin (1838–1919) mukaan vain "[y]hdellä alalla, vaikka jokseenkin vähäpätöisellä, sopii – – kerskaamatta puhua suomalaisesta 'stiilistä'. Minä tarkoitan niitä kangaspuiden ja ompeluneulain tuotteita, joita viimeisinä aikoina on kansan tuvista tuotu esiin, ja jotka todistavat, että ainakin koristuksellisessa eli dekoratiivisessa taiteessa on kansamme kyennyt keksimään jotakin omituista." Koristekuviot olivat "perikansallisen taideaistin vaatimattomia ilmauksia".[943] Eliel Aspelinin sanoin ne osoittivat suomalaisten "muoto- ja väriaistin virkeyttä".[944]

Ajatuksen karjalaisten käsityömallien erityisestä suomalaisuudesta problematisoi aikaisemmasta poikenneella tavalla Johan Jakob Tikkanen (1857–1930)

---

raavissa mielisairauksiin, kehityshäiriöihin ja suvun sammumiseen. Mattila 1999, 27.

[935] Molarius 2003. Ajatus esiintyi myös Ahrenbergin romaaneissa *Familjen på Haapakoski* ja *Vår landsman*. Suomenkielen käsite *degeneratsioni* esiintyi Duodecimin julkaisemassa lääketieteen sanaluettelossa 1888. Tieteen keinoin degeneraatiota torjuneen Georg von Wendtin valistuskirja *Velvollisuutemme tulevia sukupolvia kohtaan: Eräitä yleisen rotuhygienian peruspiirteitä* (1912) sisälsi ajatuksen eräänlaisesta biologisesta *patrimoniumista*, ituplasmasta, jota yksilö kantoi, ja joka hänen oli siirrettävä terveenä seuraaville sukupolville. Mattila 1999, 34–41, 83–84. Ahrenbergin kirjastoon kuului Ernst Almquistin *Ärftlighetslagarna och deras betydelse för samhället och rashygien* (1912). *Förteckning öfver Böcker* 1915.

[936] Mattila 1999, 57.

[937] Arkkitehtuuria pyrittiin uudistamaan vielä 1900-luvun alussa palaamalla myyttiseen alkuun. Ks. esim. Lukkarinen 1999, 10–11.

[938] Suhonen 2000, 56.

[939] Kumela s.a. verkkojulkaisu.

[940] "un caractère vraiment national". Bercé 1996, 64.

[941] "– – ett konstnärsskap, fritt från all nationalitet, är ohållbar. Konsten, så fri den är, är bunden af samma band som allt annat i världen. – – Den konst, som icke i konstnärens väsentligaste verk bär sitt lands, sitt folks, sin breddgrads särmärke, är dödsdömd." Ahrenberg 1907, 94–95.

[942] "Svensken är af naturen mera skapad till arkitekt än till utöfvare af någon annan konstart." Suomalaisille (*genuint finska*) sopi ilmaisumuodoista paremmin musiikki, joka oli lähellä kansan "hiljaista, uneksivaa, sisäänpäin kääntynyttä ja raskasta luonteenlaatua". Ahrenberg 1898, 9; Wäre 1991, 75.

[943] Rein 1882, 60.

[944] Aspelin 1891, 2; Wäre 1991, 122.

artikkelissaan *Finsk ornamentik* (1900–1901). Hän piti ajatusta tekstiilien koristemuodoista suomalais-ugrilaisia kansoja yhdistävänä "rotutaiteena" uskallettuna, vaikkakin kiinnostavana hypoteesina, jolle ei vielä löytynyt tutkimuksin osoitettua näyttöä. Tikkanen kehotti jatkotutkimuksiin ja huomioimaan ornamenttien alkuperää koskevissa tutkimuksissa muun kansantaiteen, esimerkiksi keskiaikaisten kirkkojen koristemaalaukset ja länsisuomalaiset peitteet ja ryijyt.[945] Erityisen kiinnostava on tämän tutkimuksen yhteydessä Tikkasen esittämä ajatus keskiaikaisten kirkkojen maalausten tutkimisesta rinnakkain suomalaisina pidettyjen käsitöiden koristekuvioiden kanssa.

Samoin kuin karjalaisten käsitöiden koristekuviot tai kansanrunot määriteltiin tutkimani ajan julkisessa keskustelussa toistuvasti suomalaiseksi ilmaisuksi, Ahrenbergille ja hänen aikalaisilleen Vaasa-ajan linnat edustivat ruotsalaisille ominaista ilmaisua. Arkkitehtuurissa ja erityisesti Vaasa- ja suurvalta-ajan linnoissa ilmeni "ruotsalaisuuden henki."[946]

Turun linnan restaurointisuunnitelma sisälsi lukuisia viittauksia Gripsholmin linnaan, josta linnan restaurointia ajaneet museomiehet ja arkkitehti Fredrik Lilljekvist kirjoittivat Kustaa Vaasan ja Kaarle-herttuan monumenttina. Heidän tulkintansa mukaan rakennus ilmensi paitsi kyseisten kansallisten suurmiesten luonteita, myös ruotsalaista kansanluonnetta täydemmin kuin Erikin ja Juhanan rakennuttamat linnat.[947] Gustaf Upmark ylisti Gripsholmin linnan ainutlaatuista ruotsalaisuuden leimaa.[948]

Vaikka Ahrenberg poimi Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmiin aiheita lähinnä Ruotsin linnoista, vuonna 1889 hän ehdotti Turun esilinnan museohuoneen ikkunasyvennyksiin maalausta Hattulan kirkosta. Seuraavana vuonna hän ehdotti Nunnakappeliin maalauksia, jotka olisi sovellettu Taivassalon kirkon maalauksista. Kotimaisten aiheiden ehdottaminen saattoi liittyä Nervanderin ja Ahrenbergin silloiseen yhteistyöhön Taivassalon kirkossa sekä mahdollisesti Kööpenhaminan vuoden 1888 näyttelystä virinneeseen keskusteluun suomalaisesta tyylistä. Taivassalon portaalin ehdotukseensa vuodelta 1889 Ahrenberg keräsi aiheita Lounais-Suomen kirkoista ja merkitsi niiden lähteitä piirustuksiin.[949] Todennäköisesti Emil Nervanderin vaikutuksesta hän ehdotti "kotimaisia" aiheita tuolloin myös Turun linnaan ja pyrki siten vastaamaan paikallisuuden vaatimuksiin.

Restaurointisuunnitelmillaan Ahrenberg muistutti, että Suomi oli aikaisemmin ollut olennainen osa Ruotsin valtakuntaa ja että Ruotsin ajan perintö oli Suomen "kansallista perintöä". Hän pyrki tuomaan esiin Suomen ja Ruotsin historiallisia ja kulttuurisia yhteyksiä aikana, jolloin kotimaisuus ja paikallisuus nousivat taidekeskustelujen keskiöön ja jolloin etenkin suomenmieliset antikvaarit pyrkivät rakentamaan käsitystä Ruotsista erillisestä "kansallisesta perinnöstä". Linnojen asema suomalaisena rakennusperintönä koettiin 1890-luvun alussa entistä ongelmallisemmaksi kysymykseksi. Niiden rakentajat eivät välttämättä olleet suomalaisia, ja ne edustivat joidenkin fennomaanien näkökulmasta ruotsalaisten valloittajien valtaa.[950]

Restaurointisuunnitelmien mukaan Viipurin ja Turun linnat olisi muutettu ulkoarkkitehtuuriltaan asuun, joka oli aikalaistulkintojen mukaan ruotsalaisille ominaista ilmaisua. Molempien sisätiloissa esiteltiin selkeämmin paikallista perintöä. Viipurin linnan etnografisessa museossa olisi ollut esillä karjalaisia tekstiilejä ja esineitä. Turun linnan sisätilojen maalauksiin Ahrenberg sovelsi aiheita Suomen keskiaikaisista kirkoista. Tosin Turun linnaan suunniteltu kokonaisuus viittasi hänen näkökulmastaan pikemminkin Suomen ja Ruotsin yhteisen historian esittämiseen myös keskiaikaisten kirkkotilojen osalta.

Suomen kansallismuseon uudisrakennuksen kilpailuehdotuksia kommentoidessaan Ahrenberg suosi "ruotsalais-suomalaisen" muotokielen yhdistämistä. Grahn, Hedman & Wasastjerna -toimiston linna-arkkitehtuurista ammentaneen ehdotuksen "ruotsalaisuutta" hän etupäässä kiitti, mutta kritisoi kuitenkin sitä, että suunnitelman keskiaikaista kirkkoarkkitehtuuria imitoineet viittaukset suomalaisuuteen antoivat epäaidon vaikutelman. Kilpailun voittaneessa Gesellius, Lindgren ja Saarinen -kolmikon ehdotuksessa oli sitä vastoin onnistuttu luomaan synteesi siitä, mitä Suomessa oli rakennettu ja tavoitettu kotimaan vakava olemus.[951]

Ahrenbergin ajattelussa Suomen suomalaisten ja ruotsalaisten erilaiset kyvyt ja toimintatavat täydensivät toisiaan. Hän kirjoitti positiiviseen sävyyn ja arvostavasti suomalaisten erityisestä taiteellisesta lahjakkuudesta ja edisti heidän perintönsä säilymistä, vaikka sukupolvelta toiselle jalostuneen niin sanotun korkeakulttuurin hän yhdisti jälkimmäiseen "kansallisuu-

---

[945] Tikkanen 1900; Tikkanen 1901, 119; Wäre 1991, 113–114. Ks. myös Lukkarinen 2007, 89.

[946] Muistelmissaan Ahrenberg siteerasi opettajansa ajatusta Ruotsin arkkitehtuurista ruotsalaisuuden ilmaisuna: "När du nu ser dig omkring i vårt land, skall du finna att det är en svensk ande som blåst lif i stenmassorna." Ahrenberg 1907, 255; Geijer 2007, 32.

[947] Gustaf Upmark kuvaili Gripsholmia Kustaa Vaasan ja hänen nuorimman poikansa Kaarle-herttuan linnana, jota leimasi heidän voimakkaat luonteenpiirteensä. Kalmarin linna oli puolestaan pohjimmiltaan keskiaikainen linna, jonka Vaasa-suvun "fantasiaihmiset" (*fantasimenniskor*) Erik ja Johan muokkasivat loisteliaaksi. Upmark 1887b, 145. Ks. myös Lilljekvist 1887, 90.

[948] "– – öfver ingen hvilar en sådan svenskhetens pregel som öfver denna". Upmark 1889b, 216. Myös Nationalmuseumin amanuenssi Erik Gustaf Folcker kuvasi Gripsholmin linnaa vakavammaksi ja jäyhemmäksi kuin muut Ruotsin vastaavat linnat. Folcker 1896, 1.

[949] Valkeapää 2000, 118.

[950] Tuomi [Wäre] 1979, 81; Wäre 1991, 127; Valkeapää 2000, 140–141.

[951] Ahrenberg 1902c, 214, 216; Wäre 1991, 115.

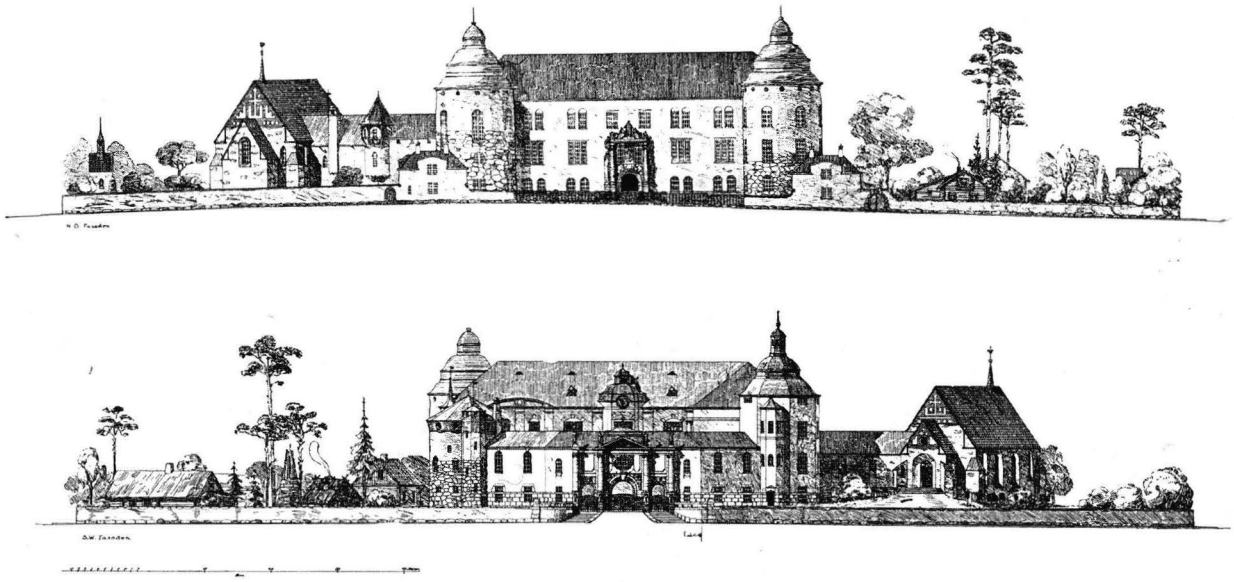

181. Grahn, Hedman & Wasastjerna -arkkitehtitoimiston kilpailuehdotuksen julkisivupiirustukset kansallismuseorakennukseksi Helsinkiin. Kuva: Ahrenberg 1902c, 207.

teen". Taideyhdistyksen kevään 1902 näyttelyä arvioidessaan hän kirjoitti Eemil Haloseen (1875–1950) ja Emil Cedercreutziin (1879–1949) viitaten, että heidän edustamansa kaksi rotua ilmaisivat itseään eri tavoin, mutta kaikki merkit viittasivat kuitenkin siihen, että yhdessä ne johdattaisivat Suomen taiteen korkealle tasolle.[952] Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmissa ilmeni sama ruotsalaisen ja suomalaisen perinnön yhdistämisen ajatus yhteiseksi, korkeatasoiseksi kansalliseksi perinnöksi.

Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmiin kuului rakennusten muuttaminen museoiksi, kirjastoiksi ja arkistoiksi. Ahrenberg olisi sijoittanut kaikki kolme Viipurin linnaan, jokaisen omaan kerrokseensa. Turun linnan suunnitelmaan sisältyi implisiittisesti ajatus linnasta kokonaisuudessaan Turun kaupungin historiallisen museon käytössä. Museo olisi pitänyt sisällään myös kaikkien kaupungin historiaa käsitelleiden julkaisujen kirjaston. Tutkimallani ajalla Turun linnaan suunniteltiin myös maakunta-arkiston sijoittamista.

Museo, arkisto ja kirjasto olivat 1800-luvulla modernin kansakunnan välttämättömiä peruspilareita, kansakunnalle pyhitettyjä instituutioita. Ne muodostivat kansallisen muistin institutionaalisen kolmiyhteyden. Hallitseva säätyläistö kokosi, säilytti ja välitti niiden avulla tuleville polville yhteiseksi määriteltyä perintöä. Arkisto kirjallisine dokumentteineen, kirjasto julkaisuineen ja museo esineineen ja mahdollisine taideteoksineen muodostivat yhdessä arvokkaiksi määriteltyjen vanhojen rakennusten kanssa "kansallisen perinnön" konkreettisen kokonaisuuden.[953] Tämä perinnön reservi mahdollisti historian kirjoittamisen ja esittämisen.

Museoina, kirjastoina ja arkistoina restauroidut Viipurin ja Turun linnat olisivat välittäneet ajatusta yhteisestä perinnöstä monella tasolla: materiaalisesti, tilallisesti, visuaalisesti, funktionaalisesti ja symbolisesti. Ne olivat *lieux de mémoire*, kansallisen muistin monitasoisia kiteytymiä ja risteyspaikkoja, joissa erilaiset merkitykset kohtasivat.

Dominique Poulot on Andrea Emilianin ajatusta lainaten esittänyt, että museo, kirjasto ja arkisto muodostavat valistuksen triadin (*triade des Lumières*). Tässä viitekehyksessä kyseiset instituutiot käsitetään patrioottisiksi symboleiksi ja hyvän hallinnon ilmentäjik-

[952] "Huru himmelsvidt skilda de två raserna äro hvaranda ses redan i dessa ungdomliga arbeten af de båda kollegerna. Den ena ger oss veka, ljufva stämningar, situationer, den andra handlingar. Från början gå de ut ur en absolut motsatt grunduppfattning, tilltalas af fullkomligt olika motiv, arbeta på olika sätt, men en dag skola de, om icke alla tecken svika, mötas samman i att bära framåt, bära högt den finska konsten." Ahrenberg 1902d, 68–69.

[953] Dominique Poulot on käyttänyt kirjastojen, museoiden ja historiallisten monumenttien yhtydessä termiä perinnön spektaakkelit (*spectacles patrimoniaux*). Poulot 2001, 212.

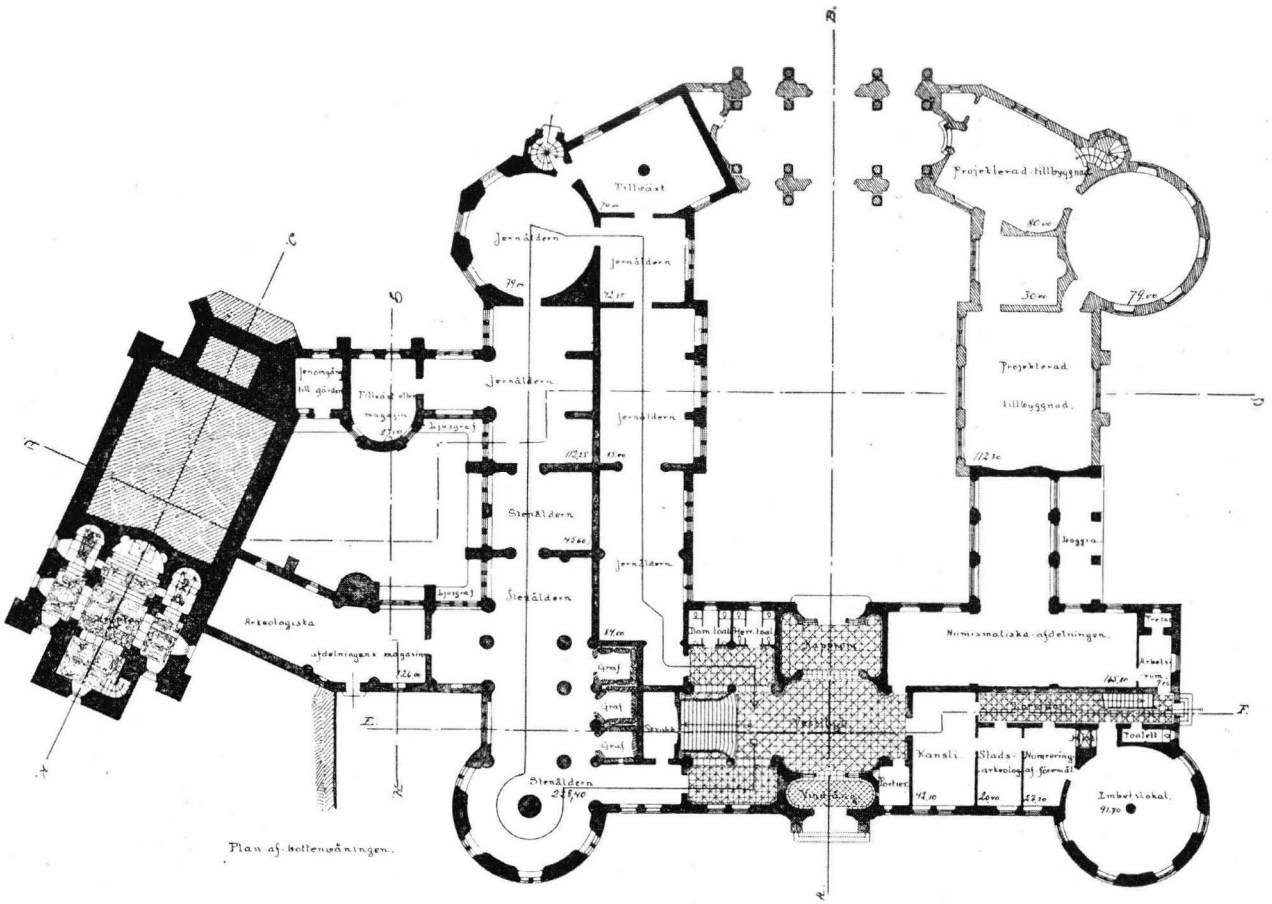

182. Grahn, Hedman & Wasastjerna -arkkitehtitoimiston kansallismuseorakennuksen kilpailuehdotuksen ensimmäisen kerroksen pohjapiirustus. Kuva: Ahrenberg 1902c, 209.

si.[954] Hyvän hallinnon esittäminen kuului olennaisesti Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmiin. Niiden yhtenä tavoitteena oli linnojen muokkaaminen 1800-luvun lopun hallitsijoiden hyvää hallintoa ilmentäneiksi monumenteiksi.

Molempien linnojen restaurointia edisti provinssikaupungeissa ja pääkaupungissa vaikutusvaltaisten säätyläisten joukko. Julkisessa omistuksessa olleita linnoja restauroimalla he rakensivat kuvaa kaupunkiensa ja koko suuriruhtinaskunnan hallinnollisesta historiasta. He kohdistivat rakennuksiin toiveitaan ja tavoitteitaan hyvästä hallinnosta ja modernista yhteiskunnasta. Hallitsijoiden linnat, maallisen vallan keskukset, tarjosivat välineitä vallan linjojen esittämiseen nykyisten ja menneisyyden hallitsijoiden välillä. Päättäjät saivat niiden kautta mahdollisuuden oman asemansa legitimoimiseen uuden ajan ”linnanherroina”.

Tutkimallani ajalla Turkuun ja Viipuriin perustettiin historialliset museot, ja molemmissa kaupungeissa ehdotettiin niiden sijoittamista linnaan. Linna-museon ajatus seurasi yleistä eurooppalaista käytäntöä; linnoja muutettiin usein paikkakunnan historiaa esitelleiksi museoiksi.[955] Pohjoismaissa etenkin kaksi 1800-luvun toisella puoliskolla yleisölle avointa museolinnaa, Gripsholm ja Frederiksborg, tarjosivat esikuvan, jota tavoiteltiin myös Suomessa. Niissä esiteltiin kansakunnan tarinaa muun muassa kuningashuoneen jäsenten ja ansioituneiden, esimerkillisten kansalaisten muotokuvin.

Jac. Ahrenbergin, Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnan ja pääkaupungin museomiesten tavoitteena oli samankaltaisen muotokuvakokoelman hankkiminen Suomeen.[956] Ahrenberg toivoi kansallisen muotokuvagallerian sijoittamista Turun linnaan. Hänen visioimassaan linna-museossa olisi esitelty muotokuvin myös kansallisia sotasankareita, Vänrikki Stoolin miehiä.[957] Muotokuvin tehtiin konkreettiseksi kansakuntaperheen ajallista jatkumoa, instituutioiden

[954] Poulot 1998, 22.

[955] Ranskan kontekstista Bercé 2000, 82–83.
[956] Lukkarinen 2000, 125; Selkokari 2008, 136, 143–147.
[957] Ahrenberg 1908a, 95.

historiaa ja vallan linjoja. Esi-isät olivat niiden kautta läsnä elävien ja kuolleiden yhteisössä.

3. RENESSANSSIN PERINTÖ JA KANSALLINEN TAIDE

Keskustelu kansallisesta taiteesta, sen sisällöistä ja mahdollisuuksista oli ajankohtainen 1800-luvun lopussa kaikkialla Euroopassa. Kysymys kiinnosti Jac. Ahrenbergia ja hän kirjoitti eri yhteyksissä "kansallisesta tyylistä" ja sen syntyedellytyksistä.[958] Hänen tulkintansa mukaan "kansallisuusidea" (*nationalitetsidé*), kansalle ominaisen luonteen kehittäminen tai jalostaminen, oli johtanut taiteen saralla erinomaisiin tuloksiin. Esimerkkeinä hän mainitsi norjalaisen runouden, Richard Wagnerin (1813–1883) musiikin ja venäläisen arkkitehtuurin. Venäläiset arkkitehdit olivat Ahrenbergin mielestä onnistuneet luomaan aidon kansallisen ilmaisumuodon, joka oli työstetty eri kansoilta sovelletuista aiheista, kuten karjalaisten ornamenteista.[959] Kulttuurin elinvoimaisuus mitattiin siinä, kuinka se sovelsi erilaisia elementtejä omiin tarkoituksiinsa.[960]

Vaasa-ajan korostaminen Ahrenbergin restaurointisuunnitelmissa liittyi kansallisen taiteen kehittymisen mekanismien tutkimiseen. Kustaa Vaasan ja hänen poikiensa aikakausi merkitsivät paitsi pohjoismaisen renessanssin, myös kansallisen ilmaisun kehittymisen alkua, josta oli mahdollista ottaa opiksi 1800-luvun lopun Suomessa. Tähän kehotti muun muassa Viollet-le-Duc, jonka mukaan arkkitehtuurin historiaa tuli opiskella, jotta sen mekanismeja olisi mahdollista soveltaa uuden, korkeatasoisen kansallisen arkkitehtuurin kehittämiseen.[961] Pierrefondsin restauroidussa linnassa hän esitti näkemyksensä kuvitellusta keskiajan kansallisesta taiteesta, josta ranskalainen renessanssi oli hänen mukaansa kehittynyt.[962]

Myös toinen Ahrenbergin onnistuneeksi mainitsema restaurointikohde, Blois'n linnan restaurointi, perustui samaan ajatukseen. Restauroinnin tarkoituksena oli muodostaa koherentti ajallinen ja tilallinen kertomus Ranskan renessanssiarkkitehtuurin historiasta, sen keskiajalta alkaneesta kehityksestä kukoistuksen kautta 1600-luvun rappioon eli antiikin liialliseen kopioimiseen.[963] Restauroitu Blois'n linna tarjosi välineitä kansallisen renessanssin mekanismien tutkimiseen ja soveltamiseen.

Ahrenberg korosti, että taide, arkkitehtuuri mukaan lukien, kukoisti siellä, missä sillä oli pitkät perinteet.[964] Suomalaisilta puuttui hänen ajattelunsa mukaan aristokraattinen menneiden aikojen muistojen kunnioittamisen perinne, mikä oli ominainen ruotsalaiselle yhteiskunnalle ja kaikille vanhoille kulttuureille.[965] Suomen arkkitehtuurin juuret olivat ohuet; Suomesta puuttuivat taiteellisesti korkeatasoiset rakennusmonumentit eli jalusta, jolle arkkitehdit voisivat työnsä perustaa.[966]

Gustaf Strengell (1878–1937) kirjoitti, että maan köyhä maallinen "rakennustaiteellinen traditsioni" ei tarjonnut juuri muuta kuin Turun, Hämeen, Savon ja Viipurin linnat.[967] Niistä erityisesti Turun linna tarjosi Suomen oloissa ainutlaatuista materiaalia kertomukseen renessanssiaikaisesta ruhtinashovista taideteoksineen eli toivekuvan eurooppalaisesta sivistyksestä "joka loi heijastustaan Auran rannoille".[968]

Ruotsin aika muodosti Suomen historiassa pitkän ajanjakson, joka tarjosi maalle sen oman rakennusperinnön. Tätä perintöä oli kuitenkin Ahrenbergin mukaan laiminlyöty poliittisista syistä:

> Den svenska tidens minnen ha vi, eller en annan makt förstört och raserat. En stor del af vårt lands ungdom fostras upp i den läran att denna svenska tid var den babyloniska fångenskapens tid för vårt folk och vårt land, och att vi nu först i våra dagar kommit in i det rätta finska fadershemmet. Konsthistoria och politik stå i jämn, i ständig växelverkan med hvarandra, de genomväfva hvarandra med fina, starka och smidiga trådar; för det närsynta ögat äro de icke skönjbara, men de finnas där. När man

---

[958] Ks. Wäre 1991, 129. Toisin kuin Jac. Ahrenberg, C. G. Estlander ei ollut kiinnostunut "kansallisesta tyylistä", vaan hänen päämääränään oli taideteollisuuden tason kohottaminen kansainvälisesti vertailukelpoiseksi koulutuksen avulla. Estlander jakoi F. W. Scholanderin kulttuuripessimismin ja käsitykset siitä, ettei "kansallisella tyylillä" ollut Pohjoismaissa mahdollisuuksia. Viljo 1985, 17; Smeds 1996, 175.

[959] Ahrenberg 1899d, erit. 173, 188. Ahrenberg seurasi Viollet-le-Ducin kirjoituksia venäläisestä taiteesta: "il y a un art russe, car le propre de tout art ayant un caractère national est précisément de posséder une sorte de creuset dans lequel viennent se fondre les influences étrangères, pour composer un corps homogène." Viollet-le-Duc 1877, 257.

[960] Gustaf Upmarkin mukaan "ju lifskraftigare en kulturform visat sig, dess lättare har den förmått att med sig införlifva främmande element och påtrycka dem sin egen prägel." Upmark 1901a (1892), 9.

[961] Viollet-le-Duc 1854, XIII, XIV, XX.

[962] Viollet-le-Duc 1865, 48.

[963] Wittman 1996b, 420, 432 viite 33.

[964] "Den jord där byggnadskonsten skall växa upp, skall vara en gammal, rik, odlad jord, välvårdad och skött i århundraden, konstens heliga träd behöfver djup jord för att slå sina rötter fast. Hvar på våra nyodlingar hafva vi denna jord?" Ahrenberg 1898, 15.

[965] "Vi sakna denna aristokratiska känsla – –, denna kärlek och vördnad för gångna tidens minnen och arbeten, som utgör ett så karaktäristiskt drag för det svenska samhället – för all gammal kultur." Ahrenberg 1898, 9.

[966] Tästä Pohjoismaille yhteisestä keskustelusta, johon mm. C. G. Estlander osallistui Viljo 1985, 17–18; Viljo 1986, 280.

[967] "Ellemme ota lukuun Turun, Hämenlinnan (sic), Savonlinnan ja Viipurin linnoja ja niiden vankkaa ja ainepaljoutensa vuoksi monumentaalisesti vaikuttavaa linna-arkkitehtuuria, ei Suomen muinaisella maallisella rakennustaiteella ole juuri mitään näytettävänä." Strengell 1903, 13–14.

[968] Siteeraus Schybergson 1904, 313.

skär från en nation 500 år af dess historia och säger åt detta folk, du är upphöjdt bland nationernas antal, lef fritt och självständigt ditt andliga lif för dig, så kan man möjligen lyckas i ett slikt experiment, då man är kejsare och självherskare och då denna ympkvist har ett starkt inre lif. Och jag tror och hoppas att det skall lyckas, men likavisst som det lilla koralldjuret behöfver människoåldrar, behöfver generationer för att bilda den fasta grund på hvilken palmer vaja och människor bo, lika visst behöfver byggnadskonstnären, för att skapa mästervärk där intet funnits, mera än 90 år.[969]

Suuri osa Ruotsin ajan rakennusperinnöstä oli sijoitettavissa aikakauteen, jota kutsuttiin laajassa mielessä renessanssiksi. Se oli 1800-luvun näkökulmasta huomattavan pitkä ajanjakso. Hippolyte Tainen kirjoitusten mukaan renessanssi merkitsi ajanjaksoa ja etenkin henkistä tilaa, joka sijoittui keskiajan ja nykyajan väliin.[970] Gustaf Upmark välitti samaa ajatusta: renessanssin arkkitehtuuri kattoi hänen kirjoitustensa perusteella Ruotsissa ajanjakson 1500-luvulta 1700-luvulle.[971] Tämän pitkän renessanssin arkkitehtuurista Ahrenberg etsi sopivia aiheita sovellettavaksi Viipurin ja Turun linnoihin.

Renessanssi oli monin tavoin ajankohtainen 1800-luvun toisella puoliskolla. Jacob Burckhardt julkaisi vuonna 1860 teoksen *Die Cultur der Renaissance in Italien*, joka vahvisti myyttiä renessanssista tietoisen yksilöllisyyden ja auktoriteeteista vapautumisen aikakautena.[972] Italian renessanssi edusti Burckhardtille alkua hänen omana aikanaan katoamassa olleelle eurooppalaiselle kulttuurille, jota hän pyrki omalla toiminnallaan kannattelemaan.[973] Ville Lukkarinen on osoittanut, että Jac. Ahrenbergin historiakäsitys lähestyi Burckhardtin käsitystä historiasta. Olennaista siinä oli syklisyyden ajatus, muistuttaminen tiettyjen historian aikakausien ylivertaisesta taiteesta ja toive sen uudelleen tulemisesta.[974]

Renessanssin viehätys liittyi auktoriteeteista vapaan yksilön ideaan. Se tulkittiin yksilöllisyyden syntymisen ajaksi, mikä sopi erinomaisesti 1800-luvun liberaalin, kirkkoon ja muihin auktoriteetteihin kriittisesti suhtautuneen säätyläistön arvoihin ja maailmankuvaan. Burckhardtlaisissa mielikuvissa renessanssi edusti maallisen taiteen ja kulttuurin kukoistamista, vapautta ajatella ja toimia yksilöllisesti, kun taas keskiaika näyttäytyi ensisijaisesti uskonnollisena, katolisen kirkon hallitsemana aikakautena, jolloin yksilö oli alistettu kollektiivin alaisuuteen.

Georg Brandes ylisti 1880-luvulla Italian renessanssia ainoana modernina menneisyytenä ja kirjoitti renessanssin ”aristokraattisesta moraalista”.[975] Hänen tulkinnoillaan oli mielestäni yhtymäkohtia Jac. Ahrenbergin ajatteluun. Molemmat vastustivat uskonnollista tai muuta fanaattisuutta. Vapaus merkitsi ajattelun ja ilmaisun vapautta, vapautta auktoriteeteista tai konventioista. Itsenäisen yksilöllisyyden ihanne oli osa 1800-luvun liberalismia, jonka puitteissa vapaus toimia käsitettiin yhteisön hyväksi toimimiseksi.[976] Ahrenberg toimi vapaan ajattelun ja ilmaisun puolesta esimerkiksi sensuuria uhmanneena sanomalehtimiehenä.

Ahrenberg kirjoitti taiteita suosineista ja harrastaneista Vaasa-kuninkaista todellisina renessanssiruhtinaina, jotka olivat vertailukelpoisia muun Euroopan vastaaviin hallitsijoihin. Hän kuvaili, kuinka taiteilijat vapautuivat renessanssiaikana kirkon ja kiltojen kahleista ja kuinka he kulkivat alueelta toiselle ja pohjoisiin hoveihin. Hän painotti, että myös Suomessa Vaasa-dynastian hallitsijoiden rakennuttamien linnojen työmailla työskenteli länsi- ja eteläeurooppalaisia taiteilijoita ja rakennusmestareita. He toivat mukanaan taitonsa ja taiteensa, joista jalostui ruotsalaista ”kansallista” ilmaisua.[977] Hän kirjoitti, että Ruotsin suurvalta-ajan arkkitehtuuri oli kansallista taidetta, joka perustui ranskalais-italialaisille impulsseille.[978]

Taiteilijoiden ja ideoiden liikkuvuus oli Ahrenbergin taidekäsityksen ideaali. Sen mukaan eurooppalainen sivistysperintö hedelmöittäisi paikallisen, kansalle ominaisen ilmaisun kukoistukseen. Hän ja monet hänen aikalaisensa ajattelivat, että uutta ei luotu tyhjästä, vaan kehittämällä muualta sovelletuista muodoista. Ne

---

[969] Ahrenberg 1898, 15.

[970] ”Renessanssi on ajankohta, joka on ainoa laatuaan koko historiassa, väliaste keskiajan ja nykyajan, riittämättömän sivistyksen ja liian korkean sivistyksen, alastomain vaistojen vallan ja valmiiden käsitteiden vallan välillä. Ihminen ei silloin ole enää pelkkä villi, raateleva petoeläin, joka ei osaa käyttää muuta kuin jäseniään; hän ei myöskään vielä ole pelkkä salonki- tai työhuonehenki, joka ei osaa käyttää muuta kuin ajatuskykyään tai kieltään. Hänessä on kumpaakin luontoa: hänellä on unelmia, jotka ovat voimakkaita ja jatkuvia niin kuin raakalaisella, hänellä on tiedonjanoa, joka on terävöitynyttä ja herkkää niinkuin sivistyneellä ihmisellä.” Taine 1915 (1865), 144. Suom. L. Onerva. Taine kirjoitti renessanssista merkityksessä ”hyvinvoinnin, varallisuuden ja henkisen elämän valtava kehkeäminen”. Taine 1915 (1865), 245.

[971] Upmark 1897–1900.

[972] Burckhardt 1999 (1860). Burckhardtin renessanssi-tulkinnoista ja niiden uudelleentulkinnoista esim. Martin 2004.

[973] Gossman 1994, 425.

[974] Lukkarinen 1989, 57–59.

[975] Donatellon Pyhä Yrjö -veistoksessa yhtyivät Brandesin mukaan keskiaikainen ritarilaitos, antiikin harmoninen rauha ja renessanssin aristokraattinen moraali. Brandes 1902 (1889), 6; Møller Kristensen 1980, 141. Ahrenberg kysyi Brandesilta heti *San Giorgio* -esseen julkaisemisen jälkeen, voisiko sen julkaista hieman muunneltuna Finsk Tidskriftissä. Jac. Ahrenbergin kirje Georg Brandesille 20.2.1889. Kongelige Bibliotek.

[976] Møller Kristensen 1980, 76, 171.

[977] Ahrenberg 1901b, 65–68.

[978] Ahrenberg 1901b, 151.

183. Carl Larsson: Arkkitehti Jac. Ahrenbergin muotokuva. 1898. Valtion taidemuseo. Kuva: Kuvataiteen keskusarkisto. Valok. Hannu Aaltonen.

työstettiin ja sovitettiin uudenlaiseksi, omaksi ilmaisuksi.[979]

Vaasa-aikaiset linnat tarjosivat opetuksen: ulkomaiset, eteläisemmästä Euroopasta tulleet vaikutteet pohjoisiin oloihin sovellettuina olivat johtaneet korkeatasoisiin tuloksiin ja "kansalliseen" taiteeseen. Tämä oli liberaali vastine kotimaisuutta korostaneelle ja fennomaanisväritteiselle suomalaiskansallista taidetta etsineelle suuntaukselle, jossa kaikki ulkomaalaiseksi määritelty rajattiin pois kansalliseksi kuvitellusta ilmaisusta. Turun linnan restaurointihankkeen kohdalla ajattelutapojen ero tuli esiin esimerkiksi siinä, että fennomaanilehdistössä kritisoitiin Ahrenbergin käyttäneen "ulkomaalaisia", Ruotsin linnoista sovellettuja aiheita. Restaurointisuunnitelmillaan Ahrenberg rakensi edellytyksiä korkeatasoisen kansallisen taiteen kehittymiselle.

Kansallisen taiteen diskurssit kuuluivat olennaisesti myös saman aikaan ajankohtaiseen Gripsholmin linnan restaurointihankkeeseen. Fredrik Lilljekvist rinnasti Kustaa Vaasan rakennustoiminnan omaan aikaansa. Lilljekvistin mukaan Kustaa Vaasan rakennuttamissa kohteissa ulkomaisia esikuvia sovellettiin kotimaan oloihin esimerkillisellä tavalla. Hän tulkitsi Kustaa Vaasan ja Kaarle-herttuan rakennuttamien linnojen edustavan ruotsalaisille ominaista käytännöllisiin tarpeisiin vastannutta ja muotokieleltään yksinkertaista taidetta. Sankarikuninkaan poikien Erikin ja Juhanan

[979] "Man bör nämligen aldrig förgäta att former icke uppfinnas, de utvecklas ur andra former, och det kommer icke an på att de äro lånade, utan därpå att vi förstå att andligen smälta och bearbeta dem, så att de blifva vår egendom." Ahrenberg 1899d, 188.

rakennustoiminta näyttäytyi hänen näkökulmastaan liian vieraana: he harjoittivat sellaista suureellista loisteliaisuutta, ettei sillä ollut yhteyttä kansan tapoihin ja tarpeisiin. Kustaa Vaasan rakennustoimintaa tulkittiin esimerkkinä siitä, miten ”aidosti kansallista” ruotsalaista taidetta tuli tehdä 1800-luvun lopun Ruotsissa.[980]

Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmillaan Ahrenberg muistutti, että Ruotsin historia oli vuoteen 1809 asti Suomen historiaa. Suomen ja Ruotsin yhteisestä historiasta muistuttaminen ilmeni esimerkiksi Turun linnaan ehdotettujen koristeaiheiden yksityiskohdissa. Restaurointisuunnitelmissaan hän rinnasti Vaasa-sukujen käyttämiä tiloja eri linnoissa. Hänelle Suomen linnat olivat osa Ruotsin valtakunnan linnojen kokonaisuutta.

Ahrenbergin tavoitteena oli renessanssin perinnön jatkaminen tai kannatteleminen siellä missä perintöä oli ja mihin se luontevasti sopi. Tämä ilmeni näkyvällä tavalla esimerkiksi Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmien torninhuipuissa. Hän olisi ”palauttanut” tornimuodot, jotka olivat jatkaneet renessanssin perintöä rakennusajasta riippumatta. Turun tuomiokirkon tornin hän olisi restauroinut vuonna 1759 rakennetun, mutta Turun palossa 1827 tuhoutuneen tornin kaltaiseksi. Se oli Ahrenbergin sanoin rakennettu ruotsalaisen renessanssiperinteen mukaisesti.[981] Turun linnan torneihin hän sovelsi vanhimpia tunnettuja piirustuksia 1700-luvulta, joiden muodot olivat myöhäinen tulkinta renessanssitornista. Viipurin linnan Pyhän Olavin tornin suunnitelman huippu oli johdannainen vuonna 1843 rakennetusta ja vuoden 1856 palossa tuhoutuneesta lanterniinilla varustetusta torninhuipusta, joka oli variaatio renessanssitornin teemasta.

Turun tuomiokirkon renessanssitornin restaurointia puolustaessaan Ahrenberg painotti, että renessanssi oli *meidän* tyylimme.[982] Sen ja Viipurin linnan tornien restauroimista hän perusteli palautettavien tornimuotojen erityisellä kauneudella, jota hänen isänsä ja muut aikalaiset olivat lämmöllä muistelleet tornien tuhoutumisen jälkeen.[983]

Historiallisia monumentteja restauroitiin 1800-luvulla toivekuviksi tai utopioiksi, joissa ideaali tulevaisuus ja ihanteelliset arvot esitettiin historiana. Tästä tulkintakehyksestä käsin on tarkasteltu viime aikoina muun muassa Pierrefondsin linnan restaurointia. Linnan restaurointi on rinnastettu Viollet-le-Ducin ajatuksiin sodankäynnistä feodaalisen yhteiskunnan positiivisena, yksilön vastuuta, aktiivisuutta ja rohkeutta ruokkivana sekä tieteitä ja teknologiaa edistävänä voimana.[984] Sama kehys sopii myös Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmien tarkasteluun. Mielikuva tieteitä ja taiteita suosineista, monialaisista renessanssiruhtinaista tarjosi ihanteen 1800-luvun lopun säätyläisille haastaen samalla toimintaan ja uusiin keksintöihin.[985]

Taiteen, tieteen, teollisuuden ja taideteollisuuden tason kohottaminen kansainvälisesti kilpailukykyiseksi oli 1800-luvun lopun suuria projekteja.[986] Julkisten kokoelmien tarkoituksena oli kansanvalistuksellisten päämäärien lisäksi korkeatasoisen taiteellisen ja teollisen tuotannon kehittäminen ja kuluttajien maun jalostaminen.[987] Turun ja Viipurin linnojen restaurointisuunnitelmat tähtäsivät muiden tavoitteiden ohella tähän taiteelliseen ja teolliseen kasvatustehtävään. Tarkoituksena oli kasvattaa tulevia sukupolvia korkeatasoiseen taiteelliseen ilmaisuun, luoda edellytyksiä tulevaisuuden ”kansallisen taiteen” kehittämiselle, edistää laadukkaiden teollisuustuotteiden syntymistä sekä valistaa ja sivistää niitä kuluttavaa yleisöä. Niiden restauroinnilla rappiotilastaan entiseen loistoonsa ja yleisölle avoimiksi, julkisten kokoelmien tiloiksi yritettiin paikata kotimaan köyhäksi luonnehditun maallisen rakennusperinnön puutteita.

4. PALAUTTAA, VAALIA, VÄLITTÄÄ

Jac. Ahrenberg osallistui kirjoituksillaan, puheillaan ja muulla toiminnallaan ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin keskusteluihin ja seurasi 1800-luvun lopussa taiteelle esitettyjä vaatimuksia nostaa keskustelun kohteeksi ajankohtaisia kysymyksiä.[988] Hänen esiin nostamansa kysymykset olivat kuitenkin erilaisia kuin ne, joita 1800-luvun lopun suomalaisessa kirjallisuudessa

---

[980] ”Ehuru man då såsom nu hemtade sina förebilder från utlandet, förstod man dock bättre än någonsin att på ett sjelfständigt sätt omskapa de främmande idéerna samt lämpa dem efter egna behof och omständigheter; och ännu den dag, som är, kan man i detta afseende hemta mången nyttig lärdom genom studiet af den svenska renässansen.” Lilljekvist 1887, 90.

[981] Ahrenberg 1903b, 195.

[982] Ahrenberg 1903b, 197. Renessanssin korostaminen liittyi myös hänen käsityksiinsä kansalle ja alueelle sopivasta taiteellisesta ilmaisusta. Hän kirjoitti, että Vaasa-ajan renessanssi sopi pohjoismaisille arkkitehdeille ja että se oli heidän ”taiteellinen äidinkielensä”: ”– – i dag som är renässansen är vår stil. Enhvar hos oss förstår den, den ligger i blodet hos våra arkitekter. – – den behandla vi så som den mest språkkunnige bland oss behandlar sitt modersmål; den är vårt konstnärliga modersmål.” Ahrenberg 1903b, 323.

[983] Ahrenberg 1903b, 195–196; ÖF 13.4.1881.

[984] Bressani 2008, 42–45.

[985] Ripatti 2010b. Renessanssin ihanteesta 1800-luvun lopun Ruotsissa Grandien 1979.

[986] Ks. esim. Smeds 1996, 107, 112–122; Suhonen 2000, 10, 25–26; Korvenmaa 2009, 19–20, 25–26.

[987] Julkisten kokoelmien tehtävistä 1800-luvun lopun Suomessa Pettersson 2008, 98, 280, 282–284.

[988] Ajatusta levitti Pohjoismaissa tunnetusti Georg Brandes, joka kuului Ahrenbergin tuttaviin.

enimmäkseen esitettiin. Hän kiinnitti huomion perintöön, sen vaalimiseen ja välittämiseen sekä seurauksiin, jos perintöä ei jostain syystä huomattu säilyttää ja välittää eteenpäin.

Joulun 1893 kirjamarkkinoille ilmestynyt romaani *Familjen på Haapakoski* käsittelee sukuperintöä koskevia valintoja ja suomalaisen suvun venäläistymistä.[989] Kertomuksessa kartanonomistaja, maamarsalkka, senaattori, vapaaherra Alexander Horn ponnistelee säilyttääkseen suvun tilan, traditiot ja perinnön jatkuvuuden, mutta ainoan pojan avioliitto venäläisen naisen kanssa murtaa monisatavuotisen suvun länsimaiset perinteet. Poika kadottaa isänsä vaaliman sukuylpeyden, ja pojanpoika on sitä täysin vailla. Ahrenberg kertoi ilmaisseensa vanhan vapaaherran kautta omat poliittiset näkemyksensä.[990] Hän korosti yksilön valintoja *patrimoniumin* vaalimisessa ja välittämisessä: yksilöiden valinnoista ja suhtautumisesta perintöön riippui kansakunnan olemassaolo ja tulevaisuus.

Yksi perinnön vaalimisen ja välittämisen muodoista oli vanhojen rakennusten restaurointi eli palauttaminen aikaisempaan asuunsa. Restaurointi ei merkinnyt ainoastaan huolenpitoa tietystä rakennuksesta, vaan arvoista, jotka rakennukseen liitettiin ja jotka olivat sen mukana katoamassa. Restauroidun rakennusmonumentin tarkoituksena oli muistuttaa tietystä aikakaudesta, sen arvoista ja perinnöstä, ja muodostaa katoamassa ollut tai jo kadonnut yhteys nykyisen ja menneen välille.

Restaurointi ja perinnön välittämisen velvollisuus eivät olleet aikalaisnäkemysten mukaan ristiriidassa keskenään, vaikka niin voisi nykyperspektiivistä ajatella. Turun ja Viipurin linnan restaurointisuunnitelmissa kannateltiin ja välitettiin tietyn historian aikakauden muistoa ja perintöä tuleville polville. Ruotsin ajan perintö oli rappiolla, ja sen arvo pyrittiin säilyttämään "palauttamalla" rakennukset aikaisempaan loistoonsa.

Ahrenbergin toiminta restaurointiarkkitehtina kiinnittyi etenkin hänen uransa alussa 1880-luvulla siihen arkkitehdin ammatilliseen perintöön, jonka hän oli saanut oppi-isiltään F. W. Scholanderilta, Turun tuomiokirkon kappeleiden koristelijana edeltäjänään toimineelta W. Swertschkoffilta ja opintojensa ja matkojensa myötä myös E. Viollet-le-Ducilta. Useat Ahrenbergin näkemyksistä olivat lähtöisin Viollet-le-Ducin kirjoituksista. Yksi niistä oli periaate, jonka mukaan restaurointiarkkitehdin tuli samastua menneisyyden rakentajaan ja kuvitella itsensä hänen paikalleen. Restaurointiarkkitehdin oli löydettävä rakennuksen idea, sen olennaisin luonne, ja toimittava sen mukaisesti. Tämän taustalla oli eettinen ajatus entisaikojen ihmisten ja heidän aikaansaannostensa kunnioittamisesta.[991]

Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmien ulkoarkkitehtuuria koskeneissa osissa tavoitteena oli korostaa yhtä ajanjaksoa rakennusten historiassa. Seuraten Viollet-le-Ducin esittämiä teesejä ja toisin kuin esimerkiksi Olavinlinnan 1870-luvulla toteutetussa korjauksessa Ahrenberg ei pyrkinyt esittämään ajan kulumista tai rakennuksen historiaa kokonaisuudessaan. Sitä vastoin hänen hänen tarkoituksenaan oli rakennusten ulkoarkkitehtuurin palauttaminen renessanssiaikaiseen tai renessanssin perintöä seuranneeseen asuun.

Molempien linnojen sisätiloihin hän suunnitteli keskiaikaan ja renessanssiaikaan viitanneita tiloja rinnakkaisina, toisistaan erillisinä kokonaisuuksina. Tältä osin hän ei seurannut täsmällisesti Viollet-le-Ducin oppeja rakennuksen palauttamisesta kokonaisuudessaan sen alkuperäiseen ja yhtenäiseen asuun myös sisätilojen osalta. Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmiin kuului olennaisena osana ajatus museo-nähtävyydestä eri aikakausien sisustuksia esittelevine epookkihuoneineen.

Turun linnan kirkkotilat Ahrenberg olisi restauroinut "keskiaikaisiksi", mikä sopi mielikuvaan keskiajasta kirkon hallitsemana aikakautena. Muut Turun linnan restaurointisuunnitelmaan sisältyneet tilat hän yhdisti Vaasa-suvun hallitsijoiden hovielämään ja siten käsitykseen renessanssista maallisena aikakautena. Viipurin linnaan hän olisi sisustanut huoneita kuvaamaan 1300- ja 1400-lukujen linnanherrojen sisustusmakua.

Ahrenbergin kirjoituksissa toistuivat 1870- ja 1880-luvuilla Viollet-le-Ducin ajatukset. Viollet-le-Ducin mukaan jokaisella "tyylillä" oli oma logiikkansa, eikä niitä sopinut sekoittaa. Rakenteellisesti erilaiset järjestelmät eivät soveltuneet yhdistettäväksi. Ahrenberg sovelsi tätä ajatusta.

Merkittävin ero Ahrenbergin ja Viollet-le-Ducin restaurointiajattelun välillä koski lähestymistapaa ja painotusta. Turun ja Viipurin linnojen restaurointisuunnitelmien pääpaino oli rakennusten koristeellisuuden lisäämisessä, ja tässä suhteessa Ahrenberg seurasi

---

[989] Siitä tuli erittäin suosittu; ensimmäinen painos (3000 kpl) myytiin loppuun jo ennen joulua. Nya Pressen 24.12.1893. Jac. Ahrenbergin kirje Harald Wieselgrenille 10.4.1894. KB. Ahrenberg oli ajatellut omien sanojensa mukaan omistaa romaanin F. Rettigille, muttei halunnut päähenkilöä vertailtavan Rettigiin. Jac. Ahrenbergin kirje F. Rettigille 6.12.1893. ELKA.

[990] "– – ifall ni vill veta min världs och politiska åskådning finner ni den i det bref den gamla baronen på Haapakoski skrifver till sin son." Jac. Ahrenbergin kirje Herr E. Brausewetterille 14.6.1899. SLSA 294.10; Ekelund 1943, 254.

[991] Viollet-le-Duc 1854, XV–XVI; Ahrenberg 1902b, 68. Sama ajatus ilmeni myös Ahrenbergin vanhaan kaupunkiympäristöön suunnittelemissa uudisrakennuksissa ja esim. Gustaf Nyströmin ajaman Helsingin Senaatintorin istutussuunnitelman kiivaassa vastustamisessa. Ks. Lukkarinen 1989, erit. 48, 72–73.

184. Jac. Ahrenberg: Gripsholmin linna. RHO/MV.

opettajansa F. W. Scholanderin lähestymistapaa. Samaa akateemista perinnettä edusti myös Félix Duban, jonka suunnitteleman Blois'n linnan restaurointi kohdistui etupäässä rakennuksen koristeellisuuden korostamiseen. Ahrenberg, Scholander, Duban ja monet muut renessanssin arkkitehtuuria ihanteenaan pitäneet 1800-luvun restaurointiarkkitehdit kiinnittivät ensisijaisen huomionsa dekoraatioon, keskiajan arkkitehtuuriin keskittynyt Viollet-le-Duc ja hänen seuraajansa puolestaan rakenteeseen.[992]

Viipurin linnan restaurointisuunnitelman yhteydessä ei juuri pohdittu restauroinnin periaatteellisia kysymyksiä. Julkisessa keskustelussa vaadittiin linnan säilymistä vanhan näköisenä, mutta keskustelu koski lähinnä rakennuksen tulevaa käyttöä. Raunioituneen päälinnan rakennusjälkien huolelliseen tarkasteluun perustuneen restaurointisuunnitelman päämääränä oli tehdä rakennuksesta toimiva, yhtenäinen kokonaisuus. Linnan oikeuksista käydyistä neuvotteluista johtuen suunnitelma ei kuitenkaan edistynyt vaiheeseen, jossa sen toteuttamiskelpoisuutta olisi avoimesti arvioitu.

Turun linnan restaurointisuunnitelmien laatimisen aikaan tilanne oli toinen. Ruotsissa keskusteltiin tuolloin vilkkaasti restaurointiin liittyneistä kysymyksistä, koskien muun muassa tyyliyhtenäisyyttä. Gustaf Upmark ja Fredrik Lilljekvist irtisanoutuivat Gripsholmin linnan restaurointihankkeen yhteydessä tyyliyhtenäisyyden periaatteesta, jota puolestaan kannatti esimerkiksi Helgo Zettervall.[993] Upmark tuomitsi esitelmässään *Stilenlighetens faror* (1892) restauroinnit, joissa rakennuksen historian jäljet katosivat alkuperäistä lukuun ottamatta. Hän kritisoi ajatusta tiukoista tyylikategorioista, joita oli mahdotonta määrittää, mutta pedagogisessa mielessä hän puolusti niitä, koska niiden tunteminen edisti laajan yleisön taideharrastusta ja niiden opettaminen oli hyödyksi taideteollisuudelle. Tyyli merkitsi hänen mukaansa yksilölle, ajalle tai kansalle ominaista ilmaisua, ei tyyliperiodia tai -kategoriaa. Hän kannatti tyyliyhtenäisyyden soveltamista restauroinnissa vain siinä tapauksessa, että tyylillä tarkoitettiin oman olemuksensa mukaista ilmaisua.[994] Vanhan rakennuksen tuli ilmentää omaa ja ympäristönsä historiaa.[995]

---

[992] Arkkitehtuuri ja koristetaide muodostivat 1800-luvun ajattelussa kokonaisuuden. Dekoratiivisen taiteen keskeisyyden osoituksena olivat muun muassa linnojen restauroinnin ohjelmat, joissa rakennusten sisätilojen maalaus- ja muuhun koristeluun kiinnitettiin erityistä huomiota. Rakenteen ja dekoraation suhde kiinnosti suunnattomasti aikalaisia ja niiden painotuksista esimerkiksi arkkitehtien opetuksessa kiisteltiin tutkimallani ajalla. Paul Gout argumentoi vuonna 1881 Viollet-le-Ducin ajatuksia seuraten, että arkkitehtien opetuksen tuli lähteä rakenteen opettamisesta, ei dekoraation. Gout 1881, 24–25.

[993] Ljungström 1987, 199–202.

[994] Upmark 1901a (1892), 1–2, 4–6, 9, 11, 15–16.

[995] "Försåvidt en kyrka eller en annan gammal byggnad skall vara något annat än en mer eller mindre dekorativ stenmassa, bör den få afspegla sin egen och sin omgifnings historia. Härigenom får hvarje byggnad en så att säga individuell karaktär. Endast på detta sätt kan intrycket bli djupt, kraftigt och rikt." Upmark 1901a (1892), 15. Ks. myös Ljungström 1987, 205–206. Restauroinnista käydyssä keskustelussa Ahrenbergin eräs opettaja Tukholman taideakatemiassa, arkkitehti Ernst Jacobsson, puolusti tyyliyhtenäisyyttä. Lähestyen Helgo Zettervallin kantaa hän argumentoi, että kaikki Vaasa-

Jac. Ahrenbergin käsitykset restauroinnista vaikuttavat samankaltaisilta kuin Gustaf Upmarkilla, joka kuului hänen ystäväpiiriinsä. Upmarkin tavoin hän puolusti restaurointia, mutta sanoutuen irti sen tiukasti tulkitusta tyyliyhtenäisestä linjasta.[996] Ahrenberg tavoitteli Viipurin ja Turun linnoihin yhtenäistä, harmonista kokonaisuutta ja asua, joka ilmensi hänen tulkintaansa rakennusten ja niiden ympäristön historiasta.

Turun linnan suunnitelmissaan hän seurasi 1890-luvun kuluessa ratkaisuja, joita Gustaf Upmark ja Fredrik Lilljekvist tekivät Gripsholmin linnan restauroinnin yhteydessä. Gripsholmin linnan restauroinnissa etsittiin tuolloin uutta restauroinnin metodologiaa.[997] Kysymys ei ollut vain tyyliyhtenäisyyden ja säilyttävän periaatteen kannattajien välisestä kiistasta, eikä yksinkertaisesta siirtymisestä tyyliyhtenäisyydestä säilyttävään periaatteeseen, vaan keskustelusta koskien erilaisia lähestymistapoja. Keskustelun kuluessa määriteltiin muun muassa korjauksen, restauroinnin, tyylin ja tyyliyhtenäisyyden käsitteitä.

Vuosisadan vaihteessa risteytyivät hyvin monenlaiset käsitykset siitä, miten vanhoihin rakennuksiin tuli suhtautua ja miten niitä tuli vaalia. Ahrenbergin oli vastattava restaurointia kohtaan osoitettuun kritiikkiin päämääränsä saavuttaakseen. Hän työskenteli 1900-luvun alkuvuosina Viipurin Pyöreän tornin restaurointisuunnitelman parissa.[998] Sen yhteydessä hän selvitti vuonna 1908 restaurointiperiaatteitaan: muinaismuistoksi jäävässä rakennuksessa kaikki rakennusvaiheet olivat säilyttämisen arvoisia, mutta käyttörakennukseksi muutettavassa rakennuksessa arkkitehti saattoi toimia vapaammin.[999] Viipurin ja Turun linnat kuuluivat jälkimmäisiin; niiden säilyminen edellytti rakennuksen luonteelle sopinutta pitkäaikaista ja ennakoitavaa käyttötarkoitusta.[1000] Rakennus säilyi parhaiten tekemällä se eläväksi ja käyttökelpoiseksi.[1001]

Ahrenberg painotti rakennuksen tekemistä hyödylliseksi ja esteettisesti miellyttäväksi. Restauroinnin yhtenä tärkeänä päämääränä oli rakennuksen esteettisen arvon kasvattaminen.[1002] Hän kannatti tulevaisuuden periaatteeksi niin sanottua esteettistä restaurointiperiaatetta.[1003] Konservoivan suuntauksen yksioikoista soveltamista hän piti Suomen oloihin sopimattomana.[1004] Tätä saksankieliseltä alueelta levinnyttä suuntaa hän kommentoi vuonna 1911:

---

aikaa myöhemmät lisät rumensivat Gripsholmia. Sovittelevan näkemyksen esitti Georg Nordensvan. Hänen mukaansa oleellista oli keskustella siitä, kuinka pitkälle säilyttäminen tai restaurointi tuli ulottaa. Aftonbladet 5.2.1894. Keskustelusta Ljungström 1987, 222–229.

996 Hän kuitenkin puolusti ystävänsä Helgo Zettervallin ratkaisuja, vaikka ei ollut kaikista samaa mieltä. Ahrenberg 1909, 122–123, 138–146. Kaikki edellä mainitut ruotsalaiset arkkitehdit, museomiehet ja taidehistorioitsijat kuuluivat Ahrenbergin tuttavapiiriin.

997 Geijer 2007, 65. Antikvaarisen pieteetin vaatimus ei ollut 1890-luvun uutuus, vaikka silloin sitä korostettiin eri tavoin kuin aikaisemmin. Ruotsalainen arkkitehti Gustaf Dahl (1835–1927) valitti jo vuonna 1867 Pariisin restauroiduista rakennusmonumenteista, että niiden alkuperäistä tyyliä korostettiin, mutta ornamentiikka oli liian säännöllistä ja aitouden vaikutelma oli menetetty. F. G. A. Dahlin 15.2.1867 päivätty matkakertomus. Handlingar 1866, 1867. Kungliga Akademien för de fria konsterna. Kiitän Eeva Maija Viljoa hänen muistiinpanoistaan.

998 Ahrenberg kertoi valmistelleensa sitä varten laajaa tutkimusta Viipurin linnoitushistoriasta: ”jag med det runda tornet som utgångspunkt fördjupat mig i tiden före och efter dess tillkomst och sålunda kommit att skrifva ett arbete öfver ’Wiborgs stads befästningshistoria’, ett arbete som intresserat mig på det djupaste, och som svällt till en volym med illustrationer och kartor kommer att upptaga omkring 7 à 8 tryckark. För att studera frågan har jag två gånger varit rest till Sverige och St. Petersburg och har varit i tillfälle att inhemta en hel del nya upplysningar i denna byggnadsfråga.” Ahrenbergin kirje 30.5.1907 Viipurin rahatoimistolle, joka kuuluu Ahrenbergin lähettämään ehdotukseen Pyöreän tornin restauroimiseksi. Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 6.3.1908 ja 10.4.1908. MMA.

999 ”Hvarje byggnadsperiod synes mig numera lika respektabel i fråga om ett byggnadsverk som endast är och blir ett fornminne. Sakläget blir ett annat då restaurationens ändamål är att åter tillgodogöra sig byggnaden i visst gifvet praktiskt syfte, då man både kan och får förfara friare.” Ahrenbergin kirje 30.5.1907 Viipurin rahatoimistolle. Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 10.4.1908. MMA.

1000 Ahrenberg 1901b, 191.

1001 ”Det som skall restaureras må först mätas, tecknas af, fotograferas, afgjutas om så behöfs, beskrifvas så minutiöst som möjligt; och så må lifvets vågor gå öfver det. Nya vårar växa upp ur det gamlas död. Den dag ett forntida minnesmärke åter ryckes in i det lefvande lifvet, är det garanteradt den relativa odödlighet vi äflas med på denna jord, som evigt spinner på sitt slut, sin undergång.” Ahrenberg 1909, 139.

1002 Hänen mukaansa toimenpiteet olivat oikeutettuja, jos rakennus jouduttiin suojaamaan tuhoutumiselta, kun ruma ja epähistoriallinen myöhempi lisäys poistettiin ja rakennus palautettiin varmuudella tunnettuun asuun, kun rakennus oli muutettava sopimaan johonkin tiettyyn tarkoitukseen tai kun restaurointi tai lisäys suoritettiin tyylistä riippumatta niin hyvin, vakuuttavasti ja kauniisti, että rakennuksen esteettinen arvo kasvoi huomattavasti. Ahrenberg 1903b, 321.

1003 ”Teorierna skifta, i går gällde i dessa frågor den puristiska läran, i dag skrifver den arkeologisk-historiska sina stränga paragrafer, i morgon är det måhända den estetiska med fordran på nyttighet som vill komma till sin rätt. Det är den sistnämnda jag för min del omfattar för vårt lands vidkommande, ty att hålla fornminnen som åskådningsmaterial är alltför dyrbart.” Ahrenberg 1909, 139. Esteettisestä periaatteesta ks. esim. Kåring 1992, 349–350, 364–365.

1004 ”Vår tid är öfvervägande kritisk och vetenskaplig i sina restaurationer, och det till den grad, att föga eller intet blir gjordt – –. Kritiken är en bra tjänare, men en dålig herre, den dödar all naivitet, som hän ej kan undvaras, ja själfva lusten att verka; entusiasmen är en bra herre, men en dålig tjänare, den ger rika impulser och vackra uppslag, men utförandet lider ofta af brist på noggrannhet och respekt för hvad som varit. Endast hand i hand kunna de arbeta fruktbringande och riktigt.” Ahrenberg 1907, 109.

> Tyst, tyst! för Guds skull med det ordet 'restauration'; såvida det icke gäller Kapellet, Operakällaren eller andra restauranger, är det ordet absolut förbjudet i vårt land. Uttala aldrig det ordet i fråga om gamla byggnader, ty då resa sig gamle J. R. Aspelins hvita hår på ända och halfva arkeologiska kommissionen vrider sina händer i djup förtviflan. – – När tyskarna komma fram med en ny teori, så göra vi den genast till en dogm. De har nu hittat på att man ej får restaurera sina borgar, utan blott underhålla dem. Denna teori, som ju är förnuftig hos dem, är enligt min åsikt en dumhet hos oss.[1005]

Saksassa ja muualla Euroopassa oli Ahrenbergin mukaan niin paljon linnoja, että niiden säilyttäminen sellaisenaan oli hänen mukaansa järkevää, mutta Suomessa niitä oli vain muutama.[1006] Entisten valtakunnanlinnojen jättäminen raunioiksi merkitsi niiden monumentaalisen luonteen ainutlaatuisen potentiaalin tuhlausta.

Ahrenbergin ajatukset ruotsalaisesta sivistysperinnöstä ja sen kannattelemisen merkityksestä seurasivat suureksi osaksi C. G. Estlanderin esittämiä ajatuksia. Ruotsin ajan perinnön vaaliminen mahdollisti kansakunnan kulttuurisen ja oikeudellisen jatkumon.[1007] Ruotsin ajan rakennusperinnöstä kantoivat huolta useat säätyläiset ja etenkin aateliston edustajat. Heihin kuului Sarvilahden kartanon omistaja, vapaaherra V. M. von Born. Hän edisti 1880- ja 1890-luvuilla aktiivisesti linnojen kunnostamista ja seurasi tarkoin korjaustöiden toteutumista. Lisäksi hän kirjoitti muinaismuistoista sukuperintönä, jonka välittäminen tuleville polville oli jokaisen velvollisuus: muinaismuistot olivat koko kansakunnan yhteinen, jakamaton sääntöperintö (*fideikommiss*), jonka oli välttämättä kuljettava sukupolvelta toiselle.[1008]

Ruotsissa saman vertauksen oli esittänyt Verner von Heidenstam vastustaessaan Gripsholmin linnan restaurointia. von Heidenstamille linna oli koko kansan sääntöperintö, joka piti välittää sellaisenaan, ei restauroituna, tuleville polville. Vanhaa rakennusta tuli hänen mukaansa vaalia kuin reliikkiä.[1009] Näkemykset *patrimoniumin* säilyttämisen tavoista saattoivat olla täysin vastakkaiset.

Linnojen restaurointisuunnitelmissa Ahrenberg kannatteli Ruotsin ajan kulttuurisen ja yhteiskunnallisen perinnön lisäksi myös opettajansa F. W. Scholanderin perintöä. Viipurin linnan yhteydessä hän viittasi Scholanderin esimerkilliseen toimintaan Kalmarin linnan restaurointiarkkitehtina. Turun esilinnassa sijainneen Juhana-herttuan audienssisalin suunnitelman viittaukset Scholanderin restauroimaan Kalmarin linnan kuninkaankamariin olivat ilmeiset. Lisäksi tämän tutkimuksen kuluessa on käynyt ilmi, että Turun ja Kalmarin linnat rinnastuivat toisiinsa myös ulkonäöltään. Jälkimmäisen ulkoarkkitehtuurin restaurointi toteutettiin 1880-luvulla Helgo Zettervallin johdolla, mikä merkitsi Scholanderin 1850-luvulla aloittaman työn saattamista päätökseen. Ahrenberg tavoitteli samankaltaista lopputulosta Turun linnaan.

Scholanderin tavoin Ahrenberg korosti renessanssia sekä myyttisenä historiana että uuden luomisen lähtökohtana. Hän suunnitteli linnoihin värikylläisiä ja koristeellisia tiloja, joissa saattoi kokea häivähdyksen suurmiesten ja heidän hovinsa elämästä. Siten Ahrenberg näyttää toimineen kuten ranskalainen kollegansa, arkkitehti Paul Gout, joka jatkoi opettajansa Viollet-le-Ducin oppien toteuttamista, vaikka ne olivat jo käyneet vanhanaikaisiksi.

5. SUURI SUKU HALLITSIJOIDEN LINNOISSA

Hallitsijoiden linnoja muutettiin 1800-luvun Euroopassa yleisölle avoimiksi museoiksi, joissa esiteltiin kansakuntien tarinaa. Vieraillessaan Versailles'n linnassa ja sen museossa vuonna 1856 Zacharias Topelius kirjoitti siitä haltioituneena:

> Mutta yksin hallitsijat eivät asu näissä saleissa; Ranskan kansa asuu niissä samoin oikeuksin. Kaikki, mitä tämä rikas maa on tuottanut suurta, nerokasta, jaloa ja kaunista, esiintyy täällä katsojalle valokuvina, kuvapatsaina, kuvaryhminä ja historiallisina tapauksina. Millainen kansa! Millainen historia![1010]

Jac. Ahrenbergin Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmat olivat osa pitkäkestoisia hankkeita rakennusten kunnostamiseksi osittain raunioituneesta tilastaan, varastoista, vankiloista ja kasarmeista yleisölle avoimiksi nähtävyyksiksi ja edustaviksi kansallismonumenteiksi. Viipurin ja Turun linnoista muokattiin kansakunnan historian monumentaalisia esityksiä. Entisistä hallitsijoiden linnoista tuli ensisijaisesti kansakunnan linnoja, joihin houkuteltiin vierailijoita kokemaan yhteistä, kansallista historiaa.

Matkailijoiden ulkomaisissa sanomalehdissä ja muissa julkaisuissa Suomesta levittämää kuvaa seurattiin 1800-luvun lopussa tarkoin, ja molempien linnojen kunnostamisen hankkeet suunnattiin sekä paikalli-

---

[1005] Hbl 15.2.1911.

[1006] Ahrenbergin laskujen mukaan kahdeksan, kun yksin Pohjois-Saksassa hän kertoi linnoja olleen 1800. Hbl 15.2.1911.

[1007] Lindman 1981, 137; Viljo 2007, 28.

[1008] "– – våra fornminnen äro fideikommiss, dem vi icke hafva rätt att förstöra för våra efterkommande." Nya Pressen 31.5.1896. Julk. myös Wasa Nyheter 2.6.1896.

[1009] "Gripsholm – – är hela svenska folkets fideikommiss." von Heidenstam 1894b, 30; Geijer 2007, 72. Vrt. von Heidenstam 1894a, 14–15.

[1010] Topelius 1932, 323.

185. Jac. Ahrenberg: Kalmarin linna. RHO/MV.

sia asukkaita että kotimaisia ja ulkomaisia matkailijoita varten. Rakennusten kunnostamista edistäneiden säätyläisten yhtenä päämääränä oli esittää niiden avulla mahdollisimman positiivinen kuva kotikaupungistaan ja samalla Suomesta ja sen asukkaista.

Tutkimallani ajalla säätyläiset konstruoivat käsitystä yhteisestä kansakuntaperheestä kansallisen perinnön ajatuksella. Sukuyhteisöä kannatteli sen piirissä säilytetty ja välitetty perintö. Kuvitellun kansakunnan eli metaforisesti ajalteltuna "suuren suvun" teki kuolemattomaksi sukupolvelta toiselle välittynyt, kansalliseksi määritelty perintö.

Kansakuntaa kuviteltaessa sovellettiin paitsi yhteisen perinnön säilyttämisen imperatiivia, myös sukuperinnön esittämisen käytäntöjä. Niihin kuuluivat esiisien muiston kannattelemisen keinot.[1011] Turun tuomiokirkossa *memoria*-tradition laajentaminen kansakunnan kontekstiin ilmeni siten, että hautakappeleihin haudattuja merkkihenkilöitä kohdeltiin yksittäisten sukujen kunnioitettujen jäsenten sijaan ensisijaisesti suomalaisina suurmiehinä ja kansallissankareina. Heidän arkkujaan nostettiin ja suunniteltiin nostettavan esiin näyttelyesineiksi. Hautakappeleita koristeltiin ja muokattiin kansakunnan pitkästä, sankarillisesta menneisyydestä kertoneeksi museomaiseksi tilaksi.

Viipurin ja Turun linnojen restaurointiin tähdänneet hankkeet alkoivat 1800-luvun puolivälissä ja liittyivät samankaltaiseen toimintaan muualla Euroopassa. Ruotsin niin sanottujen Vaasa-linnojen restaurointi alkoi 1850-luvulla. Tuolloin Vadstenan ja Kalmarin linnat päätettiin säilyttää yhteisenä, kansallisena omaisuutena ja historian esityksinä.[1012] Sama ajatus kohdistettiin linnoihin myös Suomessa.

Turussa Adolf Lindman esitti linnan ympäristön kaunistamista 1840-luvun alussa. Kirjailijat ja historioitsijat tekivät rakennusta tunnetuksi, esittivät sen historian tärkeiden tapahtumien näyttämönä ja punoivat sen olennaiseksi osaksi Suomen kansallista kertomusta. Siten linna "nostrifioitiin", kuten Max Engman on osuvasti todennut.[1013] Zacharias Topelius argumentoi sen jatkuvan huolenpidon puolesta tonttu-ukon tarinallaan (1849). Fredrik Cygnaeus kehotti linnan kunnostamiseen (1861). Vasta 1880-luvun alussa, Turun kaupungin historiallisen museon perustamisen yhteydessä, ajatus restauroinnista konkretisoitui.

Viipurissa Saimaan kanavan avajaisjuhlallisuudet vuonna 1856 merkitsivät uuden aikakauden alkamista sekä kaupungille että linnalle. Juhlaa varten koristellussa linnassa syttynyt tulipalo tuhosi osittain Pyhän Olavin tornin. Käyttämätön torni jäi korjaamatta, mutta paikallisten asukkaiden keskuudessa heräsi ajatus

[1011] Nationalismitutkijat ovat kiinnittäneet huomiota erityisesti tuntemattomien sotilaiden hautamuistomerkkeihin modernin nationalismin tunnusmerkkeinä, jotka yksilön tai yksittäisen suvun sijaan muistuttavat kuolemattomasta kansakuntakollektiivista. Ks. esim. Anderson 1991 (1983), 9–10. Sukujen *memoria*-käytännöt eivät suinkaan kadonneet silloin kuin niitä sovellettiin laajempaan kontekstiin, vaan ne jatkuivat eri muodoissa.

[1012] Geijer 2007, 187–188.

[1013] Engman 2009, 286–287.

linnan kunnostamisesta. Vankilareformi vauhditti 1860-luvulla rakennuksen dokumentoimista, ja sen status arvokkaana, säilyttämisen arvoisena historiallisena monumenttina vahvistui. Kunnostusvaatimukset johtivat käytännön toimiin 1870-luvulla, jolloin paikalliset asukkaat aloittivat rahankeruun korjaustöitä varten. Samalla alkoivat neuvottelut linnan lunastamiseksi venäläisviranomaisilta suomalaisille, ja Suomen senaatti ryhtyi valmistelemaan rakennuksen ja ensisijaisesti sen tornin restaurointia.

Linnoja käytettiin 1800-luvun toisella puoliskolla julkisen historiakulttuurin näyttämöinä. Ne tarjosivat puitteet erilaisille isänmaallisille juhlille ja seremonioille, joiden avulla vahvistettiin tunnetta yhteisestä kansakunnasta ja rakennettiin kuvaa sen ikiaikaisesta jatkumosta. Olavinlinnan 400-vuotisjuhlat innostivat samankaltaisten juhlavien kulissien luomiseen myös Viipurin ja Turun linnoihin.

Julkisessa keskustelussa toistettiin argumenttia, jonka mukaan molempien linnojen restaurointi oli kansallinen kunniakysymys. Niiden kunnostamisessa oli kyse sekä kaupungin että kansakunnan kunniasta. Ruotsin ajan monumentaalinen materiaalinen perintö oli rappiolla, ja sen arvo pyrittiin palauttamaan restauroimalla rakennukset entiseen loistoonsa.

Jac. Ahrenbergin virkatöinään laatimat restaurointisuunnitelmat olivat päämääriä tai tavoitteita, joita kohti hän pyrki toimintaa suuntaamaan (*Leitbild*). Konkreettisimmillaan tavoitteet ilmenevät piirustuksissa, joihin niiden tekijä hahmotteli rakennuksen tarjoamia mahdollisuuksia ja ideaalia asua. Oli selvää, etteivät ne koskaan sellaisenaan täysin toteutuisi.

Restaurointisuunnitelmien päähuomio kohdistui rakennuksen muokkaamiseen käyttökelpoiseksi, hyödylliseksi kokonaisuudeksi ja esteettisesti miellyttäväksi objektiksi. Tornien koristeelliset huiput eli dekoraation lisääminen niiden näkyvimpiin rakennusosiin olivat molemmissa olennaisessa osassa. Arkkitehtuurin ja koristetaiteen erottamaton yhteys tuli esiin molemmissa. Molempien restaurointisuunnitelmien piirustukset sisälsivät viittauksia vanhoihin piirustuksiin. Ahrenberg kiinnitti siten suunnitelmansa rakennusten historiaan.

Restaurointisuunnitelmissa tavoiteltu ”tulevaisuuskuva” (*Leitbild*) ei perustunut pelkkään mielikuvitukseen. Lähteisiin nojannut historiankirjoitus ja linnan omat rakennushistoriat olivat restaurointisuunnitelmien lähtökohtana. Suunnitelmat perustuivat reaalisille todisteille rakennusten historiasta, mutta tieteelliset komponentit eivät rakennusten aikaisemman asun konstruoimiseen riittäneet. Lähteet eivät tarkkaan ottaen kertoneet, miltä ne olivat aikaisempina vuosisatoina näyttäneet, ja siksi arkkitehdin tehtävä oli kurottautua lähteiden yli ja jäljittää rakennusten todellista historiaa todennäköisyyden alueelta.

Viipurin linnan restaurointisuunnitelmaa aloittaessaan 1880-luvun alkupuolella Ahrenbergin metodina oli sijoittaa rakennus osaksi rakennustaiteen historian kokonaiskertomusta. Kokonaisuuden osana yksittäisen kohteen ominaispiirteet tulivat käsitettäviksi. Sittemmin hän sovelsi enimmäkseen vertailevaa metodia, mikä oli ajankohtainen käytäntö rakennusten historian tutkimiseen. Hän rinnasti Suomen linnat muihin Ruotsin valtakunnan linnoihin ja uskoi, että niiden aiheita vertailemalla oli mahdollista päästä lähemmäs oikeaa kuvaa rakennusten aikaisemmasta asusta.

Kuva rakennusten aikaisemmasta asusta tuli kokonaiseksi, todelliseksi ja eläväksi vain entisaikojen rakennusmestarien toimintaympäristöön eläytymisen eli mielikuvituksen avulla. Rakennustaiteilijan luovan toiminnan alue oli Ahrenbergin visuaalisuutta korostaneesta näkökulmasta olennainen osa restaurointia. Se kuului restaurointiarkkitehdin ammattitaidon ydinalueeseen.

Arkkitehtien, historioitsijoiden ja arkeologien näkemykset vanhojen rakennusten vaalimisesta eivät usein käyneet yksiin. Suomessa näkökulmien erot johtivat avoimeen konfliktiin Muinaistieteellisen toimikunnan piirissä 1900-luvun alkuvuosina. Historian lähteiden kerääminen ja niiden tarjoama positivistinen lähdepohja muodostivat rakennusten empiirisen havainnoinnin lisäksi alustan, jolle toimenpiteiden tuli perustua. Tästä toimijat olivat samaa mieltä, mutta eivät kirjallisten tai kuvallisten lähteiden soveltamismahdollisuuksista ja soveltamisen laajuudesta.

Näkökulmaero kiteytyi J. R. Aspelinin ja Jac. Ahrenbergin käsityksiin. Aspelinin mukaan kaikkien kunnostustoimenpiteiden tuli seurata täsmällisesti lähteissä esitettyjä tietoja, vanhat piirustukset mukaan lukien, ja pysytellä niissä. Restaurointi oli tästä näkökulmasta tarkasteltuna ajan tieteenihanteen mukaista toimintaa, jossa lähteissä pysyttäytyminen ja niiden esiin tuominen oli olennaista. Rakennus itsessään oli tärkein lähde, menneisyydestä kertonut todiste, joka piti saattaa tutkijoiden ulottuville ja tehdä suurelle yleisölle rakkaaksi, suojelemisen arvoiseksi kohteeksi esimerkiksi kohentamalla sen ympäristöä istutuksin ja kulkureitein. Arkeologille rakennus näyttäytyi ensisijaisesti dokumenttina menneisyydestä. Tätä näkemystä korostivat 1900-luvun alkuvuosina Hjalmar Appelgren ja Juhani Rinne.

Arkkitehdin näkökulmasta rakennus, joka ei ollut täysin raunio, ei ollut ainoastaan menneisyydestä kertonut todiste tai tutkimuskohde. Kunnostettava rakennus oli tehtävä eläväksi ja toimivaksi. Ainoastaan käyttökelpoisena ja pitkälle tulevaisuuteen ennakoitavassa hyödyllisessä käytössä sen säilyminen varmistettiin. Kuten Françoise Bercé on asian ilmaissut, toiset uskoivat kohteen elävänä säilyttämiseen, toisille se merkitsi menneisyyden ainutlaatuista jälkeä.[1014]

[1014] ”Il y a peut-être dans la passion suscité par les monuments – – l'origine d'un malentendu séculaire qui divise au-delà même des archéologues et des architectes, ceux qui croient

Jac. Ahrenberg ehdotti restaurointisuunnitelmissaan Viipurin ja Turun linnoja museoiksi, arkistoiksi ja kirjastoiksi. Ne olivat kansakuntaa ylläpitäviä instituutioita ja 1800-luvun lopun näkökulmasta myös hyvää hallintoa ilmentäneitä organisaatioita. Näiden kansallista sivistystasoa osoittaneiden instituutioiden arveltiin pysyvän olennaisina ja tarpeellisina myös vaihtuvissa yhteiskunnallisissa tilanteissa.

Linnojen kunnostaminen oli säätyläistön tavoitteena kielipuolueista riippumatta, vaikka suomenmielisesti suuntautuneet eivät hyväksyneet Ahrenbergin suunnitelmien suoria viittauksia Ruotsiin, sen historiaan ja ajankohtaisiin restaurointeihin. Linnoihin suhtauduttiin ambivalentisti, kuten Ruotsin ajan perintöön yleensä.

Linnojen merkitykset vallan osoittajina tekivät niistä ongelmallisia kohteita. Tästä syystä entisillä Ruotsin valtakunnanlinnoilla oli tutkimallani ajanjaksolla erilainen status kansallisena rakennusperintönä kuin toisella Ruotsin ajan perinnön piiriin kuuluneella arvostetulla rakennusryhmällä eli keskiaikaisilla pitäjänkirkoilla. Linnat liitettiin suoremmin mielikuviin ruotsalaisten valloituksista, mikä herätti torjuntaa fennomaanien keskuudessa.

Viipurin linnan tapaus osoitti, että ruotsalaisvalloittajien valtaa manifestoineiden linnojen suhteen oli oltava erityisen varovainen Venäjän valtakuntaa edustaneiden viranomaisten kanssa. Heidän näkökulmastaan Suomen ja Ruotsin historiallisten ja kulttuuristen yhteyksien korostaminen näyttäytyi separatismina, etenkin sen yhdistyessä maallisen vallan ja hallinnon symboleihin.

Viipurin ja Turun linnojen restaurointihankkeet olivat arkaluontoisia kysymyksiä. Niitä koskeneet päätöksenteon prosessit sisälsivät paljon kulissien takaista toimintaa, josta ei jäänyt lainkaan jälkiä. Henkilökohtainen vaikuttaminen oli tärkeässä osassa, samoin julkiseen keskusteluun osallistuminen esimerkiksi sanomalehtikirjoituksin. Sanomalehtien osuus oli olennainen julkisessa vaikuttamisessa. Niissä tehtiin aloitteita ja tuotiin esiin taustajoukkojen ajamia asioita. Lähes poikkeuksetta ennen senaatin tai kaupunginvaltuustojen kokouksia ajankohtaisten asioiden kulkuun pyrittiin vaikuttamaan sanomalehdissä.

Senaatin tilaama Viipurin linnan restaurointisuunnitelma valmistui esiteltäväksi julkisuudessa kesällä 1883, jolloin keisari antoi myönteisen päätöksen säätyjen anomukseen ja tilasi restaurointisuunnitelman. Suomalaisviranomaiset olivat valmistelleet asiaa myönteisen päätöksen toivossa. Turun linnan kohdalla taktikointi liittyi erilaisten intressien edistämiseen rakennussuojelun toimijoiden, linnan tiloista kilpailleiden instituutioiden ja senaatin välillä. Vuosisadan vaihteen kiristyneen poliittisen tilanteen johdosta aikalaiset eivät halunneet tuoda kaikkea siihen liittyvää julkisuuteen.

Molemmissa provinssikaupungissa päättävässä asemassa ollut, kulttuuriasioissa aktiivinen säätyläistö ajoi kotikaupunkinsa linnan restaurointia ja ideoi sinne museota. Viipurissa pieni paikallinen porvarijoukko edisti sen muuttamista museoksi ja keräsi rahaa restaurointia varten. Julkinen keskustelu linnan tulevaisuudesta koski lähinnä taloudellisia kysymyksiä ja mahdollista tulevaa käyttöä. Rakennusta tarkasteltiin käyttämättömänä tilana, jonka saattoi yhdistää muihin kaupungin ajankohtaisiin tarpeisiin.

Turussa tilanne oli toinen. Eräänlaisessa laajennetussa mentaalisessa Ruotsissa eläneen kaupungin säätyläistön keskuudessa näyttäisi vallinneen vankilan edustajia lukuun ottamatta yksimielisyys siitä, että linna oli kunnostettava kaupungin historialliseksi museoksi. Rettigin piiri johti julkista keskustelua julkaisemiensa sanomalehtien avulla. Ainoa kritiikki koski luokka-asetelmaa: museota kritisoitiin liiasta yläluokkaisuudesta ja rahvaan unohtamisesta. Suurelle osalle paikallisista näytti olleen itsestään selvää, että linna ympäristöineen sopi kaupungin historian esittämiseen, vaikka osa piti hyväksyttävänä myös suurikokoisen linnan hyötykäyttöä esimerkiksi varastona.

Helsingissä virkamiessäätyläistö pyrki kokoamaan ja rakentamaan kaupunkiin kansakunnan pitkän historian esityksiä ja kansallista perintöä, jolla ei ollut yhteyttä paikalliseen perintöön. Viipuriin ja Turkuun verrattuna sen oma historia oli ajallisesti ja materiaalisesti ohut. Valtion historiallisen museon ja Valtionarkiston kokoelmiin kerättiin yhteiseksi määriteltyä perintöä maakunnista. Edellistä varten suunniteltiin 1900-luvun alkuvuosina uudisrakennus, johon tiivistyivät käsitykset kansakunnasta, sen luonteesta ja historiasta.

Pääkaupungin keskusmuseota järjestänyt valtionarkeologi J. R. Aspelin suhtautui tämän tutkimuksen aineiston perusteella varauksellisesti provinssikaupunkien museohankkeisiin. Hän yritti saada lujemman otteen maakuntien rakennusmonumenteista. Ne olivat ensisijaisesti kansallista, eivät paikallista perintöä. Hän kirjoitti veljelleen vuonna 1893, että jos Helsingissä vastustettaisiin kansallismuseon rakennusta, museon sijoittamista voisi ehdottaa toistaiseksi Turun linnaan: "Se näyttäisi hieman pakoretkeltä – – mutta onhan Turun linna kansallinen rakennus, eikä turkulainen."[1015] Valtionarkeologin näkökulmasta valta ja vastuu yhteisestä perinnöstä tuli siirtyä paikallisilta har-

possible de les maintenir en vie, et ceux qui les tiennent pour le reflet intouchable d'un temps révolu." Bercé 1980, 50.

[1015] J. R. Aspelinin kirje Eliel Aspelinille 26.–27.10.1893. SKS; Ks. Selkokari 2005, 47.

rastelijoilta kansallisten instituutioiden ammattilaisille ja pääkaupungin keskusjohdon alaisuuteen. Jac. Ahrenberg vastusti esineiden siirtämistä pääkaupungin keskusmuseoihin, joissa niitä esiteltiin irrallisina paikallisista yhteyksistään.

Tutkimuksen lähdeaineiston valossa korostuvat valtionarkeologi J. R. Aspelinin rooli vastuullisena käytännön suojelutyön toteuttajana ja Emil Nervanderin toiminta rakennussuojelukysymysten tärkeänä taustavaikuttajana. Muinaistieteellisen toimikunnan toimintaa vaivasi sen alkuvaiheessa epämääräisyys, mikä johtui paitsi suuresta ja jäsentymättömästä työmäärästä, myös sen jäsenten vähäisestä käytännön kokemuksesta ja tietotaidosta koskien vanhojen rakennusten hoitoa. Sen piirissä käydyt keskustelut rakennusten tutkimisen metodeista ja kirjallisten lähteiden käyttökelpoisuudesta tilojen restauroinnin suunnittelun lähtökohtana oireilivat ajankohtaisesta epistemologisesta ongelmasta koskien objektiivisen tiedon mahdollisuuksia.

Jac. Ahrenbergin ja J. R. Aspelinin henkilösuhteet olivat ongelmalliset. Ahrenberg arvosti Aspelinin työtä Suomen muinaistieteen edistäjänä ja tiedemiehenä, vaikka ei hyväksynyt tämän näkemyksiä restauroinnista.[1016] Aspelin pyrki kanavoimaan Ahrenbergin toimintatarmon hänen omien tavoitteidensa kannalta hyödyllisiin uomiin ja teki samalla kaikkensa, jotta tämän linnoja koskeneita restaurointisuunnitelmia ei toteutettu.[1017]

Muinaistieteellinen toimikunta oli jakaantunut erimielisiin ryhmiin, ja sen jäsenistä erityisesti valtionarkeologin ja E. G. Palménin välit olivat tulehtuneet. Arkkitehti Gustaf Nyström, joka aloitti toimintansa toimikunnan jäsenenä vuonna 1897, kutsuttiin toimikuntaan valtionarkeologin tueksi niitä jäseniä vastaan, joilla ei ollut käytännön asiantuntemusta muinaismuistojen hoidosta. Hän ja J. R. Aspelin vastustivat Ahrenbergin Turun linnan suunnitelman toteuttamista, jota puolestaan E. G. Palmén ja muut kannattivat, vaikkakin eriasteisin varauksin. Muilla jäsenillä ei ollut vasta-argumentteja Nyströmin perusteluihin.

Turun linnan restaurointihankkeessa tapahtui vuoden 1900 aikana käänne. Rakennuksesta löytyi aikaisemmin tuntemattomia keskiaikaisia osia, nykyiseen

186. Eero Järnefelt: J. R. Aspelinin muotokuva. 1894. Suomen kansallismuseo. Kuva: Museovirasto.

Sturenkirkkoon johtanut kalkkikivinen portaali ja osa linnan hypokaustijärjestelmää, minkä seurauksena sen merkitys historiantutkimuksen lähteenä korostui entistä enemmän. Tutkimusten tekeminen ja tiedon hankkiminen asetettiin etusijalle restaurointiin tai muihin toimenpiteisiin nähden. Arkistotutkimuksen ja paikan päällä tehdyn kenttätutkimuksen merkitystä vanhojen rakennusten restauroinnissa oli korostanut jo pitkään muun muassa valtionarkeologi Aspelin. Kuten monille muillekin 1800-luvun lopun toimijoille, hänelle oli itsestään selvää, että rakennusten restaurointi perustui niin sanotuille tieteellisille tosiasioille. Tieteellisen tutkimuksen kriteerit, metodit ja esitystavat olivat tietenkin jatkuvan neuvottelun ja uudelleenmäärittelyn kohteena.

Restaurointisuunnitelmien toteuttamista edistäessään Ahrenberg yritti vastata niihin vaatimuksiin, joita tieteelliselle rakennustutkimukselle asetettiin. Ennen kaikkea häntä ohjasi halu esittää visuaalista historiaa, tehdä historiaa näkyväksi ja kiinnostavaksi laajalle yleisölle ja erottautua siitä historismin linjasta, joka ei ottanut huomioon elävää, värikylläistä todellisuutta.

[1016] Ahrenberg kirjoitti Emil Nervanderille Tukholmasta, jossa J. R. Aspelin oli ollut esittelemässä Suomen muinaismuistoja: "ovilkorligen förtjenar Aspelin ett varmt erkännande för det värdiga sätt på hvilket han här representerat vårt land". Jac. Ahrenbergin kirje Emil Nervanderille 16.8.1874. Kansio Ht6. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1017] "Äfven jag har alltid varit rädd för Ahrenberg, men har börjat tro, att hans intresse kan vara oss till nytta." J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 30.12.1893. Kansio Ht6. Emil Nervanderin arkisto. MV.

187. Jac. Ahrenberg: Turun restauroitu linna. 1902. RHO/MV.

Turun linnan restauroinnin ollessa ajankohtainen kysymys Ahrenberg maalasi akvarelleja, joissa Turun linnan ja Ruotsin Vaasa-linnojen siluetit rinnastuivat toisiinsa. Maisemassa kauas näkyneet siluetit olivat olennaisessa osassa siinä historiakuvassa, jota hän restaurointisuunnitelmillaan pyrki toteuttamaan.

Piirustuksissaan Ahrenberg esitti usein kohteet sellaisina, joina ne todellisuudessa eivät tarkkaan ottaen olleet, vaan hieman paranneltuina ja muunneltuina. Parannellun todellisuuden esittäminen oli hänen tuotannolleen ominaista. Todellisen täydellistäminen, kauniimman todellisuuden luominen, ruman tai lattean arkitodellisuuden kohottaminen ja parantaminen olivat olennainen osa sitä taiteilijuutta, johon Ahrenberg itsensä luki. Rakennustaiteilijan tehtävänä oli muokata ympäristöään miellyttävämpään ja kauniimpaan suuntaan.

Esteettisen historismin monitasoinen käsite, jonka Ville Lukkarinen on yhdistänyt Ahrenbergin toimintaan, on tämän tutkimuksen valossa osuva.[1018] Viipurin ja Turun restaurointisuunnitelmat tähtäsivät ylivertaisena näyttäytyneen historian aikakauden perinnön ja samalla valikoidun paikallisen perinnön säilyttämiseen *in situ*. Rakennukset olisi muokattu vastaamaan kuvaa, jonka arkkitehti oli niiden historiasta konstruoinut. Restaurointisuunnitelmiin liittyi ajatus vanhan, katoamassa olleen historian perinnön ylläpitämisestä.

Lionel Gossmanin mukaan Jacob Burckhardtille menneisyyden tutkimisella oli moraalinen ja sosiaalinen funktio. Tavoitteena oli silloisen sukupolven opettaminen ja vahvistaminen kohtaamaan modernisaation negatiivisina näyttäytyneet ilmiöt, näköpiirissä olleen rappion ja yhteiskunnalliset muutokset. Ajatuksena oli muutosten pyörteissä katoavan kulttuurin pelastaminen, jotta tulevat sukupolvet voisivat rakentaa uuden kulttuurinsa sille, mikä oli joskus ollut. Motiivina oli huoli perinnön katoamisesta vallan siirtyessä "sivistymättömille" massoille.[1019]

Tätä väistämätöntä kulttuurista katkosta varten myös Jac. Ahrenberg pyrki varautumaan. Hänen kirjoituksissaan toistuivat pessimistiset näkemykset yhteis-

[1018] Heinz ja Hannelore Schlafferin esteettisen historismin käsitteestä Jac. Ahrenbergin yhteydessä Lukkarinen 1989, erit. 56–63, 69–73, 79.

[1019] Gossman 1994, 408–409, 412, 425–427.

188. Jac. Ahrenbergin itselleen suunnittelema exlibris.

kunnallisten muutosten, sosialismin ja kansanvallan seurauksista.[1020]

Ruotsin ajan rakennusperinnön restaurointi oli yksi keino reagoida ja valmistautua muutokseen, pelastaa katoamaisillaan ollut kulttuuri ja luoda kontinuiteetti menneen ja tulevan välille. Historian kuvitteleminen ja näkyväksi tekeminen tarjosivat aineksia nykyhetken ja etenkin negatiivisena näyttäytyneen tulevaisuuden käsittelemiseen.

Museoiksi, arkistoiksi ja kirjastoiksi restauroitujen linnojen yhtenä tarkoituksena olisi ollut kansalaisten sivistäminen. Niillä olisi luotu edellytyksiä korkeatasoiselle koulutukselle. Perinnön vaalimisen ajatus liittyi sen kasvattavaan tehtävään ja merkityksiin taiteellisen luovuuden lähteenä, mutta sillä oli Ahrenbergin kohdalla myös vahva poliittinen ulottuvuus.

Viipurilaisarkkitehdille erityisen läheiseen rakennusperintöön kuuluivat kotiseudun, Karjalan rajamaan, Ruotsin ajan linnoitukset. Exlibrikseensä hänen som-

[1020] Gustave Le Bonin teos *La psychologie des foules* (1895) kuului Ahrenbergin kirjastoon ruotsinkielisenä käännöksenä. *Förteckning öfver Böcker* 1915.

mitteli fantasia-aiheen, jossa dekoratiivisena pintana kuvatusta maastosta kohosi veden äärellä Vaasa-aikainen rondelli ja kaistale kreneloitua muuria, jonka harjalla pieni satulatorni suojasi linnoituksen sisäänkäyntiä. Polveileva polku johdatti vanhojen muurien sisään. Ahrenbergin mukaan kuva oli kooste Viipurin ja Käkisalmen linnoituksista. Hän kirjoitti, että aiheen valinta oli ollut luonteva, koska hän oli osallistunut lähes kaikkien Suomen linnojen restaurointiin.[1021]

Pyöreä tykkitorni eli rondelli oli Ahrenbergin kirjoitusten perusteella Kustaa Vaasan ja ruotsalaisen linnoitustaidon erinomaisin saavutus. Exlibrikseen kuvatun rondellin karun selkeälinjainen katto lanterniineineen kannatteli renessanssin perintöä, jota oli sovellettu paikallisiin olosuhteisiin. Käkisalmen linna saattoi viitata epäsuorasti ikiaikaiseen paikalliseen perintöön. Ahrenberg oli nimittäin aavistellut linnan perustuneen karjalaiseen eli "muinaissuomalaiseen" pohjakaavaan.[1022] Satulatorni vei ajatukset arkkitehtia askarruttaneeseen Turun esilinnan kuusikulmaiseen torniin, joka hänen tulkintansa mukaan oli saattanut olla alun perin samankaltainen sisäänkäynnin puolustustorni. Vaikka exlibrikseen kuvatut rakennukset kantoivat ruotsalaista henkistä ja aineellista perintöä, ne olivat paikallisiin olosuhteisiin rakennettua suomalaista rakennusperintöä. Yhdessä ne muodostivat puolustuslinnakkeen ulkoista uhkaa tai modernin maailman odotettavissa olleita, hallitsemattomia muutoksia vastaan.

Ahrenberg rakensi Viipurin ja Turun linnojen restaurointisuunnitelmillaan kuvaa Suomesta länsimaisena, puolustuskykyisenä kansakuntana ja valtiona, jolla oli itsehallinnon pitkä historia. Hänen suunnitelmiensa mukaan restauroiduilla linnoilla olisi vahvistettu Ruotsin ajan kulttuurisen ja hallinnollisen perinnön näkyvyyttä suuriruhtinaskunnassa. Niistä olisi tullut muistomerkkejä Suomen ja Ruotsin yhteiselle historialle. Samalla niillä olisi kehotettu yhteisen ruotsalais-suomalaisen perinnön vaalimiseen ja paikattu katkosta menneen ja nykyisen välillä niin, että ketju niiden välillä säilyisi myös tulevaisuudessa.

[1021] "Motivet Kexholms mur, med en Wasa 'rundel' från Wiborg. Då jag varit med om att restaurera så godt som alla våra borgar har det fallit sig naturligt för mig att använda borgmotivet i mitt bokmärke." Jac. Ahrenbergin kirje Arthur Sjögrenille 21.2.1913. KB.

[1022] "– – enligt min åsigt beroende på alldeles särskilda karelska fornfinska planmotiv." Ahrenberg 1901b, 11 viite 2.

LIITE 1

Viipurin linnan restaurointihankkeen kronologia 1871–1895

1871

Joukko viipurilaisia kokoontui tammikuussa 1871 tavanomaiseen illanviettoon, jonka kuluessa syntyi keskustelu linnan huonosta kunnosta ja sortumisvaarasta. Keskustelun seurauksena viipurilaiset päättivät perustaa rahaston linnan korjausta varten. Tarkoituksena oli kerätä varoja kaikkein vaurioituneimpien muurien kunnostamiseen, linnan kattamiseen ja suojaamiseen ja estää sen tuhoutuminen. Asiassa aktiiviset olivat tietoisia siitä, että linnan torni, joka oli vuonna 1834 osin palanut, korjattiin Suomen valtion varoin Keisarillisen Senaatin päätöksen 25.4.1843 mukaisesti.[1023] Tämän perusteella he suunnittelivat käyttävänsä kerätyt varat linnan korjaamiseen. Tieto aloitteesta levisi sanomalehtien välityksellä.[1024]

Vastaperustettu Suomen Muinaismuistoyhdistys huomioi viipurilaisten aktiivisuuden. Se lähetti viipurilaiseen paikallislehteen kaupunkilaisille osoitetun, Zacharias Topeliuksen ja K. A. Castrénin allekirjoittaman avoimen kirjeen, jossa kiitettiin kaupungin asukkaiden oma-aloitteisia toimia linnan pelastamiseksi. Samalla he tekivät yhdistystä tunnetuksi.[1025]

Joitakin viikkoja myöhemmin samat viipurilaiset yksityishenkilöt, jotka olivat tehneet aloitteen linnan korjaamiseksi (A. von Weissenberg, A. R. Frey, G. J. Strömborg, C. G. Clouberg ja A. Palmberg), ottivat kirjeitse yhteyttä Muinaismuistoyhdistykseen (23.3.1871). He pyysivät yhdistykseltä apua rahankeräysluvan anomiseen ja vaikuttamaan siihen, että linna luovutettaisiin Viipurin kaupungin käyttöön tai hallintaan (*disposition*) korjaamista varten. Muinaismuistoyhdistys lähetti kenraalikuvernöörille anomuksen linnan korjaamisesta ja luovuttamisesta.[1026]

Linnan kunnostamista vaadittiin sanomalehdissä yhä optimistisempaan sävyyn ja toivottiin, että arvovaltainen Muinaismuistoyhdistys ottaisi linnan suojelukseensa.[1027] Kenraalikuvernöörin tai insinöörilaitoksen vastausta anomukseen ei kuitenkaan kuulunut.[1028]

Viipurin linnan luovuttamista kaupungille käsiteltiin kaupungin maistraatin istunnossa 28.12.1871, johon myös kaupungin vanhimmat oli kutsuttu. Vankilatarkastaja oli vaatinut kaupunkia rakennuttamaan esilinnassa sijainneesta lääninvankilasta erillisen kaupunginvankilan. Kokouksessa päätettiin anoa lääninvankilan viereisiä, huonokuntoisia ja käyttöä vailla olleita esilinnan tiloja kaupungin käyttöön ja kunnostettavaksi kaupungin vankilaa varten.[1029] Kunnallispormestari Fredrik Vilhelm Poppius arveli kaupungin anomuksen saavan kannatusta, koska sotilaallisen merkityksen menettäneestä, suurelta osin raunioituneesta linnasta oli vain vähän hyötyä insinöörikomennuskunnalle. Kaupungin päättäjät kannattivat linnan restauroinnin ja tulevan ylläpidon avustamista kaupungin varoista ja suunnittelivat kaupungin suomalaisen seurakunnan kirkon sijoittamista linnaan. He päättivät anoa lääninkuvernööriä vaikuttamaan siihen, että linna ja saari luovutettaisiin kaupungin käyttöön tai hallintaan (*disposition*).[1030]

Kaupungin anomus eteni lääninkuvernööri Christian Theodor Oker-Blomin kautta kenraalikuvernöörille ja insinöörilaitokselle. Lääninkuvernööri anoi saaren ja sen rakennusten luovuttamista kokonaisuudessaan Suomen suuriruhtinaskunnalle.[1031] Anomuksen mukaan tarkoitus oli tehdä linnan rakennuksista kaupungille hyödyllisiä ja pelastaa yksi maan vanhimmista muinaismuistoista tuhoutumiselta. Lääninkuvernööri perusteli anomusta sillä, että linnan rauniot olivat sortumisvaarassa ja saattoivat olla vaaraksi lähistön asukkaille.[1032]

[1023] Piirustukset ja kustannusarviot tornin kunnostamiseksi oli laadittu intendentinkonttorissa. STO:n pöytäkirja 25.4.1843. KA.

[1024] WT 1.2.1871, 7.12.1875 ja 9.12.1875; Ruuth 1908, 736–737.

[1025] "Denna åtgärd hafva Viborgs stads invånare sjelfmant beslutat på en tid, när så många andra dyrbara fornlemningar gå förlorade genom ytterlig vanvård och när man på så många andra håll synes hafva glömt, att aktningen för fädernes minne är oskiljakteligt förenad med ett folks aktning för sig sjelft." SMY:n pöytäkirjat I, 49; WT 4.3.1871.

[1026] SMY:n pöytäkirjat I, 58–59 (3.4.1871); WT 7.12.1875.

[1027] Hbl 19.8.1871.

[1028] Asia otettiin Muinaismuistoyhdistyksessä esiin keväällä 1873, jolloin selvitettiin syytä siihen, ettei vastausta saatu. Venäläiset odottivat, että heille järjestettäisiin korvaavat tilat ennen kuin asiaa vietiin eteenpäin. SMY:n pöytäkirjat I, 212, 214–215; WT 7.12.1875.

[1029] Kyseessä olivat lähteiden mukaan pohjapiirustuksissa lääninvankilan "oikealla tai luoteen" puolella olleet esilinnan tilat. Viipurin maistraatin pöytäkirja 28.12.1871. MMA.

[1030] Viipurin maistraatin pöytäkirja 28.12.1871. MMA; WT 7.12.1875; Ruuth 1908, 737–738; Meurman 1981, 167–168.

[1031] Lähteissä käytetään termiä *finska statsverket*.

[1032] Viipurin lääninkuvernöörin kirje keisarille 10.9.1873, jossa hän referoi anomustaan kenraalikuvernöörille. STO KD 142/123 1873. KA; WT 7.12.1875; Ruuth 1908, 738.

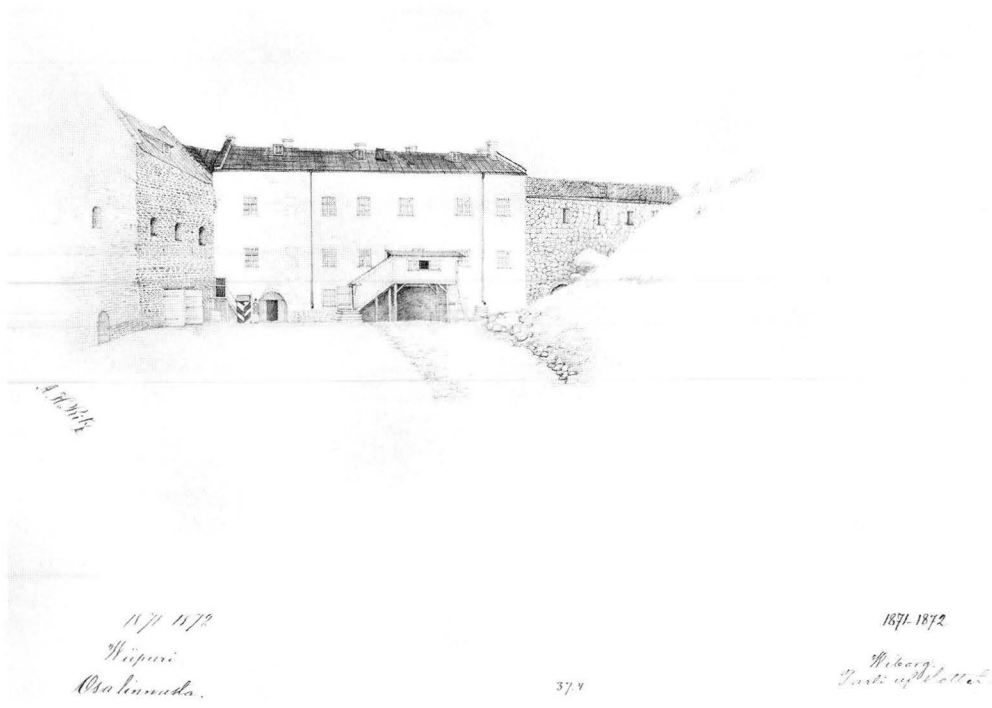

189. A. H. Ritzin piirustus Viipurin esilinnan lääninvankilasta 1870-luvun alussa. Kuva: Museovirasto. Valok. Timo Syrjänen.

1873–1874

Insinöörikomennuskunta esitti ehdot linnan luovuttamiseksi Viipurin kaupungille 3.5.1873. Sen mukaan luovuttaminen voisi tapahtua, jos kaupunki rakentaisi tykistölle neljä liiteriä sekä järjestäisi ja kunnostaisi tilat komennuskunnan arkistoa ja kirjuria varten. Kustannuksiksi arvioitiin 104 000 markkaa.[1033] Ehdot esiteltiin viipurilaisessa paikallislehdessä heti kun lääninkuvernööri oli välittänyt ne kaupungille. Sanomalehdessä arveltiin pessimistisesti, että hinta oli liian korkea kaupungille ja pelättiin, että linna väistämättä tuhoutuisi, ellei Suomen valtio avustaisi asiassa kaupunkia.[1034]

Viipurin kaupungin päättäjät eivät odotetusti hyväksyneet ehtoja; kustannukset olivat liian suuret.[1035] Kaupunkilaiset odottivat senaatilta apua ehtojen täyttämiseksi.[1036] He jättivät lääninkuvernöörin välityksellä senaatille anomuksen valtion yleisistä varoista 10.9.1873.[1037]

Senaatti antoi Yleisten rakennusten ylihallitukselle tehtäväksi tutkia "tarkoin ja täydellisesti" saaren rakennusten kunto yhdessä Viipurin kaupungin ja lääninhallinnon edustajien kanssa sekä antaa lausunto rakennusten käyttömahdollisuuksista ja ehdotus kirkon sijoittamisesta saareen. Samalla se tiedusteli Viipurin kaupungilta, kuinka suurella summalla kaupunki oli valmis osallistumaan saaren ja sen rakennusten lunastamisen kustannuksiin.[1038]

Viipurilaiset olivat toiveikkaita; linnan luovutus näytti yhä todennäköisemmältä.[1039] Sanomalehdissä vedottiin Viipurin kaupungin lisäksi senaattiin, jotta pyydetty rahamäärä saataisiin kokoon ja linna suomalaisten haltuun. Paikallislehdessä arveltiin, että venäläisille linnan kunto oli täysin yhdentekevä ja ehdotettiin, että jos hallitus ja kaupunki eivät saaneet ehtoja

---

1033 Nykyrahassa n. 390 000 euroa. Ehtojen yksityiskohdista Insinöörikomennuskunnan kirje 3.5.1873 n. 783 Viipurin lääninkuvernöörille. Viipurin maistraatin pöytäkirja 16.7.1873. MMA; WT 7.12.1875; Ruuth 1908, 738; Meurman 1981, 168.

1034 WT 27.5.1873. Sama julk. Hbl 5.6.1873.

1035 Kaupunki ilmoitti, että se oli kyllä valmis maksamaan pienemmän summan saaresta ja sen huonokuntoisista rakennuksista. Viipurin maistraatin pöytäkirja 16.7.1873. MMA; WT 7.12.1875.

1036 WT 19.7.1873.

1037 Viipurin lääninkuvernöörin kirje keisarille 10.9.1873. STO KD 142/123 1873. KA; WT 7.12.1875; STO:n pöytäkirja 10.10.1873. KA; Ruuth 1908, 738; Meurman 1981, 168.

1038 STO:n pöytäkirjat 25.11.1873 ja 16.12.1873. KA; YRYH:n kirje keisarille kesäkuussa 1874. STO KD 142/123 1873. KA; WT 7.12.1875; Ruuth 1908, 739; Meurman 1981, 168.

1039 "Då frågan om detta för hvarje fosterlandsvän dyrbara fornminnes återvinnande sålunda kommit i det skede, att det från möjligheternas område trädt in på sannolikhetens, kan man taga för afgjordt, att Wiborgs stadsstyrelse ej kan låta tillfället härtill gå obegagnat förbi, utan tvertom genom att från stadens sida utlofva ett så stort bidrag, som dess tillgångar medgifva, i mån af sin förmåga söka bidraga till vinnande af ändamålet." WT 22.1.1874.

täytettyä, järjestettäisiin kaikkien suomalaisten kesken keräys linnan lunastamiseksi ja pelastamiseksi.[1040]

Yleisten rakennusten ylihallituksen yliarkkitehti L. I. Lindqvist teki saarella tarkastuskäynnin 20.–22.4.1874 laamanni A. v. Weissenbergin ja pormestari Poppiuksen seurassa. Yliarkkitehti ei kannattanut saaren rakennusten muuttamista vankilaksi. Hän ehdotti esilinnaan pakkahuonetta tai kaupungin varastotiloja, mutta pormestari Poppiuksen mukaan kaupungilla ei ollut tarvetta uuteen pakkahuoneeseen, eikä saaren varastokäyttö ollut käytännöllistä Turun sillan liikenteen kannalta. Lindqvistin mielestä saaressa ei ollut tilaa uudelle suomalaisen seurakunnan kirkolle, minkä johdosta hän esitti esilinnan lääninvankilan itäpuolella sijainneiden varastojen uudelleenrakentamista kirkkokäyttöön. Samalla hän kuitenkin huomautti, että muutostyöt olisivat hävittäneet esilinnan vanhan ulkonäön. Yleisten rakennusten ylihallitus päätyi vastustamaan esilinnan tilojen uudelleenrakentamista suomalaisen seurakunnan kirkoksi.[1041]

Yliarkkitehti Lindqvist piti parhaimpana vaihtoehtona Pantsarlahden työ- ja ojennuslaitoksen sijoittamista linnan tiloihin.[1042] Lausunnossaan hän suositteli kaupunkia tavoittelemaan ainakin saaren osaa, jossa itse linna sijaitsi. Saari oli hänen mukaansa mahdollista jakaa aidalla kaupungin ja sotilasviranomaisten kesken, ja kulkuyhteys linnaan voisi tapahtua erillisen sillan kautta.[1043] Yleisten rakennusten ylihallitus vetosi isänmaalliseen velvollisuuteen linnan lunastamista puolustaessaan. Sen mukaan sotilasviranomaisten vaatimien korvaavien tilojen rakentamisen kustannukset olivat noin 136 000 markkaa.[1044]

Yleisten rakennusten ylihallituksen ehdotus esilinnan muuttamisesta työ- ja ojennuslaitokseksi hylättiin vankeinhoitohallinnon ja työ- ja ojennuslaitoksen vastustuksen johdosta.[1045] Arvelut linnan luovuttamisen onnistumisesta muuttuivat pessimistisemmiksi. Koska hyödyllistä käyttöä ei tuntunut löytyvän, viipurilaiset olettivat, että valtio ei todennäköisesti lunastaisi linnaa.[1046] Paikallislehdessä valitettiin, että silloisissa oloissa linna väistämättä tuhoutui. Keväällä 1874 kerrottiin, että osa etelävallista oli romahtanut, eikä venäläinen insinöörikomennuskunta korjannut tuhon jälkiä tai huolehtinut muutenkaan rakennuksesta.[1047]

Koska linna oli todettu sopimattomaksi vankilakäyttöön, ja koska lääninvankila oli siirtymässä muualle, kaupungille tarjoutui mahdollisuus linnan ja saaren lunastamiseen kokonaisuudessaan. Linnan tulevaa käyttöä ja luovutuskysymystä varten järjestettiin Viipurin seurakuntien yleinen kokous Pietari-Paavalin kirkossa 21.12.1874. Kaupungin päättäjät laskivat lunastuksen kustannuksiksi 104 000 markkaa ja linnan tulevan restauroinnin maksavan kaupungille 40 000–46 000 markkaa. He olettivat saavansa valtiolta korotonta lainaa lunastuksen kustannusten kattamiseen. Kaupungin näkökulmasta neuvottelut koskivat saaren *omistusoikeutta*, ei ainoastaan linnan *hallintaa*. Kaupunkilaisten yleisessä kokouksessa asetettiin komitea valmistelemaan ehdotuksen tekemistä linnan lunastamiseksi kaupungille.[1048]

1875

Keisarillinen Senaatti ja Viipurin kaupunki valmistelivat linnan lunastamista.[1049] Syksyllä senaatti katsoi vankeinhoidosta vastanneiden viranomaisten lausunnon perusteella sopivimmaksi rakennuttaa uusi lääninvankila saareen linnan viereen. Ennen lopullista päätöstä vankilan rakentamisesta senaatti pyysi lausunnon

---

[1040] WT 17.1.1874.

[1041] ”– – en sådan modernisering af ringmuren helt och hållet skulle förstöra borgens forntida utseende.” L. I. Lindqvistin lausunto 10.6.1874. YRYH:n kirje keisarille kesäkuussa 1874. STO KD 142/123 1873. KA.

[1042] Ehdotuksen taustalla oli ilmeisesti ajatus uuden lääninvankilan rakentamisesta silloisen työ- ja ojennuslaitoksen paikalle. Työ- ja ojennuslaitokset oli tarkoitettu miespuolisten työtä vailla olleiden irtolaisten ja pahantapaisten ojentamiseen ja ”siveelliseen” kasvattamiseen. Ks. esim. Pukero 2006.

[1043] L. I. Lindqvistin lausunto 10.6.1874. STO KD 142/123 1873. KA.

[1044] ”– – anser sig Öfverstyrelsen, som för ingen del förbisett betydenheten af denna summa böra såsom ett ytterligare skäl till denna utgift framhålla den fosterländska pligten af denna ålderdomliga och intressanta borgs bevarande från fullkomlig förstöring, ett skäl som icke borde väga mindre i vågskålen derföre att det afser icke den omedelbara nyttan men landets ära.” YRYH:n kirje keisarille kesäkuussa 1874. STO KD 142/123 1873. KA.

[1045] Niiden näkökulmasta linnan rakennukset eivät soveltuneet moderniksi vankilaksi tai ojennuslaitokseksi. A. Grotenfeltin lausunto 19.10.1874 ja työ- ja ojennuslaitoksen lausunto 13.11.1874. STO KD 142/123 1873. KA; WT 7.12.1875; Ruuth 1908, 739; Meurman 1981, 168.

[1046] WT 5.5.1874; Utdrag af protokollet, fördt vid allmän kyrkostämma med Wiborgs stads samtelige församlingar i Petri Pauli kyrka den 21 December 1874. STO KD 142/123 1873. KA.

[1047] ”Wiborgs slott synes nu en gång för alla vara dömdt att gå en snar, oundviklig undergång till mötes. Ej nog med att från sjelfva slottsmurarna tid efter annan stenmassor nedstörta, äfven vallarna omkring borgen tyckas befinna sig i ett föga bättre tillstånd. Så har under senaste tider ett betydligt ras af södra vallens yttre stenbeklädnad inträffat, utan att de myndigheter, hvilka slottets vård borde åligga, ännu vidtagit några åtgärder för reparation af skadan. Denna likgiltighet för det gamla slottets öde är sorglig, om också icke alldeles oförklarlig från detta håll.” WT 30.5.1874. Sama julk. esim. ÅU 2.6.1874.

[1048] Utdrag af protokollet, fördt vid allmän kyrkostämman med Wiborgs stads samtelige församlingar i Petri Pauli kyrka den 21 December 1874. STO KD 142/123 1873. KA; WT 22.12.1874 ja 7.12.1875.

[1049] Muinaismuistoyhdistys seurasi asian etenemistä. SMY:n pöytäkirjat I, 322 viite 1 (kokous 3.5.1875).

lääninkuvernööriltä.[1050] Samalla senaatti pyysi Viipurin kaupungilta uudestaan selvitystä siitä, kuinka suuren summan kaupunki oli valmis myöntämään linnan lunastamiseksi valtiolle ja minne sotilasviranomaisten tarvitsemat korvaavat tilat sijoitettaisiin.[1051] Kaupunkilaiset kutsuttiin jälleen yhteiseen kokoukseen keskustelemaan asiasta.[1052]

Morgonbladet-sanomalehdessä julkaistiin laaja, tunteisiin vetoava artikkeli linnasta ja sen tulevaisuudesta 2.12.1875. Se oli vetoomus Viipurin kaupungin päättäjille, jotta he tarkoin harkitsisivat linnaa koskevia päätöksiä tehdessään. Lehden mukaan rakennuksen oli ajan mukana muututtava, mutta säilytettävä arvonsa. Siitä oli tehtävä käyttötarkoitukseltaan uusia vaatimuksia vastaava, mutta arvokkaasti ja sopusoinnussa modernin maailman kanssa. Saimaan kanavan myötä uusi aika oli koittanut Viipurin kaupungille, mutta linna säilyi yhtä pyhänä kuin sen puolustamat uskonto, sivistys ja instituutiot.[1053] Linnan käyttötarkoituksen tuli olla sellainen, että se säilyisi "alkuperäisessä muodossaan" ja tarjoaisi kävijöille rauhaa mietiskellä sen muistoja.[1054]

Kirjoituksessa ehdotettiin linnan käyttämistä kirjastona, lukusalina ja arkistona ja kauhisteltiin sen mahdollista käyttöä vankilana. Harvinaisen muinaismuiston muuttaminen suljetuksi vankilaksi merkitsi sen arvon alentamista. Keskeisen sijaintinsa vuoksi vankila olisi haitaksi kaupungin asukkaille, kaupalle ja teollisuudelle. Linnaa tuli kirjoituksen mukaan käyttää siten, että vierailijat pääsisivät ihailemaan tornista avautuvaa näköalaa.[1055] Lisäksi siinä muistutettiin, että linnan 600-vuotispäivät lähestyivät ja kysyttiin, juhlittiinko niitä kuten vasta kunnostettua Olavinlinnaa vai käytettäisiinkö linnaa tuolloin suljettuna vankilana. Lopuksi vedottiin kysymyksen kansalliseen merkittävyyteen ja Viipurin kaupunkiin, joka ratkaisevaa päätöstä tehdessään edusti Suomen kansaa.[1056]

Viipurilaiset sanomalehdet *Östra Finland* ja *Wiborgs Tidning* reagoivat kirjoitukseen välittömästi. *Östra Finland* oikaisi, että lääninvankilaa suunniteltiin rakennettavaksi linnan viereen, ei itse linnaan. Linnan restaurointikysymys oli asia erikseen. Lehti piti kohtuuttomana, että koko Suomelle tärkeässä asiassa Viipurin kaupungilta vaadittiin suuria taloudellisia uhrauksia muistuttaen, että Olavinlinnan restauroinnin kustansi valtio, ei Savonlinnan kaupunki. Lopuksi lehdessä huomautettiin, että *Morgonbladet* liioitteli kaupunkilaisten kokouksen (9.12.1875) merkitystä. Kokous ei ollut päätösvaltainen; kaupunki saattoi antaa ainoastaan lausunnon asiasta. Kunnallishallintoa uudistettiin parhaillaan, ja asiassa päästiin eteenpäin, kun uusi kaupunginvaltuusto aloitti toimintansa.[1057] Kaupunginvaltuuston vaalit järjestettiin jo seuraavalla viikolla (14.12.1875).[1058]

Laajassa, kaksiosaisessa vastineessaan *Wiborgs Tidning* ilmoitti syyn siihen, miksi linnan tulevaisuudesta ei ollut aikaisemmin keskusteltu laajemmin: sitä ei pidetty viisaana ennen kuin kysymys linnan hallinnasta oli ratkaistu. Lehdessä vedottiin linnan kansallisiin merkityksiin; linnan kunnostaminen oli koko Suomen, ei yksin Viipurin kaupungin asia. Siksi luovutuskysymystä ja linnan korjaamista ei voinut ajatella yksin kaupungin velvollisuudeksi. Kirjoittajan mukaan oli epäisänmaallista vaatia tekoja yksin kaupungilta.[1059]

Artikkelin kirjoittaja tulkitsi, että kysymys linnan "lunastamisesta" oli väärä ilmaus, koska hänen mukaansa linna kuuluu jo nyt Suomelle (*finska statsverket*). Perusteeksi esitettiin kysymys: jos linna kuului Venäjän kruunulle, miksi Suomen valtiollisesta kassasta maksettiin 4800 ruplaa (19 200 mk) linnan tornin korjaamiseen 1843? Kysymys ei lehden mukaan ollut lunastamisesta, vaan saarella olevista, venäläisen sotaväen käyttämistä tiloista. Kaupunki pystyisi kyllä lainan avulla hankkimaan sotaväelle korvaavat tilat muualta, jos valtio huolehtisi linnan korjaamisesta. Kirjoituksessa muistutettiin Viipurin linnan lähestyvistä 600-vuotisjuhlista ja ihmeteltiin valtiovallan nuivaa suhtautumista linnan pelastamiseen, vaikka se rahoitti Olavinlinnan kunnostamisen. Viipurin linna esitettiin artikkelissa Olavinlinnaa vanhempana ja siten myös merkittävämpänä rakennusmonumenttina.[1060]

Lääninvankilan rakentaminen linnan viereen oli lehden mielestä ainoastaan viimeinen vaihtoehto pelastaa raunioitunut linna tuhoutumiselta, jos muut vaihtoehdot eivät onnistuneet. Lääninvankilan rakentaminen sai sen mukaan kannatusta paikkakunnalla ainoastaan

---

[1050] Vankilasuunnitelmat liittyivät vankilareformin toteuttamiseen.

[1051] STO:n pöytäkirja 12.10.1875. KA.

[1052] ÖF 24.11.1875 ja 10.12.1875.

[1053] "Thorkel Knutsons slott är ett fornminne, sådana Finland eger få och med de yppersta i landet jemförligt. Såsom ett sådant fornminne är det heligt, så sannt som den religion, den bildning och de institutioner, slottet i tiden förswarat, äro oss heliga." Morgonbladet 2.12.1875.

[1054] "– – låta den besökandes sinne ostördt dröja wid slottets höga minnen och låta dessa minnen i möjligaste mån lefwande framträda för hans själsblick." Morgonbladet 2.12.1875.

[1055] Kirjoituksessa korostettiin linnasta avautuvia näköaloja merkittävänä isänmaallisena tekijänä: "Huru inbjudande att stiga dit upp och se en bit af detta land, som fosterland Du kallar, att i minnet dröja wid de strider och segrar, som kämpats kring denna fornborg?" Artikkelissa ehdotettiin, että lääninvankila sijoitettaisiin Pantsarlahteen työ- ja ojennuslaitoksen viereen. Morgonbladet 2.12.1875.

[1056] Morgonbladet 2.12.1875.

[1057] ÖF 3.12.1875; Ruuth 1908, 739.

[1058] ÖF 10.12.1875; WT 11.12.1875.

[1059] WT 7.12. ja 9.12.1875.

[1060] "– – den betydelse, Torkel Knutsons gamla borg i århundraden haft för landet, och de minnen, som äro förknippade dermed, ställa ovilkorligen i skuggan Olofsborg och dess uppbyggare Erik Axelson Tott, hvilka tillhöra en långt senare tid." WT 9.12.1875.

hätätoimenpiteenä, jolla alue oli mahdollista saada pois sotaväen käytöstä. Lisäksi muistutettiin, että jos suunnitelmat koko saaren lunastamiseksi eivät onnistuneet, arkkitehti Lindqvist oli ehdottanut, että kaupunki lunastaisi sen osan, jossa päälinna sijaitsi, sotaväelle luovutettaisiin korvaavat tilat nykyisestä lääninvankilasta ja alueet erotettaisiin toisistaan aidalla.[1061]

Vastineessaan viipurilaislehdille *Morgonbladet* selitti kirjoituksensa taustoja. Se oli hämmästynyt, että näin tärkeästä asiasta ei käyty julkista keskustelua ennen kaupunkilaisten kokousta, ja avasi keskustelun lopulta itse. Kielipoliittisen syyttelyn ohella artikkelissa ehdotettiin, että Viipurin kaupunki voisi hankkia varoja vuokraamalla osaa saaren rakennuksista varastoiksi sekä perimällä restauroituun linnaan sisäänpääsymaksua.[1062] Viipurilaislehdet joutuivat toistamaan paikallistuntemukseen perustuneen näkökannan, jonka mukaan varastotilojen vuokraaminen saarelta ei ollut käytännöllistä kulkuyhteyksien vuoksi.[1063]

Kaupungin johdon näkökulmasta senaatin esitys uuden lääninvankilan rakentamisesta linnan viereen merkitsi sitä, että alueen ja sen rakennusten tuleva käyttö ja lunastaminen eivät enää koskeneet kaupunkia.[1064]

1876–1877

Muinaismuistoyhdistys puuttui Viipurin linnan tulevaisuudensuunnitelmiin keväällä 1876. Saareen oli päätetty sijoittaa uusi vankila, ja yhdistys tiedusteli viranomaisilta, käytettäisiinkö tarkoitukseen vanhoja rakennuksia. Tuolloin arveltiin, että linnan ”ympärysmuurit” (*ringmuren*) eli esilinna purettaisiin, jos vankila rakennettiin saareen. Muinaismuistoyhdistys anoi historiallis-arkeologisten tutkimusten rahoittamista ja toteuttamista linnassa ennen kuin asiassa tehtiin lopullista päätöstä.[1065]

Viipurin kaupunginvaltuustossa ja lehdistössä keskusteltiin vilkkaasti linnan tulevaisuudesta keväällä 1876. Kaupunginvaltuusto, joka oli haluton osallistumaan kustannuksiin muuten kuin maa-alueita luovuttamalla, ilmaisi senaatille toiveen, ettei kaupungin miltei kauneimmalle paikalle sijoitettaisi vankilaa. Kaupungin toivomuksesta senaatti päätti sijoittaa lääninvankilan Papulaan.[1066]

Muinaismuistoyhdistys vetosi Viipurin kaupunkiin, jotta se järjestäisi kansallisen keräyksen ja suojaisi linnan sortumisvaarassa olleen tornin ja muurit vesikatolla. Yhdistyksen mukaan oli ihme, että jo vuodesta 1856 ilman kattoa ollut torni oli yhä pystyssä, ja että oli kaupungin velvollisuus ja kunniatehtävä pitää yllä linnan perustajan muistoa.[1067]

Viipurilaiset, jotka pyrkivät saamaan valtion hankkeen kustantajaksi, vetosivat Muinaismuistoyhdistykseen vaikutusvaltaan pääkaupungissa.[1068] Paikallislehdessä esitettiin toivomus, että kaupunki kustantaisi kaikkein kiireellisimmät korjaustyöt, jotta sortumaisillaan ollut linna saataisiin edes väliaikaisesti pelastettua. Siihen velvoitti myös neljäs käsky.[1069]

Viipurissa keskusteltiin syksyn 1876 ja talven 1877 aikana kahden hankkeen, kansakoulun laajentamisen ja linnan lunastamisen, yhdistämisestä. Valtuuston jäsen, lääkäri Albert Palmberg ehdotti, että esilinnan rakennukset muutettaisiin kansakouluksi. Paikallislehdistössä ehdotukseen suhtauduttiin varauksella, eikä se saanut kaupunginvaltuuston hyväksyntää. Ehdotusta pidettiin liian kalliina.[1070] Valtuuston kokouksessa esitettiin myös mielipide, jonka mukaan mikä tahansa ”palatsimainen” rakennus oli sopimaton kansakouluksi; vaatimattoman puutalon piti kelvata.[1071]

Kansakouluvaihtoehto hylättiin, mutta valtuusto vaati valtiolta takuita linnan kunnostamisesta, koska kaikkien kustannusten pelättiin kaatuvan kaupungin

---

1061 WT 9.12.1875.

1062 Morgonbladet 16.12.1875.

1063 WT 18.12.1875.

1064 Viipurin maistraatin kirje Viipurin lääninkuvernöörille 9.12.1875. Viipurin lääninkuvernöörin kirje keisarille 17.12.1875. STO KD 142/123 1873. KA.

1065 SMY:n pöytäkirjat II, 6, 9 (kokoukset 7.3. ja 4.4.1876); HD 5.4.1876.

1066 Senaatti ajoi uuden lääninvankilan sijoittamista linnasaarelle mahdollisesti tarkoituksenaan saada siten saari lunastettua. Kaupunginvaltuusto päätti kaupungin olevan valmis tiettyjen maa-alueiden luovutukseen, mutta muuten sen osallistuminen jätettiin toistaiseksi avoimeksi. Valtuusto ehti jo päättää, ettei kaupunki antaisi muuta kuin ilmaista tonttimaata linnaa vastaan. Osa valtuutetuista teki kuitenkin vastalauseen, jonka mukaan edellinen päätös ei ollut kaupungin arvon mukainen, koska kyseessä oli erittäin arvokas muinaismuisto ja kaupungin kaunein koristus. Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 11.3.1876 ja 18.3.1876. Lääninvankilasta Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 16.5.1876. MMA; ÖF 20.3.1876; WT 14.3., 21.3. ja 11.5.1876; Ruuth 1908, 739, 930–931.

1067 SMY:n pöytäkirjat II, 13–14 (kokous 9.5.1876), 36–37. ”Hvem af Finlands störste män, hvilkas minne nationen velat hedra, har ett namn sådant som Viborg? Det är en pligt för Viborgs stad, likasom det är dess ära, att gå i spetsen.” SMY:n pöytäkirjat II, 37. Vetoomuksen julkaisi mm. Morgonbladet 9.11.1876.

1068 ”Nog skola vi skicka ut listor, blott fornminnesföreningen ställer så till att derpå något tecknas!” ÖF 10.11.1876.

1069 ÖF 16.9.1876.

1070 A. Palmberg julkaisi ehdotuksensa ÖF 1.11.1876; Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 3.11.1876, 10.11.1876 ja erityisesti 16.2.1877, joka sisältää A. Palmbergin eriävän lausunnon ja mielipiteen linnan tilojen sopivuudesta kansakoulukäyttöön. Hän perusteli ehdotustaan etupäässä taloudellisuudella. Kansakouluehdotuksesta ks. WT 4.11.1876; ÖF 6.11.1876. Palmberg oli lastentautiopin dosentti ja edisti aktiivisesti ”yhteiskuntahygieniaa”. Hietala 2000 verkkojulkaisu.

1071 ÖF 6.11.1876. Mielipiteen esittäjä, herra Nervander, ei ollut vahvistetun valtuuston varsinainen jäsen. Lista kaupunginvaltuuston jäsenistä Halila 1981, 316–320.

harteille.[1072] Kaupunkilaiset järjestivät iltamia ja spektaakkeleita varojen keräämiseksi linnan korjausta varten.[1073]

Lääninkuvernööri Christian Theodor Oker-Blom lähetti keväällä 1877 kenraalikuvernöörille ehdotuksen linnan ylläpitokysymykseen: linna sopi lääninkuvernöörin residenssiksi. Se olisi sijoitettu raunioituneen linnan "tornien väliselle alueelle" päälinnaan, jonne olisivat mahtuneet myös lääninhallinnon virastot. Saaren länsiosaa ja esilinnaa lääninkuvernööri esitti Viipurin kaupungin lunastettavaksi, kun taas itäosan ja päälinnan lunastamiselta vältyttiin.[1074]

Kenraalikuvernööri välitti ehdotuksen senaatin käsittelyyn.[1075] Senaatti pyysi lausunnon Yleisten rakennusten ylihallitukselta, jonka tuli jättää suunnitelma ja kustannusarvio muutostöistä, jos lääninkuvernöörin residenssi ja muut lääninhallinnon tilat oli mahdollista sijoittaa linnaan ilman, että sen ulkonäkö huomattavasti muuttuisi.[1076]

Yliarkkitehti L. I. Lindqvist kävi linnassa syksyllä 1877 ja antoi kielteisen lausunnon. Hän painotti, että Suomen viranomaisten oli välttämättä otettava linna erityisen huolenpidon kohteeksi, ja että linna oli pian restauroitava ja sen vanhat tilat säilytettävä. Raunioituneen päälinnan "restauroiminen" lääninkuvernöörin residenssi- ja hallintokäyttöön ei kuitenkaan ollut soveliasta tai mahdollista linnan alkuperäistä ulkonäköä menettämättä. Linnan muuttaminen nykyajan standardien mukaisiksi asuintiloiksi oli Lindqvistin mukaan mahdotonta. Hän vetosi myös taloudellisiin seikkoihin argumentoiden, että tilat eivät olleet lääninhallinnolle riittävät ja että muutostöiden kustannukset olisivat nousseet uudisrakennusta suuremmiksi. Päälinnan eteläsiipeen saattoi hänen mukaansa ajatella esimerkiksi kirkkoa, Itä-Suomen etnografista museota tai näyttelytilaa.[1077] Välittäessään Lindqvistin lausunnon senaatille Yleisten rakennusten ylihallitus vetosi linnan muinaismuistona säilyttämisen puolesta ja suostutteli päättäjiä sen kunnostamiseen tuolloin ajankohtaisen ja onnistuneena pidetyn Olavinlinnan tapaan.[1078]

Lääkäri Albert Palmberg julkaisi pitkän artikkelin Viipurin linnasta *Helsingfors Dagblad* -sanomalehdessä (7.11.1877), jossa hän kannatti lääninkuvernöörin residenssiä linnaan. Perusteluna hän esitti, että linnan restaurointia alkuperäiseen asuunsa oli mahdotonta yhdistää nykyaikaisten tilavaatimusten kanssa. Alkuperäiseksi palauttaminen ja muinaismuistona säilyttäminen oli kirjoittajan mielestä turha vaatimus: rakennusta oli jatkuvasti muuteltu ajan kuluessa ja muutokset muodostivat sen historian. Pääasia oli, että muinaismuiston häviäminen estettiin.[1079] Lisäksi hän esitti ihmetellen:

> För öfrigt, hvem är så sangvinisk, att han tror, att så stora uppoffringar af landet kunde och ville göras, som att återuppbygga en borg, till hälften ruin, och med minutiös noggrannhet inreda den endast till ett minne?[1080]

Linnan muuttaminen museoksi oli Palmbergin mukaan epätaloudellinen ajatus; rakennus oli liian suuri museoksi.[1081] Sitä vastoin sen muuttaminen lääninkuvernöörin residenssiksi oli käytännöllisesti toteutettavissa, ja samalla rakennuksen säilyminen olisi varmistettu.[1082]

1878

Yleisten rakennusten ylihallituksen kielteisen kannan vuoksi ehdotus lääninkuvernöörin residenssistä hylättiin. Senaatti anoi kenraalikuvernööriltä linnaa ja saarta Suomen valtion käyttöön (*disposition*) kunnostettavaksi kuten Olavinlinna ja tiedusteli, millä ehdoilla sotilasviranomaiset olivat valmiit sen luovuttamiseen.[1083]

Kenraalikuvernööri välitti ehdot saaren ja sen rakennusten luovuttamiseksi Venäjän sotilasviranomaisilta Suomen valtiolle 1./13.8.1878. Pääasiallinen ehto

---

1072 WT 9.11. ja 11.11.1876; ÖF 10.11. ja 13.11.1876; Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 3.11.1876, 10.11.1876 ja 16.2.1877. MMA.

1073 ÖF 29.11.1876.

1074 WT 5.4.1877 ja 7.4.1877. Ks. myös ÖF 9.4.1877.

1075 Kenraalikuvernöörin kirje senaatille 29.3.(10.4.)1877 n. 728. STO KD 197/17 1877. KA.

1076 STO:n pöytäkirja 28.5.1877. KA; YRYH:n kirje siviilitoimituskunnalle 26.2.1878. STO KD 197/17 1877. KA.

1077 L. I. Lindqvistin lausunto 27.12.1877. STO KD 197/17 1877. KA; ÖF 5.11.1877. Paikallislehdessä kommentoitiin, että vaikka linna oli sinänsä sopiva lääninkuvernöörin asuinpaikaksi, tarvittava uudisrakennus hävittäisi linnan vanhan tyylin. WT 6.11.1877.

1078 Ylihallitus vetosi myös siihen, että Olavinlinnan kunnostamisen kustannukset eivät nousseet kovin suuriksi. YRYH:n kirje siviilitoimituskunnalle 26.2.1878. STO KD 197/17 1877. KA.

1079 "– – hufvudsaken är, att fornminnena icke få förstöras och förintas, utan bibehållas i sin monumentala form." A[lbert] P[almberg]: Wiborgs slott. HD 7.11.1877.

1080 A[lbert] P[almberg]: Wiborgs slott. HD 7.11.1877.

1081 "Man kan väl säga, att den då kunde begagnas till museum eller dyl. Tanken är ju vacker; men oafsedt de högst betydande kostnaderna för ett så improductivt ändamål på en ort så materiel, som Wiborg, så vore förslaget äfven högst opraktiskt med bibehållande af slottets gamla, små fönster och ljusgluggar, som icke skulle tillåta att se föremålen utan artificiel belysning. Detta under antagande att ett museum, mäktigt att fylla alla dess salar, verkligen kunde komma till stånd i Wiborg." A[lbert] P[almberg]: Wiborgs slott. HD 7.11.1877.

1082 A[lbert] P[almberg]: Wiborgs slott. HD 7.11.1877. Artikkelin kirjoittaja toisti jo aikaisemmin esittämäänsä ajatusta kahden kaupungille ajankohtaisen asian yhdistämisestä taloudellisista syistä.

1083 STO:n pöytäkirja 30.4.1878. KA; ÖF 30.12.1878. Ilmeisesti asiaa ajoi senaatin siviilitoimituskunnassa erityisesti Wilhelm Zilliacus (1823–1887), joka oli kotoisin Viipurin läänistä.

oli 142 000 neliösašenin maa-alan luovuttaminen Papulan sillan alueelta.[1084] Senaatti pyysi Viipurin kaupungilta lausunnon ehdoista. Asian käsittely jätettiin pöydälle useammassa kaupunginvaltuuston kokouksessa. Viimein kaupunki asetti komitean valmistelemaan asiaa.[1085]

Viipurilaislehdessä kerrottiin helpottuneena syyskuun alussa 1878, että senaatti varustaisi linnan katolla.[1086] Senaattori Zilliacus ja yliarkkitehti Lindqvist tutkivat linnan korjaustarvetta paikan päällä. Koska valtio oli ottanut tehtäväkseen huolehtia linnan välttämättömästä korjauksesta, myös Viipurin kaupunkia kehotettiin ottamaan kysymys saaren ja sen rakennusten lunastamisesta uudelleen käsittelyyn. Ajatus historiallisen museon perustamisesta esitettiin jälleen.[1087] Linnaa ideoitiin kaupungin käyttöön tai johonkin isänmaalliseen tarkoitukseen.[1088] *Uudessa Suomettaressa* ehdotettiin, että viipurilaiset perustaisivat linnaan kaupunginmuseon, jossa esiteltäisiin Viipurilaisen osakunnan keräämiä kokoelmia. J. R. Aspelin ei kannattanut ajatusta.[1089]

Sanomalehdissä ilmoitettiin syyskuussa 1878, että yliarkkitehti L. I. Lindqvist oli saanut tehtäväkseen Viipurin linnan korjauksen tai restauroinnin (*restaurering*) suunnittelemisen.[1090] Lindqvistin tehtävänä oli Pyhän Olavin tornin katon ja mahdollisesti koko linnan restauroinnin suunnitteleminen vanhimpien Tukholman arkistoissa säilyneiden piirustusten perusteella.[1091] *Uudessa Suomettaressa* vaadittiin erityistä toimikuntaa tutkimaan linnaa ja suunnittelemaan kunnostustöitä, jotta niitä ei jätettäisi yksittäisen arkkitehdin tehtäväksi: ”todistawathan historialliset muinaisjäännöksemme tuntijalle yltäkyllin kuinka waarallisia miehiä arkitehdit niille owat, jos saawat ominpäinsä toimia.”[1092] Muinaistieteellistä toimikuntaa ei ollut vielä olemassa, ja Muinaismuistoyhdistys valitteli muinaismuistojen vaalimisesta vastuullisen toimikunnan puuttumista.[1093]

1879–1880

Viipurin kaupunginvaltuusto käsitteli ehtoja linnan lunastamiseksi 21.3.1879. Kaupunki ei suostunut luovuttamaan sille tärkeää maa-aluetta, ja sen mukaan oli koko maan ja kaikkien suomalaisten, ei yksin kaupungin velvollisuus säilyttää merkittävät muinaismuistonsa. Kaupunki tarjosi ainoastaan tontit insinöörikomennuskunnan rakennuksille. Se havitteli itselleen myös muita tärkeitä maa-alueita, joiden lunastamisesta alettiin neuvotella linnan ja saaren lisäksi. Neuvottelut koskivat muun muassa Pyhän Annan Kruunun ja Tervaniemen alueita.[1094] Maakaupoista kehkeytyi monimutkainen neuvotteluketju eri viranomaisten välillä. Insinöörikomennuskunta ja Viipurin kaupunki neuvottelivat maa-alueiden vaihtamisesta. Senaatti ja kaupunki neuvottelivat siitä, kumpi kustantaisi linnan kunnostamisen, jos maakaupat onnistuisivat. Insinöörikomennuskunta ilmoitti, ettei se ollut linnan tornin korjaamista vastaan, jos kaupunki tai joku muu halusi niin tehdä.[1095] Paikallislehdessä valitettiin linnan hajoavan.[1096]

Viipurin linnaa koskeneiden suunnittelemien laatiminen siirrettiin Yleisten rakennuksen ylihallituksessa syksyllä 1879 ylimääräisen arkkitehdin Jac. Ahrenbergin tehtäväksi. Hän vastasi tehtävästä ylihallituksen virkamiehenä, ei yksityisarkkitehtina.[1097]

Syksyllä 1880 linnan sillanpuoleista muuria korjattiin. Asiaa liioiteltiin paikallislehdessä ja tulkittiin si-

---

[1084] 1 sašeni = 2,1336 metriä.

[1085] Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 29.11.1878, 13.12.1878, 30.12.1878, 14.1.1878. MMA; ÖF 30.12.1878.

[1086] WT 5.9.1878.

[1087] WT 10.9.1878.

[1088] Ilmarinen 11.9.1878; Suomalainen Wirallinen Lehti 12.9.1878.

[1089] Eikö Wiipuri aio itsellensä museota perustaa? US 30.10.1878 ja 9.11.1878 lisälehti; ÖF 22.11.1878.

[1090] WT 13.9.1878.

[1091] Wbl 14.4.1883.

[1092] ”Owatko kaikki tuollaiset kysymykset Wiipurin linnan kuntoon asettamisen suhteen jätettäwät yksityisen miehen mieliwaltaan? Eikö sitä warten pitäisi asettaa erinäistä toimikuntaa, jonka tulisi suorittaa tehtäwänsä tunnollisesti tutkimalla linnan rakennus-historiaa, jota ei kukaan wielä ole tehnyt? – – Kattaminen ja parannus-työt owat ymmärrettäwästi arkitehdin tehtäwät, mutta todistawathan historialliset muinaisjäännöksemme tuntijalle yltäkyllin kuinka waarallisia miehiä arkitehdit niille owat, jos saawat ominpäinsä toimia.” US 25.9.1878.

[1093] Muinaismuistoyhdistyksen vuosikertomukseen 8.10.1878 on merkitty seuraavasti: ”härmed må nämnas ett annat af tidningarne såsom förestående omtaladt restaurationsarbete, det af Finlands stoltaste medeltidsborg, Viborgs slott. Så högerligen af behofvet påkalladt detta arbete än är, så kan man icke annat än beklaga, att äfven för detta arbetets öfvervakande en vetenskaplig kommission saknas.” SMY:n pöytäkirjat II, 117.

[1094] Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 21.3.1879, 1.4.1879, 3.4.1879 ja 7.4.1879. MMA; ÖF 24.3.1879; STO:n pöytäkirja 20.5.1879. KA.

[1095] Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 19.12.1879, 27.12.1879, 22.1.1880, 26.10.1880, 2.11.1880. MMA; ÖF 24.10.1879, 16.1.1880, 23.1.1880; WT 24.1.1880; Ruuth 1908, 931.

[1096] ”Det har skrifvits och talats och utlofvats så mycket i och för slottsbyggnadens förseende med tak och restaurering, utan att tills dato något blifvit tillgjordt, och det vackra fornminnet förfaller dag efter dag – så att man numer icke dristar sig att hoppas något. Skall det verkligen så få fortfara?” WT 28.8.1879 .

[1097] Sanomalehdissä ilmoitettiin syksyllä 1879, että Viipurin linnan raunioiden korjaus (*restaurering*) olisi annettu Ahrenbergin tehtäväksi. Tämä huomautti virheellisestä uutisoinnista: senaatti oli antanut ”arkaluontoisen ja tärkeän työn” YRYH:lle. US 20.9.1879 lisälehti; HD 4.11.1879.

ten, että koko linnan korjaus tai restaurointi oli vihdoin alkanut.[1098] Ilo jäi kuitenkin lyhyeksi. Neuvottelut linnan lunastamisesta eivät johtaneet tuloksiin.[1099]

1881

Ahrenberg piti keväällä esitelmän Viipurin linnasta, jossa hän vetosi kaupunkiin linnan kunnostamisen puolesta.[1100] Vuoden lopussa paikallislehdissä ihmeteltiin, miksi asiassa ei päästy sanoista tekoihin. Linnan korjaaminen oli jäänyt byrokraattisen paperinpyörityksen ja siihen liitettyjen maakauppojen jalkoihin: "Kommunen blickar emot styrelsen, styrelsen emot kommunen och midt emellan dem står slottet – tills det ramlar."[1101]

1882

Neuvottelut maakaupoista ja linnan lunastamisesta jatkuivat. Päälinnan sortumisvaaran vuoksi senaatti pyysi kenraalikuvernööriä vaikuttamaan siihen, että linnan kunnostaminen voisi tornin lisäksi koskea tiloja, jotka eivät olleet sotilasviranomaisten käytössä, eli kaikkia muita saaren rakennuksia paitsi porttirakennusta ja käytössä olleita varastotiloja.[1102]

Toukokuussa linnan pohjoissiiven ylimmän kerroksen suuren salin sisäkatto romahti. Sortunutta huonetta oli käytetty tykistöpatterin varastona. Linna tyhjennettiin sortumisvaaran vuoksi lähes kokonaan. Seinissä havaittiin uhkaavaa kallistumista ja joitakin ovia ei saatu auki. Sortumisen toivottiin nopeuttavan linnan korjauksen alkamista, mutta samalla pelättiin, että "linnakysymys" ratkeaisi pian itsestään linnan sortuessa.[1103]

Säädyt laativat valtiopäivillä anomuksen Viipurin linnan "laveammasta korjauksesta", ja linnan restauroinnista tuli Suomen säätyjen ajama virallinen hanke.[1104] Siitä johtuen Viipurin kaupunki päätti jättää linnan kunnostamisen senaatin huoleksi ja osallistui vastedes vain maa-alueista käytyihin neuvotteluihin.[1105]

Linnan luovuttamisen odotettiin pian tapahtuvan, vaikka säätyjen tekemän anomuksen hyväksymisestä ei vielä tuolloin ollut varmuutta.[1106] Viipurin insinöörikomennuskunnan johtaja oli valmis luopumaan linnan käytöstä. Hän anoi varastokäytön lopettamista linnasta ja rakennusten jättämistä silleen, kunnes niiden luovuttamisesta Suomen Muinaismuistoyhdistykselle (sic) päätettiin ja korvaavat tilat rakennettaisiin. Komentajan kirjeessä linnaa kutsuttiin "lahoiksi kasemateiksi".[1107] Insinöörikomennuskunnan asenne linnaa kohtaan vaikutti suomalaisten näkökulmasta välinpitämättömältä.[1108]

Venäjän sotaministeriö kieltäytyi vaihtamasta maa-alueita. Senaattori Zilliacuksen esityksestä ja vedoten linnan välittömään tuhoutumisvaaraan Suomen senaatti pyysi kenraalikuvernööriä vaikuttamaan siihen, että saaren rakennukset, lukuun ottamatta niitä jotka olivat insinöörikomennuskunnan käytössä, luovutettaisiin Suomen valtion käyttöön ja kunnostettavaksi. Samalla senaatti pyysi Yleisten rakennusten ylihallitukselta kustannusarvion linnan tornin restauroimiseksi.[1109]

Venäjän sotaministeriö päätti joulukuussa 1882, että linnan rakennukset voitiin luovuttaa Suomen hallitukselle, mutta niiden omistusoikeus säilyisi Venäjän sotalaitoksella ainakin niin kauan kunnes sille tarjottiin kaupungista korvaavat tilat. Suomen senaatti keskusteli sotaministeriön päätöksestä seuraavan kevään aikana, mutta asia ei ilmeisesti noussut tuolloin julkisuuteen. Neuvottelut linnan lunastamisesta jatkuivat.[1110]

[1098] "En ringa början till en restauration af Wiborgs slott är omsider gjort i ty att den åt Åbo bro vettande långväggen af den gamla borgen, hvilken vägg hade rasat och var en fullständig ruin, blifvit åter uppmurad." WT 30.9.1880.

[1099] Viipurilaiset kuulivat keväällä 1881, että insinöörikomennuskunta oli aikeissa rakentaa kasarmiparakkeja alueelle, jota kaupunki havitteli itselleen. Kaupunki päätti kääntyä asiassa insinöörihallinnon puoleen. Se pitäytyi tiukasti kannassa, jonka mukaan saaren ja linnan rakennusten luovuttamisen ehdoksi asetettiin korvaavien alueiden luovuttaminen ja tilojen rakentaminen, mihin kaupunki ei kuitenkaan suostunut. Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 18.3.1881, 18.11.1881 ja 7.2.1882. MMA.

[1100] Wiborgs slott i arkitektoniskt hänseende. ÖF 13.4.1881.

[1101] Kirjoittaja pahoitteli, että aivan kuin kiinnostus itse linnaa kohtaan olisi heikentynyt. Rakennuksen kunnostaminen valtion varoin edellytti, että kaupunki lunastaisi saaren, mitä se ei kuitenkaan tehnyt, ja valtiovallan into asiaa kohtaan näytti laimentuneen. Linnan korjaamista varten kerätty rahasto ei ollut karttunut aikoihin. ÖF 12.12.1881. Vain joitakin päiviä myöhemmin Viipurissa järjestettiin teatteriesitys linnan korjaamista varten. Viipurin kaupunki alkoi hallinnoida linnan korjausta varten kerättyä kassaa. Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 24.2.1882. MMA; ÖF 19.12.1881 ja 21.12.1881.

[1102] STO:n pöytäkirja 18.4.1882. KA.

[1103] Sortuminen tapahtui joko 20., 21. tai 22.5. Tarkkaa päivämäärää ei tiedetä, koska kukaan ei käynyt paikalla tuona aikana. ÖF 27.5.1882 extra blad.

[1104] Ks. luku II.2.3.

[1105] Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 16.3.1883. MMA.

[1106] Vasta kesällä 1883 levisi tieto, että keisari oli hyväksynyt säätyjen anomuksen Viipurin, Turun ja Käkisalmen linnojen restauroinnista. ÖF 26.9.1883.

[1107] Kasematti-nimitystä linnan tiloista käytettiin myös 1860-luvulla vankilareformin yhteydessä. *Underdånig berättelse om tillståndet i Finlands fängelser* 1866, 87.

[1108] Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 8.9.1882. MMA; ÖF 5.9.1882 extra blad ja 14.9.1882.

[1109] STO:n pöytäkirja 3.10.1882. KA.

[1110] STO:n pöytäkirjat 13.2.1883 ja 27.6.1883. KA.

Ahrenberg tutki keväällä 1883 linnaa, mittasi sen osia ja valmisteli restaurointisuunnitelmaa. Huhtikuun puolivälissä piirustukset olivat lähes valmiit.[1111] Planssit on päivätty toukokuulle 1883, ja arkkitehti jätti ne kesällä Yleisten rakennusten ylihallitukselle, joka välitti ne senaatille. Ehdotukseen sisältyi kolme vaihtoehtoista torninhuippua. Koska Yleisten rakennusten ylihallitus katsoi parhaaksi neuvotella sopivimmasta tornimuodosta Muinaismuistoyhdistyksen ja arkeologian asiantuntijoiden kanssa, se ehdotti väliaikaisen katon rakentamista Pyhän Olavin torniin.[1112]

Kesällä 1883 kiersi virheellinen huhu, jonka mukaan Viipurin linna oli luovutettu suomalaisten viranomaisten haltuun ja että sen restaurointi alkaisi pian.[1113] Huhu johtui todellisesta uutisesta: keisari oli hyväksynyt säätyjen anomuksen Suomen ”muinaislinnojen” kunnostamisesta ja Viipurin, Turun ja Käkisalmen linnojen restauroimisesta. Keisari velvoitti senaatin valmistelemaan linnojen kunnostamista ja jättämään ehdotukset Turun, Viipurin ja Käkisalmen linnojen restauroimiseksi. Asiaa koskeneessa virallisessa kirjeessä annettiin ymmärtää, että keisari jättäisi kysymyksen restauroinneista ja niiden kustannuksista säätyjen käsiteltäväksi.[1114]

Suomen insinöörilaitoksen päälliköksi oli valittu vuonna 1882 kenraaliluutnantti Carl Robert Sederholm. Ahrenberg ystävystyi taide- ja kulttuurihistoriaa sekä uskonnonfilosofiaa harrastaneen kenraaliluutnantin kanssa.[1115] Sederholm kävi lokakuussa 1883 tutustumassa Viipurin linnaan sen luovuttamista ja restaurointia silmällä pitäen. Viipurilaiset odottivat, että hänen kiinnostuksensa asiaa kohtaan nopeuttaisi linnan luovuttamista.[1116]

Viipurissa järjestettiin 15. ja 16.9.1883 Suomen Teknillisen yhdistyksen kokous, jonka tervetuliaispuheen lausui Jac. Ahrenberg.[1117] Aluksi hän esitteli Vanhan Suomen historiaa ja muusta Suomesta jälkeenjäänyttä asemaa. Hänen mukaansa Suomi oli vähällä menettää Etelä-Karjalan kokonaan, elleivät länsimainen kulttuuri ja Ruotsin monisatavuotinen suojelus olisi jättänyt sinne vahvoja jälkiään. Venäjään liittämisen jälkeen kulttuurin kantajina tässä ”länsieurooppalaisen kulttuurin äärimmäisessä etuvartiossa” toimivat saksalaiset. Koska he onnistuivat kannattelemaan korkeaa kulttuuria, alue palautettiin suuriruhtinaskuntaan. Ahrenbergin mukaan paljon oli vielä tehtävää alueen modernisoimiseksi ja liittämiseksi tiiviimmin Suomeen, ja tässä tehtävässä tekninen osaaminen ja kommunikaatioyhteyksien luominen olivat tärkeässä osassa. Kokouksen osallistujat tutustuivat Viipurin linnan raunioihin Ahrenbergin johdolla. Hän ilmaisi linnan pian tuhoutuvan hoidon puutteeseen ja vaati päälinnan kattamista väliaikaisesti vesikatolla ja sen muurien suojaamista turvekerroksella.[1118]

Suomen Keisarillinen Senaatti myönsi linnan väliaikaisiin suojaustoimenpiteisiin 5000 markkaa.[1119] Pyhän Olavin tornin väliaikainen katto, väliaikaiset puutelineet ja portaat tornin muurien sisäpuolelle sekä joitakin romahtamisvaarassa olleiden rakennusosien tukirakenteita pystytettiin Ahrenbergin johdolla. Työt alkoivat marraskuussa 1883 ja tornin katto, joka oli ensimmäinen vuoden 1856 tulipalon jälkeen, valmistui tammikuussa 1884.[1120] Telineiden ja portaiden ansioista oli nyt mahdollista kiivetä Pyhän Olavin tornin huipulle ja tutkia sen muureja tarkemmin.[1121]

Ahrenberg kirjoitti katon korjaamisesta artikkelin paikallislehteen, missä hän kertoi vaikutelmistaan linnan raunioilla:

> Tornet var, innan arbetet började, tomt som en tunna. När man genom förstugan, inredd i den massiva muren, kommer till den inre dörr, som borde ha ledt in i det forna tornrummet, så hade man framför sig ett djup af 14 fot. Bottnen der nere var betäckt af tegelskärfvor och kalkgrus. Steg man dit ned och såg uppåt, så såg man, som genom en utdragen kikare, en åttkantig flik af himlens blå, äfvensom ett trasigt murkrön, kantadt af unga rönnar, renfana och hallonris, och mellan de glesa bladen en tegelyta, som solljuset och luftperspektivet gåfvo en grann, mättad röd färg. Otaliga hvita och violetta dufvor, som fladdrande rörde sig deruppe, gåfvo ödsligheten lif och poesi.[1122]

Katon pystyttämisen yhteydessä linnan torni yritettiin tyhjentää hajonneista muurinosista ja maa-aineksesta, joita oli tornin pohjalla lähes viiden metrin kerros, mutta laihoin tuloksin. Korjausten yhteydessä Ahren-

---

[1111] Kustannukset eivät arkkitehdin mukaan nousseet suuriksi. Häntä huoletti vain ”epätaiteellisen” YRYH:n kyky viedä asiaa menestyksellä eteenpäin Jac. Ahrenbergin kirje C. G. Estlanderille Viipurista 13.4.1883. SLSA 252.1.

[1112] YRYH:n kirje siviilitoimituskunnalle 18.7.1883. STO KD 197/17 1877. KA.

[1113] ÖN 21.7.1883.

[1114] Ministerivaltiosihteerin kirje kenraalikuvernöörille 16/28.8.1883 n. 593. STO KD 426/43 1883. KA; ÖF 26.9.1883.

[1115] Ahrenberg kirjoitti, että eräs asia, joka yhdisti heitä oli Viipurin linnan restaurointi. Lehtileike: Carl Robert Sederholm. Några personliga minnen af J.A. SLSA 430 A 2; Ahrenberg 1904b, 78, 91.

[1116] ÖF 10.10.1883.

[1117] Puhe julkaistiin kokonaisuudessaan *Tekniska Föreningens möte i Wiborg* 1883, 158–159; Nya Pressen 17.9.1883.

[1118] Ahrenberg piti kokouksessa myös esitelmän linnasta ja esitteli suunnitelmiaan. Nya Pressen 17.9.1883. Esitelmän sisältöä ei julkaistu, koska sen kerrottiin olleen paikallisille tuttu. ÖF 17.9.1883; *Tekniska föreningens möte i Wiborg* 1883.

[1119] STO:n pöytäkirjat 9.10.1883 ja 30.10.1883. KA.

[1120] Wbl 22.1.1884; Hackman 1944, 11, 19, 26, 102.

[1121] Hackman 1944, 19.

[1122] Jac. Ahrenberg: Tornet Sanct Olof och dess nya skyddstak. ÖF 23.1.1884.

190. Viipurin linna vuonna 1890. Valok. Daniel Nyblin. Kuva: Museovirasto.

berg tutki tornin rakenteita. Hän löysi tornista tiiliholvien jäänteitä ja tulkitsi ne kuninkaanhuoneen holveiksi ajalta ennen sen siirtämistä päälinnan toiseen siipeen.[1123]

Eräs arvovaltainen taho, mahdollisesti J. R. Aspelin, esitti huolensa siitä, että korjaustyöt, jolla viitattiin myös tornin tyhjentämiseen, estäisivät perusteelliset arkeologiset tutkimukset. Paikallislehdessä kiirehdittiin kumoamaan väite ja esitettiin, että linnan kattaminen vasta mahdollisti sen rakenteiden tarkan tutkimisen.[1124]

Esilinnassa sijainnut vankila tyhjennettiin ja vangit siirrettiin Papulan kaupunginosaan valmistuneeseen lääninvankilaan keväällä 1884.[1125] Linna tyhjeni vähitellen, mikä vahvisti odotuksia restauroinnin alkamisesta.

Viipurin kaupungin ja senaatin välillä näytti olleen erimielisyyttä saaren rakennusten jakamisesta niiden mahdollisen lunastamisen jälkeen. Kaupunki vaati aluksi kaikkia saaren rakennuksia omaan käyttöönsä. Senaatti oli valmis myöntämään sille esilinnan. Insinöörikomennuskunnan vähitellen tiukkeneviin ehtoihin etsittiin ratkaisuja sekä senaatissa että Viipurin kaupunginvaltuustossa. Kysymykseen liitettiin neuvotteluja myös muiden maa-alueiden ja rakennusten oikeuksista.[1126]

Viipurin kaupunki suostui joulukuussa 1883 maksamaan 50 000 markkaa uusien makasiinien rakentamista varten, luovuttamaan sitä varten tontin ja kustantamaan sotaväelle sopivan huoneiston saaren ja sen rakennusten omistusoikeutta vastaan, lukuun ottamatta valtiolle luovutettavaa linnaa ja Pantsarlahden rakennuksia. Viipurilaispäättäjät neuvottelivat taloudellisista uhrauksista, joita kaupunki oli valmis tekemään linnan lunastamisen eteen.[1127] Sopimuksen yksityiskohdista neuvoteltiin seuraavan vuoden aikana. Kaupunki näytti suostuvan lähes kaikkiin sille asetettuihin ehtoihin, vaikka venäläisviranomaiset esittivät aika ajoin uusia ja tiukempia vaatimuksia. Kaupunginvaltuuston jäsenet pelkäsivät, että jos kaupunki ei suostuisi ehtoihin, asia saattaisi raueta lopullisesti. Viipurilaiset odottivat, että lopullinen päätös linnan luovutuksesta tehtäisiin pian, kunnes kenraalikuvernöörin kautta esitet-

[1123] Ahrenberg viittasi artikkelissaan myös Viipurin linnan tonttu-ukkoon, liittäen siten linnan kerronnalliseen yhteyteen Topeliuksen kuuluisan tarinan ja Turun linnan kanssa. Jac. Ahrenberg: Tornet Sanct Olof och dess nya skyddstak. ÖF 23.1.1884.

[1124] ÖF 19.11.1883.

[1125] ÖF 10.4.1884; Wbl 10.4.1884.

[1126] Senaatti ilmeisesti edellytti, että kaupunki lunastaisi Pantsarlahden entisen työ- ja ojennuslaitoksen rakennukset.

[1127] Gabriel Lagus piti joulukuussa 1883 Viipurin kaupunginvaltuuston kokouksessa puheen, jossa hän vetosi viipurilaisedustajien moraaliin moittien heitä yrityksistä minimoida linnan restauroinnin kaupungille tulevat kustannukset, vaikka juuri he olivat alun perin tehneet aloitteen linnan restauroimiseksi ja ilmoittaneet olevansa valmiita osallistumaan kustannuksiin. Lagus suostutteli viipurilaisia heille esitettyjen ehtojen hyväksymiseen sellaisenaan. Häntä tukivat erityisesti W. Hackman ja L. Clouberg. ÖF 28.12.1883.

tiin jälleen lisävaatimuksia koskien muun muassa korvaavien tonttien sijaintia tai tarvittavien makasiinien pinta-aloja.[1128]

1885

Uudessa Suomettaressa julkaistiin kirjoitus, jossa ehdotettiin piispanistuimen siirtämistä Porvoosta Viipuriin. Tuomiokapituli, samoin kuin lääninhallitus, saisivat kirjoittajan mukaan sopivat tilat Viipurin linnasta. Syyt ehdotukseen olivat poliittiset; pääkaupungin fennomaanit halusivat tehdä Viipurin hiippakunnasta ja samalla Viipurin linnasta "umpisuomalaisen".[1129] Viipurilaislehti tyrmäsi ajatuksen linnan muuttamisesta piispanistuimeksi: "Kyllä kai tällä linnalla on arwoa wanhana, historiallisena muistomerkkinä ilmankin."[1130]

Viipurin venäläisen insinöörikomennuskunnan uudeksi johtajaksi nimitettiin kenraalimajuri Mihail Laurentievitš Duhonin, joka toimi virassa vuoteen 1889 asti.

Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelman piirustukset valmistuivat heinäkuussa. Samaan aikaan hän valmisteli keisariparin vierailua Viipuriin, Lappeenrantaan ja Helsinkiin.

Viipurilaislehdessä kerrottiin, että itse keisari olisi antanut suostumuksensa saaren luovuttamiseksi.[1131] Kenraalikuvernöörin senaatille samana kesänä jättämässä kirjeessä ilmoitettiin, että insinöörikomennuskunta oli valmis luovuttamaan saaren ja linnan, mutta neuvottelut eivät koskeneet omistusoikeuden, vaan ainoastaan käyttö- tai hallintaoikeuden luovuttamista. Omistusoikeus saareen ja rakennuksiin jäi joka tapauksessa heille. Kirjeessä viitattiin sotaministeriön päätökseen joulukuussa 1882. Viesti päätöksestä oli välitetty senaatille jo alkuvuodesta 1883, mutta tuolloin asiaa ei käsitelty suomalaisissa tiedotusvälineissä, ja senaatti sekä kaupunki olivat jatkaneet neuvotteluja täyden omistusoikeuden ehdoista. Kenraalikuvernöörin kirjeen detalji kiinnitti tiedotusvälineiden huomion vasta kesällä 1885. Ehto tulkittiin siten, että käyttöoikeus kyllä luovutettaisiin, mutta insinöörikomennuskunta voisi perua sen koska tahansa. Viipurilaislehdistössä arveltiin, että käyttöoikeudesta jouduttaisiin luopumaan heti linnan kunnostamisen jälkeen.[1132] Asia tulkittiin myös siten, että linna mahdollisesti luovutettaisiin, mutta saarta ei:

> Tämä määräys tuntuu warsin kummalliselta, warsinkin siihen katsoen kun puheena olewa linna saarineen asemansa suhteen koskaan enää ei ole sotapalwelukseen kykenewä eikä sopiwakaan. Wiipurin merkitys sotasatamana on jo ammoin aikoja ohi ja sen muinoinen kruunu, tuo aikoinaan uljaan komea Karjalan linna wuosien waihteessa musertunut ja rypistynyt miten moni muukin elämänsä toiminnon kunnialla täyttänyt wanhus. Se waatii nyt itse tukea pystyssä pysymiseensä ja tätä turwaa se ei saawuta wierailta waan ainoastaan omilta lapsiltaan, niiltä kansalaisilta joitten kunniaa ja suojelusta se onkin ikäkautensa wuosisatojen meluisissa waiheissa pyhänä ja pysywäisenä kannattanut.[1133]

Linnan omistusoikeuden pidättämistä käsiteltiin syksyllä senaatissa. Senaatti pyysi selvitystä insinöörikomennuskunnalta, jotta luovuttaminen voitaisiin vihdoin toteuttaa, ja huomautti, että asiaa oli valmisteltu jo pitkälle.[1134] Omistusoikeuden pidättämisestä uutisoitiin nyt lehdistössä ympäri maan.[1135] Neuvottelut kuitenkin jatkuivat, ja samalla valmisteltiin myös linnan kunnostamista.[1136]

[1128] Ruuth 1908, 932–933; Meurman 1981, 169–170. Ehdoista ja asian käsittelystä tarkemmin STO:n pöytäkirjat 9.10.1883, 30.10.1883, 6.5.1884, 20.8.1884 ja 18.11.1884. KA; Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 30.11.1883, 19.12.1883, 9.4.1884, 19.9.1884 ja 28.10.1884. MMA. Asian etenemistä käsiteltiin esimerkiksi seuraavissa sanomalehdissä: Wbl 13.11.1883, 18.12.1883, 20.12.1883, 27.3.1884, 10.4.1884, 14.8.1884, 13.9.1884, 25.9.1884 ja 30.10.1884; ÖF 9.11.1883, 1.12.1883, 20.12.1883, 28.12.1883, 18.2.1884, 10.4.1884 ja 12.8.1884.

[1129] "Näihin aikoihin, jolloin kaikki suomalaisuutta wastaan näkyy yhä yltywän eri tahoilla, ja warsinkin Pyhtään saaristosta Hankoniemeen, olisi sen wuoksi warsin suotawaa ja monesta syystä erittäin tärkeätä, että nyt – – päätettäisiin muuttaa piispan-istuin wanhaan Wiipuriin, jossa tuomiokapituli ynnä lääninhallitus olisi sijoitettawa Torkelin arwoisaan linnaan, missä hywä tila kyllä saataisiin sekä molemmille näille wirastoille että niiden arkistoille. Siirtämällä Helsinki ja sen ruotsalainen seutu wielä kaksikieliseen Turun hiippakuntaan, saataisiin maan toisesta hiippakunnasta, Wiipurin hiippakunnasta, umpisuomalainen, joka seikka tietysti ratkaisisi monet turhat kielikysymykset". US 27.2.1885.

[1130] Wiipurin Sanomat 4.3.1885.

[1131] ÖF 15.7.1885.

[1132] Wbl 2.8.1885.

[1133] Ilmarinen 1.8.1885.

[1134] STO:n pöytäkirja 20.10.1885. KA.

[1135] US 30.10.1885; Hbl 1.11.1885; Nya Pressen 1.11.1885; Sanomia Turusta 2.11.1885; Sawo 2.11.1885; Turun lehti 3.11.1885.

[1136] Syksyllä 1885 Viipurin kaupunki päätti säilyttää Pyöreän tornin muinaismuistona. Kaupunki oli onnistunut lunastamaan tornin venäläisiltä sotilasviranomaisilta Viipurin kaupungille. Viipurin rahatoimikamari pyysi alkuvuonna 1884 Muinaismuistoyhdistykseltä lausuntoa tornin arvosta muinaisjäännöksenä, koska ylläpitokustannuksien välttämiseksi ja kauppatorin tilavuuden lisäämiseksi oli ehdotettu sen purkamista. Muinaismuistoyhdistys vetosi Viipurin kaupunkiin, jotta torni säilyisi tuleville sukupolville. Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 12.10.1883, 26.10.1883, 30.11.1883 ja 20.11.1885. MMA; SMY:n pöytäkirjat II, 351.

Venäjän sotaneuvosto käsitteli Viipurin linnan luovuttamiskysymystä 3.4.1886 ja kielsi linnan luovuttamisen.[1137] *Helsingfors Dagblad* -sanomalehdessä julkaistiin pitkä artikkeli linnan surkeasta kohtalosta, heitteille jättämisestä ja venäläisten käsittämättömästä ratkaisusta. Artikkelissa ehdotettiin, että Muinaismuistoyhdistys anoisi keisarilta linnan "säilyttämistä nykyisessä asussaan".[1138]

Linnan kohtalosta neuvoteltiin yhä kielteisistä uutisista huolimatta. Suuriruhtinas Vladimir, keisari Aleksanteri III:n veli, vieraili puolisonsa Maria Pavlovnan kanssa seurueineen Viipurissa kesäkuussa. He vierailivat myös Viipurin linnassa, missä heille ilmeisesti esiteltiin Ahrenbergin restaurointisuunnitelman piirustuksia.[1139] Vierailun yhteydessä keskusteltiin linnan tulevaisuudesta. Suomalaislehdistössä kirjoitettiin, että "Hänen korkeutensa edessä oli walitettu sitä seikkaa ettei ole mahdollista wielä ottaa korkeita wieraita wastaan linnan historiallisesti merkillisissä saleissa". Samalla kerrottiin, että kenraali Duhonin, "jota pääasiallisesti saamme kiittää linna-kysymyksen kehnosta onnistumisesta", oli Venäjän lakiin vedoten pyytänyt määrärahoja linnan säilyttämiseksi historiallisena rauniona.[1140]

J. R. Aspelin vieraili Viipurissa samana kesänä.[1141] Siellä hän kuuli Duhoninilta, että tämän mielestä ainoa mahdollinen ratkaisu linnan neuvotteluihin oli "venäläisestä patrioottisesta ja historiallisesta näkökulmasta" se, että "vanhan linnan" (päälinna) omistusoikeus luovutettaisiin Suomelle, mutta "ympärysmuuri" (esilinna) jäisi ainakin toistaiseksi venäläisten omistukseen ja käyttöön. Duhoninin mukaan saaren jakaminen kahden kansakunnan kesken olisi saanut kannatusta itse keisarilta. Pietarista oli myös kantautunut uutisia, joiden mukaan päätös asiassa oli tehty aikaisemman päätöksen mukaisesti ilman, että uusia asiakirjoja tai nykyisiä ehtoja olisi otettu huomioon. Aspelin välitti tietonsa senaatille uskoen, että luovutuskysymykseen oli vielä mahdollista vaikuttaa.[1142] Aspelinin mukaan Duhonin oli aito venäläinen patriootti, jonka tunteita piti kunnioittaa, jotta linnan lunastaminen suomalaisille onnistuisi.[1143]

Syyskuussa linnassa romahti jälleen katto. Kaupunkilaiset kauhistelivat linnan hajoamista ja huonoa hoitoa.[1144] Valtionarkeologi hyväksyi jo elokuussa Ahrenbergin suunnitelman linnan kaikkein välttämättömimmistä korjaustöistä (2240 markkaa).[1145] Senaatti hyväksyi kustannusarvion lokakuun alussa ja jätti töiden toteuttamisen lääninrakennuskonttorin tehtäväksi.[1146] Linnan välttämättömiin korjauksiin myönnettiin varat Suomen valtion kassasta, vaikka sillä ei ollut rakennuksen omistus- tai hallintaoikeutta.

Ahrenberg nimitettiin syksyllä 1886 Yleisten rakennusten ylihallituksen ensimmäiseksi arkkitehdiksi ja perhe muutti Viipurista Helsinkiin.[1147] Gustaf Nyström kommentoi kirjeissään Ahrenbergin palaamista Yleisten rakennusten ylihallituksen Helsingin konttoriin seuraavasti: "Det berättas att sessionerna der uppe skola vara öfvermättad roliga nu, Ahrenberg berättar och skitzar, de andra grina."[1148] Helsinkiin palattuaan hän julkaisi artikkelin Viipurin linnan restaurointisuunnitelmasta.[1149]

Keisarillinen Senaatti katsoi parhaaksi lopettaa viralliset neuvottelut Viipurin linnan lunastamisesta, mutta ei kuitenkaan nähnyt esteitä restauroinnin valmistelulle. Keisarin hyväksymän, vuoden 1882 valtiopäivillä tehdyn anomuksen perusteella senaatti ryhtyi valmistelemaan Viipurin, Turun ja Käkisalmen linnojen restaurointia ja tilasi lokakuussa Muinaistieteelliseltä toimikunnalta piirustukset, arkistotutkimukset, suunnitelmat ja kustannusarviot kyseisten linnojen res-

---

[1137] STO:n pöytäkirja 19.10.1886. KA.

[1138] HD 18.5.1886.

[1139] Ahrenbergin käsikirjoitus Bobrikovista *Människor som jag känt* -sarjaa varten. SLSA 294.9.

[1140] US 1.7.1886. Viipurin komendantti kenraalimajuri Duhonin kirjoitti suuriruhtinas Vladimirin vierailua varten muistiot "Historiallisia tietoja Viipurista" ja "Tietoja nykyajan Viipurin kaupungista", jotka kulkeutuivat Duhoninilta J. R. Aspelinin kautta MT:n arkistoihin. Kansio: Viipuri. RHO/MV. Kiitän FM Hanna Kemppiä niiden kääntämisestä.

[1141] J. R. Aspelin tutustui tuolloin linnan lisäksi tuomiokirkkoon etsien ratkaisuja niiden säilyttämiseksi. MT:n pöytäkirjat 7.6.1886 ja 8.10.1886. MV.

[1142] J. R. Aspelinin kirje siviilitoimituskunnalle 27.9.1886 n. 117. Virka-arkisto. MV.

[1143] J. R. Aspelinin kirje Gabriel Lagukselle 14.1.1887 n. 173. Virka-arkisto. MV.

[1144] ÖF 10.9.1886.

[1145] J. R. Aspelinin kirje YRYH:lle 10.8.1886 n. 111. Kansio: Viipuri. RHO/MV.

[1146] Rahat korjauksiin määrättiin otettavaksi tavalliseen tapaan läänin yleisestä rahastosta. STO:n pöytäkirja 5.10.1886. KA.

[1147] Lehdistössä kerrottiin Ahrenbergin poismuutosta: "Wiborgs stad förlorar med hr Ahrenbergs bortflyttning en för de intellektuella sträfvandena härstädes varmt intresserad person, som lemnar efter sig ett tomrum, hvilket ej fylles af det minne, han här rest åt sig i sina byggnader." ÖF 25.11.1886. "Genom arkitekten Jac. Ahrenbergs utnämning till förste arkitekt – – förlorar Wiborgs stad en nitisk och begåfvad tjensteman. – – den nu afgående stadsarkitekten genom humanitet och en icke vanlig energi väl fullgjort sina åliggande. Att hans esprit d'arrangement, smak och konstnärliga bildning kommit staden till godo i rikt mått behöfva vi icke nämna; vi hänvisa endast till de många nya hus, som under hans tid uppförts". Wbl 11.11.1886. Lähestyvän muuton tunnelmista Jac. Ahrenbergin kirje E. Deutschille 19.9.1886. SLSA 430 A 1.

[1148] Gustaf Nyströmin kirje Onni Törnqvistille 19.12.1886. Gustaf Nyström kirjoitti aikaisemmin samana syksynä: "Ahrenberg är nu utnämnd till första arkitekt så att nog blir här nu glada dagar i hufvudstaden igen – för somliga!" Gustaf Nyströmin kirje Onni Törnqvistille 27.10.1886. Nyström 18. SRM.

[1149] Ahrenberg 1886.

tauroimiseksi. Toimikunnan oli jätettävä senaatille lausunnot ja kustannusarviot myös muiden Suomen "muinaislinnojen" säilymisen kannalta välttämättömistä korjaustöistä. Lisäksi senaatti pyysi kenraalikuvernööriä vaikuttamaan siihen, että Viipurin linnan korjausta tai restaurointia valmistelevilla suomalaisilla virkamiehillä ja heidän apulaisillaan olisi vapaa pääsy saareen ja sen rakennuksiin. Tärkeimmäksi ja kiireellisimmäksi restaurointikohteeksi se asetti Viipurin linnan. Sen jälkeen tulivat Turun ja Käkisalmen linnat ja vasta niiden jälkeen muut, joihin kaavailtiin vain korjauksia.[1150]

Valtionarkeologi Aspelin etsi stipendiaattia kirjoittamaan Viipurin linnan rakennushistorian arkistolähteiden pohjalta ja löysi tehtävään viipurilaisen opiskelijan Alfred Hackmanin.[1151] Yleisten rakennusten ylihallitus antoi korjausten ja restaurointien laatimisen Ahrenbergin tehtäväksi. Hänen piti laatia pohjapiirustukset, piirustukset ja kuvailut Viipurin, Turun ja Käkisalmen linnoista, kustannusarviot rakennuksissa olevan soran poistamisesta ja kunnostamisesta muinaismuistoksi (*frigörande från grus, ansning och restaurering som fornminne*).[1152]

Viipurin linnan luovuttamisesta käytiin paitsi virallisia, myös epävirallisia neuvotteluja, vaikka venäläisviranomaiset olivat jo kertaalleen tehneet luovuttamisesta kielteisen päätöksen. Molemmat osapuolet punoivat kulissien takaisia suunnitelmiaan. Insinöörihallinnon salainen suunnitelma paljastui joulukuussa 1886 lehdistön välityksellä. Viktor Löfgrenin päätoimittamassa, Yrjö Koskisen linjaa ajaneessa *Uudessa Suomettaressa* julkaistiin sensaatiomainen uutinen: Ahrenberg oli tehnyt venäläiselle insinöörihallinnolle suunnitelman Viipurin päälinnan muuttamiseksi venäläisen sotaväen kasarmiksi. Kustannukset olivat 152 000 markkaa ja työ suoritettaisiin viipurilaisten asianosaisten urakkatyönä Ahrenbergin johdolla.[1153] Uutisen lähde oli J. R. Aspelin, ja Ahrenbergin ja Aspelinin välit kiristyivät episodin myötä entisestään.[1154]

Ahrenbergille epävirallisen suunnitelman paljastuminen oli äärimmäisen kiusallinen asia. Samanaikainen yhteistyö sekä Suomen että Venäjän viranomaisten kanssa tulkittiin epärehellisyydeksi ja epäisänmaallisuudeksi. Ahrenberg esitti asiaan seuraavan näkökulman: hän vakuuttui kesällä 1886 siitä, että suomalaisilla ei ollut enää mahdollisuuksia päälinnan lunastamiseen. Hänen ystävänsä, Suomen venäläisen insinöörilaitoksen johtaja Carl Robert Sederholm kertoi hänelle elokuussa 1886 insinöörilaitoksessa käsiteltävästä ehdotuksesta, jonka mukaan Viipurin linna oli tarkoitus muuttaa kasarmiksi. Ehdotuksen mukaan linnan sillanpuoleiseen osaan avattiin kolme riviä suurikokoisia ikkunoita (6 x 4 jalkaa eli noin 1,80m x 1,20m), ja linnan ulkonäkö olisi muuttunut. Tämän "vandalismin" estämiseksi Sederholm pyysi Ahrenbergilta suunnitelman, jossa linna olisi säilynyt ulkoasultaan muuttumattomana. Tämä suostui laatimaan suunnitelman siinä tapauksessa, että linnaa ei saataisi suomalaisten hallintaan. Virallista päätöstä asiassa ei kuitenkaan vielä ollut ja neuvottelut jatkuivat, joten hän ei ollut jättänyt piirustuksia insinöörihallinnolle. Ahrenberg kertoi suunnitelmasta valtionarkeologi Aspelinille vasta joulukuussa (6.12.1886) luottamuksellisesti sen vuoksi, että hänen toimeksiantajansa Sederholm joutuisi vaikeuksiin, jos tieto asiasta pääsisi leviämään. Ahrenbergin mukaan hänen tarkoituksenaan oli pelastaa linna suurelta hävitykseltä siinä tapauksessa, että se olisi muutettu kasarmiksi.[1155]

J. R. Aspelin puolestaan hämmästeli Ahrenbergin toimintaa: suomalainen virkamies suunnitteli Viipurin linnan restaurointia Muinaistieteelliselle toimikunnalle Suomen säätyjen ja senaatin tehtävänannon mukaisesti työskennellen samanaikaisesti myös kilpailevan hankkeen parissa. Aspelinin mukaan Ahrenberg oli vastannut tähän, että hänellä oli yksityisarkkitehtina täysi oikeus toimiinsa. Aspelin ei omien sanojensa mukaan muistanut, että keskustelu olisi tapahtunut luottamuksellisesti, vaan katsoi velvollisuudekseen "suomalaisena virkamiehenä ja kansalaisena" ilmoittaa eteenpäin

---

[1150] STO:n pöytäkirja 19.10.1886. KA; Siviilitoimituskunnan kirje MT:lle 19.10.1886 n. 800. Kansio: Tammisaari Raseborg. RHO/MV; MT:n pöytäkirja 6.11.1886. MV.

[1151] MT:n pöytäkirjat 8.10.1886 ja 6.11.1886. MV. Hackmanin tutkimus valmistui keväällä 1888, ja hän pyysi siitä MT:lta 1000 markan korvauksen. Hackmanin käsikirjoitus ja siihen liittyvät kirjeet Kansio: Viipuri. RHO/MV. Toisin kuin C. A. Nordman on esittänyt, Viipurin linnan arkistotutkimukset eivät tuolloin liittyneet venäläisen insinöörikomennuskunnan toimintaan. Nordmanin esipuhe Hackmanin 1944 julkaistuun tutkimukseen. Hackman 1944, 5.

[1152] Lisäksi Ahrenberg sai tehtäväkseen laatia piirustukset ja kustannusarviot korjaustöistä, joilla Kastelholman ja Kuusiston linnanraunioiden hajoaminen estettäisiin. J. R. Aspelin oli MT:lle tekemäänsä esitystä varten konsultoinut mm. Carl Sederholmia. MT:n pöytäkirjat 6.11.1886 ja 16.11.1886. MV; YRYH:n kirje MT:lle 2.11.1886 ja MT:n kirje Jac. Ahrenbergille 16.11.1886 n. 157. Kansio: Viipuri. RHO/MV.

[1153] US 28.12.1886.

[1154] Ahrenberg ja Aspelin tulkitsivat tapahtumia ja toistensa puheita tavalla, joka johti väärinkäsityksiin. Yksi väärinkäsitys liittyi *Östra Finland* -sanomalehdessä julkaistuun uutiseen (9.12.1886), josta sai sen käsityksen, että Aspelin laati parhaillaan restaurointisuunnitelmia linnoihin. Ahrenberg tulkitsi tämän tarkoittavan, että myös Aspelin teki piirustuksia linnoista, vaikka tehtävä oli annettu hänelle, ja siinä tapauksessa sanoutui irti yhteistyöstä. Osapuolten tulkintaerot ja toisilleen esittämät syytökset kertovat kärjistyneestä ristiriitatilanteesta ja yhteistyön vaikeudesta. ÖF 9.12.1886; Jac. Ahrenbergin kirjeet J. R. Aspelinille 28.12.1886 n. 144/1886 St. ja 29.12.1886 n. 145/1886 St. Kansio: Viipuri. RHO/MV; J. R. Aspelinin kirje Jac. Ahrenbergille 29.12.1886 n. 167. Virka-arkisto. MV.

[1155] Jac. Ahrenbergin kirje J. R. Aspelinille 29.12.1886 n. 145/1886 St. Kansio: Viipuri. RHO/MV.

insinöörihallinnon ja Ahrenbergin "vastenmielisestä" yhteistyöstä.[1156]

Ahrenberg kiirehti korjaamaan *Uuden Suomettaren* uutisointia. Hän ei ollut vielä antanut kasarmisuunnitelmaa insinöörilaitokselle. Suunnitelma oli tehty ainoastaan sitä tilannetta varten, että linnaa ei luovutettaisi suomalaisille ja sillä ehdolla, että linnan ulkonäkö muutettaisiin vastaamaan hänen vuonna 1885 julkaisemiaan piirustuksia Viipurin linnan restauroimiseksi.[1157] Ahrenberg pyrki toteuttamaan suunnitelmansa tavalla tai toisella. Hänen yhteistyönsä venäläishallinnon kanssa herätti hämmennystä suomalaisten keskuudessa.[1158]

1887

Samaan aikaan kun Ahrenbergin yhteistyö Carl Robert Sederholmin kanssa hämmästytti aikalaisia, syytettiin häntä salamyhkäisestä toiminnasta myös Torkkeli Knuutinpojan patsashankkeessa. *Uusi Suometar* kirjoitti patsashankkeesta kriittiseen sävyyn tammikuussa 1887.[1159]

Viipurissa keskusteltiin vilkkaasti siitä, miten linnaa koskevissa neuvotteluissa oli paras edetä ja jättäisikö kaupunki linnan restauroinnista uuden anomuksen valtiopäiville. Paikallislehdessä uuden anomuksen jättämistä ei pidetty viisaana, koska se saattoi lehden mukaan vaikeuttaa, viivästyttää tai jopa estää asian etenemisen. Viipurissa vielä uskottiin sopimuksen syntyvän linnan luovuttamisesta suomalaisille sen kunnostamiseksi suomalaisin varoin.[1160]

Muinaistieteellisessä toimikunnassa keskusteltiin alkuvuonna J. R. Aspelinin anomasta virkavapaudesta. Venäjän keisarillisen arkeologisen komission presidentti, paroni Woldemar Tiesenhausen oli ehdottanut Aspelinille arkeologisia tutkimusmatkoja komission kustannuksella Permin ja Vjatkan kuvernementteihin kolmena seuraavana kesänä. Suomen linnojen suojelu- ja korjaushanke oli kuitenkin pahasti kesken. Suurin osa Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenistä suhtautui virkavapausanomukseen kielteisesti, koska ilman valtionarkeologia toimikunnan kansallisesti tärkeä ja akuutti tehtävä linnojen kunnostamiseksi ei etenisi. Valtionarkeologin vastuulla olivat niitä valmistelevat arkistotyöt. Enemmistö Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenistä oli sitä mieltä, että vaikka Aspelinin tutkimusmatka oli tieteellisesti merkittävä, se ei liittynyt suoraan Suomen historiaan; oman maan muinaismuistot tuli asettaa etusijalle.

Aluksi toimikunnan jäsenistä ainoastaan E. G. Palmén kannatti Aspelinin virkavapautta. Palmén argumentoi, että suomalaisten tuli olla osallisina tieteellisesti merkittävässä hankkeessa, mutta ilmeisesti hänen motiivinsa olivat myös henkilökohtaiset. Palménin ja Aspelinin välit olivat tulehtuneet, ja Palmén lienee siitä syystä kannattanut vastustajansa poistumista. Myöhemmin keväällä, kun suunnitelmat tutkimusmatkojen kohteista ja järjestämisestä olivat muuttuneet (Muinaismuistoyhdistyksen Jenisein-retket), Aspelinin virkavapautta kannatti myös toimikunnan uusi jäsen Axel Olof Freudenthal. Lopulta senaatti myönsi virkavapauden vastoin Muinaistieteellisen toimikunnan toivetta, ja Aspelinin sijaiseksi nimettiin Theodor Schvindt. Tutkimusmatkoillaan Aspelinin toivottiin keräävän myös Suomen linnoihin liittyvää materiaalia. Seuraavina vuosina toimikunta ei enää vastustanut Aspelinin kesäkausien virkavapauksia Venäjälle suuntautuvia tutkimusmatkoja varten; itään suuntautuneiden tutkimusretkien toivottiin paljastavan Suomen suvun juuret.[1161]

Muinaistieteellinen toimikunta anoi matka-avustusta linnojen restauroinnin valmistelua varten korkeintaan kolmen viikon tutkimuksiin Tukholmassa ja Pietarissa, joiden arkistoissa piirustuksia kopioitaisiin suomalaisten käyttöön. Anomuksessaan toimikunta vetosi senaatin päätökseen, jonka mukaan linnojen kunnostuksen tuli perustua, niin paljon kuin mahdollista, tunnetuista lähteistä ilmenevään tietoon niiden aikaisemmasta asusta.[1162] Senaatin mielestä ensin piti selvittää mahdollisuuksia kopioiden lähettämiseen.[1163] Tuskastunut valtionarkeologi perusteli ulkomaisten arkistotutkimusten tärkeyttä:

> Vården af ett lands fornlemningar afser – – att upplifva de historiska eller fornhistoriska minnen, hvilka vid detsamma äro fästade och i hvilka, likasom i det historiska minnet öfverhufvud, en bildad och sjelfmedveten nation älskar att se och känna de rotfästen, hvilka uppbära hennes framtid. Ju rikare och mäktigare minnen en fornlemning omfattar, desto mera förtjent måste den derföre anses vara af det allmännas omsorg. Monumentala illustrationen af rikare och allmännare historisk betydelser, än våra förnämsta historiska borgar, har vårt land icke att uppvisa och just dem hafva Finlands ständer främst velat anbefalla åt allmän vård. – – Förslag till restaurationsåtgärder i godtycklig allmän tidsstil skulle säkerligen med lätthet och sakkännedom uppgöras genom Öfverstyrelsen

[1156] Aspelinin tyytymättömyys kohdistui myös siihen, että Ahrenberg ei ollut kertonut asiasta heti senaattori Zilliacukselle. J. R. Aspelinin kirje Jac. Ahrenbergille 29.12.1886 n. 167. Virka-arkisto. MV. Jac. Ahrenberg oli omien sanojensa mukaan yrittänyt turhaan tavoittaa Zilliacusta.

[1157] US 30.12.1886.

[1158] Gabriel Lagus J. R. Aspelinille 11.1.1887 n. 153/1887 St. Kansio: Viipuri. RHO/MV.

[1159] US 20.1.1887.

[1160] ÖF 25.1.1887.

[1161] Salminen 2003, 73–75; MT:n pöytäkirjat 24.1.1887 ja 9.5.1887. MV.

[1162] MT:n kirje siviilitoimituskunnalle 17.1.1887 n. 173. Kansio: Viipuri. RHO/MV.

[1163] Siviilitoimituskunnan kirje MT:lle 25.1.1887 n. 77. Kansio: Tammisaari Raseborg. RHO/MV.

för allmänna byggnaderna, men enligt kommissions tanke skulle sådana af vordna verkliga förhållandena omotiverade åtgärder icke öfverensstämma med den historiska känsla, hvaraf Finlands ständers petition är ett uttryck.[1164]

Valtionarkeologi painotti, että restaurointitoimenpiteiden tuli ehdottomasti perustua lähteiden ja paikan päällä tehtyjen tutkimusten antamille tiedoille linnan historiasta ja vaati linnoja koskevien toimenpiteiden rajoittamista "tavallisiin korjaus-, suojaus- ja puhdistustöihin", joihin Muinaistieteellisen toimikunnan ei tarvitsisi juuri puuttua.[1165] Senaatti myönsi valtionarkeologille 500 markkaa Tukholmaan suuntautuvaa arkistomatkaa varten.[1166]

Ahrenberg esitteli maaliskuussa Muinaistieteellisen toimikunnan kokouksessa Viipurin linnan korjaus- ja restaurointisuunnitelmiaan. J. R. Aspelin ei ollut kokouksessa läsnä. Hän oli juuri samaan aikaan tekemässä kenttätutkimusta Turun linnassa A. H. Snellmanin kanssa. Ahrenbergin esittelemä ensimmäinen vaihtoehto, linnan suojaukseen ja säilymiseen tähdännyt korjaus (katon, ikkunoiden ja muurien korjaaminen), tuli hänen arvionsa mukaan maksamaan 18 000 markkaa. Toinen vaihtoehto, kokonaisvaltainen, sisustukset sisältävä restaurointi, maksaisi 270 000–274 000 markkaa. Muinaistieteellinen toimikunta ei antanut lausuntoa ehdotuksista, koska linnan lunastaminen oli epävarmaa ja koska J. R. Aspelin ei ollut tutustunut ehdotuksiin. Toimikunta kuitenkin kannatti ensimmäistä, edullisempaa ja pienimuotoisempaa korjaussuunnitelmaa toteutettavaksi silloisessa tilanteessa, jossa linnan lunastamisen onnistumisesta ei ollut varmuutta. Toisen vaihtoehdon tarkemman tutkimisen aika tulisi ajankohtaiseksi vasta linnan luovuttamisen jälkeen.[1167]

Samassa yhteydessä Ahrenberg kertoi suunnittelevansa opintomatkaa Ruotsiin, koska hän oli vakuuttunut, että Suomen linnojen restauroinnissa oli tarpeellista tutustua Ruotsin linnojen ratkaisuihin. Ne tarjosivat hänen mukaansa esimerkkejä paitsi teknisten yksityiskohtien toteutukseen, myös ornamentiikkaan. Arkkitehti mainitsi, että Kalmarin linnaa restauroitiin parhaillaan. Toimikunta päätyi puoltamaan Ahrenbergin opintomatkaa, johon tämä laski tarvitsevansa noin 650 markkaa.[1168]

Pian tämän jälkeen Kyläkirjaston Kuvalehdessä julkaistiin Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenen, Suomen, Venäjän ja Pohjoismaiden historian professorin E. G. Palménin artikkelisarja Viipurin linnasta ja sen historiasta. Suomenkielisille kansanjoukoille suunnatussa sarjassa Palmén selvitti linnaan liittyviä valtakunnan merkkimiesten vaiheita ja merkittäviä historiallisia tapahtumia värittäen kertomustaan suurmiesromantiikalla ja tuoden esiin myös kansan kokemuksen, muun muassa naisrauhan tarpeellisuuden. Esitys perustui kirjallisiin lähteisiin, ja kirjoittaja esitteli kriittisesti joitakin linnaan liitettyjä myyttejä. Itse rakennuksen historiasta hänellä ei ollut juuri tietoja.[1169] Populaari historiikki päättyi kuvaukseen Saimaan kanavan vihkiäisten tulipalosta, linnan raunioitumisesta ja lunastuskysymyksestä:

Suomen puolelta on kyllä koeteltu jos jollakin tawoin saada tätä muinaismuistoa meidän haltuun, jotta woisi noita wanhoja muureja säilyttää, mutta turhaan; wenäläinen päällikkökunta yhä wielä tahtoo linnaa pitää hallussaan. Toiwottawasti asia kuitenkin joskus selwiää, jott'ei meidän tarwitsisi nähdä rumana kiwiläjänä sitä linnaa, joka wiidettä sataa wuotta on ollut maamme turwana.[1170]

Muinaistieteellisessä toimikunnassa valmisteltiin Viipurin, Turun ja Käkisalmen linnojen arkistotutkimuksia. Ylioppilas Alfred Hackman kokosi tietoja Viipurin linnan historiasta.[1171] Opiskelija A. H. Snellman laati tutkimusta Turun linnasta. Molemmat tekivät tutkimuksensa valtionarkeologin johdolla. Hackmanin historiikki valmistui vuoden 1888 alussa.[1172]

Valtionarkeologi huomautti keväällä, että hän ei ollut saanut Ahrenbergilta linnojen kunnostamistehtävään liittyviä piirustuksia.[1173] Arkkitehti valmisteli vuoden aikana suunnitelmia Suomen linnojen korjauksia ja restaurointeja varten. Joulukuussa niihin liittyviä piirustuksia oli esillä Taiteilijaseuran joulunäyttelyssä Ateneumissa.[1174]

[1164] J. R. Aspelinin lausunto MT:lle 11.2.1887. Virka-arkisto. MV.

[1165] "Kommission anser den aktning för landets fornminnen, som manar till desammas vård ovilkorligen fordra att – – restaurationsåtgärdernas beskaffenhet göras beroende af den utredning, som ur kända källor och lokal undersökning kan vinnas om borgarnas fordna skick samt det särskilda slottsdelarnas betydelse, och föröfrigt inskränkas till vanliga remont-, skydds- och ansningsåtgärder, hvilka blott i ringa mån torde behöfva komma under kommissions ompröfning." J. R. Aspelinin lausunto MT:lle 11.2.1887. Virka-arkisto. MV.

[1166] MT:n pöytäkirja 17.3.1887. MV.

[1167] Ibidem.

[1168] Ibidem.

[1169] "Warmana woi pitää, että Wiipurin linnaa aikojen kuluessa yhä on koetettu wahwistaa rakentamalla uusia warustuksia ja wanhoja parantamalla, mutta milloin näitä töitä on tehty, emme tarkalleen tiedä. Se waan on selwä, että linna ennen pitkää oli waltakunnan wahwimpia paikkoja, jolle rauhankin aikana suurta merkitystä annettiin." E.G.P: Wiipurin linnan waiheista. Kyläkirjaston Kuvalehti n. 4 huhtikuu 1887.

[1170] E.G.P: Wiipurin linnan waiheista. Kyläkirjaston Kuvalehti n. 4 huhtikuu, n. 7 heinäkuu ja n. 8 elokuu 1887.

[1171] MT:n pöytäkirja 30.3.1887. MV.

[1172] MT:n pöytäkirjat 28.2.1887, 9.5.1887 ja 10.2.1888. MV; Hackmanin muistiinpanot ja käsikirjoitus. Kansio: Viipuri. RHO/MV; Hackman 1944.

[1173] MT:n pöytäkirja 30.3.1887. MV.

[1174] "– – en intressant kollektion af teckningar från wåra fornborgar, gjorda efter å stället företagna mätningar och undersökningar af arkitekterne Jac. Ahrenberg och M. Schjerfbeck, åt öfwerstyrelsen för allmänna byggnaderna. Synner-

Ahrenberg jätti Yleisten rakennusten ylihallitukselle linnojen korjaussuunnitelmat piirustuksineen ja kustannusarvioineen maaliskuussa 1888. Niihin kuuluivat Viipurin, Käkisalmen, Turun, Kastelholman ja Kuusiston linnojen lisäksi Kajaanin linnan, Raaseporin ja Brahelinnan korjausehdotukset. Työn viivästyminen johtui Ahrenbergin mukaan siitä, että hänellä oli samaan aikaan useita muita vaativia rakennustehtäviä. Myös pitkät etäisyydet muinaismuistojen välillä olivat hidastaneet työtä. Hän ei ollut käynyt kaikissa kohteissa paikan päällä ja oli niissä tapauksissa jättänyt mittausten ja kustannusarvioiden tekemisen muille arkkitehdeille. Magnus Schjerfbeck oli laatinut piirustukset ja kustannusarvion Raaseporista, Verner Polón Brahelinnasta.[1175]

Ahrenberg jakoi linnat kategorioihin korjausten kiireellisyyden perusteella. Erityisen kiireellistä korjausta vaativat Kastelholma, Viipuri ja Raasepori, jotka olivat vaarassa tuhoutua. Toiseen kategoriaan kuuluivat Kajaanin, Kuusiston ja Brahelinnan rauniot, joiden muurinharjat tuli suojata. Kolmanteen ryhmään hän sijoitti Turun ja Käkisalmen linnat, joiden korjauksilla ei ollut kiirettä. Kustannusarviossa suurin summa (22 800 markkaa) osoitettiin Kastelholman linnan korjaukseen ja toiseksi suurin Viipurin linnan korjaukseen (18 500 markkaa).[1176]

Viipurin linnasta hän kirjoitti, että vaikka torni oli varustettu katolla ja muureja oli suojattu sementillä ja laastilla, rakennus piti kattaa ja suojata sateen ja lumen hajottavalta vaikutukselta myös muilta osin.[1177] Arkkitehti ehdotti huonokuntoisten holvien suojaamista lautakatolla. Suunnitelma sisälsi ainoastaan rakennuksen säilymiseen tähtääviä korjaustöitä, kuten ulkomuurien saumausten uusimisen, huonokuntoisten tiilien korvaamisen uusilla, tiilimuurin rappauksen uusimisen, muurien suojaamisen asfaltilla ja peltikaton korjaamisen.[1178] Suunnitelmat lähetettiin Muinaistieteelliselle toimikunnalle lausuntoa varten. Muinaistieteelliselle toimikunnalle lähetettiin myös inventointi- ja pohjapiirustusten sarja Viipurin linnasta, jonka Ahrenberg oli tehnyt jo vuonna 1883.[1179]

Senaattiin saapui keväällä kenraalikuvernöörin välityksellä keisarin päätös: Viipurin linnaa ei luovutettu. Sotaministerin esittelystä maaliskuussa 1888 tehdyn päätöksen mukaan linna pysyi Venäjän sotalaitoksella ja sotaministeriö huolehti kyseisen "Venäjän kruunulle kunniakkaan historiallisen monumentin" säilyttämisestä ja kunnostamisesta.[1180] Päätös johti senaatissa keskusteluun muun muassa keisarin hyväksymän Viipurin linnan restauroinnin kohtalosta. Senaatissa pohdittiin, luovutettaisiinko Muinaistieteellisen toimikunnan valmistelema ehdotus linnan restauroimisesta sotilasviranomaisille.[1181]

Huhu Ahrenbergin osallisuudesta linnan tulevaan restaurointiin levisi kevään aikana suomalaislehdistössä. Sen mukaan C. R. Sederholm olisi antanut linnan kunnostamisen Jac. Ahrenbergin tehtäväksi.[1182] Uutista kiirehdittiin pian myös korjaamaan. "Autenttisesta lähteestä" oli kuultu, että Sederholm ei antanut tehtävää Ahrenbergille, vaan venäläisen sotilashallituksen työn toteuttaisi joku insinöörilaitoksen upseereista.[1183]

Viipurilaislehdistössä keisarin päätös otettiin tyrmistyneenä vastaan ja pahoiteltiin, ettei linnaa lunastettu edellisen paikallisen insinöörikomennuskunnan komentajan aikana silloin kun siihen olisi ollut mahdollisuus. Nykyisessä komentajassa Duhoninissa nähtiin syy siihen, että linnaa ei luovutettu.[1184] Paikallis-

---

ligen fullständiga och intressanta äro hr Ahrenbergs facad-, sido- och detaljritningar öfwer 'Wiborgs slott, sådant det är i wåra dagar' samt hr Schjerfbecks teckning af Raseborgs slott på 1500-talet. Dessutom finnas Åbo slott i teckningar af hr Reinius, Kajana och Kastelholms slott och planritning af Kuustö ruiner, dessa tre sista uppgjorda af hr Ahrenberg." Konstnärsgillets julutställning. Hbl 7.12.1887.

1175 Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle 16.3.1888. Kansio: Kajaaninlinna I. RHO/MV.

1176 Ibidem.

1177 "Väl har genom de senast företagna skyddsåtgärderna, tak å tornet Sankt Olof, cementering af murkrönet och revetering af en del af muren, borgen i dessa afseende bevarats mot förfall, deremot har tillsvidare intet gjorts mot bevarande af den nedrasta våningen, slottets hvalf. Dessa voro allesamman i godt stånd ännu för fyra år sedan men utan skydd mot regn och snö ha de under denna korta tid betydligt skadats och borde ovilkorligen rengöras, skyddas och förses med vattak." Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle 16.3.1888. Kansio: Kajaaninlinna I. RHO/MV.

1178 Approximativt kostnadsförslag till de nödvändigaste restaurering- och remontarbetena å Wiborgs slott 2.3.1888 N. 375/1888 A.K. Kansio: Viipuri. RHO/MV.

1179 Asiakirjoja kierrätettiin toimikunnan jäsenten kesken ja piirustukset sijoitettiin Yliopiston kirjastoon, missä toimikunnan jäsenet saattoivat tutustua niihin. MT:n pöytäkirja 20.3.1888. MV.

1180 Kenraalikuvernöörin kirje Keisarilliselle Senaatille 12/24.4.1888 n. 696. STO KD 213/23 1888. KA. Päätös lähetettiin kenraalikuvernöörin kautta lääninkuvernöörille ja sieltä Viipurin maistraattiin, jonne se saapui 19.5. Viipurin kaupunginvaltuuston pöytäkirja 15.6.1888. MMA; ÖF 19.5.1888.

1181 G. Leopoldin 1.5.1888 allekirjoittama luonnos kenraalikuvernöörin kirjeen 12/24.4.1888 n. 696 seurauksista. STO KD 213/23 1888. KA.

1182 Uutinen julkaistiin ainakin seuraavissa sanomalehdissä: Nya Pressen 14.4.1888, Folkwännen 14.4.1888, Hbl 15.4.1888, Wbl 15.4.1888, Wiipurin Sanomat 15.4.1888, ÖF 16.4.1888, Sanomia Turusta 16.4.1888, Aamulehti 17.4.1888 ja Sawo 21.4.1888.

1183 "Tyvärr finnes under sådant förhållande ganska ringa utsigt för, att slottets restaurering skall blifva sådan, som man om denna vår vackra fornborg hade önskat och hoppats", kirjoitettiin liberaalissa helsinkiläislehdessä. HD 15.4.1888.

1184 ÖF 18.5.1888. Viipurissa kommentoitiin kitkerään sävyyn paikallisen venäläisen komennuskunnan asennetta maaomistuksiin. Linnan lisäksi monien muiden alueiden omistussuhteet olivat epäselvät. Paikallisen komennuskunnan johtajan toimiin oltiin tyytymättömiä. Komennuskunta vaati kaupunkia todistamaan asiakirjoin tiettyjen maa-alueiden

lehdessä ehdotettiin, että koska oli selvää, että linna menettäisi tulevissa muutostöissä "historiallisen ulkonäkönsä ja etnografisen luonteensa", kaupungin edustajat anoisivat valtiopäivillä linnan suojelemista.[1185] Valtiopäivät olivat tuolloin koolla Helsingissä, mutta keisarin päätökseen ei anottu muutosta. Viipurilaisille rakkaan rakennuksen rapistuminen jatkui.[1186]

Samaan aikaan useiden linnojen korjausehdotukset kiersivät Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenillä. Valtionarkeologi Aspelin kirjoitti niistä lausuntonsa 18.5.1888. Viipurin linnan korjausehdotusta hän ei katsonut tarpeelliseksi kommentoida. Siihen liittyneet Ahrenbergin piirustukset oli lainattu toimikunnan ulkopuolelle.[1187]

Piirustukset olivat insinöörihallinnon käytössä. C. R. Sederholm pyysi Muinaistieteelliseltä toimikunnalta lupaa käyttää Viipurin linnan restauroinnin suunnittelussa toimikunnan kokoelmia. Toimikunta suostui kopioimaan ja lähettämään Sederholmille Hackmanin käsikirjoituksen linnan historiasta sekä vanhoja karttoja ja piirustuksia.[1188] Saatekirjeessään Sederholmille J. R. Aspelin yritti vaikuttaa linnan tulevaan restaurointiin. Hän huomautti, että Muinaistieteellinen toimikunta ei ollut antanut hyväksyntäänsä Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelmalle ja että suunnitelmat oli laadittu ilman toimikunnan kokoelmia. Hän antoi ymmärtää, että Ahrenbergin suunnitelmat eivät perustuneet päteville tutkimuksille. Samalla valtionarkeologi korosti, että Muinaistieteellisen toimikunnan mielestä linnojen restauroinnin tuli perustua historiallisille ja paikallisille tutkimuksille ja lisäsi, ettei se hyväksynyt harmaakivisten muurien korjaamista tiilillä.[1189]

Pian keisarin päätöksen jälkeen lehdistössä kerrottiin, että venäläiset insinöörit olisivat jo tehneet huomattaviin summiin päätyvän kustannusarvion linnan restauroimiseksi.[1190] Viipurissa levisi saman vuoden aikana monia ilahduttanut huhu: linna restauroitaisiin sellaiseksi kuin se aikaisemmin oli ollut.[1191]

1889

Suomeen levisi keväällä 1889 uutinen, jonka mukaan Venäjän kruunu oli myöntänyt Viipurin linnan restaurointiin 460 000 markkaa. Duhonin oli muuttanut pois kaupungista. Pääsy linnaan oli huomattavasti helpottunut.[1192]

Linnan tuleva restaurointi kiinnosti suomalaisia. Suunnitelmien etenemisestä ja töiden valmisteluista raportoitiin lehdistössä. Ahrenbergin suunnitelmia kerrottiin käytettävän restauroinnin lähtökohtana.[1193] Pian ilmoitettiin, että linnan ulkonäkö palautettaisiin "loistoajan asuunsa".[1194]

Linnan restaurointia suunnitelleet käyttivät Ahrenbergin restaurointisuunnitelman piirustuksia (1885).[1195] Toteutus kuitenkin poikkesi niistä huomattavasti. Ahrenberg itse kielsi, että toteutunut restaurointi perustuisi hänen suunnitelmalleen.[1196] Muistelmissaan hän kirjoitti:

> På grund af en lag, som föreskref att fornminnen från Peter I:s tid skulle bevaras och restaureras på rikets bekostnad, tog sig ingeniörstyrelsen saken an, mitt projekt inköptes af ryska regeringen, restaurationsarbetet sattes i gång och till Sederholms stora grämelse förfuskades det totalt. Turellerna jämte mycket annat bortlämnades – det hade blifvit för dyrt, hette det.[1197]

1890–1895

Insinöörikomennuskunta aloitti linnan restaurointia valmistelevat työt kesällä 1890 everstiluutnantti Lesedovin johdolla. Kesän aikana linnan tiloja tyhjennettiin niihin kertyneistä maakerroksista ilman arkeologisia tutkimuksia. Varsinaisia restaurointitöitä ei tehty.[1198] Tuolloin vakuutettiin, että "Linna laitetaan ihan samanlaiseen kuntoon kuin se alkujaan oli ennen sen wiimeistä paloa".[1199]

---

kuulumisen kaupungille, ja muussa tapauksessa katsoi itse omistavansa ne. Kaupunkilaiset ihmettelivät myös Viipurin vanhan tuomiokirkon ala-arvoista käyttöä sotatarvikkeiden varastona. ÖF 16.5.1888.

[1185] ÖF 16.4.1888

[1186] Ks. esim. ÖF 16.5.1888.

[1187] J. R. Aspelinin kirje MT:lle 18.5.1888 n. 434. N.408/1888 A.K. Kansio: Tammisaari Raseborg. RHO/MV.

[1188] MT:n pöytäkirja 25.5.1888. MV.

[1189] MT:n kirje Carl Sederholmille 9.6.1888 n. 463. Virka-arkisto. MV.

[1190] ÖF 19.5.1888.

[1191] Ks. esim. Ivar Elg: Silhouetter från gamla och nya Wiborg. Torkels borg. ÖF 29.12.1888.

[1192] Wbl 10.5.1889; ÖF 13.5.1889.

[1193] Hbl 4.6.1889.

[1194] "– – lär ett allerhögsta reskript utfärdats, i hvilket föreskrifves att restaurationen af Wiborgs slott skall verkställas i öfverensstämmelse med nämnda fornborgs ålderdomliga stil. Slottets utseende under dess glansperiod så mycket som möjligt återställas." ÖF 25.6.1889.

[1195] Piirustukset kuuluvat yhä Viipurin venäläisen insinöörikomennuskunnan kokoelmiin. Todisteena siitä, että piirustuksia todella käytettiin, ovat niihin tehdyt lyijykynämerkinnät ja venäjänkieliset selitykset.

[1196] "Mitt projekt till restauration inköptes af ryska regeringen och lades icke till grund för det sedermera utförda restaureringsarbetet. Huru detta blef utfördt behöfver ej nämnas." Ahrenberg 1902a, 135. Korostus lähteessä.

[1197] Ahrenberg 1904b, 91–92.

[1198] Wbl 7.8.1890.

[1199] Wiipurin Sanomat 15.5.1890.

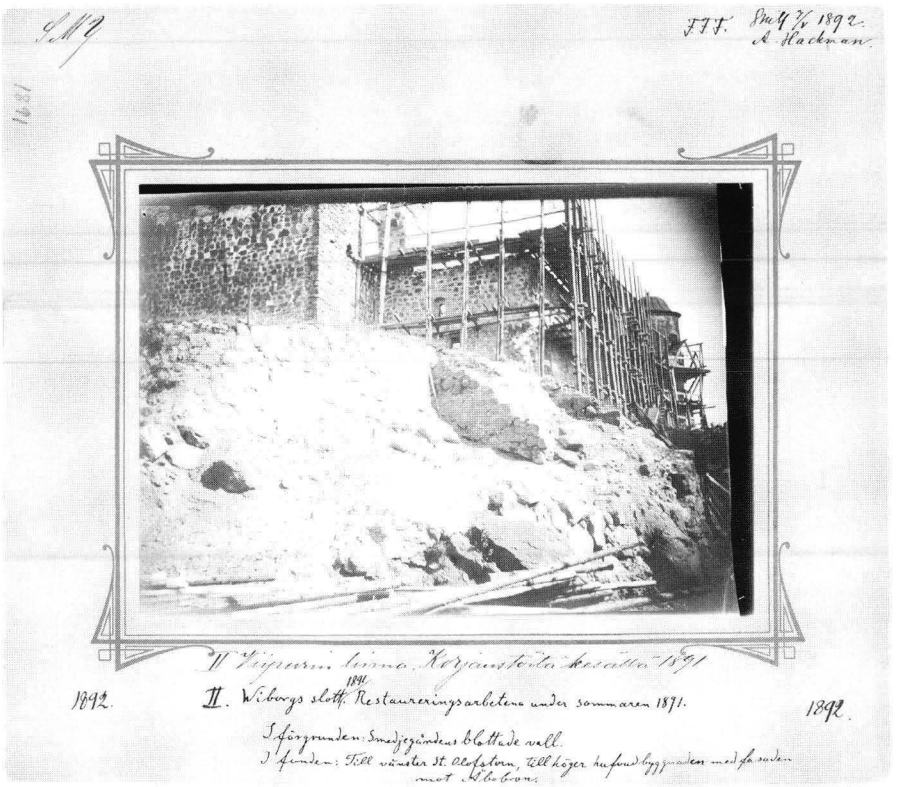

191. Viipurin linnaa kunnostetaan kesällä 1891. Valok. Alfred Hackman. Kuva: Museovirasto.

192. Itäsiipi ja Paratiisitorni kesällä 1891. Valok. A. Hackman. Kuva: Museovirasto.

193. Viipurin linnan kunnostaminen etenee. Itäsiipi ja Paratiisitorni kesällä 1892. Valok. A. Hackman. Kuva: Museovirasto.

Heinäkuussa 1891 suomalaiset tekivät linnassa kaivauksia Alfred Hackmanin johdolla ja linnaa dokumentoitiin muun muassa valokuvin.[1200] J. R. Aspelin vieraili linnassa syyskuussa. Hänen läsnä ollessaan Lesedov käski irrottaa Paratiisitornin tiilisten ikkunasyvennysten vaakunoilla koristetut kivitaulut, joista Aspelin otti painokuvat paperille.[1201] Restaurointityöt alkoivat kesällä 1891 ja jatkuivat ulkoarkkitehtuurin osalta vuoteen 1894 ja sisätilojen osalta vuoteen 1895 asti. Toteutuksesta vastasivat venäläiset työmiehet.[1202]

Viipurilaislehdet raportoivat yksityiskohtaisesti restauroinnin edistymisestä. Syksyllä 1893 rakennustelineet poistettiin vähitellen linnan ympäriltä. Ulkoarkkitehtuuriltaan linna oli tuolloin lähes valmis.[1203] Ainoastaan Pyhän Olavin torni oli vielä talven 1894 rakennustelineiden peitossa. Se katettiin keväällä 1894 kupolikatolla.[1204] Töiden johto vaihtui vuoden 1894 aikana ja niiden viimeisteleminen esimerkiksi Pyhän Olavin tornin osalta siirtyi Lesedovin seuraajalle kapteeni Denisoville.[1205]

Töiden kuluessa viipurilaislehdistössä kehuttiin vuolaasti rakennuksen vähitellen uudistuvaa ulkonäköä ja ylistettiin Lesedovin perusteellisuutta ja "pieteettiä", jolla hän oli "säilyttänyt" muinaismuiston.[1206]

[1200] Arkeologisia kaivauksia tehtiin Pyhän Olavin tornin kellarikerroksessa 12 miehen voimin. ÖF 14.7.1891 ja 30.7.1891. Hackman kirjoitti kyseisen hiiltyneellä puutavaralla, kivillä sekä tiilen ja laastin palasilla täyttyneen kellarin tutkimuksista seuraavasti: "Dessa grusmassor lät jag i juli 1891 efter erhållet vederböderligt tillstånd aflägsna för att undersöka källarvåningen och utröna dess djup. Några anmärkningsvärda upptäkter gjordes därvid icke. På ett djup af 6,3 m under dörrtröskeln slötte arbeterna på klippgrunden." Hackman 1944, 19 viite 1.

[1201] Suurin osa oli Tott-suvun vaakunoita. J. R. Aspelinin 20.9.1891 päiväämä kertomus *Kivitaulut Wiipurin linnassa*, johon Aspelin kirjoitti myös seuraavasti: "Tornin kolmen ylimmäisen kerroksen alla löytyi syvä, soukka ja pimeä vankikoppi, jonka herra Lesedoff kaivatti tyhjäksi. Sorassa löydettiin kolme kivitaulun kappaletta, nekin Tottien vaakunaa kuvaavia, sekä kaksi sotamiehen rautalakin puoliskoa." Kansio: Viipuri, RHO/MV. Samassa kansiossa on myös muistiinpanoja linnan rakennusosista syyskuulta 1891.

[1202] ÖF 27.6.1892; Nya Pressen 29.6.1893. Kesällä 1891 linnassa työskenteli 200 miestä, seuraavana talvena 40. Wbl 15.10.1891. Syksyllä 1893 linnassa työskenteli noin 200 työmiestä. Wbl 17.10.1893.

[1203] Wbl 17.10.1893; ÖF 2.11.1893.

[1204] Touko-kesäkuussa 1894 kerrottiin, että työt olivat pian valmiit. Pyhän Olavin tornin huippua pystytettiin parhaillaan, ja sen ilmoitettiin muistuttavan tornia muinoin koristanutta kupolikattoa. Wbl 18.5.1894 ja 12.6.1894; ÖF 13.6.1894. Työt olivat lähes valmiit syksyllä 1894. Joidenkin sisätilojen viimeistelytyöt siirtyivät vuodelle 1895. Wbl 18.9.1894. Sisätiloja viimeisteltiin vielä kesällä 1895 pienellä työvoimalla; linnan restaurointiin varatut määrärahat olivat jo loppuneet. Wbl 7.6.1895 ja 12.7.1895. Sisätilat valmistuivat syyskuussa 1895, jolloin insinöörikomennuskunnan toimistot pääsivät muuttamaan linnan tiloihin ja koristeltu linna vihittiin ortodoksisin seremonioin uuteen käyttöön. Wbl 13.9.1895.

[1205] ÖF 27.6.1894. Kunnostetusta Pyhän Olavin tornista ÖF 3.8.1894.

[1206] "Den gamla byggnaden företer i sitt nuvarande skick en ståtlig anblick, der den sträfvar mot höjden kringgärdad af de äfvenledes restaurerade och finputsade vallarna. Det nu

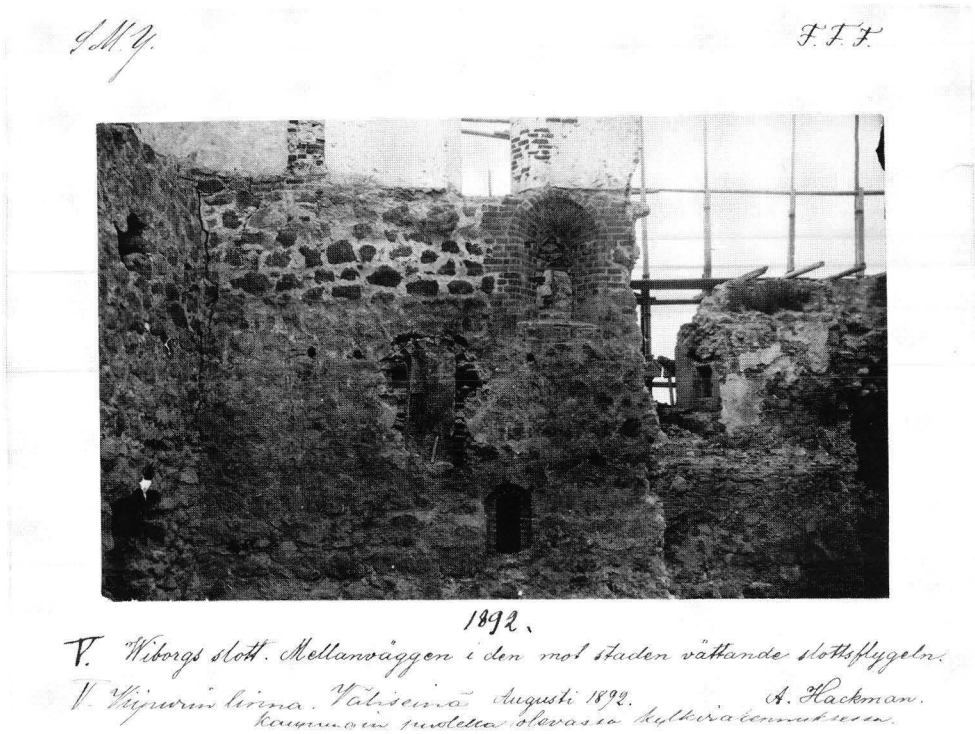

194. Itäsiiven muuria vuonna 1892. Valok. A. Hackman. Kuva: Museovirasto.

Rakennustelineistä kesällä 1894 paljastunutta Pyhän Olavin tornia paitsi ihailtiin, myös moitittiin. Rapattu torni loisti välkehtivän valkoisena ja joidenkin aikalaisten silmiin aivan liian uuden näköisenä.[1207]

Linnaan sijoitettiin insinöörikomennuskunnan toimistotiloja ja henkilökunnan asuntoja. Sisätiloiltaan linna uudistettiin perusteellisesti, eikä jälkiä tilojen aikaisemmista vaiheista säilytetty. Esimerkiksi Paratiisitornin holvatut tilat purettiin ja rakennettiin kokonaisuudessaan uudelleen.[1208] Ylimmän kerroksen korkea sali nimettiin Pietari Suuren saliksi. Sinne oli suunnitteilla museo, jossa ajateltiin esitettävän muun muassa linnasta löytyneitä esineitä sekä Paratiisitornin ikkunanpuitteista irrotetut kivilaatat, joihin oli kaiverrettu Tottin ja Sturen vaakunat.[1209] Toteutuneessa restauroinnissa kiinnitettiin huomiota myös linnan ympäristöön. Valleja korjattiin, maata tasoitettiin, aluetta siistittiin ja saarelle suunniteltiin istutuksia ja käytäviä.[1210]

Viipurilaisten toive kaupunkinsa maamerkin restauroinnista oli toteutunut, vaikkei aivan niin kuin monet olivat toivoneet. Linnan 600-vuotisjuhlia vietettiin vuonna 1893 restauroinnin ollessa yhä kesken. Tuolloin viipurilaiset juhlivat oikeastaan kaupunkinsa 600-vuotisjuhlia; linnan ajateltiin olleen yhtä vanha kuin kaupunkikin. Samalla kaupungin ja sen linnan

---

fulländade verket hedrar arbetets öfveringeniör öfverstelöjtn. Lesedoff, som med berömlig pietet bibehållit så mycket som sig göra låtit af det grånade fornminnets uråldriga pregel." ÖF 2.11.1893. Ks. myös Wbl 15.10.1891; ÖF 27.6.1894. Useissa kirjoituksissa on sittemmin toistettu näkemystä, jonka mukaan Lesedovin johdolla linna restauroitiin suurella pieteetillä. Ks. esim. *Wiborgs stad under 6 årtionden. 1855–1915*, 5.

1207 Tornin rappausta moitittiin kesällä 1894 jopa vandaalimaiseksi teoksi: "Vandalismen har skett och det vördnadsbjudande gamla tornet – – står nu där sminkadt och påsmetadt som en modern snobb." ÖF 27.6.1894. Toisessa kirjoituksessa linnan "nuorentunutta" ulkonäköä ja uutta väriä pidettiin puolestaan onnistuneena. ÖF 3.8.1894. Asiaa kommentoitiin myös näin: "Tornet, på hvars tjocka tegelväggar tidens tand huggit djupa märken, har nu förstärkts genom cementrappning; dennas hvita färg tyckes dock ansenligt ha beröfvat slottet dessa ålderdomliga prägel." Borgå Nya Tidning 18.7.1894.

1208 ÖF 17.10.1892; Hbl 18.10.1892. Paikallislehdessä kirjoitettiin linnan uusista sisätiloista: "Sedd från den inre borggården, lämnar slottet – – ingen föreställning om sitt forna utseende, ty här resa sig tegelstensväggar i trenne våningars höjd med höga modärna fönster, medan en bred huggen granittrappuppgång leder upp till de särskilda våningarna. Äfven själfva rummens inredning kommer föga att påminna om deras ursprungliga skick, åtminstone af det man nu kan sluta till. Det som redan bidrager till att gifva dem en modärnare anstrykning är den omständigheten, att man ingestädes bibehållit de gamla otympliga eldstäderna och öppna spisarna, af hvilka ännu rester kunde skönjas i de förfallna slottsruinerna, utan komma slottets samtliga våningar att uppvärmas medels rörledningar hvarförutom dessutom järnugnar af fullkomligt modern konstruktion finnas uppsatta i några rum." Wbl 17.10.1893; Hbl 18.10.1893. "Alt öfrigt är modärniseradt och ter sig visserligen helt prydligt, men är ingalunda egnadt att gifva intryck af, att man befinner sig i ett af vårt lands äldsta fornminnen." Wbl 12.7.1895.

1209 Wbl 15.10.1891 ja 17.10.1893.

1210 ÖF 17.10.1892; Hbl 18.10.1892; ÖF 3.8.1895.

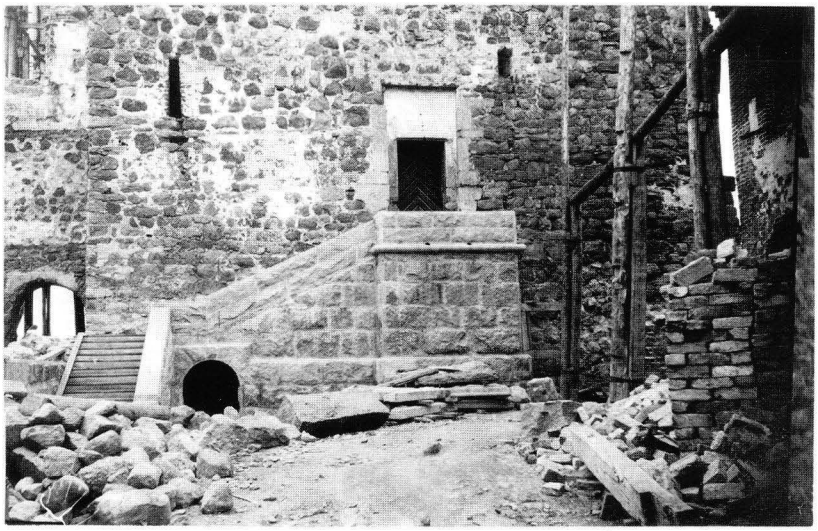

195. Pyhän Olavin tornin uudet kiviportaat kesällä 1892. Valok. A. Hackman. Kuva: Museovirasto.

historiasta julkaistiin laajalle yleisölle suunnattuja kirjoituksia. Eräässä niistä kerrottiin:

> Rikkaana muistoista seisoo wanha Wiipurin kaupunki linnoineen, wartoen tulewia aikoja. Ei nyt enää rajalinnana, niinkuin ennen, eikä tehtäwänänsä sodan pauhussa torjua wihollisen hyökkäyksiä. Mutta rauhan tehtäwissä sillä on yhtä tärkeä sija, kuin muinoinkin: keskuksena kehittää ja johtaa Itä-Suomen taloudellista ja henkistä elämää, sen kansan onneksi ja menestykseksi.[1211]

Rahasto, jonka viipurilaiset yksityishenkilöt olivat perustaneet 1870-luvun alussa linnan kunnostamista varten oli käynyt tarpeettomaksi. Kaupungin hallinnoima rahasto oli kasvanut vuoden 1893 loppuun mennessä huomattavaksi (11 000 mk), ja se päätettiin käyttää taideteosten ostamiseen vastaperustetun Viipurin kaupunginmuseon kokoelmiin.[1212]

[1211] Grotenfelt 1893, 105.

[1212] Wbl 29.12.1893, 6.1.1894 ja 27.1.1894. Rahaston varoja ehdotettiin myös annettavaksi lappeenrantalaisille, koska "kuten meidän aikalaiset eläjät tietäwät ja tuntewat, ei näitä koottuja waroja ole tarwittu eikä kaiwattukaan Wiipurin linnan uudistamista warten, sillä ryssät owat sen uudistaneet muhkeaksi ja komeaksi omilla rahoillaan." Kirje Wiipurista. Nim. Esko. Lappeenrannan Uutiset 4.7.1894.

LIITE 2

Turun linnan restaurointihankkeen kronologia 1881–1909

1881

Turun kaupungin historiallisen museon perustamista varten asetettiin Turun kaupunginvaltuuston kokouksessa 3.3.1881 valiokunta, johon kuuluivat L. W. Fagerlund, kreivi Carl Armfelt, Fredrik Rettig, Gustaf Cygnaeus ja lääninarkkitehti Carl Johan von Heideken.[1213] Ensimmäinen asia, josta valiokunta keskusteli, oli museon tilakysymys. Fagerlund ehdotti entistä Akatemiataloa tai Seurahuoneen tiloja.[1214] Armfelt esitti museon sijoittamista Turun linnaan puhuen vaikuttavasti sen historiallisista muistoista ja nykyisestä rappiotilasta. Yksimielisesti valiokunta asetti tavoitteekseen saada museolle sopivat tilat Turun linnasta ja kirjasi lausuntoonsa: "Museo, käsittäen Turun kaupungin arkistot ja muistot, sijoitettuna vanhaan kunnianarvoisaan Turun linnaan, kohottaisi jossain määrin Pyhän Erikin ja Juhana-herttuan linnan sen nykyisestä alennustilastaan ja herättäisi toivon sille ehkä koittavista valoisammista ajoista".[1215] Museon yhtenä tavoitteena oli linnan kunnostaminen arvonsa mukaiseen asuun.[1216]

Turun kaupunginvaltuusto valitsi vastaperustetun museon johtokuntaan samat henkilöt kuin valmistelevaan valiokuntaan, paitsi tehtävästä kieltäytyneen Carl Armfeltin sijaan Vivi Malmin, joka jäi kuitenkin pois museon johtokunnasta jo seuraavana vuonna, jolloin Carl Armfelt tuli hänen tilalleen. von Heidekenin kuoltua 1888 hänen tilalleen tuli Ernst Rönnbäck. Johtokunta valitsi puheenjohtajakseen Fredrik Rettigin ja sihteerikseen Gustaf Cygnaeuksen.

Lääninarkkitehti von Heideken sai tehtäväkseen selvittää sopivaa tilaa museon käyttöön Turun linnasta.[1217] Hän kääntyi eversti N. Golovatschevin puoleen, joka vastasi Venäjän sotilasviranomaisten hallussa olleista tiloista esilinnan pohjoissiivessä. Museo toivoi saavansa pohjoissiiven tyhjät ja käyttämättömät huoneet museon käyttöön, mutta ne osoittautuivat liian ahtaiksi ja hämäriksi. Linnan vankilasaarnaaja ja varapastori Georg Leonard Udelius oli valmis vuokraamaan esilinnan itäsiivessä sijainneesta huoneistostaan, jossa hän ei itse asunut, niin sanotun Juhana-herttuan audienssisalin. Museo teki Udeliuksen kanssa vuokrasopimuksen, ja Juhana-herttuan audienssisalista (osa nykyistä Brahesalia) tuli linnan ensimmäinen museohuone 1.11.1881.[1218]

Lääninarkkitehti von Heidekenin Yleisten rakennusten ylihallitukselle 29.10.1881 lähettämä kruunun rakennusten vuosikorjausehdotus johti keskusteluun Turun linnan tutkimisen tarpeesta.[1219] Oli herännyt epäilys, että linnasta löytyisi ehkä siihen asti tuntemattomia huoneita ja tutkimisen arvoisia muinaisjäännöksiä.[1220]

[1213] Drake 1995, 15–16; Cygnaeus 1901, 5–8. Rettig ja von Heideken olivat syntyneet Ruotsissa. Valmistuttuaan arkkitehdiksi Tukholman taideakatemiasta von Heideken muutti Suomeen Porin kaupunginarkkitehdiksi 1853. Suomen kansalaisuuden hän sai kaksi vuotta myöhemmin. Lybeck 1992, 132. Rettig muutti Ruotsista Turkuun 1867. Kauranen 2006 verkkojulkaisu.

[1214] ÅU 22.2.1881.

[1215] "Ett museum, omfattande Åbo stads urkunder och minnen, inrymdt på det gamla, ärorika Åbo hus, skulle äfven i någon mån höja Erik den heliges och hertig Johans borg ur dess närvarande förnedringstillstånd och väcka hoppet om att ljusare tider ännu en gång måhända kunna andas för densamma." Valiokuntamietintöjä: 1881–1882, 45. TKA; Turun kaupunginvaltuuston pöytäkirja 19.5.1881. TKA; Cygnaeus 1901, 16–17.

[1216] Fagerlundin laatima valiokunnan lausunto oli samalla museon ohjelmanjulistus. Se alkoi viittauksella Zacharias Topeliuksen ja Yrjö Koskisen sanoihin Turun kaupungin historiasta Suomen historiana (vuosina 1157–1827). Museon päämääränä oli paikallishistoriallisen tiedon ja esineiden kerääminen ja kaupungin historian kirjoittaminen. Museon arkistoon oli ajatuksena kerätä kaikki kaupungin historiasta kertovat dokumentit joko alkuperäisinä tai kopioina. Sinne oli tarkoitus perustaa paikallishistoriallinen galleria, jossa esiteltiin kaupunkinäkymien ja historiallisten tapahtumien lisäksi kaupungin merkkihenkilöitä. Fagerlundin mietinnössä kerrottiin myös optimistisesti, että Turun linnan paikallis-

komentaja antoi linnasta sotaväen huoneen museon käyttöön, vaikka tila-asiasta ei ollut tuolloin päätöstä. Muistion mukaan museo sai linnasta arvokkaan ympäristön, mikä oli myös ensimmäinen askel linnan nostamiseksi alennustilastaan. Valiokunnan lausunnosta Cygnaeus 1901, 8–10; Drake 1995, 16–18; Aarnipuu 2008, 70–72.

[1217] TKHM:n pöytäkirja 15.9.1881. TKA; Cygnaeus 1901, 10–15; Drake 1995, 19–21.

[1218] TKHM:n pöytäkirjat 14.10.1881 ja 30.11.1881. TKA; Gustaf Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 21.10.[1881]. Ea 1. TKA; Cygnaeus 1901, 17–18; Drake 1995, 105.

[1219] von Heidekenin Turun linnaan ehdottamat vuosikorjaukset koskivat käytössä olleita tiloja: kruununmakasiinia, lääninvankilaa ja kasarmia. von Heidekenin kirjekonsepti YRYH:lle 29.10.1881 n. 107. Da 11. Turun ja Porin lääninrakennuskonttorin arkisto. TMA.

[1220] YRYH:n kirje 10.1.1882 n. 31 Muinaismuistoyhdistykselle. SMYa.

196. Sture-suvun vaakuna Turun linnanpihalla porraskäytävän ulkomuurissa. Valok. Georg Nyblin. Kuva: Museovirasto.

1882–1884

Yleisten rakennusten ylihallitus ehdotti tammikuussa 1882 Muinaismuistoyhdistykselle, että Turun linnan tyhjissä tiloissa tehtäisiin rakennushistoriallinen tutkimus seuraavana kesänä vuosikorjausten yhteydessä yhteistyössä lääninrakennuskonttorin kanssa.[1221] J. R. Aspelin vaati, että jos tutkimus tehtäisiin yleisillä varoilla, tuloksen piti muodostaa kokonaisvaltainen kertomus linnasta historiallisena monumenttina, ja sitä varten oli kerättävä materiaalia valtionarkistosta. Muinaismuistoyhdistys päätti jatkaa asian valmistelua yhteistyössä Yleisten rakennusten ylihallituksen kanssa.[1222]

Porvarissäädyn edustaja Ernst Rönnbäck allekirjoitti kevään 1882 valtiopäivillä käsitellyn anomuksen Turun linnan restauroimisesta. Keisari hyväksyi säätyjen anomuksen keväällä 1883.

Ahrenberg oli ehdottanut syksyllä 1880, että Turun tuomiokirkkoon hankittaisiin koristeellisia aatelisvaakunoita Tallinnan tuomiokirkosta. Asia otettiin esiin Turun kaupungin historiallisen museon johtokunnassa alkuvuonna 1882. Museo suunnitteli linnasta vuokraamansa huoneen sisustamista ja pyrki hankkimaan kokoelmiinsa Ahrenbergin neuvosta Tallinnasta sellaisten sukujen hautavaakunoita, jotka olivat siellä sammuneet ja jotka liittyivät jollain tavoin Suomeen. Sikäläinen valtionarkistonhoitaja oli ilmeisesti valmis luovuttamaan alas otettuja, huonokuntoisia vaakunoita. Reinhold Hausen, joka tuona keväänä vieraili Viron-, Liivin- ja Kuurinmaalla, ei ehtinyt saada ajoissa mu-

[1221] YRYH:n kirje 10.1.1882 n. 31 Muinaismuistoyhdistykselle. SMYa.

[1222] SMY:n pöytäkirjat II, 274–275 (17.2.1882); Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä 1882, Anomusmietintö N:o 9, 4–5. Aspelin ehti sopia maaliskuussa 1882 kuolleen YRYH:n johtajan Axel Hampus Dalströmin kanssa, että elleivät tutkimukset olleet erityisen kiireellisiä, ne tuli jättää riippuvaisiksi säätyvaltiopäivien käsittelemän anomuksen etenemisestä. von Heidekenilta oli saatu viesti, että tutkimukset eivät olleet välttämättömiä saman vuoden korjaustöitä varten. SMY:n pöytäkirjat II, 285 (2.5.1882).

seon johtokunnan pyyntöä valita paikan päällä vaakunoita museolle, ja asia jäi silleen.[1223]

Linnassa tehtiin kesällä 1882 aikaisempaa laajempia korjaustöitä von Heidekenin johdolla, ja niihin käytettiin vankityövoimaa.[1224] Korjaukset ulottuivat myös päälinnaan, erityisesti itäiseen torniin, jota tuettiin muuriankkurein.[1225] Asiaan vihkiytymättömän vierailijan näkökulmasta linnan sisätilat eivät saaneet tarpeeksi huomiota. *Aura*-lehdessä huomautettiin, että "Tornia on tämän suwen kuluessa wähän laiteltu päältäpäin. Waan tosiaan kaipaisiwat myöskin ne wähän korjaamista sisäpuolelta, että woisi edes kulkea niitä katsomassa."[1226]

Museon kasvaville kokoelmille yksi museohuone ei riittänyt. Se vuokrasi toukokuussa 1882 Udeliukselta kaksi huonetta lisää. Marraskuussa se anoi oikeutta vuokrata Udeliuksen koko huoneiston (neljä huonetta ja keittiö). Vankeinhoitolaitos vastusti museon anomusta; se havitteli kaikkia esilinnan tiloja omaan käyttöönsä.[1227] Senaatti ei hyväksynyt museon anomusta.[1228] Vasta vuonna 1884 sisällöltään sama anomus hyväksyttiin.[1229] Tuolloin venäläiset sotilasviranomaiset olivat luopuneet kymmenestä huoneestaan esilinnan pohjoissiivessä, ja vankeinhoitolaitos sai siten lisätiloja linnasta.[1230]

Linnan tilojen hallinnasta kiisteltiin lähinnä museon ja vankeinhoitolaitoksen kesken.[1231] Museon johtokunnan jäsenet toimivat aktiivisesti sen puolesta, että museo saisi linnasta pysyvät tilat. Sen tavoitteena oli vaalia niitä huolella, kunnostaa ne edustaviksi ja siten kasvattaa mahdollisuuksiaan saada museolle huoneita myös tulevaisuudessa.[1232]

L. W. Fagerlundin mukaan museolle sopiva arkkitehti ei rajoittaisi luovuuttaan liian tiukkoihin kustannusarvioihin tai pelkistettyihin ratkaisuihin. Hän viittasi von Heidekenin museon vitriinejä varten tekemiin piirustuksiin, jotka eivät häntä tyydyttäneet. Fagerlund ehdotti, että piirustukset tilattaisiin Jac. Ahrenbergilta, joka laatisi ne "luonnollisesti" yhteistyössä von Heidekenin kanssa. Ajatuksena oli, että jokaisesta museohuoneesta tulisi tyyliltään erilainen.[1233] Museon johtokunta toivoi niin korkeatasoisia sisustuksia kuin suinkin mahdollista, ja silloin kustannuskysymykset olivat toisarvoisia. Ahrenberg näyttäytyi tehtävään sopivalta henkilöltä. Hän oli osoittanut kykynsä historiallisten sisätilojen suunnittelijana Turun tuomiokirkossa, jossa Tottin kappelia parhaillaan kunnostettiin.[1234]

Museon johtokunta pyysi Ahrenbergilta ehdotuksen suurimman museohuoneen eli ns. Juhana-herttuan audienssisalin restauroimiseksi.[1235] Tämä kirjoitti elokuussa 1884 Rettigille, että aloittaisi sen suunnittelemisen saman tien. Hän kirjoitti myös ryhtyneensä toimiin Juhana III:n ja Katarina Jagellonican muotokuvakopioiden hankkimiseksi.[1236] Rettig keräsi museolle muotokuvakokoelmaa.

[1223] Vaakunoita ei ilmeisesti hankittu Tallinnan tuomiokirkosta. Hankintaluettelo, TMK; TKHM:n pöytäkirjat 7.1.1882, 17.1.1882 ja 23.5.1882. TKA; L. W. Fagerlundin kirjeet G. Cygnaeukselle 18.1.1882, 9.6.1882 ja 12.9.1882 ja museon johtokunnalle 5.5.1882. Cygnaeuska samlingen V. ÅA; G. Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 25.5.[1882]. Ea1. TKA.

[1224] Töiden laajuus käy ilmi YRYH:n vuosikertomuksista. 1882 käytettiin linnan rakennusten korjauksiin varoja seuraavasti: "Länehäktet i Åbo slott årsremont (4183 mk), Kronomagasinet i Åbo slott (5566,61 mk), Militärens lokaler i Åbo slott årsremonten (56 mk)". Vuotta aikaisemmin varoja oli käytetty huomattavasti vähemmän: "länehäktet i Åbo slott årsremont (1731,92 mk), diverse reparationen i slottspredikantens bostadslokal (128,50 mk), Militärens lokal i Åbo slott årsremont (103,25mk), kronomagasinet årsremont (144 mk)." RakH. KA.

[1225] ÅU 20.6.1882; Sanomia Turusta 17.8.1882.

[1226] Nim. Kärki. Aura 29.9.1882.

[1227] A. Grotenfeltin kirje keisarille 17.11.1882. STO AD 1306/19 1882. KA.

[1228] TKHM:n pöytäkirjat 3.11.1882, 18.11.1882. TKA; Cygnaeus 1901, 18; Drake 1995, 105.

[1229] STO AD 387/14 1884. KA; TKHM:n pöytäkirjat 29.2.1884 ja 23.8.1884. TKA; Cygnaeus 1901, 18; Drake 1995, 105. Johtokunta oli tyytyväinen saadessaan uudet huoneet: "De två rum af prestens rum, hvilka jämte det, vi nu hafva, ligga mot yttre muren af slottet, voro synnerligen trefliga att åtkomma, ty de äro redan i sitt nuvarande skick mycket mer antika än vårt nuvarande skräprum." G. Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 28.11. s.a. Ea 1. TKA.

[1230] STO AD 193/13 1887. KA.

[1231] Senaatin siviilitoimituskunnassa museon asiaa ajoi senaattori Zilliacus, joka yritti vaikuttaa kenraalikuvernööri Heideniin. Vankeinhoitohallitus piti tiukasti kiinni linnan tiloista ja taisteli museon kanssa mm. huoneista, jotka venäläiset sotilasviranomaiset jättivät suomalaisten hallintaan. Vankeinhoitolaitoksen ja museon kiistoista L. W. Fagerlundin kirjeet G. Cygnaeukselle 22.9.1883, 1.12.1883 ja 16.2.1884. Cygnaeuska samlingen V. ÅA; G. Cygnaeuksen kirjeet L. W. Fagerlundille 4.11.1884, 14.2. s.a., 20.9. s.a., 28.11. s.a. Ea 1. TKA.

[1232] G. Cygnaeuksen kirjeet L. W. Fagerlundille 20.9. s.a. ja 15.2. s.a. Ea 1.TKA.

[1233] "Då sålunda det blir fråga om utställning så är det af vigt att vi få en stilfull inredning. På kostnaderna böra vi ej se ty Åbo är rikt nog och har här en ansvarsfull skyldighet att se till att museets inredning ej genom en alltför modern eller stillös stil svär emot slottet och de gamla gemaken. I de teckningar till vitriner som Heideken hade uppgjort tyckte jag mig finna att han uteslutande tagit hänsyn till kostnaden och derför gjort dem så enkla, men tillika så stillösa som möjligt. Detta går ej an. Måhända vore bäst att låta Ahrenberg (naturligtvis i samråd med Heideken) göra upp ett stilfullt förslag, helst i olika stil för hvart rum, så hafva vi gjort hvad vi kunnat och äro fredade för anmärkningar. Att alla vitriner och bokskåp göras af ek är klart." L. W. Fagerlundin kirje G. Cygnaeukselle 16.5.1883. Cygnaeuska samlingen V. ÅA.

[1234] Ahrenberg asui tuolloin Viipurissa ja vietti kiireistä elämää. Hän kiersi ympäri lääniä uusien kasarmirakennusten vuoksi, laati Viipurin linnan restaurointisuunnitelmaa ja pahoitteli, ettei ehtinyt seurata kovin tarkasti Tottin kappelin tilannetta. Jac. Ahrenbergin kirje Turun tuomiokirkon muinaismuistojen palauttamiskomitealle 23.5.1883. TMK.

[1235] TKHM:n pöytäkirja 23.8.1884. TKA; Drake 1995, 105.

[1236] "Heders vän, tack för senaste angenäma dag på Runsala. Slottsplaner bekommer, pappret allaredan spänt och i morgon skall arbetet börjas. Med första skall du se och så höra af mig. Jag har skrifvit till Stockholm och frågat hvad en

Fredrik Rettig tiedusteli senaattori Leo Mechelinin mielipidettä, voisiko museon anomus museohuoneen restauroimiseksi yleisillä varoilla saada senaatissa kannatusta, mihin senaattori vastasi varovaisen myöntävästi. Johtokunta pyysi Ahrenbergilta yksityiskohtaisen kustannusarvion Juhana-herttuan audienssisalin restauroinnista ja koristelusta. Arkkitehti laati tarkennetun kustannusarvion, jossa 2544 markkaa oli suunnattu restaurointiin ja 1950 markkaa koristeluun, mikä sisälsi mm. museon kokoelmiin kuuluneen kullatun nahan korjaamisen ja kiinnittämisen huoneen seinille sekä puusta veistettyjen vaakunoiden, maalausten ja muotokuvien hankkimisen.[1237]

Museo lähetti senaatille anomuksen audienssisalin restauroimisesta joulukuussa 1884.[1238] Johtokunta perusteli sitä linnan nostamisella alennustilastaan ja yhdisti museohuoneen sisustamisen säätyvaltiopäivillä 1882 alkaneeseen hankkeeseen Turun linnan restauroimiseksi. Se kirjoitti aloittavansa linnan restauroinnin yhdestä huoneesta.[1239]

Rettigin piirin suomenkielisessä paikallislehdessä linnasta kirjoitettiin:

> Juhlallinen tunne syntyy mieleen, kuin seisoo sen korkeiden muurien juurella ja kaikki ne muistot, jotka owat niihin kiinnitetyt, muistot wanhimmista ajoista nykyisiin asti, ikään kuin astuwat näkywäisessä muodossa silmäimme eteen. Waan surulliseksi käy samalla mieli, kun ajattelee, että ne huoneet, joissa esim. Suomen herttua Juhana piti howia, nyt on – jauhomakasiinina ja että huoneet joita wielä käytetään, käytetään – wankilana![1240]

1885

Museon kokoelmia esiteltiin virallisesti ensimmäisen kerran yleisölle joidenkin päivien ajan tammikuussa, vaikka vierailijat olivat päässeet aikaisemminkin tutustumaan museon tiloihin.[1241]

Senaatti pyysi Juhana-herttuan audienssisalin restaurointiin liittyvästä anomuksesta lausuntoa toimintansa juuri aloittaneelta Muinaistieteelliseltä toimikunnalta.[1242] Toimikunta piti kustannusarvion ensimmäistä osaa eli huoneen korjausta välttämättömänä. Se ei kuitenkaan sisältänyt tarkkoja detaljipiirustuksia eikä selvitystä linnasta säilyneiden tilikirjojen ja inventaariolueteloiden käyttämisestä suunnitelman pohjana. Toimikunta huomautti, että Juhana-herttuan aikaisissa inventaariolistoissa ja tilikirjoissa oli runsaasti materiaalia linnan senaikaisesta loistosta. Karl Ferdinand Ignatiuksen ehdotuksesta toimikunta pyysi museon johtokunnalta tarkempia piirustuksia, jotta se voisi laatia lausuntonsa senaatille.[1243]

Ahrenberg valmisteli uudet piirustukset Juhana-herttuan audienssisalia varten.[1244] Hän lähetti kaksi tarkempaa, pienikokoista luonnosta tulevan museohuoneen ulkonäöstä museon johtokunnalle, joka puolestaan välitti ne Muinaistieteelliselle toimikunnalle.[1245] Piirustusten tarkoituksena oli ilmentää huoneen seinien, ikkunasyvennysten, takan, katon ja muiden koristeluiden värejä ja hahmotella siten huoneen yleistä ulkonäköä. Pienikokoisia piirustuksia ei ollut tarkoitus käyttää yksityiskohtaisena mallina toteutukselle. Museon johtokunta huomautti Muinaistieteelliselle toimikunnalle, että kirjallisista lähteistä ei ollut apua detaljipiirustusten laatimiseen. Koska vanhoissa tilikirjoissa ja muissa lähteissä ei ollut todisteita siitä, mitä koristeaiheita tiloissa oli käytetty, Ahrenbergin ajatuksena oli lainata Turun linnaan aiheita (*smakfulla mönster*) Ruotsin linnoista. Tämä oli museon johtokunnan mielestä ainoa oikea tapa toimia.[1246] Museo perusteli anomustaan sillä, että linna oli koko maalle arvokas historiallinen muistomerkki.[1247]

---

kopia af Johan III samt med fru kommer på." Jac. Ahrenbergin kirje F. Rettigille 27.8.1884. Rettigin perhearkisto. ELKA.

[1237] Kullatusta nahkatapetista Carl Armfeltin kirje L. W. Fagerlundille 18.1.1884. Ea 1. TKA; Meinander 1906.

[1238] TKHM:n pöytäkirjat 23.10.1884, 13.11.1884 ja 2.12.1884. TKA; MT:n pöytäkirja 12.1.1885. MV; Anomus 20.12.1884. Db1. TKA ja STO AD n. 16/239 EE 12/126 1885. KA.

[1239] "– – ha hos bestyrelsen önskan uppstått att söka möjliggöra början till en värdig restaurering af slottet. I sådant syfte har till styrelsen önskan blifvit ingifva om understöd i och för restaurering af ett bland de rum, öfver hvilken bestyrelsen disponerar." TKHM keisarille 18.3.1884. Db1. TKA.

[1240] Turun Lehti 24.4.1884.

[1241] Vaikka museo ei varsinaisesti aikaisemmin ollut avoinna yleisölle, siellä kävi silti vierailijoita. Aura 29.9.1882; Björneborgs Tidning 15.7.1882. Museon johtokunnan jäsenet kierrättivät tammikuussa 1885 vieraita museohuoneessa. Drake 1995, 34.

[1242] MT:n ensimmäinen kokous pidettiin marraskuussa 1884, ja J. R. Aspelin aloitti valtionarkeologin toimensa vuoden 1885 alussa.

[1243] MT:n pöytäkirja 12.1.1885. MV; MT:n kirje TKHM:n johtokunnalle 12.1.1885 n. 8. Topografinen arkisto. MV ja Eaa 1. TKA.

[1244] Ahrenberg ei ollut ensimmäisiä piirustuksia laatiessaan tietoinen, että ne menevät senaatin ja MT:n käsittelyyn. Jac. Ahrenbergin kirje G. Cygnaeukselle 23.1.1885. Cygnaeuska samlingen I. ÅA. Hän raportoi yksityiskohtaisempien piirustusten edistymisestä Rettigille: "Heders broder. Jag håller nu på med Åbo ritningarne. De åro temligen arbetsdryga och taga sin tid. Jag hoppas dock att sist om en månad sända dem till dig." Jac. Ahrenbergin kirje F. Rettigille 15.1.1885. Rettigin perhearkisto. ELKA.

[1245] En ole etsinnöistä huolimatta löytänyt piirustuksia. Saatekirjeen mukaan värit olivat niissä kohdallaan, mutta niiden pienestä koosta johtuen aiheita ei ollut esitetty tarkasti. Jac. Ahrenbergin kirje G. Cygnaeukselle 23.1.1885. Cygnaeuska samlingen I. ÅA.

[1246] TKHM:n johtokunnan kirje MT:lle 9.2.1885 n. 36. Db1. TKA.

[1247] "Slottet är ett historiskt minnesmärke, dyrbart för hela vårt land, och dess restaurering, påbegynt under ledning af sakkunniga personer, derföre måste anses utgöra en åtgärd af allmännt intresse." J. R. Aspelin siteerasi anomusta MT:n kokouksessa. MT:n pöytäkirja 16.3.1885. MV.

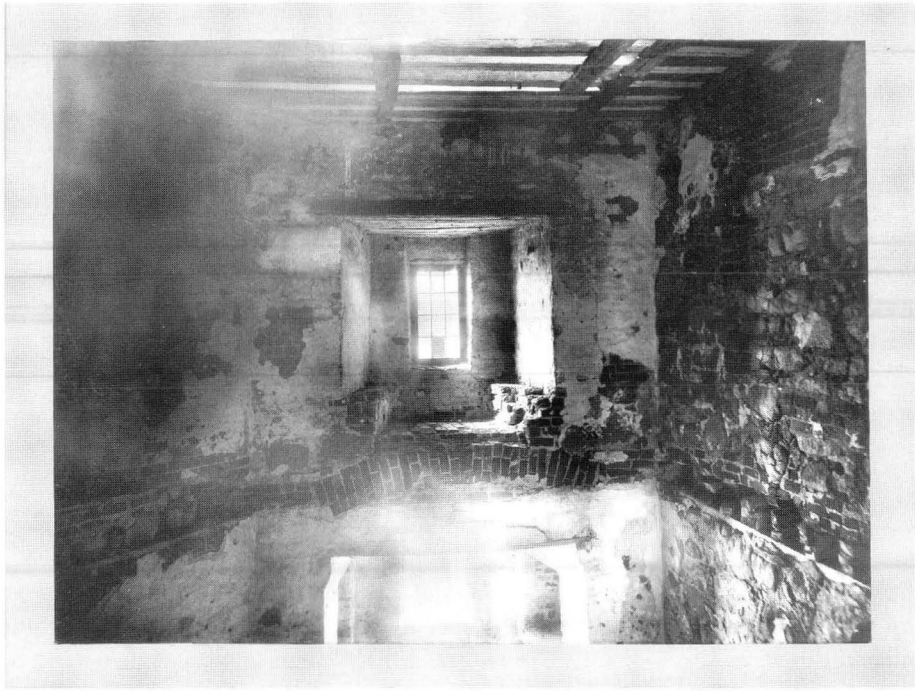

197. Turun linnan länsitornin ikkunasyvennys vuonna 1897. Valok. Georg Nyblin. Kuva: Museovirasto.

Ahrenberg pyysi lausunnon vanhojen tilikirjojen käytettävyydestä restauroinnin lähtökohtana arkistonhoitaja Reinhold Hausenilta. Lausunnon mukaan Hausen ja Ahrenberg olivat käyneet läpi linnaa koskeneet Valtionarkistossa säilytetyt tilikirjat, eivätkä ne olleet osoittautuneet sen luonteisiksi, että museohuoneen restaurointi voisi perustua niihin.[1248]

Valtionarkeologi ei Hausenin ja Ahrenbergin lausunnoista huolimatta ollut tyytyväinen. Hänen mielestään Muinaistieteellisen toimikunnan tulisi periaatteessa tukea museon anomusta, mutta maan ainoan ruhtinaanhovin tärkeintä salia ei voinut esittää restauroitavaksi ilman arkistolähteiden esittelemistä. Hän kuitenkin kannatti anomuksen puoltamista, tosin esittäen varauksena ja periaatteena, että maan historiallisten muistomerkkien restauroinnin tuli perustua tutkimukselle muistomerkin aikaisemmasta asusta. Mitä arvokkaampi kohde, sitä huolellisempia tutkimuksia hän vaati. Lisäksi hän esitti, että jos historiallista materiaalia ei ollut tarpeeksi, jokainen toimenpide piti perustella kirjallisesti.[1249]

Muinaistieteellisen toimikunnan jäsen C. G. Estlander huomautti Aspelinille, että arkistolähteistä löytyi tietoja linnassa olleista huonekaluista, mutta ei "arkkitehtonisesta koristelusta".[1250] Lähteet eivät kertoneet mitään niissä lueteltujen esineiden ulkonäöstä. Aspelinin lisäksi ainakin K. F. Ignatius vaati arkistomateriaalin käyttöä työn pohjana, vaikka arkistonhoitaja Hausen ei nähnyt materiaalia hyödyllisenä. E. G. Palmén puolsi museon anomusta, koska hänen mielestään Turussa virinnyttä kiinnostusta paikallisten historiallisten muistomerkkien restaurointiin tuli tukea ja edistää kaikin tavoin. Muinaistieteellinen toimikunta antoi anomusta puoltavan lausunnon, joskin edellisin varauksin.[1251]

Senaatti myönsi toukokuussa 1885 Juhana-herttuan audienssisalin restaurointiin 2544 markkaa. Seuraten Muinaistieteellisen toimikunnan näkemystä se katsoi tarpeelliseksi välttämättömiksi katsotut restaurointityöt, muttei myöntänyt anottua 1950 markkaa huoneen koristeluun.[1252]

Museon johtokunta alkoi epäröidä. Sen tiedossa oli, että museon käytössä ollut osa audienssisalista ei kattanut alkuperäistä salia kokonaisuudessaan. Linnan pohjapiirustuksista tulkittiin alkuperäisen salin alaa, ja restaurointisuunnitelma koski vain osaa siitä. Salin "restaurointi alkuperäiseen asuunsa" ei voinut silloisessa tilanteessa toteutua. Cygnaeus arveli, että jos suunnitellut työt toteutettiin ja vain osa audienssisalia restauroitaisiin, johtokuntaa syytettäisiin pieteetin puutteesta rakennusta kohtaan.[1253] Asia oli museolle ar-

[1248] MT:n pöytäkirja 16.3.1885. MV.

[1249] Ibidem.

[1250] Lähteessä termi *arkitektoniska dekorationen*. MT:n pöytäkirja 16.3.1885. MV.

[1251] MT:n pöytäkirja 16.3.1885. MV; MT:n kirje keisarille n. 12 huhtikuussa 1885. Topografinen arkisto. MV. STO AD 16/239 EE 12/126 1885. KA.

[1252] Rahat myönnettiin lääninkuvernöörin yleisestä kassasta kuittia vastaan. STO:n pöytäkirja 8.5.1885. KA.

[1253] "Den kinkigaste frågan blef den om restaureringen af rummet i slottet. För min del har jag alltid haft mina dubier om det vore rätt, att restaurera en del af audienssalen, ty att rummet i fråga varit en del deraf, är ju ej någon nyhet. – – En anmärkning, som otvifvelaktigt och detta med rätta skall

kaluontoinen – siitä riippui sen maine. Johtokunta päätti odottaa, kunnes kaikki sen jäsenet voisivat paikan päällä keskustella Ahrenbergin kanssa asiasta.[1254]

Ahrenberg järjesteli tuolloin keisariparin vierailua Viipuriin, Lappeenrantaan ja Helsinkiin, eikä ehtinyt Turkuun.[1255] Samaan aikaan hän viimeisteli Viipurin linnan restaurointisuunnitelman piirustuksia ja pyrki vaikuttamaan päättäjiin Viipurin linnan kysymyksessä. Turun museohuoneen suunnitelmat viivästyivät.

1886

Museon johtokunta päätti Ahrenbergin ehdotuksesta varata audienssisalia varten saadut rahat kahden pienemmän museohuoneen restaurointiin. Ennen asian anomista senaatilta johtokunta odotti, että arkkitehti sai suunnitelmansa valmiiksi kahta pienempää museohuonetta varten. Tämä toimitti piirustuksia museon johtokunnalle aika ajoin, mutta muiden kiireiden vuoksi suunnitelmat viipyivät.[1256] Muutettuaan marraskuussa Viipurista Helsinkiin arkkitehti pääsi toteuttamaan aikaisemmin aivan liian hankalia matkoja Turkuun.[1257]

1887

Museohuoneiden piirustukset (5 kpl ja detaljipiirustukset ovista) ja kustannusarviot huoneiden restauroimiseksi valmistuivat tammikuun alussa 1887, ja museon johtokunta pääsi anomaan audienssisaliin saamansa rahasumman käyttämistä kahteen pienempään museohuoneeseen (pohjapiirroksiin merkitty a ja b, audienssisali c).[1258] Ahrenberg saapui Turkuun esittelemään piirustuksiaan.[1259] Samalla hän kertoi johtokunnalle saaneensa virallisen toimeksiannon laatia Turun linnan restaurointisuunnitelma. Johtokunta päätti pyytää Muinaistieteelliseltä toimikunnalta, että se ottaisi huomioon museon tilatarpeen ja suhtautuisi myötämielisesti museon pyrkimyksiin saada käyttöönsä sopivia lisätiloja Turun linnasta kun tilojen tulevasta käytöstä päätettiin. Johtokunnan jäsenten mukaan museon kokoelmat tukivat linnan tulevaa ”tyylirestaurointia” (*restauration i stil*).[1260] Suuri osa Muinaistieteellinen toimikunnan jäsenistä suhtautui museon tavoitteisiin suopeasti.[1261]

Senaatti suostui museon anomukseen, ja museohuoneiden restaurointi alkoi. Puutöistä vastannut N. Boman ja koristemaalari A. Ekstam aloittivat työt keväällä.[1262] Jouluna uudistuneet museohuoneet avattiin ylei-

---

göras mot bestyrelsen är den, att om vi restaurera delen af rummen, vi ej förfara med pietet mot det historiska. Emellertid hafva vi klantat i väg med vår begäran, och skola svårligen nu genast kunna gå in med en ny skrift till H.K.M. i frågan med ett omnämnande, att vi förändrat åsigt. – – Jag har alltid förstått – –, att andra hälften af audienssalen utgjorts af det rum med utsigt utåt slottsfästet, som ligger i bredd med det vi tänkt restaurera. Af plankartorna öfver slottet tyckes emellertid framgå att andra hälften varit det rum, sida i sida med det, som har två fönster åt borggården.” G. Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 12.6.1885. Ea 1. TKA; L. W. Fagerlundin kirje G. Cygnaeukselle 24.5.1885. Cygnaeuska samlingen V. ÅA.

1254 TKHM:n pöytäkirja 11.6.1885. TKA; G. Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 12.6.1885. Ea 1. TKA.

1255 Jac. Ahrenbergin kirje F. Rettigille 5.7.[1885]. Rettigin perhearkisto. ELKA.

1256 TKHM:n pöytäkirjat 4.12.1885, 7.6.1886 ja 28.10.1886. TKA. ”Heders vän. Nu kommer vi sa Per Olsson om vargarne, d.v.s. inom veckans lopp skall du få ritningarna till musei rummen – –. Huru är det behöfs något kostnadsförslag för t.ex. panel kamin tak etc i museet eller gör ni det sjelf. – – Jag skall gerna åtaga mig allt besvär med beställning och öfvervakning af arbetena. Svara mig nu om kostnadsförslaget så får du ritningarna med samma. Din vän Jac. Ahrenberg.” Jac. Ahrenbergin kirje 31.3.1886. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA. Rettig kirjoitti Fagerlundille 15.5.1886: ”Från Ahrenberg hafva vi ej hört något. Du är rätt ledsamt att ej få börja med arbetena på slottet.” Carl Armfelt jatkoi samana syksynä: ”Af Ahrenberg hafva vi ännu ej hört något. Hafva sålunda ej kommit ingå till senaten med anhållan att få använda anslaget till restaurering af smårummen.” F. Rettigin kirje L. W. Fagerlundille 15.5.1886 ja Carl Armfeltin kirje L. W. Fagerlundille 24.11.1886. Ea 1. TKA. Toisen museohuoneen piirustuksia hän lähetti johtokunnalle alkukesällä 1886. Niiden joukossa oli mm. ovien detaljipiirustuksia. Hän suunnitteli audienssisalin viereisestä museohuoneesta hyvin yksinkertaista, mutta siihen ei vielä ollut piirustuksia: ”detta kan ju ske senare, jag har varit mycket upptagen och icke velat låta eder vänta. Hufvud summan är att ni får rätt att använda de befintliga medlen såsom Eder lyster – –. Om du emellertid tror att ovilkorligen tak och panel ritningar behöfvas med samma så låt mig få rummens dimensioner efter den lilla planritningen och jag skall ännu inom utgången af denna månad sända Eder något som jag hoppas skall passa.” Jac. Ahrenbergin kirje nimeämättömälle vastaanottajalle 1.6.1886. Mapp 8:2. TMK.

1257 Sanomalehtitietojen mukaan hän näyttäisi yöpyneen Turussa vuonna 1887 ainakin 8.1., 30.5., 19.9. ja 7.11.

1258 Museolle helmikuussa 1887 lähetettyä pohjapiirustusta säilytetään TMK:n arkistossa. TKHM:n johtokunnan anomus keisarille 4.2.1887 n. 69. Db1. TKA. Fagerlund jätti anomuksen senaatille 11.2.1887. STO AD 193/13 1887. KA.

1259 TKHM:n pöytäkirja 9.1.1887. TKA. Kyseiset esilinnan tilat tunnetaan nykyisin nimellä Ahrenbergin huoneet. Piirustuksia ei ole arkistoista löytynyt pohjapiirustusta lukuun ottamatta.

1260 TKHM:n johtokunnan MT:lle 14.1.1887: n. 56. Db1 ja TKHM:n pöytäkirja 9.1.1887. TKA.

1261 ”Kommission anså frågan, såvidt den kunde bero af henne, förtjena behjertande.” MT:n pöytäkirja 17.1.1887. MV. Seuraavassa kokouksessa lisättiin edelliseen pöytäkirjaan, että valtionarkeologi vastasi museon johtokunnan kirjeeseen seuraavasti: ”att Kommission, i den händelse att dispositionen af lokalerna på Åbo slott skulle komma under hennes ompröfning vore benägen att taga hänsyn till Bestyrelsens yttrade önskan.” MT:n pöytäkirja 24.1.1887. MV; J. R. Aspelinin kirje TKHM:n johtokunnalle 24.1.1887 n. 187. Eaa 1. TKA.

1262 ”Restaureringen i slottet pågår som bäst. Kakelugnarna äro i det närmaste uppförda, jag tror de blifva rätt stil.” F. Rettigin kirje L. W. Fagerlundille 30.4.1887. Ea 1. TKA.

sölle.[1263] Ikkunasyvennysten maalaukset toteutettiin vasta kesällä 1889.

Valtionarkeologi kävi maaliskuussa 1887 linnassa opiskelija A. H. Snellmanin seurassa tutkimassa linnan tiloja. Snellman valmisteli tutkimusta linnan historiasta. Päämääränä oli saada tietoa linnan aikaisemmista sisustuksista tulevaa restaurointia varten.[1264] Sanomalehdissä kerrottiin Aspelinin ja Snellmanin tutkimusten alustavista tuloksista: päälinnan säilyneet osat olivat peräisin Kustaa Vaasan ja Juhana-herttuan ajoilta. Vanhempia, ”alkuperäisiä” käytäviä oli avattu tekeillä olleita piirustuksia varten. Sanomalehdissä tehtiin huomioita uusista museohuoneista ja levitettiin populaaria käsitystä, jonka mukaan tilojen restauroinnissa palautettiin aina tietty tilalle ominainen ”loistoaika”. Lehdistössä kirjoitettiin, että ”[u]uden eli esilinnan loistoaika yhtyy wasta Pietari Brahen nimeen, joten sikäläisten museohuoneitten aiottu sisustaminen Juhana herttuan aikuiseen taidetapaan ei ole historiallisesti oikeutettu.”[1265] Tämä sisälsi suoraa kritiikkiä museohuoneiden restaurointia kohtaan. Museota syytettiin historian vääristelemisestä. ”Loistoajan” korostaminen ja samanaikainen puhe ”alkuperäisistä” rakennusosista johtivat siihen, että esilinnan rakennusajaksi tulkittiin ajoittain 1600-luku.[1266] Käsitykset linnan ”loistoajasta”, rakennusajasta ja museohuoneiden restauroinnista tietyn aikakauden asuun kietoutuivat hämäräksi yhtälöksi julkisessa keskustelussa.

J. R. Aspelin kävi keväällä 1887 Tukholmassa tutustumassa linnojen piirustuksiin Turun, Viipurin ja Käkisalmen linnojen restaurointia varten. Hän löysi 1500-luvun tilikirjoja, jotka koskivat Turun linnan seinävaatteita, maalauksia ja selityksiä niissä kuvatuista aiheista, ja haki tietoja Ruotsissa säilyneistä vanhoista seinävaatteista. Ajatuksena oli, että jos ne esittivät samoja aiheita kuin lähteissä mainittiin, niitä voisi kopioida maalauksin Suomen linnoihin.[1267]

1888

Ahrenberg esitteli keväällä kokonaissuunnitelmansa Suomen linnojen korjaamiseksi. Turun linnan hän asetti kiireellisyysjärjestyksestä vasta kolmanteen kategoriaan Käkisalmen linnan kanssa. Niiden korjaukset saattoivat odottaa lähitulevaisuuteen.[1268] Turun päälinnaan hän ehdotti vesikaton korjausta, välipohjien asettamista tornien ylimpiin kerroksiin, tornien portaiden korjausta ja tornien ylimpien kerrosten ikkunoiden (14 kpl) ja ovien (10 kpl) uusimista. Ehdotus sisälsi myös esimerkiksi soran poistamisen tornihuoneista, hajonneiden muurien uudelleenmuurauksen, useiden holvien rekonstruoimisen ja kulkuaukkojen avaamisen niihin huoneisiin, joihin ei ollut pääsyä. Kustannusarvio oli 11 050 markkaa.[1269]

Ehdotus oli epämääräinen, eikä siinä eritelty tarkemmin kohteena olleita tiloja. Ahrenbergin mukaan töiden laajuudesta oli mahdotonta päättää kovin tarkasti etukäteen.[1270] Ajatuksena oli, että töiden johtaja olisi määritellyt paikan päällä töiden kuluessa, mitkä hajonneet muurit olisi rakennettu uudelleen ja mitkä oviaukot olisi avattu. Valtionarkeologi antoi Ahrenbergin ja Schjerfbeckin laatimista linnojen korjausehdotuksista tyrmäävän lausunnon Muinaistieteelliselle toimikunnalle, esitti vakavaa huomautettavaa jokaisen linnan kohdalla ja vaati uusia ehdotuksia tai ainakin lisäselvityksiä.[1271]

Turun linnan huoneiden kunnostaminen oli Aspelinin mukaan mahdollista ainoastaan läntisen tornin 4.–6. kerroksissa ja parissa kolmessa niitä rajaavassa huoneessa sekä itäisen tornin 5.–7. kerroksissa. Tämä johtui linnan tilojen tuolloisesta tilanteesta: päälinnan ti-

---

[1263] TKHM:n pöytäkirjat 8.3.1887 ja 31.1.1888. TKA.

[1264] MT:n pöytäkirjat 11.2.1887, 28.2. ja 17.3.1887. MV; Valtionarkeologin kirje MT:lle 11.2.1887 n. 200. Topografinen arkisto. MV; Aura 15.3.1887. Ahrenberg kirjoitti 1.3.1887 suosituskirjeen Snellmanille hänen Turun matkaansa varten. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA.

[1265] Hämeen Sanomat 18.3.1887. Sama julk. Hbl 20.3.1887; Finland 20.3.1887; Aura 20.3.1887; ÅT 21.3.1887; Folkwännen 22.3.1887; Aamulehti 22.3.1887; Turun lehti 22.3.1887; Suomalainen Wirallinen Lehti 22.3.1887.

[1266] Folkwännen 10.5.1887.

[1267] ”Så vidt dessa gobeliner skulle afbilda samma ämnen, som de väggväfnader hvilka en gång prydt de fordna salarna och gemaken i våra borgar, har det synts mig lämpligt, derest rumrestauration skulle ifrågakomma, att medelst målningar imitera desamma.” Valtionarkeologin kirje Ruotsin hovi-intendentille 2.6.1887 n. 291. Kansio: Viipuri. RHO/MV. Seinämaalauksia ei niiden pohjalta linnoissa toteutettu, mutta Rettig tilasi museolle sittemmin kopiot seinävaatteista, joiden arveltiin olleen aikoinaan Turussa Juhana-herttuan hovissa.

[1268] Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle 16.3.1888. Kansio: Kajaaninlinna I. RHO/MV.

[1269] Kustannusarvio Turun päälinnan korjaustöihin (*renoveringsarbeten*) helmikuussa 1888. Kansio: Kuusiston linna. RHO/MV.

[1270] Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle 16.3.1888. Kansio: Kajaaninlinna I. RHO/MV.

[1271] Kuusiston ja Kastelholman osuudet J. R. Aspelinin lausunnosta perustuivat sanasta sanaan Emil Nervanderin teksteihin, jotka tämä oli laatinut paikan päällä tekemiinsä havaintoihin perustuen. Aspelin luotti Nervanderin asiantuntemukseen ja neuvoihin historiallisten monumenttien korjauksissa. Esim. Kastelholmaan Ahrenberg oli ehdottanut muurien korjausta tiilellä. Aspelinin toisti Nervanderin muotoilemia näkemyksiä, joiden mukaan tiilten käyttö ei tullut kysymykseen harmaakivimuurien korjaamisessa: vain alkuperäistä materiaalia oli käytettävä. Nervanderia toistaen Aspelin toi esiin ”historiallisen tunteen”, joka piti korjauksissa ottaa huomioon: ”enligt min åsigt hufvudsaken är att genom sakkunnig remont förekomma ruinernas ytterligare förfall och genom yttre vård bidraga till desammas mäktiga inflytande på de besökandes historiska känsla”. Valtionarkeologin lausunto MT:lle 18.5.1888 n. 434. Kansio: Tammisaari Raseborg. RHO/MV; Emil Nervanderin lausunnot Kastelholman ja Kuusiston linnoista. Kansio Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV.

loja käytettiin viljavarastona ja kirkkosali oli seurakunnan käytössä. Esilinna oli suurelta osin vankilana, ainoastaan 5 huonetta oli Turun kaupungin historiallisen museon hallussa. Ahrenbergin ehdotuksessa viitattiin tornihuoneisiin, mutta koska tiloja ei määritelty tarkemmin, Aspelin ei voinut hyväksyä niitä koskevaa ehdotusta tutkimatta asiaa paikan päällä. Turun linnan kunnostamisella ei ollut kiire, mutta oli otettava selvää, mihin tarkoitukseen linnan tiloja tulevaisuudessa käytettiin. Vasta selvitysten perusteella oli tarpeellista tehdä suunnitelmat esimerkiksi kulkureiteistä.[1272]

Muinaistieteelliseen toimikuntaan kuuluivat kolmivuotiskaudella 1887–1890 A. O. Freudenthal ja C. G. Estlander (Suomen Tiedeseura), August Ahlqvist (Aleksanterin Yliopisto), E. G. Palmén (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura), Theodor Schvindt (Suomen Muinaismuistoyhdistys) ja S. G. Elmgren (Historiallinen Seura), joka toimi toimikunnan puheenjohtaja.[1273] Sihteerinä toimi valtionarkeologi, joka pyysi tuekseen Emil Nervanderin ja Hjalmar Appelgrenin. Toimikunta päätti, että Kastelholman ja Kuusiston raunioille lähetettäisiin maisteri Nervander tekemään uudet kustannusarviot yhdessä arkkitehti Magnus Schjerfbeckin kanssa. Brahelinnaan lähetettiin tekemään samoin maisteri Appelgren yhdessä Mikkelin lääninrakennuskonttorin arkkitehdin kanssa. Käkisalmen linnan korjaustarpeen selvittäminen jätettiin Theodor Schvindtin tehtäväksi. Turun linnan tärkeimpien tilojen tulevasta käytöstä oli hankittava lisätietoja.[1274]

Turun kaupungin historiallinen museo anoi lisätiloja senaatilta.[1275] Se perusteli anomustaan linnan restauroinnin jatkumisella.[1276] Museon ongelmana oli edelleen lääninvankila, jonka sellejä oli aivan sen naapurissa. Se vetosi päättäjiin, että vankilan lähteminen osoittaisi kunnioitusta historiallisia muistoja kohtaan. Rikollisten läsnäolo aiheutti vaaran museon arvokkaille kokoelmille.[1277]

Muinaistieteellisen toimikunnan esittämää kysymystä Turun linnan tilojen tulevasta käytöstä käsiteltiin senaatissa. Turun ja Porin lääninkuvernöörin mukaan linnan tiloja tarvittiin välttämättä viljan varastointiin.[1278] Keisarin päätöstä linnan restauroinnin valmistelemisesta oli kuitenkin noudatettava. Senaatti päätti, että toistaiseksi linnaa käytettiin edelleen viljavarastona ja restauroinnin tuli mukautua siihen. Sen vastauksessa mainittiin, että koska linnaa tarvittiin varastokäyttöön, restauroinnin tuli ensisijaisesti koskea linnan historiallisesti ja arkeologisesti tärkeimpiä tiloja.[1279] Tiedustellessaan senaatilta mihin tarkoitukseen Turun linnan tiloja aiottiin tulevaisuudessa käyttää Muinaistieteellinen toimikunta oli tehnyt listan linnan tärkeimmistä tiloista, jotka sijaitsivat kaikki päälinnan pohjoissiivessä tai länsitornissa.[1280]

Senaattorit pyrkivät sekä säilyttämään rakennuksen viljavarastona että vaalimaan sen arvoa historiallisena monumenttina. Nälkävuodet olivat vielä tuoreessa muistissa, ja viljavarastona linna oli tärkeässä käytössä. Samalla kävi ilmi, etteivät he juuri tunteneet linnan tiloja. Linnan yleishyödyllisestä käytöstä ei luovuttu, vaikka rakennuksen restaurointia virallisesti suunniteltiin. Ajatus koko linnan restauroinnista oli vaarassa senaatin esittäessä linnan osittaista restaurointia niin, että viljavarasto säilyisi.

Turun museomiehet eivät tyytyneet senaatin päätökseen, vaan kutsuivat Turkuun kirkollisasiaintoimituskunnan päällikön, senaattori Yrjö Koskisen ja kansliatoimituskunnan päällikön, senaattori Johan Gustaf Sohlmanin. Tarkoituksena oli vaikuttaa päättäjiin, jotta museo saisi linnan käyttöönsä. Kutsujana oli todennäköisesti Fredrik Rettig.[1281] Museon kanssa esilinnan tiloista taisteli edelleen vankeinhoitolaitos, joka piti tiloistaan tiukasti kiinni.[1282] Museo kärsi tilanpuutteesta, joten senaattoreiden vierailu oli sille erittäin tärkeä sen tulevien tilojen ja toiminnan kannalta.[1283]

[1272] Valtionarkeologin lausunto MT:lle 18.5.1888 n. 434. Kansio: Tammisaari Raseborg. RHO/ MV.

[1273] MT:n vuosikertomus 1887. MT:n pöytäkirjat vuosina 1884–1890. MV.

[1274] MT:n pöytäkirja 25.5.1888. MV; MT:n kirjekonsepti 25.5.1888 n. 446 YRYH:lle. Virka-arkisto. MV.

[1275] TKHM:n pöytäkirja 4.6.1888. TKA.

[1276] ”En fortsättning af den restaurering af museirummen i forntida stil, hvilken påbegynts, skulle genom museilokalens utvidgande möjliggöras. Detta skulle stå i full öfverenstämmelse med den petition till Eders Majestät, om hvilken Finlands ständer vid 1882 års landtdag förenade sig”. TKHM:n johtokunnan kirje keisarille 5.12.1888 n.7. Db1. TKA.

[1277] ”– – hvilket farlig granskap museet för det närvarande eger i de förbrytare, som äro inrymda i Åbo slott, delvis just i de rum, om hvilka bestyrelsen nu anhåller.” TKHM:n johtokunnan kirje keisarille 5.12.1888 n.7. Db1. TKA.

[1278] Turun ja Porin lääninkuvernöörin kirje 31.8.1888 n. 2417 STO:lle. STO KD 426/43 1888. KA.

[1279] STO:n pöytäkirjat 21.6.1888, 24.10.1888 ja 21.11.1888. KA; Kirkollisasiaintoimituskunnan kirje MT:lle 21.11.1888 n. 1462. Topografinen arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 18.12.1888. MV.

[1280] MT:n kirje siviiliasiaintoimituskunnalle 25.5.1888 n. 455. STO KD 426/43 1883. KA.

[1281] Rettig kirjoitti pian senaatin päätöksen jälkeen, että tärkeä vierailu oli tulossa: ”Jag hoppas dock, att vi kunna beveka dessa herras hjertan, så att få vårt slott för vårt museum.” F. Rettigin kirje L. W. Fagerlundille 12.12.1888. Ea 1. TKA.

[1282] *Åbo Tidning* -lehdessä julkaistiin 22.11.1888 kirjoitus *Två rivaler* museon puolesta vankilaa vastaan. Siinä argumentoitiin linnan vankilakäyttöä vastaan ja restauroinnin puolesta vedoten ”historiallis-arkeologisiin” näkökohtiin ja vuoden 1882 valtiopäivien jälkeiseen päätökseen. ”Det har redan blifvit så mycket taladt och skrifvet om den ovärdiga användning, som kommit vårt älsta historiska monument – Åbo slott – till del, för att vi skulle anse nödigt, att uttömma oss i exklamationer häröfver. Vi anse det emellertid förvånandsvärd, att ett förslag af den art, som fångvårdsstyrelsen nu ärnar framlägga, kan uppkomma samtidigt som just frågan om våra fornminnes restaurerande och bevarande blifvit så att säga en fråga för dagen.” ÅT 22.11.1888.

[1283] Armfeltin ja Cygnaeuksen tarkoituksena oli laatia katalogi museon kokoelmista ennen senaattoreiden vierailua. Carl Armfeltin kirje L. W. Fagerlundille 12.4.1889. Ea 1. TKA.

1889

Senaattorit Sohlman ja Yrjö Koskinen vierailivat Turussa 17.5.–19.5.1889.[1284] Vierailulla oli museon kannalta myönteisiä ja kauaskantoisia vaikutuksia. Syksyllä Yrjö Koskinen selvitti Turun linnan tiloja ja restaurointia senaatin talousosastossa. Hän kertoi, että ”vanhaa” eli päälinnaa käytettiin viljavarastona ylimpiä tornihuoneita, joitakin länsitornin viereisiä huoneita ja eteläsiiven kirkkoa lukuun ottamatta ja että linnan historiallisesti ja arkkitehtonisesti merkittävimmät tilat sijaitsivat sen pohjoissiivessä ja länsitornissa. Hänelle oli linnassa vieraillessaan selvinnyt, että tilat olivat sopimattomat viljan varastoimiseen. Siksi hän esitti, että ne tyhjennettäisiin niin pian kuin mahdollista ja että linnan restaurointi toteutettaisiin keisarin määräyksen mukaisesti.[1285]

Heti tämän jälkeen ryhdyttiin etsimään korvaavia tiloja kruunun viljavarastolle. Lääninkuvernööri, joka aikaisemmin oli pitänyt linnan tiloja viljavarastolle korvaamattomina, joutui etsimään niille vaihtoehtoja.[1286] Vaikka uuden makasiinin sijoituspaikasta kiisteltiin vuosia, päätös viljavaraston siirtämisestä johti siihen, että päälinnan restaurointi tuli ajankohtaiseksi.

Ahrenberg ehdotti esilinnan museohuoneen ikkunasyvennysten maalauksiin aiheita Hattulan kirkosta.[1287] Niiden piirustukset teki Ahrenbergin ehdotuksesta arkkitehti Carl C:son Armfelt, ja niiden toteutuksesta vastasi kesällä 1889 koristemaalari A. Ekstam.[1288]

1890

Viljavarasto oli päätetty siirtää linnasta ja restauroinnin suunnitteleminen saattoi alkaa. Muinaistieteellinen toimikunta pyysi Yleisten rakennusten ylihallitusta asettamaan sopivan arkkitehdin tekemään kokonaisvaltaisen suunnitelman Turun linnan restauroimiseksi. J. R. Aspelin korosti, että suunnitelman tuli perustua tutkimuksiin.[1289] Yleisten rakennusten ylihallitus asetti tehtävään Ahrenbergin, jonka piti laatia restaurointisuunnitelma yhteistyössä valtionarkeologin kanssa.[1290]

Turun kaupungin historiallisen museon johtokunta pyysi keväällä Ahrenbergilta uuden restaurointisuunnitelman Juhana-herttuan audienssisaliin.[1291] Lääninvankila muutti pois linnasta 1.6.1890, ja senaatti myönsi museolle 12 huonetta esilinnan kolmannesta ja 3 huonetta sen neljännestä kerroksesta sillä ehdolla, että niihin ei tehtäisi muita suuria muutoksia kuin sellaisia, jotka liittyivät linnan ”arkeologiseen restaurointiin” (*restauration i arkeologiskt syfte*). Museon tilat laajenivat huomattavasti. Muut lääninvankilalta vapautuneet tilat varattiin vankilakäyttöön linnan restauroinnin alkamiseen asti.[1292]

Vankilan poismuuton jälkeen museon johtokunta vaati anomuksessaan senaatille ja *Åbo Tidning* -sanomalehdessä parannuksia linnan turvallisuusjärjestelyihin.[1293] *Hufvudstadsbladet* yhtyi turkulaisten toiveisiin. Linnan restauroinnin odotettiin pian alkavan ja samalla toivottiin, että julkisen avun lisäksi myös yksityiset osallistuisivat restauroinnin kustannuksiin.[1294] Senaatti vastasi museon huoleen. Vahtimestari J. A. Laaksonen määrättiin 700 markan vuosikorvausta vastaan huolehtimaan linnan rakennusten siisteydestä ja paloturvallisuudesta pitämällä jatkuvasti käsillä kolme tynnyrillistä vettä.[1295]

Aspelin ja Ahrenberg matkustivat 13.8.1890 höyrylaivalla Turkuun.[1296] Matkan tarkoituksena oli tehdä huomioita päälinnan pohjoissiivestä. Ahrenberg toivoi saavansa piirustukset ja kustannusarvion pian valmiiksi.[1297] Samalla järjestettiin linnassa Turun kaupungin historiallisen museon kokous, jossa olivat läsnä Aspe-

---

[1284] ÅT 20.5.1889.

[1285] STO:n pöytäkirja 31.10.1889. KA.

[1286] Senaatille jättämässään lausunnossa lääninkuvernööri ehdotti uuden makasiinirakennuksen rakentamista linnan välittömään läheisyyteen. Makasiini tuli sijoittaa niin lähelle satamaa ja rautatieyhteyksiä kuin mahdollista. STO:n pöytäkirja 19.2.1890. KA.

[1287] ”I slottet återstår i de senast restaurerade rummen målning af fönsternischerna, hvilka enl. hr Ahrenbergs förslag skulle dekoreras efter eskizzer, tagna i Hattula gamla kyrka.” ÅT 31.1.1889; Finland 1.2.1889.

[1288] TKHM:n pöytäkirjat 1.3.1889, 13.3.1889, 1.6.1889 ja 13.9.1889. TKA; ÅT 20.7.1889.

[1289] J. R. Aspelinin kirje YRYH:lle 10.12.1889. Virka-arkisto. MV.

[1290] YRYH:n kirjekonsepti J. R. Aspelinille 7.1.1890. RakH. KA; Hbl 9.1.1890.

[1291] TKHM:n pöytäkirja 27.3.1890. TKA.

[1292] STO:n pöytäkirja 29.5.1890. KA; TKHM:n pöytäkirja 31.7.1890. TKA; Drake 1995, 105. Museo kunnosti vuoden aikana kahdeksan uutta huonetta väliaikaisesti sellaisiksi, että niissä saattoi esitellä museon kokoelmia. TKHM:n vuosikertomus 1890. Dc1. TKA.

[1293] ”Trafiken därstädes är äfven sedan fångarna bortflyttades, ej ringa, isynnerhet under den tid då spannmål levereras till kronomagasinet och hvem skall bära ansvaret, om något inträffar, som skulle i större eller mindre grad skada den redan under långa tider illa vårdade åldriga borgen. – – Vi antaga, att Bestyrelsens framställning på högsta ort skall blifva beaktad, ty otänkbart är, att ett historiskt minnesmärke af det höga värde som Åbo slott skulle, om och för en kortare tid, lämnas alldeles utan omvårdnad och uppsikt.” ÅT 3.8.1890.

[1294] Hbl 13.8.1890.

[1295] STO:n pöytäkirja 15.10.1890, KA; Kirkollisasiaintoimituskunnan kirje MT:lle 15.10.1890 n. 1949. Topografinen arkisto. MV; Drake 1995, 34–35.

[1296] Jac. Ahrenbergin viestit J. R. Aspelinille 5.8.1890, 6.8.1890, 9.8.1890 ja 12.8.1890. ”Glöm icke att taga Snellmans text med dig”, kirjoitti Ahrenberg valtionarkeologille 9.8.1890. Virka-arkisto. MV. Turkulaislehdessä kerrottiin, että ”Arkitekten Jacques Ahrenberg befinner sig för det närvarande på orten hufvudsakligen i och för de förestående restaureringsarbetena i Åbo slott” ÅT 15.8.1890.

[1297] ÅT 16.8.1890.

198. Turun linnan länsitornin sisätila vuonna 1897. Valok. Georg Nyblin. Kuva: Museovirasto.

linin ja Ahrenbergin lisäksi Rettig, Rönnbäck ja Cygnaeus. Kokouksen tarkoituksena oli päättää uusien ja vanhojen museohuoneiden yhdistämisestä museon käyttöön ja uusien huoneiden kunnostamisesta. Ahrenberg tarjoutui tekemään ehdotuksen ja kustannusarvion tarvittavista muutostöistä. Aspelinilta saatiin museon tulkinnan mukaan vakuutus siitä, että jos ja kun tulevaisuudessa joitakin päälinnan huoneita restauroitaisiin, museo voisi esitellä ainakin osassa niistä kokoelmiaan. Valtionarkeologi kiinnitti huomiota museon johtokunnan suunnitelmiin "restauroida" uusia museohuoneita käyttöönsä kuten aikaisemminkin.[1298] Kokouksessa museon johtokunta päätti lopettaa museohuoneiden "tyylirestauroinnin" edistämisen, koska koko linnan restaurointia suunniteltiin parhaillaan.[1299] Museo joutui lykkäämään Ahrenbergilta tilaamansa Juhana-herttuan audienssisalin restaurointisuunnitelman toteuttamista.

Lääninrakennuskonttorien rooli linnojen kunnostamisessa otettiin keskustelun kohteeksi. Lääninrakennuskonttorit huolehtivat kruunun omistamista rakennuksista, mutta linnat eivät kuitenkaan olleet niiden rakennusten listalla, joista lääninrakennuskonttoreiden piti lähettää vuosikorjausehdotukset ylihallitukselle. Turun lääninarkkitehti Helge Rancken tiedusteli Yleisten rakennusten ylihallitukselta, tulisiko hänen tehdä ehdotus Turun linnan tarvitsemista korjauksista myös muulta kuin kruunun viljavaraston osalta.[1300] Ahrenberg antoi ylihallituksen ensimmäisenä arkkitehtina lausunnon, jossa hän kirjoitti, että linnojen korjauksia oli toteutettu ainoastaan valtionarkeologin tai yksityishenkilöiden aloitteesta. Niin oli käynyt Viipurin linnalle, Käkisalmen linnalle, Viipurin pyöreälle torille ja Turun linnalle. Hän esitti, että linnat pitäisi kirjata niiden rakennusten joukkoon, joiden huolenpitovelvollisuus oli lääninrakennuskonttorilla ja joiden korjaustöistä he lähettivät vuosittain ehdotuksen Yleisten rakennusten ylihallitukselle. Muinaistieteellinen toimikunta tarkastaisi kustannusarviot ennen kuin ne menisivät senaatin vahvistettavaksi. Yleisten rakennusten ylihallitus pyysi Muinaistieteellisen toimikunnan näkemystä Turun ja muiden "muinaislinnojen" korjausten organisoimisesta.[1301] Toimikunta hyväksyi ehdotuksen, ja vuodesta 1891 eteenpäin lääninrakennuskonttorit ehdottivat ja toteuttivat linnojen vuosikorjaukset.[1302]

Ahrenbergin restaurointisuunnitelma Turun linnaan valmistui lokakuussa 1890. Summittainen kustannus-

---

[1298] Joitakin päiviä aikaisemmin (3.8.1890) ilmestyneessä *Åbo Tidning*in numerossa kerrottiin museon laajentavan tilojaan esilinnassa ja esitettiin johtokunnan toive: "skall väl museibestyrelsen söka att efter hand få åtminstone en del af dem restaurerade efter samma stil, som blifvit följd i ett par af de rum öfver hvilka museet hitintills förfogat." ÅT 3.8.1890.

[1299] TKHM:n pöytäkirja 15.8.1890. TKA; G. Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 18.9.1890. Kansio 2. L. W. Fagerlundin arkisto. ÅA.

[1300] YRYH:n kirje MT:lle 18.11.1890 n. 1624. Topografinen arkisto. MV.

[1301] YRYH:n kirje MT:lle 18.11.1890 n. 1624. Kirjeen liitteenä Ahrenbergin lausunto 16.11.1890. Topografinen arkisto. MV.

[1302] MT:n pöytäkirja 12.12.1890. MV; MT:n kirjekopio YRYH:lle 12.12.1890 n. 837. Virka-arkisto. MV.

arvio oli yhteensä 154 783 markkaa.[1303] Arkkitehdin mukaan kustannuksia saattoi määrittää tarkemmin vasta sen jälkeen kun linnan tilat oli tyhjennetty viljalaareista. Hän ehdotti, että linnan ulkoarkkitehtuurin restaurointiin varattaisiin vuosittain noin 20 000 markkaa. Sisätilojen osuus alkaisi vasta viljavaraston siirtämisen jälkeen.[1304] Arkkitehti julkaisi suunnitelmaa perustelevan artikkelin *Svenska folkskolans vänner* -yhdistyksen *Nornan*-juhlalehdessä.[1305]

Kustannusarvio ja piirustukset jätettiin Muinaistieteellisen toimikunnan arvioitavaksi. Sen jäseniä olivat C. G. Estlander (pj), Otto Donner, A. O. Freudenthal, E. G. Palmén, Th. Schvindt, Gustaf (Kustavi) Grotenfelt ja sihteerinä valtionarkeologi.[1306] Pöytäkirjoihin ei kirjattu keskustelua suunnitelmasta, mutta toimikunta päätyi yksimieliseen lausuntoon.[1307] Muista lähteistä ilmenee, että valtionarkeologi ei puoltanut ehdotusta.[1308]

Muinaistieteellinen toimikunta puolsi varojen myöntämistä ulkoarkkitehtuurin ja linnanpihan porrasrakennuksen rekonstruointiin Ahrenbergin suunnitelman mukaisesti. Tornien muodoista se huomautti, että niiden piti seurata tarkemmin vanhoja piirustuksia. Muita suunnitelman kohtia toimikunta ei sellaisinaan hyväksynyt. Se ehdotti eteläsiiven viereistä pihaa rajanneen ulkomuurin korvaamista linnan lähiympäristöä aikaisempien ulkovarustusten paikalla rajanneella muurilla. Toimikunta kiinnitti erityistä huomiota linnan ympäristöön ehdottaen sen varaamista puistoalueeksi ja kaunistamista puuistutuksin. Lausunnossa ihmeteltiin, että tornien huoneet oli jätetty suunnitelmassa mainitsematta, vaikka eräästä niistä oli parhaimmat näköalat ympäristöön ja kulku tornien näköalatasanteille piti välttämättä johtaa niiden kautta. Sisätiloja koskevaa suunnitelmaa toimikunta ei hyväksynyt. Tilat olivat vielä toistaiseksi viljavarastokäytössä, ja huoneiden restauroinnista päättämistä ja toteuttamista tuli toimikunnan mukaan siirtää, kunnes tiloissa oli tehty kattavat tutkimukset. Tutkimukset piti jättää historiallisten linnojen arkkitehtuuriin perehtyneelle arkkitehdille.[1309]

1891

Turun linnan restaurointisuunnitelmaa esiteltiin sanomalehdissä tammikuussa.[1310] Sen tarkempaa käsittelemistä ja päätöstä lykättiin, kunnes viljavarasto siirtyisi muihin tiloihin.

Senaatti valmisteli uuden viljavaraston rakentamista. Lääninkuvernööri ajoi sen rakentamista linnan viereen, linnan ja joen väliselle alueelle. Turun museon asiamies L. W. Fagerlund pyrki aktiivisesti vaikuttamaan pääkaupungin päättäjiin, jotta makasiini rakennettaisiin kauemmas linnan muureista.[1311] Kysymys viljavarastoin sijoittamisesta liitettiin laajempaan kysymykseen linnan ympäristön siisteydestä ja edustavuudesta. *Åbo Tidning* -sanomalehdessä julkaistiin asiasta pitkä artikkeli. Linnaa rumentaneet, tarpeettomat ja arvottomat rakennelmat oli poistettava sen ympäriltä. Ympäristö oli järjestettävä linnaan sopivaksi. Siihen ei sopinut uusi makasiinirakennus sen paremmin kuin muutkaan uudet rakennukset, jotka voisivat häiritä linnan tulevaa restaurointia.[1312] Lehti pyrki vaikuttamaan päätöksentekoon julkaisemalla vetoomuksia makasiinin paikasta useaan otteeseen. Se vetosi paikkakunnan "yleiseen mielipiteeseen", jonka mukaan kuvernöörin ehdottama paikkaa linnan vieressä oli täysin sopimaton. Kruunun ja kaupungin maa-alueita vaihtamalla makasiini oli mahdollista sijoittaa vähemmän häiritsevään paikkaan.[1313]

L. W. Fagerlund esitti huolensa makasiinin sijoituspaikasta valtionarkeologille, joka ryhtyi keskustelun jälkeen toimenpiteisiin varaston paikan muuttamiseksi.[1314] Yleisten rakennusten ylihallitus oli saanut senaatilta tehtäväkseen suunnitella viljamakasiinin joen ja linnan väliselle alueelle. Kirjeessään ylihallitukselle Aspelin muistutti, että Muinaistieteellinen toimikunta toivoi linnan ympäristön kaunistamista puuistutuksin. Suunnitellussa paikassaan viljavarasto "peittäisi linnan kauneimman, joenpuoleisen julkisivun". Aspelin eh-

---

[1303] Approximativt kostnadsförslag till återställande af Åbo slott. MT:n lausunto 30.12.1890 n. 849. STO KD 426/43 1883. KA.

[1304] Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle lokakuussa 1890. STO KD 426/43 1883. KA.

[1305] Ahrenberg 1890a.

[1306] YRYH:n pöytäkirja 28.10 1890. KA; YRYH:n kirje 28.10.1890 n. 1506 MT:lle. STO KD 426/43 1883. KA; MT:n pöytäkirja 14.11.1890. MV.

[1307] MT:n pöytäkirjat 12.12.1890 ja 30.12.1890. MV; MT:n lausunto 30.12.1890 n. 849. STO KD 426/43 1883. KA. C. G. Estlanderilla lienee ollut osuutta siihen, että toimikunnan lausunto oli suopea. J. R. Aspelin viittasi "hänen aikaansa" kirjeessään Emil Nervanderille (10.4.1895) aikana, jolloin valtionarkeologi ei saanut näkemyksiään läpi toimikunnassa. Kansio Ht6. Emil Nervanderin arkisto. MV. Toisaalta Estlander kirjoitti Aspelinille 10.1.1890, ettei hänellä ollut mitään lisättävää Turun linnaa koskevaan lausuntoon. C. G. Estlanderin kirje J. R. Aspelinille 10.1.1891 St. N. 799/1891. Virka-arkisto. MV.

[1308] J. R. Aspelin kirjoitti myöhemmin Emil Nervanderille, että onneksi senaatti ei vahvistanut toimikunnan hyväksymää ehdotusta. J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 10.4.1895. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1309] MT:n lausunto 30.12.1890. STO KD 426/43 1883. KA.

[1310] Finland 5.1.1891; Hbl 6.1.1891; Nya Pressen 6.1.1891; ÅT 8.1.1891.

[1311] L. W. Fagerlundin kirjeet G. Cygnaeukselle 11.1.1891 ja 1.8.1891. Cygnaeuska samlingen V. ÅA.

[1312] ÅT 14.3.1891.

[1313] ÅT 11.7.1891 ja 21.7.1891.

[1314] L. W. Fagerlundin kirje G. Cygnaeukselle 1.8.1891. Cygnaeuska samlingen V. ÅA. Valtionarkeologi lähetti asiasta kirjeen YRYH:lle 10.8.1891. J. R. Aspelinin kirjekopio 10.8.1891 n. 924 YRYH:lle. Virka-arkisto. MV.

dotti, että ylihallitus vaikuttaisi siihen, että viljavaraston paikkaa muutettiin. Suunniteltuun paikkaan rakentaminen oli hänen mukaansa ristiriidassa linnan ympäristön kaunistamisen kanssa ja häiritsi linnan arkkitehtonista vaikutusta, jota tulevan restauroinnin oli tarkoitus kasvattaa.[1315]

Lääninarkkitehti Helge Rancken puolusti linnan viereen suunniteltua viljamakasiinia. Hänen mielestään väite varaston rumentavasta vaikutuksesta oli makukysymys. Varasto oli tarkoitus sijoittaa 60 jalan päähän linnan muureista, eikä se Ranckenin mukaan häirinnyt linnan ympäristön istutuksia tai ulkonäköä tai peittänyt näkymää linnalle paljon sen enempää kuin lautakasatkaan.[1316] Lääninarkkitehdin lausunto oli museon johtokunnalle kiusallinen; arkkitehtuurin ammattilainen kyseenalaisti heidän näkemyksensä. Äänitorvessaan *Åbo Tidning* -sanomalehdessä johtokunta vastasi, että varastoitu vilja oli tulelle arkaa ja saattoi aiheuttaa tulen leviämisen kohti linnaa. Lisäksi museon johtokunta esitti esteettisen argumentin: "Magasinsstil och gammal slottsstil hafva ingenting gemensamt, och man kan väl knappast tänka sig ur arkitektonisk synpunkt en olyckligare sammanställning än den som nu föreslagits."[1317]

Museon johtokunnan aktiivisuus johti heidän kannaltaan myönteisiin seurauksiin. Valtionarkeologi oli Fagerlundin pyynnöstä lähettänyt senaatille vaikutusvaltaisen lausuntonsa. Lääninkuvernööri vetosi senaattiin, ettei se ottaisi valtionarkeologin näkemyksiä huomioon. Viljavarastolle tuli joka tapauksessa löytää kruunun omistama alue sataman ja rautatien läheisyydessä.[1318] Valtionarkeologi ja Ahrenberg kävivät Turussa 9.–10.10.1891 tutkimassa makasiinin sijoitusvaihtoehtoja. He päätyivät vastustamaan yksimielisesti ehdotettua sijaintia linnan ja joen välissä ja ehdottivat toista aluetta linnan läheisyydessä.[1319] Viljavaraston paikkaa muutettiin, ja seuraavana kesänä sen rakennustyöt olivat jo pitkällä.[1320]

Viipurin linnan restaurointia valmisteltaessa 1890-luvun alkuvuosina kunnostettiin useita linnanraunioita.[1321] *Hufvudstadsbladet*issa julkaistiin kesällä 1891 anonyymi, Ahrenbergin kirjoittama artikkeli, jossa valitettiin senaatin myöntävän liian vähän varoja linnojen korjauksiin, paljon vähemmän kuin niihin haettiin, eikä töitä sen vuoksi suoritettu kunnolla. Ainoastaan Olavinlinna oli "yleisölle esiteltävässä kunnossa". Koska senaatti ei myöntänyt tarpeeksi varoja linnojen kunnostamiseen ja suojaamiseen, kirjoittaja ehdotti kansalaiskeräysten järjestämistä, jotta työt linnoilla eivät jäisi puolitiehen.[1322]

Senaatin myöntämiä varoja rakennusmuistomerkkien korjauksiin kritisoitiin paitsi vaatimattomiksi, myös liian suuriksi. *Åbo Underrättelser* -lehdessä julkaistussa kirjoituksessa hämmästeltiin, että muinaismuistojen hoitoon oli käytetty vuosina 1888–1890 valtion varoja noin 85 000 markkaa. Keskiaikaisten kirkkojen maalaukset olivat kirjoittajan mielestä arvottomia.[1323] Suurin menoerä olivat kuitenkin linnat. Turun ja Viipurin linnojen restauroiminen sisätiloiltaan ja ulkonäöltään vastaamaan niiden loistoajan asua oli kirjoittajan mielestä oikein, mutta "alkeellisista kivikasoista" huolehtiminen oli turhaa. Näkemystään hän perusteli sillä, että ne esiintyivät historiankirjoissa vain satunnaisesti. Vaikka ne olivat joskus tarjonneet suojaa vihollista vastaan, ne olivat silti olleet vitsaus paikkakunnan asukkaille.[1324]

Ahrenberg anoi kesällä senaatilta apurahaa (700 mk) kolmen viikon opintomatkaan Ruotsiin. Hänen tarkoituksenaan oli tutkia ajankohtaisia restaurointeja Kalmarin linnassa, Vadstenan kirkossa ja Upsalan tuomiokirkossa. Anomustaan hän perusteli vastuulla ra-

---

[1315] Kirjeensä liitteenä Aspelin lähetti leikkeen *Åbo Tidning* -lehden artikkelista (21.7.1891), jonka hän oli todennäköisesti saanut Fagerlundilta. J. R. Aspelinin kirjekopio 10.8.1891 n. 924 YRYH:lle. Virka-arkisto. MV.

[1316] Rancken kiisti *Åbo Tidning* -sanomalehdessä esitetyt väitteet viljavaraston aiheuttamasta tulipalovaarasta. Paikka linnan ja joen välissä oli hänen mukaansa käytettävissä olleista kruunun maa-alueista sopivin. Turun lääninrakennusviraston lausunto lääninkuvernöörille. ÅT ja ÅU 15.9.1891.

[1317] ÅT 15.9.1891.

[1318] Ainoana vaihtoehtona kuvernööri piti erästä rautateille kuulunutta aluetta. ÅT ja ÅU 19.9.1891.

[1319] ÅT 10.10.1891; J. R. Aspelinin matkakertomus 12.10.1891 n. 962 Diarium under tjensteresa till Åbo. MT:n kirjekopiot 1891–1897. Virka-arkisto. MV. Kyseessä oli rautateille kuuluneen alueen pohjoisosa. Kustannukset eivät heidän mukaansa tulleet huomattavasti suuremmiksi, ja samalla linnan ympäristö vapautui istutuksia varten. ÅT 11.10.1891. Valtionarkeologi ehti myös vierailla TKHM:ssa katsomassa sen kokoelmien uuden näytteillepanon. Museon näyttely oli heinä-elokuun aikana uusittu, ja siitä vastasivat F. Rettig ja arkkitehti K. A. Wrede. TKHM:n vuosikertomus 1891. Dc1. TKA.

[1320] ÅT 12.6.1892. Nykyisin Helge Ranckenin suunnittelema kruunun viljavarasto tunnetaan Forum Marinumina.

[1321] Mittavia korjauksia toteutettiin erityisesti Kastelholmassa, Raaseporissa ja Kuusistossa. Kastelholmassa kerrottiin työskennelleen heinäkuussa 1891 päivittäin noin 60 miestä. Åland 22.7.1891. Linnojen korjauksiin myönnettiin kuitenkin vähemmän varoja kuin niihin anottiin. *Bidrag till Finlands Officiela Statistik* 1894, 49–51. Theodor Schvindt ja Alfred Hackman tekivät tutkimuksia Käkisalmen linnassa, jälkimmäinen myös Viipurin linnassa, jonka restauroinnin valmistelut olivat alkaneet. ÖF 1.7.1891.

[1322] Kirjoittaja esitti, kuinka maan peitossa vanhat rakenteet olivat suojassa, mutta jos ne kaivettiin esiin, tuli työ tehdä niin, ettei muurien suojaaminen jäänyt kesken. Hbl 30.6.1891. Sitaatti julk. suomeksi Mentu 2009, 13–14.

[1323] "– – vi alldeles icke kunna fatta nödvändigheten att använda så stora summor på dessa såkallade fornminnen – – Icke är allt gammalt värdefullt ensamt för den skull, att det är gammalt – –. De målningar, som finnas i somliga af landets äldre kyrkor, äro merendels icke annat än ett miserabelt sudd utan kulturhistoriskt eller konstnärligt värde, och det kan ingalunda betraktas som någonslags vandalism, om församlingen senare låtit kalka öfver dem för att slippa se skräpet." Bref från Österbotten. Nim. *X*. ÅU 8.7.1891.

[1324] Bref från Österbotten. Nim. *X*. ÅU 8.7.1891.

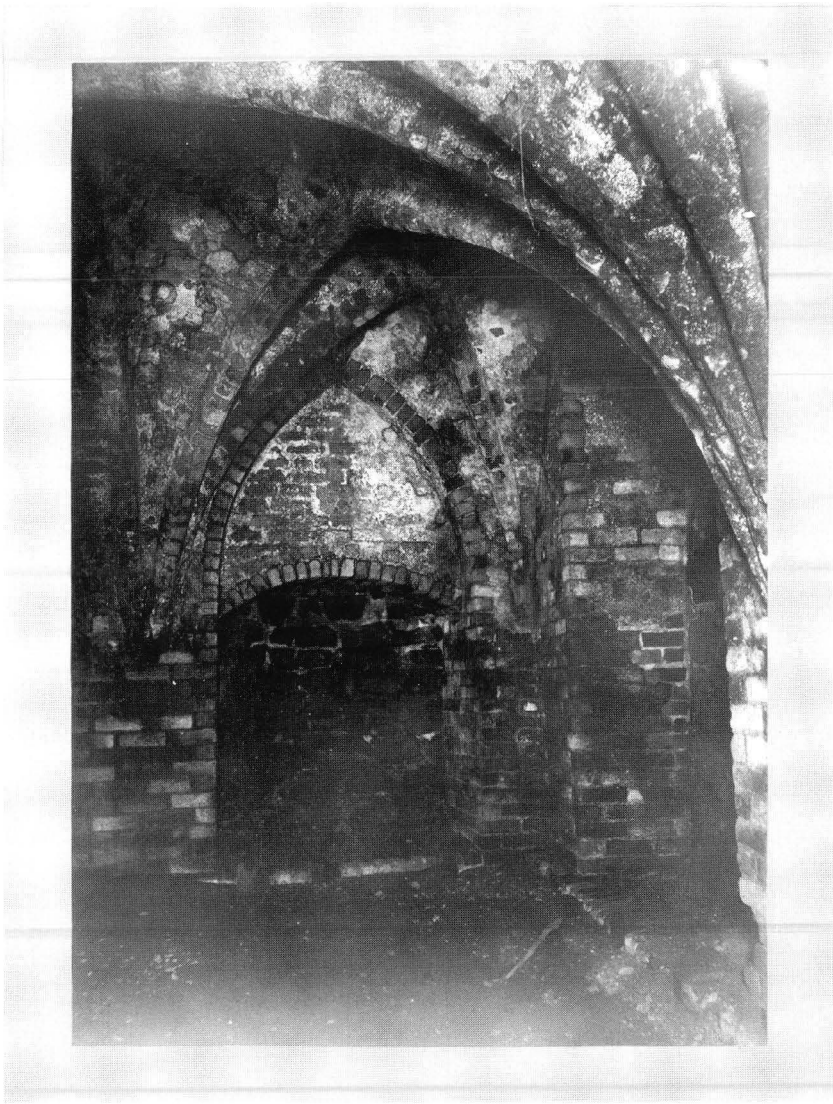

199. Turun linnan holvattu kellari, jota nykyisin kutsutaan Herrainkellariksi, vuonna 1897. Valok. Georg Nyblin. Kuva: Museovirasto.

kennusmuistomerkkien restauroinnista Yleisten rakennusten ylihallituksessa. Tapauksia oli entistä enemmän ja ne vaativat erityisosaamista, detaljien tuntemista ja vastauksia uusiin kysymyksiin, joihin ei löytynyt apua kirjallisuudesta tai asiantuntijoilta. Linnoihin liittyvistä kysymyksistä häntä askarruttivat erityisesti ikkunasyvennykset ja palkistot.[1325] Senaatti ei kuitenkaan hyväksynyt anomusta.[1326]

1892

Turun linnan viereiset kruunun omistamat ja vankilan muuton jälkeen käyttämättömät rakennelmat (sauna, käymälä ja pari piharakennusta) myytiin keväällä huutokaupassa.[1327] Kesään mennessä tarpeeton aita oli purettu, ja paikallislehdessä vaadittiin linnan ja joen välisen tasanteen siistimistä vanhan rakennuksen arvolle sopivaksi.[1328] Samalla toivottiin linnan restauroinnin jo alkavan.[1329]

Päälinnan sisätilojen tyhjentäminen alkoi kesällä. Puiset, viljavarastoa varten pystytetyt massiiviset tukirakenteet purettiin. Viljavaraston puurakenteet täyttivät osaa päälinnan tiloista lähes lattiasta kattoon. Päälinnan pohjois- ja länsiosat tyhjennettiin ensimmäiseksi.

[1325] EE i KS AD n. 1120/6 (SD 224/56 EE) 1891. KA.
[1326] STO:n pöytäkirja 8.10.1891. KA.

[1327] Myynnin ehtona oli niiden kuljettaminen pois paikalta. Kehotus huutokaupan järjestämiseen oli tullut YRYH:lta. STO:n pöytäkirja 31.3.1892. KA. Rakennukset myytiin 872 markalla 26.4.1892 järjestetyssä huutokaupassa. ÅT 27.4.1892.
[1328] Kirjoittaja odotti, että "rumat" ulkorakennukset poistettaisiin pian. Nim. Staphylinus. ÅT 12.6.1892.
[1329] "Låt se, när restaureringsarbetet i dessa torn och salar skall begynna. Skada vore, om det ej kunde ske snart, ty år för år förfalla byggnaderna alt mer." Nim. Staphylinus. ÅT 12.6.1892.

Kruunun varastojen tyhjentäminen kesti kauan; viimeinen varasto lähti linnasta keväällä 1897. Päälinnan eteläsiiven ja itäisen tornin varastorakenteet purettiin vasta vuoden 1898 alussa.[1330]

Turun tuomiokirkon restaurointia vaadittiin julkisuudessa entistä voimakkaammin.[1331] Muinaistieteelliseen toimikuntaan vasta valittu Otto Donner oli kirjoittanut tuomiokirkon tornin restauroinnin tarpeellisuudesta Rettigille joulukuussa 1890, jolloin hän kehotti turkulaisia tekemään aloitteen ja lupasi ajaa asiaa pääkaupungissa.[1332] Uppsalan tuomiokirkon restaurointi valmistui syksyllä 1892, mikä mahdollisesti vaikutti Turun tuomiokirkon restaurointivaatimuksiin.[1333]

Suomen valtasi kesän 1892 lopulla kolerapaniikki. Koleran odotettiin leviävän maahan, ja myös Turussa valmistauduttiin epidemiaan.[1334] Vankeinhoitolaitos varusti esilinnan huoneita vankien kolerasairaalaa varten.[1335] Museon johtokunta reagoi asiaan *Åbo Tidning* -sanomalehden välityksellä argumentoiden, että historiallista muistomerkkiä käytettiin sen arvolle sopimattomasti.[1336] Museo oli vaarassa joutua kolerasairaalan naapuriksi, mikä olisi paitsi epämiellyttävää, myös vaarallista. Johtokunta lähetti kaupunginvaltuustolle kirjeen, jossa vaadittiin sairaalan poistamista linnan tiloista. Koleran iskiessä sairaala aiheutti johtokunnan mukaan vakavia vaikeuksia viereisissä tiloissa toimineelle museolle. Sairaiden ilmaantuessa museon yleisö katoaisi, ja linnassa käyntiä vältettäisiin myös epidemian jälkeen. Museon mukaan kokoelmien esineet eivät kestäneet mahdollista desinfiointia.[1337]

Kaupunginvaltuusto välitti pyynnön kolerasairaalan siirtämisestä vankeinhoitohallitukselle, joka ilmoitti sairaalan siirtämisen ehdoksi, että kaupungin pitäisi osoittaa sille ilmaiseksi yhtä turvalliset tilat kuin linnassa.[1338] Koleraepidemiaa ei kuitenkaan tullut, ja kaupunginvaltuusto päätti, ettei sairaalan siirtämiselle ollut tarvetta.[1339]

Epidemian vaara ei kuitenkaan ollut ohi. Turun kaupungin historiallinen museo päätti valittaa linnan tilojen sopimattomasta käytöstä. Museon johtokunta anoi, ettei linnaa enää käytettäisi kolera- tai epidemiasairaalana. Vangeista ja viljavarastoista tyhjennettyä linnaa tuli museon mielestä kohdella yksinomaan historiallisena monumenttina. Linna oli paitsi turkulaisten suosima vierailukohde, myös matkailijoita houkutellut nähtävyys.[1340]

1893

Museon johtokunta sai tukea Muinaistieteelliseltä toimikunnalta, joka yhtyi täysin museon anomukseen, ettei linnan huoneita käytettäisi epidemiasairaalana, paitsi kaikkein pakottavimmassa hätätilanteessa. Lausunnossaan toimikunta viittasi keisarin hyväksymään säätyjen anomukseen aloittaa valmistelut Turun linnan restauroimiseksi ja suojelemiseksi historiallisena muistomerkkinä. Siitä lähtien Turun linna oli ”osoittanut herättävänsä vahvemmin kuin mikään muu tässä maassa muistoja kansan kohtaloista viime vuosisatojen kuluessa”. Kolerapotilaiden läsnäolo ”paitsi vioittaisi yleisön käsityksiä näiden muistojen pyhyydestä”, myös leimaisi paikan. ”Sitä hyljeksisivät niin linnan muistoista ja historiallisista kokoelmista kiinnostuneet vierailijat kuin ne työmiehet, joiden tehtävänä on työskennellä linnan tulevan restauroinnin parissa.”[1341]

Senaatti pyysi asiasta lausunnot lääkintöhallitukselta ja vankeinhoitohallitukselta. Ensimmäinen ei ollut lainkaan tietoinen, että linnaan oli sisustettu kolerasairaala ja piti sitä erittäin sopimattomana.[1342] Vankeinhoitohallitus vaati puolestaan korvauksia uusien tilojen järjestämiseen.[1343] Senaatti päätyi museon, toimikunnan ja lääkintöhallituksen kannalle.[1344] Museolle

---

1330 ÅT 21.3.1897; ÅU 23.1.1898; ÅT 24.1.1898; ÅU 1.2.1898; ÅT 25.2.1898.

1331 *Åbo Tidning*issä esitettiin, että tuomiokirkkoon tulisi toteuttaa kaikki sisä- ja ulkotilat kattava kokonaisrestaurointi. ÅT 19.1.1892. Tuomiokirkon restauroimista ehdotettiin myös esim. ÅU 6.8.1892.

1332 O. Donnerin kirje F. Rettigille 22.12.1890. TMK.

1333 Ensimmäinen restauroinnin jälkeinen jumalanpalvelus pidettiin Uppsalan tuomiokirkossa 16.10.1892. ÅT 21.10.1892.

1334 Jutikkala 1957, 21.

1335 ÅT 24.8.1892.

1336 ”In i slottet har inrättats ett koleralasarett, för att erinras därom, att historiska minnesmärken utan att vanhälgas kunna användas för praktiska ändamål.” ÅT 4.9.1892.

1337 TKHM:n johtokunnan kirje Turun kaupunginvaltuutetuille 6.9.1892 n.7. Db1. TKA. Julk. ÅT 7.9.1892.

1338 ÅT 29.9.1892.

1339 ÅT 14.10.1892.

1340 TKHM:n kirje keisarille 31.12.1892 n. 8. Db1. TKA; TKHM:n vuosikertomus 1892. Dc1. TKA.

1341 ”– – mäktigaste än något annat i detta land hos besökaren frammana hågkomster om folkets öden under förgångna århundraden, skulle genom kolerapatienters intagande i dervarande lokaler icke blott allmänhetens föreställningar om dessa minnens helgd lederas, utan hela slottet tills vidare med eller utan skäl komma att anses såsom en pestsmittad ort och skys ej mindre af dem, hvilka hysa intresse för slottets minnen och historiska samlingar, än äfven af de arbetare, hvilka komma att sysselsättas vid slottets förestående restaurering.” MT:n kirje keisarille 3.2.1893. Virka-arkisto. MV; TKHM:n johtokunnan kirje MT:lle 31.12.1892. n.9. Db1. TKA; MT:n pöytäkirja 3.2.1893. MV.

1342 Lääkintöhallituksen mukaan sairastuneiden vankien siirtäminen vankilan ulkopuoliseen sairaalaan voisi aiheuttaa ongelmia, eikä sille ollut todellista tarvetta. Heidän mielestään kätevämpi ratkaisu ongelmaan oli vankilan muurien sisäpuolelle rakennettava yksinkertainen parakki. Lausunto julk. ÅT 31.3.1893.

1343 Se vaati korvaavien tilojen järjestämiseen 2750 markkaa. Seurasi keskustelu siitä, kuka oli velvollinen kustantamaan korvaavat tilat. ÅT 21.3.1893; Ernst Rönnbäckin kirjoitus ÅT 31.3.1893.

1344 Siviilitoimituskunnan kirje MT:lle 24.4.1893 n. 280. Topografinen arkisto. MV; MT:n kirje TKHM:lle 1.6.1893. Virka-arkisto. MV; ÅU 26.4.1893.

myönteisen päätöksen seurauksena esilinnan status merkittävänä historiallisena monumenttina vahvistui, samoin museon asema linnan tilojen haltijana. Samalla vankeinhoitolaitoksen asema linnassa heikkeni. Vankeinhoitohallitus ei kuitenkaan suostunut luovuttamaan huoneitaan museolle, joka puolestaan pyrki jatkuvasti laajentamaan tilojaan esilinnassa.[1345]

Muinaistieteellinen toimikunta puolsi museon toiveita lisätiloista linnassa. ”Suomen muistorikkaimman linnan” kannalta oli sen mukaan tärkeää, että tiloja käytettiin ”tieteelliset tavoitteet omaavan historiallis-arkeologisen instituution” hyväksi. Rikollisten läsnäolo tiloissa, jotka ”ovat aikanaan todistaneet maan historian tärkeimpiä tapahtumia” oli ”vastenmielistä yleisön historialliselle tunteelle”.[1346]

Vankeinhoitohallitus ei kuitenkaan luopunut kaikista tiloistaan. Alan yhdistyksen, *Fångvårdsmannaföreningen*in, Turussa pidetyssä vuosikokouksessa syksyllä 1893 keskusteltiin vankeinhoitomuseon perustamisesta. Sen kokoelmien esittelyyn päätettiin käyttää toistaiseksi vankeinhoidolle varattuja huoneita Turun linnassa, vaikka lopullinen sijainti tuli olemaan Helsingissä. Linnan tiloja saattoi enää vain poikkeustapauksessa käyttää vankilana.[1347]

Senaatti myönsi Turun kaupungin historialliselle museolle 13 esilinnan huonetta vuoden 1893 aikana.[1348] Museon johtokunta keskusteli ulkomuseon perustamisesta linnan ympärille. Ajatus liittyi linnan ympäristön siistimiseen ja seurasi ajankohtaista ruotsalaista esimerkkiä. Skansen oli avattu Tukholmassa lokakuussa 1891. Gustaf Cygnaeus kirjoitti innostuneen artikkelin Skansenista ja siellä vietetystä ”kansallispäivästä” *Åbo Tidning* -sanomalehteen samoihin aikoihin kun ulkomuseosta keskusteltiin Turun museon johtokunnassa.[1349]

Lääninarkkitehti Helge Rancken ehdotti, että linnan alue rajattaisiin aidalla ennen sen siistimistä. Paikalla oli tilaa osittain rajannut aita, jonka korjaamiseen saatiin määrärahaa.[1350] Linnaa ympäröinyt alue rajattiin syksyllä 1893 aidalla ja kaupunkiin johtavan tien suuntaan pystytettiin portti. Tapausta kutsuttiin ”pieneksi askeleeksi eteenpäin vanhimman historiallisen monumenttimme suojelemisessa ja rauhoittamisessa”. Samalla toivottiin jälleen itse linnan kunnostamista.[1351]

Turun linnan restaurointia odotettiin jo kärsimättömästi. *Hufvudstadsbladet*issa julkaistiin elokuussa Volmar Lindmanin artikkeli linnan restauroinnista. Hän oli edellisenä syksynä julkaissut romanttisen historiallisen kertomuksen *På Åbo slott – skildring från hertig Johans tid*. Lindman kysyi, pitikö odottaa linna sortumista raunioksi ennen kuin kauan odotettu restaurointi alkaisi. Hän luonnehti linnaa kansallisomaisuudeksi, ”yhteiseksi perinnöksi esi-isien ajoilta”, jota oli yhdessä vaalittava, ja toisti toiveen kansalaiskeräyksen järjestämisestä linnan restaurointia varten, jos siihen ei suotu valtion varoja.[1352]

Ruotsissa esitettiin kriittisiä julkisia kannanottoja restaurointeja vastaan. Verner von Heidenstam julkaisi kesäkuussa kuuluisan artikkelinsa *Modern Barbarism* (*Dagens Nyheter* 21.6.1893). Ruotsin sanomalehdissä käytiin syksyllä vilkasta keskustelua Gripsholmin restauroinnin puolesta ja vastaan. Keskustelua seurattiin myös Suomessa.[1353]

Vauhdittaakseen tulevan Suomen kansallismuseon uudisrakennushanketta Helsingissä J. R. Aspelin ehdotti veljelleen Eliel Aspelinille lokakuussa 1893, että kansallismuseota voisi ehdottaa sijoitettavaksi toistaikseksi Turun linnaan.[1354] Eliel Aspelin ei kuitenkaan vakuuttunut veljensä ajatuksesta.[1355]

J. R. Aspelin suunnitteli kuukausittain ilmestyvää, laajalle yleisölle suunnattua museolehtistä, johon lupautuivat kirjoittamaan Eliel Aspelin, J. J. Tikkanen, Magnus Schjerfbeck ja Jac. Ahrenberg. Aspelin suos-

---

1345 TKHM:n anomus keisarille 8.5.1893. Db1. TKA; G. Cygnaeuksen kirje J. R. Aspelinille 21.7.1893. Topografinen arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 2.8.1893. MV; ÅT 22.7.1893.

1346 MT:n lausunto 2.8.1893 n. 1225. Virka-arkisto. MV.

1347 Nya Pressen 24.9.1893; ÅU 28.4.1894.

1348 TKHM vaihtoi pääsisäänkäyntinsä linnanpihan koillisnurkkaan ja muutti pohjoissiiven toisen kerroksen uudet salit ”kirkkomuseoksi”. G. Cygnaeuksen kirje L. W. Fagerlundille 28.7.1893. L. W. Fagerlundin arkisto. Kansio 2. ÅA; TKHM:n vuosikertomukset 1893 ja 1894. Dc1. TKA; ÅT 19.7.1894.

1349 ÅT 10.6.1893. ”Ett inom bestyrelsen väkt förslag om inrättande i samband med museet af ett s.k. friluftmuseum där t.ex. byggnader från det gamla Åbo och dylikt kunde uppställas, har tils vidare blifvit beroende.” TKHM:n vuosikertomus 1893. Dc1. TKA. Ajatus herätettiin uudelleen 1899, jolloin museo anoi tarkoitusta varten aluetta linnan ympäriltä. Senaatti myönsi seuravana vuonna käyttöoikeuden alueeseen ulkomuseota varten. TKHM:n vuosikertomus 1899. Dc1. TKA; Lääninkuvernöörin kirje museon johtokunnalle 20.12.1899 n. 4291. Eaa 1. TKA; STO:n pöytäkirja 8.6.1900. KA.

1350 ÅT 15.6.1893.

1351 ”Ett litet steg framåt till uppbevarande och fridlysande af vårt äldsta historiska minnesmärke, Åbo slott har man vidtagit i dessa dagar – –. Man frågar sig blott: när skall man rycka sjelfva slottet litet närmare in på lifvet och försätta det i ett tidsandan motsvarande skick?” ÅU 6.10.1893.

1352 Nim. V.L. [Volmar Lindman]. Hbl 30.8.1893; ÅU 31.8.1893.

1353 ”En föreningen mot ’restaurerings’-raseriet lär för närvarande vara under bildning i Stockholm. Dagens Nyheter skrifver – –: Den blifvande föreningen kommer att värka för ett så kraftigt motstånd som möjligt mot den moderna, alt mer omkring sig gripande mani, som under välmenta förebärande af ’stilenlig’ s.k. restaurering under de senaste åren lyckats stympa eller, ur konsthistorisk synpunkt, rent af förstöra våra gamla, allra dyrbaraste arkitektoniska monument, nu senast Gripsholm. Ett möte för i frågan intresserade kommer inom den närmaste tiden att utlysas.” Helsingfors Aftonblad 29.9.1893.

1354 J. R. Aspelinin kirje Eliel Aspelinille 26.–27.10.1893. SKS; Selkokari 2005, 47.

1355 ”Turun linnan esittäminen museoksi arveluttaa minua. Minä en luule että koskaan niin kävisi, että kokoelmat sinne muutettaisiin.” Eliel Aspelinin kirje J. R. Aspelinille 16.11.1893. Kansio Hr 18. J. R. Aspelinin arkisto. MV.

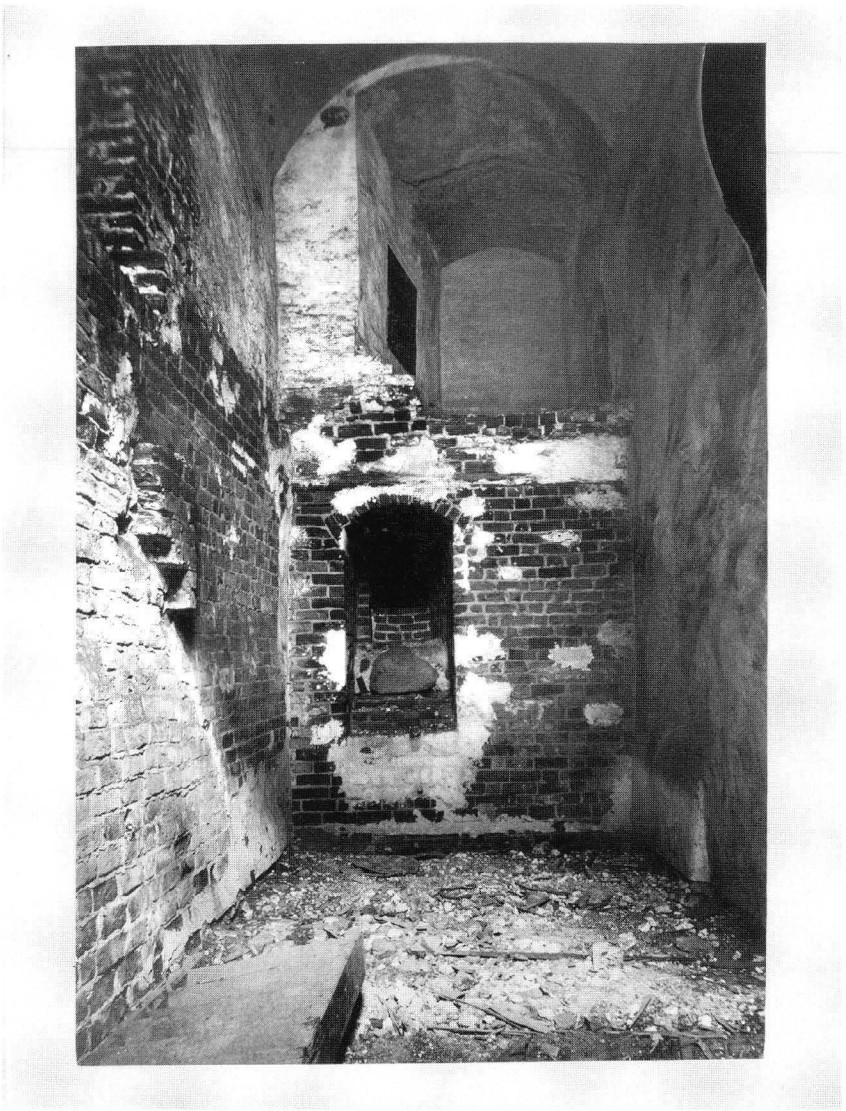

200. Georg Nyblinin valokuva Turun päälinnan pohjoissiivestä. 1897. Kuva: Museovirasto.

tutteli mukaan myös Emil Nervanderia.[1356] Tämä suunnitteli kirjoittavansa kevyen kertomuksen Naantalin luostarista, mutta epäili lehtihanketta. Hän pelkäsi, että julkaisusta tulisi vain mainos, johon tuhlattaisiin vähiä varoja. Populaaria, kevyttä kirjoitusta varten hän suositteli kääntymään Ahrenbergin puoleen.[1357] Aspelin vastasi ymmärtävänsä ystävänsä näkemyksen, mutta olevansa eri mieltä. Hän paljasti pelänneensä aina Ahrenbergia, mutta ajattelevansa, että tämän innokkuus saattoi olla hyödyksi.[1358]

1894

Turun linnan läheisyyteen valmistui uusi viljavarasto eli kruununmakasiini.[1359] Ahrenbergin vuonna 1890 laatima linnan restaurointisuunnitelma (kustannusarvio 154 783 mk) tuli keväällä uudelleen ajankohtaiseksi viljavaraston siirtyessä pois linnasta. Lehdistössä kerrottiin, että Turun linnan restaurointiin oli anottu

[1356] J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 27.12.1893. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1357] "Otrefligt är det mig att figurera i anmälan med den oerhörda, snillrika vetenskapliga månghörningen Jacques Ahrenberg, men Gud ger mig väl kraft att bära det lätta obehaget. – –Vill du ha ett namn, som, enligt min tanke, lämpar sig för detta reklamsystem – så sätt dit Ahrenbergs. Han skall med glans, smak, all sköns popularitet för närvarande verka bäst, men glöm, att du velat förmå mig att balansera för första gången på ett löjligt sätt på slapp vetenskaplig lina. – – Tänk efter ännu: om du vill ha en reklam – sätt då Ahrenberg." Emil Nervanderin kirje J. R. Aspelinille 29.12.1893. Virka-arkisto. MV.

[1358] "Äfven jag har alltid varit rädd för Ahrenberg, men har börjat tro, att hans intresse kan vara oss till nytta. Dessutom har min ställning påtvingat mig en politik, som jag så gerna ville vara utan som Du". J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 30.12.1893. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1359] Punatiilisen kruununmakasiinin oli suunnitellut lääninarkkitehti Helge Rancken. Se tunnetaan nykyisin nimellä Forum Marinum.

154 783 markkaa vuosille 1894–1897.[1360] Restauroinnin kustannusten merkitsemisestä valtion budjettiin uutisoitiin kesällä 1894. Samana vuonna Jac. Ahrenberg kirjoitti M. G. Schybergsonin kanssa artikkelin Turun linnasta Nordisk Familjebokiin. Samaan aikaan valmisteltiin Turun tuomiokirkon restaurointia.[1361]

1895

Ahrenberg teki yhden pitkistä Ruotsin-matkoistaan kevät-talvella omalla kustannuksellaan.[1362] Aspelin kirjoitti keväällä Turun linnan restaurointiin viitaten Nervanderille, että Ahrenberg oli jälleen käynyt Kalmarissa, ja että "ilman asiantuntevaa valvontaa miehen ei pitäisi saada toteuttaa sekulaarityötä."[1363]

Turun linnan restaurointia käsiteltiin senaatin talousosastossa vuoden alussa. Senaatti ei pitänyt Ahrenbergin vuonna 1890 tekemää ehdotusta linnan ulkoarkkitehtuurin rekonstruoimisesta kiireellisenä tai tarpeellisena linnan säilymisen kannalta, eikä puoltanut Muinaistieteellisen toimikunnan osittain hyväksymää linnan restaurointisuunnitelmaa (1890). Senaatti vetosi Muinaistieteellisen toimikunnan huomautukseen, jonka mukaan Ahrenbergin piirustusten tornit eivät täysin vastanneet vanhoja piirustuksia ja tunnettuja tietoja linnan aikaisemmasta asusta. Lisäksi tarkka kustannusarvio linnan välttämättömistä korjaustöistä puuttui. Senaatti hylkäsi ehdotuksen ja vaati uusien piirustusten ja suunnitelman laatimista linnan restauroimiseksi keisarillisen määräyksen mukaisesti. Samalla se pyysi välttämättömät, kiireelliset korjausehdotukset linnan hajoamisen estämiseksi.[1364]

Senaatti kannatti linnan ympäristön kaunistamista, ei ainoastaan sen muurien läheisyydessä, vaan osin myös laajemmalla alueella. Se antoi Turun kaupunginvaltuustolle tehtäväksi selvittää alueen omistusoloja, jotta linnan ympäristö voitaisiin kunnostaa puistomaiseksi kokonaisuudeksi.[1365] Apuna käytettiin Henrik Wahlroosin karttaa linnan ympäristöstä vuodelta 1877. Vedoten kaupungin intresseihin linnan restauroimiseksi ja sen ympäristön kaunistamiseksi, senaatti sai lopulta kaupungilta linnaa ympäröivät alueet (kartassa n. 22 ja 16) kruunun omistamaa aluetta (n. 34) vastaan.[1366] Linnan välittömästä ympäristöstä tuli kruunun omaisuutta.

Senaatin pyydettyä uudet suunnitelmat J. R. Aspelin kääntyi Emil Nervanderin puoleen. Kirjeessään Nervanderille hän esitti, kuinka toimikunta antoi "Estlanderin aikaan" Ahrenbergin tehdä kustannusarvion ja piirustukset linnan restauroimiseksi. Niistä hyväksyttiin ulkoarkkitehtuuria koskevat kohdat, joita senaatti ei kuitenkaan "onneksi" vahvistanut. Koska Estlander ei enää ollut toimikunnassa, valtionarkeologi saattoi nyt vaatia "asiantuntevan foorumin" käsittelemään linnan restaurointia.[1367]

Aspelin suunnitteli Turun linnan restaurointikysymyksen jättämistä samalle komitealle, joka oli edellisenä vuonna asetettu valmistelemaan Turun tuomiokirkon restaurointia. Siihen kuuluivat Eliel Aspelin, Magnus Schjerfbeck ja Emil Nervander. Eliel Aspelin ei kuitenkaan pitänyt veljensä ajatuksesta. Hänen mukaansa komitealle oli tuomiokirkon parissa tarpeeksi tehtävää, ja Schjerfbeckillä oli kiireitä. Valtionarkeologi oli jo menossa puhumaan asiasta senaattori Yrjö Koskiselle, mutta halusi sitä ennen kuulla Nervanderin mielipiteen.[1368]

Vastauskirjeessään Nervander kertoi olevansa valtionarkeologin kanssa samaa mieltä siitä, ettei Ahrenbergia pitäisi päästää toteuttamaan "sekulaarityötä" Suomessa, ja että asiaa tulisi käsitellä asiantuntevalla foorumilla kannattaen Turun linnan restaurointikomiteaa. Esteetikkoja ei hänen mukaansa tarvittu, koska pätevillä arkkitehdeilla oli "muotosilmää". Kyvykkäitä ja sopivia arkkitehteja olivat Sebastian Gripenberg, Gustaf Nyström, Josef Stenbäck, Lars (Eliel) Sonck tai

---

[1360] ÅT 28.3.1894 (Hbl).

[1361] ÅT 27.11.1893 ja 30.1.1894; Nya Pressen 24.12.1893; Wbl 11.7.1894 (Hbl). MT ehdotti keväällä 1894 komitean perustamista tuomiokirkon restaurointia varten, johon se esitti seuraavia henkilöitä: C. G. Estlander, Eliel Aspelin, J. J. Tikkanen, E. Nervander ja M. Schjerfbeck. MT:n kirje keisarille 23.4.1894 n. 1426. Virka-arkisto. MV. Eliel Aspelin vieraili samana keväänä Uppsalan tuomiokirkossa ja kirjoitti ajatuksistaan veljelleen seuraavasti: "Upsalan tuomiokirkossa kävin pikimältä. En ennätä siitä kirjoittaa, mutta olen kokonaan sitä mieltä että Turun tuomiokirkossa täytyy samoja prinsiippejä noudattaa. Mitä itse arkkitehtuuriin tulee, on Nyström paras tuntija, hän kun oppilaittensa kanssa on kirkkoa tutkinut. Mitä maalauksiin tulee täytyy ottaa aiheita muitten kirkkojen kalkkimaalauksista!" Eliel Aspelinin kirje J. R. Aspelinille 4.5.1894 Tukholmasta. Hr 18. J. R. Aspelinin arkisto. MV.

[1362] Hänelle myönnettiin kuuden viikon virkavapaus 29.1.1895 alkaen. 14.2.1895 hän piti Tukholman taiteilijaklubilla esitelmät nuoruusmuistoistaan Tukholmassa ja suomalaisista taiteilijoista. 19.2. hän vieraili Enköpingissä, 15.3. Tukholmassa, josta palasi Suomeen 24.3. Jac. Ahrenbergin kirjeet Georg Nordensvanille 15.3.1895, Helgo Zettervallille 19.2.1895 ja 28.2.1895 ja Victor Rydbeckille 23.3.1895. KB; Wbl 29.1.1895.

[1363] "Ahbg har åter besökt Kalmar, är nu hemkommen, men utan sakkunnig kontroll borde väl mannen ej få utföra ett sekulararbete." J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 10.4.1895. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1364] STO:n pöytäkirja 13.3.1895. KA; Siviiliasiaintoimituskunnan kirje MT:lle 13.3.1895 n. 460. Topografinen arkisto. MV; ÅT ja ÅU 7.4.1895.

[1365] STO:n pöytäkirja 13.3.1895. KA.

[1366] Asiakirjat ja kartat koskien maanvaihtoa aktissa STO KD 426/43 1883. KA; STO:n pöytäkirjat 10.3.1896, 10.11.1896, 12.10.1898 ja 9.10.1899. KA. Maanvaihdosta uutisoitiin esim. ÅT 30.7.1895 ja 6.9.1895, ÅU 6.9.1895, ÅT ja ÅU 28.3.1896, ÅT ja ÅU 28.4.1896, ÅU 1.5.1896, ÅT 16.1.1897 ja ÅT 29.11.1899.

[1367] J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 10.4.1895. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1368] Ibidem.

Hugo Lindberg. Magnus Schjerfbeckillä ei ollut aikaa. Itse hän ei tulisi kysymykseen, koska ei ollut omien sanojensa mukaan alan asiantuntija.[1369]

Aspelin vastasi Nervanderille kirjeellä, jossa hän purki turhautumistaan Muinaistieteelliseen toimikuntaan ja virkaansa valtionarkeologina. Hän tunsi taistelevansa yksin ja tarvitsi Nervanderin tukea, mutta tämä vetäytyi vastuusta. Turun linna oli Aspelinille "vain osa suurta kokonaisuutta", mutta kohde, joka vaati erityistä huolellisuutta.[1370]

Aspelin noudatti Nervanderin neuvoa ja esitti senaatille Turun linnan restaurointikomitean perustamista. Toimikunta ei ollut asiassa aivan yksimielinen. Otto Donner ehdotti yleisen kilpailun järjestämistä linnan restauroinnista, mutta se ei saanut enemmistön kannatusta. Toimikunta päätti lopulta ehdottaa linnan restaurointikomiteaan seuraavia henkilöitä: C. G. Estlander, Eliel Aspelin, J. J. Tikkanen, A. H. Snellman, Albert Edelfelt, Louis Sparre, Emil Nervander, Magnus Schjerfbeck, Jac. Ahrenberg ja J. R. Aspelin. Yhdessä heidän katsottiin edustavan parasta asiantuntemusta ja omaavansa kokemusta Suomesta ja ulkomailta. Detaljitöihin, tutkimuksiin ja piirustusten tekemiseen palkattaisiin sopivia henkilöitä tarpeen mukaan. Muinaistieteellinen toimikunta antaisi lausuntonsa komitean esittämästä restaurointisuunnitelmasta ennen sen toteuttamista.[1371]

Lausunnossaan senaatille valtionarkeologi osoitti epäluulonsa Muinaistieteellistä toimikuntaa, Turun tuomiokirkon muinaismuistojen palauttamiskomiteaa ja Ahrenbergia kohtaan. Hän perusteli Turun linnan restaurointikomitean asettamista sillä, että Muinaistieteellisessä toimikunnassa ei ollut tarpeeksi "taidearkeologian" asiantuntemusta, mikä oli välttämätöntä "Suomen tärkeimmän historiallisen monumentin" restauroinnissa. Se oli kansallisesti niin merkittävä "sekulaarityö", ettei siihen riittänyt yleinen tieteellinen kiinnostus, vaan tehtävään tarvittiin vankkaa erityisosaamista. Tehtävä oli vaativa, ja siinä tarvittiin asiantuntemusta monelta alalta ja aikakaudelta linna-arkkitehtuurista, puu-, metalli- ja tekstiilitöistä heraldiikkaan. Työ oli toteutettava "vakavalla, kulttuurikansan arvolle sopivalla tavalla", ja tutkimukset ja valmistelut koti- ja ulkomailla vaativat valtionarkeologin mukaan todennäköisesti monen vuoden työn.[1372]

[1369] "Ahrenberg ej bör på något vilkor få utföra ett sekulararbete i Finland, äfvensom att den nationella pieteten för vårt förnämsta historiska minnesmärke påkallar ett verkligen sakkunnigt forum för frågans behandling. Och du anser det vara pietet och nog af sakkunnighet att vädja till min tillfälliga 'tillsättelse' som biträde åt komissionen, då det gäller ett arbete, med hvilket ditt samvete måste säga dig, att jag är fullkomligt obekant, såsom sanningen till ära måste sägas, att äfven Eliel, Tikkanen ja kanske Estlander desmed föga äro förtrogna. Ultra posse nemo obligatur, och jag är och blir aldrig en prins Humbug. Jag har aldrig befattat mig med slottsarkitektur och föga nog med annan arkitektur, det vet kommissionen sannolikt. – – Jag är upprörd af harm ofver din lättsinnighet i denna stora fosterländska angelägenhet, och vore det mera, om jag ej hoppades, att du i första förlägenheten kom att tänka på kommissionens aflönade dräng. Nej, käre, entusiastiska broder, tagom oss tid att tänka, huru denna vigtiga fråga bäst och med någon utsigt att lyckas skall ordnas. Låtom oss finna oss i kommissionens ytterst ensidiga sammansättning, såsom och museets tjenstemäns lika ensidiga fackkunskaper och gå du till Koskinen och säg: 'Denna sak förstå vi oss ej på, och den är vigtig att hyckla en förståsig-påare sak. Likasom Åbo domkyrka behöft sin kommité, som med sitt arbete har nog att göra en lång til framåt, så behöfves Åbo slott sin kommité af sakkunnige män.' Du har befattat dig med Tavastehus slott, med Olavinlinna, med Wiborgs slott delvis, du passar i kommiten som dess historiska rådgifvare. Estetiker behöfves knappast, ty vi ha dugliga arkitekter, som ha öga för formen. Tänk ut bland dem: Gripenberg, Nyström, Stenbäck och glöm ej Eliel Sonck, ung ännu, men med karlatag i sig att bli duglig i sitt fack. Arkitekten Hugo Lindberg kunde och passera, om Schjerfbeck, som vore rätta mannen ej får tid, och om ej frågans lösning kan vänta, tills han får tid. Brådskar affären nu så med dette i god ro bevarade slott? Och då lyckligtvis senaten ännu ingenting fastställt? Men föreslå mig ej i denna kommission, ty jag duger ej, har rakt inga kunskaper dervidlag." Emil Nervanderin kirje J. R. Aspelinille 11.4.1895. Topografinen arkisto. MV.

[1370] "Käre Broder! Tack för Ditt bref rörande Åbo slotts frågan. Icke ett ögonblick har det förargat mig. Jag såg blott långt på orden 'harm öfver din lättsinnighet', hvilka röja att Du icke insett det 'odrägliga' i min ställning. Hvad har jag icke gjort under dessa 10 år för att slippa Kommissionen, denna af Koskinen uppburna humbug till arkeologiskt myndighet, som gendrifver alla mina förslag för vår arkeologi och hvilken E.G.P[almén]:s uppgift är att spy gift öfverallt i min väg. Kommissionen är 'anbefalld' att uppgöra förslag till restaurering af Åbo slott! Hvar ligger lättsinnet? Det enda stöd jag har äro författningarna och Senatens bref – –. Jag behöfde derföre känna Din stämning i saken, icke för eget behof, utan för den humbug, hvaraf jag är omgifven. Du har under rådande förhållanden den stora fördelen att kunna göra Dig oberoende, under det att jag, beröfvad min vetenskap, blott kan skaka på mina fjettrar tills de andliga och fysiska krafterna domna. För mig är Åbo slott blott en del af det stora hela, men en sak, som äfven för hycklarne torde förefalla nog motbjudande att behandla i vanlig likgiltighet. Derför vill jag åter efter 2 års frist försöka ett besök hos Koskinen." J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 12.4.1895. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1371] Ilmeisesti Ahrenbergin asiantuntemus heraldiikassa vaikutti siihen, että hän oli mukana komiteaan ehdotettujen listalla. Aspelinin musteella kirjoittamaan konseptiin sanat "Ahrenberg" ja "heraldiikka" on lisätty lyijykynällä. Louis Sparren kohdalla mainittiin, että vaikka hän oli ruotsalainen, oli hän kuitenkin valmis omistautumaan asiaan. MT:n pöytäkirja 18.4.1895. MV; MT:n kirje keisarille 18.4.1895 n. 1421. Virka-arkisto. MV.

[1372] "Kommission i sitt nuvarande sammansättning af företrädesvis representanter för de historiska och lingvistiska disciplinerna saknar den konstarkeologiska sakkunskap, som för bedömandet af frågor rörande restaureringen af Finlands förnämsta historiska minnesmärke är påkallad. Den erfarenhet, som vunnits vid det kostsamma återställande af Åbo Domkyrkas fornminnen, synes äfven innebära en varning för Kommission att icke utan nödiga fackinsigter taga behandlingen af föreliggande ärenden på sitt ansvar. Ty äfven om Kommission vid uppgörandet af restaureringsförslagen kan anlita sådant arkitektbiträde som Öfverstyrelse för allmänna byggnaderna vill ställa till dess förfogande synas dock dettas instruerande och förslagens bedömande vara

201. Georg Nyblinin valokuva kirkkoon johtaneesta porrashuoneesta päälinnan eteläsiivessä. 1897. Kuva: Museovirasto.

Senaatti ei tehnyt päätöstä restaurointikomiteaa koskien, vaan määräsi Yleisten rakennusten ylihallituksen yhdessä Muinaistieteellisen toimikunnan valitseman henkilön kanssa mittaamaan ja tutkimaan linnan ja sen huoneet, etsimään merkkejä vanhasta sisustuksesta ja ulkonäöstä, tekemään niistä piirustukset ja ehdottamaan välttämättömiä toimenpiteitä linnan suojaamiseksi sen hajoamista vastaan. Yhdessä toimikunnan lausunnon kanssa ne tuli toimittaa senaatille, joka jatkaisi vasta sen jälkeen asian käsittelyä.[1373]

Muinaistieteellinen toimikunta määräsi tehtävään Emil Nervanderin.[1374] Toimikunta käytti Nervanderia asiantuntijana paitsi kotimaista maalaustaidetta, myös arkkitehtuuria koskevissa kysymyksissä hänen omasta vastustuksestaan huolimatta. Yleisten rakennusten ylihallitus asetti edustajakseen Ahrenbergin, joka aloitti taustatyön tekemisen lausuntoa varten.[1375]

Åbo Tidning -lehdessä julkaistiin toukokuussa artikkeli *Äro Kuustö ruiner skyddade mot förstörelse?* Sen mukaan Kuusiston linnan muurit rapistuivat jatkuvasti, eivätkä toteutetut korjaukset olleet riittäviä. Myös matkustajat ja isänmaalliset juhlat kuluttivat raunioita. Joitain oli tehtävä nopeasti linnan säilymiseksi.[1376] Muinaistieteellinen toimikunta käsitteli asiaa seuraavassa kokouksessaan. Osassa Kuusiston linnan muureista oli havaittu rappeutumista ja ne olivat vaarassa sortua, vaikka niitä oli edellisten vuosien aikana korjattu. Toi-

---

uppgifter hvilka icke borde överlåtas ensamt åt ett allmänt vetenskapligt intresse. – – Under förutsättning att med ifrågavarande restaurering åsyftas ett sekulararbete, hvilket bör utföras på ett allvarligt sätt, värdigt ett kulturfolk och dess pietet för sina fornlemningar, måste därtill enligt Kommissions mening hos oss såsom i andra länder användas de bästa och erfarnaste krafter. – – Då det konstarkeologiska materialet delvis blott i de stora kulturländer är att finna, så måste de för uppgörande af planer, ritningar och kostnadsförslag behöfliga undersökningarna blifva så mångfaldiga och arbetsdryga, att de antagligen påkalla en flereårig verksamhet jämte särskilda anslag till desammas utförande." MT:n kirje keisarille 18.4.1895 n. 1421. STO KD 426/43 1883. KA.

[1373] STO:n pöytäkirja 14.5.1895. KA; Kirkollisasiaintoimituskunnan kirje MT:lle 14.5.1895 n. 941. Topografinen arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 6.6.1895. MV.

[1374] MT:n pöytäkirja 6.6.1895. MV.

[1375] Senaatti oli määrännyt Nervanderin velvolliseksi avustamaan MT:aa kysymyksissä, jotka liittyivät "taiteen, taideteollisuuden ja kulttuurielämän historiaan ja kehittymiseen", ja sen perusteella hänet pakotettiin Turun linnaa koskevaan tehtävään, vaikka hän itse ei katsonut olevansa pätevä ja pyysi vapautusta. Emil Nervander: Afsägelse i fråga om Åbo slott. Kansio Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 28.5.1896. MV; MT:n kirje keisarille 28.5.1896 n. 1654. Virka-arkisto. MV; STO:n pöytäkirja 18.6.1896. KA; Kirkollisasiain toimituskunnan kirje MT:lle18.6.1896. Topografinen arkisto. MV. Pyytäessään vapautusta tehtävästä Nervander vetosi myös ajan puutteeseen: hän toimitti Snellmanin koottuja teoksia, matkusti "taidehistoriallisissa tarkoituksissa", johti keskiaikaisten kirkkomaalausten restaurointeja ja toimi jäsenenä Turun tuomiokirkon restaurointikomiteassa. Emil Nervanderin kirje MT:lle 20.5.1896. Virka-arkisto. MV. Valtionarkeologi kirjoitti vapautusta toivovalle Nervanderille, että MT oli jättänyt asian senaatin päätettäväksi, "då Kommission ej har någon annan för uppgiften egnad person att utse för uppdraget." J. R. Aspelinin kirje Emil Nervanderille 29.5.1896. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1376] ÅT 21.5.1895.

mikunta ehdotti Yleisten rakennusten ylihallitukselle tehokkaampia toimia Kuusiston linnan tapaisissa kohteissa, jossa muurit ovat vaarassa sortua korjauksista huolimatta. Toiseksi se esitti toivomuksen, että asiasta kiinnostunut nuori arkkitehti lähetettäisiin opintomatkalle hankkimaan tarvittavia tietoja ja taitoja linnojen korjaamista varten. Jatkuvat korjaukset eri johdon alaisuudessa antoivat huonon vaikutelman.[1377]

Ylihallitus kielsi korjaustöiden tekemisen Kuusiston linnassa kokonaan siihen asti, kunnes se saisi Muinaistieteelliseltä toimikunnalta tarkat ohjeet miten, millä laajuudella ja millä materiaaleilla korjaustyöt tulisi tehdä. Pitkässä lausunnossaan Ahrenberg totesi, että Kuusiston suojaaminen oli olosuhteista johtuen todella vaikeaa, eivätkä Muinaistieteellisen toimikunnan ylihallituksen virkamiehiä kohtaan esittämät syytökset olleet oikeutettuja. Osa vahingoista oli johtunut siitä, että korjaustöissä oli noudatettu Muinaistieteellisen toimikunnan ohjeita koskien materiaaleja ja käytetty vanhoja tiiliä, jotka olivat sittemmin rapistuneet. Hän esitti, ettei vanhoja tiiliä, erityisesti jos ne olivat olleet maan peitossa, tulisi käyttää ja että kaikki linnat pitäisi tärkeimmiltä osiltaan kattaa.[1378] Muinaistieteellinen toimikunta myönsi, ettei sillä ollut asiantuntemusta linnojen korjaustöistä ja ehdotti Kuusiston töiden lopettamista toistaiseksi.[1379]

Turun päälinnan varastorakenteista tyhjennetty pohjoissiipi ja länsitorni avattiin keväällä 1895 yleisölle. Korkea, kattoon asti avonainen pohjoissiipi teki vaikutuksen aikalaiskatsojiin.[1380] "Alastoman" linnan näkemisestä kerrottiin mieleenpainuvana tapauksena.[1381] Päälinnan katto korjattiin ja maalattiin. Sisätiloja tyhjennettiin sorasta.[1382]

Turkulainen kauppias anoi Turun linnan joitakin huoneita vuokralle yhden vuoden ajaksi viljan varastointia varten. Lääninkuvernööri suostui anomukseen, mutta Muinaistieteellinen toimikunta torjui sen jyrkästi; linnan tilojen tutkimukset eivät olleet vielä alkaneet, ja sen huoneiden, erityisesti seinäpintojen, piti pysyä vapaina tutkimuksia varten. Toimikunnan lausunnon johdosta senaatti hylkäsi anomuksen, ja linna pysyi vapaana tutkimuksia varten.[1383] Tutkimukset alkoivat kuitenkin vasta keväällä 1897.[1384]

1896

Turun päälinnan sisätilojen siistiminen ja pienet korjaustyöt jatkuivat.[1385]

Turun tuomiokirkon restaurointikomitea jätti maaliskuussa ehdotuksensa tuomiokirkon restauroimiseksi. Vuoden lopussa alkoi julkinen keskustelu tuomiokirkon restauroinnista ja restauroinnista yleensä.[1386] Keskustelu vaikutti välillisesti myös linnan restaurointiin, ja Ahrenberg osallistui siihen aktiivisesti yrittäen vauhdittaa molempien rakennusmonumenttien restaurointia.[1387]

Viktor Magnus von Bornin artikkeli *Våra fornminnen* julkaistiin *Nya Pressen* -sanomalehdessä 31.5.1896. Vapaaherra esitti huolensa linnojen korjauksista huomauttaen Kuusistossa, Kastelholmassa ja Raaseporissa ilmenneistä ongelmista ja ehdotti muurien kattamista joko yksinkertaisella puisella satulakatolla, asfalttihuovalla tai rautakatteella. Muinaismuistojen hoitoon oli hänen mukaansa järjestettävä lisää asiantuntemusta.[1388]

1897

Arkkitehti Gustaf Nyström aloitti toimintansa Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenenä vuoden 1897

[1377] MT:n pöytäkirjat 28.5.1895. Ks. myös MT:n pöytäkirja 15.11.1895. MV.

[1378] YRYH:n kirje MT:lle 9.7.1895 n. 970, jonka liitteenä Ahrenbergin lausunto. Kansio: Kuusiston linna. RHO/MV; MT:n pöytäkirja 13.9.1895. MV.

[1379] MT:n kirje YRYH:lle 30.11.1895 n. 1516. Virka-arkisto. MV.

[1380] "– – man nästan hisnar inför de kolossala höjddimensionerna", kirjoitettiin paikallislehdestä päälinnan avauduttua. ÅT 5.5.1895.

[1381] "En storartad åtgärd, ehuru icke i och för sig vidare uppbygglig, var den, då efter utrymmandet af de för spannmålsförvaring upplåtna våningar i gamla slottet alt trävirke borttogs ur dem, icke blott spannmålslårar och dylikt, utan äfven golf och trossbottnar och man sålunda plötsligen hade framför sig kolossala rum från lägsta till högsta våningen framstående i all sin låt oss säga afskyvärda nakenhet." ÅT 30.9.1900.

[1382] Töihin käytettiin 2287 markkaa. Vuosikertomukseen 1895 liittyvät rakennuskustannustilastolliset kaavakkeet. Dc1. Turun ja Porin lääninrakennuskonttorin arkisto. TMA; ÅT 15.8.1895.

[1383] STO:n pöytäkirja 27.11.1895, KA; MT:n kirje keisarille 15.11.1895 n. 1509. Virka-arkisto. MV.

[1384] Viljavaraston tyhjentäminen kesti odotettua kauemmin. Syynä tutkimusten alkamisen viivästymiseen olivat myös Nervanderin ja Ahrenbergin kiireet. Nervander anoi kiireisiin ja puuttuviin tietoihinsa vedoten vapautusta tehtävästä. Sitä ei kuitenkaan myönnetty. Ahrenbergillä oli lukuisia virkatöitä, joiden vuoksi hän joutui matkustamaan ympäri maata. Hän valvoi mm. Pietarissa ministerivaltiosihteerin rakennuksen korjaustöitä ja järjesti kesällä 1896 Nižni-Novgorodin näyttelyn Suomen osaston.

[1385] Vuosikorjauksiin 1896 varattiin kustannusarvion mukaan 1350 markkaa. YRYH:n kirje MT:lle 2.6.1896 n. 731. Topografinen arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 10.6.1896. MV.

[1386] Ks. Knapas 1983,72–94.

[1387] Ahrenberg argumentoi, että Turun tuomiokirkko olisi joka tapauksessa restauroitava, ja lykkäämällä sitä tulevaisuuteen kustannukset (arvion mukaan 700 000 mk) eivät supistuneet. Hänen mukaansa suurelta kuulostanut summa kutistui aivan pieneksi niiden kustannusten rinnalla, joita Tanskassa, Norjassa ja etenkin Ruotsissa käytettiin muinaismuistoihin. Nya Pressen 27.10.1896. ÅU 28.10.1896.

[1388] Nya Pressen 31.5.1896.

alusta lähtien ja ryhtyi heti etsimään ratkaisuja rauniolinnojen kattamiseen.[1389]

Viimeinen kruunun viljavarasto poistettiin päälinnan pohjoissiivestä vuoden alussa. Koska linnan restaurointi oli jälleen tullut ajankohtaiseksi, paikallislehden kronikoitsija esitti ehdotuksen, jota myös valtionarkeologi oli pohtinut: linnan restauroiduissa tiloissa voisi esitellä tulevan kansallismuseon kokoelmia. Ainakin osa turkulaisista oli sitä mieltä, että Turun linna oli sopiva paikka paitsi kaupungin historiallisen museon kokoelmille, myös pääkaupungissa säilytettyjen kokoelmien esittämiseen.[1390] Kysymys tulevasta kansallismuseosta oli ajankohtainen.[1391] Valtionarkeologi pohti Turun linnan tulevaa käyttöä ja kaupungin historiallisen museon asemaa restauroidussa linnassa suhteessa tulevaan kansallismuseoon.[1392]

Viljavarastojen poistuttua päälinnan pohjoissiivestä Ahrenberg kirjoitti Nervanderille, että he voisivat aloittaa linnan tutkimisen ja korjaus- ja restaurointisuunnitelman laatimisen.[1393] Nervander teki tutkimuksia Turun linnassa noin kahden viikon ajan touko-kesäkuun vaihteessa 1897.[1394] Hän tilasi niiden yhteydessä lausuntoaan varten tusinan verran valokuvia linnan tiloista valokuvaaja Georg Nyblininiltä.[1395] Päälinnan eteläsiivessä oli yhä viljavaraston rakenteita.

Kesäkuussa linnanpihalle kerääntyi yli tuhat ihmistä (arviot vaihtelivat 1300:sta kolmeen tuhanteen) *Svenska Folkskolans Vännern* laulujuhlan aikaan. Gustaf Cygnaeus piti esitelmän linnan historiasta.[1396] Päälinnan puolelle yleisöllä ei ollut pääsyä onnettomuusvaaran vuoksi, "eikä siellä ollut mitään nähtävääkään", todettiin paikallislehdessä.[1397]

Turun kaupungin historiallinen museo anoi käyttöönsä esilinnan 32 huonetta.[1398] Muinaistieteellinen toimikunta tuki anomusta.[1399] Samalla se ehdotti esilinnan käyttämättömien huoneiden tutkimista.[1400] Vankeinhoitohallitus ei kuitenkaan suostunut luovuttamaan käyttämättömiä tilojaan, vaan varasi niitä omiin tarkoituksiinsa. Senaatti luovutti museolle muut paitsi

---

[1389] MT:n pöytäkirjat 10.12.1896, 21.1.1897, 27.2.1897, 27.3.1897, 28.4.1897 jne. MV. Nyström kirjoitti neljä vuotta myöhemmin kollegalleen Agi Lindegrenille seuraavasti: "Ännu för 4 år sedan tillbaka ägde Kommission ingen arkitekt. Det gick som det kunde med restaureringarna och slutligen råkade Kommission i formligt gräl med byggnadsverket. Man invalde så undertecknad till medlem i Kommission (– eftersom jag syndat hade –) och sedan dess har det åter knagglat och gått i stilla mak. Byggnadstyrelsen godkänner mest det jag föreslår och Kejserliga Senaten stöper till sist stora sigillet derunder." Gustaf Nyströmin kirje Agi Lindegrenille 17.12.1900. Nyström 06:162. SRM.

[1390] "Den gångna veckan har att uppvisa en – – kulturhistorisk händelse. *Den sista kronospanmålen har borttagits från Åbo slott.* Altså står slottet nu redo för ett stundande restaureringsarbete. När, hur och hvar detta skall påbörjas, vet man ännu ej. Dock talas det om, att utförliga förslag skola framläggas för 1900-års ständermöte. Nå, ja, den som lefver får se. Det tyckes emellertid, som tiden redan vore inne att taga till tals en i samband med slottets restaurering stående tanke. I slottet kommer efter restaureringen att finnas ett flertal större och mindre rum hvilka ej gärna utan en känsla af ödslighet kunna lämnas att stå tomma. – – Åbo stads historiska museum, tillväxande ständig och jämt, skulle antagligen kunna taga sig an en del af dessa salar, men vore det väl otänkbart, att en annan del af dem skulle upplåtas för vissa branscher af de tillsvidare inpackade skatter, hvilka finnas i hufvudstadens obefintliga 'nationalmuseum' förvarade? Man diskuterar hit och dit möjligheten att få till stånd tillräckligt rymliga museer för alla dessa skatter. Vore det en omöjlighet att detachera någon del af dem till Åbo? Uppställda där, i slottet, skulle de antagligen vara vetenskapen och mänskligheten till lika stort gagn som inpackade i Helsingfors. Kanske vore det ej så alldeles ur vägen att betrakta saken och så ur denna synpunkt under den diskussion, som vid innevarande landtdag kommer till stånd i frågan. I hvarje händelse förlorar ej förslaget om Åbo slotts användande för ett sådant ändamål på att tagas till tals." Nim. Saxo. ÅT 21.3.1897. Korostus originaalissa.

[1391] Kansallismuseosta keskusteltiin tuolloin mm. Suomen Taideyhdistyksessä, jonka puheenjohtaja Leo Mechelin käsitteli aihetta yhdistyksen vuosikokouksessa pitämässään puheessa 10.3.1897. Finska konstföreningens matrikel för 1897.

[1392] "Man kan ju tänka sig, att Åbo museum efter slottets restaurering får en officiellare karaktär och i någon mån likställes med centralmuseet." J. R. Aspelinin kirje G. Cygnaeukselle 28.12.1897. Eaa 1. TKA.

[1393] Jac. Ahrenbergin kirje Emil Nervanderille 15.2.1897. Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1394] Nervander aloitti Turun linnassa tutkimustensa valmistelut 28.5.1897 ja lopetti tutkimukset sillä kertaa 9.6.1897. Emil Nervanderin kirje Jac. Ahrenbergille 26.5.1897. SLSA 294.4; ÅT 19.5.1897, 2.6.1897 ja 10.6.1897.

[1395] E. Nervanderin kirje MT:lle 1.7.1897. Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV.

[1396] G. Cygnaeusen esitys sisälsi seuraavia ajatuksia Suomen ruotsalaisesta kansanosasta: "Först på senaste tid har den svenska stammen i Finland kommit till full klarhet, huru innerligt den, om och spridd på olika håll, hör till samman. – – Finlands svenska nationalitet står ej – såsom våra ovänner sagt – kraftlös och ålderdomssvag vid grafvens brädd. Tvärtom genom lefver den just nu sin egentliga ungdomtid. Just nu når den tanken sin mognad, att vi svenskar i Finland bilda en egen grupp för oss, fast med oupplösliga band vid Finlands jord och lika orubbligt vid vårt älskade modersmål. Man har stundom sagt, att vi äro främlingar i detta land. Ett sådant ord tillbakavisa vi med ovilja." Esitelmä päättyi eläköön-huutoihin Suomen tulevaisuudelle. Tammerfors Nyheter 22.6.1897.

[1397] ÅU 20.6.1897.

[1398] Anomuksessaan museon johtokunta korosti, että huoneet "kaunistettaisiin" muiden museohuoneiden kanssa yhteensopiviksi ilman, että ne ennakoisivat tai ehkäisisivät linnan tilojen tulevaa restaurointia. STO:n pöytäkirja 23.1.1898. KA.

[1399] MT:n mukaan TKHM lisäsi "historiallisen muototajun kehittämistä siinä suhteessa valistumattoman yleisön keskuudessa" ja edesauttoi Turun linnan "tulevaa historiallista sisustamista". MT:n kirje keisarille 18.12.1897 n. 1968. Virka-arkisto. MV.

[1400] Tiedettiin, että konterfeijari oli koristellut 1689 useita esilinnan huoneita, "äfven om man kan antaga att de prydligast inredda rummen från Pehr Brahes och Lorentz Creutz tider redan äro för museet disponerade eller för fängelse inredning beklädda med lager af murbruk och sålunda för undersökning dels tillsvidare otillgängliga, dels föga egnade." MT:n kirje keisarille 18.12.1897 n. 1968. Virka-arkisto. MV.

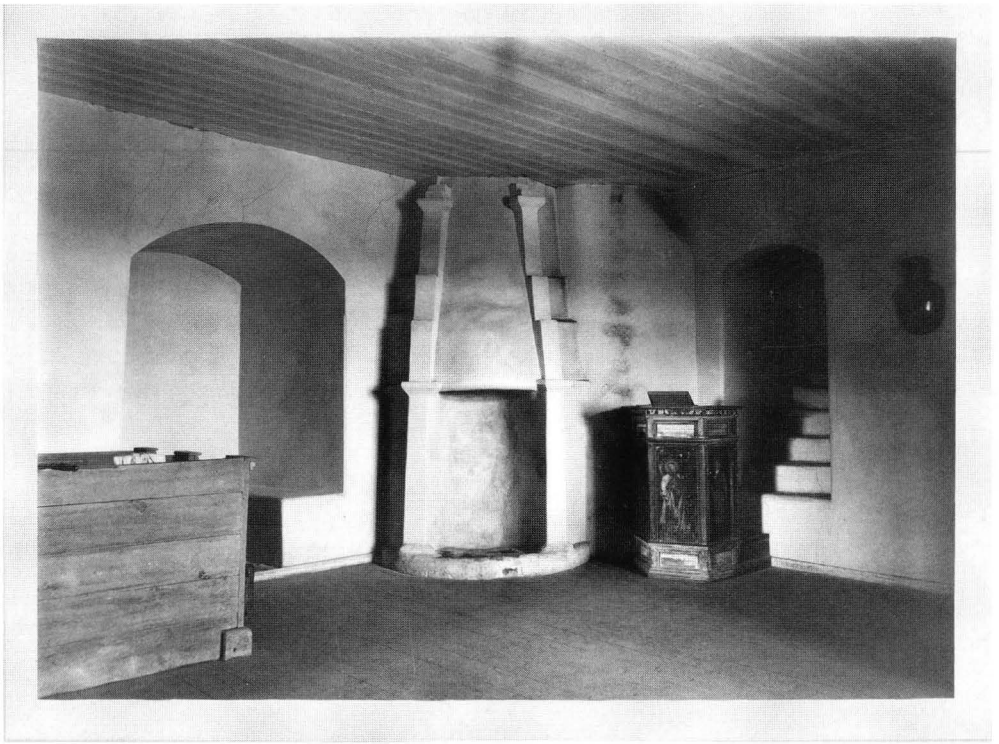

202. Käytössä ollut sakaristo päälinnan itäisessä tornissa vuonna 1897. Valok. Georg Nyblin. Kuva: Museovirasto.

21 vankeinhoitolaitokselle edelleen jäänyttä huonetta.[1401]

Reinhold Hausenin aloitteesta säädyt keskustelivat vuoden 1897 valtiopäivillä seurakuntien arkistojen säilytysoloista ja mahdollisesta siirtämisestä valtionarkistoon. Kysymys laajeni koskemaan myös muita maakunnissa säilytettäviä arkistoja ja niiden hoitoa.[1402] Säätyjen toivomuksesta senaatti asetti valtuuskunnan tekemään ehdotuksen maakuntien julkisten arkistojen hoidosta.[1403] Pohjoismaista esimerkkiä seuraten se ehdotti, että Suomeen perustettaisiin neljä maakunta-arkistoa, jotka sijoitettaisiin Turkuun, Hämeenlinnaan, Savonlinnaan ja Vaasaan. Sijoituspaikoiksi arkistoille ehdotettiin Ruotsin mallin mukaan ensisijaisesti historiallisia linnoja eli Turun linnaa ja Olavinlinnaa, jotka niin saisivat sopivan ja arvokkaan käyttötarkoituksen.[1404]

1898

Muinaistieteellisen toimikunnan pyynnöstä Emil Nervander tutki maaliskuussa esilinnan noin neljäkymmentä huonetta, jotka olivat viimeksi olleet vankilakäytössä. Nervanderin lausunnon mukaan tutkimukset olivat ”täysin tuloksettomat”. Alkuperäiset maalaukset, jos niitä oli, olivat tuhoutuneet. Paikoin Nervander oli havainnut harmaita roiskemaalattuja pintoja. Vanhoja piirroksia tai kaiverruksia hän ei havainnut.[1405]

Päälinnan eteläsiipi ja itäinen torni tyhjennettiin viljalaareista ja varastoa varten pystytetyistä puurakenteista vuoden alussa.[1406] Toukokuun lopussa Nervander

---

[1401] Museolle luovutettiin 1 iso sali pohjakerroksessa, 10 huonetta toisessa ja 10 kolmannessa kerroksessa. STO:n pöytäkirja 23.1.1898. KA; MT:n pöytäkirja 26.2.1898. MV; TKHM:n vuosikertomus 1898. Dc1. TKA; Aftonposten 25.1.1898.

[1402] Kerkkonen 1988, 127–130.

[1403] Valtuuskunnan jäseniksi asetettiin E. G. Palmén, Carl von Bonsdorff, J. W. Ruuth, Knut Anthoni ja Ad. Neovius. Asiassa aloitteen tehnyt valtionarkistonhoitaja Hausen jätettiin sen ulkopuolelle. Kerkkonen 1988, 131.

[1404] Maakunta-arkistojen sijoittaminen linnoihin oli valtuuskunnan mukaan myös taloudellinen ratkaisu; uudisrakennuksia tarvittiin mahdollisimman vähän. Hämeen linna oli tuolloin vankilakäytössä, joten maakunta-arkiston sijoittaminen sinne oli mahdotonta. Kerkkonen 1988, 133; Finlands Allmänna Tidning 12.10.1898; Aftonposten 24.10.1899; Hbl 25.10.1899; Hedengren 1901.

[1405] Hänen löytämänsä jäljet olivat vankien tekemiä. Emil Nervanderin lausunto. STO KD 426/43 1883. KA; Lausunon luonnos 12.4.1898. Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 26.5.1898. MV.

[1406] ”Nedtagandet af de massiva sparrar, som utgjort stommen till de i två våningar uppförda väldiga spannmålslårarne (inrymmande enhvar 1,800 till 2,600 tnr), tager ett nog drygt arbete i anspråk. Det genom söndertagningen af magasinsinredningen erhållna ovanliga grofva virket som är väl bibehållet, tillvaratages för att användas till material vid slottsbyggnadens framtida restaurering. Slottsbyggnadens norra flygel, som jämväl tjänstgjort som magasin, befriades redan för några år tillbaka från sina spanmålslårar. Sedan såsom nämndt nu äfven södra flygeln utrymmes, blir man i tillfälle att erhålla en klarare öfverblick af slottets forna inredning samt uppgöra ett närmare kostnadsförslag till borgens restaurering.” ÅU 1.2.1898. Turkulaiset pitivät selvänä, että

etsi maalauskoristeluja niissä päälinnan eteläsiiven tiloissa, jotka oli juuri tyhjennetty varastorakenteista.[1407]

Åbo Tidning -sanomalehdessä julkaistiin kesällä artikkeli *Tiden är inne*, jossa vaadittiin linnan restauroinnin aloittamista. Esilinnan tilat eivät riittäneet museon kokoelmille, ja se toivoi itselleen tiloja myös päälinnasta. Tilanne, jossa museon käyttöön oli luovutettu esilinnan "pieniä, matalia ja pimeitä vankihuoneita", joita se ei voinut kunnostaa käyttöönsä sopiviksi, koska sen piti odottaa koko linnan restaurointia, oli museon kannalta kestämätön. Kirjoituksessa todettiin, että viljavaraston muuton ja sen rakenteiden purkamisen jälkeen viimeisetkin esteet linnan restauroinnin tieltä olivat poistuneet, eikä linnan restauroinnin lykkäämiselle enää ollut mitään ilmeistä syytä.[1408] Museo esitettiin parhaana mahdollisena käyttötarkoituksena restauroidulle linnalle.[1409] Se valmistautui jo asettumaan päälinnan restauroituihin tiloihin.[1410]

1899

Nervanderin lausunto linnassa vuosina 1897 ja 1898 tekemistään tutkimuksista valmistui. Sen liitteenä oli Georg Nyblinin ottamia valokuvia.[1411] Tuloksena oli, että linnan keskiaikaisesta sisustuksesta ei tiedetty mitään. Ainoastaan fragmentteja "1400-luvun al secco -maalauksista" oli havaittavissa pohjoissiiven linnankirkossa ja Librij Cammar -huoneessa. Eteläsiiven muureista ei löytynyt merkkejä vanhoista maalauksista tai piirroksista.[1412]

Nervanderin mukaan linnan sisustus oli mahdollista restauroida vastaamaan 1500-luvun puolivälin sisustusta, koska siitä oli tarpeeksi tietoja. Muiden aikakausien sisustuksia ei ollut mahdollista palauttaa tietojen puuttumisen vuoksi. Välttämätöntä linnan säilymiselle oli katon korjaaminen ja ulkomuurien aukkojen paikkaaminen. Hän kannatti välipohjien asettamista, mutta ulkoarkkitehtuurin restauroinnin toteuttamista piti lykätä ainakin muutamia vuosia.[1413]

Ahrenberg tutki ja dokumentoi Turun linnan muureja ja viimeisteli ehdotustaan rakennuksen korjaamiseksi ja restauroimiseksi.[1414] Hänen lausuntonsa piirustuksineen ja kustannusarvioineen valmistui syksyllä 1899.[1415] Yleisten rakennusten ylihallitus lähetti Nervanderin ja Ahrenbergin lausunnot ja ehdotukset valokuvineen ja piirustuksineen senaatin käsiteltäväksi tammikuussa 1900.[1416] Ahrenberg lähetti lausuntonsa linnan restauroinnista Gustaf Cygnaeuksen *Åbo Tidning* -sanomalehteen, jossa se julkaistiin kokonaisuudessaan.[1417]

Yleisten rakennusten ylihallituksen hyväksymässä ehdotuksessa argumentoitiin, että ennen linnan säilymisen kannalta välttämättömiä korjaustöitä kysymys linnan tulevasta käytöstä ja sen restauroinnin suunnasta oli ainakin pääpiirteissään ratkaistava. Muuten samoja töitä jouduttaisiin tekemään useaan otteeseen, ja muuten korjaustöiden ja restauroinnin ratkaisut saat-

---

kaupungin museon kokoelmia esiteltäisiin restauroidussa päälinnassa: "Sedan detta arbete blifvit undangjordt, föreståt ett omfattande restaureringsarbete innan de gamla slottsrummen presentera sig i det skick, att historiska museets samlingar kunna dit inflyttas." ÅU 23.1.1898.

1407 Tutkimuksia valmistellessaan hän kirjoitti, että "[v]id sådan undersökning behöfves något ställningar, biträde af ett par arbetare samt af en yngre person, åt hvilken det ömtåligare arbetet på högre ställningar kunde anförtros, hvarför omkostnaderna sannolikt torde komma att uppgå till vid pass 200 mark." Emil Nervanderin lausuntoluonnos 12.4.1898. Ht36. Emil Nervanderin arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 26.5.1898. MV.

1408 ÅT 14.6.1898.

1409 "– – alla de, hvilka på denna ort intressera sig för dess [ÅSHMs] framtid, tänka sig otvifvelaktigt den såsom stående i oupplöslig förening med det restaurerande slottet. Och hvilken lämpligare användning kunde väl detta erhålla än såsom ram för ett historiskt museum?" ÅT 14.6.1898. Kirjoitus kommentoi huhua, jonka mukaan asia vietäisiin uudelleen säätyjen käsiteltäväksi, jolloin restauroinnin aloittaminen olisi jälleen viivästynyt vuosilla. Turussa kiersi huhu, että kysymystä Turun linnan restauroinnista käsiteltäisiin vasta vuoden 1900 valtiopäivillä. ÅT 5.6.1898.

1410 Gustaf Cygnaeus julkaisi pitkän artikkelin linnan historiasta Svenska Folkskolans Vänner -yhdistyksen kalenterissa. Vaikka siinä ei suoraan otettu kantaa Ahrenbergin restaurointisuunnitelmaan, kirjoituksessa yritettiin edistää linnan restaurointia ja esitettiin museohuoneiden sisustaminen alkuna linnan kunnostamiselle arvoiseensa asuun. Cygnaeus 1898, 79. Keväällä uutisoitiin Turun paikallislehdessä, että F. Rettig oli ryhtynyt toimeen Ruotsin Nationalmuseetissa säilytettävien kahden gobeliinin kopioimisesta Turun kaupungin historiallisen museon laskuun. Gobeliinien ajateltiin sijainneen Turun linnassa Juhana-herttuan hovissa. ÅT 17.5.1898. Seuraavan vuoden aikana gobeliinikopiot saapuivat museon kokoelmiin. TKHM:n vuosikertomus 1899. Dc1. TKA; ÅT 5.5.1899; Hbl 14.2.1899.

1411 Emil Nervanderin lausunto. STO KD 425/43 1883. Lausunto jätettiin YRYH:lle keväällä 1899. MT:n kirje YRYH:lle 11.3.1899 n. 2114. STO KD 425/43 1883. KA; MT:n pöytäkirja 11.3.1899. MV; Emil Nervanderin kirje J. R. Aspelinille 24.2.1899. Topografinen arkisto. MV.

1412 Emil Nervanderin lausunto. STO KD 425/43 1883. KA.

1413 Ibidem.

1414 YRYH tiedusteli keväällä Emil Nervanderin Turun linnaa koskevaa lausuntoa. YRYH:ssa joku oli ilmeisesti ymmärtänyt, että Nervander jättäisi oman "restaurointiehdotuksensa", mitä Nervanderin lausunto ei kuitenkaan ollut. YRYH:n kirje MT:lle 17.2.1899 n. 195. Topografinen arkisto. MV; J. R. Aspelinin postikortti Emil Nervanderille 22.2.1899. Ht6. Emil Nervanderin arkisto. MV; Emil Nervanderin kirje J. R. Aspelinille 24.2.1899. Topografinen arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 11.3.1899. MV; MT:n kirje YRYH:lle 11.3.1899 n. 2114. Virka-arkisto. MV.

1415 Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle ja kustannusarvio 15.10.1899, lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

1416 YRYH hyväksyi pääpiirteissään Ahrebergin ehdotuksen. Jac. Ahrenbergin kirje YRYH:lle 15.10.1899, joka liitteenä YRYH:n kirjeeseen Kirkollisasiaintoimituskunnalle 16.1.1900. STO KD 426/43 1883. KA.

1417 Jac. Ahrenbergin päiväämätön kirje Gustaf Cygnaeukselle 1899. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA; ÅT 20.1.1900; Hbl 20.1.1900; US 21.1.1900.

toivat olla ristiriitaisia. Edistääkseen omaa restaurointisuunnitelmaansa Ahrenberg sitoi yhteen linnan restauroinnin ja sen välttämättömät korjaukset. Välttämättöminä korjaustöinä hän piti välipohjien, lattioiden, väliseinien, ikkunoiden, ovien asettamista joihinkin päälinnan pohjoissiiven tiloihin. Lisäksi hän ehdotti länsitornin holvien, välipohjien ja ikkunoiden korjaamista. Holvien rekonstruoimisesta kustannusarviossa ei ollut mainintaa, ainoastaan niiden yläpuolelle olleiden palkistojen rakentamisesta, vaikka piirustuksiin Nunnakappelin ja Sturekirkon holvit on piirretty punaisella värillä välipohjien tapaan. Hän esitti korjaustöiden ulottamista holvien rakentamiseen töiden myöhäisemmässä vaiheessa. Ehdotus sisälsi tilojen uudelleenrakentamista, mutta ei kiinteää sisustusta. "Välttämättömien korjaustöiden" kustannusarvio oli 50 000 markkaan.[1418]

Ahrenberg ehdotti linnan restaurointikomitean perustamista ja sen jäseniksi Turun lääninrakennuskonttorin, Turun kaupungin historiallisen museon ja Turun kaupungin edustajat. Puheenjohtajana toimisi lääninkuvernööri. Hän ehdotti, että komitea laatisi vuosittain piirustukset ja kustannusarvion korjaus- ja restaurointitöistä, jotka etenisivät vähitellen alkaen päälinnan huonokuntoisimmista osista eli länsitornista ja pohjoissiivestä. Muinaistieteellinen toimikunta ja Yleisten rakennusten ylihallitus olisivat tarkastaneet työt ennen niiden toteuttamista, ja siten korjaus- ja restaurointityöt olisivat edenneet samalla tavoin kuin muissakin kruunun rakennuksissa.[1419]

1900

Yleisten rakennusten ylihallitus anoi senaatilta varoja kustannusarvion mukaisesti linnan välttämättömiin korjauksiin. Välttämättömiä korjaustöitä perusteltiin sillä, että linna joutui vuosi vuodelta yhä huonompaan kuntoon ja oli ajan myötä vaarassa sortua.[1420] *Åbo Tidning* -sanomalehdessä vedottiin päättäjiin linnan korjauksen ja restauroinnin pikaisen alkamisen puolesta: he olivat nyt vastuussa rakennuksen tulevaisuudesta.[1421]

Senaatti pyysi korjaus- ja restaurointiehdotuksesta lausuntoa Muinaistieteelliseltä toimikunnalta. Keskustelua ei kirjattu pöytäkirjaan, ainoastaan arkkitehti Gustaf Nyströmin kannanotto. Nyström ei katsonut voivansa antaa lausuntoa ilman paikan päällä tehtyjä tutkimuksia, mikä oli kuitenkin tuolloin mahdotonta. Hän kritisoi suunnitelmaa ja oli sitä mieltä, että jotkut ehdotetut työt, kuten välipohjien ja ikkunoiden asettaminen sekä holvien restaurointi, kuuluivat linnan laajaan restaurointiin. Siihen ei vielä ollut sovittu suunnitelmaa (*tillsvidare någon bestämdt plan icke fastställts*). Toimikunta huomautti lausunnossaan, että Ahrenberg oli käsittänyt asian niin, että jo korjaustöissä oli huomioitava linnan tuleva restaurointi, ja oli siksi jättänyt restaurointiehdotuksen. Toimikunnan mukaan toistaiseksi oli kuitenkin keskityttävä vain niihin kiireellisiin korjaustöihin, jotka olivat aivan välttämättömiä linnan säilymisen kannalta. Ne oli tehtävä siten, etteivät ne millään tavalla vaikuttaneet linnan tulevaan restaurointiin. Toimikunta ei katsonut tarpeelliseksi antaa ehdotuksesta tarkempaa lausuntoa, vaan ehdotti, että J. R. Aspelin ja Gustaf Nyström yhdessä Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehdin kanssa päättäisivät paikan päällä kiireellisesti toteutettavista korjaustöistä.[1422] Senaatti hyväksyi toimikunnan ehdotuksen ja määräsi lähettämään uuden kustannusarvion.[1423]

Kesäkuun alussa (6.6.)1900 kokoontuivat Turun linnassa J. R. Aspelin, Gustaf Nyström ja Jac. Ahrenberg, jotka tutkivat linnaa ja keskustelivat sen korjaustöistä.[1424] Ahrenberg teki yhteiseen sopimukseen perustuneen uuden kustannusarvion välttämättömistä korjaustöistä (20 500 mk).[1425] Senaatti myönsi varat, ja kor-

---

[1418] Approximativt kostnadsförslag till remontarbeten i Åbo slott 15.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[1419] Jac. Ahrenbergin lausunto 2.10.1899. STO KD 426/43 1883. KA.

[1420] YRYH:n kirje Senaatin kirkollisasiaintoimituskunnalle 16.1.1900. STO KD 426/43 1883; STO:n pöytäkirja 13.3.1900. KA. Ks. myös Aftonposten 13.3.1900; Hbl 14.3.1900; ÅT 19.1.1900.

[1421] ÅT 24.1.1900. Turun päälinnassa vieraili vuosittain suuri joukko uteliaita ihmisiä. TKHM joutui siksi ilmoittamaan paikallislehdessä, että museolla ei ollut lainkaan käyttöoikeutta vanhaan linnaan. Linnassa oli sen huonon kunnon vuoksi vaarallista liikkua, ja vierailijat kulkivat siellä omalla vastuullaan. ÅT 2.6.1900; TKHM:n pöytäkirja 26.6.1900. Ca2. TKA.

[1422] MT:n pöytäkirja 17.4.1900. MV; MT:n kirje senaatille 17.4.1900 n. 2233. STO KD 426/43 1883. KA.

[1423] STO:n pöytäkirja 9.5.1900. KA; Kirkollisasiaintoimituskunnan kirje MT:lle 9.5.1900 n. 551. Topografinen arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 19.5.1900. MV; Hbl 8.5.1900 ja 10.5.1900; ÅT 9.5.1900; ÅU 9.5.1900; ÅT 10.5.1900; ÅU 10.5.1900. Korjaustöiden ja restauroinnin ero ei ollut asian uutisoinnin yhteydessä selvä. Asia tulkittiin lehdistössä myös siten, että linnan laajan restauroinnin valmistelu olisi annettu "delegaatiolle", johon kuuluivat J. R. Aspelin ja Gustaf Nyström. Senaatin päätöksestä levisi ristiriitaisia uutisia siitä, oliko heille annettu tehtäväksi suunnitella välttämättömät korjaustyöt vai linnan laaja restaurointi. Aftonposten 9.5.1900; Wbl 10.5.1900; Hbl 11.5.1900.

[1424] ÅT 8.6.1900. Paikallislehden pakinan kirjoittajan mukaan kyseinen komitea oli linnan "restaurointikomitea", joka jättäisi ehdotuksensa linnan "restauroinnista", vaikka ensin sen oli ilmaistava kantansa päälinnan säilymisestä: "Jag hoppas, att dess tillgörande ej måtte komma att inskränka sig till denna enda punkt, som för det närvarande främst måste beaktas. Det påstås, att det gamla slottet – si fabula vera – hotar att falla ett offer för råttornas undermineringsarbete. Uppgiften förefaller otrolig, att sådana små skadedjur skulle bringa hundratalsåriga granitmurar på fall, men så – berättas det." ÅT 17.6.1900.

[1425] Kustannusarviota ei ole löytynyt. Saatekirje YRYH:n kirje Kirkollisasiaintoimituskunnalle 21.6.1900 n. 1051 STO KD

jaustyöt linnassa alkoivat elokuussa 1900 lääninrakennusviraston arkkitehdin kreivi Carl C:son Armfeltin valvonnassa ja rakennusmestari J. Sundqvistin johdolla. Työt jatkuivat pitkälle syksyyn.[1426] Niiden aikana linnan perustuksia tutkittiin ja vahvistettiin, muureja tuettiin raudoin, linnan tiloja tyhjennettiin maa-aineksesta ja kiinnimuurattuja ikkunoita avattiin ja kunnostettiin.[1427] *Åbo Tidningissä* kerrottiin, että linnan restaurointi oli vihdoin alkanut.[1428]

Ahrenberg kirjoitti raportissaan vuoden 1900 "sisäisestä remontista" (*inre remont*), että töitä varten piti pystyttää telineet, koska supistettu kustannusarvio ei sisältänyt kerrosten lattiatasojen rekonstruoimista.[1429] Hän esitti toivomuksen, että samankaltaisia korjaustöitä jatkettaisiin linnassa vuosittain. Seuraavaksi tuli toteuttaa välikatot ja holvit, koska linnan huonetiloista ja holvauksista oli tarpeeksi tietoja. Huoneiden sisustamisesta ja tornien huippujen ja päätyjen rekonstruoimisesta ei ollut yksimielisyyttä, eivätkä ne Ahrenbergin mukaan kuuluneet "sisäiseen remonttiin". Hän piti huonetilojen palauttamista tärkeänä myös siksi, että niiden myötä kiinnostus linnaa kohtaan kasvaisi. Hänen mukaansa oli odotettavissa, että turkulaiset osallistuisivat restauroinnin kustannuksiin.[1430]

Korjaustöistä vastannut arkkitehti Carl C:son Armfelt alkoi epäillä Ahrenbergin toimintaa. Hän oli tullut siihen tulokseen, että linnassa oli tehtävä entistä huomattavasti tarkemmat mittaukset, tutkimukset ja piirustukset. Ilman niitä restaurointia tuskin voisi toteuttaa.[1431]

Turussa pohdittiin myös linnan restauroinnin vaikeutumista; vuoden 1900 löydöt vahvistivat käsitystä linnasta keskiaikaisena rakennusmonumenttina, mikä piti tulevassa restauroinnissa ottaa huomioon.[1432]

1901

Turun linnassa edellisenä syksynä alkaneita korjaustöitä ja Ahrenbergia kritisoitiin helmikuussa *Uusi Suometar* -sanomalehdessä.[1433]

Ahrenberg oli huolestunut linnan restauroinnin toteutumisesta. Hän kirjoitti Turkuun, että Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenistä toimivat hänen rinnallaan linnan restauroinnin puolesta Otto Donner, M. G. Schybergson ja "pari muuta", samoin senaatissa asia

---

426/43 1883. KA. Omien sanojensa mukaan Ahrenberg oli suostunut supistettuun kustannusarvioon, koska linnan kiireellinen korjaus olisi muuten jälleen jäänyt toteuttamatta sekä "för att undgå all vidare (yliviivattu: krångel) vidlyftigheter", vaikka hänen mukaansa uusi kustannusarvio oli puutteellinen ja toisaalta se sisälsi turhia toimia. Se ei esimerkiksi sisältänyt vesikaton korjausta, mitä Ahrenberg piti ensisijaisen tärkeänä. Jac. Ahrenbergin kirjeluonnos YRYH:lle 23.1.1901, joka liitteenä Jac. Ahrenbergin kirjeessä Gustaf Cygnaeukselle 29.1.1901. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA.

1426 STO:n pöytäkirja 18.7.1900. KA. Kirkollisasiaintoimituskunnan kirje MT:lle 18.7.1900 n. 899. Topografinen arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 21.9.1900. MV. Työt alkoivat päälinnan rikkinäisten ikkunoiden korjaamisella. ÅT 19.8.1900. Suuri määrä linnan ikkunoita oli rikottu edellisenä syksynä. ÅT 4.10.1899. Vielä lokakuun lopussa linnalla työskenteli noin 20 työmiestä. ÅT 25.10.1900. Ahrenberg oli hyvin tyytyväinen Carl C:son Armfeltin työhön linnassa. Jac. Ahrenbergin kirjeluonnos YRYH:lle 23.1.1901, joka liitteenä Jac. Ahrenbergin kirjeessä Gustaf Cygnaeukselle 29.1.1901. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA.

1427 ÅT 25.10.1900; Hbl 26.10.1900; ÅT 30.9.1900; Ahrenberg 1901a.

1428 "Nu ljuda hammarslag ur det inre; ställningar synas utanför fönsterna. Arbetare äro sysselsatta med att inpassa nya fönsterkarmar. Slottets länge påtänkta och mycket omtalade restaurering är påbörjad." Höstkväll i Åbo slott. I.O. N-g. ÅT 9.11.1900.

1429 Kustannusarvio oli ylittynyt noin 1200 markkaa. Ahrenbergin mukaan oli ollut alusta asti arvattavissa, että arvio jonkin verran ylittyisi, ja että aivan tarkkaa arviota toteutettavista töistä oli mahdotonta tehdä etukäteen.

1430 Jac. Ahrenbergin kirjeluonnos YRYH:lle 23.1.1901, joka liitteenä Jac. Ahrenbergin kirjeessä Gustaf Cygnaeukselle 29.1.1901. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA.

1431 "Det vore högst intressant om medel till en grundlig undersökning samt noggranna uppmätningar och ritningar af hela denna del af Åbo slott kunde anskaffas, och tror jag att någon restaurering knappt bli möjlig utan att slottet först i sitt nuvarande skick till alla delar undersöktes, uppmätas och uppritas, med detaljer och beskrifningar – –. Ty hvad tills dato finnes af ritningar och uppmätningar synes mig mer eller mindre primitiva, för att kunna läggas till grund för restaureringsplaner för gamla slottet i dess helhet, och väl för vissa delar deraf." Carl C:son Armfeltin kirje Jac. Ahrenbergille 4.11.1900. SLSA 294.1.

1432 *Åbo Tidning*issä julkaistiin marraskuussa 1900 kirjoitus Turun linnan restauroinnista ja korjausten aikana tehdyistä löydöistä. Museon johtokunta pohti miten linnan keskiaikaiset osat sovitettaisiin yhteen renessanssitilojen kanssa: "De i sommar anordnade förberedande åtgärderna i och för slottets skyddande mot vidare förfall ha gifvit anledning till en undersökning däraf, hvilken varit mer gifvande, än man kunnat hoppas. – – Det resultat, till hvilket vi – – kommit är, att frågan om slottets restaurering genom dem bragts i ett ännu svårare läge än förut, emedan man nu står inför svårigheten, huruvida man skall föredraga medeltidens af katolicism, gotik och mer krigiska förhållanden karaktäriserade inredning eller de under Wasa konungen i luterskt syfte och för en mer praktfull hofhållning afsedda förändringarna. Man känner bättre de senare, men af de fakta, som med alt större tydlighet komma i dagen, kan man också tämligen väl sluta sig till de äldre förhållandena. Vid en flyktig blick på hvad som nu finnes kvar, blir man benägen för att vid en restaurering båda tiderna borde ihågkommas. Några af medeltidens gotiska salar skulle ånyo hvälfvas och restaureras, under det Johans tidsprägel skulle iakttagas vid återställande af de rum, på hvilka han företrädesvis trykt sin prägel, såsom t.ex. rummen i norra flygelns öfversta våning, hvarest Katarina Jagellonicas rum med dess i muren anbragta djupa fönstersmygar – – skulle komma att erbjuda en rent af förtjusande prägel med sin utsikt öfver vattnet mellan Runsala och fastlandet. – – Hvad som närmast är af nöden, är ett fortsättande och slutförande af undersökningarna samt vidtagande af preliminära åtgärder i sådant syfte, att slottet i sin helhet ej skulle hotas af förstörelse i den närmaste framtiden och ej längre göra intryck af – en ruin." ÅT 9.11.1900.

1433 Samassa yhteydessä lehdessä vastustettiin kielipoliittisessa hengessä Ahrenbergin sanomalehden *Dagligt Allehanda*n kannanottoja. Kirje Helsingistä. Nim. Matti. US 3.2.1901.

sai kannatusta, mutta Aspelin ja hänen ystävänsä Gustaf Nyström olivat sitä vastaan, ja ”koko juoni suuren asian puolesta” oli vaarassa.[1434] Samalla hän pyrki pitämään linnan restaurointia puolustaessaan mahdollisimman matalaa profiilia julkisessa keskustelussa.[1435] Gustaf Nyströmin jakoi näkemyksen, jonka mukaan asiasta ei pitänyt kiistellä julkisuudessa, koska muuten kävisi ”kuten Viipurissa”.[1436]

Muinaistieteellinen toimikunta ilmoitti keväällä 1901, ettei se voinut antaa Turun päälinnan vuosikorjauksia koskevasta ehdotuksesta lausuntoa, koska linnasta ei ollut tarpeeksi tarkkoja piirustuksia.[1437] Ahrenberg pyrki heti korjaamaan tilanteen ja pyysi Carl C:son Armfeltia tai hänen apulaistaan laatimaan lääninrakennuskonttorissa nopeasti uudet piirustukset.[1438] Hän lähetti saman tien Muinaistieteelliselle toimikunnalle inventointipiirustuksia päälinnan pohjoissiiven muureista ja suunnittelemistaan ”korjauksista” (*remont*). Hän painotti ehdottavansa korjausta, ei restaurointia, ja ehdotti rakenteiden lisäämistä niin, että linnan huoneista saisi jonkinlaisen käsityksen. Myöhemmin huonejärjestyksen voisi määrittää miten tahansa. Holvien rekonstruoiminen oli hänen mukaansa säilyneiden jälkien perusteella niin helppoa, että ”kuka tahansa teknikko pystyy virheettä tekemään ne uudelleen”.[1439] Hän oli jo valmistellut niiden uudelleenrakentamista ja odotti toimikunnan hyväksyntää.[1440] Ainoastaan kirkkosalin (nykyisen Sturenkirkon) holvien uudelleenrakentamisesta oli hänen mukaansa keskusteltava tarkemmin. Hän halusi rekonstruoida sen tynnyriholvin, ei alkuperäistä holvia, ja pyysi saada perustella näkemystään suullisesti.[1441]

Ahrenberg esitteli suunnitelmaansa suullisesti Muinaistieteellisen toimikunnan kokouksessa toukokuussa 1901. Hän painotti, että hänen ehdottamansa työt eivät liittyneet linnan restaurointiin, eivätkä asettaneet esteitä restauroinnin toteuttamiselle tulevaisuudessa. Ne olivat ainoastaan tarpeellisia linnan säilymisen kannalta, ja samalla mahdollistivat tulevat restaurointitoimenpiteet. Gustaf Nyström esitti Ahrenbergin näkemyksistä poikenneet kantansa. Nyströmin mukaan linnan muurit eivät välttämättä vaatineet kiireellisiä toimenpiteitä. Hän väitti, että Ahrenbergin ehdottamat työt kuuluivat pääosin restauroinnin, eivät korjauksen alueelle. Holvien uudelleenrakentaminen tai välipohjien rakentaminen ei ollut välttämätöntä rakennuksen säilymiselle tai sen suojaamiselle; ne olivat Nyströmin mielestä restaurointia, eivät korjausta. Toimikunnan pöytäkirjaan merkittiin, että sen käsityksen mukaan, jota ”nykyajan asiantuntijat yleisesti kannattivat”, restauroinnin tuli perustua huolellisille tutkimuksille, mittauksille, piirustuksille, kuvauksille ja kokonaisvaltaiselle ehdotukselle työn toteuttamisesta. Koska sellaisia ei tässä tapauksessa ollut ja koska piirustuksetkin olivat epätäydelliset, Nyström ei voinut hyväksyä ehdotusta, jossa kajottiin linnan tärkeimpään osaan. Nyströmin mukaan Ahrenbergin ehdottamista töistä tulivat kysymykseen ainoastaan joidenkin väliseinien ja ylimmän kerroksen kattopalkkien korjaaminen.[1442]

Vastoin valtionarkeologin ja Gustaf Nyströmin kantaa vapaaherra E. G. Palmén, J. R. Aspelinin vastustaja, ei halunnut ottaa vastuulleen linnan kunnostamisen lykkäämistä ja kannatti pääosin ehdotuksen hyväksymistä. Toimikunnan jäsenistä K. Grotenfelt ja A. O. Freudenthal olivat samaa mieltä kuin Palmén. He kannattivat korjaustöiden aloittamista ja restauroinnin valmistelua ja pitivät korjauksen alaan kuuluneita töitä ongelmattomina. Toimikunta päätti enemmistön eli Palménin, Grotenfeltin ja Freudenthalin mielipiteen mukaisesti. Aspelinin ja Nyströmin näkemykset jäivät vähemmistöön.[1443]

Gustaf Nyström lisäsi toimikunnan pöytäkirjaan eriävän näkemyksensä pitkän lausunnon muodossa. Hänen mukaansa olisi erittäin vahingollista, jos asiaa ei valmisteltu paremmin ja jos ilman tarkkoja suunnitelmia (*på ett planlöst sätt*) linnaan rakennettiin holveja, pilareita ja palkistoja. Linnan sisätiloja ja ulkoasua

---

[1434] ”Det eländiga i denna restaurationsfråga är grälet mellan Arkeologiska Kommissions medlemmar. Dessa hata varandra hjärtligt och inbördes där sen Donner, Schybergson och ett par andra vilja drifva på saken med mig som motor, så kommer Aspelin och vill kasta mig ur sadeln och ber sin vän G. Nyström in som [epäselvä sana], får denna [epäselvä sana] intrig för den stora saken stå emellan.” Jac. Ahrenbergin kirje Gustaf Cygnaeukselle 29.1.1901. Cygnaeuska samlingen IV. ÅA. MT:n jäseniä olivat tuolloin A. O. Freudenthal, M. G. Schybergson, Otto Donner, E. G. Palmén, Gustaf Nyström ja Kustavi Grotenfelt.

[1435] Jac. Ahrenbergin kirje Emil Hildebrandille 10.5.1901. RA.

[1436] Gustaf Nyströmin kirjekopio kreivi Carl C:son Armfeltille 17.5.1901. Nyström 06. SRM. Todennäköisesti huolesta oli keskusteltu MT:n kokouksessa 6.5.1901, jossa Ahrenberg esitteli suullisesti Turun linnan ns. korjaussuunnitelmaa ja jossa asiasta ei päästy yksimielisyyteen.

[1437] MT päätti, että Gustaf Nyström ja J. R. Aspelin käyvät paikan päällä linnassa selvittämässä ehdotettuja toimenpiteitä. MT:n pöytäkirja 2.4.1901. MV; MT:n kirje YRYH:lle. 2.4.1901 n. 2285. Virka-arkisto. MV.

[1438] Jac. Ahrenbergin kirje Carl C:son Armfeltille 10.4.1901. Ea8. Turun ja Porin lääninrakennuskonttorin arkisto, TMA. Koska tehtävä ei kuulunut lääninarkkitehdin toimenkuvaan, YRYH:n ylijohtaja Sebastian Gripenberg vapautti Carl C:son Armfeltin tehtävästä, eikä hän koskaan laatinut piirustuksia. Carl C:son Armfeltin kirje Jac. Ahrenbergille 25.5.1903. SLSA 294.1.

[1439] ”– – hvilken tekniker som helst kan utan att misstaga sig åter utföra desamma.” Jac. Ahrenbergin kirje MT:lle 9.4.1901, lähetettiin YRYH:n saatteella toimikunnalle 9.4.1901 n. 362. Topografinen arkisto. MV.

[1440] ”Så snart Kommission tillstyrker deras uppförande, har jag gått i författning om att formtegel slagna efter de gamla genast utföras och levereras i så god tid, att hvalfven kunna vara färdiga i höst.” Jac. Ahrenbergin kirje MT:lle 9.4.1901. Topografinen arkisto. MV.

[1441] Jac. Ahrenbergin kirje MT:lle 9.4.1901. Topografinen arkisto. MV.

[1442] MT:n pöytäkirja 6.5.1901. MV.

[1443] Ibidem.

oli vuosisatojen kuluessa moneen kertaan muutettu. Siksi Nyströmin mukaan piti tarkasti punnita, mitä kunnostettiin ja miksi. Linnassa oli tehtävä systemaattiset tutkimukset, jotka saattaisivat muuttaa varmoina pidettyjä käsityksiä linnan varhaisista vaiheista, vaikka restaurointi niiden vuoksi viivästyisi.[1444] Muinaistieteellinen toimikunta päätti vaatia, että töiden tuli olla "todellisia korjauksia" (*verkliga remontarbeten)*, välttämättömiä linnan säilymisen kannalta, eikä niiden tullut millään tavalla vaikuttaa tai liittyä linnan tulevaan restaurointiin. Toimikunta päätti vielä, että J. R. Aspelin ja Gustaf Nyström valvoisivat linnassa tehtäviä korjaustöitä.[1445]

Ahrenbergin suunnitelma ei vakuuttanut asiaan tarkemmin perehtyneitä arkkitehteja, ei edes hänen ystäväänsä Carl C:son Armfeltia. On mahdollista, että Gustaf Nyström näytti Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenille Carl C:son Armfeltin hänelle lähettämää yksityistä kirjettä, joka sisälsi huomioita Turun linnan korjausohjelman ongelmista, piirustusten epämääräisyydestä tai tavasta, jolla Ahrenberg rakennusta käsitteli.[1446] Avoin kiistely olisi Nyströmin mukaan johtanut viranomaisten väliintuloon "aivan kuten Viipurissa". Hän pyrki taivuttamaan Armfeltia kertomaan hienovaraisesti turkulaispäättäjille asian ongelmallisuudesta.[1447]

Juhani Rinne teki Muinaistieteellisen toimikunnan määräyksestä seulontatöitä linnassa, ja hänen arkeologiset tutkimuksensa jatkuivat myös seuraavina kesinä.[1448]

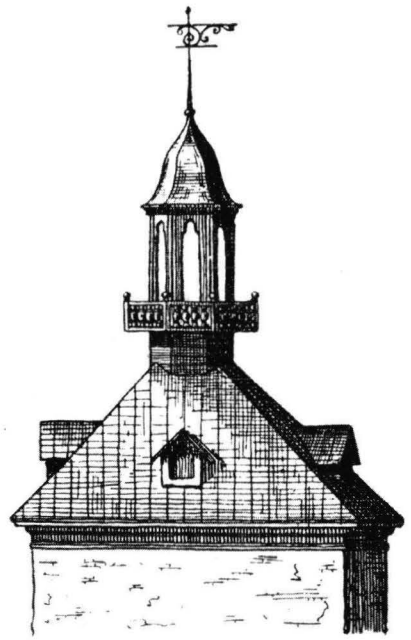

203. Ahrenbergin ehdotus Turun linnan torninhuipuksi silloisen katon säilyttämällä. Kuva: Ahrenberg 1901b, 194.

Turun kaupungin historiallisen museon johtokunta pyrki varamaan päälinnan tiloja itselleen ja vaikuttamaan siten tilojen tulevaan käyttöön.[1449] J. R. Aspelin esitti kielteisen kantansa museon suunnitelmiin. Muinaistieteellisen toimikunnan käsitellessä museon anomusta hän ilmoitti, että oli linnan säilymisen kannata parempi, jos museo saisi esilinnan, mutta ei päälinnaa. Hän laati senaatille lausunnon, jossa toimikunta ilmoitti periaatteessa kannattavan museon toimintaa, muttei pitänyt sopivana lyödä vielä lukkoon päälinnan tulevaa käyttöä. Senaatti ei myöntänyt lisätiloja museolle, koska esilinnan huoneita varattiin yhä vankilakäyttöön.[1450]

[1444] MT:n pöytäkirja 1.6.1901. MV.

[1445] Samassa kokouksessa käsiteltiin Jac. Ahrenbergin MT:lle jättämää anomusta, jossa hän pyysi toimikuntaa osallistumaan *Ur Åbo slotts byggnadshistoria* -teoksensa painatuskuluihin 500 markalla. MT hylkäsi anomuksen. MT:n pöytäkirja 1.6.1901. MV.

[1446] En ole löytänyt Carl C:son Armfeltin kirjettä. Nyström kirjoitti vastauskirjeessään, että Ahrenberg oli onnistunut saamaan puolelleen MT:n enemmistön siinä, että linnan "remontti" oli käytännössä sama asia kuin "restaurointi". Hän kiitti Armfeltin kirjeen koskevan juuri niitä asioita, joita hän itse oli yrittänyt tuoda esiin. Gustaf Nyströmin kirjekopio Carl C:son Armfeltille 17.5.1901. Nyström 06. SRM.

[1447] Nyström kirjoitti Armfeltille: "Men huru skola vi nu bära oss åt för att få denna olycka afvänd? Att börja med något slags offentligt gruff går absolut ej an, ty få vederbörande nyss om detta så går det precis som i Wiborg. Vi måste få det att gå utan öppet gräl. Jag är nästan öfvertygad om att om Eder skrifvelse skulle kunna delgifvas kollegerna i kommissionen, så vore det tillräckligt för att få den att ändra åsikt, men då detta skulle förorsaka Eder personligt obehag, ty J.A. skulle aldrig glömma det, så måste jag nu bedja Eder om råd. Månne Ni Herr Grefve skulle kunna gifva mig lof att visa Edert bref åt kommissionsordförande, eller åt Seb. Gripenberg – privatim? Om ej – hvilket jag mycket väl kommer att förstå och äfven gilla – så säg mig huru vi skola afstyra ofoget, ty afstyras måste det. Kan Ni verka på vederbörande i Åbo (Cygnaeus, Rettig m.fl)?" Gustaf Nyströmin kirjeluonnos kreivi Carl C:son Armfeltille 17.5.1901. Nyström 06. SRM.

[1448] Rinne 1902, 50. Rinne teki seulontatöitä Turun linnassa syyskuussa 1902 ja elokuussa 1904. Hän johti kesinä 1900, 1901 ja 1902 Koroisten kaivauksia. J. Rinteen ansioluettelo 26.1.1903. Virka-arkisto. MV; Juhani Rinteen kirje MT:lle 26.10.1904. Topografinen arkisto. MV.

[1449] Pyyntö oli osa museon anomusta saada käyttöönsä koko esilinna eli 21 vankeinhoitolaitokselle varattua huonetta. Vuosittaisen määrärahan, mutta etupäässä lahjoitusten ja johtokunnan jäsenten, erityisesti Rettigin avustusten johdosta museon kokoelmat kasvoivat nopeasti. Cygnaeus 1900, 97.

[1450] Varausta perusteltiin siten, että tiloilla olisi käyttöä, jos jossain Turun vankilassa sattuisi esimerkiksi tulipalo. TKHM:n vuosikertomus 1901. Db1. TKA; STO:n pöytäkirja 24.10.1901. KA; MT:n pöytäkirja 12.9.1901. MV; MT:n kirjeluonnos keisarille 12.9.1901 n. 2316. Virka-arkisto. MV.

Museo jatkoi esilinnan huoneiden anomista käyttöönsä, ja sille luovutettiin esilinnan loput huoneet toistaiseksi vuoden 1902 alussa. Ehtona oli, ettei niitä millään tavalla muutettaisi ja vankeinhoitohallituksen pyynnöstä ne tuli luovuttaa sen käyttöön.[1451]

Reinhold Hausen sai senaatilta tehtäväksi 2.12.1902 hankkia piirustukset ja kustannusarviot maakunta-arkistojen sijoittamisesta Turun linnaan ja Olavinlinnaan ja vaihtoehtoisesti uudisrakennuksiin Turkuun ja Viipuriin. Hausen palkkasi tehtävään Gustaf Nyströmin. Hausen ja Nyström tekivät opintomatkan Pohjoismaihin, jonka aikana he tutustuivat muun muassa Vadstenan ja Uppsalan linnoihin sijoitettuihin arkistoihin. Niistä saadut kokemukset saivat Hausenin vielä jyrkemmin kuin aikaisemmin vastustamaan maakunta-arkistojen sijoittamista linnoihin. Ongelmana olivat linnojen liian pienet ikkunat, liiallinen kosteus ja se, että niiden ulkonäkö muuttuisi arkistojen vaatimien korjausten myötä. Nyströmin ja Hausenin yhteistyön tuloksena laaditut piirustukset ja kustannusarviot lähetettiin senaatille 7.5.1904, ja maakunta-arkiston sijoittamisesta Turun linnaan luovuttiin.[1452]

Linnan pienimuotoiset korjaukset jatkuivat. Kesän 1903 vuosikorjausehdotukset sisälsivät muun muassa muuriankkureiden asettamista, halkeamien korjaamista, hajoavien osien uudelleen muuraamista sekä soran ja maan poistamista ja seulomista.[1453]

Gustaf Nyström dokumentoi linnaa oppilaineen kesällä 1903. He mittasivat ja valokuvasivat rakennusta parin viikon ajan ja naputtivat Nunnakappelin holvien jäänteistä esiin maalauksia.[1454] Nyström pohti linnan restaurointia. Samalla hän kirjoitti kuuluisan huomionsa:

> Et voi uskoa kuinka hauskaa linnan vanhoilla, kunniakkailla tontuilla ja minulla oli kun tapasimme alhaalla holvissa ja nauroimme nykypäivän tutkijoille, jotka etsivät ja luulevat löytävänsä Turun linnaan historian valtionarkiston hyllyiltä, eivätkä käsitä, että linnan joka kivellä on tarinansa kerrottavana, elävämpi ja todempi kuin musteella kirjoitettu.[1455]

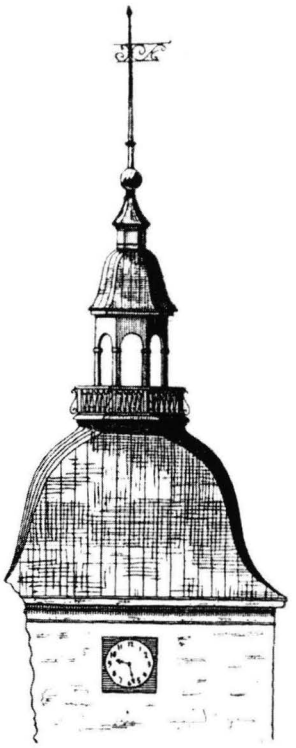

204. Ahrenbergin ehdotus Turun linnan torninhuipuksi ruotsalaisten aiheiden mukaan. Kuva: Ahrenberg 1901b, 195.

Nyström kirjoitti J. R. Aspelinille, että Turun linnan korjauksissa oli jo pitkään kajottu sen vanhoihin muureihin.[1456] Tarkkoja piirustuksia ja selvityksiä linnasta ei vieläkään ollut. Hän kysyi Aspelinilta, oliko Muinaistieteellinen toimikunta todella vaalinut linnaa sen

---

[1451] STO:n pöytäkirja 4.2.1902. KA; TKHM:n vuosikertomus 1902. Db2. TKA.

[1452] Hausenin mukaan arkistot oli sijoitettava Turun ja Vaasan lisäksi Viipuriin, ja niille oli rakennettava uudenaikaiset arkistorakennukset. Kerkkonen 1988, 135–138; Reinhold Hausenin promemoria. Nyström 08:187 ja Nyström 42. SRM. Hausenin lausunto julk. Hbl 29.11.1904; Ad. Neoviuksen kirje Reinhold Hausenille 29.11.1904. Kansio 4. Reinhold Hausenin arkisto. KA.

[1453] MT suositteli, että ei-kiireelliset työt (8640 markkaa) jaettaisiin kahdelle vuodelle. MT:n pöytäkirja 18.3.1903. MV; MT:n kirje YRYH:lle 18.3.1903 n. 2413. Virka-arkisto. MV; MV:n Turun linnan toimistossa säilytettävät muistiinpanot linnan korjaustöistä, jotka on tehty kustannusarvioiden perusteella.

[1454] "Ett par veckor tillbragts i det gamla slottet hafva hos mig kommit tankar att mogna dem jag länge hyst rörande principerna för slottets restaurering. Under den tid jag tillbragte der, mätte och fotograferade jag flitigt. G. Nyströmin kirje J. R. Aspelinille "privatim." 25.10.1903. Nyström 08. SRM.

[1455] "Du kan ej tro huru roligt slottets gamla hederliga tomtar och jag hade då vi träffades der nere i hvalfven och med hvarandra skrattade åt vår tids lärda forskare som söka och tro sig finna Åbo slotts historia på statsarkivets hyllor och ej hafva reda på att hvarje sten i slottet själf har en historie att berätta, lifligare, sannare än en med bläck prentad tradition." G. Nyströmin kirje J. R. Aspelinille "privatim." 25.10.1903. Nyström 08. SRM.

[1456] "Man håller på med att 'restaurera' nu på Åbo slott – Man har hållit på dermed redan länge. Hvarje sten som muras in, gömmer, kanske för alltid, ett stycke af vår historia." G. Nyströmin kirje J. R. Aspelinille "privatim." 25.10.1903. Nyström 08. SRM.

arvon mukaisesti ja epäili samalla, olisiko heistä kukaan todella kykenevä restauroimaan niin arvokasta kohdetta.[1457]

Muinaistieteellinen toimikunta vaati, että sen edustaja olisi läsnä tarkastamassa vuosikorjauksia niitä ennen ja niiden jälkeen pyrkien kontrolloimaan työmaiden tapahtumia entistä tarkemmin.[1458]

Gustaf Nyström ja J. R. Aspelin kävivät kesällä 1904 Turun, Kuusiston, Kastelholman ja Olavinlinnassa arvioimassa niiden korjauksia ja tulevia korjaustarpeita.[1459] Turkuun matkustivat heidän lisäkseen myös muut Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenet: E. G. Palmén, M. G. Schybergson, J. J. Tikkanen ja K. Grotenfelt.[1460] Tarkoituksena oli keskustella tuomiokirkon ja linnan tulevaisuudesta.[1461] Muinaistieteellinen toimikunta piti kokoukset tuomiokirkossa (17.6.1904) ja Turun linnassa (18.6.1904). Niiden kuluessa Gustaf Nyström esitti näkemyksensä restauroinnin periaatteista. Hänen mukaansa ensimmäinen ehto restaurointitöille oli se, että rakennus tunnettiin perinpohjaisesti. Kaikkien töiden perustana tuli olla rakennus itse. Muutoksia, lisäyksiä tai korjaamista (*rättelser)* ei pitänyt tehdä tyyliyhtenäisyyden tai ulkonäön vuoksi. Silloin oli vaarana, että rakennuksen "alkuperäisyys" tai arvo historiallisena rakennusmuistomerkkinä katoaisi.[1462] Hän huomautti, että siihen mennessä tehdyt kuvaukset ja mittaukset olivat epäluotettavia. Ennen restaurointia rakennus olisi tarkoin tutkittava, kuvattava ja mitattava.[1463]

Turun linnassa Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenet kiinnittivät erityistä huomiota eri aikakausien jälkiin. Johtopäätös oli, että linnan "arkkitehtoninen luonne" määrittyi sen tärkeimpien osien alkuperäisistä "romaanisista", "välitystyylisistä" ja "varhaisgoottilaisista" muodoista.[1464] He määrittivät linnan korostetun keskiaikaiseksi. Renessanssiaikaisia rakennusosia ei mainittu linnan arkkitehtuuria erityisesti määrittävänä tekijänä. Tärkeintä oli etsiä "alkuperäistä" linnaa ja sen ominaispiirteitä.[1465] Lopulta he päättivät, että lääninrakennuskonttori sai aloittaa ainoastaan katon korjauksen. Muita vuosikorjauksia toimikunta pohtisi tarkemmin. Toimikunta määräsi Gustaf Nyströmin ja J. R. Aspelinin neuvottelemaan linnan hoidosta Yleisten rakennusten ylihallituksen ylijohtajan kanssa.[1466]

J. R. Aspelin ja Gustaf Nyström laativat Reinhold Hausenin kanssa lausunnon restauroinnin yleisistä suuntaviivoista ja korjattavista kohteista erikseen.[1467] Gustaf Nyströmin kirjoittamassa lausunnossa esitettiin, että restaurointitöiden pääpainon tuli olla rakennuksen säilyttämisessä "alkuperäisenä" materiaaleiltaan, rakenteeltaan ja ulkonäöltään. Jos alkuperäisten materiaalien säilyttäminen ei ollut mahdollista, tuli käyttää mahdollisimman kestäviä ja alkuperäisiä muistuttavia materiaaleja.[1468] Ainoastaan muuraustapa erotti uuden vanhasta: uusi osa piti vetää sisään 25 mm vanhaan nähden.[1469] Nyström toivoi, että "kaunis holvattu kellari" (nykyinen Herrainkellari), tyhjennettäisiin kalkista, jonka varastona sitä oli joitakin vuosia käytetty. Sen holvi piti tutkia ja sitä kannatellut väliaikainen pilari poistaa.[1470]

[1457] "Kan arkeolog. komm. lugnt säga att den 'vårdat' detta minnesmärke så som det är värdt?" G. Nyströmin kirje J. R. Aspelinille "privatim." 25.10.1903. Nyström 08. SRM.

[1458] Vuosikorjauksiksi 1904 ehdotettiin päälinnaan mm. katon ja muurin halkeamien korjausta, ikkunoiden maalausta ja linnan ympäristön tasoittamista (7859 markkaa). MV:n Turun linnan toimiston muistiinpanot. MT hyväksyi suunnitelmat sillä ehdolla, että linnassa ei saanut tehdä mitään ennen kun toimikunta oli tarkastanut työt paikan päällä töitä johtaneen arkkitehdin läsnä ollessa. MT:n pöytäkirja 24.3.1904. MV; MT:n kirje YRYH:lle 24.3.1904. Virka-arkisto. MV.

[1459] Reinhold Hausenia pyydettiin mukaan Kuusiston ja Kastelholman tarkastuksiin. STO:n pöytäkirja 11.6.1904. KA; MT:n anomus senaatille 18.5.1904. Virka-arkisto. MV; MT:n pöytäkirja 18.5.1904. MV.

[1460] MT:n jäsenistä ainoastaan A. H. Snellman ei ollut mukana.

[1461] MT valmisteli lausuntoa tuomiokirkon restauroinnista. Lausunto valmistui heinäkuussa 1904. Knapas 1983, 173–175.

[1462] MT:n pöytäkirja 17.6.1904. MV. Ks. myös Knapas 1983, 173–174.

[1463] Nyströmin lausunnon käsikirjoitus Nyström 09:145. SRM.

[1464] MT:n pöytäkirja 18.6.1904. MV.

[1465] He tarkastelivat linnassa eri aikoina tehtyjä korjaus- ja muita töitä kiinnittäen huomionsa erityisesti luoteiskulman huoneen (umpeen)muurauksiin ja ankkurirautoihin (*tillmurningarna och förankringarne*), lounaisnurkan kolmannen kerroksen "goottilaisen kamarin" uudelleenmuurauksiin (*ommurningarna*) ja länsitornin kierreportaisiin. He pohtivat myös väliaikaisten puuportaiden poistamista linnanpihalta länsitornin edestä. Lisäksi he tutkivat tarkemmin pohjoissiiven "maanalaisen ja pimeän" kellarin (nykyinen Herrainkellari), Nunnakappelin ja vanhan linnakirkon (Sturenkirkon). He etsivät myös linnan fasadeista jälkiä aiemmista rakennusmuodoista. MT:n pöytäkirja 18.6.1904. MV.

[1466] MT:n pöytäkirja 2.7.1904. MV.

[1467] Promemoria rörande restaureringsarbetenas utförande i allmänhet, äfvensom särskilda uttalanden beträffande var och en af de olika byggnaderna. MT hyväksyi lausunnot sellaisenaan. Tarkoitus oli, että lausunnot jaettaisiin jokaisen kohteen töistä vastanneille arkkitehdeille ja että toimikunnan ja ylihallituksen arkkitehtien väliset erimielisyydet käsiteltäisiin ennen töiden toteuttamista. Lausunnossa muun muassa vaadittiin, että sama ammattilainen olisi vastuussa töistä koko ajan. MT:n kirje YRYH:lle 26.7.1904. Kansio: Sund Kastelholm. RHO/MV.

[1468] MT:n kirje YRYH:lle 26.7.1904. J. R. Aspelinin, G. Nyströmin ja R. Hausenin Kastelholmaan ja Kuusistoa koskeva lausunto. Kansio: Sund Kastelholm. RHO/MV; Gustaf Nyströmin lausunto 15.7.1904. MT:n kirje YRYH:lle 26.7.1904. Virka-arkisto. MV. Nyström 09:159. SRM.

[1469] Gustaf Nyströmin kirjeet lääninarkkitehti John Lybeckille Turkuun 18.10.1905 ja 19.10.1905. Nyström 09:462 ja 467. SRM.

[1470] MT:n kirje YRYH:lle 26.7.1904. Virka-arkisto. MV. Nyström 09:159. SRM.

Linnojen korjauskäytännöt eivät näyttäneet ohjeista huolimatta muuttuvan.[1471] Syksyllä Gustaf Nyströmin mitta alkoi täyttyä: linnojen korjaustöiden järjestelyt olivat osoittautuneet ”mahdottomiksi”. Korjaustöiden valvonnasta vastanneet henkilöt vaihtuivat tiuhaan, ja Nyström yritti luoda järjestystä ja jatkuvuutta toimintatapoihin.[1472]

Gustaf Nyström kirjoitti lokakuussa veljelleen arkkitehti Alexander Nyströmille Turkuun, että hän oli Turun linnan korjauksia pohtiessaan tullut yhä vakuuttuneemmaksi, että Ahrenbergin tekemät tai tilaamat mittaukset ja piirustukset linnan tiloista eivät olleet käyttökelpoisia. Nyström tilasi veljeltään kiireellisesti inventointipiirustuksia linnasta, joita hän voisi käyttää vakuuttamaan Muinaistieteellisen toimikunnan jäsenet Ahrenbergin piirustusten epäluotettavuudesta ja siitä, että linnan mittaus- ja dokumentointityöt oli tehtävä kokonaan uudelleen ja aikaisempaa perusteellisemmin.[1473] Ahrenbergin tekemistä inventointipiirustuksista ei käynyt selvästi ilmi rakenteita, leikkauksia, materiaaleja ja muita tarpeellisia seikkoja. Nyströmin mukaan Ahrenberg oli keskittynyt osoittamaan piirustuksillaan tilojen rappeutuneisuutta. Ne eivät olleet tarpeeksi yksityiskohtaisia restauroinnin pohjaksi.[1474] Nyström tilasi myös valokuvia linnan fasadeista.[1475]

Gustaf Nyström esitteli Turun linnan tilannetta Muinaistieteellisen toimikunnan kokouksessa joulukuussa valokuvin ja piirustuksin. Niillä hän pyrki osoittamaan Ahrenbergin piirustukset käyttökelvottomiksi, vaikka sitä ei pöytäkirjassa mainittu.[1476] Seuraavaan kokoukseen mennessä toimikunnan jäsen J. J. Tikkanen pyysi yksityishenkilönä kahden toimikunnan virkamiehen, Hjalmar Appelgrenin ja Juhani Rinteen, yksityisen mielipiteen Turun linnan ”korjaus- ja uudistustöistä”. Heidän lausuntonsa oli alku konfliktille, joka kärjistyi seuraavan vuoden aikana.[1477]

Appelgren ja Rinne esittivät syytöksiä Muinaistieteellistä toimikuntaa ja etenkin sen arkkitehtia Gustaf Nyströmiä kohtaan. He väittivät, että linnassa oli tehty korjauksia ilman virallista vahvistusta yksityishenkilöiden eli arkkitehtien määräyksestä:

> muinaislinnamme ja erittäin Turun linna, edelleen ovat siinä valitettavassa asemassa, että niissä yksityiset henkilöt ilman muuta voivat milloin 'tutkimuksen', 'tarkastuksen' tai pelkän kauneuden aistin vaatimusten nimessä yhä vielä toimeenpanna siivoamisia, repimisiä tai muita 'korjauksia' joidenka esihistoriaan kuuluvat sellaiset tunnetut toimenpiteet kuin aarteenkaivamiset (suluissa lyijykynällä: Heideken), kiinnimuurattujen ovi y.m. aukkojen, käytävien y.m. aukomiset, soran tutkimatta poisviemiset, ja aivan viime aikoina sellaiset toimet kuin muinaisen porttiaukon tiilimuurauksen repiminen läntisessä tornissa, kalkkimaalausten esiinottaminen muurarien avulla, siten

[1471] Turun linnan vuosikorjauksiin 1905 ehdotettiin runsaasti muuriankkureita (236 metriä rautatiekiskoja) ja runsaasti tiiliä (10 000 kpl) muurien korjauksiin. Gustaf Nyström vastusti periaatteessa muuriankkureita. Rautojen asettaminen, varsinkin jos niitä oli paljon, vahingoitti vanhoja muureja, ja siksi niitä piti välttää. MT:n pöytäkirja 20.3.1905. MV.

[1472] Gustaf Nyström kirjoitti J. R. Aspelinille järjestelyjen hankaluudesta: ”Detta långa bref har tillkommit blott för att visa huru omöjligt nuvarande arrangemang med fornborgarnas remont är.” G. Nyströmin kirje J. R. Aspelinille 6.9.1905. Nyström 09:437. SRM. Nyströmin ja Turun läänінarkkitehdin John Lybeckin välillä oli erimielisyyksiä, mikä vaikeutti yhteistyötä. G. Nyströmin kirje J. R. Aspelinille 6.9.1905. Nyström 09:437. G. Nyströmin kirje Th. Granstedtille 19.9.1905. Nyström 08:130. SRM; Gustaf Nyströmin kirje John Lybeckille 19.10.1905, jossa hän Turun linnan korjaustöistä neuvoessaan totesi, että ”remonten ena året leds af en, det andra af en annan.” Nyström 09:467. SRM. Seuraavan vuoden vuositöistä sopivat linnassa Gustaf Nyström, ylijohtaja Theodor Granstedt, John Lybeck, Carl C:son Armfelt ja A. Böök, rakennushallituksen sihteeri. He kokoontuivat Turun linnassa 6. ja 7.10.1905, tarkastivat tehtyjä korjaustöitä ja sopivat tulevista korjauksista. MT:n pöytäkirja 9.12.1905. MV; G. Nyströmin kirje Th. Granstedtille 19.9.1905 ja G. Nyströmin kirje J. R. Aspelinille 19.9.1905. Nyström 08:130 ja 132. SRM; Carl C:son Armfeltin kustannusarvio Turun linnan vuositöiksi 7.10.1905, lähetetty MT:lle 25.11.1905. Topografinen arkisto. MV.

[1473] Gustaf Nyströmin kirjeet Alex. Nyströmille 23.10.1905 ja 22.10.1905. Nyström 08:134 ja 137. SRM. Alex. Nyström sai piirustuksista veljeltään 200 markan palkkion.

[1474] ”J.A. har i sina ritningar trott hufvudsaken vara att visa det trasiga, förfallna tillstånd hvaruti byggnaden befinner sig. Af helt annat värde är naturligtvis att visa hurdan konstruktionen varit och huru formen sett ut som ny. Det är naturligtvis ej graden af förfall utan material för återuppbyggandet vi behöfva.” Gustaf Nyström antoi veljelleen runsaasti ohjeita piirustuksia varten: ”För att få fram allt nödigt, måste man rita i skala 1:33. Pennteckning bästa manéret. – – Det är ej så viktigt att stora partier afbildas, utan fastmer att det som göres, blir fullständigt. Form, konstruktion, material, förband, gammalt och nytt, förändringar, tillbyggnader, se der hvad som bör visas. Förtydligande anteckningar der sådana erfordras äro af värde.” Alleviivaukset originaaleissa. Gustaf Nyströmin kirje Alex. Nyströmille 22.10.1905. Nyström 08:134. SRM.

[1475] Nyström antoi valokuvaajalle tarkkoja ohjeita kuvien ottamista varten. Ne oli tarkoitettu vertailtavaksi piirustusten kanssa. Kuvien piti myös olla mahdollisimman tarkkoja: ”det är af största vikt att alla små detaljer komma fram så mycket som möjligt.”Alleviivaus originaalissa. G. Nyströmin kirje valokuvaaja Schoultzille Turkuun 24.10.1905. Nyström 08:138. SRM.

[1476] MT:n pöytäkirja 9.12.1905. MV. Tuolloin asia jätettiin pöydälle.

[1477] ”Kriget, som allt sedan våren pågår, har ökat fort af att Rinne och undertecknad, hvilka i somras på Kommiss-vägnar besigtigade några slott, inberättade till Komm. om arkitekternas erkannerligen Nyströms, begångna grofva feltsteg vid remonter och undersökningar.” Hjalmar Appelgrenin kirje Emil Nervanderille 14.11.1906. Kansio Ht6. Emil Nervanderin arkisto. MV.

että koko laasti maalauksineen on mennyt mukana, lukuisia muita samanlaisia mainitsematta.[1478]

Heidän mukaansa näiden toimien pitäisi olla mahdottomia jo muinaismuistoasetuksen puolesta.[1479] Arkeologit olivat Gustaf Nyströmin kanssa samaa mieltä siitä, että kaikki korjaustyöt Turun linnassa oli lakkautettava siihen asti, kunnes huoneiden kunnosta oli tehty "täydellinen deskriptiivinen selonteko".[1480] Lopuksi he esittivät jyrkän vastalauseen linnan restauroinnille:

> Kysymys linnan restauratsioonista eli uusimisesta on asia, jonka huoleti voi heittää tulevaisuuteen. Muinaisjäännösten uusiminen ei tavallisesti ole muuta kuin niiden pilaamista ja tämmöistä tietysti periaatteessa vastustamme. Turun linna on etupäässä muinaisjäännös ja on sellaisena säilytettävä. Ei edes Turun museon 'kasvava huoneiden tarve' pakota uusimaan 'vanhaa linnaa', sillä 'uudessa linnassa' on sen kelvolliselle kalustolle huoneita kyllin.[1481]

Appelgren ja Rinne painottivat päälinnan säilyttämistä sellaisenaan muinaisjäännöksenä. Muinaistieteellinen toimikunta päätti, että keskiaikaisten linnojen korjauksia ei enää tehty Yleisten rakennusten ylihallituksen esittämässä laajuudessa. Ennen korjauksia linnoista piti tehdä "tieteellisen tarkat" tutkimukset. Sitä varten tuli perustaa pysyvä tutkimustoimikunta, jonka muodostaisivat asiantuntijat arkkitehtuurin, arkeologian ja taidehistorian aloilta. Se päätti hakea rahoitusta Turun linnan kolmivuotisten tutkimusten aloittamiseksi.[1482]

1906–1909

Juhani Rinne ja Hjalmar Appelgren antoivat useita lausuntoja, joissa he kuvailivat linnoissa tehtyjä korjauksia skandaalimaisiksi,[1483] ja kirjoittivat, kuinka arkkitehdit, Jac. Ahrenberg ja Gustaf Nyström nimeltä mainiten, olivat linnoja "turmelleet".[1484] Ymmärrettävästi nimeltä mainitut arkkitehdit loukkaantuivat arkeologien piikikkäistä lausunnoista, joista myös kävi ilmi, etteivät niiden kirjoittajat aina erityisemmin tunteneet niissä käsiteltyjä kohteita.[1485]

Muinaistieteellinen toimikunta organisoi uudelleen linnojen korjaukset vuonna 1907.[1486] Toimikunnan kahden virkamiehen, rakennusarkeologin ja museoarkkitehdin, tuli tarkastaa linnat kesällä, laadittava luettelo seuraavan vuoden korjaustöistä, tehtävä niitä varten mittaukset ja kuvilla varustettu kertomus korjauksista sekä laadittava piirustukset korjauksia varten. Toimikunnan piti lähettää ne kustannusarvioiden laskemista varten lääninarkkitehdeille, jotka lähettivät kustannusarvion Yleisten rakennusten ylihallitukselle, minkä jälkeen ne hyväksytettiin ja anottiin määrärahat kuten ai-

---

[1478] Hjalmar Appelgrenin ja Juhani Rinteen kirje J. J. Tikkaselle 14.12.1905. RHO/MV. Kiitän Marja Terttu Knapasta hänen muistiinpanoistaan.

[1479] Dokumentin marginaaliin on merkitty: "Ahrenberg antoi 1889 Toimikunnan ja Senaatin määräyksestä huolimatta rapata seiniä, ennen kuin E. Nervander niin kuin tarkoitus oli, sai tilaisuutta niitä tutkimaan." Hjalmar Appelgrenin ja Juhani Rinteen kirje J. J. Tikkaselle 14.12.1905. RHO/MV.

[1480] Marginaaliin on merkitty: "niin kuin Ark. toimisto jo noin 10 v. takaperin on määrännyt". Kirjoittajat ehdottivat, että jokaisesta huoneesta "kerrotaan sanoin ja kuvin seinät (kalkkimaalaukset, tiilimuuraukset y.m.) katto, lattia, löydöt, välilattioiden täytteitä, ikkunat, y.m. mahdolliset kolot ja aukot huolimatta siitä jos niiden merkitys on heti selvä tai ei." Lisäksi raporttiin tulisi lisätä kirjallisuudesta ja arkistoista saadut tiedot ja korjaustöiden aikana mahdollisesti tehdyt havainnot, nekin sekä sanoin että kuvin. "Tällä tavoin järjestetty kertomus helpottaa äärettömästi korjaustöiden valvomista, kun nim. valvojalla silloin on yhdessä paikassa käsillä koko se ainehisto, joka kutakin huonetta koskee." Selonteon laatiminen tuli aloittaa niistä linnan osista, jotka kaipasivat kiireellisintä vahvistusta, ja siten kiireellisimpien korjausten ei välttämättä tarvinnut odottaa koko linnaa koskevan selonteon valmistumista. Selonteko ja korjaustyöt olivat vuosien mittainen, pitkäjänteinen projekti. Siksi kirjoittajat ehdottivat, että työn tekisivät virkamiehet, eivät MT:n vuosien mittaan vaihtuvat jäsenet. Kirjoituksessaan Appelgren ja Rinne ihmettelivät, että Nyström esitti MT:lle ehdotuksina asioita, joiden olisi pitänyt luonnollisesti kuulua toimikunnan virkamiehille kaiken aikaa. Näihin kuuluivat mm. valvontavastuu linnassa tehtävistä töistä sekä niistä raportoiminen.

[1481] Hjalmar Appelgrenin ja Juhani Rinteen kirje J. J. Tikkaselle 14.12.1905. RHO/MV.

[1482] MT:n pöytäkirja 14.12.1905. MV.

[1483] Esim. Hj. Appelgrenin ja Juhani Rinteen lausunnot 15.2.1906 ja 11.8.1906, jossa he tekevät johtopäätöksen: "se hoito, jonka muinaislinnat ovat osakseen saaneet, ei ole ollut omiaan takaamaan niiden säilymistä 'väärentämättömänä historiallisena tutkimusmateriaalina' tuleviakin aikoja varten, kuten sen tarkoitus on ollut." RHO/MV.

[1484] He paheksuivat, että Turun linnassa oli "auottu lukuisia oviym. aukkoja, jotka ovat olleet kiinnimuurattuja, tehty reikiä seiniin ja lattioihin, hakattu sangen taitamattomasti esiin kalkkimaalauksia jne. Tällaisia töitä on ilmoituksen mukaan useana vuotena tehnyt esim. arkkitehti J. Ahrenberg, jonka monet muut arkeoloogisen materiaalin hävittämiset aikaisemmissa korjauksissa ovat yleisesti tunnettuja. Samoin ovat useat silminnäkijänä mukana olleet henkilöt meille ilmoittaneet että prof. G. Nyström on milloin oppilaineen polyteknillisestä opistosta milloin muine apulaisineen m.m. aukaissut tiilisen sisämuurauksen kiinnimuuratusta porttiaukosta läntisessä tornissa, tehnyt parin pohjakerroksen huoneen lattioihin syviä aukkoja jättäen ne avonaisiksi vieläkin ammottamaan sekä ottanut esiin maalauksia n.k. nunnakirkossa ja huoneessa n:o 151 muita mainitsematta, koskien tällä tavoin osaksi sangen tärkeisiin detaljeihin linnan eri osien ijän määrittämiseksi." Hj. Appelgrenin ja J. Rinteen lausunto MT:lle 11.8.1906. RHO/MV.

[1485] Gustaf Nyström kirjoitti useita vastineita häntä kohtaan esitettyihin syytöksiin ja joutui puolustusasemiin. MT:n pöytäkirjat 3.3.1906 ja 4.3.1907. MV.

[1486] Tämä oli vastaus Rinteen ja Appelgrenin kritiikkiin ja lausuntoon, jossa he ehdottivat, että linnojen "koko hoito", korjausten suunnitteleminen ja valvominen, tuli siirtää MT:lle. Hj. Appelgrenin ja J. Rinteen lausunto 11.8.1906. RHO/MV.

kaisemmin. Lisäksi toimikunnan virkamiesten oli valvottava töiden toteutumista.[1487]

Ahrenbergin restaurointisuunnitelmat otettiin vielä kerran esiin virallisissa yhteyksissä kun Turun, Viipurin ja Käkisalmen linnojen restaurointia käsiteltiin senaatissa keväällä 1909. Senaatti totesi, että Viipurin linna oli korkeimmalla määräyksellä 22.5.1888 jätetty Venäjän sotilasviranomaisten haltuun. Käkisalmessa oli tehty korjaustöitä, mutta laajaa restaurointia ei siellä katsottu tarpeelliseksi. Jäljellä oli enää Turun linna. Sen restaurointisuunnitelma vuodelta 1890 oli rauennut, koska linnaa käytettiin tuolloin vielä viljavarastona. Muinaistieteellinen toimikunta ei puoltanut vuonna 1900 jätettyä korjaus- ja restaurointisuunnitelmaa, koska se liittyi kiinteästi linnan kokonaisvaltaiseen restaurointiin, eikä sellaisen ohjelmaa ollut esitetty. Muinaistieteellisen toimikunnan mukaan linnassa piti tuolloin tehdä vain sen säilymisen kannalta välttämättömiä korjaustöitä ja aloittaa tutkimukset. Koska se ei puoltanut Ahrenbergin suunnitelmaa, eikä ehdottanut ohjelmaa linnan restauroimiseksi ja koska linnassa oli tehty osittaisia korjaustöitä (*partiella restaureringsarbeten*), päätti senaatti jättää kysymyksen linnan laajemmasta restauroinnista (*mera omfattande restaurering*) sikseen, kunnes Muinaistieteellinen toimikunta tekisi asiasta uuden aloitteen.[1488] Muinaistieteellinen toimikunta päätti keskittyä linnan tutkimiseen.[1489]

[1487] MT:n pöytäkirja 25.1.1907. MV.

[1488] STO:n pöytäkirja 24.3.1909. KA; *Ecklesiastikexpeditionens i Kejserliga Senaten för Finland berättelse* 1912, 104–105.

[1489] MT:n pöytäkirja 28.4.1909. MV.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

LYHENTEET

ELKA	Elinkeinoelämän keskusarkisto
HArk	Historiallinen Arkisto
Hbl	Hufvudstadsbladet
HD	Helsingfors Dagblad
HO	Historiallinen Osakunta
HT	Helsingfors Tidningar
KA	Kansallisarkisto
KB	Kungliga biblioteket
KKA	Kuvataiteen keskusarkisto
MMA	Mikkelin maakunta-arkisto
MT	Muinaistieteellinen toimikunta
MV	Museovirasto
RA	Riksarkivet
RakH	Rakennushallituksen arkisto
RHO	Rakennushistorian osasto
SHS	Suomen Historiallinen Seura
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SLSA	Svenska litteratursällskapet i Finland: Historiska och litteraturhistoriska arkivet
SMYa	Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkisto
SRM	Suomen rakennustaiteen museo
STO	Senaatin talousosasto
TKA	Turun kaupunginarkisto
TKHM	Turun kaupungin historiallinen museo
TMA	Turun maakunta-arkisto
TMK	Turun museokeskus
US	Uusi Suometar
Wbl	Wiborgsbladet
WT	Wiborgs Tidning
YRYH	Yleisten rakennusten ylihallitus
ÅA	Åbo Akademi
ÅP	Åbo Posten
ÅSHM	Åbo stads historiska museum
ÅT	Åbo Tidning
ÅU	Åbo Underrättelser
ÖF	Östra Finland
ÖN	Östra Nyland

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arkistolähteet

Elinkeinoelämän keskusarkisto (ELKA), Mikkeli
- Arkisto Rettig P.C. & Co
  - Oy Rettig Ab: kirjeenvaihto: kansio 126
- Rettigin perhearkisto
  - Fredric von Rettigin kirjeet: kansio 90

Kansallisarkisto (KA), Helsinki
- Rakennushallituksen arkisto (RakH)
  - Ansioluettelot
  - Kirjekonseptit
  - Piirustukset
  - Pöytäkirjat
  - Vuosikertomukset
- Reinhold Hausenin arkisto
  - Ad. Neoviuksen kirje Reinhold Hausenille
- Senaatin arkisto
  - Senaatin talousosaston arkisto (STO)
    - Pöytäkirjat
    - Diaarit
    - AD-aktit
    - KD-aktit
  - Kirkollisasiain toimituskunnan arkisto
    - Diaarit
    - AD-aktit

Kansalliskirjasto, Helsinki
- Käsikirjoituskokoelmat
  - Carl ja Karin Larssonin kirjekokoelmat
    - Jac. Ahrenbergin kirjeet Carl Larssonille

Kongelige Bibliotek, Kööpenhamina
- Käsikirjoituskokoelmat
  - Georg Brandesin arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirjeet Georg Brandesille

Kungliga Akademien för de fria konsterna, Tukholma
- Arkivet
  - Matrikel 1849–1900

Kungliga biblioteket (KB), Tukholma
- Käsikirjoituskokoelmat
  - Annie Åkerhielmin arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirjeet Dan ja Annie Åkerhielmille
  - Arthur Sjögrenin arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirje Arthur Sjögrenille
  - Carl Snoilskyn arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirjeet Carl Snoilskylle
  - Ernst Jacobssonin arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirje Ernst Abraham Jacobssonille
  - Georg Nordensvanin arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirjeet Georg Nordensvanille
  - Gustaf Cederströmin arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirjeet Gustaf Cederströmille
  - Harald Ossian Wieselgrenin arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirjeet Harald Wieselgrenille
  - Robert Haglundin arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirjeet Robert Haglundille
  - Scholander-arkisto
    - Jac. Ahrenbergin kirjeet Carin Scholanderille
    - Theodor Deckerin kirje F. W. Scholanderille

Kuvataiteen keskusarkisto (KKA), Helsinki
- Taiteilijakirjekokoelma
  - Jac. Ahrenbergin kirjeet B. O. Schaumanille
  - Theodor Deckerin kirjeet B. O. Schaumanille

Médiathèque de l'Architecture et du Patrimoine, Pariisi
Archives du patrimoine
Dossier 1361: Lot. Pont de Valentré à Cahors

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA), Mikkeli
Viipurin kaupunginarkiston rakennuspiirustus- ja karttakokoelma
Venäläisen insinöörikomennuskunnan piirustuskokoelma
Viipuri kaupunginvaltuuston arkisto
Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat
Viipurin maistraatin arkisto
Maistraatin pöytäkirjat

Museovirasto (MV), Helsinki
Historian kuva-arkisto
Historian vastuualue
Topografinen arkisto
Turku
Viipuri
Schjerfbeckiana
Kirjasto
Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkisto (SMYa)
Emil Nervanderin arkisto
J. R. Aspelinin arkisto
Rakennushistorian osasto (RHO)
Linnoja koskevat asiakirjat
Kansio: Kajaaninlinna I
Kansio: Kuusiston linna
Kansio: Sund Kastelholm
Kansio: Tammisaari Raseborg
Kansio: Viipuri
Piirustusarkisto
Kuva-arkisto
Virka-arkisto
Muinaistieteellisen toimikunnan pöytäkirjat
Valtionarkeologin kirjekopiot
Yleisellä osastolla säilytettävät kirjatut kirjeet

Nationalmuseum, Tukholma
Arkkitehtuuripiirustukset
Gripsholmsföreningenin arkisto

Riksantikvarieämbetet, Tukholma
Antikvarisk-topografiska arkivet
Hans Hildebrandin arkisto
J. R. Aspelinin kirjeet Hans Hildebrandille
Johan Adolf Lindbergin arkisto (Kungl. Myntkabinettet)
Jac. Ahrenbergin kirjeet Johan Adolf Lindbergille

Riksarkivet, Tukholma
Bertil Boëthiuksen sukuarkisto ja kokoelmat
Jac. Ahrenbergin kirjeet Simon Boëthiukselle
Isak Gustav Clasonin kokoelmat
Jac. Ahrenbergin kirjeet I. G. Clasonille
Emil Hildebrandin kokoelma
Jac. Ahrenbergin kirjeet Emil Hildebrandille
Yli-intendentinviraston arkisto
Linnojen piirustukset

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Helsinki
Kirjallisuusarkisto
Eliel ja Ida Aspelin-Haapkylän kirjekokoelma
J. R. Aspelinin kirjeet Eliel Aspelinille

Suomen rakennustaiteen museo (SRM), Helsinki
Kirjasto
Gustaf Nyströmin arkisto

Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS), Helsinki
Historiska och litteraturhistoriska arkivet (SLSA)
Jac. Ahrenbergin arkisto (294)
Kirjeitä Jac. Ahrenbergille (294.1–294.8)
Kirjekonsepteja, käsikirjoituksia ja lehtileikkeitä (294.9)
Jac. Ahrenbergin kirjeet vanhemmilleen ja sisaruksilleen (294.10)
Jac. Ahrenbergin käsikirjoituksia (430)
Jac. Ahrenbergin kirjeet E. Deutschille (430 A 1)
Lehtileikkeitä (430 A 2)
Ahrenbergin sukuarkisto (600)
Jac. Ahrenbergin kirjeet Widolfa Ahrenbergille ja Märtha Ahrenbergille (600.2)
Clara Monteliuksen arkisto (172)
Jac. Ahrenbergin kirjeet Clara Monteliukselle
Albert Edelfeltin kirjeet Jac. Ahrenbergille (382)
C.G. Estlanderin arkisto (252)
Jac. Ahrenbergin kirjeet C. G. Estlanderille (252.1)
Schybergsonin sukuarkisto (954)
Jac. Ahrenbergin kirjeet M. G. Schybergsonille (954.1)

Turun kaupunginarkisto (TKA), Turku
Kulttuuritoimi: Turun maakuntamuseo
Turun kaupungin historiallisen museon pöytäkirjat
Protokollbok 1881–1885 (Ca1)
Protokollsbok 1885–1904 (Ca2)
Lähetetyt kirjeet 1884–1902 (Db1)
Lähetetyt kirjeet 1902–1906 (Db2)
Museolautakunta ja maakuntamuseo: toiminta-kertomukset noin 1883–1900 (Dc1)
Museon intendentille saapuneet kirjeet 1881–1889 (Ea1)
Saapuneet kirjeet 1882–1904 (Eaa 1)
Tilitykset ja kirjanpito 1898–1905 (Ga2)
Turun kaupunginvaltuuston arkisto
Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat
Valiokuntamietintöjä 1881–1882

Turun maakunta-arkisto (TMA), Turku
Turun ja Porin lääninrakennuskonttorin arkisto
Piirustukset
Saapuneiden kirjeiden diaarit (Aa5)
Kirjekonseptit (Da 11)
Vuosikertomukset, taulukkojen konseptit ja tilasto-kaavakkeet (Dc1)
Saapuneet kirjeet 1896–1899 (Ea8)

Turun museokeskus (TMK), Turku
Arkisto
Kirjekuori *Åbo slott: Ahrenberg, Jac. arkitekt (brev angående slottets restaurering) 1886, 1887* (Mapp 8:2)
Turun kaupungin historiallisen museon hankinta-luettelo
Turun tuomiokirkon muinaismuistojen palauttamis-komitea
Komité för återställande af Åbo domkyrkas fornminnen, protokoll, bref, ritningar m.m. Tredje bandet, år 1879–1887
Kuva-arkisto

Åbo Akademi (ÅA), Turku
Kirjaston käsikirjoitusosasto
Cygnaeus-kokoelma
Jac. Ahrenbergin kirjeet Gustaf Cygnaeukselle
L. W. Fagerlundin kirjeet Gustaf Cygnaeukselle
Lars Wilhelm Fagerlundin kokoelma
G. Cygnaeuksen kirjeet L. W. Fagerlundille
Tor Carpelanin kokoelma
Jac. Ahrenbergin kirjeet Tor Carpelanille

Tiedonannot

Petja Hovinheimo, tutkija.
Salme Kotivuori, tutkija.
Maarit Mannila, tutkija.
Marika Tandefelt, professori.

Painamattomat opinnäytteet

Ahl-Waris, Eva 2009. *"Stenarna skola tala" – Minneskultur och historiebruk vid Nådendals klosterlämningar*. Historian lisensiaattitutkimus. Helsingin yliopisto.

Geijer, Mia 2004. *Ett nationellt kulturarv. Utveckling av en professionell vård och förvaltning av statliga byggnadsminnen*. Licentiatavhandling. Kungliga Tekniska högskolan. Stockholm.

Kajala, Riitta 1988. *Jac. Ahrenberg, byggnadsarkitekt*. Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi.

Knapas, Marja Terttu 1983. *Turun tuomiokirkon restaurointisuunnitelmat vuosilta 1896 ja 1901. Kansallisia ja kansainvälisiä tavoitteita rakennusmuistomerkkien hoidon alkutaipaleelta*. Taidehistorian lisensiaattitutkimus. Helsingin yliopisto.

Lehtonen, Petteri 1994. *Talo paikallaan – Turun lääninmaanmittauskonttori Jac. Ahrenbergin tuotannossa*. Taidehistorian laudaturtutkielma. Turun yliopisto.

Lintunen, Sinikka 2007. *Korsholman vallit – Aspelinin Korsholma. Maakunnallinen ja kansallinen kulttuurimuisto*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Ripatti, Anna 2003. *Rauniosta renessanssilinna. Jac. Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelma 1880-luvulla*. Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Suna, Eija 1985. *Jac. Ahrenberg som konstkritiker*. Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi.

Vaurio [Kaisti], Riikka 1977. *Turun tuomiokirkon muinaismuistojen uusimiskomitean toiminta vuosina 1865–1894*. Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Åbo Akademi.

Verkkojulkaisut

Gardberg, C. J., 2006. Juhani Rinne. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. www. kansallisbiografia.fi (haettu 16.6.2010).

Hietala, Marjatta 2000. Albert Palmberg, Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. www.kansallisbiografia.fi (haettu 7.1.2010).

Luntinen, Pertti 2001. Pjotr Semjonovits Vannovski. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. www.kansallisbiografia.fi (haettu 4.7.2010).

Luther, Georg 2000. Karl Ferdinand Ignatius. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. www.kansallisbiografia.fi (haettu 2.11.2009).

Kauranen, Kaisa 2006. Fredric von Rettig. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. www.kansallisbiografia.fi (haettu 2.11.2009).

Kumela, Marjut s.a. Thure Öberg – todellinen poslinisti. www.arabianmuseo.fi (haettu 29.7.2010)

Rakennusperinto.fi. Kulttuuriympäristön ja korjausrakentamisen käsitteitä. www.rakennusperinto.fi > käsitteistö > restaurointi (haettu viimeksi 1.3.2011)

Savolainen, Raimo 2001. Oker-Blom, Christian Theodor. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. www.kansallisbiografia.fi (haettu 7.1.2010).

PAINETUT LÄHTEET

Siteeratut sanoma- ja aikakauslehdet

Aamulehti 1887, 1888
Aftonbladet 1894
Aftonposten 1898–1900
Arkitekten 1903
Aura 1882, 1887
Björneborgs Tidning 1882
Borgå Nya Tidning 1894, 1899
Borgå Tidning 1839, 1843
Dagens Nyheter 1893
Dagligt Allehanda 1900
Finland 1887–1889, 1891
Finlands Allmänna Tidning 1898
Folkwännen 1887, 1888
Fria ord 1904
Helsingfors 1882
Helsingfors Aftonblad 1893
Helsingfors Dagblad 1884
Helsingfors Tidningar 1851, 1861–1865
Hufvudstadsbladet 1865, 1871, 1873, 1875, 1883–1894, 1897, 1899, 1900, 1904, 1911
Hämeen Sanomat 1887
Hämäläinen 1863, 1887
Ilmarinen 1867, 1878, 1883, 1885
Kanawa 1845
Kansan ystäwä 1882
Kirjallinen Kuukauslehti 1868
Kyläkirjaston Kuvalehti 1887
Lappeenrannan Uutiset 1894
Morgonbladet 1874–1876, 1879, 1880
Nya Dagligt Allehanda 1893
Ny Illustrerad Tidning 1889, 1896
Nya Pressen 1883, 1885, 1888, 1891–1893, 1896
Papperslyktan 1859, 1861
Päivälehti 1895, 1900, 1903
Sanomia Turusta 1882, 1885, 1888, 1900
Sawo 1885, 1888
Stockholms Dagblad 1888
Suomalainen Wirallinen Lehti 1867, 1869, 1875, 1878, 1885, 1887
Suometar 1853
Suomi 1888

Tammerfors Nyheter 1897, 1899
Teknikern 1894
Tidningar ifrån Helsingfors 1829
Turun Lehti 1884, 1885, 1887
Uusi Suometar 1869, 1871, 1878, 1879, 1884–1888, 1899–1901, 1908
Valvoja 1881, 1900, 1905
Västra Finland 1896
Wasa Nyheter 1896
Wasa Tidning 1893
Wiborgsbladet 1883–1886, 1888–1891, 1893–1895, 1900
Wiborgs Tidning 1865, 1871, 1873–1880
Wiipurin Sanomat 1885, 1888, 1890
Åbo Posten 1875, 1877
Åbo Tidning 1884, 1887–1900
Åbo Underrättelser 1861–1863, 1865, 1867, 1874, 1876, 1879, 1881, 1882, 1891–1900
Åland 1891
Östra Finland 1875–1889, 1891–1895, 1897
Östra Nyland 1882, 1883

Aikalaiskirjallisuus

Aho, Juhani 1921. *Kootut teokset V.* Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Ahrenberg, Jac. 1878. *På studieresor. Illustrerade små berättelser och anteckningar.* Helsingfors: G. W. Edlunds förlag.

Ahrenberg, Jac. 1878–1882. Finsk ornamentik. Suomalainen ornamentiiki. Ornementation finlandaise. *Fennia Illustrata I.* Helsingfors: G. W. Edlunds förlag.

Ahrenberg, Jac. 1880. *På främmande botten. Trä berättelser.* Helsingfors: G. W. Edlunds förlag.

Ahrenberg, Jac. 1886. Förslag till Wiborgs slotts restaurering. *Tekniska Föreningens i Finland Förhandlingar* 1888, 78–80.

Ahrenberg, Jac 1889. *Kotona. Kuvaelmia Itä-Suomesta.* Suomennos. Helsinki: G. W. Edlunds förlag.

Ahrenberg, Jac. 1890a. Om restaurationen af Åbo slott. *Nornan.* Minnesblad utgifna till förmån för Svenska Folkskolans vänner, 30–31.

Ahrenberg, Jac. 1890b. Teckning till karaktärsbyggnad å Kjuloholm. *Tekniska Föreningens i Finland Förhandlingar* 1890, 109.

Ahrenberg, Jac. 1893. *Familjen på Haapakoski.* Helsingfors: Söderström.

Ahrenberg, Jac. 1894. *Tukkijunkkari. Kertomus Karjalasta.* Suom. C. G. Swan. Viipuri: Clouberg ja K. kirjakauppa.

Ahrenberg, Jac. 1898. Vår arkitektur och våra arkitekter. *Teknikern* n. 169, 1898.

Ahrenberg, Jac. 1899a. Ett kapitel ur Åbo slotts byggnadshistoria I. *Finsk Tidskrift* 1899. Senare halfåret, 145–166.

Ahrenberg, Jac. 1899b. Ett kapitel ur Åbo slotts byggnadshistoria II. *Finsk Tidskrift* 1899. Senare halfåret, 225–241.

Ahrenberg, Jac. 1899c. Jac. Ahrenbergs föredrag: Ur Åbo slotts byggnadshistoria. *Tekniska föreningens i Finland förhandlingar* 1899, 45–52.

Ahrenberg, Jac. 1899d. Den ryska arkitekturen. *Teknikern* n. 210 15.9.1899.

Ahrenberg, Jac. 1922 (1899e). *Med styrkans rätt. Äventyr och strider i österled.* Helsingfors: Söderström & Co.

Ahrenberg, Jac. 1900a. Karin Månsdotter i historiens belysning. *Hufvudstadsbladet* 1.4.1900.

Ahrenberg, Jac. 1900b. Praktväfnaderna i Åbo slott under Johan III:s tid. *Finsk Tidskrift* 1900. Förra halfåret, 345–362.

Ahrenberg, Jac. 1900c. Nordens älsta centralvärmeledning. *Teknikern* 15. Dec. 1900 n. 240, 217.

Ahrenberg, Jac. 1901a. Om de nyaste fynden och upptäckterna i Åbo slott. *Finsk Tidskrift* 1901. Förra halfåret, 32–43.

Ahrenberg, Jac. 1901b. *Ur Åbo slotts byggnadshistoria.* Anteckningar och paralleller i anledning af frågan om Åbo slotts restauration. Helsingfors.

Ahrenberg, Jac 1902a. Några dokument till vår äldre konst- och kulturhistoria. Samlade och ordnade med anledning af frågan om Åbo slotts restauration. *Tekniska föreningens i Finland förhandlingar* 1902:5, 1902: 9, 1903:8.

Ahrenberg, Jac. 1902b. Spei suæ patria dedit. *Teknikern* n. 270 15.3.1902, 68.

Ahrenberg, Jac. 1902c. Vår museifråga. *Finsk Tidskrift* 1902. Senare halfåret, 115–130, 206–221.

Ahrenberg, Jac. 1902d. Finska konstföreningens vårexposition. *Finsk Tidskrift* 1902. Senare halfåret, 66–70.

Ahrenberg, Jac. 1903a. Blad ur skissboken. *Teknikern* 4.2.1903, 36.

Ahrenberg, Jac. 1903b. Ett nytt uppslag i frågan om Åbo domkyrkas restauration. *Finsk Tidskrift* 1903:2. Tom. 55, 186–199. Julkaistu myös: *Teknikern* n. 331 28.10.1903, 321–323.

Ahrenberg, Jac. 1904a. Några dokument till vår konst- och kulturhistoria. Samlade, tecknade och ordnade i och för klargörande af frågan om restauration af Åbo slott. *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* 12:2 1904, 105–168.

Ahrenberg, Jac. 1904b. *Människor som jag känt.* Personliga minnen, utdrag ur bref och anteckningar. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.

Ahrenberg, Jac. 1907. *Människor som jag känt.* Personliga minnen, utdrag ur bref och anteckningar. Andra delen. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.

Ahrenberg, Jac. 1908a. *Människor som jag känt.* Personliga minnen, utdrag ur bref och anteckningar. Tredje delen. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.

Ahrenberg, Jac. 1908b. *Mikael-Agricola-monumentet i Viborg.* Hbl 23.7.1908.

Ahrenberg, Jac. 1909. *Människor som jag känt.* Personliga minnen, utdrag ur bref och anteckningar. Fjärde delen. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.

Ahrenberg, Jac. 1914. *Människor som jag känt.* Personliga minnen, utdrag ur bref och anteckningar. Sjätte delen. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.

Ahrenberg, Jac. 1917. *Kronofogdens pengar.* Helsingfors: Söderström & Co.

Ailio, Julius 1901. *Hämeen linna, sen vaiheet ja sen rakennukset.* Eripainos Hämäläisen osakunnan albumista VI. Helsinki.

Ailio, Julius 1905. Savon linna, havaintoja sen puolustuslaitoksista ja rakennusvaiheista. *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja* 1905. Helsinki: Suomen Matkailijayhdistys, 28–44.

Alin, Oskar 1898 (1878). *Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar III. Sveriges nydaningstid, från år 1521 till år 1611.* Stockholm.

Andersen, Carl 1867. *Rosenborg. Mindeblade fra de danske Kongers kronologiske Samling.* København: Förlagsbureaet i Kjøbenhavn.

Appelgren, Hjalmar 1891. *Suomen muinaislinnat. Tutkimus vertailevan muinaistieteen alalla.* Suomen Muinaismuis-

to-Yhdistyksen Aikakauskirja XII. Helsinki: Suomen Muinaismuisto-Yhdistys.
Asiakirjat waltiopäiviltä Helsingissä vuonna 1872. Neljäs osa. 1874. Helsinki.
Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuosina 1877–78. Toinen osa. 1878. Helsinki.
Asiakirjat valtiopäiviltä Helsingissä vuonna 1882. Viides osa. 1883. Helsinki.
Aspelin, Eliel 1891. *Suomalaisen taiteen historia pääpiirteissään*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Aspelin, J. R. 1869. *Korsholman linna ja lääni keskiajalla*. Helsinki.
Aspelin, J. R. 1875. *Savonlinna 1475–1875*. Helsinki.
Aspelin, J. R. 1886. *Olavinlinna. Kertomus linnan rakennuksista ennen linnan korjaamista 1872–1877*. Porvoo: Werner Söderström.
Aspelin, J. R. 1889. Oulun linna. *Joukahainen* IX. Pohjalais-osakunta.
Aspelin, J. R. 1891. *Suomen Muinaistieteellinen wirasto*. Helsinki.
Aspelin, J. R. 1897. Korsholman vallien vaiheista. *Joukahainen* XI. Pohjalais-osakunta, 15–26.
Aspelin, J. R. 1942 (1898). Sakari Topelius. *Opuscula Aspeliniana* I. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys, 20–25.
Biblia, se on Pyhä Raamattu, Wanha ja Uusi Testamentti 1880.
Bidrag till Finlands Officiela Statistik 1894. XVI. Byggnadsstatistik. 1. Öfverstyrelsens för Allmänna Byggnaderna Berättelse för åren 1888–1892. Helsingfors.
Blomstedt, Kaarlo 1903. Alfred Kirchhoff, Was ist national? *Historiallinen Aikakauskirja* 4–5/1903, 172–173.
Boberg, Ferdinand 1900. *Till Akademien för de fria Konsterna!* Stockholm.
Bomansson, K. A. & Reinholm, H. A. 1856. *Finlands fornborgar I. Kastelholm*. Helsingfors.
Borgareståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1882. Andra delen. 1909. Helsingfors.
Brandes, Georg 1902. *Samlade Skrifter*. XI. Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandels Forlag.
Brock, P. 1884. *Rosenborg slot. Illustreret Vejledning i de danske Kongers kronologiske Samling*. København: Förlagsbureaet i Kjøbenhavn.
Burckhardt, Jacob 1999 (1860). *Italian renessanssin sivistys*. Suom. A. A. Koskenjaakko. Toinen painos. Helsinki: Werner Söderström.
Château de Pierrefonds s.a. Album renfermant 22 vues photographiques avec une préface par E. Viollet-le-Duc. Paris: Ch. Gillot.
de Chateaubriand, François-René 2006 (1848–1850). *Muistoja haudan takaa*. Kirjat I–VIII. Suom. Hanna Putsela, Paula Lohi ja työryhmä. Turku: Faros.
Chaudruc de Crazannes, M. le baron 1834. Coup d'oeil sur les Monuments historiques du département du Lot. *Bulletin Monumental* vol 1, 1–32.
Cygnaeus, Fredrik 1889. *Samlade arbeten* VI. Helsingfors: G. W. Edlunds förlag.
Cygnaeus, Gustaf 1900. Åbo stads historiska museum. *Brokiga Blad*. Utgifna af Konstnärsgillets skriftställarloge II. Helsingfors: Söderström & Co, 97–110.
Cygnaeus, Gustaf 1901. *Åbo stads historiska museum 1881–1901. Några erinringar*. Åbo.
Dahlbergh, Erik 1716. *Suecia Antiqua et Hodierna*. Stockholm.
Du Sommerard, Alexandre 1838. *Les Arts au Moyen Âge*. Paris.
Du Sommerard, Edmond 1876. *Exposition universelle de Vienne en 1873, Section française. Les Monuments Historiques de France à l'exposition universelle de Vienne*. Paris: Imprimerie nationale.
Ecklesiastikexpeditionens i Kejserliga Senaten för Finland berättelse 1909–1910. 1912. Helsingfors.
Eichhorn, C. 1882. Gripsholms slotts konsthistoria under renässansen. *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift* 5:1 1881, 88–101.
Estlander, C. G. 1878. Öfversigt. Bildande konst. *Finsk Tidskrift* 1878. Förra halfåret, 153–159.
Estlander, C. G. 1887. Min ställning i språkfrågan. *Finsk Tidskrift* 1887. Förra halfåret, 274–288.
Estlander, C. G. 1898 (1894). På Korsholms vallar. *I fosterländska ämnen. Tal och föredrag*. Helsingfors: G. W. Edlunds förlag, 3–11.
Estlander, C. G. 1919 (1886). Renans åsikter om vad en nation är. *Skrifter av C. G. Estlander* II:2. Uppsatser i litteratur och konst samt allmänna ämnen. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 146. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 135–156.
Exposition universelle internationale de 1878 à Paris. Catalogue officiel. Publié par le Commissariat général. Tome I. Groupe I, Œuvres d'art. Classes 1 à 5. 2e édition. Paris.
Finska konstföreningens exposition 1883. Folkbibliothekets öfra galleri. Helsingfors 1883.
Finska konstföreningens matrikel för 1897. Helsingfors 1898.
Finska konstföreningens matrikel för 1898. Helsingfors 1899.
Folcker, E. G. 1896. *Gripsholm. En redogörelse för slottets återställande*. Aftryck ur Teknisk Tidskrift, Afdelning för Byggnadskonst, Häft. 8, 1895.
France, Anatole 1899. *Pierre Nozière*. Paris: Nelson & Calmann-Levy.
Freudenthal, A. O. 1874. Öfversigt af östra Nylands fasta fornlemningar. *Suomen Muinaismuisto-Yhtiön Aikakauskirja I*. Helsinki: Suomen Muinaismuisto-Yhtiö, 65–70.
Förteckning öfver Böcker, planschverk m.m. hvilka för Jac. Ahrenbergs konkursmassas räkning försäljas å offentlig auktion å Helsingfors auktionskammare Mariegatan n:o 3 1915. Helsingfors.
Förteckning öfver Finska Konstutställningen 1885 i Riddarhuset. Helsigfors 1885.
Gesellius, Herman 1901. Cathedralis St Henricus. *Ateneum* 1901, 446–449.
de Gobineau, Arthur 1879. *Histoire d'Ottar Jarl, pirate norvégien, conquérant du Pays de Bray, en Normandie et de sa descendance*. Paris: Librairie Académique, Didier et C.
Gout, Paul 1880. *Histoire et description du pont de Valentré à Cahors (Lot)*. Cahors: J. Brassac fils.
Gout, Paul 1881. *La conservation et la restauration des monuments historiques*. Extrait de la Gazette des Beaux Arts, mars, octobre, novembre 1881. Paris: Imprimerie A. Quantin.
Gottlund, Carl Axel 1831. *Otawa eli suomalaisia huwituksia*. Osa 1.
Grotenfelt, Kustavi 1889. Katsaus Suomen uusimpaan historialliseen kirjallisuuteen. II. *Valvoja* 1889, vol. 9, 295–305.
Grotenfelt, K[ustavi] 1893. Muistelmia Wiipurin kaupungista. *Kansanvalistusseuran kalenteri 1894*. Helsinki, 94–105.

Hackman, Alfred 1890. Några meddelanden om Viborgs slott under Vasakonungarne. *Kaukomieli*. Wiipurilaisen osakunnan albumi II. Helsinki, 1–33.

Hackman, Alfred 1944. *Bidrag till Viborgs slotts byggnadshistoria*. Analecta archaeologica fennica XI. Helsinki.

Hartman, Torsten 1896. *Raseborgs slotts historia*. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland XXXIII. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Hausen, Reinhold 1881, 1883. *Kuustö slott. Historisk-arkeologisk beskrifning*. Förra och andra häften. Helsingfors.

Hazelius, J. A. 1857. *Lärobok i befästningskonsten. Antagen för artilleri-, kavaleri- och infanteri-officers-examen*. Andra omarbetade upplagan. Stockholm.

Hedengren, Johannes. En arkivfråga. *Finsk Tidskrift* 1901. Förra halfåret, 146–150.

von Heidenstam, Verner 1893. Modern barbarism. *Dagens Nyheter* 21.6.1893.

von Heidenstam, Verner 1894a. Modern barbarism. *Modern barbarism. Några ord mot restaurerandet af historiska byggnader. Andra upplagan*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 3–17.

von Heidenstam, Verner 1894b. Gripsholm som fornminne. *Modern barbarism. Några ord mot restaurerandet af historiska byggnader. Andra upplagan*. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 19–39.

Hildebrand, Hans 1877. *Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar* II. Sveriges medeltid, senare skedet, från år 1350 till år 1521. Stockholm: Hjalmar Linnströms förlag.

Hildebrand, Hans 1894. *Sveriges medeltid*. Kulturhistorisk skildring. Första delen: II. Stockholm: P.A. Norstedt & söner.

Historiallinen Arkisto I 1866. Toim. Historiallinen Osakunta. Helsinki.

Historiallinen Arkisto II, 1868. Toim. Historiallinen Osakunta. Helsinki.

Historiallinen Arkisto III, 1871. Toim. Historiallinen Osakunta. Helsinki.

Historiallinen Arkisto VIII, 1884. Toim. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.

Hugo, Victor 2002 (1831). *Notre-Dame de Paris 1482*. Paris: Gallimard.

Hultin, Arvid 1914. Jac. Ahrenberg såsom hembygdsskildrare. Ett hittills otryckt företal till hans novellsamling «Österut». *Finsk Tidskrift* 1914. Senare halfåret, 355–361.

Huysmans, Joris-Karl 2005 (1884). *Vastahankaan*. Suom. Antti Nylén. Helsinki: Desura.

Idman, Nils 1775. Utdrag af et Bref dateradt den 24 Martii 1775. *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* 1775 n. 7, 54–56.

Illustrerad katalog till Finska konstutställningen 1885 – Kuvallinen luettelo Suomen Taidenäyttelystä v. 1885. Helsingfors.

Kirovuosien kronikka. Otteita professori Eliel Aspelin-Haapkylän päiväkirjasta vuosilta 1905–1917. 1980. Toim. Eero Saarenheimo. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koskinen, Yrjö 1868. Vuosikertomus Seuran Historialliselta Osakunnalta. *Kirjallinen Kuukauslehti* n. 3 Maaliskuu 1868, 87–88.

Koskinen, Yrjö 1869. Kotimaan kirjallisuutta. *Kirjallinen Kuukauslehti* n. 11. Marraskuu 1869, 270–275.

Koskinen, Yrjö 1881. *Suomen kansan historia*. Helsinki: G. W. Edlund.

La Bruyère, Jean 1958 (1688). *Luonnekuvia eli tämän vuosisadan tapoja*. Suom. J. A. Hollo. Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Le Nail, E. 1875. *Architecture de la Renaissance. Le château de Blois (extérieur et intérieur)*. Ensembles et détails, sculpture ornamentale, décorations peintes, cheminées, tentures, plafonds, carrelages. Paris: Ducher & C.

Lennqvist, Erik 1776. Finlands fordna borgar. *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* 1776 n. 21–22, 161–165, 169–170.

Lennqvist, Erik 1822–1823 (1762). Historisk afhandling om Åbo slott. *Mnemosyne December 1822; Bihang till Mnemosyne December 1822, Mnemosyne Februarii 1823, Mnemosyne Julii 1823, Mnemosyne Augusti 1823*.

Lennqvist, Erik 1890 (1764). Historisk afhandling om Åbo slott. *Bidrag till kännedom af vårt land, samlade och utgifna af K.G. Leinberg*, V, 73–217.

Lilljekvist, Fredrik 1887. Det svenska rummet under renässansen. *Meddelande från Svenska Slöjdföreningen år 1887*. Stockholm: Svenska Slöjdföreningen, 70–90.

Lindgren, Armas 1901a. Något om vår medeltida konst. *Ateneum* 1901, 80–83.

Lindgren, Armas 1901b. Två medeltida kyrkor i Finland. *Ateneum* 1901, 461–467.

Lindman, Adolf 1842. Minnen ifrån en resa till Kuustö ruinerne. *Åbo Tidningar* 26.2.1842, 1–3.

Lindman, Volmar 1912. *Pojkar. Hågkomster från hemmet och skolan*. Åbo.

Lounasmaa, Viktor 1910. *Elämäni taipaleelta. Muistelmia*. Porvoo: Werner Söderström.

Luettelo Suomen Taiteilijain Näyttelystä 1903 Ateneumissa. Helsinki 1903.

Löfgren, Viktor 1871. Wiipurin linnan pohja-piirrokset. *Historiallinen arkisto* III. Toim. Historiallinen Osakunta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 118–133.

Martin, Elias & Martin, Johan Fredrik 1782–1805. *Svenska vuer*. s.l.

Meinander, K. K. 1906. En gyllenlädertapet. *Åbo stads historiska museum*. Kulturhistoriska bilder utgifna på föranstaltande af Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum. Åbo, 299–301.

Nervander, Emil 1900. *Blad ur Finlands kulturhistoria*. Helsingfors: Wentzel Hagelstams förlag.

Nervander, Emil 2010 (1872). *Kesämatkoja Suomessa. Ahvenanmaalla ja Turun seudulla*. Käännös Markus Hiekkanen. Johdanto Leena Valkeapää. Viitteet, lähteet, kuvatekstit ja luettelot Markus Hiekkanen ja Leena Valkeapää. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nordensvan, Georg 1896a. Jac. Ahrenberg. *Ny Illustrerad Tidning* n. 4 1896, 36–38.

Nordensvan, Georg 1896b. Gripsholm i dess nya skick. *Ny Illustrerad Tidning* n. 45 1896, 365–366.

Normand, Charles 1888. *L'Hôtel de Cluny*. Paris: A. Lévy.

Pierrefonds après la restauration de M. Viollet-le-Duc. 1875. Les châteaux historiques. Photographié par Mieusement. Paris: Ducher & C.

Presteståndets protokoll vid landtdagen i Helsingfors år 1882.

Protokoll fördt hos Finlands ridderskap och adel vid landtdagen år 1882. Andra häftet 1884. Helsingfors.

Rein, Th. 1882. Kansallisuus taiteessa. *Valvoja* n:o 3 1882, 54–60.

Renan, Ernest 1882. *Qu'est-ce qu'une nation?* Conférence faite en Sorbonne, le 11 Mars 1882. Paris: Calmann Lévy.

Riegl, Alois 1988 (1903). Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen und seine Entstehung. Georg Dehio & Alois Riegl: *Konservieren, nicht restaurieren. Streitschriften zur Denkmalpflege um 1900*. Braunschweig: Friedr. Vieweg & Sohn, 43–87.

Rinne, Juhani 1902. Sållningsarbetena i Åbo slott och deras resultat. *Finskt Museum* n. 4 1902, 49–53.

Robert, A. s.a. *Le Château de Pierrefonds. Notice historique et descriptive.* Paris: Société Française d'Editions d'Art.

Runeberg, Fredrika 1983 (1862). *Sigrid Liljeholm. Kuvaus Klaus Flemingin ajalta*. Suom. Tyyne Tuulio. Porvoo & Helsinki: Werner Söderström.

Ruskin, John 1974 (1849). *The Seven Lamps of Architecture*. New York: The Noonday Press.

Ruuth, J. W. 1908. *Wiipurin kaupungin historia*. Wiipuri: Wiipurin kaupunki.

Sander, Fredrik 1889. Anförande af kanslirådet Sander till protokollet vid Nationalmusei nämnds sammanträde den 1 Februari 1889. *Bihang till Meddelanden från Nationalmuseum* nr 10, 65–67.

Schjerfbeck, S. M. 1915. *Yleisten rakennusten ylihallituksen viisikymmenvuotiskertomus*.

Scholander, F. W. (1880) 1882. En fragmentarisk sjelfbiografi. *F. W. Scholanders skrifter*. Andra bandet. Utgifvna av John Böttiger. Stockholm: P. A. Norstedt & söners förlag, 267–286.

Schvindt, Theodor 1898. *Käkisalmen pesälinnan ja entisen linnoitetun kaupungin rakennushistorian aineksia*. Analecta Archeologica Fennica II,2. Helsingfors.

Schybergson, M. G. 1904. *Suomen historia*. Toisesta tarkastetusta ja lavennetusta painoksesta suomentanut O. Manninen. I osa. Helsinki: G. W. Edlund.

Snellman A. H. 1891. *Turunlinnan rakennushistorian aineksia*. Analecta Archeologica Fennica I. Helsinki.

Statistisk årsbok för Finland 1881. Utgifna af Statistiska byrån. Vol. 3. Helsingfors: Finska litteratursällskapets förlag.

Strengell, Gustaf 1903. Suomen rakennustaide meidän päivinämme. *Valvoja* 1903, 13–34, 73–96.

Suomen Ewankelis-Lutherisen Kirkon Katekismus 1894. Hywäksytty Suomen kolmannessa yleisessä kirkollis-kokouksessa wuonna 1893. Mallipainos. Kuopio: O. W. Backman.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat – Finska Fornminnesföreningens protokoll I 1870–1875. 1909. Helsinki.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat – Finska Fornminnesföreningens protokoll II 1876–1885. 1915. Helsinki.

Suomen Talonpoikaissäädyn pöytäkirjat valtiopäivillä vuonna 1882. Ensimmäinen vihko 1901. Helsinki.

Svenska Fornminnesföreningens årsmöte, Örebro 19–21 Juni 1871. *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift* 3:1872.

Svenskt biografiskt lexikon 1883. Nionde bandet. Stockholm: Beijers.

Taine, Hippolyte s.a. (1865). *Philosophie de l'art.* 24ème édition. Paris: Hachette.

Taine, Hippolyte 1915 (1865). *Taiteen filosofia*. Suom. L. Onerva. Helsinki: Otava.

Tekniska Föreningens möte i Wiborg den 15 September 1883. *Tekniska Föreningens i Finland Förhandlingar* 1883, 158–161.

Tikkanen, J. J. 1900. Finsk ornamentik I. *Finsk Tidskrift* 1900:2. Tom. 49, 317–332.

Tikkanen, J. J. 1901. Finsk ornamentik II. *Finsk Tidskrift* 1901:1. Tom. 50, 99–119.

Topelius, Zacharias 1845. *Finland framställdt i teckningar*. Helsingfors: A. W. Gröndahl.

Topelius, Zacharias 1876. *Maamme kirja*. Suom. Johan Bäckwall. Helsinki: G. W. Edlund.

Topelius, Zacharias 1932. Matkahavaintoja. *Z. Topeliuksen kootut teokset* XII. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström.

Topelius, Zacharias 1954 (1851–1866). *Välskärin kertomuksia*. Ensimmäinen osa. 10. painos. Suom. Juhani Aho. Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Topelius, Zachris 2000 (1849). *Turun linnan tonttu-ukko*. 6. painos.

Tudeer, O. E. 1892. Eliel Aspelin, Suomalaisen taiteen historia pääpiirteissään. *Valvoja* 1892, 504–507.

Tuneld, Eric 1826. *Geographie öfver Storfurstendömet Finland, utarbetad efter framlidne Canzli-Rådet och Riddaren H. G. Porthans Samlingar 1795*. 1826. Stockholm.

Underdånig berättelse om tillståndet i Finlands fängelser jemte förslag till provisionell reform af desamma. 1866. Helsingfors.

Upmark, Gustaf (d.ä.) 1887a. Gripsholms slott, sådant det är och sådant det borde vara. *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri* 1887:7. Red. af Oskar Montelius. Stockholm: Letterstedtska föreningen, 509–532.

Upmark, Gustaf (d.ä.) 1887b. Kalmar och Gripsholm. *Nornan. Svensk kalender för 1888*. Red. af Georg Nordensvan. Stockholm: Z. Hæggströms förlagsexpedition, 144–158.

Upmark, Gustaf (d.ä.) 1889a. Ordnandet af Gripsholms slott och dess samlingar. *Bihang till Meddelanden från Nationalmuseum* nr 10, 41–64.

Upmark, Gustaf (d.ä.) 1889b. Gripsholms slott och dess ordnande. *Ny Illustrarad Tidning* 22.6.1889, 216.

Upmark, Gustaf (d.ä.) 1897–1900. *Die Architektur der Renaissance in Schweden 1530–1760*. Dresden: Verlag von Gerhard Küthmann.

Upmark, Gustaf (d.ä.) 1901a (1892). Stilenlighetens faror. *Valda skrifter*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner förlag, 1–17.

Upmark, Gustaf (d.ä.) 1901b (1893). Om Gripsholms restauration. *Valda skrifter*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söner förlag, 55–69.

Valvoja Juhlajulkaisu 1880–1905. 1905. Helsinki.

Viollet-le-Duc, Eugène 1854. *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIème au XVIème siècle*. Tome I. Paris: B. Bance.

Viollet-le-Duc, Eugène 1864. *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIème au XVIème siècle*. Tome VII. Paris: A. Morel.

Viollet-le-Duc, Eugène 1865. *Description du château de Pierrefonds.* Quatrième édition. Paris: A. Morel.

Viollet-le-Duc, Eugène 1866. *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIème au XVIème siècle*. Tome VIII. Paris: A. Morel.

Viollet-le-Duc, Eugène 1877. *L'art russe. Ses origines, ses éléments constitutifs, son apogée, son avenir*. Paris: A. Morel.

Wiborgs stad under 6 årtionden. 1855–1915. 1915. Wiborg.

Åbo domkyrkas restaurering. Arkitektklubbens diskussion på sammanträdena den 4 oktober och 1 november 1902. *Arkitekten* 1903, 7–11.

Östberg, Ragnar 1897. Resebref från Blois. *Teknisk tidskrift*, afdelning för byggnadskonst. 1897:3, 43–46.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltonen, Susanna 2010. *Sisustaminen on kuin käsialaa. Carin Bryggman ja Lasse Ollinkari sisustusarkkitehdin ammatissa 1940- ja 1950-luvulla*. Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 40. Helsinki: Taidehistorian seura.

Aarnipuu, Petja 2008. *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ahl-Waris, Eva 2010. *Historiebruk kring Nådendal och den kommemorativa anatomin av klostrets minnesplats*. Vadstena: Societas Sanctae Birgittae.

Ahrenberg, Jarl 1965. Farmor. *Historiska och litteraturhistoriska studier 40*. Skrifter utgifva av Svenska litteratursällskapet i Finland 409. Red. Torsten Steinby. Helsingfors: Svenska litteratursällskapets i Finland förlag, 337–360.

Alhoniemi, Pirkko 1972. *Idylli särkyy. Kansallisromanttisten ideaalien murtuminen jälkiromantiikan ja realismin kauden kirjallisuudessamme*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Anderson, Benedict 1991 (1983). *Imagined Communities: Reflection on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. London & New York: Verso.

Anttila, Anu-Hanna, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Mikko Pollari, Pekka Rantanen & Petri Ruuska 2009. *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Arendt, Hannah 2002 (1958). *Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot*. Toim. Riitta Oittinen. Tampere: Vastapaino.

Aronsson, Peter 2004. *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur.

Ashworth, G. J. & Graham, Brian 2005. Senses of Place, Senses of Time and Heritage. *Senses of Place: Senses of Time*. Edited by G. J. Ashworth & Brian Graham. Aldershot: Ashgate, 3–13.

Autero, Olavi 1993. *J. W. Lillja 1817–1878. Kirjamiehestä poliittiseksi taistelijaksi*. Historiallisia Tutkimuksia 172. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Babelon, Jean-Pierre & Chastel, André 1994 (1980). *La notion de patrimoine*. Paris: Liana Levi.

Bann, Stephen 1984. *The Clothing of Clio. A study of the representation of history in nineteenth-century Britain and France*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bann, Stephen 1990. *The inventions of history. Essays on the representation of the past*. Manchester & New York: Manchester University Press.

Bedoire, Fredric 2000. "Til sin Families Heder och Conservation" eller "then flytande nyttan". *Byggnader och betydelser. En antologi om arkitektur*. Red. Britt-Inger Johansson & Christian Lovén. Stockholm: Arkitektur förlag, 69–84.

Bellenger, Sylvain & Forest, Marie-Cécile 1996. Le château de Blois abandonné et redécouvert par l'histoire. *Félix Duban 1798–1870. Les couleurs de l'architecte*. Sous la direction de Sylvain Bellenger et Françoise Hamon. Paris: Gallimard/Electa, 79–89.

Bercé, Françoise 1980. Viollet-le-Duc et la restauration des édifices. *Viollet-le-Duc*. Galeries nationales du Grand Palais 19 février–5 mai 1980. Paris: Éditions de la Réunion des musées nationaux, 50–58.

Bercé, Françoise 1996. Duban et les monuments historiques. *Félix Duban 1798–1870. Les couleurs de l'architecte*. Sous la direction de Sylvain Bellenger et Françoise Hamon. Paris: Gallimard/Electa, 64–65.

Bercé, Françoise 2000. *Des monuments historiques au patrimoine du XVIIIe siècle à nos jours, ou "Les égarements du coeur et de l'esprit"*. Paris: Flammarion.

Berman, Marshall 1983 (1982). *All That Is Solid Melts Into Air. The Experience of Modernity*. London: Verso.

Bligaard, Mette 2008. *Frederiksborgs genrejsning. Historicisme i teori og praksis*. Bind I–II. København: Förlaget Vandkunsten.

Bressani, Martin 2008. Empire, nation et idéologie militariste chez Viollet-le-Duc. *Viollet-le-Duc à Pierrefonds et dans l'Oise*. Paris: Editions du patriomoine, 38–51.

Choay, Françoise 1999 (1992). *L'allégorie du patrimoine*. Paris: Editions de Seuil.

Choay, Françoise 2006. *Pour une anthropologie de l'espace*. Paris: Editions de Seuil.

Cleve, Nils 1967. Om «gamble monumenter och antiquiteter». *Historiska och litteraturhistoriska studier 42*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 25–44.

Colliander, Börje 1977. Ett hundraårsminne. Bekantskapen mellan makarna Ahrenberg och Arthur de Gobineau. *Från medeltid till 1900-tal*. Skrifter utgivna av Historiska Samfundet i Åbo IX. Åbo: Historiska Samfundet, 31–47.

Cornell, Elias 1942. Fredrik Wilhelm Scholanders restaurering af Kungsmaket på Kalmar slott. En materialkritisk granskning. *Konsthistorisk tidskrift* 11:1942, 10–23.

Delblanc, Sven 1965. *Ära och minne. Studier kring ett motivkomplex i 1700-talets litteratur*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Denslagen, Wim 1994. *Architectural restoration in Western Europe: controversy and continuity*. Amsterdam: Architectura & Natura Press.

Desvallées, André 1998. A l'origine du mot 'patrimoine'. *Patrimoine et modernité*. Sous la direction de Dominique Poulot. Paris: L'Harmattan, 89–105.

Drake, Knut 1968. *Die Burg Hämeenlinna im Mittelalter. Eine Baugeschichtliche Untersuchung*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 68. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Drake, Knut 1995. *Menneisyys nykyisyys tulevaisuus. Turun kaupungin historiallinen museo – Turun maakuntamuseo 1881–1981*. Turku: Turun maakuntamuseo.

Edman, Victor 1999. *En svensk restaureringstradition. Tre arkitekter gestaltar 1900-talets historiesyn*. Stockholm: Byggförlaget.

Ekelund, Erik 1943. *Jac. Ahrenberg och Östra Finland. En litteraturhistorisk studie med politisk bakgrund*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland CCXCV. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Emery, Elizabeth & Morowitz, Laura 2003. *Consuming the Past. The Medieval Revival in fin-de-siècle France*. Aldershot: Ashgate.

Engman, Max 2002. Landmännens dubbla lojaliteter. *Finsk Tidskrift* 7–8/2002, 375–396.

Engman, Max 2009. *Pitkät jäähyväiset. Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen*. Helsinki: Werner Söderström.

Estlander, Ernst 1931. *Friherre Viktor Magnus von Born. Hans person och politiska verksamhet skildrade i samband med svensk nationalitetsrörelse och fosterländsk försvarskamp i Finland*. Skrifter utgifna av Svenska litteratursällskapet i Finland CCXXI. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Falser, Michael S. 2008. *Zwichen Identität und Authentizität. Zur politischen Geschichte der Denkmalpflege in Deutschland*. Dresden: Thelem.

Félix Duban 1798–1870. Les couleurs de l'architecte. 1996. Sous la direction de Sylvain Bellenger et Françoise Hamon. Paris: Gallimard/Electa.

Fewster, Derek 2006. *Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Fewster, Derek 2008. Arkeologisen tutkimuksen historia Suomessa. *Johdatus arkeologiaan*. Helsinki: Gaudeamus, 97–108.

Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900. 1999. Utgiven av Johan Wrede. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis.

Folket. Studier i olika vetenskapers syn på begreppet folk. 2000. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 626. Red. Derek Fewster. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Foucault, Michel 1976. *Histoire de la sexualité I. La volonté de savoir*. Paris: Gallimard.

Fougstedt, Gunnar 1984. Finlandssvenskarna under 100 år. *Svenskt i Finland 2*. Demografiska och socialhistoriska studier. Redigerad av Max Engman och Henrik Stenius. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 19–35.

Fumaroli, Marc 1997. Jalons pour une histoire littéraire du patrimoine. *Science et conscience du patriomoine*. Sous la direction de Pierre Nora. Entretiens du Patrimoine, 28.-30.11.1994. Paris: Editions du patrimoine, 101–116.

Gardberg, C. J. 1954. «Varje sten har sin historia». Kring de moderna restaureringsprincipernas genombrott hos oss. Särtryck ur *Kulturhistoriska axplock tillägnade Gabriel Nikander 21 maj 1954*. Ekenäs.

Gardberg, C. J. 1959. *Åbo slott under den äldre Vasatiden. En byggnadshistorisk undersökning*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 60. Helsingfors: Finska Fornminnesföreningen.

Gardberg, C. J. 1961. *Turun linna ja sen restaurointi*. Turku: Turun kaupunki.

Gardberg, C. J. 1967. Entistämistöiden historiaa Turusta. *Turun Historiallinen Arkisto XIX*. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys, 269–287.

Gardberg, C. J. & Welin, P. O. 1993a. *Suomen keskiaikaiset linnat*. Helsinki: Otava.

Gardberg, C. J. 1993b. Turun linnan entistämistöiden historiaa. *Turun linnan korjaus vuosina 1975–1993*. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 5. Toim. Eero Raatikainen. Helsinki: Museovirasto, 11–13.

Gardberg, C. J. & Welin P. O 1996. *Viipuri – kivestä rakennettu kaupunki*. Helsinki: Otava.

Gardberg C. J. 2000a. Barokkia keskiaikaisessa ympäristössä. C. J. Gardberg, Simo Heininen & P. O. Welin. *Kansallispyhäkkö: Turun tuomiokirkko 1300–2000*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 178–187.

Gardberg C. J. 2000b. Kirkkohautaus kielletään. C. J. Gardberg, Simo Heininen & P. O. Welin. *Kansallispyhäkkö: Turun tuomiokirkko 1300–2000*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 207–208.

Gardberg, C. J. 2000c. Turun Tuomiokirkon muinaismuistojen palauttamiskomitea. C. J. Gardberg, Simo Heininen & P. O. Welin. *Kansallispyhäkkö: Turun tuomiokirkko 1300–2000*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 244–253.

Gardberg, C. J. 2000d. Kaarina Maununtyttären ja Evert Hornin hautajaiset. C. J. Gardberg, Simo Heininen & P. O. Welin. *Kansallispyhäkkö: Turun tuomiokirkko 1300–2000*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 144–145.

Garritzen, Elise 2011. *Lähteiden lumoamat. Henry Biaudet, Liisi Karttunen ja suomalainen historiantutkimus Roomassa 1900-luvun alussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Geijer, Mia 2007. *Makten över monumenten – restaurering av vasaslott 1850–2000*. Nordiska museets handlingar 132. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Gellner, Ernest 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.

Gleizes, Delphine & Brière, Chantal 2003. Victor Hugo et la question des restaurations en France. *Victor Hugo et le débat patrimonial*. Actes du colloque organisé par l'Institut national du patrimoine sous la direction de Roland Recht. Paris, Maison de l'Unesco, 5–6 décembre 2002. Textes réunis par Gennaro Toscano & Fabien Jamois. Paris: Institut national du patrimoine & Samogny éditions de l'art, 23–37.

Goss, Glenda Dawn 2009. *Sibelius. A Composer's Life and the Awakening of Finland*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Gossman, Lionel 1994. Cultural History and Crisis: Burckhardt's Civilization of the Renaissance in Italy. *Rediscovering History. Culture, Politics, and the Psyche*. Edited by Michael S. Roth. Stanford: Stanford University Press, 404–427.

Graham, Brian & Howard, Peter 2008. Heritage and Identity. *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Edited by Brian Graham & Peter Howard. Aldershot: Ashgate, 1–15.

Grandien, Bo 1979. *Drömmen om renässansen. Fredrik Wilhelm Scholander som arkitekt och mångfrestare*. Nordiska museets handlingar 93. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Grandien, Bo 2001. Scholander, Fredrik Wilhelm. *Svenskt biografiskt lexikon 154*. Under redaktion av Göran Nilzén. Stockholm, 592–598.

Grodecki, Louis 1980. Pierrefonds: la restauration du château. *Viollet-le-Duc*. Galeries nationales du Grand Palais 19 février – 5 mai 1980. Paris: Éditions de la Réunion des musées nationaux, 130–133.

Grodecki, Louis 1991 (1965). La restauration du château de Pierrefonds 1857–1879. *Le Moyen Age retrouvé: de Saint Louis à Viollet-le-Duc*. Paris Flammarion, 383–391.

Gubser, Michael 2005. Time and History in Alois Riegl's Theory of Perception. *Journal of the History of Ideas* 66:3 2005, 451–474.

Habermas, Jürgen 2004. *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suomentanut Veikko Pietilä. Tampere: Vastapaino.

Hakamies, Reino 1959. Jac. Ahrenberg ja hänen tuntemansa ihmiset. *Valvoja* vol. 79 1959, 98–103.

Halila, Aimo 1981. Hallinto ja kunnalliselämä. *Viipurin kaupungin historia IV:2 osa, vuodet 1840–1917*. Lappeenranta: Torkkelin säätiö, 283–330.

Haltsonen, Sulo 1947. *Karjalainen kansantutkija. Theodor Schvindtin elämä*. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Hanselmann, Jan Friedrich 1996. *Die Denkmalpflege in Deutschland um 1900. Zum Wandel der Erhaltungspraxis und ihrer methodischen Konzeption*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Harvey, David C. 2008. The History of Heritage. *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Edited by Briand Graham & Peter Howard. Aldershot: Ashgate, 19–36.

Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Toimittaja Maritta Pohls. Kuopio: Kustannuskiila Oy

Hewison, Robert 1997. La prise de conscience du patrimoine en Grande-Bretagne. *Science et conscience du patriomoine*. Sous la direction de Pierre Nora. Entretiens du Patrimoine, 28.–30.11.1994. Paris: Editions du patrimoine, 357–362.

Hirn, Sven 1964. *Rajatapauksia.Vanhan Viipurin ja Karjalan kulttuurimuistoja*. Suom. Kyllikki Härkäpää. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Hirn, Sven 1969. Tulipaloja ja palontorjuntaa 1800-luvun Viipurissa. *Historiallinen Arkisto* 64. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 137–153.

Hirn, Sven & Lankinen, Juha 1988. *Viipuri – kansainvälinen kaupunki*. Toinen tarkistettu painos. Jyväskylä & Helsinki: Gummerus.

Hobsbawm, Eric 1983a. Introduction: Inventing Traditions. *The Invention of Tradition*. Ed. by Eric Hobsbawm & Terence Ranger. Cambridge: Cambridge University Press, 1–14.

Hobsbawm, Eric 1983b. Mass-Producing Traditions. Europe, 1870–1914. *The Invention of Tradition*. Ed. by Eric Hobsbawm & Terence Ranger. Cambridge: Cambridge University Press, 263–307.

Huldén Lena 2000. Reinhold Hausen och källutgåvorna. *Reinhold Hausen (1850-1942) Kansallisen arkiston rakentaja*. Toim. E. Orrman. Helsinki: Art House, Kansallisarkisto, 27–49.

Hultmark, Emil 1935. *Kungl. Akademiens för de fria konsterna utställningar 1794–1887*. Stockholm.

Huuskonen, Aarne 1981. Viipuri varuskuntakaupunkina. *Viipurin kaupungin historia IV:2 osa, vuodet 1840–1917*. Lappeenranta: Torkkelin säätiö, 675–690.

Hvattum, Mari 2004. *Gottfried Semper and the Problem of Historicism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Häggman, Kai 1994. *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Härö, Elias 1987. Hämeen linnan rakennushistoriaa. *Arkkitehti* 1987:8, 28–31.

Härö, Elias 1998. Korsholman vallit – historiallisen ajan muinaisjäännös. *"Jos emme omistaisi mitään..." Pohjanmaan museon 100-vuotisjuhlavuoteen liittyviä tekstejä*. Pohjanmaan museon julkaisuja nro 18. Toim. Katarina Andersson. Vaasa: Pohjanmaan museo, 119–136.

Härö, Mikko 1981. *Suomen muinaismuistohallinnon synty*. Helsingin yliopiston arkeologian laitos, Moniste n:o 28. Helsinki.

Härö, Mikko 1984. *Suomen muinaismuistohallinto ja antikvaarinen tutkimus: Muinaistieteellinen toimikunta 1884–1917*. Helsinki: Museovirasto.

Häyrynen, Maunu 2005. *Kuvitettu maa. Suomen kansallisten maisemakuvastojen rakentuminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ikonen, Kimmo 1999. Jokisuuhun ja Kanavaniemelle. Purjelaivojen valtakausi päättyy. *Turun sataman historia*. Toim. Jussi T. Lappalainen. Turku: Turun Satama, 93–119.

Jalava, Marja 2005. *Minä ja maailmanhenki. Moderni subjekti kristillis-idealistisessa kansallisajattelussa ja Rolf Lagerborgin kulttuuriradikalismissa n. 1800–1914*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jameson, Fredric 2002. *A Singular Modernity. Essay on the Ontology of the Present*. London & New York: Verso.

Jokilehto, Jukka 1999. *A History of Architectural Conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Jussila, Osmo 2007. *Suomen historian suuret myytit*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Jutikkala, Eino 1957. *Turun kaupungin historia 1856–1917*. Turku: Turun sanomalehti ja kirjapaino osakeyhtiö.

Kalela, Jorma 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Kanerva, Liisa 1998. *Defining the Architect in Fifteenth-Century Italy. Exemplary Architects in L. B. Alberti's De Re aedificatoria*. Suomalaisen Tiedeakatemian Toimituksia. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Kauppi, Ulla-Riitta 1993a. Elämää Viipurissa 1700-luvulla. *Viipuri. Vanhan Suomen pääkaupunki*. Ulla-Riitta Kauppi ja Mihail Miltšik. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 52–88.

Kauppi, Ulla-Riitta 1993b. Vanhan Suomen pääkaupungissa. *Viipuri. Vanhan Suomen pääkaupunki*. Ulla-Riitta Kauppi ja Mihail Miltšik. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 89–120.

Kemiläinen, Aira 1964. *Nationalism. Problems concerning the word, the concept and classification.* Studia Historica Jyväskyläensia III. Jyväskylä: Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu, Jyväskylän yliopistoyhdistys.

Kerkkonen, Martti 1988. *Suomen arkistolaitos Haminan rauhasta maan itsenäistymiseen*. Helsinki: Valtionarkisto.

Klinge, Matti 1968. *Ylioppilaskunnan historia*. Kolmas osa 1872–1917. Porvoo: Werner Söderström Oy.

Klinge, Matti 1975. *Bernadotten ja Leninin välissä. Tutkielmia kansallisista aiheista.* Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Klinge, Matti 1997a. *Keisarin Suomi*. Suom. Marketta Klinge. Espoo: Schildts.

Klinge, Matti 1997b. *Kaukana ja kotona*. Suom. Marketta Klinge. Espoo: Schildts.

Klinge, Matti 2000. *Idyll och hot. Zacharias Topelius – hans politik och idéer*. Översättning: Nils Erik Forsgård. Stockholm: Bokförlaget Atlantis. Helsingfors: Söderström & Co.

Klinge, Matti 2010. *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys. Historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Knapas, Marja Terttu 1984. Restaurerings stilproblem. Kimito kyrka från 1897–1962. *Finskt museum* 1982. Helsingfors: Finska Fornminnesföreningen.

Knapas, Marja Terttu 1990. Rauman kirkot. *Suomen kirkot* 16. Helsinki: Museovirasto.

Knapas, Marja Terttu 1992. Svenska bidrag till restaurering av Åbo domkyrka på 1800-talet. *Från romanik till nygotik. Studier i kyrklig konst och arkitektur tillägnade Evald Gustafsson.* Redaktör: Marian Ullén. Stockholm: Riksantikvarieämbetet, 171–181.

Knapas, Marja Terttu 2004. Hautausmaa ja sepulkraalitaide valistuksen ajan muutoksissa. *Rakkaudesta kaupunkiin.* Riitta Nikulan juhlakirja. Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 28. Helsinki: Taidehistorian seura, 40–51.

Knapas, Rainer 1988. Linnoitusten rakentaminen ja sotilasarkkitehtuuri 1721–1808. *Ars Suomen taide* 2. Helsinki: Otava, 168–195.

Knuutila, Jyrki 1994. Suomalaiset hautamuistomerkit hautauskäsitysten valossa. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja* 82–83 (1992–1993). Jyväskylä: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 71–104.

Korhonen, Anu 2005. Kun tapasin noidan kapakassa: kuviteltuja keskusteluja kulttuurihistoriasta. *Ihmistieteet tä-*

nään. Toim. Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen. Helsinki: Gaudeamus, 143–168.
Kortelainen, Anna 2001. *Niin kutsuttu sydämeni. Albert Edelfeltin kirjeet äidilleen 1873–1901*. Helsinki: Otava.
Korvenmaa, Pekka 2009. *Taide & teollisuus. Johdatus suomalaisen muotoilun historiaan*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
Koselleck, Reinhart 2004 (1979). *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. Translated by Keith Tribe. New York: Columbia University Press.
Koshar, Rudy 2000. *From Monuments to Traces. Artifacts of German Memory, 1870–1990*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
Koskimies, Rafael 1944. Jac. Ahrenbergin elämäkerta. *Historiallinen Aikakauskirja* n. 4 1944, 245–248.
Kukkonen, Jukka. Reinhold Theodor Hausen – tallentaja, taiteilija. *Valokuvauksen vuosikirja 1982*. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon säätiö, 8–17.
Kyyrö, Kauko 1966. *Tulta ja tyyntä. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura 1845–1965*. Acta Universitatis Tamperensis ser. B vol. 3. Tampere: Tampereen yliopisto.
Kåring, Göran 1992. *När medeltidens sol gått ned. Debatten om byggnadsvård i England, Frankrike och Tyskland 1815–1914*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
Kärki, Pekka 1978. Monumenteista miljöösuojeluun. Rakennusmuistomerkkien suojelun kehityspiirteitä 150 vuoden aikana. *Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 4*. Toim. Aimo Reitala. Helsinki: Taidehistorian seura, 87–96.
Laakso, Veikko. Vuoden 1666 Placati ja käsky wanhoist monumendeist eli erinomaisist asioist ia jälken muistettawist menoist. *Tutkimustyö ja museotoimi*. Juhlakirja Knut Draken täyttäessä 60 vuotta 6.3.1987. Toim. Eira Karppinen, Juhani Kostet, Veikko Laakso, Åsa Ringbom, Unto Salo, 117–123.
Lappalainen, Päivi 2000. *Koti, kansa ja maailman tahraava lika. Näkökulmia 1880- ja 1890-luvun kirjallisuuteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Lassila, Pertti 2003. *Ihanteiden isänmaa. Julius Krohnin romanttinen fennomania ja kirjallisuus*. Helsinki: Yliopistopaino.
Leniaud, Jean-Michel 1994. *Viollet-le-Duc ou les délires du système*. Paris: Mengès.
Leniaud, Jean-Michel 2002. *Les archipels du passé. Le patrimoine et son histoire*. Paris: Fayard.
Leskelä-Kärki, Maarit 2006. *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Liikanen, Ilkka 1995. *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
Liikanen, Ilkka 2003. Kansa. *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Tampere: Vastapaino, 257–307.
Liikanen, Ilkka 2004. Kansallinen yhtenäisyys ja kansanvalta – suomalainen nationalismi. *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta & Pasi Saukkonen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 222–245.
Lilius, Henrik 2000. Reinhold Hausen antikvaarisena tutkijana. *Reinhold Hausen (1850–1942) Kansallisen arkiston rakentaja*. Toim. E. Orrman. Helsinki: Art House, Kansallisarkisto, 51–69.
Lilius, Henrik 2004. *Fängelsearkitektur i Finland ca 1635–1845*. Acta Poenologica 2:1/2004. Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskus.
Lind, Tuija 2008. *Rauniot ja restaurointi – kestävyys, kauneus, kertovuus*. Arkkitehtuurin tutkimuksia 2008/30. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtiosasto.
Lindahl, Göran 1969. *Grav och rum. Svenskt gravskick från medeltiden till 1800-talets slut*. Kungl. Vitterhets Historia och Antikvitets Akademiens Handlingar, Antikvariska serien 21. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
Lindgren, Liisa 2000. *Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Lindgren, Liisa 2009. *Memoria. Hautakuvanveisto ja muistojen kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Lindman, Sven 1981. C. G. Estlander. 'Kultursvensk' och gammalliberal. *Män och idéer. Historiska uppsatser*. Åbo: Åbo Akademi, 127–159.
Lindman, Sven 1983. Kultursvenskheten. *Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitet efter 1860*. Redigerad av Max Engman och Henrik Stenius. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 169–177.
Ljungström, Lars 1987. *...Aendnu Gamblare. Fredrik Lilljekvists restaurering av Gripsholms slott och 1890-talets restaureringsdebatt*. Sörmländska handlingar 45. Nyköping: Södermanlands museum, Mariefred: Gripsholmsförening.
Loyer, François 1980. Pierrefonds: le décor mural. *Viollet-le-Duc*. Galeries nationales du Grand Palais 19 février–5 mai 1980. Paris: Éditions de la Réunion des musées nationaux, 327–329.
Lowenthal, David 1998. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge: Cambridge University Press.
Lukkarinen, Ville 1989. *Classicism and History. Anachronistic Architectural Thinking in Finland at the Turn of the Century. Jac. Ahrenberg and Gustaf Nyström*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 93. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
Lukkarinen, Ville 1997. Pois mielist' ei se päivä jää. Albert Edelfelt ja Runebergin Vänrikki Stoolin tarinat. *Ateneum 1996*. Valtion taidemuseon museojulkaisu. Helsinki: Valtion taidemuseo.
Lukkarinen, Ville 1999. Sääksmäki ja Lammi – kaksi keskiaikaista betonikirkkoa. Tore Tallqvist & Sari Schulman. *Elävä kirkkorakennus: aika ja ajankohtaisuus restauroinnissa*. Tampere: Arkkitehtuurin osasto, Arkkitehtuurin historian ja teorian laitos, Tampereen teknillinen korkeakoulu, 10–14.
Lukkarinen, Ville 2000. "Mut laki, ennen mua syntynyt, myös jälkeheni jää" – Albert Edelfeltin Maaherra. *Oikeuden kuva*. Toim. Virpi Harju. Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 5. Helsinki: Eduskunnan kirjasto ja Valtion taidemuseo, 116–129.
Lukkarinen, Ville & Waenerberg, Annika 2004. *Suomi-kuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Lukkarinen, Ville 2007. *Pekka Halonen – pyhä taide*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Lundwall, Sten 1960. *Generationsväxlingen inom romantikens klassicism*. Nordiska museets handlingar 54. Stockholm: Nordisk museet.
Lybeck, Jari 1992. *Julkista rakentamista ja ylläpitoa. Turun piirirakennustoimiston historia 1852–1986*. Turku: Rakennushallinto/Turun piiri.

Lönnqvist, Bo 2001a. Retoriken i den etniska mobiliseringen. Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist. *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv.* Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 633. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 16–25.

Lönnqvist, Bo 2001b. Myten om den finlandssvenska familjen. Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist. *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv.* Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 633. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 26–36.

Lönnqvist, Bo 2001c. Drakskepp och runslingor. Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist. *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv.* Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 633. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 235–244.

Magnusson, Börje 1986. *Att illustrera fäderneslandet – en studie i Erik Dahlberghs verksamhet som tecknare*. Acta Universitatis Upsaliensis. Ars Suetica 10. Uppsala.

Marquardt, Janet T. 2007. *From Martyr to Monument. The Abbey of Cluny as Cultural Patrimony*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Martin, John Jeffries 2004. *Myths of Renaissance Individualism*. New York: Palgrave Macmillan.

Mattila, Markku 1999. *Kansamme parhaaksi. Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Mazzarella, Merete 1993. *Att skriva sin värld. Den finlandssvenska memoartraditionen*. Helsingfors: Söderström & Co.

Mazzarella, Merete 1999. Memoarer och självbiografier. *Finlands svenska litteraturhistoria*. Första delen: Åren 1400–1900. Utgiven av Johan Wrede. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 467–472.

Meinander, Henrik 2006. *Suomen historia. Linjat rakenteet käännekohdat.* Suom. Paula Autio. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Mellander, Catherine 2008. *Arkitektoniska visioner under statligt förmynderskap. En studie av Överintendentsämbetets verksamhet och organisation 1818–1917*. Nordiska museets handlingar 135. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Mentu, Sakari 2009. Konservointi, tutkimus ja suojelu. Rauniorestauroinnin rooleja. *Ikuinen raunio*. Toim. Timo Muhonen & Johanna Lehto-Vahtera. Turku: Aboa Vetus & Ars Nova, 8–18.

Meurman, Otto-Iivari 1981. Kaupunkiasutuksen laajeneminen ja kaupungin rakentaminen. *Viipurin kaupungin historia IV:2 osa, vuodet 1840–1917*. Lappeenranta: Torkkelin säätiö, 133–243.

Midant, Jean-Paul 2008. Le château de Pierrefonds reconstruit : résidence ou musée ? *Viollet-le-Duc à Pierrefonds et dans l'Oise.* Paris: Editions du patriomoine, 10–19.

Miltšik, Mihail 1993. Viipurin rakentamisen historiaa. *Viipuri. Vanhan Suomen pääkaupunki*. Ulla-Riitta Kauppi ja Mihail Miltšik. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–51.

Molarius, Päivi 2003. "Will the Human Race Degenerate?" The Individual, the family and the fearsome spectre degeneracy in Finnish literature of the late 19th and early 20th century. *Changing Scenes. Encounters between European and Finnish Fin de Siècle*. Edited by Pirjo Lyytikäinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 121–142.

Møller Kristensen, Sven 1980. *Georg Brandes. Kritikeren liberalisten humanisten*. København: Gyldendal.

Murphy, Kevin D. 2000. *Memory and Modernity. Viollet-le-Duc at Vezelay*. Pennsylvania State University Press.

Mustelin, Olof 1957. *Studier i finländsk historisforskning 1809–1865*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 361. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Mustelin, Olof 1963. *Euterpe. Tidskriften och kretsen kring den*. Helsingfors: Holger Schildts förlag.

Mylly, Juhani 2002. *Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora.

Mylly, Juhani 2009. Miten Suomi sai oman historian? *Taistelu autonomiasta. Perustuslait vai itsevaltius?* Toim. Timo Soikkanen. Helsinki: Edita, 87–133.

Nationalismit. 2004. Toim. Jussi Pakkasvirta & Pasi Saukkonen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Neuvonen, Petri 2008. *Viipuri. Rakennusperinnön seitsemän vuosisataa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nikula, Oscar 1970. *Turun kaupungin historia 1721–1809*. Turku: Turun kaupunki.

Nikula, Riitta 1988. *Armas Lindgren 1874–1929 arkkitehti architect*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.

Nisbet, H. B. 2006 (1999) Herder: kansakunta historiassa. *Herder, Suomi ja Eurooppa*. Toim. Sakari Ollintervo ja Kari Immonen. Suom. Hanna Meretoja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 90–113.

Nora, Pierre 1997 (1984). Entre Mémoire et Histoire. La problématique des lieux. *Les lieux de mémoire* 1. Sous la direction de Pierre Nora. Paris: Editions Gallimard, 23–43.

Ollila, Anne 2000. *Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Olsson, Martin 1961. *Kalmar slotts historia*. Del II A. Tiden från 1300-talets mitt till 1611. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Olsson, Martin 1965. *Kalmar slotts historia*. Del III. Tiden från 1613 till 1941. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Oskar Rancken. Pedagog och samlere, folkslivsvetare och historiker 2001. Meddelanden från folkkultursarkivet nr 18. Red. Carsten Bregenhöj. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Paaskoski, Jyrki 2002. *Viipuriin ja maailmalle. Saimaan kanavan historia*. Helsinki: Otava.

Pakkasvirta, Jussi 2004. Kuvittele kansakunta. *Nationalismit.* Toim. Jussi Pakkasvirta & Pasi Saukkonen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 70–89.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi 2004. Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena. *Nationalismit.* Toim. Jussi Pakkasvirta & Pasi Saukkonen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 14–45.

Palonen, Kari 2003. Politiikka. *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toim. Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Tampere: Vastapaino, 467–518.

Perkkiö, Mia 2007. *Utilitas restauroinnissa. Historiallisen rakennuksen käyttötarkoituksen muutos ja funktionaalinen integriteetti*. Acta Universitatis Ouluensis C Technica 288. Oulu: Oulun yliopisto.

Pettersson, Susanna 2008. *Suomen Taideyhdistyksestä Ateneumiin. Fredrik Cygnaeus, Carl Gustaf Estlander ja taidekokoelman roolit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Piippo, Mikko 2004. Karjalan naisrauha 1316 – keskiaikaisen asiakirjan tulkintaa. *Viipurin läänin historia II. Viipu-*

rin linnalääänin synty. Kirjoittanut Jukka Korpela. Toim. Yrjö Kaukiainen ja Jouko Nurmiainen. Lappeenranta: Karjalan Kirjapaino Oy, 220–222.

Pirinen, Hanna 1994. Suurvaltakausi taide-epookkina. Kirkollisen maalaustaiteen ilmiöitä 1648–1721. *Suomen Museo* 1994. Toim. Tuukka Talvio. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdystys, 25–54.

Pohjolan-Pirhonen, Helge 1973. *Olavinlinnan historialliset vaiheet*. Savonlinna: Pyhän Olavin kilta.

Polvinen, Tuomo 1985. *Valtakunta ja rajamaa. N. I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904*. Porvoo, Helsinki, Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Potschin, Marion B., Hermann Klug & Roy H. Haines-Young 2010. From vision to action: Framing the Leitbild concept in the context of landscape planning. *Futures* 42 (2010), 656–667.

Poulot, Dominique 1997. Alexandre Lenoir et les musées des monuments. *Les lieux de mémoire* 1. Sous la direction de Pierre Nora. Paris: Éditions Gallimard, 1515–1543.

Poulot, Dominique 1998. L'histoire du patrimoine: en essai de périodisation. *Patrimoine et société*. Sous la direction de Jean-Yves Andrieux. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 21–34.

Poulot, Dominique 2001. *Patrimoine et musées : l'institution de la culture*. Paris : Hachette.

Poulot, Dominique 2006. *Une histoire du patrimoine en Occident, XVIIIe–XXIe siècle*. Paris: Presses universitaires de France.

Pukero, Päivi 2006. *Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun. Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860–1885*. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja nro 100. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Rantanen, Päivi 1997. *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rask, Henry 1999. Finland och Sverige – finskt och svenskt. *Finlands svenska litteraturhistoria*. Första delen: Åren 1400–1900. Utgiven av Johan Wrede. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Bokförlaget Atlantis, 18–25.

de Raymond, Jean–François & Maryvonne 1994. *Le royaume de Suède-Norvège au tournant de deux règnes. Correspondance diplomatique d'Arthur de Gobineau, Ministre de France à Stockholm 1872–1877*. Paris: Editions Jean Touzot.

Reinhold Hausen (1850–1942) Kansallisen arkiston rakentaja. Toim. E. Orrman. Helsinki: Art House, Kansallisarkisto.

Relas, Jukka 2010. Lappeenrannan keisaritalo. *Prinsessa Dagmar – Keisarinna Maria Fjodorovna*. Toim. Satu Eiskonen. Lappeenranta: Etelä-Karjalan museo, 117–133.

Remy, Johannes 2004. Onko modernisaatio vai etnisyys kansakuntien perusta? *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta & Pasi Saukkonen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 48–69.

Reskalenko, Kirsti 2003. *Historiallinen jatkuvuus ja rakennussuojelu Venäjällä vuosina 1978–2000. Esimerkkinä Vanha Pihkova*. Osa I. Oulun yliopiston Lönnrot-instituutin julkaisuja n:o 6. Oulu: Lönnrot-instituutti.

Rey, Alain 2003. Lexicographie du patrimoine. *Le regard de l'histoire. L'émergence et l'évolution de la notion de patrimoine au cours du XXe siècle en France.* Sous la présidence de Henry Rousso. Entretiens du patrimoine 26.–28.11.2001. Paris: Fayard & Editions du patrimoine, 25–29.

Ricœur, Paul 2000. *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: Éditions du Seuil.

Ringbom, Sixten 1986. *Art History in Finland before 1920.* Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

Ringbom, Sixten 1987. *Stone, Style & Truth. The Vogue for Natural Stone in Nordic Architecture 1880–1910*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 91. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Ripatti, Anna 2007. The Architect Jac. Ahrenberg and Studies on Turku Castle at the Turn of the 20th Century. *The Shaping of Art History in Finland*. Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 36. Toim. Renja Suominen-Kokkonen. Helsinki: Taidehistorian Seura, 53–66.

Ripatti, Anna 2010a. Keisaritalon arkkitehti Jac. Ahrenberg (1847–1914). *Prinsessa Dagmar – Keisarinna Maria Fjodorovna*. Toim. Satu Eiskonen. Lappeenranta: Etelä-Karjalan museo, 134–149.

Ripatti, Anna 2010b. Ruins and Dream Images – Restoring Castles in fin-de-siècle Finland. *Mind and Matter – Selected papers of Nordik 2009 Conference for Art Historians*. Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 41. Toim. Johanna Vakkari. Helsinki: Taidehistorian seura, 228–241.

Rose, Francesca 1996. Jules de La Morandière, "gardien jaloux et fidèle de l'œuvre de Duban". *Félix Duban 1798–1870. Les couleurs de l'architecte*. Sous la direction de Sylvain Bellenger et Françoise Hamon. Paris: Gallimard/Electa, 92–93.

Rundquist, Angela 1989. *Blått blod och liljevita händer. En etnologisk studie av aristokratiska kvinnor 1850–1900*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Rüsen, Jörn 2004. *Berättande och förnuft. Historieteoretiska texter.* Översättning: Joachim Retzlaff. Göteborg: Daidalos.

Saarela, Pekka 1986. Klassismi ja isänmaa. Antikin esikuvallisuus ja sivistyksen sankaruus taiteissa. *Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa*. Toim. Juha Manninen & Ilkka Patoluoto. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, 187–236.

Saarenheimo, Mikko 1963. *Savonlinnan kaupungin historia II. Savonlinnan kaupunki 1812–1875*. Savonlinna.

Salmi, Hannu 2001. Menneisyyskokemuksesta hyödykkeisiin – historiakulttuurin muodot. *Jokapäiväinen historia*. Toim. Jorma Kalela & Ilari Lindroos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 134–149.

Salminen, Timo 2003. *Suomen tieteelliset voittomaat. Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 110. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Sarajas, Annamari 1968. *Tunnuskuvia. Suomen ja Venäjän kirjallisen realismin kosketuskohtia*. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Scellès, Maurice 1993. Cahors, le pont Valentré. *Congrès archéologique de France. Quercy, 147e session 1989*. Paris: Société française d'archéologie & Musée des monuments français, 99–108.

Schulz, Bernhard 2006. Patrimonium. *Merkur*. Deutsche Zeitschrift für europäisches Denken. Heft 9/10 2006, 771–778.

Selkokari, Hanne 2005. Talvi Berliinissä. Eliel ja J. R. Aspelinin kirjekeskustelut Kansallismuseohankkeesta talvella 1893–1894. *Museon muisti.* Ritva Wäreen juhlakirja. Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 31. Toim. Tuukka Talvio. Helsinki: Taidehistorian seura, 41–54.

Selkokari, Hanne 2008. *Kalleuksia isänmaalle. Eliel Aspelin-Haapkylä taiteen keräilijänä ja taidehistorioitsijana*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 115. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Sihvo, Hannes 1989. Suomalaisuuden pyhä tuli. *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Toimittaja Maritta Pohls. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 347–434.

Sihvo, Hannes 2003. *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. 2. täydennetty painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sinisalo, Antero 1972. Olavinlinnan ulkohahmo 1475–1975. *Suomen museo 1972*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Sinisalo, Antero 1986. *Olavinlinnan rakentamisen vaiheet suuresta Pohjan sodasta nykypäiviin*. Savonlinna: Pyhän Olavin kilta.

Sivula, Anna 2002. Kulttuuriperinnön tutkimus, mahdollisuus soveltavaan historiaan? *Dialogus. Historian taito*. Juhlakirja Matti Männikölle. Toim. Meri Heinonen, Leila Koivunen, Sakari Ollintervo, Heli Paalumäki, Hannu Salmi ja Janne Tunturi. Turku: Kirja-Aurora, 179–194.

Smeds, Kerstin 1996. *Helsingfors-Paris. Finlands utveckling till nation på världsutställningarna 1851–1900*. Skrifter utgifna av Svenska litteratursällskapet i Finland Nr 598. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet & Finska Historiska Samfundet.

Smith, Anthony D. 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.

Smith, Anthony D. 1991. *National Identity*. London: Penguin Books.

Smith, Anthony D. 2003. *Chosen Peoples: Sacred Sources of National Identity*. Oxford: Oxford University Press.

Smith, Laurajane 2006. *The Uses of Heritage*. London: Routledge.

Soikkanen, Timo 2009. "… lakiensa suojeluksessa". Kahden tulkintamallin loukussa. *Taistelu autonomiasta. Perustuslait vai itsevaltius?* Toim. Timo Soikkanen. Helsinki: Edita, 13–86.

Steedman, Carolyn 2001. *Dust*. Manchester: Manchester University Press.

Steinby, Torsten 1985. *Forskning och vitterhet. Svenska litteratursällskapet i Finland 1885–1985*. Del I. Det första halvseklet. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Stenius, Birgitta 1973. *Tavastehus slott som fästning och fängelse. Byggnadsverksamheten under 1700- och 1800-talen*. Delegationen för Tavastehus slott – Hämeen linnan neuvottelukunta.

Strömbom, Sixten 1945. *Konstnärsförbundets historia* I. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Suhonen, Pekka 2000. *Ei vain muodon vuoksi. Suomen taideteollisuusyhdistys 125*. Helsinki: Otava.

Suistoranta, Kari 1982. *Muinaistutkija Adolf Lindman. Turkulaispatrioottі 1800-luvulta – Fornforskaren Adolf Lindman. En åbopatriot från 1800-talet*. Turun maakuntamuseon raportteja 5. Turku: Turun maakuntamuseo.

Sulkunen, Irma 1999. *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700–1800-luvulla*. Helsinki: Gaudeamus.

Sulkunen, Irma 2004. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Svenskt biografiskt lexikon 2001. Under redaktion av Göran Nilzén. Stockholm.

Svenskt i Finland 1. Studier i språket och nationalitet efter 1860. 1983. Red. av Max Engman och Henrik Stenius. *Skrifter utgifva av Svenska litteratursällskapet i Finland Nr 511*. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Syväoja, Hannu 1998. *"Suomen tulevaisuuden näen". Nationalistinen traditio autonomian ajan historiallisessa romaanissa ja novellissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Söderlind, Solfrid 2000. Konsthistorieämnets förhistoria. *8 kapitel om konsthistoriens historia i Sverige*. Stockholm: Raster förlag, 10–38.

Taavitsainen, J.-P. 1990. *Ancient Hillforts of Finland. Problems of Analysis, Chronology and Interpretation with Special Reference to the Hillfort of Kuhmoinen*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 94. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Tallgren, A. M. 1924. *Museomiehen työpöydältä. Kirjoitelmia muinaistieteellisten ja antikvaaristen harrastusten historiasta Suomessa*. Helsinki: Tietosanakirja-osakeyhtiö.

Tallgren, A. M. 1944. J. R. Aspelin. Hans livsgärning och svenska förbindelser. *Fornvännen* 2:1944, 65–81.

Talvio, Tuukka 2004. B. E. Hildebrands berättelse från en resa till Finland, Estland och Ryssland år 1857. *Finskt Museum 2003*. Helsingfors: Finska Fornminnesföreningen.

Talvio, Tuukka 2005. Raha-, mitali- ja taidekabinetti Suomen kansallismuseon edeltäjänä. *Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 31*. Helsinki: Taidehistorian seura, 67–81.

Tarkiainen, Kari 2000. Johdanto. Mikä mies Reinhold Hausen oli? *Reinhold Hausen (1850–1942) Kansallisen arkiston rakentaja*. Toim. E. Orrman. Helsinki: Art House, Kansallisarkisto, 7–12.

Tengström, Leif W. 1983. Till frågan om Finlands vapen. *Finskt Museum 1981*, 58–127.

Teperi, Jouko 1986. *Pro Carelia: vuosisadan iltama Helsingin Seurahuoneessa 13.11.1893*. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino.

Thomas, Yan 1986. A Rome, père citoyens et cité des pères (II siècle avant J.-C.- II siècle après J.-C.). *Histoire de la famille*. Tome I. Sous la direction de André Burguière, Christiane Klapisch-Zuber, Martine Segalen, Françoise Zonabend. Paris : Armand Colin, 195–229.

Tidigs, Julia 2003. *En allvarsam olägenhet till följd af språket. Kodväxling och språklig rollfördelning i Jac. Ahrenbergs Familjen på Haapakoski*. Meddelanden nr 29. Åbo: Åbo Akademi, Litteraturvetenskapliga institutionen.

Tidigs, Julia 2006. En äkta rysk barina. Flerspråkighet och makt i Jac. Ahrenbergs Familjen på Haapakoski. *Finsk Tidskrift* 2006:1, 20–32.

Tiitta, Allan 1994. *Harmaakiven maa. Zacharias Topelius ja Suomen maantiede*. Bidrag till Kännedom av Finlands nature och folk 147. Helsinki: Suomen Tiedeseura.

Tommila, Päiviö 1989. *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Tschudi-Madsen, Stephan 1976. *Restoration and Anti-Restoration*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tuhkanen, Tuija 2005. *"In memoriam sui et suorum posuit" Lahjoittajien muistokuvat Suomen kirkoissa 1400-luvulta 1700-luvun lopulle*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Tuhkanen, Tuija 2008. *Kirkon kaunistukseksi ja lahjoittajan kunniaksi. Henrik Flemingin lahjoitukset Suomen kirkoissa*. Historiallisia tutkimuksia 241. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tuomi [Wäre], Ritva 1979. Kansallisen tyylin etsimisestä. *Abacus 1*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo, 57–96.

Vainio-Kurtakko, Maria 2010. *Idyll eller verklighet? Albert Edelfelt och Gunnar Berndtson i det moderna genombrot-*

tets ambivalens. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 117. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Valkeapää, Leena 2000. *Pitäjänkirkosta kansallismonumentiksi. Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen restaurointi ja sen tausta vuosina 1870–1920*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 108. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Valkeapää, Leena 2004. Muuttuvat merkitykset. Tapauksia suhtautumisessa keskiaikaisiin kirkkoihin Suomessa 1800- ja 1900-luvulla. *Historioita ja historiallisia keskusteluja*. Toim. Sami Louekari ja Anna Sivula. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry, 222–243.

Valkeapää, Leena 2007. Emil Nervander as a Pioneer of Finnish Art History and Antiquarian Interest in Finland during the Last Decades of the 19th Century. *The Shaping of Art History in Finland*. Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 36. Toim. Renja Suominen-Kokkonen. Helsinki: Taidehistorian Seura, 40–52.

Vares, Vesa 2008. Suurlakon häviäjät. *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*. Helsinki: Teos, 349–367.

Vehviläinen, Olli 1978. *Savonlinnan kaupungin historia III. Savonlinnan kaupunki 1876–1976*. Savonlinna.

Viipuri. Vanhan Suomen pääkaupunki. 1993. Ulla-Riitta Kauppi ja Mihail Miltšik. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Viipurin kaupungin historia IV:2 osa, vuodet 1840–1917. 1981. Lappeenranta: Torkkelin säätiö.

Viljamaa, Toivo 2001. Kertomus puheen osana: exemplum antiikin retoriikassa. *Esimerkin voima. Exemplum ja esimerkillisyys antiikin retoriikasta nykypäivän naistenlehtiin*. Toim. Liisa Saariluoma. Turku: Kirja-Aurora, 17–31.

Viljo, Eeva Maija 1985. *Theodor Höijer. En arkitekt under den moderna storstadsarkitekturens genombrottstid i Finland från 1870 till sekelskiftet*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 88. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Viljo, Eeva Maija 1986. De ”svenska liberalerna” i den finländska arkitekturen kring sekelskiftet. *Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 9*. Helsinki: Taidehistorian seura, 277–291.

Viljo, Eeva Maija 2007. Carl Gustaf Estlander and the Beginning of Studies of the Visual Arts at the University of Helsinki. *The Shaping of Art History in Finland*. Taidehistoriallisia tutkimuksia – Konsthistoriska studier 36. Toim. Renja Suominen-Kokkonen. Helsinki: Taidehistorian Seura, 25–39.

Viollet-le-Duc à Pierrefonds et dans l'Oise. 2008. Paris: Editions du patrimoine.

Viroli, Maurizio 1995. *For Love of Country. An Essay on Patriotism and Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.

Virtanen, Veikko 1958. Suomen vankeinhoitolaitos Venäjän vallan loppuaikana. *Vankeinhoidon keskushallinnon 75-vuotistaival vv. 1881–1956*. Toim. Veikko Virtanen. Helsinki: Keskusvankilan kirjapaino, 1–19.

Westerbom, Thomas 2006. *Arkitektur och politik. Lantdagens hus och representationsreformen i Finland 1906*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Wetterberg, Ola 1992. *Monument och miljö. Perspektiv på det tidiga 1900-talets byggnadsvård i Sverige*. Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola.

White, Hayden 1973. *Metahistory: the historical imagination in nineteenth-century Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Wittman, Richard 1996a. La nouvelle façade de la salle des États généraux. *Félix Duban 1798-1870. Les couleurs de l'architecte*. Sous la direction de Sylvain Bellenger et Françoise Hamon. Paris: Gallimard/Electa, 90-92.

Wittman, Richard 1996b. Félix Duban's Didactic Restoration of the Château de Blois. A History of France in Stone. *Journal of the Society of Architectural Historians* vol. 55 n:o 4 December 1996, 412–434.

Wollin, Nils G. 1949. *Slaget vid Gripsholm*. Särtryck ur Sörmlandsbygden 1949.

Wollin, Nils G. 1951. *Gripsholmsrestaureringen och Fredrik Lilljekvist*. Särtryck ur Samfundet S:t Eriks Årsbok 1951.

Wäre, Ritva 1991. *Rakennettu suomalaisuus. Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 95. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Zander, Ulf 2001. Riksgrundare och knäckebrödskung. Gustaf Vasa inför eftervärlden i ord och bild. *Mer än tusen ord. Bilden och de historiska vetenskaperna*. Red. Lars M Andersson, Lars Berggren & Ulf Zander. Lund: Nordic Academic Press, 75–108.

SUMMARY

JAC. AHRENBERG AND PATRIMONY
– Restoration Plans for Viipuri and Turku Castles at the End of the 19th Century

This dissertation examines the unrealized restoration plans for two castles in the Grand Duchy of Finland – one located at Viipuri (Vyborg, nowadays in Russia), the other at Turku (in Swedish, Åbo) – during the last decades of the 19th century. Both castles were used as prisons, barracks and warehouses. From the middle of the 19th century on, their restoration and transformation into museums and "national monuments" were demanded in the newspapers. The prison reform in the 1860s stimulated the documentation and debate concerning their future, but it was only at the beginning of the 1880s when their restoration became an official state-run project. The undertaking was carried out by Johan Jacob (Jac.) Ahrenberg (1847–1914), architect of the National Board of Public Buildings.

By combining written sources with drawings and photographs, this dissertation examines the restoration projects, the two castles' significance and the ways in which they were investigated by scholars. The plans are analyzed in connection with restoration practices in France and Sweden and in the context of contemporary discussions concerning national art and patrimony.

The thesis argues that these former castles of the Swedish crown were used to manifest the western roots of Finnish law and order, the lineage of power and the capacity of the nation to defend itself. However, because of their symbolism, their restoration became a politically delicate question concerning the role of the Swedish heritage in Finland's nation-building process.

According to Jac. Ahrenberg's plans, the two castles were to be restored to their assumed appearance at the time of the Vasa dynasty. Consequently, the structures would have resembled castles in Sweden. It is suggested that one aim of the restoration plans was to transform the two buildings into monuments testifying to the common history of Sweden and Finland. They were meant to consolidate the Swedish basis of Finnish culture and autonomy and thus to secure them against the threatening implications of Russian imperialism. It seems that along with the changing ideals of architectural restoration and the need for an original Finnish architectural heritage, the political connotations associated with the castles were one reason why Jac. Ahrenberg's restoration plans were never realized.

HENKILÖHAKEMISTO

Hakemisto sisältää leipätekstin ja alaviitteiden henkilöt Jac. Ahrenbergia lukuun ottamatta.

Aaltonen, Susanna 15
Aarnipuu, Petja 15, 24, 59, 62, 132, 135, 136, 140, 233
af Lindfors, Julius 97, 99
Ahlqvist, August 57, 58, 240
Ahl-Waris, Eva 15, 89
Aho, Juhani 30, 31
Ahrenberg, Carl Wilhelm 32, 33, 92, 197
Ahrenberg, Gustava 34
Ahrenberg, Jarl 33, 38, 54
Ahrenberg, Mathilda Maria (o.s. Bäck) 33, 54, 92
Ahrenberg, Widolfa (o.s. von Engeström) 18, 35, 38, 39, 77, 102, 144, 145
Ailio, Julius 55, 66
Akiander, Matthias 55
Aleksanteri I 52, 192
Aleksanteri II 87, 93, 192
Aleksanteri III 112, 127, 223
Alhoniemi, Pirkko 16
Alin, Oskar 142
Alter, Peter 22
Anderson, Benedict 21, 22, 41, 135, 205
Anthoni, Knut 254
Anttila, Anu-Hanna 22
Appelgren, Hjalmar 11, 66, 206, 240, 262, 263
Arendt, Hannah 26
Armfelt, Carl Magnus Mauritz 47, 136, 137, 233, 236, 238, 240
Armfelt, Carl C:son 158, 179, 180, 181, 187, 241, 257–259, 262
Armfelt, G. Ph. 47
Aronsson, Peter 20, 24
Arwidsson, Adolf Ivar 63
Ashworth, G. J. 23
Aspelin, Eliel 31, 52, 53, 180, 193, 208, 247, 249, 250
Aspelin, J. R. 20, 37, 45, 50, 53, 55–57, 61, 63–66, 88, 127, 128, 140, 148, 149, 154, 166, 179, 180, 186, 187, 192, 204, 206–208, 218, 221, 223–226, 228, 230, 234, 236–244, 247–251, 253, 255, 256, 258–262
Autero, Olavi 135
Avellan, Edv. 60
Babelon, Jean-Pierre 17, 26, 27, 34
Bann, Stephen 20, 146
Basselin, Olivier 107
Bedoire, Fredric 23
Bellenger, Sylvain 79, 81
Bercé, Françoise 81, 193, 196, 206, 207
Berman, Marshall 9
Bligaard, Mette 72, 146
Blomstedt, Kaarlo 22
Blomqvist, C. J. 47
Boberg, Ferdinand 186
Bobrikov, N. I. 113, 127, 223
Boehm, A. 55
Boëthius, Simon 168–170
Boman, N. 238
Bomansson, K. A. 44, 55, 63, 65, 66, 148
von Bonsdorff, Carl 254
Borenius, Axel 46
Borenius, Carl (Rola) 127
von Born, Viktor Magnus 51, 58, 128, 139, 204, 252
Brahe, Christina 46
Brahe, Pietari 59, 239, 253
Brandes, Georg 31, 50, 131, 198, 200
Brausewetter, E. 201
Brenner, Elias 42
Bressani, Martin 77, 200
Brière, Chantal 57
Brock, P. 144
Brunius, Carl Georg 68
Burckhardt, Jacob 16, 198, 208, 209
Bäck, Erik Johan 32
Bäckwall, Johan 26
Börtzell, Algernon 72
Calonius, Matthias 46
Carpelan, Tor 32, 149
Castren, K. A. 42, 45, 49, 212
Cedercreutz, Emil 195
Cederström, Gustaf 33, 192
Chastel, André 17, 26, 27, 34
de Chateaubriand, François-René 44
Chaudruc de Crazannes, M. le baron 82
Choay, Françoise 25
Churberg, Fanny 157, 158
Clason, I. G. 192
Clemen, Paul 29
Cleve, Nils 42
Clouberg, C. G. 212
Clouberg, Ludvig 46, 59, 221
Colliander, Börje 35
Cornell, Elias 68
Creutz, C. M. 47
Creutz, Lorentz 253
Cygnaeus, Fredrik 47, 134–136, 205
Cygnaeus, Gustaf 51, 97, 132, 136, 137, 139–142, 149, 168, 180, 181, 187, 233, 235–240, 242, 243, 247, 253, 255, 257–259
Dahlbergh, Erik 42, 63, 108, 113, 154, 162
Danielson, J. R. 50
Decker, Theodor 30, 47, 93, 99, 139
Dehio, Georg 29
Delblanc, Sven 46, 56
Denisov, kapteeni 230
Denslagen, Wim 75, 170, 186
Desvallées, André 24
Deutsch, Emanuel 33, 35, 36–39, 93, 111, 126, 223
Dietrichson, Lorentz 34
Donner, Otto 169, 243, 246, 250, 257, 258
Drake, Knut 18, 55, 132, 136, 137, 140, 141, 149, 233, 235, 236, 241
Du Sommerard, Alexandre 144, 145
Du Sommerard, Edmond 34, 77, 144–146,
Duban, Félix 28, 79–82, 84, 191, 193, 202
Duhonin, Mihail L. 127, 222, 223, 227, 228
Edelfelt, Albert 22, 40, 48, 51, 93, 137, 161, 250
Edman, Victor 16, 17, 160, 186

Ehrenström, J. A. 170
Ehrensvärd, Augustin 46, 153
Ehrström, C. G. 54, 88
Eichhorn, Christoffer 71
Ekelund, Erik 16, 30–33, 35, 36, 38–40, 131, 169, 192, 201
Ekman, R. W. 47
Ekstam, A. 238, 241
Elmgren, S. G. 55, 240
Emery, Elizabeth 145, 146, 148, 160
Emiliani, Andrea 195
Engel, C. L. 16
Engman, Max 16, 58, 125, 205
Erassi, Mikael 109
Erik XIV 47, 68, 134, 135, 150, 194, 199
Erkko, J. H. 125
Estlander, Bernhard 30
Estlander, Carl Gustaf 22, 30, 33, 38, 48, 51, 58, 74, 93, 139, 197, 204, 208, 220, 237, 240, 243, 249, 250
Estlander, Ernst 51, 58
Fagerlund, Lars Wilhelm 97, 136, 139–141, 149, 233, 235, 236, 238, 240, 242–244, 247
Falkman, Severin 92, 93
Falser, Michael S. 186
Fewster, Derek 15, 42, 43, 50, 64
Fleming, Klaus 59, 134, 184, 190
Folcker, E. G. 162, 194
Forest, Marie-Cécile 79, 81
Forsman, Georg Zacharias ks. Koskinen, Yrjö
Foucault, Michel 26
Fougstedt, Gunnar 51
France, Anatole 79
Freudenthal, A. O. 38, 51, 136, 225, 240, 243, 258
Frey, A. R. 212
Fryxell, Anders 45
Fumaroli, Marc 23, 25
Gardberg C. J. 12, 14, 15, 46–48, 62, 108, 132, 149, 151, 153
Garritzen, Elise 191
Gauffin, Arthur 180
Geijer, Mia 17, 23, 68, 71, 72, 123, 159, 161, 179, 186, 190, 191, 194, 203–205
Gellner, Ernest 21
Gesellius, Herman 184, 186
Gleizes, Delphine 57
de Gobineau, Arthur 16, 26, 35, 38
Golovatschev, N. 233
Goss, Glenda Dawn 190, 191
Gossman, Lionel 198, 209
Gottlund, Carl Axel 43, 62
Gout, Paul 82, 84, 202, 204
Graham, Brian 23
Grandien, Bo 17, 33, 34, 66, 68, 139, 200
Gripenberg, Sebastian 249, 250, 258, 259
Grodecki, Louis 78
Grotenfelt, Adolf 54, 88, 123, 214, 235
Grotenfelt, Kustavi 21, 191, 232, 243, 258, 261
Grönblad, Edvard 63
Gubser, Michael 30
Götz, Wolfgang 19
Habermas, Jürgen 18
Hackman, Alfred 14, 61, 65, 66, 86, 88, 91, 94, 109, 111, 126, 128, 220, 221, 224, 226, 228, 230, 244
Haglund, Robert 33, 161
Hagman, Lucina 22
Haines-Yong, Roy H. 17
Hakamies, Reino 30, 38–40
Halila, Aimo 120, 216
Halonen, Eemil 195
Haltsonen, Sulo 65, 135
Hanselmann, Jan Friedrich 186
Hartman, Torsten 65, 66, 168, 169
Harvey, David C. 23
Hausen, Reinhold 58, 64–66, 140, 180, 223, 234, 237, 254, 260, 261
Hazelius, Arthur 119, 139
Hazelius, J. A. 174
Hedengren, Johannes 180, 254
Hedvig Eleonora 72
von Heideken, Carl Johan 47, 139, 233–235, 262
Heiden, Feodor L. 51, 93, 101, 126, 127, 235
von Heidenstam, Verner 27, 52, 159, 160, 204, 247
Helander, Antti 46
Herder, Johan Gottfried 22
Hewison, Robert 25
Hiekkanen, Markus 190
Hietala, Marjatta 216
Hildebrand, B. E. 45
Hildebrand, Emil 179, 258
Hildebrand, Hans 34, 55, 107, 128, 168, 181
Hiolin, Louis Auguste 78
Hirn, Sven 14, 86, 125
Hobsbawm, Eric 21
Howard, Peter 23
Hoving, Walter 46, 59
Hovinheimo, Petja 93
Hugo, Victor 29, 41, 42, 57, 134
Huldén Lena 65, 140
Hultin, Arvid 40
Hultmark, Emil 34
Huuskonen, Aarne 118
Huysmans, Joris-Karl 9
Hvattum, Mari 20
Häggman, Kai 23, 41
Härö, Elias 45, 54, 56
Härö, Mikko 15, 42, 43, 45, 53, 55, 57
Häyrynen, Maunu 20, 53
Höijer, Theodor 139
Idman, Nils 62
Ignatius, Karl Ferdinand 55, 59, 148, 237
Ikonen, Kimmo 134
Indursky, Jakob 101, 105
Ingman, Santeri 21, 22
Jacobsson, Ernst 34, 35, 202
Jalava, Marja 50
Jameson, Fredric 9
Johnson, Samuel 28
Jokilehto, Jukka 29–30, 186
Juhana-herttua, Juhana III 59, 68, 144, 148, 150, 185, 191, 192, 194, 199, 235, 236, 239, 255
Julin, Erik 47
Jussila, Osmo 44, 192
Jutikkala, Eino 134, 137, 246
Kaarina Maununtytär 46, 47, 169
Kaarle-herttua 184, 191, 194, 199
Kaarle Knuutinpoika (Bonde) 52, 93, 123, 191
Kaisti, Riikka 46–48, 137, 138, 155
Kajala, Riitta 15
Kalela, Jorma 23, 31
Kanerva, Liisa 56
Katarina Jagellonica 142, 235

Kauppi, Ulla-Riitta 86
Kauranen, Kaisa 233
Kemiläinen, Aira 21
Kerkkonen, Martti 179, 180, 254, 260
Kiseleff, Constantin 56
Klinge, Matti 15, 22, 43, 44, 50–52, 58, 63, 93, 125, 127, 134
Klug, Herman 17
Knapas, Marja Terttu 15, 46, 47, 134, 138, 252, 261, 263
Knapas, Rainer 86
Knutson, Johan 62
Knuutila, Jyrki 46
von Konow, Walter 149
Korhonen, Anu 23
Kortelainen, Anna 40, 137
Korvenmaa, Pekka 200
Koselleck, Reinhart 9, 190
Koshar, Rudy 20
Koskimies, Rafael 16, 31
Koskinen, Yrjö 45, 55, 58, 63, 65, 125, 132, 134, 140, 191, 192, 241
Kotivuori, Salme 141
Krohn, Julius 33
Kukkonen, Jukka 55
Kumela, Marjut 193
Kustaa III 43, 72
Kustaa Vaasa 67, 68, 155, 173, 174, 191, 194, 197, 199, 200, 211, 239
Kyyrö, Kauko 33, 120
Kåring, Göran 16, 29, 30, 79, 203
Kärki, Pekka 132, 141, 235
de La Bruyère, Jean 25
de la Gardie, Pontus 191
Laakso, Veikko 42
Laaksonen, J. A. 241
Laaksonen, Lasse 141
Lagus, Gabriel 127, 221, 223, 225
Lankinen, Juha 14
Larsson, Carl 33
Lassila, Pertti 33
Lassus, Jean-Baptiste 28
Le Bon, Gustave 210
Le Nail, E. 79, 81
Lebas, Hippolyte 66
Lehtokari, Anniina 15
Lehtonen, Petteri 15
Leniaud, Jean-Michel 25–28, 75, 82
Lennqvist, Erik 62, 132
Lesedov, everstiluutnantti 128, 228, 230, 231
Leskelä-Kärki, Maarit 31, 32
Liikanen, Ilkka 21
Lilius, Henrik 54, 64, 65, 88
Lille, Axel 51
Lillja, J. W. 47, 135
Lilljekvist, Fredrik 17, 71, 72, 159, 161, 162, 177, 194, 199, 200, 202, 203
Lind, Tuija 15
Lindahl, Göran 27
Lindberg, Hugo 250
Lindegren, Agi 186, 253
Lindgren, Armas 185, 194
Lindgren, Liisa 27, 46
Lindman, Adolf 46, 47, 132, 134, 135, 205
Lindman, Sven 22, 51, 204
Lindman, Volmar 132, 134, 135, 247
Lindqvist, Ludvig Isak 54, 88, 123, 214, 216–218
Lindström, F. 47
Lintonen, Kati 55
Lintunen, Sinikka 53, 56, 64
Ljungström, Lars 17, 71, 72, 76, 144, 159–162, 186, 202, 203
Lowenthal, David 41
Loyer, François 78
Lukkarinen, Ville 15, 16, 19, 22, 51, 52, 118, 144, 148, 185, 190, 193, 194, 196, 198, 201, 209
Lundwall, Sten 66, 68
Luntinen, Pertti 126
Luther, Georg 59
Lybeck, Jari 188, 233
Lybeck, John 261–262
Löfgren, Erik Johan 46, 47
Löfgren, Viktor (myös Lounasmaa) 58, 88, 89, 91, 93, 224
Lönnqvist, Bo 22, 51
Magnusson, Börje 42
Malm, Vivi 18, 233
Malmgren, A. J. 60
Mannila, Maarit 31
Mansart, François 79
Maria Feodorovna 101
Maria Pavlovna 223
Marquardt, Janet T. 24, 25
Martin, Elias 43
Martin, Johan Fredrik 43
Martin, J. J. 198
Mattila, Markku 193
Mazzarella, Merete 16, 19, 28, 31
Mechelin, Leo 236, 253
Meinander, Henrik 191
Meinander, K. K. 236
Meldahl, Ferdinand 72
Mellander, Catherine 68
Mentu, Sakari 15, 244
Mérimée, Prosper 28, 79
Messenius, Johannes 67
Meurman, Otto-Iivari 14, 123, 212–214, 222
Michelet, Jules 41, 44
Midant, Jean-Paul 77, 78
Miltšik, Mihail 86–88, 108
Molarius, Päivi 193
Montelius, Clara 38, 168, 192
Montelius, Oscar 34, 55
Moraenson, E. 151
Morel, Bénédict Augustin 192
Morowitz, Laura 145, 146, 148, 160
Murphy, Kevin D. 28
Mustelin, Olof 30, 44
Mylly, Juhani 22, 23, 51, 93
Møller Kristensen, Sven 31, 50, 198
Möller, Carl 71
Napoléon III 77
Narimont, Liettuan ruhtinas 191
Neiglick, Hjalmar 22
Neovius, Ad. 254
Nervander, Emil 34, 36, 45, 46, 55, 64, 128, 135, 148, 149, 163–166, 180, 181, 186, 190, 194, 208, 239, 240, 243, 248–254, 255, 262, 263
Neuvonen, Petri 14, 85, 86, 108
Nielsen, Anna 56
Nikolai I 86
Nikula, Oscar 132

Nikula, Riitta 185
Nisbet, H. B. 22
Nora, Pierre 20
Nordencreutz, Fred. Jac. 151
Nordensvan, Georg 31–33, 66, 72, 161, 203, 249
Normand, Charles 184
Nyblin, Georg 164, 253, 255
Nylén Antti 9
Nyström, Alexander 262
Nyström, Gustaf 161, 179–181, 184, 186, 187, 190, 201, 208, 223, 249, 250, 252, 253, 256, 258–263
Odelmark, F. W. 33, 102
Odenvall, Fredrik 88, 89, 93
Oker-Blom, Christian Theodor 123, 212, 217
Ollila, Anne 19
Olsson, Martin 68, 71, 238
Oscar I 74
Oscar II 71, 160
Ouradou, Maurice 78
Paaskoski, Jyrki 86
Pakkasvirta, Jussi 21
Palmberg, Albert 122, 123, 212, 216, 217
Palmén, E. G. 50, 169, 191, 192, 208, 225, 226, 237, 240, 243, 254, 258, 261
Palonen, Kari 22
Perkkiö, Mia 29
Pettersson, Susanna 18, 200
Pietari Suuri 86, 127, 128
Piippo, Mikko 118
Pinello, N. H. 47
Pirinen, Hanna 117
Pohjolan-Pirhonen, Helge 57, 58
Polón, Verner 227
Polvinen, Tuomo 93, 118, 126, 127
Poppius, Fredric Vilhelm 212, 214
Porthan, H. G. 43, 134
Potschin, Marion B. 17
Poulot, Dominique 20, 25, 145, 146, 195, 196
Pukero, Päivi 123, 214
Pyhä Henrik 50
Quintilianus 56
Rancken, Helge 242, 244, 247, 248
Rancken, Oskar 45
Rantanen, Päivi 49
Rask, Henry 51
de Raymond, Jean–François 35
Rein, Gabriel 45
Rein, Thiodolf 193
Reinholm, H. A. 44, 63, 66, 87
Relas, Jukka 52, 99
Remy, Johannes 21
Renan, Ernest 22
Renvall, T. T. 47
Reskalenko, Kirsti 86
Rettig, Fredrik (von) 30, 47, 48, 136–138, 140–143, 148, 158, 168, 170, 188, 201, 233, 235, 236, 238–240, 242, 244, 246, 255, 259
Rettig, Per Cerelius 47
Rey, Alain 24, 25
Ricœur, Paul 20
Riegl, Alois 29, 30
Ringbom, Sixten 42, 55, 56, 62, 172
Rinne, Juhani 12, 206, 259, 262, 263
Robert, A. 78, 79
Rohault de Fleury, Hubert 28
Rose, Francesca 81
Rundquist, Angela 24, 26
Runeberg, Frederika 134, 190
Runeberg, Robert 119
Runeberg, Walter 48
Ruskin, John 29, 84, 160, 186
Ruuth, J. W. 14, 86, 87, 123, 212–216, 218, 222, 254
Rüsen, Jörn 20
Rydberg, Viktor 24, 190
Rönnbäck, Ernst 59, 137, 139, 140, 233, 234, 242, 246
Saarela, Pekka 62
Saarenheimo, Mikko 57
Sallier de la Tour, Mathilde 35
Salmi, Hannu 20
Salminen, Timo 56, 63, 225
Sander, Fredrik 191
Sarajas, Annamari 16
Saukkonen, Pasi 21
Savolainen, Raimo 123
Scellès, Maurice 84
Schauman, B. O. 9, 93, 94, 99, 139
Schauman, Georg 32
Schjerfbeck, Magnus 15, 37, 62, 179, 180, 187, 226, 227, 239, 240, 247, 249, 250
Scholander, Carin 31
Scholander, Fredrik Wilhelm 17, 30, 33, 34, 47, 66, 68, 71, 72, 120, 139, 162, 178, 197, 201, 202, 204
Schulman, Allan 62
Schultz, Peter 46
Schulz, Bernhard 13
Schvindt, Theodor 14, 65, 66, 225, 240, 243, 244
Schybergson, M. G. 169, 192, 197, 249, 257, 258, 261
Scott, Walter 92
Sederholm, Carl Robert 127, 220, 224, 225, 227, 228
Selkokari, Hanne 196, 208, 247
Sihvo, Hannes 22, 125, 131
Sinisalo, Antero 56, 57
Sivula, Anna 24
Sjögren, Arthur 211
Sjöström, Axel Gabriel 43
Sjöström, Frans Anatolius 36, 71, 139, 142
Skånberg, Carl 33
Smeds, Kerstin 119, 157, 192, 197, 200
Smith, Anthony D. 41
Smith, Laurajane 23
Snellman A. H. 63, 65, 66, 141, 151, 168, 226, 239, 241, 250, 251
Snoilsky, Carl 166
Sohlman, Johan Gustav 240, 241
Soikkanen, Timo 192
Soiri-Snellman, Helena 142
Sonck, Lars 249, 250
Sparre, Louis 250
Spåre, Walfrid 60, 117
Sprengtporten, G. M. 170
Starck, Verner 46
Steedman, Carolyn 41
Steinby, Torsten 51
Stenbock, Ebba 184, 190
Stenbäck, Josef 249, 250
Stenbäck, K. E. 60
Stenius, Birgitta 54, 55
Stigell, Robert 143
Strengell, Gustaf 197
Strindberg, August 38

Strömbom, Sixten 34, 66, 67
Strömborg, G. J. 212
Stålhandske, Torsten 48, 137
Suhonen, Pekka 193, 200
Suistoranta, Kari 47, 132
Sulkunen, Irma 45, 50
Suna, Eija 15
Sundqvist, J. 257
Swertschkoff, Wladimir 48, 138, 139, 146, 201
Sylvander, Volmar 168
Syväoja, Hannu 16
Söderhjelm, Werner 30, 38, 39
Söderlind, Solfrid 42
Söderström, F. W. 47
Taavitsainen, J. P. 66
Taine, Hippolyte 16, 109, 153, 198
Tallgren, A. M. 45, 55, 67
Talvio, Tuukka 44, 45
Tandefelt, Marika 38
Tarkiainen, Kari 65
Tavaststjerna, Karl August 31
Tengström, Leif W. 191
Teperi, Jouko 191
Thomas, Yan 25
Tidigs, Julia 16
Tiesenhausen, Woldemar 225
Tiitta, Allan 49, 62
Tikkanen, J. J. 44, 45, 193, 194, 247, 249, 250, 261, 262
Tommila, Päiviö 42, 44, 45, 63
Topelius, Zacharias 26, 27, 41, 42, 44, 45, 47, 49, 53, 55, 57, 63, 85, 88, 132, 134, 191, 204, 205, 212, 221, 223
Torkkeli Knuutinpoika 123, 124, 127, 129, 131, 181, 191, 215
Tott, Erik Akselinpoika 52, 215
Tott, Åke 46
Troels-Lund, Troels Frederik 168
Tschudi-Madsen, Stephan 28
Tudeer, O. E. 53
Tuhkanen, Tuija 27, 46, 117
Tuneld, Eric 42, 43
Törnqvist, Onni 223
Udelius, George Leonard 233, 235
Upmark, Gustaf 71, 72, 75, 76, 158–160, 163, 178, 179, 190, 194, 197, 198, 202, 203
Wagner, Richard 197
Wahlroos, Henrik 135, 249
Vainio-Kurtakko, Maria 38, 58
Valkeapää, Leena 15, 27, 29, 45, 48, 49, 51–53, 156, 185, 194
Vallgren, Ville 129
Vannovski, Pjotr Seminovitš 112, 126, 127
Vares, Vesa 31
Vaudoyer, Léon 193
Vaurio, Riikka ks. Kaisti, Riikka
Vehviläinen, Olli 57, 58
Viljamaa, Toivo 56
Viljo, Eeva Maija 15, 16, 34, 71, 75, 197, 203, 204
Viollet-le-Duc, Eugène 15, 16, 28, 29, 41, 66, 74, 79, 81–84, 107, 117, 146, 174, 187, 193, 197, 200–202, 204
Viroli, Maurizio 22
Virtanen, Veikko 54, 88
Vladimir, suuriruhtinas 126, 127, 223
Wecksell, Josef Julius 134
Wegener, Georg 162
von Weissenberg, A. 212, 214
Welin, P. O. 108
von Wendt, Georg 193
Westerbom, Thomas 58
Wetterberg, Ola 34
White, Hayden 20
Wieselgren, Ossian 201
Wikenström, J. G. 47
Wittman, Richard 79–82, 197
Wolff, Eugène 46
Wollin, Nils G. 14, 159
Worsaae, Jens Jacob Asmussen 146
Wrede, K. A. 148, 244
Wäre, Ritva 16, 21, 28, 38, 52, 53, 108, 193, 194, 197
Yrjö-Koskinen, Georg Zacharias ks. Koskinen, Yrjö
Zander, Ulf 67
Zettervall, Helgo 71, 162, 186, 202–204
Zilliacus, Vilhelm 127, 217, 218, 225, 235
Zola, Émile 26
Åkerhielm, Annie 31, 37, 38
Åkerhielm, Dan 31, 37
Öberg, Thure 193
Öhman, J. E. 53
Östberg, Ragnar 81, 82

JAC. AHRENBERG JA HISTORIAN PERINTÖ

Restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa

Arkkitehti Jac. Ahrenbergin (1847–1914) restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin eivät toteutuneet. Mitä nämä suunnitelmat olivat? Minkälaisia rakennusmonumentteja Viipurin ja Turun linnoista suunniteltiin 1800-luvun lopussa?

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ensimmäisen kerran perusteellisesti Ahrenbergin restaurointisuunnitelmia ja niiden liittymistä linnojen kunnostushankkeisiin. Se tarjoaa uuden näkökulman perinnön vaalimiseen ja kansakuntayhteisön esittämiseen 1800-luvun Suomessa. Lisäksi se valottaa Viipurin ja Turun linnojen historiassa vähälle huomiolle jääneitä vaiheita.

Entisten Ruotsin valtakunnanlinnojen restauroinnista tuli 1800-luvun lopun Suomessa poliittisesti arkaluontoinen kysymys. Tutkimuksessa kiinnitetään erityistä huomiota restaurointisuunnitelmien ideologisiin ulottuvuuksiin.

ISBN 978-951-9057-80-4
9 789519 057804
Vammalan Kirjapaino Oy 2011